

Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima

---

Jurić, Kata s. Amabilis

Doctoral thesis / Disertacija

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:905297>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

University of Zagreb

CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Kata sr. Amabilis Jurić

**SPIRITUALITY OF LAY FAITHFUL
CATECHISTS IN MODERN CROATIAN
SOCIO-ECCLESIASTICAL CONDITIONS**

DOCTORAL THESIS

ZAGREB, 2013

Sveučilište u Zagrebu

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

Kata s. Amabilis Jurić

**DUHOVNOST VJEROUČITELJA
VJERNIKA LAIKA
U SUVREMENIM HRVATSKIM
CRKVENO-DRUŠTVENIM UVJETIMA**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. sc. Alojzije Hoblaj

ZAGREB, 2013.

University of Zagreb

CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Kata sr. Amabilis Jurić

**SPIRITUALITY OF LAY FAITHFUL
CATECHISTS IN MODERN CROATIAN
SOCIO-ECCLESIASTICAL CONDITIONS**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Prof. dr. sc. Alojzije Hobljaj

ZAGREB, 2013

Podaci o mentoru

Alojzije HOBLAJ (1945.) u znanstveno-nastavnom zvanju redovitoga profesora na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu (matični broj znanstvenika:176856). Filozofsko-teološki studij na KBF-u u Zagrebu (1971.); studij na Fakultetu odgojnih znanosti, Katehetski smjer, na Papinskom sveučilištu Salezijana u Rimu: bakalaureat (1974.), licencijat (1976.) i doktorat znanosti (1984.). Za doktorat znanosti istražuje *Koncept* katekumenske kateheze u spisima prvog kršćanskog pisca na latinskom jeziku (Tertulijan, 2.-3. st.) pod naslovom: *La catechesi ai catecumeni scritti di Tertulliano* (1987.) čiji su rezultati ugrađeni u suvremeni međunarodni leksikon (1987.). U sveučilišnoj nastavi sudjeluje na dva studijska programa (filozofsko-teološki i teološko-katehetski), kao i u poslijediplomskom znanstvenom studiju. Od značajnijih izvannastavnih aktivnosti sudjeluje u znanstvenim istraživanjima posebice u znanstvenim nacionalnim i međunarodnim projektima; u projektu *Crkva i odgoj u Europi* (Eichstätt-Paris, 2001.-2004.), u kojem sudjeluju jedanaest zemalja, povjereno mu je vodstvo istraživanja za Hrvatsku. Svake godine aktivno sudjeluje u međunarodnim i nacionalnim znanstvenim skupovima. U povezanosti sa znanstvenim istraživanjem objavio je preko 30 članaka sa kakvoćom međunarodne recenzije i 6 knjiga. Na KBF-u, u dva mandata, obnaša službu prodekana, pročelnika katedre Religiozne pedagogije i katehetike i službu predstojnika Katehetskoga instituta. Vodi povjerenstvo za implementaciju ECTS-a na KBF-u; u duhu Bolonjskog procesa, oblikovao je redovite studijske programe, program poslijediplomskog znanstvenog i jednog specijalističkog studija. U dva mandata obnaša službu zamjenika dekana Sveučilišta u Zagrebu. Član je Društveno-humanističkoga područja, Radne grupe za poslijediplomske studije, Europske ekipe kateheta sa sjedištem u Bruxellesu. Početkom demokratskih promjena u RH kao pročelnik Katedre Religiozne pedagogije i katehetike i predstojnik Katehetskog instituta jedan je od pokretača javne rasprave o ponovnom uvođenju vjeronauka u osnovne i srednje škole te o integraciji vjerskoga odgoja u predškolski odgoj. U svojstvu višeg savjetnika Hrvatske biskupske konferencije u suradnji s prosvjetnim vlastima RH ustrojava školski vjeronauk kao nastavni predmet, uključujući i formaciju dovoljnog broja kvalitetnih vjeroučitelja. Svećenik je Zagrebačke nadbiskupije, u pastoralnom radu s punim radnim vremenom provodi tri godine, surađuje i kao suradnik trajno se uključuje u pastoral više župnih zajednica; tu mu se pruža neposredna prilika za teorijsko-praktično promišljanje o dodirnim i razlikovnim točkama župne kateheze i školskoga vjeronauka. Gore izabrane informacijske referencije o A. Hoblaju upućuju na zaključak da ima zadovoljavajuće kompetencije za mentorstvo ove disertacije.

Sažetak

Status quaestionis disertacije obilježen je aktualnošću pitanja duhovnosti u općem i užem kršćanskom smislu. Kako je iz naslova razvidno (*Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u hrvatskim suvremenim crkveno-društvenim uvjetima*), istraživanje je usredotočeno na uže specijalizirano pitanje kršćanske duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj.

Doktorski rad strukturiran je u dva dijela. U prvom dijelu u tri poglavlja istražuje se teološko-katehetska utemeljenost vjeroučiteljeve duhovnosti, koja se ogleda u definiranom konceptu. Riječ je o definiciji vjeroučiteljeve duhovnosti koja proizlazi iz sakramenata kršćanske inicijacije u interakciji s ostvarivanjem njegova crkvenog mandata da bude vjeroučitelj. Ishodište te duhovnosti duboko je antropološki i kristološko-eklezijalno obilježeno. Budući da duhovnost po svojoj naravi treba biti provjeravana u praktičnom životu i radu, njezino teorijsko obzorje u pokoncilskom vremenu transponira se u konkretne modele; zato autorica u trećem poglavlju kritički propituje pet relevantnih modela za formaciju vjeroučitelja s duhovnom dimenzijom u europskom okruženju.

Polazeći od rezultata istraživanja u prvome dijelu, drugi dio disertacije, isto tako u tri poglavlja, usredotočen je na izradu primjerenog formacijskog modela vjeroučitelja u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima. U prva dva poglavlja provodi se empirijsko kvalitativno istraživanje u cilju identifikacije *polazišne situacije*. Na temelju analize dobivenih rezultata i teološko-katehetskih promišljanja hrvatskih autora, u trećem zaključnom poglavlju donosi se predložak za kreiranje suvremenog, prepoznatljivo hrvatskoga modela u formaciji vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom; predložak je strukturiran na općeprihvaćenoj trodimenzionalnoj okvirnoj shemi kompetencija (vjero)učitelja za 21. stoljeće: *biti-znati-znati činiti*.

Autorica se služi stručno-znanstvenom literaturom na više jezika (hrvatski, talijanski, njemački, francuski) i dokumentima crkvenoga Učiteljstva.

Sukladno naravi istraživanja slijedi se više međusobno komplementarnih metoda: metoda prikaza, analize, sinteze i komparacije, te metoda dubinskoga intervjua i metoda projiciranja modela.

Doprinos disertacije ogleda se u izvorno znanstvenim rezultatima, korisnim za promicanje formacije vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom.

Ključne riječi: *duhovnost, vjeroučitelj vjernik laik, Crkva, crkveno Učiteljstvo, teologija, društvo, škola, odgoj i obrazovanje, vjeronauk, kvalitativno empirijsko istraživanje, formacija, model.*

Summary

In her doctoral dissertation, the authoress proceeds from the expressly real question of spirituality in its broadly human sense as well as in its narrow Christian sense. In its transition from the second and into the third millennium, the question of spirituality becomes one of the central interests for the contemporary man of various cultures, religions, geographic locations, including those who are agnostics or atheists. Conducive to the question, the newest scientific investigations and discoveries in the disciplines governing the natural, biomedical and humanistic sciences speak to the issue of indispensable urgency to study and develop the science governing man's spirit as an integrative part of human beings. (E. Kandel, B. Lipton, D. Amen, E. Coerth, et. al.) When speaking of Christian spirituality, one must seek substantiation of that reality in the fact that through the flow of the past few centuries, spirituality was repressed to the very margins of life. The authoress of the dissertation does not deal with the hypothesis governing the motives of the contemporary *renaissance* of spirituality; she, to the contrary, limits herself to stressing the fact that the *question of spirituality* has entered into the first plan, and that it has today become a part of consciousness to such an extent that it could be classified as a *sign of the times* which points to a true need for the world of today. Contemporary interest in spirituality firstly points to the imperative need to fundamentally contemplate the subject inasmuch as theology has neglected to engage the subject of spirituality for centuries. This new factual state of spirituality imposes upon theology the task of integrating spirituality into theological epistemology as one of its areas of specialization. It is important to stress the fact that at the impetus of the Second Vatican Council, as well as among Christians, the wish to return to the root sources of spirituality was begun. It is a question of *new leavening which* generated various spiritual expressions depending on the ambient wherein it was found. In this context, the words of Pope John Paul II are better understood when he states that the perspective of holiness must be placed within the pastoral journey of the entire Church (*Novo millennio ineunte*, 30). This turning point, which began at the impetus of the Pope, is of significant consequence to Christian life. Inasmuch as a person is *vaccinated* in Christ through Baptism, he becomes *the dwelling place* of the Holy Spirit and enters into the realm of Divine Holiness; hence, it is inconceivable that a baptized person could be satisfied with an average Christian life or a minimalistic ethic. This ideal of Christ, the Pope stresses, must not be erroneously understood, that is, in such a manner that we are speaking of some sort of extraordinary state of life which can only be lived by a few men of *great* holiness inasmuch as such paths are multifaceted and are a

suitable path for everyman, including laymen catechists. The fundamental call for the catechist, be he a layman, a priest, or a religious priest or nun, is, before all else, based on the *essence of what a Christian is* and is shaped by the Holy Ghost in such a manner that his life, in its very essence, is signified by deep Christian spirituality. Inasmuch as a catechist is, first of all, a Christian, the dissertation poses the question as to whether or not the spirituality of the catechist has some specific point of reference. In the event the answer is positive, the logical question is further posited which asks whether or not this specificity of spirituality on the part of the catechist must be called to a particular service on behalf of the Church which he fulfills within society. For this reason, the fundamental question with which the dissertation deals is the dilemma as to how one can speak of a spirituality which is exclusively typical of catechists given the various forms and styles found in life. A large number of consulted authors are of the mind that a catechist can and must have a specific spirituality, as intimated by the very Canonic mandate on the basis of which the catechist carries out his specific service to the Church. This service comes to be realized through a gift from the Holy Ghost with whom the catechist is called to a lasting and open cooperation not only in his common Christian call but in his specific role as catechist. In this manner, and with right, one can and must speak of *the spirituality of a Catechist* which by its very function is his call to mission by the Church.

The dissertation reflects a two-part structure. As is evident from its title, namely, *The Theological—Catechetical Spiritual Foundation for the Lay Catechist*, the first part concentrates on the theological—catechetical spiritual foundation of the lay catechist. Hence, the subject of investigation of the first chapter of the dissertation, namely, *The Theological--Catechetical Starting Points*, are the contemporary concepts of spirituality as based on its theological—catechetical foundations. When speaking of the concrete concept of *spirituality*, one must not lose sight of the fact that we differentiate spirituality as a *lived* or *practiced* reality, that is, an intellectual Christian life from that of spirituality as a scientific discipline used to investigate that reality. If our reflections about spirituality remain fixed on spirituality as a sub-specialized discipline of theology, then, among other things, in its systematization we come to differentiate the particular spirituality which applies to one or more persons, and can, then, also include the spirituality of Croatian catechists as well. It follows from the investigations that what is at work is Christian spirituality as the source of the spirituality of a catechist which the apostolic admonition, *Christifideles laici* (1990), defines as being the spirituality appropriate to laymen. Inasmuch as spiritual life does not consist of speculations only, one must also integrate Christian spiritual experience along with its *spiritual* dimension

as an essential component found in the lay catechist as marked by the complex historical, societal, and cultural circumstances found in the Republic of Croatia.

The subject of the deliberations of the second chapter of the dissertation, namely, *Post-Conciliar Guidelines for the Magisterium* consist of general as well as regional magisterial directions. As universal guidelines, the most important documents are taken into account: *Evangelii Nuntiandi* (1975), *The General Catechetical Directory*, (1971), *Catechesi Tradendae*, (1979), *The Universal Directory for Catechetics*, (1997) and *Christifideles laici*, (1990). As guidelines for regional Churches, the documents from two European Bishops' Conferences, were taken into consideration: *The Joyful Proclamation of the Gospels and Upbringing in Faith*, (1983), *The Plan and Program for Catholic Education in Elementary Schools*, (1998), and *Called to Holiness*, (2002), and those of the Italian Bishops' Conference: *Il Rinnovamento della catechesi* (1970), *La formazione dei catechisti nella comunità Cristiana*, (1986), and *Orientamenti e itinerari di formazione dei catechisti*, (1991), and those of the German Bishops' Conference: *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, (1987).

The first part of the dissertation establishes that the theological-catechetical investigations and documents of the *Magisterium* stand in reciprocal relationship wherein the specific foundation for spirituality of catechists is given with definitional specificity. Within that perspective, it is difficult to determine within those sources to what extent distinct facts affect others. Nonetheless, in a specific sense, one can affirm that theological-catechetical investigations are some sort of movement *from the bottom up*, and that they influence the above mentioned official normative Church documents, however, in like manner, the documents of the Church's *Magisterium* compel further theological-catechetical investigation. Furthermore, for sake of a concrete realization of spiritual formation of catechists, one must mention that present-day scientific theological investigations influence the creation of a model for the spirituality of catechists which would be seen as a function of such formation. This very topic is the subject of investigation in the third chapter of the dissertation, namely, *Models for Spirituality which are Realized in the Life and Work of Catechists along with a Theoretical Review*. Of the better-known models arrived at by contemporary theological investigations, one must mention the following: *the functional model*, (French model), *the relational model* (Italy), *the biblical model*, (Italy), *the Christocentric-ecclesial model*, (Italy), *the practical model*, (Italy), and the model which *integrates spirituality as part of one's upbringing*, (Germany). The investigations of this dissertation come to the conclusion that no recognizable structural Croatian model as a tenet, and in a formal sense, exists for the spiritual

formation of catechists such as is found in the mentioned nations; hence, need compels that one project such a model.

The above mentioned theoretical investigations concentrated on a conception of spirituality for lay catechists which engendered the cognition that the spirituality of catechists is one of the fundamental marks of his profile, that is to say, of his identity. Such an identity is shaped in three successive phases, namely, the phase wherein one decides to choose to be a catechist; the phase engaging in fundamental study; and phase of continual formation. This is a matter of a unique process wherein the catechist dynamically integrates these three phases. This, then, brings to light the fact that the spirituality of a lay catechist is not given in advance; rather such spirituality has its very own *anthropological-theological origins* and its very own fundamental and whole-life path of development.

The second part of the dissertation which covers three chapters, namely, *The Identification of the Starting Point governing Spirituality based on Contemporary Croatian-Church-Societal Conditions with a View to the Future*, establishes through a qualitative and empirical investigation the true state of spirituality of lay catechists in Croatia. The first chapter, namely, *A Methodological Approach: qualitative investigation*, concentrates on the theoretical-methodological foundations used in the qualitative sociological investigations. As regards the sample used in the qualitative investigation, 41 subjects were used: 24 elementary school catechists and 17 middle school catechists. Two variables were taken into consideration in the choice of subjects, namely, age and experience, (years of service). The age variable for the groups studied ranged from younger subjects (25-38 years of age) through older subjects (39-60 years of age). As regards the variable governing experience, those with a lower experience level (1-9 years) are differentiated from those with a higher work experience (10-19 years). As regards age, the sample includes 21 younger subjects and 20 subjects of advanced age. All subjects worked in elementary or middle schools. A clear conclusion is established which indicates that the sample as relates to age is balanced between those who are younger and those who are older. In this manner and in a methodological sense, they represent Croatia in totality.

For sake of a concrete insight into the real state of spirituality among lay catechists in Croatia, it was decided that the empirical investigation should aim to be qualitative: the method would make use of a *structured-narrative-interview* paradigm. In carrying out this approach, all methodological-technical aspects inherent to interviews-in-depth were observed. The plan governing interviews with the participants unfolded on the basis of a prepared set of questions which consisted of ten general questions formulated to be partly open and partly

tailored to the situation when it became a matter of relations between the subject and the interviewer. From the point of view of content, the ten questions used in the interviews can, for sake of easy reference, be condensed as three thematic elements. The first element encompasses: *the call, the commission, concrete declaration, and realization of spirituality in the lay catechist*; the second element encompasses: *the sources and growth in spirituality in the lay catechist and its influence on the catechist's actions*; the third element encompasses: *the spiritual formation of the lay catechist*.

Respecting methodological procedures appropriate to deep-probing interviews, the conversations were carried out in various locations wherein those being sampled lived. They took place in a relaxed atmosphere in places such as monastic sites, catechetical offices, pastoral centers, and, in one instance, in a family home. Appropriate space and atmosphere for the nature of such deep-probing interviews sought to be assured and was chosen to be suitable to the person being interviewed. Prior to the start of the interview, each participant was made aware of the purpose of the interview and the approach to be used. This was done in accordance with standard interview procedures and the person being interviewed was sufficiently informed that his anonymity was guaranteed. The average interview lasted between one and one-half hours to as much as two hours. In some cases, the interview lasted even longer due to the degree of ability of the person being interviewed to communicate his thoughts. The conversations with the subjects were digitally recorded and duly transcribed in computer format. Appropriate notations for each of the conversations were simultaneously notated as the conversations were entered into the computer. So as to maintain the necessary degree of concentration for the subject and the interviewer, no more than three conversations were held on any given day. The entire cycle of conversations took place from the end of August to the beginning of December, 2010.

In the second chapter, namely, *An Analytic Interpretation of the Results of Qualitative Facts*, synthetic deliberations of the interviewed catechists are interpreted in light of relevant theoretical reflections. Under the third heading, namely, *The Formation of the spirituality of the Catechist with a View to the Future*, the results of the investigations covered within the entire dissertation are expressed and particular emphasis on the Croatian Church-society situation regarding the spirituality of lay catechists as regards the future. Hence, this chapter can be considered to be the concluding chapter of the dissertation. The chapter assumes a three-part structure: the first part highlights the results of the deliberations on spirituality by Croatian authors exclusively, thereby making it possible to compare the Croatian actuality regarding the spirituality of lay catechists with that of the universal Church and the European

situation. This gives way to the conclusion that in Croatia, at least at present, no recognizable systematic model for the formation of catechists exists. In the second part, the results of the empirical investigation are presented in the form of a condensed formulation of the thesis. On the basis of the first two parts of this chapter, an outline in the form of a model for the formation of lay catechists having an integrated dimension of spirituality is presented in the concluding portion of the dissertation. This model of formation is structured on a universally accepted three-dimensional schematic framework based on competence, that is, competence not only of the teacher, but even more so that of the catechists of the 21st Century: to *be-to know-to know to do*.

Congruent to the nature of the dissertation, a series of mutually complementary methods follow: the method of analysis and synthesis, the method of description, narration and comparison, a descriptive method for deep-probing interviews, and a method for the projection of formational models.

The goal of the dissertation concentrates on creating a recognizably structured contemporary Croatian model for the formation of catechists which would result in an integrated spiritual dimension in their person and would be founded on an expert and scientific basis. At the same time, by doing so, a crucial assist will be offered to those responsible for the formation of catechists so that they can critically evaluate such efforts in this regard up to the present time.

Because of the suitably set goal of the dissertation, it is appropriate to conclude that the dissertation, in an original and scientific manner, contributes to the creation of a Croatian model for the formation of lay catechists who would have an integrated spiritual dimension to their person. If one takes into consideration the fact that the question of the spirituality of lay catechists has not been systematically treated in any Croatian language work thus far, then the above mentioned contribution achieves full expression. With the contribution of this dissertation, it can be hoped that specific improvised and inaccurate evaluations regarding the question of the spirituality of lay catechists can be overcome and that it will serve as an innovation to the formation of a spiritual profile for lay catechists in Croatia.

Key words: *spirituality, lay catechist, Church, Magisterium, theology, society, school, up-bringing and education, catechism, qualitative empirical investigation, formation, model.*

SADRŽAJ

UVOD	1
-------------------	---

Prvi dio

TEOLOŠKO-KATEHETSKE UTEMELJENJE DUHOVNOSTI VJEROUČITELJA VJERNIKA LAIKA

I. TEOLOŠKO-KATEHETSKE ISHODIŠTA	7
1. Suvremena koncepcija kršćanske duhovnosti	7
1.1. Nazivi i sinonimi nove teološke discipline	8
1.2. Pojmovi i definicije	11
1.3. Diferencijacija i sistematizacija	15
1.4. Posebne duhovnosti	16
2. Kršćanska duhovnost – ishodište duhovnosti vjeroučitelja	19
2.1. Bitni načini za razumijevanje	20
2.2. Različiti oblici kršćanske duhovnosti	23
2.3. Načini shvaćanja kršćanske duhovnosti	24
3. Duhovnost vjerenika laika	26
3.1. Biblijsko poimanje laika	27
3.2. Definicija vjernika laika u <i>Christifideles laici</i>	29
3.3. U potrazi za specifičnošću duhovnosti vjernika laika	33
3.4. Poziv i posebne karizme	34
3.6. Sakramentalna duhovnost	36
4. Kršćansko iskustvo	41
4.1. Lingvističko određenje pojma iskustva	41

4.2. Pojmovno značenje iskustva	43
4.3. Religiozno iskustvo	45
5. Duhovna dimenzija ljudskoga bića	52
5.1. Etimološko značenje	52
5.2. Kompleksnost duše	53
5.3. Kršćansko-teološko i filozofsko-antropološko poimanje duha	55
5.4. Duh i stvarnost	59
6. Povijesno-kulturno ozračje suvremenog hrvatskog vjeroučitelja	61
6.1. Suvremeni hrvatski vjeroučitelj	64
6.2. Život i rad suvremenog vjeroučitelja s kanonskim mandatom u složenim povijesnim i društvenim okolnostima	67
6.3. Duhovnost vjeroučitelja obilježena suvremenom kulturom	70
II. POKONCILSKE SMJERNICE CRKVENOG UČITELJSTVA	80
1. Opći crkveni dokumenti	80
1.1. <i>Evangelii Nuntiandi</i> (1975.)	80
1.1.1. Djelovanje Duha Svetoga	81
1.1.2. Vjerodostojni svjedoci	83
1.1.3. Graditelji jedinstva	83
1.1.4. Poslužitelji istine	84
1.1.5. Nositelji kršćanskog optimizama	85
1.2. <i>Catechesi Tradendae</i> (1979.)	86
1.2.1. Osoba vjeroučitelja suobličena je Isusu Učitelju iz Nazareta	86
1.2.1.1. Vjernost	87

1.2.1.2. Kršćanska zrelost	89
1.2.1.3. Hrabrost i radost	90
1.2.2. Duh Sveti – <i>Unutarnji Učitelj</i>	91
1.3. Opći katehetski direktorij (1971.)	93
1.4. Opći direktorij za katehezu (1997.)	96
1.5. <i>Christifideles laici</i> (1988.)	98
1.5.1. Profil vjernika laika	99
1.5.2. Poslanje i odgovornost vjeroučitelja u Crkvi i svijetu	101
1.5.3. Vjeroučitelj suradnik u Božjem odgojiteljskom djelu	105
2. Smjernice Talijanske biskupske konferencije	107
2.1. Obnova kateheze (1970.)	107
2.1.1. Vjeroučitelj je svjedok	108
2.1.2. Vjeroučitelj je poučavatelj	109
2.1.3. Vjeroučitelj je odgojitelj	111
2.2. Formacija vjeroučitelja u kršćanskoj zajednici (1986.)	112
2.2.1. Vjeroučitelj djeluje iz prihvaćanja Božjega poziva	112
2.2.2. Prianjanjem uz Krista u crkvenoj zajednici vjeroučitelj prevladava nesigurnost i permanentnu sumnju u istinitost vjere	113
2.2.3. Vjeroučitelj ne djeluje u svoje ime, nego snagom crkvenog mandata	114
2.2.4. Sudjelujući u poslanju Crkve, vjeroučitelj upoznaje suvremenog čovjeka i njegove stvarne probleme	115
2.2.5. Vjeroučitelj, živi znak onoga što naviješta	115
2.2.6. Vjeroučitelj se nadahnjuje na obnovljenoj pedagogiji nasljedovanja Krista i predlaže njegov nauk	116
2.3. Smjernice i itinerariji formacije vjeroučitelja (1991.)	117

2.3.1. Sposobnost slušanja	117
2.3.2. Sposobnost empatije	118
2.3.3. Sposobnost uzajamnog pomaganja u odrastanju	118
2.3.4. Sposobnost kreativnosti	119
3. Smjernice Njemačke biskupske konferencije	120
3.1. Isus Učitelj uzor vjeroučiteljeve duhovnosti	120
3.1.1. U poučavanju	121
3.1.2. U usmjeravanju	122
3.1.3. U molitvi	122
3.2. Posrednička služba utemeljena u pashalnom misteriju	123
3.2.1. Život s križem	124
3.2.2. Život iz vjere u uskrsnuće	125
3.3. Stavovi vjeroučiteljeva duhovnoga života	125
3.3.1. Stav zahvalnosti	126
3.3.2. Imati vremena za druge	127
3.3.3. Biti poduzetan i plodonosan	128
3.3.4. Prihvaćati vlastite mogućnosti i granice	129
3.3.5. Primati i pružati pomoć	130
3.3.6. Prihvaćanje samog sebe u jakosti i u slabosti	130
3.3.7. Budnost i osjetljivost za potrebe drugih	131
3.3.8. Živjeti solidarnost i suživot s bližnjima	132
3.4. Zajedništvo u njegovim patnjama i snazi njegova uskrsnuća	133
3.5. Izvori duhovnoga života	134

3.5.1. Riječ Božja	134
3.5.2. Euharistija	135
3.5.3. Molitva	137
3.5.4. Sakrament pomirenja	138
4. Smjernice Hrvatske biskupske konferencije	139
4.1. Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri (1983.)	139
4.2. Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi (1998.)	142
4.3. Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi (2000.)	143
4.4. Na svetost pozvani (2002.)	144
4.4.1. Bitne karakteristike vjeroučiteljeve duhovnosti	145
4.4.2. Vjeroučiteljeva zadaća koja proizlazi iz dokumenta	147
4.4.3. Poziv i djelovanje	151
4.4.4. Trajni rast u svetosti	154
III. MODELI DUHOVNOSTI OSTVARENI U ŽIVOTU I RADU VJEROUČITELJA S TEORIJSKIM OSVRTOM	157
1. Okvirna teorijska skica	157
1.1. Duhovnost integrirana u življenje s Crkvom	160
1.2. Duhovnost integrirana u cjelovitost crkvenog pastoralara	163
1.3. Duhovnost u svom središtu – molitvi	164
1.4. Duhovnost integrirana u odgoj i obrazovanje	169
1.5. Duhovnost integrirana u školsko okruženje	172
1.6. Duhovnost prožeta služenjem i otvorenošću za dijalog	176
2. Modeli	179
2.1. Funkcionalni model	179

2.1.1. Vjera, nada i ljubav – teologalne kreposti u službi navještaja poruke	180
2.1.2. Elementi duhovnosti vjeroučitelja u službi vjeroučenika	184
2.2. Relacijski model	188
2.2.1. Osobni odnos s Isusom, Učiteljem i Gospodinom	188
2.2.2. Životno zajedništvo s Crkvom	189
2.2.3. Vjerničko oslušivanje Riječi	191
2.2.4. Sudjelovanje u proročkoj službi	192
2.3. Biblijski model	194
2.3.1. Glavne odrednice	194
2.3.2. Duhovni stavovi utemeljeni na dinamici riječi Božje, Duhu Svetom i Crkvi	196
2.4. Kristocentrično-eklezijalni i model	198
2.4.1. Kristocentrično-eklezijalna obilježja	198
2.4.2. Duhovni profil vjeroučitelja	200
2.4.3. Unutarnji stavovi vjeroučitelja	201
2.5. Praktični model	203
2.5.1. Opredjeljenje za službu	203
2.5.2. Osjetljivost za sve što je ljudsko	206
2.5.3. Življenje s Crkvom	207
2.5.4. Njegovanje susreta s Gospodinom u znakovima vjere Crkve	210
2.5.5. Osjetljivost na poticaj Duha Svetoga	211

Drugi dio

IDENTIFIKACIJA *POLAZIŠNE SITUACIJE* I *PROJEKCIJA DUHOVNOSTI* U SUVREMENIM HRVATSKIM CRKVENO DRUŠTVENIM UVJETIMA

I. METODOLOŠKI PRISTUPI: KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE	214
---	------------

1. Raznolikost metodoloških pristupa u kvalitativnom istraživanju	214
2. Izabrani oblik intervjua	216
3. Izbor uzorka	216
4. Provođenje intervjua	218
5. Cilj istraživanja	221
6. Vrjednovanje i sadržajna analiza podataka	222
II. ANALITIČKA INTERPRETACIJA REZULTATA UTVRĐENA KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJEM	224
1. Poziv, poslanje i konkretno očitovanje duhovnosti vjeroučitelja	224
1.1. Percepcija vjeroučiteljeve duhovnosti	224
1.2. Motivacijsko obrazloženje vjeroučiteljskog poziva i poslanja	230
1.3. Konkretno očitovanje i ostvarenje vjeroučiteljeve duhovnosti u svakodnevnom životu	237
1.3.1. Molitva u življenju duhovnosti svagdašnjice	237
1.3.2. Riječ Božja u življenju duhovnosti svagdašnjice	246
1.3.3. Euharistija u življenju duhovnosti svagdašnjice	252
1.3.4. Sakramentalno pomirenje u življenju duhovnosti svagdašnjice	257
1.3.5. Bolesničko pomazanje u življenju duhovnosti svagdašnjice	261
1.3.6. Sakramentalna ženidba u življenju duhovnosti svagdašnjice	261
1.3.7. Sakrament krštenja i potvrde u življenju duhovnosti svagdašnjice	272
1.3.8. Kršćanske pobožnosti, duhovne vježbe, seminari, pripadnost duhovnim zajednicama u življenju duhovnosti svagdašnjice	272
1.3.9. <i>Missio canonica</i> u življenju duhovnosti svagdašnjice	273
1.3.10. Čitanje dokumenata crkvenog učiteljstva, duhovne i stručne literature iz društveno-humanističkog područja na kojoj se temelji profil vjeroučiteljeve službe	278

1.3.11. Hodočašća i pokornički oblici	279
1.3.12. Dragovoljni oblici u življenju duhovnosti svagdašnjice	280
2. Pogled na duhovnost u njezinim izvorima, razvoju i vjeroučiteljevom konkretnom djelovanju	280
2.1. Izvori duhovnosti vjeroučitelja	281
2.1.1. Crkva kao zajednica te molitva u svim svojim raznolikostima	281
2.1.2. Božja riječ, sakramenti i liturgijska slavlja	282
2.1.3. Suvremeni duhovni klasici i ostala duhovna literatura	283
2.2. Rast i napredovanje u vjeroučiteljskoj duhovnosti	285
2.3. Uvjeti napredovanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti	286
2.3.1. Rad na sebi kroz postupno predanje Gospodinu	287
2.3.2. Sabranost, šutnja i poniranje u sebe	288
2.3.3. Komunitarna dimenzija	288
2.3.4. Razumijevanje težine obiteljske situacije	290
2.4. Utjecaj vjeroučiteljeve duhovnosti na rezultate i uspješnost njegova rada	291
2.4.1. Odnos prema vjeroučenicima	292
2.4.2. Međuljudski odnosi i aktivnosti u zbornici	295
2.4.3. Konkretni neposredni rad s vjeroučenicima	297
2.4.4. Vrednovanje vjeroučenika	299
2.4.5. Promicanje ekumenska dimenzije	300
2.4.6. Aktivna uključenost u život i djelovanje župne zajednice	301
3. Duhovna formacija vjeroučitelja laika	302
3.1. Percepcija vjeroučiteljeve duhovne formacije	302

3.2. Suodgovorni čimbenici za vjeroučiteljevu duhovnost	309
3.3. Bît vjeroučiteljeve duhovnosti	312
III. FORMACIJA VJEROUČITELJEVE DUHOVNOSTI S POGLEDOM U BUDUĆNOST	316
1. Identifikacija duhovnog lika vjeroučitelja u hrvatskoj postkoncilskoj teološko-katehetskoj literaturi	316
1.1. Duhovnost integrirana u cjelokupnu osobnost	317
1.2. Duhovnost integrirana u crkvenost	319
1.3. Duhovnost uronjena u Božjoj riječi	321
1.4. Duhovnost integrirana u opredijeljenost za siromahe	323
1.5. Duhovnost integrirana u vjerodostojnom svjedočenju vjere	326
2. Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj – sažeci kvalitativnog istraživanja u obliku teza	328
3. Formacijski predložak za hrvatski model s identitetnim osobinama	348
3.1. Općeprihvaćena profilirana trodimenzionalna okvirna shema kompetencija: <i>biti-znati-znati činiti</i>	349
3.1.1. Vjeroučiteljevo <i>biti</i>	350
3.1.2. Vjeroučiteljevo <i>znati</i>	352
3.1.2.1. Formacija utemeljena na specifičnosti crkvenih studija – znati struku	353
3.1.2.2. Formacija utemeljena na antropologiji s duhovnom dimenzijom	353
3.1.2.3. Formacija utemeljena na interdisciplinarnosti	354
3.1.3. Vjeroučiteljevo <i>znati činiti</i>	355
3.2. Formacija u službi duhovne personalizacije vjeroučitelja	358
ZAKLJUČAK	359
LITERATURA	363
KRATICE	386
ŽIVOTOPIS AUTORICE	388

UVOD

Od početaka studija na Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu osjetila sam potrebu sustavnijeg upoznavanja teološko-katehetskih sadržaja, svjesna da kao vjeroučiteljica vjernica redovnica svojim vjeroučenicima mogu pružiti samo ono što osobno iskustveno posjedujem. To pitanje jednako tako se postavlja i vjeroučiteljima vjernicima laicima,¹ tim više što oni nemaju institucionalno duhovnu formaciju kao što je imaju redovnice. Ono postaje još aktualnije u svjetlu činjenice da broj vjeroučitelja daleko nadmašuje broj vjeroučiteljica redovnica. Stoga je pitanje vjeroučiteljeve osobnosti bio predmet mojih promišljanja. Taj osobni interes došao je do izražaja i u izboru teme za moj diplomski rad. Poslije osam godina provedenih s punim radnim vremenom u školi i župnoj zajednici, i nastavivši poslijediplomski studij na Papinskom sveučilištu Salezijana u Rimu, sve sam više postajala svjesna potrebe razvoja vjeroučiteljeve osobe s integriranom duhovnom dimenzijom koja će nadahnjivati i prožimati sva područja njegova života i djelovanja. To je motiviralo moj daljnji interes za upoznavanjem vjeroučiteljeve duhovnosti kao korijena i duše njegove kompetencije. U svjetlu tog pogleda u prošlost valja razumjeti izbor i formulaciju teme moje disertacije (*Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima*).

U istraživanju ove tematike nametali su se zaključci da su se kroz sva povijesna razdoblja pojedini kršćani s velikim interesom bavili duhovnošću, a u postkoncilskom vremenu osobito duhovnošću vjeroučitelja. Tako se na prijelazu iz drugog u treće tisućljeće može utvrditi činjenica da pitanje duhovnosti općenito postaje središte zanimanja suvremenog čovjeka bilo koje kulture, religije ili geografske pripadnosti, uključujući agnostike i ateiste. To je razumljivo i stoga što su tijekom posljednjih stoljeća duhovnost i duhovna pitanja bila poprilično marginalizirana.

U disertaciji se ne namjeravam baviti motivima obnovljenoga zanimanja za duhovno, duhovnost i duhovni život. Istraživanje se usredotočuje na činjenicu da se *pitanje duhovnosti* danas vratilo u prvi plan, postavši jedan od *znakova* vremena koji upućuju na istinsku potrebu čovjeka u suvremenom svijetu. Tomu u prilog govori i činjenica da se duhovnošću bave teisti i ateisti, intelektualci, pisci, izdavači, čak i likovni kritičari, znanstvenici, političari i mnogi

---

¹ U daljnjem tekstu umjesto vjeroučitelj vjernik laik upotrebljava katkad i skraćeni oblik vjeroučitelj kao istoznačnica.

drugi.² Suvremeni povratak pitanjima duhovnosti osvještava nas da je potrebno još dublje promišljati, povezujući teologiju s duhovnošću, jer je, nažalost, ta veza stoljećima bila prekinuta, što se negativno odrazilo kako na samu teologiju tako i na duhovni život vjernika.³

Zahvaljujući poticajima II. vatikanskog koncila, važno je istaknuti činjenicu da se i među kršćanima osjetila želja za povratkom na izvore, kako bi se pronašlo nadahnuće i novi pristup duhovnosti čiji se nedostatak osjećao u životu vjernika upravo zbog navika na prevladane kulturalne i mentalne sheme. Tako se može govoriti o novome *kvascu* koji je urodio novim izričajima, ovisno o okruženju u kojem se razvijao.⁴ U tom kontekstu mogu se bolje razumjeti riječi pape Ivana Pavla II. u Apostolskom pismu *Novo millennio ineunte* (NMI 31).

Potrebno je, također, naglasiti činjenicu da je osnovni vjeroučiteljev poziv, bio on laik vjernik, svećenik, redovnik ili redovnica, biti iznad svega kršćanin oblikovan Duhom Svetim, tako da je njegov život u samoj biti označen dubokom kršćanskom duhovnošću. Iako je vjeroučitelj prvotno kršćanin, ipak se postavlja pitanje nije li to njegovo *biti kršćanin* obilježeno nečim osobitim? I ne bi li stoga i njegova duhovnost trebala biti određena posebnom službom koju on vrši u Crkvi i društvu? Zato jedno od temeljnih pitanja na koje se koncentrirala i ova disertacija glasi: koliko je danas moguće, između tolikih raznolikih i različitih duhovnosti i duhovnih stilova života, govoriti o duhovnosti koja bi bila svojstvena vjeroučitelju; o tom činjeničnom stanju vodilo se računa i kod definiranja teme ove disertacije. Ako je odgovor potvrđan, nameće se daljnje pitanje temeljnih odrednica te

---

² Moglo bi se reći da se u novije vrijeme pojavila stanovita žeđ za duhovnošću, odnosno za životom u Duhu i pod utjecajem Duha. Rezultat toga su i brojne novije stručne publikacije s teološkog ili znanstvenog područja. Navodimo samo neke od njih koje će čitatelju pomoći da stekne cjelovitiji uvid u ovo bogato i neiscrpno područje: ISTITUTO DI SPIRITUALIA DI MÜNSTER (ur.), *Corso fondamentale di spiritualità*, Brescia, 2006; Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*,³ 2006; Alister McGRATH, *Nepoznati Bog. Traženje duhovnog ispunjenja*, Zagreb, 2002; M. Scott PECK, *Put kojim se rjeđe ide. Psihologija ljubavi, tradicionalnih vrijednosti i duhovnoga razvoja*, Split, 2003; Danah ZOHAR – Ian MARSHALL, *Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*, Zagreb, 2002; Daniel G. AMEN, *Liječenje hardwerea duše: uspostavom bolje veze mozak-duša osigurajte kvalitetu života, ljubav i duhovni razvoj*, Zagreb, 2003; Francis COLLINS, *Božji jezik*, Zagreb, 2008; Ivan GOLUB – Vladimir PAAR, *Skriveni Bog, Nove dodirne točke znanosti i religije*, Zagreb, 2006; Miro JAKOVLJEVIĆ (ur.), *Duhovnost u suvremenoj medicini i psihijatriji. Dileme i izazovi*, Zagreb, 2010.

³ IVAN PAVAO II, *Fides et ratio. Vjera i razum*, Zagreb, 1999, br. 48. "Vjera bez razuma iznosi osjećaje i iskustvo te tako upada u opasnost da više ne bude sveopća ponuda. Pogrešno je misliti da je vjera pred slabim razumom moćnija, naprotiv, ona sama dospijeva u opasnost da postane bajkom ili praznovjerjem. Na isti način razum, pred kojim se ne nalazi čvrsta vjera, nije više izazvan promatrati novost i radikalnost samoga ,biti'. U tom smislu A. Domazet smatra da bi duhovnost koja ne bi znala pružiti razumsko obrazloženje o sadržaju vlastitih duhovnih iskustava bila misaono lijena i *neteološka*. S druge strane bi teologija, koja bi se izgubila u teološkim shemama i racionalnim spekulacijama o vjeri bez izričitog i izravnog odnosa s iskustvom Boga i iskustvom vjerničke prakse, postala okamenjena i neduhovna. Veliki likovi kršćanske duhovnosti, kao što su bili učitelj Eckhart, Ivan od Križa ili Terezija Avilska, znali su uskladiti pozitivnu racionalnost s dubokom osobnom duhovnošću. Usp. Anđelko DOMAZET, *Kršćanska duhovnost u ozračju pluralizma*, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003) 1, 42.

⁴ Usp. Marko I. RUPNIK, *U vatri gorućega grma*. Uvođenje u duhovni život. Split, 2006, 8.

specifične duhovnosti. Većina autora smatra da vjeroučitelj može i treba imati svoju specifičnu duhovnost upravo zato jer vrši i specifičnu službu u Crkvi, koja je dar Duha Svetoga s kojim je on pozvan trajno i otvoreno, kao kršćanin i vjeroučitelj, surađivati. Tek u ovom kontekstu moglo bi se s pravom govoriti i o *vjeroučiteljevoj duhovnosti* koja je u funkciji njegovog poziva i crkvenog poslanja.⁵

Vrijeme u kojem živimo pruža velike mogućnosti za komunikaciju, što stavlja u pitanje tradicionalne oblike odgoja i obrazovanja, koji su isključivo kognitivno usmjereni, zbog čega ne odgovaraju potrebama današnjeg vremena. U kritici se najčešće ističe da takvi formalni obrazovni sustavi onemogućavaju razvijati osobne sposobnosti djece, jer ih stavljaju u isti intelektualni i kulturalni *kalup*, ne vodeći dovoljno računa o raznolikosti njihovih talenata, odnosno njihove osobnosti. Primjerice, spomenuti obrazovni sustavi skloni su razvijati apstraktno znanje na štetu drugih sposobnosti kao što su imaginacija, komunikativna sposobnost, osjećaj za ljepotu i duhovnu dimenziju ljudskoga postojanja. Taj odgojno-obrazovni problem povezan je i s pitanjem duhovnosti vjeroučitelja.

Poduzevši istraživanje svjetskih razmjera, od tog problemskog pitanja polazi i UNESCO-vo međunarodno povjerenstvo za razvoj obrazovanja u 21. stoljeću. Njegovi rezultati potvrdili su temeljno načelo kojim odgoj i obrazovanje moraju pridonijeti svestranom razvoju svakoga pojedinca u području duha i tijela, inteligencije, senzitivnosti, smisla za ljepotu, osobne odgovornosti i duhovnih vrijednosti. Uspješni odgoj i obrazovanje moraju se temeljiti na organizaciji četiriju temeljnih stožera učenja: *učiti znati, učiti činiti, učiti živjeti zajedno* i te *učiti biti*, čiji zadaci proizlaze iz prvih triju stožera. Dakle, širokoj i sveobuhvatnoj odrednici *učenja* trebao bi biti cilj omogućiti svakom pojedinom učeniku da u sebi samom otkrije neizmjereno *blago* koje leži u svakom čovjeku i da ga postupno razvija u dinamici rasta, razvoja i sazrijevanja svoje osobe.⁶ Ostvarenje toga cilja zahtijeva da se mora učiniti korak dalje od običnoga instrumentalnoga shvaćanja obrazovanja kao procesa kojem se pojedinac prepušta kako bi postigao određene ciljeve (umijeća, sposobnosti ili gospodarski potencijal); riječ je o procesu koji omogućuje razvitak cjelovite osobe, tj. *učiti biti*. Stoga je UNESCO-vo povjerenstvo od početka istraživanja smatralo da će suočavanje s izazovima novoga stoljeća nužno dovesti do promjene obrazovnih ciljeva, ali i očekivanja koja ljudi nose u sebi, a trebalo bi ih ispuniti obrazovanjem. Primarna zadaća obrazovanja odnosi se na

---

⁵ Usp. Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, II., Leumann (Torino), ²1970., 745-766.

⁶ Usp. Jacques DELORS, (ur.), *Učenje – Blago u nama*. Zagreb, 1996, 95-96. U tom smislu valja razumjeti i ključnu riječ u naslovu – *blago*; središnja poruka cjelokupnog projekta te knjige može se sažeti u rečenici da će 21. stoljeće biti u znaku napetosti između materijalnoga i duhovnoga o čemu mora voditi računa i odgoj i obrazovanje.

stvaranje novoga humanizma, koji sadrži bitnu etičku sastavnicu i pridaje iznimno veliku važnost poznavanju i poštivanju kultura i duhovnih vrijednosti, kao izrazitu potrebnu protutežu globalizaciji, koju bi se moglo proglasiti isključivo gospodarskom i tehnološkom pojavom.

Valja uvodno podsjetiti da se spomenuta trodimenzionalna shema (*biti-znati-znati činiti*) prije UNESCO-va povjerenstva pojavila u teološko-katehetskoj literaturi,⁷ i kao takva ona je *kodificirana* u općem dokumentu crkvenog Učiteljstva (usp. ODK 238). Time se i na službenoj razini ističe profil suvremenog vjeroučitelja s duhovnom dimenzijom. U tom kontekstu i neki hrvatski autori u teološko-katehetskom istraživanju duhovni profil (vjero)učitelja smještaju u njegovo *biti*, po kojem je, između ostalog, pozvan da bude posrednik između vjere i kulture, osoba dijaloga s ljudsko-vjerničkim vrlinama. Čini se da se u proteklih nekoliko desetljeća u Hrvatskoj nije dovoljno uvažavala i poštivala ta elementarna dimenzija duhovnoga u školskom odgoju i obrazovanju. Danas se s pravom postavlja pitanje: koliko je duhovno-kulturna dimenzija vjeroučitelja i drugih prosvjetnih djelatnika, u užem i širem smislu, nakon demokratskih promjena zaživjela u Hrvatskoj? Zasad bi se moglo dati potvrđan odgovor. Naime značajna je činjenica da se i u hrvatskim okvirima javno progovorilo o duhovnom liku prosvjetnoga djelatnika, opisujući ga kao osobu koja mora biti „otvorena prema temeljnim vjerničkim vrijednostima”.⁸ Štoviše, izričito se naglasilo da „učitelj stvara *duhovno*, tj. interkulturalno, moralno-etičko, socijalno, estetsko i egzistencijalno ozračje u kojem učenik odrasta i razvija se u samosvojno biće”.⁹ Tako se u učitelju ponovno prepoznao jedan od najdjelotvornijih čimbenika u izgrađivanju „narodnosnoga, religijskoga i kulturnoga identiteta”.¹⁰

Čini se isto tako važnim uvodno napomenuti da su za ispunjenje odgojnih zadaća, ne samo suvremene hrvatske škole nego i na međunarodnom planu, osim općeljudskih i stručnih, neminovno potrebne i duhovne kvalitete vjeroučitelja, koji je ulaskom u hrvatske škole snagom svoga poslanja na to prvenstveno pozvan.

---

⁷ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002, 322-324.

⁸ Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, Zagreb, 1995., 94-100; ISTI, *Prosvjetni djelatnik i duhovna dimenzija*, 101-108.

⁹ Ivan SOVIĆ, Darovi učitelja domovini Hrvatskoj, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992) 5, 485-492, ovdje 486.

¹⁰ *Isto*, 487; Vodič kroz *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* glede ove problematike također ističe da zadaća škole nije samo stjecanje i razvijanje znanja, sposobnosti i umijeća nego i usvajanje vrijednosti, nazora i navika koje omogućuju cjeloviti razvoj osobnosti. Škola je pozvana, osim učenja i poučavanja, ostvarivati odgojnu dimenziju odnosno, odgojne ciljeve. U ljestvici nabrojanih odgojnih i socijalizirajućih ciljeva i sadržaja škole, između ostalog, ističe se promicanje osjećaja za lijepo i za duhovnu dimenziju postojanja. Usp. REPUBLIKA HRVATSKA. MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, Zagreb, 2005, 29-30.

U doktorskom radu uvažava se također hipoteza da se duhovnost vjeroučitelja u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim prilikama, unatoč pozitivnih pomaka, nalazi u statistički značajnom smislu *diskrepancije*, tj. (*ne*)*podudarnosti* s njegovim idealnim profilom utvrđenim u službenim crkvenim dokumentima i teološko-katehetskim promišljanjima. Razlozi tomu su različiti. Prije svega, duhovnost vjeroučitelja ne temelji se na dovoljno primjerenom *formacijskom itineraru*, nego na vremensko-situacijski uvjetovanim različitim modelima koji nemaju međusobno usklađene sve tri *faze* formacije: *faza pripreme*, koja je u znaku identifikacije poziva na temelju krštenja i potvrde za vršenje vjeroučiteljske službe; *faza temeljne formacije*, odnosno temeljni studij, i *faza cjeloživotne formacije*. Verifikacija te hipoteze došla je do izražaja u zaključnom trećem poglavlju drugoga dijela u obliku prijedloga formacijskog *itinerera* kao prepoznatljivo hrvatskog modela.

U izbor relevantne literature za izradu ove disertacije uzeti su u obzir pokoncilski službeni, opći i pokrajinski dokumenti crkvenoga Učiteljstva te kritički procijenjena specijalizirana teološko-katehetska literatura (hrvatska, talijanska, njemačka, francuska) o duhovnosti s posebnim težištem na duhovnosti vjeroučitelja.

Na temelju gore prikazane *polazišne situacije*, postavljena su tri cilja: *konceptualizirati duhovnost vjeroučitelja vjernika laika* u tri sukcesivne *faze* (*faza pripreme*, *faza temeljne i cjeloživotne formacije*); utvrditi postojeće stanje vjeroučiteljeve duhovnosti u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima; projicirati *itinerar* duhovnosti vjeroučitelja temeljem definiranog koncepta duhovnosti i utvrđenog stanja u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima.

Primjereno naravi disertacije slijedi se više međusobno komplementarnih metoda: metoda analize i sinteze, metoda opisivanja, prikazivanja i komparacije, deskriptivna metoda, metoda dubinskog ili nestandardiziranog intervjua i metoda projiciranja formacijskih modela.

Radnja je strukturirana u dva dijela: u prvom dijelu, u tri poglavlja, usredotočuje se na teološko-katehetsku utemeljenost duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika. Istražuje se suvremeni koncept duhovnosti na teološko-katehetskim osnovama u povezanosti s normativnim crkvenim dokumentima, kao i relevantnim modelima koji projiciraju duhovnost u praksi. U drugom dijelu u tri poglavlja, najprije se empirijskim kvalitativnim istraživanjem, metodom dubinskog ili nestandardiziranog intervjua,¹¹ utvrđuje stvarno stanje duhovnosti vjeroučitelja u Hrvatskoj (prva dva poglavlja), a temeljem analize i kritičke interpretacije rezultata istraživanja (treće poglavlje) usmjerava se prema budućnosti duhovne formacije

---

¹¹ Cjelokupnu dokumentaciju o tome vidi na DVD-u priloženom u džepu u unutarnjem dijelu desne strane omoćnice.

vjeroučitelja; naime ovom se disertacijom u komparaciji s relevantnim europskim modelima želi doprinijeti kreiranju izvornog hrvatskog modela koji će utjecati na sadašnju i buduću duhovnu formaciju vjeroučitelja.

Izradom ove disertacije očekuju se izvorni znanstveni rezultati. Oni se ogledaju u objektivnom utvrđivanju stanja duhovnosti vjeroučitelja u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima. Naime s postignutim rezultatima moći će se prevladati improvizirane i netočne procjene toga pitanja, što će poslužiti za inovaciju novoga formacijskog *itinerara* u stjecanju duhovnog profila vjeroučitelja u Hrvatskoj.

TEOLOŠKO-KATEHETSKE UTEMELJENJE DUHOVNOSTI VJEROUČITELJA VJERNIKA LAIKA

I. TEOLOŠKO-KATEHETSKE ISHODIŠTA

1. Suvremena koncepcija kršćanske duhovnosti

Budući da je sustavno promišljanje o temi suvremene koncepcije kršćanske duhovnosti prilično kompleksno i zahtjevno, radi boljeg razumijevanja, potrebno je na početku ukazati na nekoliko dodatnih pojašnjenja.

Iza raznolikosti govora o *duhovnosti* krije se mnoštvo različitih poimanja života, čovjeka i Boga, koja su ponekad vrlo protuslovna i ne mogu se do kraja prepoznati kao kršćanska. Riječ je o oblicima religioznosti koje možemo nazvati postmodernima. Nemoguće ih je definirati i do kraja shvatiti, jer su lišeni izričitoga pozivanja na Boga kao Osobu. Štoviše, radi se o parareligioznim oblicima ili izmišljenim vjerovanjima. Mnogi od tih oblika duhovnosti dolaze s Dalekoga istoka, s više ili manje uspješnim prilagodbama na Zapadu. Osim toga, moramo priznati činjenicu da duhovnost kao pojam nije nikada bila toliko višeznačno određena kao danas. U prošlosti se zvala *asketikom* ili *duhovnom teologijom*, ali u današnje vrijeme, u dodiru s postmodernim mentalitetom, ista ta riječ može evocirati svaku vrstu neiskustvene spoznaje, od transcendentalne meditacije do joge i spiritističkih seansi. Stoga je danas više nego ikada potrebno izbjegavati višeznačnosti, odstraniti tuđe naslage kako bi se osvijestila stvarna bit kršćanske duhovnosti.¹²

Upravo je to ono što nas ovdje osobito zanima i što je predmet našega dubljeg promišljanja. Duhovno približavanje, odnosno pristajanje uz kršćanski misterij, odvija se na dva komplementarna načina. Prvi je uvođenje u duhovni život kao iskustvo milosti, a drugi je uvođenje u duhovnu teologiju, koja nije ništa drugo nego mudrost razmišljanja o vjeri unutar te iste stvarnosti. Dakle kada u kršćanskom smislu govorimo o pojmu duhovnosti, važno je prije svega podsjetiti na to da razlikujemo tri stvarnosti: življenu stvarnost, odnosno *duhovni život*, duhovnost kao teološku znanstvenu disciplinu, odnosno *duhovnu teologiju*, i posebnu životnu sintezu kršćanske duhovnosti, tzv. *posebnu duhovnost*.¹³ Potrebno je dakle najprije kazati da je materijalni objekt ove teološke discipline *kršćanski duhovni život*, koji se katkada

---

¹² Usp. Marko Ivan RUPNIK, *U vatri gorućega grma. Uvođenje u duhovni život*, Split, 2006., 7-9.

¹³ Usp. Franjo PODGORELEC, *Uvod u duhovnu teologiju*, Zagreb, 2010., 9.

naziva *religiozni život, unutrašnji život, nadnaravni život* ili jednostavno *kršćanski život*.¹⁴ Sve su ovo zapravo različiti sinonimi jedne te iste stvarnosti, koji nisu uvijek suglasni i nemaju jednako značenje. Kao što je razvidno, ovdje se ipak želi posebno naglasiti pridjev *kršćanski*, kako bismo u mnoštvu suvremenih ponuda duhovnosti uočili razliku od duhovnog života ljudi drugih religija. Naime, u kršćanskom duhovnom životu bitna je uloga Duha Svetoga, tj. radi se o životu naše duše kojoj je počelo Duh Sveti, treća božanska osoba Presvetoga Trojstva.¹⁵ Teološki gledano, to je zapravo život u Duhu i s Duhom Svetim vezan uz posvećujuću milost, odnosno duhovni život rađa se u kršćaninu po sakramentu krštenja, po kojem se on ucjepljuje u Krista, postaje Božjim djetetom i članom Crkve, te dionikom Kristovih milosti i nadnaravnog života.¹⁶ Osim toga potrebno je također naglasiti činjenicu da kao što čovjek fizički raste i razvija se po prirodnim zakonima, tako slično raste i razvija se duhovni život po zakonima Kristova evanđelja.¹⁷ Dakle kršćanski duhovni život ima svoje korijene u Svetom pismu i Tradiciji, a Isus postaje izvorom novog duhovnog života i njegovo puno ostvarenje po Duhu Svetom.

1.1. Nazivi i sinonimi nove teološke discipline

Tek početkom prošlog stoljeća, kao reakcija na suhoparnost i *neduhovnost* teologije, osjetila se potreba da i duhovni život postane predmetom znanstvenog teološkog istraživanja. Svakako da su tomu pridonijeli probuđeni smisao za liturgiju, povijesne studije o nekim posebnim razdobljima ili školama kršćanske duhovnosti, a posebice izazov vremena koji traži uvijek nove odgovore. Ulagali su se također i veliki naponi na definiranju toga predmeta, njegove metode i njegovog naziva. Dakle problem naziva ove teološke discipline koja se danas uobičajeno zove *duhovnost*, ima svoje korijene u dalekoj prošlosti.¹⁸ Stoga je sasvim razumljivo da o njoj postoje različiti nazivi, što se lako može razabrati već iz samih naslova

---

¹⁴ Danas postoje *uvodi* kao što su vodiči ili praktične, poučne i odgojne upute, koji nas upućuju u duhovni život i njegovu spoznaju, u askezu i mistični život poput raznih doktrinarnih sinteza, priručnika i sl. Ovdje navodimo samo neke od njih, primjerice: Carolus V. TRUHLAR, *Structura theologica vitae spiritualis*, Roma, ³1965. Osim ovoga, Truhlar je kasnije objavio još jedno djelo uvodne naravi: *Concetti fondamentali della teologia spirituale*, Brescia, 1971., također je 1981. objavljeno drugo upotpunjeno izdanje s vrlo dobrim uvodom o iskustvu, citirano prema: Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, Zagreb, 1994., 18. U prilog navedenim raspravama treba svakako spomenuti još jedno djelo od vrijedno djelo. Usp. Luis BOUJER, *Introduzione alla vita spirituale*, Roma, 1978.

¹⁵ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 5.

¹⁶ Usp. Tomaš ŠPIDLIK, *Manuale fondamentale di spiritualità*, Casale Monferrato, 1993., 12; Marko I. RUPNIK, *U vatri gorućega grma*, 44-95.

¹⁷ Usp. Roko PRKACIN, Teologija duhovnoga života, u: *Obnovljeni život*, 60 (2005.), 2, 195-214.

¹⁸ Usp. Adolfo TANQUERAY, *Compendio di teologia ascetica e mistica*, Pariz, ⁷1928., 2-4. Citirani *Kompendij asketske teologije i mistike* je djelo od neprocjenjive vrijednosti, što potvrđuju njegova mnogobrojna izdanja na šest ondašnjih modernih jezika, osim talijanskog izdanja koje ovdje navodimo. Njegovu znanstvenu težinu potvrđuju izvorni tekstovi klasika duhovnosti uz ostalu mnogobrojnu biobibliografiju.

knjiga i priručnika koji o tome raspravljaju.¹⁹ Svakako da tu raznolikost u nazivima treba pripisati činjenici da se učenje *duhovnosti* kao znanstvene discipline, te duhovnosti u smislu duhovnoga života ili usavršavanja života, može promatrati s najrazličitijih gledišta. Dovoljno je prisjetiti se mnoštva definicija o svetosti ili savršenstvu, koje, naravno, nisu sve znanstvene, pa ovisno o tome kako pojedini duhovni pisci shvaćaju savršenstvo, tako daju i ime samoj znanosti.

Raznolikost imena koja su dana duhovnosti kao znanstvenoj disciplini ovisi i o već spomenutoj činjenici da se ona pojavila relativno kasno, točnije kad se počela odjeljivati od moralne teologije.²⁰ Dakle u trenutku kad je nastala ova nova znanstvena disciplina, trebalo joj je dati ime, a budući da se mnogo raspravljalo o njezinoj *naravi*, ime joj je ostalo nedefinirano. Ipak najčešća imena koja joj se danas pridaju jesu sljedeća: *asketska teologija*, *mistična teologija*, ili zajedno *mistična i asketska teologija*, zatim *duhovna teologija*, *teologija duhovnog života* i konačno *duhovnost*.²¹ U novije vrijeme problemom naziva nove teološke discipline bavio se i Federico Ruiz. Polazeći od misteriozne stvarnosti *milost-život-iskustvo*, koju susrećemo u Bibliji i u povijesti, Ruiz naglašava kako su se iz nje razvili raznoliki oblici relacija, kultura i jezika, čije sveukupno bogatstvo danas pojednostavljeno svodimo na sveobuhvatni termin *duhovnost*. On predlaže četiri grupacije pojmova: prvi niz čine: *savršenstvo*, *svetost*, *pobožnost*, termini koji su veoma bliski glavnim temama na području duhovnosti; zatim *ascetica* i *mistica*, dva pojma koja su premda združeni, međusobno suprotni, i koja definiraju i oblikuju studij te kršćansku pedagogiju duhovnosti u zadnje vrijeme; iza njih slijede pojmovi *duh* i *duhovni*. *Duh* je termin koji služi kao podloga cjelokupnom duhovnom govoru, a odlikuje se trostrukim značenjem: pneumatološkim (Duh Sveti sa svojom prisutnošću i transformirajućim djelovanjem), teološkim (kršćanin prožet i vođen Duhom Svetim), antropološkim (više unutarnje ljudske moći). Četvrta grupacija pojmova svedena je na termin *duhovnost* i *duhovnosti*, gdje riječ *duhovnost* označava kako znanost tako i odgovarajući duhovni život, a obično se pod tim podrazumijeva katolička duhovnost. Riječ upotrijebljena u množini odnosi se na posebne načine konfiguracije života

---

¹⁹ Problematikom naziva *duhovnosti* kao teološke discipline posebno se bavio D. Lasić koji u djelu *Kršćanska teologija o savršenstvu* navodi mnoštvo takvih naziva: usp. Dionizije LASIĆ, *Theologia christiana perfecticidica* u: *Antonianum*, 42 (1967.), 188-258., citirano prema: Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 33.

²⁰ Usp. Joseph GUIBERT, *Ascètizue* u: Marcel VILLER – Joseph de GUIBERT – Ferdinand CAVALLERA (ur.), *Dictionnaire de spiritualité*, I., Paris, 1937., 1010-1017; o spomenutoj diferencijaciji za novo vrijeme vidi u: Fabio GIARDINI, *La natura della Teologia Spirituale* u: *Rivista di ascetica e mistica*, 10 (1965.), 363-415., citirano prema: Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 39.

²¹ Više o položaju *duhovne teologije* ili duhovnosti u cjelini kršćanskog teološkog sustava vidi u: Yves M. J CONGAR, *Théologie* u: VACANT, Alfred, MANGENOT, Eugène, AMANN, Emile (ur.), *Dictionnaire de théologie catholique*, XV., Paris, 1946., 341-402.

ili duhovne Crkve s različitim perspektivama i naglascima bilo da se radi o drugim kršćanskim ili nekršćanskim religijama.²²

Unatoč raznolikosti svih ovih naziva ipak se mora priznati da je svaki od njih nedostatan i da im se može prigovoriti nešto što u potpunosti ne zadovoljava specifikaciju duhovnosti kao teološke discipline. Tako prema mišljenju A. Matanića²³ prva dva naziva, premda su najstarija, ne bi bila izrazito kršćanska iz razloga što askeza i mistika postoje izvan kršćanstva, tj. u drugim religijama. Što se tiče naziva *duhovna teologija*, ne možemo ga prihvatiti dovoljno prikladnim, zato što se obično zna reći da je konačno sva teologija duhovna. Od 1930. godine *duhovna teologija* je prevladavajući naziv, premda ne i isključiv, koji označava teološko razmišljanje i sustavan studij kršćanskog duhovnog života. Polazeći od objave i života razlikujemo tri pravca koja pokušavaju konfigurirati duhovnu teologiju, a to su cjelovitost objave, kršćanski život i hagiografija kao teologija.²⁴ Autori koji su ipak zadržali naziv *duhovna teologija*, zabrinuti su za jedinstvo teološkog spoznanja, koje se isključivo poziva na Boga, dok pojam *duhovnost* na prvi pogled ne izražava tu vezu.

Naziv *teologija duhovnoga života* čini se prikladnijim upravo zato jer se dobro uklapa u mnoge nazive današnjih *teologija* kao što su: teologija svijeta, teologija zemaljskih vrednota, teologija ljudskih aktivnosti, teologija života uopće itd. Ipak moramo priznati da niti ovaj naziv ne odražava sveukupnost današnjeg učenja o duhovnom životu, a to drugim riječima znači učenje koje nije samo *teološko*. Posljednji od predloženih naziva je *duhovnost*, koji je u starini bio skoro nepoznat, te se je u novije vrijeme gotovo udomaćio, premda ga ne možemo smatrati dostatnim, jer ne ukazuje dovoljno na znanstveno obilježje našega promišljanja niti zadovoljava teološku komponentu nego više upućuje na praktično-pedagoški vid duhovnosti.²⁵

Unatoč svim raspravama ipak je prevagnuo naziv *duhovnost*, a usvojen je iz dva glavna razloga: prije svega jer potječe od riječi *duh* (štoviše Duh), koja upućuje na treću božansku osobu Duha Svetoga, i zato izgleda više kršćanski, budući da je, kao što već znamo i vjerujemo, Duh Sveti prvo počelo svakoga kršćanskog života. Stoga je važno da vjeroučitelj bude čovjek Duha; prisjetimo se samo izreke svetoga Pavla: „Ako živimo po Duhu, po Duhu se i ravnajmo!” (Gal. 5, 25). U današnje vrijeme u skladu s tim neki su autori istaknuli vezu

---

²² Usp. Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito. Sintesi di teologia spirituale*, Bologna, 2004., 22-24.

²³ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 39.

²⁴ Usp. Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito*, 24-25.

²⁵ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 40.

između *duhovnosti* i *Duha Svetoga*, koja jamačno nije samo verbalna.²⁶ Drugi razlog je taj što istodobno označava objekt koji se proučava, tj. jednu bitno duhovnu stvarnost, i samu znanost koja ga proučava. Često se susreću slični slučajevi gdje jedna znanost i njezin objekt imaju isti naziv. Na primjer *povijest* je naziv za stvarnost koju se proučava, odnosno objekt, i u isto vrijeme (to je) i ime dotične znanosti. Među razlozima koji su naročito pridonijeli opredjeljenju za daljnju uporabu riječi *duhovnost*, treba svakako ubrojiti objavljivanje prvoga rječnika o duhovnosti.²⁷

Ako pomnije promotrimo suvremenu stručnu literaturu, zapaziti ćemo da se uz naziv *duhovnost* upotrebljavaju i mnogi drugi nazivi koji se smatraju njezinim sinonimima, premda to u mnogim slučajevima nisu, ali se ipak često svode na taj naziv. Osim toga duboko smo svjesni koliko je terminološka problematika naziva *duhovnosti* i njezinih sinonima vrlo složena i osjetljiva, jer se tu zapravo radi o raznim jezicima i prijevodima, kao i različitim vremenskim razdobljima. Ti se sinonimi vrlo često upotrebljavaju i u službenim crkvenim dokumentima, pa tako i u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora i kod mnogih vrlo poznatih autora. Ovdje ćemo nabrojiti samo neke od njih: Duh, duhovni nauk, religioznost, pobožnost, put duhovnog života, metoda, način ili modalitet, stil ili tip religioznog života, usmjerenje, struja, pravac, ustrojstvo, stav, pravilo, oblik ili naputak ili način života, duhovno iskustvo, posebno ostvarenje Evandjelja, tradicija, tumačenje itd.²⁸

1.2. Pojmovi i definicije

Koliko god izgledalo iznenađujuće i pomalo čudno, ipak moramo konstatirati da danas još uvijek ne postoji općeprihvaćen pojam duhovnosti. To je razlog više da od najstarijih vremena pa do sada susrećemo vrlo različite definicije pojma duhovnosti, odnosno duhovne teologije. Zbog opsežnosti problematike vezane uz istraživanja različitih definicija duhovnosti, ovdje ćemo se zadovoljiti samo kratkim prikazima i tumačenjima nekih relevantnijih autora.

Tako A. R. Marín duhovnu teologiju ili duhovnost definira kao „onaj dio teologije koji, temeljeći se na počelima božanske objave i na iskustvu svetaca, proučava ustrojstvo nadnaravnoga života, tumači zakone njegova napretka i razvoja i opisuje postupke koje slijede

---

²⁶ Usp. Pier L. BORACCO, Fenomenologia e tipologia del cristiano: emergenza storico-teologica del discorso u: Pier L. BORACCO – Bruno SECONDIN (ur.), *L'uomo spirituale*, Milano, 1986., 131-166.

²⁷ Usp. Joseph de GUIBERT – Ferdinand CAVALLERA (ur.), *Dictionnaire de spiritualité*, Pariz, 1932.

²⁸ Više o sinonimima za naziv duhovnost vidi u: Atanazije J. MATANIĆ, *Le scuole di spiritualità nel magistero pontificio*, Brescia, 1964., 14-15; Atanazije J. MATANIĆ, *Scuole di spiritualità* u: PELLICIA, Guerrino – ROCCA, Giancarlo (ur.), *Dizionario degli istituti di perfezione*, VIII., Roma, 1988., 1198-1205.

duše od početka kršćanskog života do vrhunca savršenstva”.²⁹ Izgleda da je Royo Marìn bio jedan od prvih autora sistematičara duhovnosti koji je u definiciju duhovnosti uveo izraz *iskustvo*, iako se tu ne bi radilo isključivo samo o *iskustvu svetaca*, nego i o iskustvu svakog čovjeka kršćanina.

Nasuprot njemu F. Vandenbroucke pri svom pokušaju definiranja ističe da je duhovnost prije svega znanost o reakcijama religiozne svijesti pred objektom vjere, pri čemu naglašava više njezin intelektualni vid. Osim toga on također smatra da je duhovnost znanost o ljudskim činima koji imaju poseban odnos prema Bogu, tj. asketika i mistika. Drugim riječima, duhovnost bi se mogla odrediti kao znanost o primjeni Evandjelja na život kršćanina bilo na intelektualnom bilo na asketskom ili na onom čisto mističnom planu.³⁰

Za franjevca Dionizija Lasića „kršćanska teologija o savršenstvu jest nauk i izvjesna znanost, koja od Krista objavljenim načelima, pridodavši po mogućnosti i naravna načela, govori o Bogu, kakav se po Kristu – načelu sveobuhvatnosti, objavljuje čovjeku putniku u konačnoj suradnji s njime”.³¹

Charles A. Bernard, francuski isusovac, inzistirajući posebno na dinamičnom aspektu duhovnog života, predlaže sljedeću definiciju: „Duhovno bogoslovlje je ona teološka disciplina koja, utemeljena na načelima objave, proučava kršćansko duhovno iskustvo, opisuje njegov postupni razvoj i otkriva njegove strukture i zakonitosti”.³²

Osim gore navedenih u najnovije vrijeme dva talijanska autora pokušali su nam dati svoje definicije duhovnosti, koja je za njih „teološki predmet koji sustavno istražuje nazočnost i djelovanje objavljene istine (tajne) u životu i svijesti Crkve i vjernika, opisujući njezinu strukturu i zakone njezina razvoja do vrhunca, tj. do svetosti kao savršenstva ljubavi”.³³

Iz gore navedenih definicija duhovnosti ili duhovne teologije zapazamo da neki autori, kao što je isusovac J. Sudbrack, drže da je opravdana različitost pojmova i definicija duhovnosti kao znanosti,³⁴ dok drugi smatraju da se na duhovnost ne bi trebalo gledati kao na znanost, nego više kao na predmet, odnosno znanstvenu disciplinu,³⁵ te da različitost tih

---

²⁹ Antonio R. MARÌN, *Teologia della perfezione cristiana. Introduzione generale*, Torino, ⁸1989.

³⁰ Usp. François VANDENBROUCKE, Spiritualità et spiritualità u: *Concilium*, 1 (1965.) 9, 47; citirano prema: Atanazije J., MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 42.

³¹ Dionizije LASIĆ, *Theologia cristiana perfecidica*, 198.

³² Charles A. BERNARD, *Teologia spirituale*, Roma, ²1983, 68.

³³ Bruno SECONDIN – Tullo. GOFFI (ur.), *Corso di spiritualità. Esperienza – Sistemica – Proiezioni*, Brescia, 1989., 14.

³⁴ Usp. Josef SUDBRACK, Von Geheimnis christlicher Spiritualität: Einheit und Vielfalt, u: *Geist und Leben*, 39 (1966.), 29.

³⁵ Usp. Charles André BERNARD, La conscience spirituelle, u: *Revue d'ascétique et de mystique*, 41 (1965.) 466.

pojmovna ovisi o više manje točnom definiranju pojma kršćanskoga savršenstva ili svetosti.³⁶ U prilog navedenoj raspravi treba također istaknuti pokušaje koji su išli za tim da cijela teologija dobije duhovno obilježje, a da *duhovno bogoslovlje* bude samo neka vrsta sinteze cijele teologije, a ne samo jedna pored ostalih teoloških disciplina.³⁷

Unatoč razlikama u poimanju duhovnosti, a radi bolje jasnoće, A. Matanić predlaže da se prvenstveno ograničimo na osnovne pojmove o duhovnosti u najopćenitijem smislu. Kao prvo, duhovnost je *svojstvo onoga što je duhovno*, tj. sastavno svojstvo i suština duhovnih bića. Takvo pojmovno značenja duhovnosti u filozofskom smislu uglavnom ćemo naći u rječnicima i enciklopedijama. Primarno značenje toga pojma odnosi se na Božju duhovnost, zatim na anđele, ljudsku dušu i umjetnost itd. U sekundarnom smislu možemo govoriti o duhovnosti kao sinonimu pobožnosti, religioznosti ili ostvarenog, življenog, prakticiranog ili iskustvenoga duhovnog života, npr. nekoga sveca ili neke istaknute religiozne osobe, pa i nekršćanina, kao i svakoga koji ima osobni odnos služenja božanstvu u koje vjeruje. U tom kontekstu se govori o pretkršćanskim i nekršćanskim duhovnostima ili mistici. Budući da smo se već ranije opredijelili za izraz *duhovnost*, ovdje se radije pozivamo na kršćanski duhovni život, na kršćansku službu Bogu, ako je to određena življena stvarnost. U tom slučaju možemo ustvrditi da se tako shvaćena duhovnost u svom najvišem stupnju poistovjećuje sa svetošću. Istina, treba razlikovati duhovnu literaturu od duhovne prakse, premda bi bilo idealno da duhovna literatura bude izričaj kako življenog duhovnog iskustva tako i duhovne prakse. Zatim govorimo o duhovnosti kao znanosti koja proučava načela i praksu koju slijedi, a od koje se sastoji stvarni život pobožnosti, određeni *religiozni duh*, određena služba Bogu i određeni duhovni život. U tom smislu duhovnost se poistovjećuje s *duhovnim naukom* ili teologijom i spoznajom duhovnoga života, posebno u našem kršćanskom značenju riječi. Dakle kada govorimo o duhovnosti treba dobro razlikovati življenu duhovnu stvarnost, s jedne strane, i znanost, odnosno znanstveni studij te stvarnosti, s druge strane. Iz toga proizlazi da se duhovnost može definirati kao „znanost o duhovnom životu kako u njegovom teološkom opsegu tako i u svim njegovim pojavnim opsezima”.³⁸ Prema A. Mataniću tako definirana duhovnost sastoji se od četiri bitna elementa. Prije svega, radi se o znanstvenom istraživanju ili studiju utemeljenom na tom istraživanju, koje je usko povezano s *umijećem* i *praksom* življenja, te kao takvo, ono predstavlja skup načela i praksi koje vode do *cognitio*

---

³⁶ Usp. Dionizije LASIĆ, *Theologia cristiana perfectidica*, 188-258.

³⁷ Usp. Jozef SUDBRACK, Frömmigkeit u: EICHER, Peter (ur.), *Neues Handbuch theologischen Grundbegriffe*, II., München, 1984., 7-16; Charles André BERNARD, La conscience spirituelle, u: *Revue d'ascétique et de mystique*, 41 (1965.) 441-466; Giovanni MOIOLI, Teologia spirituale, u: Stefano De FIORES – Tullo GOFFI (ur.), *Nuovi dizionario di spiritualità*, Roma, 1987., 1597-1609.

³⁸ Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 43-44.

certa per causas (sigurna spoznaja po uzrocima) u određenom predmetu. Drugo, materijalni objekt ove znanosti je specifično kršćanski duhovni život, koji se poistovjećuje sa samim kršćanskim savršenstvom ili svetošću. Treći element navedene definicije odnosi se na formalni objekt, tj. riječ je o metodi proučavanja duhovnog života ili svetosti: zbog toga se ističu teološki izvori i ljudski oblici pojavnosti. Sve to skupa sadržano je u pojmu *fenomenološki opsezi duhovnog života*, o čemu govori četvrti element spomenute definicije duhovnosti. Ti opsezi mogu biti mnogostruki i različiti zbog toga što im odgovara mnogostrukost izraza duhovnosti, i upravo u tom elementu *fenomenoloških opsega* treba tažiti uzroke višestrukosti posebnih ili osobitih duhovnosti, o čemu će kasnije biti više riječi.

Kako bismo upotpunili ideju o tome što je i što sve vežemo uz duhovnost kao teološku znanstvenu disciplinu, F. Ruiz³⁹ predlaže također svoju definiciju: „Duhovna teologija je teološka disciplina, koja polazeći od objave i *kvalificiranog* iskustva, sustavno proučava rast usvajanja Kristova misterija u životu kršćanina i Crkve kroz stalni postepeni proces sve do savršenstva”. Prva karakteristika ove definicije iznosi na vidjelo činjenicu da se radi o pravoj teologiji, odnosno sistematskom proučavanju koje zahtijeva svoju metodu i izvore iz kojih se napaja. Proučavanje izvora pokazuje široki horizont života i učenja u kojem se kreće duhovnost. Radi svoga teološkog karaktera duhovnost smatra svojim zajedničke teološke izvore: tradiciju, učiteljstvo, eminentne teološke elaborate itd. Što se tiče metode, kod prevladavanja dogmatskih i teoloških izvora, upotrebljava se deduktivna metoda, a kada se želi istaknuti osobno i crkveno iskustvo, primjenjuje se induktivna metoda, premda se u najnovije vrijeme u promišljanjima ide prema tzv. *iskustvenoj* metodi u *duhovnoj teologiji*.⁴⁰ Kada je riječ o izvorima, radi se o jednom te istom izvoru koji se sastoji iz dvije faze provjeravanja, odnosno utvrđivanja: Bog se objavljuje kroz djela i riječi koje utječu u život i iskustvo čovjeka vjernika. Pojam *kvalifikacija* ovdje se prvenstveno odnosi na jamstvo autentičnosti, a ne na neku višu kategoriju. Ona se nalazi u osobama ili skupinama koje posjeduju živu iskustvenu vjeru, a ne samo u svecima i misticima. Osim toga treba ustvrditi da u područje kvalificiranog iskustva spadaju također i iskustva nevjernosti i kazne kao one iz Izlaska i mnoge druge u povijesti duhovnosti. Usvajanjem živog božanskog misterija objavljenog i realiziranog u životu, smrti i uskrsnuću Kristovu, Duh Sveti vodi i oblikuje čovjeka kršćanina kroz redovita ili izvanredna posredovanja sve do kraja života. Život je ovdje shvaćen kao cjelokupna stvarnost i izričito se potvrđuje sudjelovanje *crkvenog subjekta*

---

³⁹ Usp. Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito. Sintesi di teologia spirituale*, 25-26.

⁴⁰ Usp. Jakov MAMIĆ, *Il metodo induttivo e deduttivo nella Teologia Spirituale*, u: PONTIFICIA FAKOLTÁ TEOLOGICA TERESIANUM – CENTRO INTERNAZIONALE RERESIANO-SANJUANISTA DU AVILA (ur.) *La Teologia Spirituale. Atti del Congresso Internazionale OCD*, 2001., 623-639.

koji načelno i iskustveno potpuno eksperimentira jasne faze kršćanskog misterija. Proces koji se spominje u Ruizovoj definiciji, zapravo je progresivni i usklađeni proces koji slijedi zakonitosti razvoja milosti u slobodi subjekta. I nakraju radi se o otvorenom dinamizmu koji zbog djelovanja Duha i sudjelovanja subjekta vodi do punine zajedništva i službe. Savršenstvo i svetost su termini i vrijednosti koje duhovna teologija često obrađuje s posebnim interesom. Odavde proizlazi pedagoška, djelatna i direktna uloga duhovne teologije.

Budući da smo u prethodnom ulomku naveli tri glavna značenja duhovnosti, ne smijemo zaboraviti i četvrto, a to je da se duhovnost katkada poistovjećuje s pojmom *duhovnih škola*,⁴¹ koje su zapravo skup ljudi i djela koji proučavaju ili primjenjuju načela i praksu jedne određene posebne duhovnosti. O školama duhovnosti izričito se govori u svezi s posebnim duhovnostima mnogih redovničkih obitelji, premda se to poistovjećivanje između *duhovnosti* i *škola duhovnosti* ne može uvijek opravdati budući da svaka duhovnost nema uvijek i određenu školu, dok svaka škola, ako već postoji, pretpostavlja određenu duhovnost.⁴²

Iza spomenutog tumačenja proizlazi da su za nas najvažnije dva središnja elementa navedene definicije duhovnosti jer nas upravo upućuju na duhovnost kao stvarnost duhovnoga života, s jedne strane, te na duhovnost kao znanstvenu disciplinu, s druge strane promišljanja. Dakako, trebamo priznati da znanosti prethodi stvarnost duhovnoga života, što je razumljivo samo po sebi, jer se najprije živi, a onda se promišlja i proučava određeni duhovni život. Daljnjim promišljanjem o podjeli i sistematizaciji duhovnosti kao znanosti dolazimo do sve jasnije spoznaje gdje smjestiti duhovnost vjeroučitelja vjernika laika.

1.3. Diferencijacija i sistematizacija

Ako se ograničimo na govor o duhovnosti kao znanosti, dolazimo do dvostrukog problema: kako tu znanost usustaviti kao subspecijaliziranu teološku disciplinu unutar cjelovitog teološkog sustava i kako ju smjestiti i urediti u sustavno organski govor. Budući da taj problem velikim dijelom ovisi o svemu što smo do sada kazali, za očekivati je da se i ovdje pojavljuju mnoga vrlo različita mišljenja i naučavanja. Da bismo se u to konkretno uvjerali, dovoljno je uzeti u ruke neke od priručnika koji govore o toj problematici. Iz njihovog pomnog iščitavanja proizlazi da se danas često govori o mnogostrukim duhovnostima, shvaćenim bilo kao znanostima ili stvarnostima duhovnog života. Tako

---

⁴¹ Usp. Kees WAAIJMAN, *La spiritualità. Forme, fondamenti, metodi*, Brescia, 2007., 143-252.

⁴² Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 45.

primjerice možemo govoriti o općoj, odnosno univerzalnoj, i posebnoj, ili partikularnoj duhovnosti; zatim o teorijskoj, praktičnoj i povijesnoj duhovnosti; duhovnosti starovjekovnoj, srednjovjekovnoj, modernoj i suvremenoj; nadalje možemo govoriti o trinitarnoj, kristološkoj, duhovskoj, marijanskoj i euharistijskoj duhovnosti; duhovnosti svjetovnjačkoj ili laičkoj, svećeničkoj i redovničkoj duhovnosti, te duhovnosti koja se razlikuje po raznim redovničkim obiteljima i institutima itd.

Naznačenim se oblicima duhovnosti želi reći da postoje različita mjerila za razlikovanje duhovnosti, odnosno različitih vrsta duhovnosti, ovisno o tome promatraju li se sa stajališta znanstvene metode koja prevladava u njihovim razmišljanjima, te tako razlikujemo spekulativnu ili teorijsku duhovnost, zatim praktičnu i povijesnu ili pozitivnu duhovnost. Dakle svaka od njih ima svoju metodu proučavanja; tako u raspravljanju o teorijskoj duhovnosti dominira teološko-spekulativna ili deduktivna metoda, koja se koristi teološkim izvorima, dok u promišljanju o praktičnoj duhovnosti prevladava iskustvena metoda s uporabom izvora koji proizlaze iz iskustva, kao npr. rasprave o pojedinim krepostima, manama, sredstvima i preprekama savršenstvu.⁴³ Gledano sa stajališta subjekta i objekta na koji se odnosi, razlikujemo opću ili univerzalnu duhovnost, koja sustavno i organski promišlja o dotičnoj materiji, koja je upravljena svima i vrijedi uvijek i svugdje. Druga je posebna ili partikularna duhovnost, jer je upravljena ili se odnosi samo na jednu osobu, kao što je npr. duhovno učenje neke religiozne osobe: sv. Franje, sv. Dominika, sv. Ignacija Loyolskog, sv. Ivana od Križa i dr. Osim što se odnosi na jednu osobu, partikularna ili posebna duhovnost se može odnositi i na skupinu osoba ili neku kategoriju ograničenu vremenom i prostorom, ili se u njoj samo djelomično raspravlja o predmetu s određenog stajališta.⁴⁴

1.4. Posebne duhovnosti

Budući da smo u prethodnom promišljanju ustanovili da uz opće ili univerzalne nailazimo i na brojne posebne ili partikularne duhovnosti, koje su zanimljive stoga što već dugi niz godina privlače veliku pažnju mnogih modernih autora, koji ih pomno proučavaju, te budući da se duhovnost vjeroučitelja odnosi na jednu, konkretnu osobu, tj. vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj, odnosno skupinu vjeroučitelja, ta vrsta duhovnosti vjeroučitelja

---

⁴³ Usp. Kees WAAIJMAN, *La spiritualità*, 691-1096.

⁴⁴ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 46-48.

izravno bi spadala u skupinu posebnih ili partikularnih duhovnosti, te ju iz tog razloga želimo pobliže upoznati.

S pravom nam se nameće pitanje što bi to zapravo bila posebna ili partikularna duhovnost, odnosno koja je njezina bitna karakteristika. Nema sumnje da je i ovdje potrebno spomenuti to da razlikujemo duhovnost kao življenu ili prakticiranu stvarnost, tj. duhovni kršćanski život, i duhovnost kao znanost koja proučava tu stvarnost. Za A. Matanića posebna duhovnost jest „znanost o duhovnom životu gledana bilo u njegovim teološkim bilo u svim njegovim fenomenološkim opsezima, vodeći računa o subjektu (ili subjektima) na koji se posebno odnosi”.⁴⁵ Citirana definicija, kao što se lako dâ zapaziti, slijedi one opće ili univerzalne duhovnosti, s time da od četiri elementa te definicije ovdje tri ostaju nepromijenjena, jer su zajednička svakoj duhovnosti, dok se četvrti mijenja. Naime kao što smo već vidjeli, subjekt ili subjekti na koji se neka posebna duhovnost odnosi mogu biti vrlo različiti. Radi se o jednoj osobi ili osobama koje imaju svoju određenu ćud, žive svoj duhovni život na nekom određenom mjestu, vremenu ili u određenim životnim uvjetima, pod raznim doktrinarnim utjecajima, s osobnim, religioznim i ćudorednim iskustvima koja su sasvim vlastita jednoj posebnoj društvenoj sredini. Svi ti elementi mogu biti zanimljiv materijal za proučavanje duhovnosti jer se odnose na one dijelove kršćanskog duhovnog života koji spadaju u *fenomenološke opsege* samoga života kao i znanosti zvane *duhovnost*. Međutim ne smijemo zaboraviti činjenicu da svaka posebna duhovnost proizlazi iz opće kršćanske duhovnosti i da se na nju nadovezuje. To isto vrijedi i za svaki duhovni život. Neovisno o okruženju, on se uvijek nakalempljuje na opći kršćanski život. Premda svaki kršćanski život ima zajedničku bit sa svakim općim kršćanskim životom, ipak se može govoriti o unutarnjoj razlici koja se očituje po svojim posebnim elementima izraženim, barem djelomično, u *fenomenološkim opsezima* svojstvenim svakom duhovnom životu. Ta se različitost najbolje očituje u mislima pape Pavla VI. kada kaže da je svetost jedna i sastoji se u tome da budemo životno ujedinjeni s Bogom po ljubavi, ali se ostvaruje kroz mnoge i različite oblike. Tako se dobrota, odnosno svetost jednog djeteta, razlikuje od dobrote jedne odrasle osobe; različita je dobrota žene; dobrota jednog vojnika drukčija je npr. od dobrote jednog bolesnika ili jednog starca. Svaki životni stalež ima svoje posebne kreposti. Nadalje zapažamo da svaka osoba ima svoj način ostvarivanja svetosti, već prema vlastitim sposobnostima i vlastitim obvezama. Ono pak što ne smijemo zaboraviti, ističe papa, jest to da je svatko od nas pozvan da bude svet, a to drugim riječima znači: da bude uistinu dobar, uistinu pravi kršćanin.⁴⁶ Kada se

---

⁴⁵ *Isto*, 49.

⁴⁶ Usp. PAOLO VI, *Predicatore del concilio*, Brescia, 1976., 51-52.

govori o posebnoj duhovnosti, s pravom možemo ustvrditi da se tu radi o prilagodbi zajedničke kršćanske duhovnosti vlastitom pozivu, načinu života, dužnostima, zadaćama i osobnim darovima, kako pojedinca tako i skupina.⁴⁷ Nadalje zapažamo da ova prilagodba ostvaruje izvjesnu modifikaciju, te se stoga unutar jedne te iste kršćanske duhovnosti govori o: svećeničkoj, franjevačkoj, karmelićanskoj, dominikanskoj, marijanskoj, političkoj, radničkoj, te općenito o duhovnosti vjernika laika, što se u našem slučaju odnosi na vjeroučitelja vjernika laika.

Unatoč tomu što su posebne duhovnosti vrlo brojne, one se ipak mogu svrstati u nekoliko skupina koje su određene različitim mjerilima.⁴⁸ U tom kontekstu *etničko-geografsko* mjerilo daje nam za pravo da obično govorimo o zapadnoj i istočnoj kršćanskoj duhovnosti, zatim o duhovnosti talijanskoj, francuskoj, njemačkoj, španjolskoj, američkoj, irskoj, ruskoj, poljskoj, hrvatskoj itd. Iz toga proizlazi da svaki kršćanski narod ima svoju duhovnost ako ostvaruje svoje kršćanstvo na određen način i u određenom obliku, ima svoje izvore duhovnosti, kao i vlastitu duhovnu literaturu. Temeljem *doktrinarnog mjerila* duhovnosti razlikujemo po jednoj ili više istina i tajni vjere kojima se daje prednost. Stoga često govorimo o trinitarnoj, kristološkoj, pentekostalnoj ili duhovskoj, euharistijskoj, marijanskoj, eklezijalnoj, sakramentalnoj i liturgijskoj, eshatološkoj, apokaliptičkoj i drugim duhovnostima. *Asketsko-praktično mjerilo* obuhvaća mnoštvo duhovnosti, ako slijedi *djelatno* razlikovanje prema jednoj ili više izabranih, na poseban način naučavanih ili prakticiranih kreposti, ili se pak određuje temeljem određene djelatnosti, koja teži biti religiozna, nadahnuta određenim ciljevima koji onda obilježavaju tu duhovnost. Stoga često možemo čuti kako se govori o duhovnosti ljubavi, zajedništva, bratstva, pokore, siromaštva, rada, služenja, o ekumenskoj i dijaloškoj duhovnosti, o onoj misionarskoj, apostolskoj, duhovnosti svjedočenja i molitve itd. U današnje se vrijeme također dosta govori i o duhovnosti oslobođenja koja se ponajprije nadahnjuje na otkupiteljskom i osloboditeljskom djelu Kristovu. Govor o takvoj vrsti duhovnosti na neki način se nadovezuje na onu praktičnu i opću duhovnost koja je, kao što je poznato, danas od velike važnosti. To je razlog da se danas više nego ikada govori i piše o tome kako se odgajati i kako se oblikovati u nekoj kreposti, obavezi, zanimanju i sl. Osim toga postoji tzv. *antropološko* ili *psihološko mjerilo*, prema kojem su duhovnosti nazvane po višim ljudskim sposobnostima, gdje bi svaka od njih imala određenu prevlast u jednoj duhovnosti. U tom slučaju govorimo o intelektualističkim ili spekulativnim, čuvstvenim i praktičnim duhovnostima. Toj vrsti duhovnosti mogli bi pribrojiti i one koje se razlikuju po

---

⁴⁷ Usp. Franjo PODGORELEC, *Uvod u duhovnu teologiju*, Zagreb, 2010., 11.

⁴⁸ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, *Uvod u duhovnost*, 48-53.

ljudskoj dobi, kao npr. mladenačka, zrela, staračka ili također po spolnoj različitosti: muška i ženska duhovnost. Jedno od mjerila duhovnosti, koje vrlo cijeni i samo crkveno učiteljstvo, jest ono koje vodi računa *o staležima i zanimanjima vjernika*. U tom kontekstu govorimo o duhovnosti redovničkog i svećeničkog staleža, posebno svećenika koji rade u pastoralu. Ovdje također spadaju i promišljanja o duhovnostima određenih zanimanja, kao na primjer liječničkoj, nastavničkoj ili učiteljskoj, u našem slučaju vjeroučiteljskoj, ili o duhovnosti političara, radnika, seljaka, književnika, domaćica i sl. Prema *povijesno-kronološkom mjerilu* duhovnosti se mogu razlikovati prema povijesnim razdobljima, te stoga govorimo o duhu ili duši vremena. Tako primjerice možemo govoriti o duhu apostolskog ili starokršćanskog vremena, ili o duhu patrističkog, srednjovjekovnog, renesansnog, modernog, baroknog i suvremenog doba. Svakako da se toj skupini pribraja i govor o duhovnosti Drugoga vatikanskog sabora koji je, kao što je već poznato, itekako utjecao na duhovnost, bilo onu živući ili onu poučavanu i proučavanu sve do naših dana. Konačno, postoji *mjerilo razlikovanja osobitih duhovnosti* po velikim utemeljiteljima redovničkih obitelji i po samim redovničkim institutima. Sukladno tomu već postoje mnoge rasprave primjerice o sljedećim duhovnostima: franjevačkoj, bazilijanskoj, augustinskoj, benediktinskoj, karmelićanskoj, pavlinskoj, dominikanskoj itd. Dakle svaka redovnička zajednica ima svoju duhovnost kojoj odgovara određeni stil života.

Iz svega navedenoga zaključno se može ustvrditi da odrediti posebnost neke duhovnosti znači također proučavati *fenomenološke opsege* svojstvene toj duhovnosti, i to prvenstveno zato da bi se točnije odredilo njezino poimanje. Takvo proučavanje i takva spoznaja nisu uvijek laki, jer bi se trebali temeljiti na vlastitim izvorima dotične duhovnosti, izvorima često premalo poznatim, a još manje proučenim. Iz tog nedostatnog poznavanja izvora i studija proizlazi, što je i razumljivo, različitost mišljenja o nekom predmetu. U tom kontekstu ne preostaje nam drugo nego u budućnosti proučavati također *fenomenološke opsege* svojstvene duhovnosti vjeroučitelja.

2. Kršćanska duhovnost ishodište duhovnosti vjeroučitelja

Nakon Drugog vatikanskoga sabora, kao što smo već spomenuli, javlja se pojačan interes i veliko zanimanje za kršćansku duhovnost. Razlog tomu je jasno učenje Sabora iskazano u pozivu svih vjernika na svetost: „Gospodin Isus, božanski učitelj i uzor svake savršenosti, svim je svojim učenicima i svakome pojedinome bilo kojega životnog stanja propovijedao svetost života, čiji je on sâm početnik i dovršitelj: 'Budite dakle savršeni kao što

je savršen i Otac vaš nebeski' (Mt 5, 48). Kristovi su sljedbenici od Boga pozvani, ne zbog svojih djela, nego po njegovu naumu i milosti; opravdani u Isusu Kristu, u krstu vjere uistinu su učinjeni djecom Božjom i dionicima božanske naravi te su stoga doista posvećeni. Oni dakle živeći moraju uz Božju pomoć držati i usavršavati svetost koju su primili".⁴⁹ Ovim su pozivom svi kršteni vjernici, pa prema tome i vjeroučitelji, ovlašteni i potaknuti da preuzimaju svoje vjerničke darove i odgovornosti.

Kako bismo bolje razumjeli bit vjeroučiteljeve duhovnosti koja svoje utemeljenje prvenstveno nalazi u općoj kršćanskoj duhovnosti potrebno je barem kratko naznačiti bitne načine razumijevanja i shvaćanja kršćanske duhovnosti.

2.1. Bitni načini za razumijevanje

Na početku je važno imati na umu da je unutar katoličke tradicije uvriježeno mišljenje kako ne postoji samo jedna duhovnost, već velika raznolikost duhovnosti. Nadalje sa suvremenog stajališta važno je shvatiti da unutar te raznolikosti nisu sve duhovnosti katoličke. U tom kontekstu postoje odvojene duhovnosti raznih konfesija kao što su: protestantska, židovska i islamska duhovnost.⁵⁰ Pored rasprave o specifično vjerskim duhovnostima, puno toga se može reći i o latinskoameričkoj duhovnosti, duhovnosti američkih domorodaca, afroameričkoj duhovnosti, kao i o nekim vidovima feminističke i drugih duhovnosti koji nisu ili ne moraju uvijek imati prepoznatljivu vjerski dimenziju.

Kršćanska duhovnost se, prije svega, odnosi kako na proživljeno kršćansko iskustvo tako i na znanstvenu ili akademsku disciplinu, kao što je već spomenuto. Kada govorimo o kršćanskom iskustvu, onda taj pojam prvenstveno označuje „cijeli kršćaninov život, usmjeravan prema znanju koje čovjek nadilazi, zatim prema slobodi i ljubavi u svjetlu konačnih vrijednosti i najviših ideala koje kršćanin shvaća i slijedi u misteriju Isusa Krista po Duhu Svetome u Crkvi kao zajednici učenika".⁵¹ Iz svega proizlazi da je duhovnost povezana sa svime onim što sačinjava kršćansko iskustvo, posebice shvaćanje najvišeg ideala ili cilja kršćanskog života i kroćenje prema tome cilju. Pojednostavljeno rečeno, kršćanska duhovnost je život u Kristu življen snagom Duha. S druge strane pojam kršćanske duhovnosti odnosi se

---

⁴⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, br. 40, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

⁵⁰ Budući da živimo u vremenu pojačanoga buđenja interesa za duhovnost, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti ovoj je temi također posvetilo posebnu pažnju preko časopisa za promicanje prava djeteta *Dijete i društvo*. Naime tematski broj časopisa pod naslovom *Dijete i duhovnost* uredio je A. Hobljaj. Usp. Alojzije HOBLAJ, Riječ gosta urednika, u: *Dijete i društvo* 8 (2006.) 2, 389-392.

⁵¹ Michael DOWNEY, Duhovnost, kršćanska, u: Mato ZOVKIĆ (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, 1998., 222-223.

na znanstvenu ili akademsku disciplinu o čemu je već prije bilo govora, koja po naravi postaje sve više interdisciplinarnom i koja nastoji proučavati kršćansko iskustvo kao takvo te promicati porast i sazrijevanje toga iskustva.

Bilo da se radi o kršćanskom iskustvu ili o akademskoj disciplini koja se bavi tim predmetom, čini se važnim naglasiti posebnu trostruku usmjerenost kršćanske duhovnosti.⁵² Kao prvo, kršćanska se duhovnost isključivo bavi ljudskom osobom u odnosu prema Bogu. Premda bi se moglo reći da se time bavi bilo koje područje teologije, ipak je posebna briga pridržana duhovnosti da se usredotočuje točno na osobne, uključujući svakako društvene i političke, dimenzije odnosa ljudske osobe prema Bogu. Na drugom mjestu je važno naglasiti da se kršćanska duhovnost usredotočuje na puni spektar onih stvarnosti koje sačinjavaju kršćanski život u odnosu prema Bogu. Prema tome kršćanska duhovnost nije izdvojena sama za sebe, nego se nalazi u recipročnom odnosu prema biblijskoj, sistematskoj, moralnoj, pastoralnoj i liturgijskoj teologiji. Ono što posebno razlikuje duhovnost od npr. sistematske teologije ili moralne teologije jest usredotočenost na dinamično i konkretno obilježje odnosa ljudske osobe prema Bogu u stvarnim životnim situacijama. Štoviše, taj odnos je razvitak ili rast u vjeri koji kao takav pokriva cijeli život čovjeka kršćanina. Stoga se duhovnost bavi vjerskim iskustvom kao takvim, a ne samo pojmovima i obvezama. Treće, žarište kršćanske duhovnosti je u poslijekoncilskom vremenu daleko šire nego što je to bilo prije. Danas se sve više priznaje da dostignuća različitih disciplina⁵³ mogu biti bogati izvori rasta i razvitka u kršćanskom životu. Stoga se s pravom očekuje da oni koji se bave kršćanskom duhovnošću budu otvoreni dostignućima i drugih znanstvenih disciplina kao što su sociologija, povijest, gospodarstvo, posebice psihologija, jer one sa svoje strane pomažu svestranijem i punijem razumijevanju kršćanske duhovnosti. Tomu su dakako veliki doprinos dali i plodovi ekumenskih i međuvjerskih dijaloga time što su uvelike obogatili suvremena razumijevanja kršćanske duhovnosti.

Govoreći o teološkoj spoznaji temelja kršćanske duhovnosti T. Matulić⁵⁴ izvodi neka od načela teologije duhovnosti koja upotpunjuju naše promišljanje o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika čiji uporište nalazimo upravo u kršćanskoj duhovnosti. Kao prvo, kršćanska je

---

⁵² Usp. *Isto*, 223.

⁵³ Usp. Anton BUCHER, *Psychologie der Spiritualität*, Basel, 2007; Benedict J. GROESCHEL, *Psihologija duhovnoga razvoja*, Split, 2009; Stipe TADIĆ, Religiozno iskustvo – neistraživana i/ili neistraživa dimenzija religije i religioznosti, u: *Društvena istraživanja*, 7 (1998.) 3, 359-373.

⁵⁴ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2009., 842-843.

duhovnost u svom izvoru i temelju neraskidivo povezana s Duhom Božjim,⁵⁵ kojemu vjeroučitelj vjernik laik dopušta vodstvo, nadahnuće i ostvarenje svojega vjeroučiteljskog poziva i poslanja.

Drugo, Duh se Božji najdjelatnije i najplemenitije objavljuje u životu Isusa iz Nazareta kao istinski Isusov Duh. Stoga je kršćanska duhovnost, pa prema tome i duhovnost vjeroučitelja bitno i nerazdruživo povezana s Isusovim Duhom. Treće, konkretno i sveobuhvatno svjedočanstvo o djelovanju Duha Svetoga u Isusovu životu nalazimo u Novom zavjetu, posebice u Evanđeljima, čiju srž čini navještaj Kraljevstva Božjega, odnosno Božje stvarnosti koja nije od ovoga svijeta niti se razvija njegovom logikom i zakonitostima. Nadalje proglas Kraljevstva Božjega, koje bez sumnje zauzima centralno mjesto u Isusovu propovijedanju i svjedočenju, izrečen je u Govoru na gori (usp. Mt 5-7)⁵⁶ u kojemu je objavljena nova pravednost kao znak i svjedočanstvo Božje vladavine u svijetu, a koju je vjerno posvjedočio Isus u naviještanju radosne vijesti te konkretnim djelovanjem prema njezinim načelima. Time temelj nove pravednosti ne predstavlja samo srž intimne i unutrašnje, nego i one vanjske preobrazbe duhovnog života vjeroučitelja vjernika laika kao pojedinca. Na taj način duhovnost nove pravednosti nije samo duhovnost intime, nego i duhovnost cijeloga života, tj. duhovnost koja zahvaća sva područja individualnoga i društvenoga angažmana pojedinca.⁵⁷

Četvrto načelo ističe da je autentična kršćanska duhovnost u svojoj biti evanđeoska duhovnost koja izvorno priprema vjeroučitelja za novi evanđeoski život utemeljen u samom srcu Božjega kraljevstva. U tom kontekstu evanđeoski poziv se isključivo i bitno odnosi na zahtjev evanđeoskoga zaokreta vjeroučiteljeva života u smjeru prakticiranja nove pravednosti. Tako evanđeoska duhovnost *hic et nunc* omogućuje zalog i predokus buduće slave i života budućega vijeka koji će se očitovati na koncu vremena.

Zaključno možemo ustvrditi da je kršćanska duhovnost u samom izvoru teocentrična, jer se ravna logikom Božjega kraljevstva, te pneumatocentrična, zato što je određena logikom Božje ljubavi koja je „razlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan!” (Rim 5, 5). Kršćanska je duhovnost kršćanska samo onda ako svoj glavni motiv oživotvorenja

---

⁵⁵ Usp. Christian SCHÜTZ, *Spiritualität*, u: ISTI (ur.) *Praktisches Lexikon der Spiritualität*, Freiburg – Basel – Wien, 1988., 1172-1174.

⁵⁶ Usp. Božo LUJIĆ, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, Zagreb, 2006., 69-79; Ivan DUGANDŽIĆ, *Nova pravednost. Poruka Isusova Govora na gori (Mt 5-7)*, Zagreb – Tomislavgrad, 1991., 10-27; Ivan DUGANDŽIĆ, *Snaga s izvora. Izabrane teme Novoga zavjeta*, Zagreb, 2003., 46-58; Ivan DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom. Odgovori i poticaji*, Zagreb, 2007., 225-242; Adalbert REBIĆ, *Blaženstva*, Zagreb, 1986.

⁵⁷ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Il messaggio morale del Nuovo Testamento: Da Gesù alla chiesa primitiva*, Brescia, I., 1989., 33-195; Rudolf SCHNACKENBURG, *La vita cristiana esegesi in progresso e in mutamento*, Milano, 1977.

pronalazi u osobi Isusa Krista. Stoga ona pretpostavlja konkretno i egzistencijalno iskustvo živoga i zauzetoga Boga u povijesti po Isusu Kristu, odakle joj zapravo i dolazi ime.⁵⁸

Kako bi vjeroučitelj lakše došao do egzistencijalnoga iskustva živoga Krista, na raspolaganju mu stoje različiti poticaji s kojima Crkva obavlja svoju službu naviještanja i posvećivanja, od sakramenata preko kontemplacije Riječi do raznih drugih pobožnosti i duhovnih vježbi. No ne smijemo previdjeti da ga upravo kriza kako religioznoga tako i crkvenoga života potiče na intenzivnije promišljanje o novim putovima u smislu novih poticaja za posredovanje i oživotvorenje iskustva živoga Boga u konkretnim egzistencijalnim situacijama, tj. u svakodnevnom vjeroučiteljskom životu, radu, različitim aktivnostima i djelatnostima. U tom je smislu Karl Rahner izgovorio onu glasovitu misao: „pobožni čovjek sutrašnjice bit će 'mističar', netko tko je nešto 'iskusio', ili ga više neće biti”,⁵⁹ jer pobožnost sutrašnjice više neće biti nošena jednoglasnim, samim po sebi razumljivim uvjerenjem i religioznim moralom svijetu, dakle onim što bi prethodilo osobnom iskustvu i odluci. Iskustvena dimenzija vjeroučiteljeve duhovnosti događa se u svakodnevnom životu i djelovanju gdje najviše dolazi do izražaja jedna od bitnih karakteristika kršćanske duhovnosti koju možemo nazvati duhovnost svakodnevnice,⁶⁰ jer se iza pozornice svakodnevnih svjetskih zbivanja socijalnog, političkog i kulturnog života kao darovi i karizme pojavljuje mnoštvo različitih *duhovnosti*, koje samo treba znati otkriti i prepoznati.

2.2. Različiti oblici kršćanske duhovnosti

Kao što smo već naglasili u uvodnom dijelu, nakon Drugoga vatikanskog koncila osjeća se izrazito pojačani porast zanimanja za kršćansku duhovnost, čega je plod i brojna literatura na tom području. Suvremeni pisci takvih djela su svećenici, redovnici, redovnice, vjernici laici i laikinje, muškarci i žene, oženjeni i neoženjeni. Teško je donijeti pregled različitih vrsta suvremenih duhovnih spisa, ali je važno napomenuti da i dalje raste veliko zanimanje za pojedine duhovnosti, kao što su svećenička, redovnička i duhovnost osoba u braku. Bilo da se radi o općenitom predmetu kršćanske duhovnosti ili o pojedinačnim kršćanskim duhovnostima, važno je istaknuti da prema M. Downeu⁶¹ postoje različita usmjerenja na području kršćanske duhovnosti koja bi se mogla razvrstati u više tematskih

---

⁵⁸ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 843-844.

⁵⁹ Karl RAHNER, *Frömmigkeit früher und heute*, u: ISTI (ur.), *Schriften zur Theologie*, VII., Einsiedeln, 1971., 22; citirano prema: Milan ŠPEHAR, *Mistika u životu kršćanina*, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2004.) 1, 87-123., 88.

⁶⁰ Usp. Christian SCHÜTZ, *Spiritualität*, 1179.

⁶¹ Usp. Michael DOWNEY, *Duhovnost, kršćanska*, 223-224.

područja. Tako se na primjer posebno naglašava cjelovitost kršćanske vjere i življenja čije korijene treba potražiti u iskustvu. Osim toga velika se pozornost posvećuje kontekstualnim i odnosnim dimenzijama duhovnosti, kao što su osjećajnost, intimnost i spolnost i tomu slično. Naglašavaju se također liturgijski⁶² i biblijski⁶³ temelji duhovnosti te već spomenuti opći poziv na svetost (LG 40 i 41), čime se, bez daljnjega, dovodi u pitanje poimanje duhovne elite. Kako prije tako i danas duhovni pisci na poseban način tragaju za autentičnim ljudskim *ja*, za osobom kakva je uistinu stvorena i pozvana sve više postajati s većim uvažavanjem komplementarne dimenzije ljudskog razvitaka i duhovnog rasta. Potraga za autentičnim ljudskim identitetom povezuju se sa samokritičnošću i razvitkom kritičke svijesti u odnosu na izvore tlačenja i nepravde te međuovisnošću molitve i djelovanja prema oblicima evanđeoskog življenja koji su prilagođeni potrebama današnjeg vremena. Među tim hitnim potrebama spada promicanje pune jednakosti žena u Crkvi i društvu, kao i priznanje onih koji su potisnuti na rub društva. Na prijelazu u treće tisućljeće više se pažnje posvećuje primjerenim kršćanskim odgovorima na mogućnost nuklearnog uništenja i na vjerodostojnost postojeće ekološke krize dosad nezamislivih razmjera. Javlja se također potpunije razumijevanje kako prednosti tako i nedostataka kršćanske tradicije da pruži adekvatne odgovore potrebama i problemima s kojima se susreće suvremeni čovjek trećeg tisućljeća. Nakraju sve veća pozornost se usmjeruje na Presveto Trojstvo kao jedinstveno kršćansko shvaćanje Boga, pri čemu se posebno naglašava Božja otvorenost i osobnost objavljena u osobi Isusa Krista. Upravo takvo shvaćanje Boga kao zajednice osoba, ima ogromne posljedice za suvremeno kršćansko shvaćanje Boga, ljudske osobe i odnosa između osoba kako božanskih tako i ljudskih. Zaključno možemo reći da od pravilnog shvaćanja Presvetog Trojstva, koje prvenstveno sadrži praktične implikacije, uvelike ovisi i samo shvaćanje kršćanske duhovnosti.

2.3. Načini shvaćanja kršćanske duhovnosti

Jedan od najvažnijih plodova kršćanskog promišljanja o kršćanskoj duhovnosti poslije Drugoga vatikanskog sabora jest upravo sve veća pažnja koja se pridaje određivanju točne naravi, dosega i granica duhovnosti, bilo da se radi o proživljenom iskustvu ili akademskoj znanstvenoj disciplini. Kao posljedicu to sa sobom povlači dublje priznavanje važnosti jasne i

---

⁶² Usp. DRUGI VATIKASNKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.

⁶³ Usp. DRUGI VATIKASNKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.

prepoznatljive metode za shvaćanje kršćanske duhovnosti. Ovdje iznosimo jedan od mogućih načina za jasnije shvaćanje kršćanske duhovnosti.

U promatranju kršćanskog religioznog iskustva kao takvog ili akademskog i znanstvenog istraživanja kršćanske duhovnosti, valja uočiti sedam najvažnijih točaka istraživanja. Dakle, kršćanska se duhovnost bavi nazočnošću i djelovanjem Duha Svetoga u osobama: *unutar jedne kulture* (1), *u odnosu na određenu tradiciju*, u svjetlu *suvremenih događanja* (2), *nada, patnji i obećanja* (3), *u sjećanju na Isusa Krista* (4), *u naporima da se spoje elementi djelovanja i kontemplacije* (5), *u odnosu na karizmu i zajednicu* (6), *kao što se izražava i potvrđuje u praksi* (7).⁶⁴ Navedene smjernice mogu poslužiti svima onima koji proučavaju duhovnost kao teološku disciplinu, kao i onima koji pokušavaju doći do dubljeg shvaćanja duhovnosti, kako svoje vlastite tako i one kod drugih osoba, te duhovnosti u prošlosti i sadašnjosti. Osim toga sedam navedenih ključnih točaka može poslužiti kao dobra smjernica u proučavanju biblijskog, književno-umjetničkog ili bilo kojeg teološkog teksta, legende o nekoj svetici ili svecu, vrste sakralnoga ruha ili sakralne glazbe, vrste crkvene arhitekture ili nekog kipa i sl. Ovaj i ovom slični uzorci pitanja mogu nam pomoći u pokušaju da se otkrije specifična duhovnost osobe ili skupine osoba u prošlosti ili sadašnjosti. Kada se radi o razmatranju teksta ili života pojedinca nekog starijeg razdoblja, kao npr. sv. Franje, sv. Dominika, sv. Ignacija, ili bilo kojeg drugog sveca, te nekih novijih likova iz dvadesetog stoljeća, također se može ostati unutar navedenog okvira pitanja. Svakako da je slika Krista koja prevladava u spisima pustinjaka i kontemplativca Thomasa Mertona⁶⁵ različita od one Jeana Vaniera,⁶⁶ gdje se ta slika izražava životom i djelovanjem u svakodnevici zajednice osoba s mentalnim oštećenjima, koje u svome siromaštvu i beznadnosti otkrivaju prisutnost živoga Krista, čija se milost više otkriva u slabosti i siromaštvu današnjeg čovječanstva nego u ljudskoj snazi, moći i dostignućima. Ili kakvo je to shvaćanje koje je nadahnulo Rogera Schutza⁶⁷ da u Taizèu osnuje redovničku zajednicu reformacijskog usmjerenja, koja obuhvaća protestantske i katoličke muškarce, i da kao znak njihova poziva postavi izmirenje podijeljene Crkve?

Neovisno o tome usredotočujemo li se u svom istraživanju na prošlost ili sadašnjost, navedeni nam okvir omogućuje da shvatimo bitnu važnost prakse kao izraza i oživotvorenja djelovanja Duha Svetoga, kao što je istaknuto u sedmoj točki. Svakako da će se praksa

---

⁶⁴ Usp. Michael DOWNEY, *Duhovnost, kršćanska*, 224.

⁶⁵ Usp. Thomas MERTON, *Nitko nije otok*, Split 1997; Thomas MERTON, *Nove sjemenke kontemplacije*, Split 1997.

⁶⁶ Usp. Jean VANIER, *Sveta povijest osobe*, Zagreb, 2007.

⁶⁷ Usp. Frère R. SCHUTZ, *Dio non può che amare*, Leumann (Torino), 2003; Frère R. SCHUTZ, *In allem ein innerer Friede*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1996.

svojstvena nekoj osobi ili skupini iz prošlosti, odnosno sadašnjosti, razlikovati uslijed načina na koji Duh djeluje unutar neke kulture, u odnosu na tradiciju, kao odgovor na događaje, nadanja, patnje i obećanja vremena, imajući na umu različite načine sjećanja na Isusa, u naporu da se spoje elementi djelovanja i kontemplacije, te s obzirom na različite karizme i različita ustrojstva zajednica. Tako će se praksa kršćanskog života ili duhovnosti svojstvena članovima jedne zatvorene kontemplativne zajednice klarisa, cistercita ili benediktinki sasvim razlikovati od one članova posvećenih instituta, i to zbog različitog shvaćanja kako treba povezivati djelovanje i kontemplaciju.⁶⁸

Budući da korijeni vjeroučiteljeve duhovnosti proizlaze iz opće kršćanske duhovnosti, čini nam se uputnim u njezinu promišljanju koristiti se ponuđenim okvirom shvaćanja kršćanske duhovnosti. Prema tome, treba naglasiti da se vjeroučiteljska duhovnost također bavi djelovanjem Duha Svetoga u samoj osobi vjeroučitelja vjernika laika koji živi unutar određenje kulture proizašle iz kršćanske tradicije. Stoga ostvarenje njegove duhovnosti treba promatrati u svjetlu suvremenih događanja, nada, patnji i obećanja ljudi njegova vremena te prepoznavanje istih kroz otajstvo Isusa Krista. Bez daljnjega i suvremeni je vjeroučitelj pozvan uložiti sav napor kako bi u očitovanju svoje vjeroučiteljske duhovnosti spojio elemente djelovanja i kontemplacije živeći sebi svojstvenu karizmu na dobrobit cijele kršćanske zajednice, odnosno Crkve.

3. Duhovnost vjernika laika

U poznatom i reprezentativnom višetomnom njemačkom crkvenom leksikonu iz 1891. godine pod natuknicom *Laici (Laien)* nailazimo samo na naputak koji čitatelje upućuje na *Clerus*,⁶⁹ što neminovno ukazuje na to da u Crkvi nije bilo govora o laiku vjerniku kao takvom, nego je uglavnom bio definiran isključivo samo kao subjekt koji nije klerik, sve dok se nije pojavila apostolska pobudnica *Cristifideles laici*, koja je jasno progovorila o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu. U svjetlu ove papine pobudnice pitanje laika poprima posebno značenje u kontekstu velikog problema koji se u novije vrijeme nametnuo krajnje ozbiljno, a to je odnos Crkve prema svijetu općenito, a posebice prema današnjem suvremenom svijetu koji se nalazi u stalnim promjenama.⁷⁰ Stoga prije nego prijedemo na

---

⁶⁸ Usp. Michael DOWNEY, Duhovnost, kršćanska, 225-226.

⁶⁹ Usp. Joseph WETZER – Benedikt WELTE, Laien, u: ISTI (ur.), *Kirchenlexikon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, VII., Freiburg, 1891., 1323.

⁷⁰ Usp. Pitanju laika u Crkvi, koje se tijekom povijesti postavljalo kao problem, danas se posvećuje daleko veća pažnja, a vjernicima laicima se daju različite mogućnosti njihova uključivanja u pastoralno djelovanje Crkve. Svakako da je veliki iskorak u vrednovanju laikata u Crkvi na sebi svojstven način dala pastoralna teologija.

iscrpnije promišljanje o duhovnosti vjernika laika, potrebno je najprije odgovoriti na pitanje: tko je zapravo vjernik laik i koje je njegovo mjesto, odnosno uloga u Crkvi i svijetu?

3.1. Biblijsko poimanje laika

U današnjem biblijsko-teološkom govoru s pravom se pitamo znamo li što se zapravo sve podrazumijeva pod pojmom laika? Promatramo li ovu riječ kroz kršćansku crkvenu povijest u njezinoj mnogoznačnosti, uvidjet ćemo da će nas znanje o njoj još više uzdrmati nego li učvrstiti, iz čega jasno proizlazi da je pojam laik vjernik prošao kroz jedno, da tako kažemo, zamršeno, odnosno, zbunjujuće povijesno značenje. Etimološki nalaz jasno ukazuje na to da pojam laik potječe od grčke riječi *laikós*, što znači onaj koji pripada narodu. U konačnici taj pojam je izveden od *laós*, što znači narod.⁷¹ Tim povodom valja spomenuti da grčka riječ *laós* u biblijskom promišljanju ima krajnje pozitivno značenje. Ako svratimo pozornost na sva važnija teološko-biblijska mjesta, zapazit ćemo da se ona ne odnosi na jednostavne ili primitivne narodne mase koje stoje nasuprot svojih vođa, nego se tu radi o izabranom Božjem narodu. Time je *laós* postao u eminentnom smislu religiozni pojam. Nema sumnje da je u Starom zavjetu Izrael taj izabrani Božji narod, koji to nije postao vlastitim snagama, nego ga je sam Jahve odabrao. U Novom pak zavjetu pojam *laós* pojavljuje se relativno često, i to prije svega u Lukinom evanđelju i Poslanici Hebrejima, kao i na drugim mjestima. Pritom taj pojam poprima različita značenja. U prvom redu se pod tim pojmom ne misli na Božji izraelski narod, nego se podrazumijeva bilo koje mnoštvo ljudi ili svjetina, kao što stoji u izvještaju o mucu kod Luke (usp. Lk 23, 35) ili kod Mateja, gdje masa ljudi zajedno korača prema Golgoti (usp. Mt 27, 25). Druga primjena ovog pojma prema *Septuaginti* odnosi se na Izrael kao Božji narod nasuprot kojega stoji pojam *èthne*, koji označava poganske narode. Pored ovih pojmova koje je Novi zavjet preuzeo iz tradicionalne uporabe, nailazimo na jedno posve novo značenje, koje se doduše ne susreće tako često, ali koje veliki naglasak stavlja na stvaranje novog poimanja, prema kojem se *laós* u ovom slučaju odnosi na kršćansku zajednicu. Time je u potpunosti nadvladano naslijeđeno proturječje od *laós* do *èthne*. Stoga će P. Neuner reći da je sama kršćanska zajednica, odnosno Crkva, također narod Božji koji je izrastao iz *èthne*, tj. poganskih naroda.⁷² Taj se narod više ne konstituira kroz

---

Više o tome vidi u: Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve, Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006., 201-222; Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, Zagreb, 1987; Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Žena i Crkva*, Zagreb, 2002.

⁷¹ Usp. Matthäus KEISER, Die Laien, u: Joseph LISTL – Hubert MÜLLER –Heribert SCHMITZ (ur.), *Handbuch des katholischen Kirchenrecht*, Regensburg, 1983, § 17, 184.

⁷² Peter NEUNER, *Der Laie und das Gottesvolk*, Frankfurt, 1988., 26-33.

zajedničko porijeklo, obrezanje i ispunjavanje kulturnih propisa Saveza, nego kroz vjeru u Isusa Krista, jer je sam Bog sebi „između pogana (*èthne*) uzeo narod (*laós*) po svom imenu” (usp. Dj 15, 14). Kod Pavla također nailazimo transponiranje pojma *laós* na kršćansku zajednicu. Citirajući proroka Hošeu on piše: „Ne-narod moj prozvat ću narodom mojim i Neljubljenom. Na mjestu gdje im je rečeno: Vi niste moj narod prozvat će se sinovi Boga živoga” (Rim 9, 25). Također je na više mjesta u poslanici Hebrejima pojam naroda prenesen na kršćansku zajednicu. Od posebnog značenja treba spomenuti mjesto na kojem se Jeremijino proročanstvo o novom Savezu ispunja upravo u kršćanskoj zajednici: „Ovo je Savez s kojim ću se svezati s domom Izraelovim nakon ovih dana – govori Gospodin: Zakone ću svoje staviti u dušu njihovu i upisati ih u njihova srca. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj” (Heb 8, 10). Ovako promatran, *laós* se u punom teološkom smislu shvaća kao najčasniji naziv koji se uopće može vezati uz jednog kršćanina. Dakle laikom se postaje onda kada je netko od Krista pozvan i u njega vjeruje, te kao takav pripada narodu Božjem. U tom smislu svi koji pripadaju *laósu* su laici, naravno, i sav kler: biskupi, svećenici, đakoni itd. Polazeći od ove tvrdnje, pojmom *laici* se zabranjuje označavati poseban stalež unutar Crkve različit od ostalih staleža. Prema Novom zavjetu „Crkvi je najdublje svojstvena laikalna struktura”,⁷³ a razlika koja se povezuje s riječju *laós* je ona između vjernika i ne-vjernika, i ne odnosi se na razlikovanje staleža unutar Crkve. Dakle polazeći od novozavjetnog značenja riječi *laós*, primjena našeg pojma laik time nije ograničena.

Ipak riječ *laik* ne potječe direktno od grčke riječi *laós*, nego od pridjeva *laicós*, što znači onaj koji pripada narodu, tj. narodni. Ovaj pojam ima više profano značenje, jer obuhvaća stvari i osobe koje nisu bile posvećene Bogu, pa prema tome nemaju nikakvog odnosa prema bogoslužju niti kultu. *Laicós* se zapravo odnosi na seosko stanovništvo nasuprot vodećih krugova u gradu. Stoga se pojam *laicós*, iz kojega se razvila riječ laik, uopće ne pojavljuje u Novom zavjetu. Razlika između svetog i profanog, koja je u nekoliko navrata određivala religije i židovstvo, dobiva u novom zavjetu novo semantičko određenje. Stvarnost kao cjelina je podređena Bogu, a time je sveukupno stvorenje posvećeno. Prema tome ne postoji više profana stvarnost, tj. nema više onoga što bi u tom smislu bilo *laicós*. Razlikovanje koje je u židovstvu ostalo unutar pojma *laós* između svetog i laiškog, odnosno profanog područja, nije preneseno u Novi zavjet, nego je izričito opovrgnuto. Po Isusu sve je posvećeno, ništa više nije *laicós*, tj. isključeno iz bogoslužja. Prema tome razlika unutar Božjeg naroda, koja je u židovstvu izrečena pojmom *laicós*, u Novom zavjetu više nema

---

⁷³ Heinrich DÖRING, *Grundriss der Ekklesiologie, Zentrale Aspekte des katholischen Selbstverständnisses und ihre ökumenische Relevanz*, Darmstadt, 1986., 245.

mjesta. Vezano uz taj pojam možemo ustvrditi da u novozavjetnom smislu pojam *laos* opovrgava shvaćanje kršćanske zajednice u cjelini koja bi bila označena kao ne-narod, ne-crkva i ne-vjernici. Daleko više dolaze do izražaja i uvijek bivaju birane pozitivne sadržajne vrijednosti kršćanske egzistencije izrečene riječima kao *oni koji vjeruju, kršteni, posvećeni kršćani, braća i sestre*. Naime valja spomenuti da su nositelji vodećih službi u zajednici toga vremena značenje pojma *laos* znatno ograničili, to znači da su njime bili označeni samo nositelji određenih službi u Crkvi. Stoga nas cjelokupna rasprava vodi k novozavjetnom promišljanju o prijedlogu da bi bilo jednostavnije odreći se pomoćnog pojma *laik* i više se orijentirati na novozavjetne odredbe zajednice, koje su u to doba funkcionirale bez navedenog pomoćnog pojma, a samo su posebne službe u zajednici bile označavane, odnosno imenovane.⁷⁴ To drugim riječima znači da unutar zajedništva braće i sestara neki članovi, odnosno udovi, imaju posebne zadaće, karizme i službe, što je za naše dublje shvaćanje duhovnosti vjeroučitelja u službi njegova poziva i poslanja od presudne važnosti.

3.2. Definicija vjernika laika u *Cristifideles laici*

Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Cristifideles laici* ulaže sav napor da što vjernije definira vjernika laika pozivajući se na Drugi vatikanski koncil te se time zapravo opredjeljuje za pozitivno shvaćanje njegova identiteta. Pod nazivom laik, kako ga već opisuje dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* (usp. LG 31), podrazumijevaju se „svi vjernici osim članova svetoga reda i redovničkog staleža odobrenog od Crkve, to jest vjernici koji, pošto su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom, učinjeni Božjim Narodom i na svoj način postali dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, vrše, koliko na njih spada, u Crkvi i u svijetu misiju čitavoga kršćanskog naroda”.⁷⁵ Kao što možemo zapaziti navedena definicija izriče temeljnu jednakost sviju, koju Sabor još više pojašnjava riječima: „zajedničko je dostojanstvo udova zbog njihova preporoda u Kristu, zajednička milost djece, zajednički je poziv na savršenstvo, jedno spasenje, jedna nada i nepodijeljena ljubav... Premda su neki po Kristovoj volji za druge određeni kao učitelji, djelitelji otajstava i pastiri, ipak među svima vlada prava jednakost s obzirom na dostojanstvo i s obzirom na svim vjernicima zajedničko djelovanje u izgradnji Kristova Tijela” (LG 32). Kako bi se bolje uočio

---

⁷⁴ Usp. Alfons WEISER, Diskussion über der Laien, u: *Christ in der Gegenwart*, 39 (1987.), 236.

⁷⁵ IVAN PAVAO II, *Cristifideles laici – Vjernici laici. O pozivu i poslanju vjernika laika u Crkvi i u svijetu*, br. 9, Zagreb, 1990.

pomak, M. Valković⁷⁶ smatra korisnim spomenuti da je shema predložena na Prvom vatikanskom saboru sadržavala tezu da je Crkva bitno Crkva nejednakih.⁷⁷

U skladu s rečenim iz temeljne jednakosti također proizlazi i utemeljuje se opći zajednički poziv i opće poslanje sviju na apostolat Crkve. Sabor na to jasno ukazuje dajući do znanja da je apostolat laika udioništvo u samom spasonosnom poslanju Crkve. Za to su poslanje svi određeni od samoga Gospodina po sakramentima krsta i potvrde. Sabor još više naglašava da se sakramentima, a u prvom redu svetom euharistijom, priopćuje i hrani ona ljubav prema Bogu i prema ljudima koja je duša svakog apostolata. Dakle ipak su laici na poseban način pozvani na to da Crkvu uprisutnjuju i čine djelatnom na onim mjestima i u onim prilikama gdje ona samo po njima može postati sol zemlje i svjetlo svijeta.⁷⁸ Time svaki laik „prema mjeri dara Kristova” (Ef 4, 7) postaje ujedno svjedok i živo sredstvo poslanja same Crkve. Nadalje prema Dekretu o apostolatu laika dužnost i pravo na apostolat proizlazi iz laikovog sjedinjenja s Kristom Glavom, jer ga sam Gospodin krstom ucjepljuje u otajstveno Kristovo Tijelo, dok ga ojačanog potvrdom Duha Svetog, određuje za apostolat.⁷⁹ Osim toga apostolata, koji je svojstven svim Kristovim vjernicima, laici su također pozvani na neposredniju suradnju u apostolatu hijerarhije, kao što su apostolu Pavlu, zdušno se trudeći, pomagali neki muževi i žene u navješćaju Evanđelja (usp. Fil 4, 3; Rim 16, 3ss). To je razlog više da se sa strane hijerarhije laicima povjeri obavljanje neke druge crkvene službe. U tom kontekstu ima pravo njemački teolog P. Neuner kada kaže da se ostvarenje laičkog apostolata „ne događa po delegaciji, dakle u ovisnosti od hijerarhije, nego ono izrasta iz zadobivene punomoći u sakramentima krštenja i potvrde”.⁸⁰ No prije tog neposrednijeg sudjelovanja *Cristifideles laici* ističe primat krsne milosti i dostojanstva, koji proizlazi iz samog sakramenta krštenja i nije ničim uvjetovan. Stoga se s pravom može konstatirati da kršćani laici participiraju u svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj Kristovoj službi, a to je naime temelj cjelokupnog laičkog apostolata. Korijen tog sudjelovanja leži u krstu, svoj razvoj doživljava u potvrdi, a svoje dovršenje i dinamičnu potporu u Euharistiji (usp. CL 14). Stoga su mnoge rasprave o većem ili manjem udjelu laika u Isusovoj trostrukoj službi u odnosu na svećenike bespredmetne, jer se ne radi o tome da laici nemaju ili imaju manji udio, nego oni participiraju u toj trostrukoj Isusovoj službi na drugačiji način. U tom je duhu pastoralni

---

⁷⁶ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Kršćanin danas. Pitanje laičke duhovnosti, u: *Bogoslovska smotra* 57 (1987.) 3-4, 207.

⁷⁷ *Isto*, 207.

⁷⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o crkvi *Lumen gentium*, br. 33.

⁷⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekretu o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem*, br. 3, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb 2008.

⁸⁰ Peter NEUNER, *Der Laie und das Gottesvolk*, 121.

teolog J. Baloban odlučan u tvrdnji da je „mentalitet po kojem u Crkvi neki članovi posjeduju apsolutnu, a drugi nikakvu odgovornost jednostavno antikoncilski, te je protiv temeljne eklesiološke istine o bezuvjetno jednakom dostojanstvu i o različitoj odgovornosti svih krštenika”.⁸¹ Kao doprinos razrješenju navedene rasprave B. Forte predlaže da se napusti dosadašnja trostruka raščlamba unutar Crkve: klerici-redovnici-laici te da se umjesto binoma hijerarhija/laički stalež govori o zajedništvu-službama.⁸² U prilog ovoj raspravi važno je također spomenuti da vjernik laik nije ne-klerikalac, kako ga je još definirao *Codex Iuris Canonici* iz 1917. godine (kan. 107; 948), nego da je on potpuni kršćanin koji je u dostojanstvu izjednačen s klericima i redovnicima jer je izravno od Boga pozvan.⁸³

Budući da je snagom zajedničkog krsnog dostojanstva vjernik laik skupa sa zaređenim i zavjetovanim osobama suodgovoran za poslanje Crkve (CL 15), razumljivo je da se s pravom pitamo u čemu je onda njegova posebnost u odnosu na klerike i redovnike? Apostolska pobudnica *Cristifideles laici* pozivajući se na Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium* odgovara da se posebnost vjernika laika nalazi upravo u njegovoj svjetovnoj naravi, jer je „laicima svjetovni značaj svojstven i vlastit” (LG 31). Ne smijemo zaboraviti da će to dati pečat cjelokupnom stilu kršćanskoga laičkog življenja, a posebice njihovoj duhovnosti. Ipak se ne bi trebalo tu *svjetovnost* laika, prema mišljenju M. Valkovića, tumačiti previše isključivo.⁸⁴ Koncil je opisao svjetovnost laika više u povijesnom i činjeničnom pogledu. Danas zapažamo da se u određenom smislu svjetovnost općenito očituje u suvremenoj kršćanskoj duhovnosti. No ona će kod laika poprimiti posebnu konkretnost. Ne smijemo izgubiti iz vida da laici, ako su *svjetovni kršćani*, žive u određenom vremenu i određenoj kulturi, pa će prema tome i njihova kršćanska duhovnost nužno biti prožeta vrijednostima i potrebama određenog vremena i određene kulture, ako se želi izbjeći opasnosti da duhovnost bude odvojena od života. Upravo tu treba tražiti ozbiljnost zahtjeva *laičke duhovnosti*, vodeći računa o početnim riječima Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu.⁸⁵ Unutar cjelokupne rasprave F. Klostermann u svom tumačenju koncilskih tekstova o laicima ističe kako koncilaska formulacija nije ontološke naravi, stoga ju

---

⁸¹ Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, Zagreb, 1995., 27.

⁸² Usp. Bruno FORTE, *Laie sein. Beiträge zu einem ganzheitlichen Kirchenverständnis*, München – Zürich – Wien, 1987., 52.

⁸³ Usp. Manfred SPIEKER, Der Weltauftrag des Laien, u: *Internationale katholische Zeitschrift – Communio*, 21 (1992.) 2, 177.

⁸⁴ Usp. Marijan VALKOVUĆ, Kršćanin danas, 212.

⁸⁵ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, br. 1, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, 72008. „Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu”.

ne treba previše kruto shvaćati, nego više kao prigodni opis koji ima pred očima laike angažirane u svijetu. Također su i njemački biskupi u svom dokumentu kao prilogu za Sinodu o laicima iz 1987. godine istaknuli kako je definicija laika u *Lumen gentium* 31 „hotimice samo opisna i praktična, nije dakle zamišljena kao 'ontološka'”.⁸⁶ Da se ne zapadne u jednostrano prenaplašavanje, upozorava M. Valković,⁸⁷ potrebno je voditi računa o razlikovanju između pravno-institucionalne i one osobno-karizmatičke razine, jer ako nisu u suprotnosti, ne moraju se posve podudarati. O tome treba posebno voditi računa kada je riječ o duhovnosti. Tim više apostolska pobudnica poziva da se teološko produbljivanje sadržaja pojma svjetovne naravi vjernika laika promatra u svjetlu spasenjskog Božjeg nauma i otajstva Crkve u kojima svjetovna dimenzija pripada najdubljoj naravi i poslanju same Crkve. Upravo je tu svjetovnu dimenziju, odnosno ljudsku zajednicu i ljudske veze, posvetila sama utjelovljena Riječ kada je zaživjela u ljudskoj povijesti u svim njezinim segmentima. Iz tog razloga svijet na neki način postaje mjestom i sredstvom kršćanskoga poziva vjernika laika. U tom konkretnom svijetu on je pozvan dati svoj poseban udio u njegovu suspašavanju zajedno s ljudima koji u njemu žive. Stoga vjernik laik ne može pobjeći niti se smije distancirati od svijeta, jer je pozvan da u njemu bude kvasac, te da nošen vjerom nadom i ljubavlju unosi evanđeoske perspektive u sve pore društva i čovječanstva.⁸⁸

Kao što smo mogli zapaziti apostolska pobudnica *Cristifideles laici* u kontinuitetu s Drugim vatikanskim koncilom svijetu pristupa s pozitivnim osjećajem promatrajući u njemu onu stvarnost za čiju je budućnost itekako zainteresirana, jer se na koncu i sama Crkva shvaća kao sakrament spasenja i jedinstva čovječanstva s Bogom i sa svijetom. Stoga biti i djelovati u svijetu za vjernika laika nije samo antropološka i sociološka, nego također i na osobit način teološka i crkvena stvarnost (usp. CL 15). Ako bi netko pokušao svjetovnu narav, odnosno svjetovni značaj vjernika laika, definirati samo sa sociološkog ili samo sa teološkog aspekta, taj sigurno ne bi ispravno interpretirao teologiju Drugog vatikanskoga koncila niti bi na ispravan način tumačio tekst apostolske pobudnice.

Zaključno možemo reći da se u pokušaju definiranja vjernika laika ističe temeljno načelo koje se sastoji u jednakosti dostojanstva, jedinstvu poslanja i različitosti službi. Dakle vjernik laik je smješten u cjelokupnost i totalitet same Crkve. U tom duhu svako njegovo

---

⁸⁶ Usp. Ferdinand KLOSTERMANN, u: *Das Zweite Vatikanische Konzil, Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen, Lateinisch und Deutsch, Kommentare, II.*, Freiburg, 1967., 611; citirano prema: Marijan VALKOVIĆ, *Kršćanin danas*, 207.

⁸⁷ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Kršćanin danas*, 206-207.

⁸⁸ Usp. Josip BALOBAN, *Vjernik laik u Cristifideles laici*, u: *Svesci*, 26 (1992.) 2-4, 137; Josip GRBAC, *Vjernik laik u Crkvi*, u: *Riječki teološki časopis*, 12 (2004.) 2, 339-408.

djelovanje, smatra S. Baloban,⁸⁹ treba promatrati unutar stvarnosti same Crkve, a ne izvan ili mimo nje. Stoga su za cjelovito shvaćanje vjernika laika bitne one dimenzije koje su tipične za Crkvu, kao na primjer: kristološka, pneumatološka, sakramentalna, eshatološka i kozmička. Prema tome vjernik laik ne samo da poznaje nego i živi temeljne dimenzije otajstva Crkve. Dakle vjerniku laiku, pa prema tome i vjeroučitelju kao vjerniku laiku, primarno je mjesto u Crkvi, jer je on prvenstveno čovjek Crkve koja ga šalje u svijet da izvrši svoju vjeroučiteljsku službu.

3.3. U potrazi za specifičnošću duhovnosti vjernika laika

O duhovnosti vjernika laika vođene su kroz stoljeća velike polemike. Na neki način laička se duhovnost smatrala drugorazrednom, kao da se radi o umanjenoj, svijetu prilagođenoj, redovničkoj duhovnosti. Stoga će se vremenom nastojati pobliže odrediti narav i značenje onih koji nisu ni klerici niti redovnici, a sačinjavaju veliku većinu članova Crkve. Plodovi tih nastojanja i napora, bez daljnjega, najbolje će se pokazati na Drugom vatikanskome koncilu. Kao što je već prethodno rečeno Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* u četvrtom poglavlju iznijet će jasan nauk o laicima u Crkvi. Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* odredit će poslanje laika, a Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* posebno će se baviti pitanjima o laicima u perspektivi odnosa Crkve prema svijetu. U svim tim promišljanjima od presudne je važnosti naglasak na temeljnoj jednakosti svih članova Crkve (usp. LG 32). Ipak nacrt za Sinodu o laicima iz 1987. godine zaključuje: „Stoga je zakonito, čak i nužno, da laici vjernici slijede specifično laičku duhovnost, kojoj je Koncil označio neke osebujne crte”. (*Lineamenta* 43). Po tom pitanju poznati bečki pastoralni teolog, F. Klostermann stručnjak za pitanja laičkog apostolata, tumač koncilskog dokumenta o laicima, iznosi drugačije mišljenje: „Ako nema pravog laičkog staleža, nego samo različite laičke službe, koje mogu pripadati i laicima, tada nema ni prave laičke duhovnosti, nego postoji samo duhovnost zajednička svim kršćanima, u smislu 'religiozno-duhovnog i ćudorednog oblikovanja života', koji može poprimiti poseban naglasak zbog konkretnih poziva i službi koje također mogu obavljati i laici ili samo oni, kao i zbog posebnih karizmi kojima su radi njih obdareni”.⁹⁰ Radi boljeg razumijevanja cjelokupne rasprave valja pripaziti na to što se zapravo podrazumijeva pod pojmom „laička duhovnost”. Ako se primarno misli na ono što je bitno kršćansko, onda je ono svima

⁸⁹ Usp. Stjepan BALOBAN, Odnos prezbitera i vjernika laika, u: *Crkva u svijetu*, 25 (1990.) 4, 314.

⁹⁰ Ferdinand KLOSTERMANN, Laie, u: Alfred KLOSE – Wolfgang MANTL – Valentin ZSIFKOVITS (ur.), *Katholisches Soziallexikon*, Innsbruck – Graz, 1980., 1621.

zajedničko. Ali moramo priznati da *opće kršćansko* ne postoji u nekoj čistoj kulturi. Stoga je ono utjelovljeno u konkretnim ljudima s posebnim sposobnostima, zadaćama i milosnim darovima, a opet u različitim kulturnim prilikama. Sve je to na neki način veliki doprinos kršćanskoj duhovnosti koji joj daje i posebnu obojenost. U tom kontekstu se s pravom može govoriti o *laičkoj duhovnosti*, ili možda još opreznije, kako navodi M. Valković, o *duhovnosti laika*⁹¹, podrazumijevajući pritom bogatstvo i šarenilo konkretnih oblika.⁹² Ipak se mora priznati da laici imaju u svom stilu kršćanskog života neke osobitosti. Radi njihova boljeg opisivanja i shvaćanja valja imati na umu dvije važne odrednice koje u sebi uključuju pojam poziva i u vezi s njime milosnih darova, odnosno karizama kojima je netko obdaren, te značenje vremenskog trenutka odnosno kulture za područje duhovnog života.

3.4. Poziv i posebne karizme

Pojam poziva je za biblijsku antropologiju, posebice onu novozavjetnu, od velike važnosti. Iz svakodnevnog iskustva znamo da u društvenom životu postoje razna zvanja ili profesije, ali biblijski pojam poziva je uzdignut na višu razinu. U izvornom smislu tu je najprije Bog koji zove svakoga čovjeka pojedinačno, počevši najprije od stvaralačkog poziva na život, kroz posebne životne zadaće koje smo pozvani ispuniti ovdje na zemlji do blaženstva u vječnosti. Promatrano s kršćanskog stajališta, moramo priznati da je svaki čovjek, unatoč zajedničkoj ljudskoj naravi, individua sa svojim posebnim oznakama, darovima i djelatnostima. To nam daje za pravo da na vjerskom području govorimo o mnoštvu poziva i darova. Kada je riječ o *laicima*, valja izbjegavati redukcionističko shvaćanje i njihovo svođenje na *stalež* ili na neki *tertium genus*. Daleko je primjerenije reći, s obzirom na Crkvu i na svijet, da među kršćanima kao laicima postoje mnogovrsne službe i različiti darovi. U tom kontekstu, kada govorimo o duhovnosti laika u odnosu na zadaće koje izvršavaju, kao i na životne oblike i stilove, M. Valković drži da je potrebno izbjegavati njihovo svođenje na jedan jedinstven kalup, jer se radi o velikom i bogatom mnoštvu poziva i darova.⁹³ Nadalje od osobite je važnosti za duhovnost laika da razna zvanja u svjetlu vjere postaju također Božji pozivi i kršćanske službe. Drugi vatikanski koncil je s obnovljenim

---

⁹¹ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Kršćanin danas, 209-210.

⁹² Kod nas je sedamdesetih godina o laičkoj duhovnosti i o laicima općenito najviše pisala Lj. Matković-Vlašić, stoga o tome vidi u: Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Neki vidovi duhovnosti u današnjem svijetu, u: *Bogoslovska smotra*, 38 (1968.) 1, 111-114; ISTI, Svetost laika, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1968.) 3-4, 433-439; ISTI, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, Zagreb, 1987; U novije vrijeme o laičkoj duhovnosti možemo posebno preporučiti već citirani općepoznati priručnik duhovnosti nizozemskog autora, koji iscrpno promišlja o ovom pitanju. Stoga vidi više u: Kees WAALJMAN, *La spiritualità*, 29-139.

⁹³ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Kršćanin danas, 210-211.

zanimanjem iznio svoj nauk o karizmama koji vrijedi za sve kršćane, među kojima su takozvani *laici* najbrojniji dio, pa prema tome i za vjeroučitelja. Stoga je sasvim razumljiva nepredvidivost mnogih laičkih zadaća kako u svijetu tako u i Crkvi, jer „vjetar puše gdje hoće... tako je sa svakim koji je rođen od Duha” (Iv 3, 6).

3.5. Ekleziološko utemeljenje

Ako želimo ispravno shvatiti laičku duhovnost, moramo se ozbiljno pozabaviti slikom Crkve kao Božjeg naroda koji zajedno tvori sakrament Božje otkupiteljske prisutnosti u svijetu i za svijet. Na to nas upućuju i dokumenti Drugoga vatikanskog sabora, posebice Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* o Crkvi, koja u broju 40, *Poziv na svetost*, izričito govori da su „Kristovi sljedbenici od Boga pozvani, ne zbog svojih djela, nego po njegovu naumu i milosti...”, a u broju 41, *Mnogostruki oblici svetosti*, jasno je kazano da „oni koje vodi Duh Božji razvijaju jednu svetost u različitim načinima i dužnostima života...” Stoga su neutemeljena promišljanja o laičkoj duhovnosti koja tvrde da su laici upućeni na život Crkve *ad extra*, to znači na svakidašnji život *u svijetu*, dok bi osobite vrste duhovnosti, tj. one koje pripadaju svećeničkom i redovničkom staležu, bile isključivo upućene na život Crkve *ad intra*. Upravo takvo poimanje dovodi u pitanje svaku predodžbu o duhovnoj eliti, a takve su predodžbe o svećeničkoj i redovničkoj duhovnosti u povijesti kršćanstva nesmotreno poticali mnogi kršćani. U tom se kontekstu često tzv. *obična* duhovnost krštenih shvaćala kao drugorazredna u odnosu na svećeničku i redovničku duhovnost. Dugo je vremena vladalo uvjerenje da laička duhovnost proizlazi iz svećeničke ili redovničke duhovnosti, što se može vidjeti na primjeru nastojanja da se mudrost Benediktova pravila primjeni na život *u svijetu*, kao i na primjeru nastojanja članova pojedinih trećih redova da se drže ponešto ublaženih pravila koja se temelje na pravilima franjevačkog, dominikanskog ili karmelskog reda. Ipak stvari treba promatrati malo drugačije. Specifične vrste duhovnosti kao što su franjevačka, benediktinska ili ignacijevska tek onda ćemo ispravno razumjeti ako ih shvatimo kao usmjerenja ili različita očitovanja krsne duhovnosti na koju su, s obzirom na to da su članovi Božjega naroda, svi pozvani. U tom smislu treba naglasiti da sve specifične vrste duhovnosti proizlaze iz jednog zajedničkog izvora, tj. krsne duhovnosti. Drugim riječima, svaka autentična kršćanska duhovnost *ipso facto* je laička duhovnost. Svi kršteni, neovisno o tome

kakva je njihova životna situacija, pozvani su na puninu života u Kristu prisutnošću i snagom Duha Svetoga, koja se očituje u pripadnosti Božjem narodu, tj. Crkvi.⁹⁴

Shodno tomu zaključno možemo konstatirati da se sam pojam *laička duhovnost* odnosi na duhovnost krštenih vjernika laika. Ona nije ništa drugo nego život u Kristu prožet prisutnošću i snagom Duha Svetoga. Duhovnost vjernika laika ukorijenjena je u pripadnosti Božjem narodu koja se njeguje neprekidnim slavljenjem Kristovih otajstava u riječi i sakramentu, a biva dovršena vjernim nasljedovanjem Isusa Krista, i to na način na koji svi kršteni sudjeluju u neprekidnom Kristovu vazmenom otajstvu u Crkvi i u svijetu.

3.6. Sakramentalna duhovnost

Dokumenti Drugoga vatikanskog sabora govore o kršćanskoj duhovnosti, prije svega, kao o duhovnosti riječi i sakramenta. U tom se slučaju euharistijsko bogoslužje shvaća kao izvor i vrhunac kršćanskoga života (usp. SC 10.). U bogoslužju riječi i sakramenta naznačuje se, izražava i otkriva identitet Crkve kao Kristova tijela u svijetu i za svijet.

Već smo više puta naglasili da se kršćanska duhovnost može shvatiti kao kršćanska vjera na djelu. Gledano s tog stajališta ona je življenje Evanđelja na koje je svaki pojedinac kao učenik Isusa Krista pozvan po milosti i Duhu. Stoga je prisutna u naviještanju i slušanju Riječi i u slavljenju Kristovih otajstava u sakramentu, tako da kršćanska zajednica u svemu tome razabire obrise kraljevstva Božjega, znak čistoće života u Kristu prisutnošću i snagom Duha Svetoga. Imajući sve ovo u vidu, slavljenje sakramenta ne bi trebalo shvaćati kao izdvojene momente koji su ograničeni na određeno vrijeme i mjesto, kao što su crkva i nedjelja. Novi zavjet, dokumenti Drugog vatikanskoga sabora, kao i povijest kršćanske duhovnosti, ističu blisku vezu između liturgije⁹⁵ i života, između sakramenta i življenja toga sakramenta.⁹⁶ Naviještajući i slušajući riječ Božju i slaveći Kristova otajstva u svakom pojedinom sakramentu, pokazatelj je kako se kršćani nadaju proživjeti život u Kristu, a to drugim riječima znači utemeljiti život u Kristu.⁹⁷ Nadalje kršćanin u riječi Božjoj i u sakramentu otkriva praktično značenje, na taj način da mu oni mogu pomoći u oblikovanju njegova svakodnevnog života, kao i odnosa prema Bogu i drugim ljudima. Dakle ključ za

---

⁹⁴ Usp. Michael DOWNEY, Duhovnost, laička, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, 1998., 226-227.

⁹⁵ Usp. Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije. Teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, Zagreb, 2009.

⁹⁶ Usp. Ante MATELJAN, *Zašto slaviti sakramente?* Split, 1996.

⁹⁷ Usp. Anton TAMARUT, *Da bismo imali udjela s Kristom. Izabrane teme sakramentalne teologije*, Zagreb, 2009; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna. Sakramenti – znakovi Isusove trajne i vjerne blizine i ljubavi*, Zagreb, 2008.

kršćanski život nalazimo u Svetom Pismu i u tradicijama različitih kršćanskih zajednica, a nagovještaje o tome nalazimo u učenju Crkve. Kad se radi o rimokatolicima, središnja uloga pripada crkvenom učiteljstvu. Naime važnu ulogu u čovjekovu nastojanju da živi istinskim kršćanskim životom ima obaviještena i ispravno formirana savjest. Ukratko rečeno, duhovnost u rimokatoličanstvu nužno je sakramentalna duhovnost. Nju njeguje i oblikuje neprekidno naviještanje i slušanje Božje riječi.

Sakramentom krštenja vjeroučitelj kao pojedinac postaje član Božjeg naroda te time biva pribrojen narodu saveza po Kristovoj smrti i uskrsnuću. Novi život se u krštenju zasniva na ljubavi i vjernosti, a ne na vršenju zakona i dužnosti. On je ponajprije određen odgovornošću prema Bogu i bližnjima, a ne zaokupljenošću dužnostima i zahtjevima. Ta odgovornost se nadalje očituje u molitvi, pobožnosti i askezi, tj. u uzdržljivosti i postu, kao i u drugim činima koje obično nazivamo *duhovnim životom*, a sve skupa služi uspostavljanju novoga Božjega kraljevstva kroz uspostavu što poštenijih i korektnijih odnosa s drugima. Oblikovana i okrijepljena Isusovim riječima i djelovanjem, te njegovim značenjem i porukom u Svetome Pismu, autentična krsna duhovnost potiče vjeroučitelja da sudjeluje u misteriju zajedništva božanskih osoba. Krštena u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, duhovnost krštene osobe je u cijelosti trinitarna. Kao takva ona predstavlja način života u zajedništvu s osobama, ljudima i božanskim osobama, a sazrijeva kroz svakodnevni odaziv na poziv ispravnog postavljanja prema drugome i prema Bogu.⁹⁸

Pečat Duha Svetoga što ga vjeroučitelj prima u *potvrdi*, sakramentalni je čin kojim pojedinac i zajednica krštenika prepoznaju privlačnu snagu života u Duhu Svetome i pokoravaju mu se. Time vjeroučitelj koji se prepustio utjecaju i sili Duha Svetoga biva vođen tako da živi po Duhu, a ne po tijelu. Tako životi onih koji su kršteni u Tijelo Kristovo donose plodove života po Duhu, a to su mir, radost, strpljivost, dobrota, strpljivo podnošenje patnje, blagost, vjernost i iskrena ljubav prema Bogu i bližnjemu (usp. Gal 5, 22-24). Dok se odsutnost Duha Svetoga odnosno život samo po tijelu prepoznaje u mržnji, ljubomori, zavisti, svađi, srdžbi, razdoru, lakomosti, putenosti i očajanju (usp. Gal 5, 19-21).⁹⁹

---

⁹⁸ Usp. Edward SCHILLEBEECKX, *Krist sakrament susreta s Bogom*, Zagreb, 1976; Vjekoslav BLAJIĆ, Krštenje nije narodni običaj, u: *Crkva u svijetu* 5 (1970.) 3, 328-245; Marijan MANDAC, Teološko utemeljenje sakramenta krštenja, u: *Služba Božja* 17 (1977.) 3, 187-198; Celestin TOMIĆ, Biblijski vid sakramenta krštenja, u: *Kateheza* 6 (1984.) 1, 19-38; Marijan MANDAC (ur.), IVAN ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000; Mann ŠKARICA, Djeca se krste u vjeri Crkve, U: *Obnovljeni život*, 56 (2001.) 3, 303-332; Ivan DUGANDŽIĆ, Krštenje i (nova) evangelizacija, *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) 4, 499-502; Milan ŠIMUNOVIĆ, Katekumensko usmjerenje kršćanske inicijacije. Aktualna situacija, razlozi za promjene i perspektive, u: Nela V. GAŠPAR (ur.), *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb, 2006., 423-454.

⁹⁹ O Kršćanskom životu opečaćenom darom Duha u sakramentu potvrde se kod nas puno pisalo. Stoga više o tome vidi u: Anton TAMARUT, *Da bismo imali udjela s Kristom*; ISTI, Kršćanski život opečaćen darom Duha u sakramentu potvrde, u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004.) 3, 889-912; Ante MATELJAN, Otajstvo poslanja.

Euharistija, kao glavni izraz poziva Crkve i njezine predanosti zajedništvu i pravednosti, predstavlja srž kršćanske duhovnosti.¹⁰⁰ Razdori i pomanjkanje istinskog zajedništva siguran su znak nemoći i nesposobnosti kršćana da se prepoznaju kao udovi jednoga te istog Kristova Tijela. Zaokupljenost sobom, ugađanje vlastitim sklonostima samo su pokazatelji da kršćani u lomljenju kruha i *blagoslivljanju čaše* ne uočavaju Božju prisutnost. Pripravnost i sudjelovanje kršćana u zajedništvu nije ograničena samo na one koji su okupljeni oko stola, nego daleko šire zahvaća sve one koji sačinjavaju kršćansku obitelj, posebice siromašne, ostavljene, one najmanje i posljednje, odnosno sve one kojima je Isus obećao da će primiti počasno mjesto u Kraljevstvu Božjemu, već anticipiranom u euharistiji. Dakle kod sudjelovanja u obrednom blagovanju zajedništva i pravednosti, ne dopušta se nikakvo razlikovanje između ljudi bilo da je ono zasnovano na pripadnosti različitoj rasi, klasi, spolu, posjedovanju neke tjelesne mane, ili različitom društvenom položaju. Naprotiv, u euharistijskom bogoslužju krštenici iskazuju spremnost za nadvladavanje takvih podjela, razdora i razlikovanja kako bi svi bili samo jedno u Kristu (usp. Gal 3, 27-28). Stoga za vjeroučitelja slaviti euharistiju u konačnici znači živjeti svoj život potaknut vizijom zajedništva i pravde te *lomiti kruh i blagoslivljati čašu* spominjući se pritom Kristove muke i smrti.

Slaveći *sakrament pomirenja*, vjeroučitelji izražavaju novu viziju stvarnosti koja se živi unutar perspektive Božje milosti i praštanja, koje označava božansko milosrđe. Vjeroučitelj vjernik laik svoj vlastiti život, kao i živote drugih ljudi, promatra u svjetlu spoznaje o postojanju grijeha i milosti u ljudskome životu. Kao posljedica toga životi onih koji su obespravljeni, prezreni i odbačeni, izopćeni i zaboravljeni, oni koji se po kriteriju uspješnosti, produktivnosti i bogatstva smatraju bezvrijednim teretom, odjednom bivaju

---

Sakrament potvrde, Split, 2004; Ante MATELJAN, *Potvrda vjere. Pismo krizmaniku*, Split 2005; Marijan MANDAC (ur.), *ĆIRIL JERUZALEMSKI, Mistagoške kateheze*, Split, 2005; Nikola BAŠNEC, *Krizma*, Zagreb, 2006; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 61-80.

¹⁰⁰ Usp. Anton TAMARUT, *Euharistija. Otajstvo vjere i dar života*, Zagreb, 2004; Usp. Jadranka GARMAZ – Martina KRAML, *Živjeti od euharistije. Elementi euharistijske kateheze*, Zagreb, 2010; Adalbert REBIĆ, Uloga i značenje euharistije u prvoj Crkvi, *Bogoslovska smotra* 44 (1974.) 4, 537-560; Ivan DUGANDŽIĆ, Euharistija u Novom zavjetu – mjesto okupljanja zajednice i kriterij njezina života, *Crkva u svijetu* 17 (1982.) 1, 20-30; Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, Zagreb 1984; Raniero CANTALAMESSA, *Euharistija naše posvećenje. Misterij večere*, Duh i voda, Jelsa 1988; Tomislav IVANČIĆ, Euharistija i Duh Sveti, u: *Riječki teološki časopis* 9 (2001.) 1, 21-42; Ante MATELJAN, Euharistija – otajstvo Božje blizine. Teološke premise za upućivanje u sakramentalno slavlje euharistije, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije* 129 (2001.) 5, 325-331; Anton TAMARUT, Aktualni naglasci u shvaćanju i življenju euharistije danas, *Riječki teološki časopis* 10 (2002.) 2, 329-344; Ivan BODROŽIĆ, *Euharistija. Od povijesti do vječnosti*, Zagreb 2002; Jadranka GARMAZ, Euharistijska kateheza – bit i pretpostavke, u: *Crkva u svijetu* 38 (2003.) 2, 208-240. Walter KASPER, *Sakrament jedinstva. Euharistija i Crkva*, Zagreb 2005; Adalbert REBIĆ, *Biblijski i crkveno-povijesni vidovi euharistije i križa*, Zagreb 2005; Henri J. NOUWEN, *Snaga njegove prisutnosti. Živjeti iz euharistije*, Zagreb 2005; Mladen PARLOV, *U snazi Duha*, Split, 2007., 235-242; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 83-162.

viđeni iz perspektive Božjeg milosrđa i praštanja. Zahvaljujući neizmjernom božanskom milosrđu i praštanju koje primaju u sakramentu pomirenja, upravo oni povrijeđeni, slabi, maleni, krhki i siromašni postaju pravi navjestitelji Božje ljubavi i dobrote koja ne može a da ne dira najosjetljiviju strunu naše duše. U tome duhu čitav vjeroučiteljev život tada postaje odjek Pavlove oporuke: u našoj slabosti Božja je snaga (usp. 2 Kor 12, 9-10).¹⁰¹

U sakramentu pomazanja kršćanska zajednica živi sjećanje na Kristov ministerij, odnosno službu ozdravljenja, stoga su vjeroučitelji, kao i svi drugi kršćani, pozvani da skrbe o bolesnima i umirućima. Slaveći stvarnost i zbilju koja se događa u ovom sakramentu, zajednica na sasvim nov način gleda na patnju, bolest i smrt, što kršćanima omogućuje da žive u nadi i povjerenju kako ništa ne može pobjeći Božjoj ozdraviteljskoj moći i milosrđu u Isusu Kristu.¹⁰²

U sakramentu ženidbe čitava kršćanska zajednica, kao i obje osobe sjedinjene ženidbom, proživljavaju Božju osobnu vjernu ljubav. Tako kršćanska ženidba postaje uzor ljubavi i vjernosti *par excellence* i omogućuje nov način života iz perspektive Božje sebedarne ljubavi i vjernosti božanskom obećanju. Valja spomenuti da se ovdje odnos između dviju osoba sjedinjenih u ženidbi, kao i njihov odnos s drugim ljudima, promatra u svjetlu značenja Božje vjernosti svakoj osobi i ljudskoj zajednici. Time muž i žena uzajamnim sjedinjenjem postaju znak ljubavi i vjernosti samoga Boga, koji se osobito očituje u rađanju i podizanju djece koja su plod iskrenog sjedinjenja i poziva na još sveobuhvatniju ljubav, čime supružnici

---

¹⁰¹ Anton BENVIN, Obraćanje i vjera u evanđelje u sakramentu pokore, *Bogoslovska smotra* 46 (1976.) 1, 100-118; Zvezdan LINIĆ, Oblici pokore kroz povijest, *Bogoslovska smotra* 46 (1976.) 1, 131-142; Jakov JUKIĆ, Antropološki aspekti ispovijedi, *Crkva u svijetu* 14 (1978.) 4, 309-316; Nikola M. ROŠČIĆ, Obraćanje i pomirenje, *Crkva u svijetu* 14 (1978.) 4, str. 292-308; IVAN PAVAO II, *Bogat milosrđem – Dives in misericordia*, Zagreb 1981; Karl SCHLEMMER, Pokora i kršćanska egzistencija danas, u: *Kateheza* 4 (1982.) 1, 29-39; Ante MATELJAN, Teologija pomirenja u sakramentalnom odrješenju, u: *Crkva u svijetu* 28 (1992.) 2, 112-123; Ante MATELJAN, Teologija pomirenja. Teološko razmišljanje u: Marko JOSIPOVIĆ – Mato ZOVKIĆ (ur.), *Crtajte granice ne precrtajte ljude*, Sarajevo-Bol, 1996., 665-679; Ivan ŠAŠKO, *O slavlju sakramenta pomirenja*, Zadar, 2000; Zvonka MATOIC, Djeca s poteškoćama u razvoju i sakramenti ispovijedi i pričesti, *Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske* 128 (2000.) 10, 632-634. Nedičko A. ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Osobna i društvena dimenzija grijeha*, Split, 2002; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 165-204; Mladen PARLOV, *U snazi Duha*, 217-225; Luigi CHIAVARINO, *Ispovijedajte se dobro. Dijalozi – primjeri*, Zagreb, 2011.

¹⁰² Usp. Ante MATELJAN, *Otajstvo supatnje. Sakrament bolesničko pomazanja*, Split, 2002; Wilfried STINISSEN, *Ja ne umirem, ja ulazim u život*, Zagreb, 2002; Ante MATELJAN, Čemu zdravlje? Oglad o kršćanskom poimanju zdravlja u doba postmoderne, u: *Crkva u svijetu* 39 (2004.) 4, 521-533; Marina JURČIĆ – Mijo NIKIĆ – Herman VUKOŠIĆ (ur.), *Vjera i zdravlje*, Zagreb 2005; Nedičko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje, Zbornik radova teološkog simpozija*, Split, 2006; Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Zagreb, 2006; Ante MATELJAN, Sakramenti i zdravlje. Deset teza o odnosu sakramenata i zdravlja, u: Nedičko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, 159-190; Mladen PARLOV, *U snazi Duha*, 163-182; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 207-229.

iskazuju važnost samoprijegorne ljubavi i vjernosti obećanju. Na življenje tih vrijednosti prvenstveno je pozvan vjeroučitelj, kao i cijela Crkva.¹⁰³

Vrijednost služenja ljudskoj i kršćanskoj zajednici po uzoru na služenje samoga Krista očituje se u *sakramentu svećeničkoga reda*. On je zasnovan na brizi što ga Crkva tijekom stoljeća gaji za različite potrebe zajednice i podsjeća nas na život i služenje samoga Krista. Unatoč svim prednostima i nedostacima življenja svećeničkoga celibata, sakrament svećeničkoga reda uvijek je bio poziv na vjerno služenje zajednici i najdublji izričaj toga služenja. Uostalom, svakom služenju ne samo zaređenog svećenika nego i vjeroučitelja, bračnog para ili nevjenčane osobe, svrha je na konkretan način istaknuti vrijednost samoprijegorne ljubavi, potaknute novom vizijom stvarnosti koja je zacrtana Kristovim vlastitim služenjem i vjernošću Božjem obećanju sve do smrti.¹⁰⁴

Nakon što smo se upoznali s promišljanjem Drugoga vatikanskoga sabora, teško je braniti krutu podjelu na laičku i ostale vrste duhovnosti, jer je svaki kršćanin milošću Duha Svetoga pozvan na puninu života u Kristu Isusu. Oni koji su kršteni u njegovo Tijelo, pozvani su na pravilno uređenje odnosa s drugima i s Bogom. Kakvi ti odnosi trebaju biti, jako nam je dobro poznato iz Isusovih riječi, djelovanja, značenja i poruka, čija otajstva slavimo u riječi i sakramentu. Nema sumnje da molitva, pobožnost, asketski život te drugi oblici pokore što se obično vezuju uz *duhovni život*, dovode do rasta u sve iskrenijem zajedništvu osoba, kako ljudskih tako i božanskih. Neovisno o tome je li riječ o odnosima među članovima obitelji, radnicima u tvornici, supružnicima, redovnicama i redovnicima, župljanima, vjeroučiteljima vjernicima laicima, studentima na fakultetu ili ljudima bilo koje organizacije koji besplatno obavljaju poslove na dobrobit cijeloga društva, svi kršteni su pozvani da svjedočenjem ljubavi sudjeluju u trojstvenom životu Boga u Kristu po Duhu Svetomu.

Na kraju možemo ustvrditi da će sve prethodne naglaske povezati Drugi vatikanski koncil svojim isticanjem općeg poziva na svetost s jedne strane i posebnim isticanjem laičke duhovnosti s druge strane kada u Dekretu o apostolatu laika kaže: „Ovaj duhovni način

---

¹⁰³ Usp. Celestin TOMIĆ, *Uzvišena tajna. Ljubav i obitelj u biblijskoj i liturgijskoj poruci*, Zagreb, 1974; Ivan DUGANDŽIĆ, *Ženidba u svjetlu Biblije*, u: *Bogoslovska smotra* 49 (1979.) 1-2, 5-18; Nikola BULAT, *Sakramentalnost kršćanske ženidbe*, u: *Crkva u svijetu* 17 (1982.) 4, 312-326; Marko PRANJIĆ, *Uloga kateheze u pripremi za sakrament ženidbe*, *Kateheza* 4 (1983.) 1, 5-18; IVAN PAVAO II., *Dar i otajstvo*, Zagreb, 1996; Pero ARAČIĆ, *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Zagreb, 2000; Ante MATELJAN, *Kršćanska ženidba. Zašto se vjenčati u Crkvi?* Split, 2007; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 265-284; Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, Zagreb, 2009.

¹⁰⁴ Usp. Michael DOWNEY, *Duhovnost, laička*, 227-229; Duško MORO, *Teološko-eklezijalna dimenzija svećenika i svećeništva*, u: *Služba Božja* 36 (1996.) 1, 39-63; Leo SCHEFFCZYK, *Različito u službama: laici-đakoni-svećenici*, *Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske* 126 (1997.) 6, 364-369; KONGREGACIJA ZA KLER, *Prezbiter – navjesticatelj Riječi, služitelj sakramenata i voditelj zajednice kršćanskog trećeg tisućljeća*, Zagreb, 1999; Mladen PARLOV, *U snazi Duha*, 227-233; Zvezdan LINIĆ, *Da radost vaša bude potpuna*, 233-261.

laičkog života treba poprimiti posebne crte u ženidbenom i obiteljskom staležu, u celibatu ili udovištvu, te zbog bolesti, ili u skladu s profesionalnom i društvenom djelatnosti. Neka dakle laici ne prestanu uporno njegovati svojstva i talente koji odgovaraju tim prilikama i kojima su obdareni te se služiti vlastitim darovima koje su primili od Duha Svetoga” (AA 4). Kada uz osobni poziv i osobne darove govorimo o vremenu i prostoru kao *stilu* kršćanske duhovnosti, a osobito stilu laičke duhovnosti, onda se taj stil prema poimanju M. Valkovića ne da tako jednostavno izvesti iz općih vjerskih i teoloških premisa, ma koliko one vrijedile i bile sigurne. Stoga on smatra da je kršćansko iskustvo od temeljne važnosti.¹⁰⁵ Dakle više od strogo dogmatskog pristupa, pomoći će nam iskustveno-fenomenološka metoda kojom, u svjetlu vjere i uz pomoć nekih osnovnih teoloških načela, možemo opisati, i koliko je moguće, smisleno protumačiti fenomen duhovnosti u njezinim različitim oblicima.

4. Kršćansko iskustvo

O temi vjerskog iskustva u najširem smislu riječi kod nas se naveliko pisalo.¹⁰⁶ Tema kršćanskog iskustva nameće se filozofiji religije isto kao i teologiji, zato što je to temeljni problem svakog religioznog čovjeka koji želi uspostaviti kontakt s Bogom, želi ga vidjeti, dotaknuti i čuti (usp. Dj 17, 27). Stoga se problem iskustva Boga neminovno dvostruko postavlja kao življena praksa i kao religiozno promišljanje.

4.1. Lingvističko određenje pojma iskustva

Ako želimo odrediti sastavni dio iskustva i vrstu odnosa sa stvarnošću koja iz njega proizlazi te preciznije istražiti samo značenje riječi iskustvo, odmah ćemo se susresti s osobitim poteškoćama vezanim uz raznolikost tih značenja .

Etimologija pojma iskustvo vodi nas do latinske riječi *experire*, koja u sebi skriva korijen *peritus*, što znači vještak, stručnjak. Prema tome iskustvo je istraživanje, pokušaj, izvršenje, tj. prokušavanje svih mogućih sredstava da bi se uspjelo, itd. Nadalje iskustvo je prema *Vocabolario della lingua italiana* 1. a) Izravna spoznaja, koja se osobno stekla promatranjem, upotrebom ili prakticiranjem određenog područja stvarnosti. To je vrsta spoznaje stečena dojmovima ili općenito putem osjeta, često polemički smatrana izvjesnom,

---

¹⁰⁵ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Kršćanin danas, 213.

¹⁰⁶ Usp. Nediljko A. ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Iskustvo vjere danas, Zbornik radova teološkog simpozija Split, 22. listopada 1999*, Split, 2000.

nesumnjivom, suprotnom od apstrakcija i pretpostavki, istina potvrđena iskustvom, mišljenje temeljeno na iskustvu, prosuđivanje u svjetlu iskustva; gdje je *vanjsko iskustvo*: percepcija predmeta i događaja koji su izvan nas; *nutarnje iskustvo*: percepcija stanja i nutarnjih kretanja svijesti; *zajedničko iskustvo*: ono spontano, bez pravila, pokrenuto porivima; *znanstveno iskustvo* (ili *metodičko*): ono koje pri promatranju činjenica primjenjuje pravila koja diktira razum; u teologiji, *religiozno iskustvo*: neposredno i izravno razumijevanje putem tzv. *dodira* koji čovjek kao vjernik ima s božanskim, a time i razumijevanje Božjeg djelovanja u duši, kao i težnje i kretanja te duše kako bi došla do sjedinjenja s Bogom; b) Spoznaja praktične stvarnosti uzete u cjelini...; dakle zbroj spoznaja stečenih promatranjem i izravnim dodirom sa životom u svojim brojnim aspektima (mlad, bez iskustva; plodovi iskustva; iskustvo kaže da... itd.); c) Sadržaj ljudskoga znanja razmatran sa stajališta psiholoških i kulturalnih promjena koje on određuje u duhovnom razvoju osobe (umjetnička, estetska, intelektualna, književna iskustva, itd.); 2. a) Govoreći znanstvenim rječnikom: ispitivanje nekog načela, teorije, zakona dobivenog prije svega u laboratoriju reproduciranjem pojave, kako bi se pokazali suodnosi između uzroka i posljedica (iskustva fizike, kemije, itd.).¹⁰⁷

Etimologija hrvatske riječi iskustvo podsjeća nas da se spoznaja dobiva iz kušanja. Nadalje talijanska riječ *esper-ire* znači: istraživati putujući, iskustveno steći neko znanje. Sufiks te riječi (*-ire*) upućuje na dvostruki aspekt: na dimenziju kretanja, dinamizma, otkrivanja, kretanja na put, te na činjenicu da se iskustveni objekt uvijek odnosi na ljudsku osobu i ne može nikada sačinjavati neko područje odijeljeno od čovjeka. Prema germanskom izrazu (*Er-fahrung*) ona osoba je iskusna koja je puno putovala, jer čovjek na putovanju kroz život skuplja dojmove, tj. stječe iskustvo. Prema romanskoj verziji ona osoba je iskusna koja je prolazeći kroz razne kušnje, osjetila i upoznala na vlastitoj koži stvari, istine i spoznaje. Prema tome mudar i iskusan je netko tko je puno putovao, prešao dugačak put i koji ima na plećima dugi proces učenja. Tako iskusna osoba, odnosno ekspert, ne prenosi jednostavno bilo što, nego ono što je upravo proživio. U ovom smislu iskustvo ne može označavati objektivnu informaciju, nego subjektivnu konfrontaciju sa stvarnošću koja se ne može tako jednostavno prenijeti na druge. Svako je iskustvo na apsolutan način vezano uz subjekt, te se time tumači česta zapreka ili teškoća na koju nailaze mnoge osobe kada drugi žele participirati na njihovim iskustvima radosti ili bola. Slična teškoća se događa i misticima kada žele komunicirati drugima njihovo iskustvo i njihov susret s Bogom. Na kraju ne preostaje im

---

¹⁰⁷ Usp. Esperienza u: *Vocabolario della lingua italiana*, Rim, 323-324. Usp. također Luigi BORIELLO, Esperienza mistica, u: *Dizionario di mistica*, Città del Vaticano, 1998., 465; citat preuzet iz Jakov MAMIĆ, Mistično iskustvo u odnosu na *teološko mjesto*. Noetsko-teološka vrijednost mističnog iskustva i njegov odnos s teološkim mjestom, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 330.

drugo nego samo mucanje, jer su tu riječi neučinkovite i nedostatne. Međutim u isto vrijeme svako iskustvo ako je vezano uz subjekt ne bazira se samo na osobnim doživljajima; svako iskustvo – na ograničen i otežavajući način – je priopćivo, premda ostajući u sebi neprenosivo. Iskustvima je potrebna također ona vrsta komunikacije koja se događa preko zajednice i društva, inače se ne bi mogla održavati nijedna vrsta tradicije. Na ovaj način pojedinac može učiti preko iskustava drugih, te u onoj mjeri u kojoj participira na iskustvenom znanju te iste zajednice, moći će napredovati na svom vlastitom putu. Kad ne bi bilo tako, pojedinac bi mogao reagirati i govoriti samo o onim stvarima u kojima je ekspert i koje je osobno iskusio.¹⁰⁸ To bi nadalje također značilo još jednom isključiti društvenu dimenziju iskustva, dok mu ona pripada polazeći još od etimološkog značenja.

4.2. Pojmovno značenje iskustva

Čak i bez iznimno složenog fenomena koji vežemo uz atribut *religiozno*, sam pojam iskustvo je mnogoznačan i nemoguće ga je jednostrano odrediti zato što ne postoji značenjska jedinstvenost (*Spracheinheit*), a to znači da za sve predstavnike neke jezične skupine vrijedi ista veza između označitelja i označenog. Ono više predstavlja temeljnu riječ za razumijevanje onoga što se u subjektu događa, nego jasan i precizan pojam o tom događanju.¹⁰⁹ Dakle radi se o stvarnosti koja je u sebi veoma kompleksna. Pojam iskustvo ima širi opseg od znanja, jer sve što se zna, ne mora se i iskusiti. Ono je šire i od doživljaja, jer je rezultat mnogih doživljaja. Osim toga iskustvo je uvijek *moje, tvoje, njegovo*, dakle osobno, subjektivno, dok je znanje neosobno i objektivno. Nadalje iskustvo je djelatno i aktivno, a znanje to ne mora biti. Nešto se stvarno može primiti na znanje i znati, a da to nema nikakva utjecaja na čovjekov osobni život. Naprotiv, iskustvo snažno osobno određuje osjećaje, reagiranja, način življenja, razmišljanja i djelovanja, ukratko cijeli život. Ono je također i temelj razumijevanja bilo kakve znanstvene informacije, jer je stari filozofsko-spoznajni aksiom da ono što nije prije bilo u osjetnom iskustvu, teško da može biti u umu.¹¹⁰ U tom smislu G. Moiola opaža da „nije poseban problem reći kako iskustvo za sobom povlači razmišljanje nego radije da se ono ne može svesti samo na razmišljanje”. Ono se naime

---

¹⁰⁸ Usp. Thomas DIENBERG, *Vivere la vita spiritualmente*, u: ISTITUTO DI SPIRITUALITÀ DI MÜNSTER (ur), *Corso fondamentale di spiritualità*, Brescia, 2006., 26-27.

¹⁰⁹ Usp. Dietmar MIETH, *Nach einer Bestimmung des Begriffs Erfahrung: Was ist Erfahrung?* u: *Concilium*, 14 (1978.) 3, 160.

¹¹⁰ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Terezijino iskustvo Boga kao teološki kriterij i izvor teološke spoznaje*, u: *Bogoslovska smotra* 53 (1983.) 1, 81.

shvaća kao „sinonim za najcjelovitiji, najadekvatniji i najsveukupniji način kojim neki subjekt dolazi do tog znanja te se time približava stvarnosti”.¹¹¹

Pod iskustvom se općenito podrazumijevaju spoznaje stečene u življenom dodiru sa stvarnošću¹¹² ili pojam iskustva uključuje ponajprije objektivni dodir sa spoznatom stvarnošću, a potom se u subjektu koji je doživio iskustvo formira znanje koje je utemeljeno na tom dodiru sa stvarnošću.¹¹³ Te stečene spoznaje uglavnom obuhvaćaju vid osobne zahvaćenosti, kao i tumačenja proživljenoga. One mogu biti osobne ili kolektivne, vezane uz sadašnjost ili prošlost. U mnoštvu promišljanja o iskustvu, posebno na filozofskom području, važno je podsjetiti na neke bitne crte koje označavaju njegovo temeljno ustrojstvo. Prema uvaženom španjolskom katehetičaru E. Alberichu¹¹⁴ konstitutivne elemente u antropološkom značenju pojma iskustva možemo ukratko prikazati kao stvarnost ili *življenu* situaciju, čija je značajka u neposrednosti i osobnom uključivanju, odnosno životnom dodiru sa stvarnošću. Upravo zbog te svoje značajke, iskustvo daje autoritet: pouzdan je onaj tko može svjedočiti ili nešto potvrditi *iz iskustva*. Zatim govorimo o stvarnosti koja se *živi na intenzivan i obuhvatan način*. Dakle stvarnost koja je predmet iskustva trebala bi uključivati cijelu osobu kako na njezinoj intelektualnoj, tako i na afektivnoj i djelatnoj razini. Nadalje to je stvarnost *o kojoj se razmišlja i koju se tumači*, jer samo pomoću razmišljanja i napora koji ulažemo oko tumačenja onoga što netko proživljava, to proživljeno onda dobiva svoje značenje, te se na taj način i vrednuje. „Tumačenje je konstitutivni element zato da se iz neposrednog i doživljenog kontakta može nešto naučiti. Tko ide ususret stvarnosti bez pojmova, bez govora, bez određenih okvira za tumačenje, bez radnih hipoteza, taj shvaća tek neku nejasnu i neodređenu stvarnost”.¹¹⁵ Kao što možemo zapaziti, jedino pomoću tog napora oko tumačenja, ono što se intenzivno proživljava *Erlebnis* postaje iskustvo *Erfahrung*,¹¹⁶ a time svakako i životna pouka, pristup stvarnosti, egzistencijalno snalaženje. Možemo također govoriti i o stvarnosti *koja je izražena i koja se ostvaruje*. U ovom konstitutivnom elementu posebno dolazi do izražaja *pripovijedanje* koje se ostvaruje u različitim oblicima govora bilo kroz riječ, kretnju, obred, ponašanje i sl. Na kraju imamo stvarnost koja *preoblikuje*. Ako je naše iskustvo dublje

---

¹¹¹ Giovanni MOIOLI, I mistici e la teologia spirituale, u: *Vita cristiana ed esperienza mistica*, Rim, 1982., 367.

¹¹² Usp. Joseph GEWAERT, Iskustvo, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 266.

¹¹³ Usp. Charles André BERNARD, *Introduzione alla teologia spirituale*, Casale Monferrato (AL), ²1996., 22-23.

¹¹⁴ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 119-120.

¹¹⁵ *Isto*, 86.

¹¹⁶ Usp. Dieter EMEIS – Karl Heinz SCHMITT, *Handbuch der Gemeindegottesdienste*, Freiburg – Basel – Wien, 1986., 58.

i autentičnije, tim više se očituje u mijenjanju osoba koje se preoblikuju, te na neki način postaju drugačije.

Pojednostavljeno rečeno, iskustvo se s obzirom na objekt dobiva na tri načina: najprije je to iskustvo dobiveno u nekom osobnom doživljaju (*empirico*). Takvo iskustvo je parcijalno i površno, i premda označava elemente iskustva, još je daleko od pravog iskustva. Zatim se govori o iskustvu stečenom eksperimentiranjem (*sperimentale*), tj. o znanstvenom iskustvu, i na kraju iskustvu dobivenom u svakodnevicu (*esperienziale*), odnosno iskustvu shvaćenom u svoj svojoj osobnoj cjelovitosti, sa svim strukturalnim elementima i pokretačkim principima, o iskustvu koje proizlazi na svjestan način iz duhovnog života. Ovako prikazano, iskustvo je sastavljeno i shvaćeno u jasnoći svijesti koja se posjeduje i u velikodušnosti ljubavi koja se daruje. Dakle radi se o potpuno osobnom iskustvu u najužem smislu riječi. U tom smislu autor teksta govori o empirijskom, eksperimentalnom i eksperijencijalnom iskustvu.¹¹⁷ Nadalje poznato je kako je vlastito iskustvu to što se može ponavljati po unaprijed određenim uvjetima. Važno je naglasiti činjenicu da se u duhovnom iskustvu utkanom u življenje jedne osobe ne može ni pomisliti na ponavljanje koje bi bilo izazvano i ostvareno prema određenim kriterijima, jer život teče bez zaustavljanja i ne može se vratiti unatrag. Zbog toga je i skovana riječ *iskustveno*, kako bi se razlikovala od *pokusno*. Predlažući tu distinkciju, J. Mouroux je upravo htio naglasiti osobiti karakter duhovnog života, te kao posljedicu toga nemogućnost da se stvore kruti zakoni i da se uvede apsolutna nužnost u njegovu razvoj.¹¹⁸

S obzirom na psihički doživljaj iskustvo se nadalje dijeli na vanjsko, tj. ono koje se dobiva izvana preko vanjskih osjetila, dok nutarnje nema impulsa izvana, nego se dobiva samo unutarnjim sposobnostima. Takvo iskustvo je zapravo iskustvo ljubavi, kušanje istine, mudrosti, dobrote i napokon iskustvo Boga. Prije nego prijedemo na promišljanje o specifičnim karakteristikama i vlastitostima kršćanskog iskustva, potrebno je razmotriti još jedan širi pojam, a to je pojam religioznog iskustva.

4.3. Religiozno iskustvo

U ovom promišljanju ne možemo ulaziti u širinu problematike koju poimanje i značenje dimenzije religioznog iskustva sa sobom nosi, ali možemo barem opisno definirati ovu dimenziju kao postojanje bliskog osjećaja i kontakta između pojedinca čovjeka vjernika i neke nadnaravne sile. Međutim ovdje nailazimo na specifični problem koji postavlja pojam

---

¹¹⁷ Usp. Jean MOUROUX, *L'esperienza cristiana. Introduzione a una teologia*, Brescia, 1956., 23-24.

¹¹⁸ Usp. *Isto*, 23.

religioznog iskustva, a taj se odnosi na mogućnost da se uopće ima kontakt s transcendentnom stvarnošću. Nadalje treba spomenuti činjenicu da su proučavatelji religija pred pojmom religioznog iskustva također postavili problem njegove vrijednosti. Neki, kao što je W. James, uglavnom su ga sveli na afektivnu percepciju, uzdržavajući se svakog suda o objektivnom sadržaju koji je proizveo afektivni čin. U tom slučaju religiozno iskustvo imalo je vrijednost jedino na razini samoizgradnje osobe. Reagirajući protiv ovakvog jednostranog psihološkog reduciranja religioznog iskustva, kao i podvrgavanja bitnih kršćanskih stvarnosti (molitva, žrtva, mistika, klanjanje) fenomenološkom istraživanju, M. Scheler i drugi fenomenolozi nanovo su upozorili na problem njihova objektivnog sadržaja. Ovi autori smatraju da nije legitimno svesti na iluziju ono što je bogato življeno od toliko različitih osoba, ili ne voditi računa o svjedočanstvu ljudi velike religioznosti za koje s pravom možemo kazati da su imali kritički osjećaj i jaku psihološku ravnotežu. Tu prvenstveno misle na duhovne klasike kao što su sv. Ignacije Lojolski i sv. Terezija Avilska. Slijedeći opise njihova duhovnog iskustva, treba priznati da se svrhovitost religioznog iskustva, a na poseban način mističnog, koje mu je najviši izražaj, predstavlja kao svjedok dvostrukog pokreta nadilaženja: s jedne strane nadilaženja svijesti s obzirom na ovosvjetsku vlastitu aktivnost spoznavanja i djelovanja, te s druge strane, nadilaženja božanskog svijeta, koji se, s obzirom na subjekt, nudi kao apsolutni. Ovako predočeno religiozno iskustvo slaže se s metafizičkim razmišljanjem koje predstavlja ne samo ideju bitka, nego dolazi i do apsolutnog Bitka koji je iznad razuma.¹¹⁹ U tom kontekstu možemo razumjeti općenitu definiciju religioznog, odnosno duhovnog iskustva, kao čina, odnosno radnje, ili više radnji uz pomoć kojih čovjek shvaća svoj odnos prema Bogu. To je zapravo najosobnije iskustvo koje uopće postoji, jer se radi o susretu stvorenja s njegovim Stvoriteljem u potpunoj angažiranosti duha u svoj svojoj stvarnosti. Ako želimo konkretnije precizirati iskustvo prema prirodi, odnosno naravi religioznog odnosa, ne smijemo dopusti da ono izađe iz ovog osobnog konteksta bez kojega ne bi ni postojalo. Prije svega možemo ustvrditi da je religiozno iskustvo *integrativna stvarnost*, što znači da su u njemu angažirani i hijerarhijski integrirani svi najvažniji aspekti ljudske osobe. Zatim ovo iskustvo obuhvaća voljnu, odnosno *dragovoljnu komponentu*, koja je nužno slobodan čin ili, još točnije, velikodušnost što uspostavlja i stabilizira odnos. To konkretno znači da osoba prihvaća i razumije samu sebe kao stvorenje koje je podvrgnuto Božjoj veličini i svetosti te mu se potpuno predaje stavljajući sav svoj život i poziv njemu na raspolaganje kako bi mu služila. I to čini samo zato što je Bog ljubav i što ne može drugačije

---

¹¹⁹ Usp. Charles André BERNARD, *Introduzione alla teologia spirituale*, 24-25.

odgovoriti na tu Božju darežljivost nego darivajući samu sebe kao razmjenu. Ovomu treba dodati *afektivnu komponentu* koja se očituje tako da se u osobi probude beskrajno duboke vibracije koje su u stanju iznijeti na vidjelo onu radost i zahvalnost koja je u njoj bila skrivena sve dok se nije susrela s beskonačnim. Svijest i prihvaćanje ovoga stanja proteže se na duboki osjećaj poklonstva, zahvalnosti i uzvišene prošnje poniznosti zbog Božjeg pohoda koji duboko prožima najintimnije sfere ljudskog bića. Zbog svega toga ništa ne može zaustaviti pravu i istinsku religioznost, jer ona u sebi sadrži *aktivnu komponentu*, odnosno zalaganje, koje pod prijetnjom da bude irealno, treba uzdići život upravljajući konkretnim aktivnostima i pretočiti se u praktično djelovanje. Stoga u istinski religioznom čovjeku svi čini postaju inspirirani i posvećeni, a to drugim riječima znači da traženje i služenje Bogu nemaju granica niti zatvorenih područja. Tu se doslovce mogu primijeniti one Pavlove riječi: „Dakle, ili jeli, ili pili, ili drugo što činili, sve na slavu Božju činite” (1 Kor 10, 31). Nakraju možemo ustvrditi da nasuprot još uvijek previše rasprostranjenim predrasudama, religiozno iskustvo u sebi nužno sadrži *komponentu zajedništva*, jer je čovjek pred Bogom uvijek kao član jedne velike obitelji unutar koje prvi pokret prave religioznosti koji čini jest upravo molitva „Oče naš koji jesi na nebesima”, i što više prodire u božanski misterij, to više otkriva tajnu poziva koja se odnosi na druge s kojima se zajedno u svoj svojoj slobodi posvećuje Bogu te tako međusobno uspostavlja Božje kraljevstvo. Iz navedenog zapažamo da se religiozno iskustvo pokazuje kao iskustvo koje u pravom smislu riječi ima svoju unutarnju strukturu. Dakle, ono se sastoji u postajanju svjesnim smislenog, željenog, iskustvenog i životno angažiranog odnosa ugrađenog u ljudsku zajednicu. Preciznije rečeno, ono se sastoji u shvaćanju da se sve ove komponente integriraju u jednostavnosti čina koji ih sve virtualno sadrži, prema prilikama dijeli jedne od drugih, ali ih također i ujedinjuje i transcendiraju, jer se radi o činu osobe koja cijelu sebe predaje Bogu koji ju zove.¹²⁰ Naime religiozno iskustvo je zapravo nešto što se sastavlja, odnosno upotpunjuje, stoga su uzaludni svi pokušaji da ga se reducira na samo jednu od njegovih komponenata, jer se time gubi njihov vlastiti objekt.

Kada govorimo o značajkama religioznoga iskustva, A. Dalbesio smatra da su one u biti jednake onima koje općenito vrijede za iskustvo, s time da im treba dodati i značajke religioznoga čina. Među ostalim, kao prvu značajku navodi *cjelokupnost*, a to znači da religiozno iskustvo, kao što smo već prethodno spominjali, uključuje čitavu osobu u njezinim najvažnijim sastavnicama. *Neposrednost*, kao daljnja značajka, temelji se na osobitu načinu kojim se sadržaj religioznog iskustva, tj. Božje nazočnosti, uprisutnjuje u svijesti subjekta.

---

¹²⁰ Usp. Jean MOUROUX, *L'esperienza cristiana*, 24-26.

Posebno značenje u religioznom iskustvu poprima značajka *prijemljivosti*, jer po njoj svaka inicijativa dolazi od Boga, zbog čega u religioznom činu pojedinac osjeća da se neprestano nalazi u stanju odgovora na prethodni Stvoriteljev poziv. I na kraju značajka *izvjesnosti* ili *sigurnosti* unosi u religiozno iskustvo osobit prizvuk apsolutnosti koja proizlazi iz same naravi njegova sadržaja, jer apsolutno Sveti, to jest sam Bog, ima različite obrise.¹²¹

U ozračje općega religioznog iskustva duhovni pisci smještaju *kršćansko iskustvo* koje se temelji na dvama odlučujućim elementima, koji mu omogućuju da, zbog nove stvarnosti, nadvisi čisto subjektivnu dimenziju. Ta dva elementa jesu vjera i komuniciranje božanskog života. Vjera nije ništa drugo nego Božji dar darovan čovjeku. Zahvaljujući tom daru kršćanin prijanja uz božansku Objavu, te se na taj način ucjepljuje u Otajstvo spasenja. Ona je zapravo svjetlo koje je iznad razuma, a našem životu daje smisao i stalnost u prijanjanju uz plan spasenja ponuđen u Kristu Isusu. To svjetlo vjere treba promatrati kao sudjelovanje u božanskom svjetlu koje nas uzdiže ne samo iznad naših razmišljanja nego i iznad naših osjećaja. Stoga ona nije svediva na čisto psihološku razinu, jer nju sam Bog uvećava i održava u nama. Povezana s ostale dvije teologalne kreposti nadom i ljubavlju, vjera stvara u ljudskom biću razinu svijesti koja prodire sve do božanske sfere. Vršeci ove teologalne kreposti, čovjek kršćanin stječe kršćansko iskustvo koje nadvisuje jednostavnu razinu religioznog iskustva utemeljenog uglavnom na stanju svijesti stvorenom na sliku Božju. Ne ulazeći u dublju analizu milosnog djelovanja koje Duh Sveti izvodi u osobi i udjeljuje milost prema raspoloživosti i sudjelovanju pojedinca, C. A. Bernard konstatira da je nutarnje preobraženje, izvršeno milošću Božjom, popraćeno samom prisutnošću božanskih osoba u našoj duši. Navodeći neke od relevantnih novozavjetnih tekstova (usp. Iv 14, 21-26; Ef 3, 14-17 i Gal 3, 4-7), jasno potvrđuje da se kršćansko duhovno iskustvo temelji na prisutnosti božanskih osoba u nama. Nadalje smatra da čak i ako se ono može očitovati na razne načine, ipak za sve vrijedi tvrdnja sv. Pavla: „Svi koje vodi Duh Božji, sinovi su Božji. Ta ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojemu kličemo: 'Abba! Oče!' Sam Duh susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja” (Rim 8, 14-16). U ovoj perspektivi s pravom možemo ustvrditi da je kršćansko duhovno iskustvo, iskustvo u Duhu, koje ima mogućnost doprijeti do toga da postane trinitarno iskustvo u onome tko je svjestan dubokog odnosa s božanskim osobama Oca, Sina i Duha Svetoga.¹²²

---

¹²¹ Usp. Anselmo DALBESIO, *Iskustvo, religiozno*, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 422-423.

¹²² Usp. Charles André BERNARD, *Introduzione alla teologia spirituale*, 28-30.

Nakon što smo jasno precizirali temelje kršćanskog iskustva u subjektu, sada možemo odrediti objektivne strukture tog iskustva. Već nam je poznato da se religiozno iskustvo ostvaruje u funkciji određene kulture, koja se u našem slučaju, prije svega, odnosi na objektivni sadržaj vjere i na temeljnu praksu koja iz toga proizlazi preko sakramentalnog života i liturgije. Možda se može učiniti pukom tautologijom tvrdnja da kršćansko iskustvo proizlazi iz Krista, no ta se tvrdnja treba shvatiti na dvostruki način, bilo kao izvanjski odnos prema Kristu kao povijesnom izvoru kršćanske religije ili kao nutarnji odnos prema Kristu, Sinu Božjemu, koji nam je po svojem uskrsnuću postao priopćavatelj života. U tom kontekstu kršćanski život možemo kvalificirati kao kristovski život, čime izražavamo činjenicu da se taj život neposredno odnosi na utjelovljenu Riječ, tj. da se nalazi u Kristu, prije nego dođe k nama posredstvom sakramenata i riječi Božje. Ovo potpuno kristocentrično duhovno iskustvo, koje se ne može drugačije živjeti nego u vjeri, manifestira se oko tri temeljne točke: duhovna putanja koja se slijedi u otajstvu otkupiteljskog utjelovljenja; ontološka struktura Isusa, utjelovljene Riječi, pravog Boga i pravog čovjeka; njegovo stanje sinovstva prema Ocu i Duhu. U promatranju Crkve u odnosu na cjelokupni Isusov životni put, tj. na njegovo stanje kod Boga, zatim dolazak među nas ljude, na njegovu poslušnost Ocu, križ, uzdignuće (usp. Fil 2, 6-11), C. A. Bernard nadalje navodi dvije konstante: prva je da promišljanje uvijek polazi od konkretne povijesti, one koju je Krist živio; drugu otkrivamo iz središnjeg trenutka Isusove povijesti, odnosno pashalnog otajstva na koje bi se uvijek trebalo vraćati ako se doista želi razumjeti Kristovo otajstvo. U daljnjem kontekstu promišljanja nikako se ne bi smjelo smetnuti s uma da utjelovljenje Sina Božjega znači definitivni pristup čovječtva u božansku sferu, koji je bio pripravljan kroz vrijeme Staroga saveza kao izražaj božanske pedagogije, stoga bez familijarnosti sa Starim zavjetom nema pravog i istinskog kršćanskog života. Nadalje krećući se od otajstva utjelovljene Riječi, postupno se uzdižemo k trinitarnom otajstvu koje onda radikalno preobražava čovjekovu duhovnu poziciju ako otkriva Apsolutnog i Živućeg. Ta se stvarnost razvija preko odnosa među božanskim osobama na koje je i čovjek pozvan participirati. Upravo ovo sudjelovanje u unutartrinitarnom životu čini osobitost vjere i kršćanskog iskustva.¹²³

Zaključno možemo ustvrditi da se danas zapaža velika konvergencija među teolozima duhovnosti u tome da veliku važnost pridaju duhovnom kršćanskom iskustvu.¹²⁴ Tako će se pri opisu duhovne teologije kao znanstvene discipline jasno dati do znanja da se duhovni život ne može sastojati od spekulacija, nego se u njega mora unijeti praktični stav popraćen

---

¹²³ Usp. *Isto*, 31.

¹²⁴ Usp. *Isto*, 22.

osobnom sviješću pred Bogom. Drugim riječima, duhovni život postaje duhovno iskustvo kao vlastiti objekt duhovne teologije. Stoga će V. Truhlar s pravom definirati cjelokupni duhovni život kao *iskustveni život*.¹²⁵

U preciziranju pojma kršćanske duhovnosti, prolazeći od sociološke analize suvremene kulture koja u pluralnosti vidi ključni pojam današnjeg društva, A. Domazet pokušava osvijetliti način na koji teologija i kršćanska duhovnost mogu odgovoriti na izazove koje u sebi krije moderni pluralizam time što kršćansku duhovnost ponajprije shvaća kao mistagošku, a ne moralizirajuću. Za njega je duhovnost mistagoška onda kada uvodi u otajstvo Boga i čovjeka te pomaže ljudima doći do iskustva živoga Boga. Stoga on smatra da je upravo najveća pogreška dvaju posljednjih stoljeća kršćanstva poistovjećivanje vjere i morala. Na samom početku kršćanstva nije bilo tako jer se prvenstveno radilo o duhovnom iskustvu i susretu s Bogom. Ipak, moramo priznati da nema kršćanskog života bez morala, ali moral izlazi iz duhovnog iskustva, odnosno susreta s Bogom, a ne obratno. U skladu s tim ne koristi buniti se protiv morala, nego valja pomoći ljudima da dožive oslobađajuću poruku Isusa Krista, jer je kršćansko iskustvo bitno upućeno na osobu i djelo Isusa iz Nazareta, na sjedinjenje s Kristovim životom i njegovo autentično nasljedovanje. To je moguće ako sa svom ozbiljnošću shvatimo da kršćanski život ne uređuju neki zakonski tekstovi, ideje, niti ustanove bilo koje vrste, nego odnos vjere i ljubavi prema jednoj osobi, Isusu Kristu, utjelovljenoj Božjoj Riječi, koja nam se očituje preko Evanđelja. Na taj način kršćansko iskustvo Boga ima jedinstveno povijesno mjesto i usmjereno je na Isusovo iskustvo Boga, kao i na iskustvo njegovih prvih učenika s njime. Valja naglasiti da je za Isusa iz Nazareta Bog prije svega bio događaj, pokret, volja, a tek onda bitak, pojam, ideja. Stoga bolje razumijemo zašto je sadržaj njegova navještaja bio poziv na vjeru u Boga koji je blizak čovjeku.¹²⁶ Drugim riječima, specifikum kršćanskog iskustva Boga doseže svoj vrhunac u Isusovu iskustvu na križu. Stoga je „Isus u svojem životu i u svojoj smrti čovjek za druge. Ovo 'biti za druge' tvori njegovu najdublju bit, jer je on po tome Božja ljubav koja se uosobila za ljude”.¹²⁷ Prema tome vjerovati u Boga koji je uzeo na se križ, znači uzeti sasvim ozbiljno ljudsku nemoć i slabost, jer Križ zapravo nije ništa drugo nego „posljedica Božje želje da bez nasilja slomi moć ljudskog neprijateljstva i da prihvati ljudska bića u svoje božansko zajedništvo”.¹²⁸ Kad bi čovjek doista dopustio da Bog preobrazi njegovu ljudskost, tada bi on,

---

¹²⁵ Usp. Vladimir TRUHLAR, *Concetti fondamentali della teologia spirituale*, Brescia, 1971., 11-96.

¹²⁶ Usp. Anđelko DOMAZET, Kršćanska duhovnost u ozračju pluralizma, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 1, 41-73, ovdje 50-53.

¹²⁷ Walter KASPER, *Isus Krist*, Split, 1995., 144.

¹²⁸ Miroslav WOLF, *Isključenje i zagrljaj*, Zagreb, 1998., 131.

bez sumnje, bio epifanija, objava Boga u svojoj ljudskosti, upravo kao što je to bio Isus iz Nazareta. Stoga u današnjem potrošačkom društvu i vremenu religiozne ravnodušnosti i kršćanske nerazpoznatljivosti vjeroučitelju vjerniku laiku valja poći u potragu za izgubljenim Evanđeljem, jer „mi nismo nikakvi tumači vječne Božje novosti, već smo polemičari koji branimo jednu viziju života koja bi trebala sve nadživjeti. Mi ne naviještamo nikakvu dobru vijest, jer Evanđelje nije više za nas nikakva novost, mi smo na njega naviknuti, ono je postalo za nas stara novost”.¹²⁹ Ozbiljnost i stanovita težina ovih riječi osvješčuje i poziva vjeroučitelja vjernika laika da u prihvaćanju Evanđelja, odnosno Isusa Krista, kao odgovor na izazove koji u sebi krije moderni pluralizam u današnjem sekulariziranom svijetu nalazi čvrsto uporište za svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje.

Pored mistagoškog iskustva vjere postoji također i mistično iskustvo¹³⁰ koje je „odviše stavljeno u stranu, budući da ga se smatralo izravnim iskustvom nadnaravnoga u obliku svjesne pasivnosti, *božanskog pasiva*”, a koje se ipak smješta u redoviti okvir vjerničkog života.¹³¹ U tom duhu učitelj Eckhart govoreći u svojoj propovijedi o rađanju Boga u duši kaže: „Znanje svih stvorenja ni tvoje vlastito sveukupno znanje ne mogu dovesti dotle da bi uzmogao poznavati Boga na božanski način. Ako hoćeš znati Boga na božanski način, tvoje znanje mora postati čisto neznanje i zaboravljanje samoga sebe i svih stvorenja”.¹³² Od presudne je važnosti naglasiti da u temelju mističnog mišljenja stoji religiozno nastojanje ne misliti Boga daleko od svijeta, nego unijeti čovjeka i svijet u živo jedinstvo s Bogom. Ovdje Božja skrivenost ne znači nepoznatost, nego način njegove prisutnosti u svijetu i u ljudima. Dakle Bog je skriven, ali prisutan među ljudima.¹³³ Vjeroučitelju vjerniku laiku ne preostaje

---

¹²⁹ Madeleine DALBRÉL, *Wir Nachbarn der Kommunisten*, Einsiedeln, 1975., 238; citirano prema: INSTITUT FÜR SPIRITUALITÄT – MÜNSTER (ur.), *Grundkurs Spiritualität*, Stuttgart, 2000., 259.

¹³⁰ Usp. Jakov MAMIĆ, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, Zagreb, 2008., ovdje 11; Zašto danas proučavati mističnu stvarnost? Iz perspektive teološko-duhovnog zanimanja odgovor treba tražiti u višestrukim razlozima. Prije svega ona spada u sastavni dio teološke znanstvene grane duhovnog bogoslovlja. Ako *duhovno bogoslovlje* spustimo na egzistencijalnu razinu duhovnosti s jedne strane, i ako pretpostavimo Božju otvorenost ovakvom iskustvu u vjerniku, onda s pravom možemo kazati da je mistika stvarna mogućnost svakog autentičnog vjerničkog življenja odnosa s Bogom. S druge pak strane, polazeći od činjenice da smo svi mi kao kršćani preporođeni *vodom i Duhom Svetim* suobličeni slici Sina Božjega, duboko smo svjesni novog života kojega niti smo sami sebi stvorili nit ga zaslužili, nego nam je čisto darovan. U tom smislu je svatko od nas kršćana *mistik* (nastanjen živim misterijem) te nam je stalo da taj otajstveni dio vlastitog života u nama bolje upoznamo i vjernički snažnije zaživimo; Jakov MAMIĆ, *Mistično iskustvo u odnosu na teološko mjesto*. Noetsko-teološka vrijednost mističnog iskustva u njegov odnos s teološkim mjestom, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 327-347; Jakov MAMIĆ, *Mistično iskustvo kod svetog Ivana od Križa*. Pokazatelji mističnog iskustva kao teološkog mjesta, u: *Crkva u svijetu*, 44 (2009.) 2, 127-145.

¹³¹ Usp. Servais PINCKAERS, *Pavlov i Tomin nauk o duhovnom životu*, Zagreb, 2000., 114-115.

¹³² Maister ECKHART, *Knjiga božanske utjehe*, Zagreb, 1989., 312-313.

¹³³ Usp. Marijan JURČEVIĆ, *Skriveni Bog – Deus absconditus*, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 129-150, ovdje 134-136.

drugo nego skrivenu nazočnost Božju učiniti transparentnom svojom autentičnošću življenja na svim područjima svoga vjeroučiteljskog života i djelovanja.

5. Duhovna dimenzija ljudskoga bića

Kako bismo razumjeli i bolje shvatili bit duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika koja bi trebala prožimati cjelokupni njegov život u punini te sve više poprimati praktične konture specifične vjeroučiteljske duhovnosti za hrvatsko jezično područje, potrebno je također bolje poznavati duhovnu, odnosno pneumatološku dimenziju čovjeka kao bitnu sastavnicu cjelovitosti njegovog identiteta.

5.1. Etimološko značenje

U etimološkom istraživanju riječi duh u raznim jezicima proizašla je činjenica kojom se naslućuju obrisi njezinih granica.¹³⁴ U hrvatskom jeziku npr. riječi *duh* i *dah*, ili glagol *udahnuti*, označavaju nešto što odražava život. U hebrejskom jeziku *ruah* znači vjetar, povjetarac, duh, lakoću i disanje živih bića. U grčkom jeziku riječ *pneuma* znači strujanje zraka, život, duh i životni dašak. U latinskom jeziku riječ *spiritus* znači zrak, dah i disanje, te životni dah, život, duh i disanje koje podržava život. U njemačkom jeziku riječ *Geist* – prema sintagmi „er hat noch Geist und Leben in sich” (u njemu još ima duha života) – znači zapravo *dah*. Osim toga germanski korijen *geis* znači uzbuđenje, obuzetost. U engleskom jeziku riječ *spirit* znači duh, ali i živahnost i polet, te nadahnutost i prožetost.

Uzevši u razmatranje etimološko značenje riječi, očito je da se ovdje radi o nečem *nematerijalnom, nevidljivom*, kao što je život, ali također i o izvanjskom djelovanju kao što je udahnuti, oživiti, ili o nekome tko izvana oživljava čovjeka. Govoreći o duhu, leksikografska izdanja iznose različita značenja toga pojma, ali ima i nešto zajedničko u svim tim pojmovima. Duh označuje zrak, uzdah, zatim vjetar kao gibanje zraka, te dah koji označuje funkciju disanja, a to nadalje znači uzimanja i ispuštanja zraka. Katkada se pojam duha uzima kao sinonim za dušu, i u tom smislu označuje sveukupnost psihičkih procesa. Kada se radi o čovjeku, onda je to njegova osobnost, posebno intelektualne i karakterne osobine. Također se i mentalitet naziva duhom; tako se primjerice govori o duhu nekoga društva, ili o duhu vremena, o modernome duhu. Time se, zapravo, označuju idejne, socijalne, moralne,

---

¹³⁴ Usp. Duh u: Josip ŠENTIJA (ur.), *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, II., Zagreb, ³1977., 435.

umjetničke i političke značajke nekoga kolektiva, povijesnog razdoblja ili nekog djela. U pučkom praznovjerju duh označuje neku prikazu, sablast, avet, dok u spiritizmu znači duha nekog pokojnika koji se javlja preko medija. To su duhovi sa štetnim utjecajima.

U religijama pojam duha označava božanstvo i bogove, a onda anđele i demone, đavle ili zle duhove. U kršćanstvu je Bog apsolutni duh. Duh je također i besmrtni dio čovjeka koji se u času smrti odvaja od tijela. Grčki jezik za pojam duh upotrebljava također riječ *nus* (*nous*), koja označava misaonu djelatnost u opreci prema osjetilnoj aktivnosti čovjeka, a i metafizički temelj čovjeka i kozmosa. Grčki termin *pneuma* znači *životni dah* koji udisanjem odražava život, a na samrti se izdiše. Kod stoika je to logički kozmički princip, a u ranom kršćanstvu božansko u čovjeku i svijetu.¹³⁵

5.2. Kompleksnost duše

Ako pogledamo Katekizam Katoličke Crkve, zapaziti ćemo da govori o tome kako je čovjek sastavljen od tijela i duše. Duša je duhovna i besmrtna, ističe II. vatikanski koncil (usp. GS 14). U psihologiji psiha je duša, pa prema tome ona je znanost o duši, a psihoterapija podrazumijeva dijagnozu duševne bolesti i terapiju duše. Važno je napomenuti da se Crkva i psihologija bave istom dušom, ali njezinim različitim aspektima. Čovjek je jedinstveno biće, cjelina od duše i tijela. Dušu proučavaju psiholozi i teolozi, liječi psihologija i psihijatrija, a spašava Krist po Crkvi.

Valja istaknuti da suvremeni teolozi i filozofi prave razliku između *psihičke duše* i *duhovne duše*. Oni duhovnu funkciju i duhovnu moć duše nazivaju *duhovna duša* (*Geistseele*).¹³⁶ Karl Rahner pak govori o duhovnoj osobi, *Geistperson*, a dušu definira na sljedeći način: „Čovjekova duša je supstancijalni, individualni, duhovni i zato besmrtni princip, ona je po samoj sebi stvarna i bitna forma tijela, i zato čini s tijelom jednu narav i jednu supstanciju”.¹³⁷ Time se dobiva dojam da se radi o dvjema dušama, dok kršćanski katolički nauk govori samo o jednoj duši, i to besmrtnoj. Ako se želi sustavno proučavati ljudsku dušu, nužno je razlikovati određene segmente, ali to ni u kojem slučaju ne znači da se duša pri tom dijeli. Kao što je čovjek jedinstvena cjelina, čitav tijelo i čitav duša i čitav duh; ipak u njemu razlikujemo tijelo i razne organe, dušu i njezinu strukturu. No pri tom ipak ne

---

¹³⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 109-110.

¹³⁶ Usp. Emerich CORETH, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Innsbruck, 1986., 75.

¹³⁷ Karl RAHNER, *Der Mensch in der Schöpfung*, VIII, München, 1998., 223; citirano prema: Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 112.

smijemo zaboraviti da je čovjek čitav tijelo i čitav duša, jer ne postoji tijelo bez duše i duša bez tijela. Stoga ne možemo u čovjeku smjestiti dušu na jedno fiksno mjesto, jer ona je posvuda i čini tijelo ljudskim tijelom. Tijelo bez duše više nije tijelo, nego samo neki tjelesni ostaci. Isto tako duša bez tijela nije potpun, odnosno cjelovit čovjek. Čovjekov duh prožima i oživljava svaku stanicu tijela i svaki segment duše. Čovjek djeluje kao čovjek, a ne kao životinja, što znači da sve u čovjeku oživljava i identificira čovjekov duh i njegova osobnost. To zapravo znači da je sve u čovjeku duhovno, a opet nije sve duh nego je produhovljeno. Iz toga proizlazi da je čovjek otjelovljeni duh i oduhovljeno tijelo.¹³⁸

Radi boljeg razumijevanja te konkretnijeg shvaćanja duhovne duše i njezina istraživanja pokušat ćemo označiti neke sastavnice duše kao njezine strukture ili kao neke vrste njezinih organa. Tu ponajprije spada *osoba*, zatim *život*, *savjest*, *intelekt*, *slobodna volja*, *srce* kao središte doživljavanja i afektivnog iskustva osobe, *karakter* kao mjesto vrlina i kreposti, *religioznost* kao moć susretanja s Bogom, *kulturna kreativnost*, *povjerenje*, *nada*, *ljubav*, itd. Zapravo bismo mogli svaku vrlinu i krepost označiti određenom strukturom ili duhovnim organom, jer duh se preko svih tih moći očituje i djeluje.¹³⁹

U prilog navedenih promišljanja, što je očito u zadnjih desetak godina, svoj su doprinos također dala i znanstvena istraživanja mozga koja pokazuju da se duhovna aktivnost i postojanje duha u čovjeku može čak registrirati u mozgu.¹⁴⁰ Nadalje istraživači mozga dokazuju na konkretnim primjerima istraživanja svojih pacijenata da se promjenom u čovjeku od zla na dobro, od mržnje na ljubav i praštanje, događa to da se i fizički mijenja ljudski mozak.¹⁴¹ Prema njihovim istraživanjima mozak ima određene funkcije specijalizirane za prenošenje duhovnog i religioznog impulsa u čitavo tijelo. Pomažući čovjeku da se moralno popravlja, ili da moli, da teži k dobru itd., činimo zapravo to da se i njegov mozak ozdravljuje, ili pak preko njega neki fizički organ.¹⁴² Zahvaljujući raznolikim znanstvenim istraživanjima zaključno možemo konstatirati da su i prirodoznanstvenici na neki način *prisiljeni* prihvatiti djelovanje i postojanje duha.

---

¹³⁸ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 112; Matthias BECK, *Krankheit und Seele. Psychosomatische Medizin und theologische Anthropologie*, Paderborn, ³2003.

¹³⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 114-115, 141-147.

¹⁴⁰ Usp. Donach ZOHAR – Ian MARSHALL, *Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*, 86-87. V. S. Ramachandran, ravnatelj Centra za mozak i spoznaju pri Kalifornijskom sveučilištu u San Diegu, cijeli je svoj radni vijek posvetio tom istraživanju, gdje govori o tzv. *božanskoj komponenti*; slično kao i kanadski neuropsihijatar Michael Persinger, koji iz vlastitog doživljaja govori o *božanskoj točki*.

¹⁴¹ Usp. Daniel G. AMEN, *Liječenje hardwerea duše*, 144-191.

¹⁴² Usp. Daniel G. AMEN, *Kako radi vaš mozak*, Zagreb, 2001., 70-111.

5.3. Kršćansko-teološko i filozofsko-antropološko poimanje duha

Temeljitim istraživanjem pojma duh zapažamo da je od samih početaka kako u klasičnim tako i u biblijskim jezicima poprimao različita značenja u kojima riječ *duh* uvijek označuje nešto što je u biću bitno i neuhvatljivo, tj. od čega ono živi i što se bez njegove volje izljuje u njega. Duh je upravo taj po čemu je neko biće to što jest, a čime ono ne može zagospodariti.¹⁴³ Ipak ono što je skriveno i nedohvatljivo, ne znači da je nepostojeće, nego je čak jako bitno. Upravo zahvaljujući nevidljivome duhu živo biće je živo, a bez duha nema postanka ni opstanka života. Budući da se duh ne da ukalupiti niti se njime može zagospodariti, on kao životna i životvorna snaga izmiče svakom empirijskom ovladavanju. To je razlog da je duh oduvijek bio i ostao najveća provokacija ljudskome istraživanju. Nadalje duh je jedinstveno bivstvovanje koje posjeduje transcendentalnu dimenziju, tj. otvorenost prema univerzalnom biću. O stvarnosti duha moguće je govoriti samo na temelju egzistencijalnoga iskustva duha, a to je ljudski duh koji se u čovjeku objavljuje u povezanosti s nužnošću djelomičnoga i nepredvidivoga susreta s drugim i drugačijim. Upravo na tom iskustvu ljudski duh otkriva svoju navezanost na tijelo, ali ne i na ono tjelesno, izdvojeno i pojedinačno koje se objavljuje kao medij, odnosno kao posrednik između subjekta i objekta. On nije ni *čisti duh*, nego bitni *duh-duša*, koji kroz povezanost s tijelom, a preko tijela s vremenom i prostorom, otkriva svoju iskonsku specifičnost kao *ljudski duh*. On se objavljuje u volji, spoznaji i mišljenju te je time upućen na osjetilnost duhovno-tjelesnoga jedinstva konkretnoga čovjeka. Duhovno iskustvo toga realnoga jedinstva izvorno je iskustvo ljudskoga duha. Po svom bitnom određenju on uvijek ostaje otvoren svome temeljnom usmjerenju, tj. transcendenciji koja nosi i podržava otvorenost ljudskoga duha prema nadsvijetu, nadvremenitosti, nematerijalnom, tajni. Istina, moramo priznati da njegova refleksija, odnosno spoznaja i mišljenje, nikada ne uspijevaju posve obuhvatiti ono apsolutno i beskonačno.¹⁴⁴ Poznato je da je duhovnost uobičajeni način očitovanja ljudskoga duha u konkretnom čovjeku kao duhovno-tjelesnom jedinstvu. Čovjekova duhovnost nije nešto religiozno i periferno, naprotiv, ona je nešto što je središnja i bitna sastavnica njegova života. To je razlog da ljudska duhovnost ne ostaje zatvorena u nevidljivom svijetu duha, nego se konkretno očituje u vidljivom svijetu tijela. Razog tomu nalazimo u realnom duhovno-tjelesnom jedinstvu konkretnoga čovjeka. Upravo to iskustvo jedinstva razlog je zašto

---

¹⁴³ Usp. Jean GIBLET, Duh, u: Xavier LÉON – DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 213.

¹⁴⁴ Usp. Duh u: Karl RAHNER – Herbert VORGLIMLER (ur.), *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992., 127-128.

vjeroučiteljeva duhovnost treba postati utjelovljena u konkretnom vremenu i prostoru, inače će bez toga vrlo lako upasti u zamku zastranjivanja, lutanja i samoobmanjivanja.¹⁴⁵

Kršćanska filozofija također proučava čovjekov duh u njegovoj iskonskoj otvorenosti prema bitku. Čovjek si stalno postavlja temeljna pitanja i iz njih želi crpsti znanje koje je prvenstveno znanje o nekome drugome. No prije nego što uopće možemo nešto znati o drugome, potrebno je prije toga poznavati samoga sebe. Spoznajući druge, čovjek postaje svjestan sebe. Ta svjesnost je prije spoznaje drugoga i ona predstavlja temelj i uvjet pojmovne spoznaje. Iz toga razumijemo da čovjek spoznaje sebe tako što spoznaje druge kao objekt, a sebe kao subjekt. Na taj se način identitet događa između bitka i spoznaje. U duhovno svjesnom činu bitak dolazi do svijesti o sebi. Stoga čovjek kao duhovno-tjelesno biće spoznaje duha samo u svijetu. Tako spoznajući sve stvoreno, čovjek spoznaje i nestvorenog duha. Zapravo, možemo kazati da duh nije objekt znanstvenog istraživanja, nego je on uvjet znanstvene spoznaje. Bitak je duhovan, ali on nije duh, nego se duh u njemu očituje.¹⁴⁶ To drugim riječima znači da se duh očituje u *ja – ti* susretu kroz koji čovjek spoznaje duha kao slobodu. Objektivni svijet izvan čovjeka neovisan je o njemu, kao što je čovjek na neki način neovisan i o samom sebi, jer je sam sebi darovan. Na taj se način otkriva čovjekova duhovnost kao biće unutar bitka, ali također i kao biće u odnosu na druga bića, pa čak i u odnosu na samoga sebe. U tom paradoksu čovjek otkriva sebe kao subjekt koji je u biti duhovan, a to znači da je slobodan od prostora i vremena. Prema tome duh je ne samo sloboda od prostora i vremena, nego i transcendencija, što nadalje označava stvarnost koja nadilazi sve stvoreno. Stoga je duh istovremeno slobodan od svega i slobodan za sve. On sve proniče. On je stvarnost u kojoj se sve može spoznati i u kojoj sve opstoji, pa čak i bitak. Katolička filozofija kaže da je Bog apsolutni bitak i istovremeno da je Bog duh. Zaključno možemo ustvrditi da je bitak egzistencija koja postoji i koju se spoznaje po duhu. Duh nije bitak, nego se bitak u njemu kao svjetlu može prepoznati.

Duh je svjetlo svake spoznaje i mogućnost postojanja svega, kako u svemu stvorenom tako i u čovjekovoj spoznaji. On je posvuda i omogućuje čovjeku da razmišlja, te da sve ono što je razjedinjeno dovede u jednu cjelinu. Osim toga on čovjeku daje moć da apstrahiranjem stvara pojmove, i to tako da iz osjetilnih spoznaja stvori zajednički pojam, neki neosjetilni znak u kojemu su sadržani svi spoznati elementi.¹⁴⁷ Čovjek na taj način apstrahiranjem iz osjetilne stvarnosti izvlači duhovnu srž kako bi tu bit prenio drugome. Čovjekov duh je,

---

¹⁴⁵ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 834-835.

¹⁴⁶ Usp. Emerich CORETH, *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck, 1994., 109-159.

¹⁴⁷ Usp. Emerich CORETH, *Was ist der Mensch*, 67-78.

prema tome, stvaralački. Čovjek ne stvara kao Bog, nego iz već postojećeg stvara nove oblike postojanja, kako u mislima tako i u djelovanju, te svemu onome što spoznaje i oblikuje daje ime.

U Knjizi postanka Biblija nam donosi izvješće o stvaranju čovjeka te kaže da je Bog načinio čovjeka od praha zemaljskog, a onda mu udahnuo životni dah. Tako je čovjek postao živa duša (usp. Post 2,7). Duha Bog nije stvorio, nego izlio u čovjeka. No čovjekov duh, kojega mu je Bog ulio pri začecu, prožima svaki djelić njegova tijela i njegove psihe, i na neki način sve drži u svojoj moći. Duh daje vegetativnoj i psihičkoj duši duhovnost koja čovjekovo tijelo i dušu oblikuje u specifično čovjekovo biće. Duh daje duši duhovni oblik, te je ona stoga duhovna duša.¹⁴⁸ Kada govorimo o duhovnoj duši, onda treba naglasiti da je ona zapravo čitav čovjek, odnosno, ona je specifično čovjek, jer nju nemaju ni biljke, ni životinje, ni anđeli kao stvorenja. Ima je samo čovjek, te se upravo po njoj razlikuje od svih ostalih živih stvorenja. Osim toga važno je također znati da duhovna duša snagom duha oživljava i čini kako psihu tako i tijelo specifično čovjekovim tijelom. Time otkrivamo da je čitav čovjek prožet duhovnom dimenzijom, te su stoga pitanja duha jednako postavljena u svim područjima čovjekova života, tako da se s duhom susreću i medicina i psihijatrija.¹⁴⁹ Nadalje u duhovnoj duši prepoznamo djelovanje i znakove duha. Ona je vezana uz tijelo, pa je prema tome podložna krhkosti i ranjivosti. To znači da duh ne može dušu potpuno sačuvati od utjecaja materije i njezine prolaznosti. Stoga kažemo da čovjekova duhovna duša može biti ranjiva ili bolesna, pa je prema tome treba i liječiti. To su zapravo moralne patnje koje treba u čovjeku dijagnosticirati i sanirati. T. Ivančić drži sasvim razumljivim i logičnim da se područje hagioterapije nazove liječenjem duhovnih bolesti, budući da psihijatrija naziva svoje terapijsko djelovanje na području psihe liječenjem duševnih bolesti.¹⁵⁰

S druge pak strane kada govorimo o djelovanju duha u čovjeku, onda prvenstveno mislimo na duševne procese duha u duhovnoj duši, a iskustvo duha je zapravo iskustvo duhovnih procesa u čovjekovoj duši. Prema tome kada se čovjek okrene prema dobru i istini, on uklanja zapreke djelovanja duha u sebi.

Osim što duh daje čovjeku sposobnost spoznaje, kao što smo već ranije rekli, on ga također čini sposobnim za odluke i djelovanje. Znamo da spoznajom čovjek nadilazi sam sebe, on ima vizije budućnosti, te na temelju njih projektira stvarnost oko sebe. Htijenjem se čovjek opredjeljuje za ono što je spoznao, a djelovanjem ostvaruje ono za što se odlučio.

---

¹⁴⁸ Usp. *Katekizam katoličke crkve*, Zagreb, 1994., br. 365-366.

¹⁴⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Hagioterapija u susretu s čovjekom*, Zagreb, 2011., 10.

¹⁵⁰ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 119-123.

Uobičajeno se smatra da je spoznaja prije svake odluke, no istina je također i to da je odluka prije spoznaje, jer čovjek se i na spoznaju odlučuje. Duhovna je spoznaja transparentna, intuitivna, neposredna i po njoj čovjeku odjednom postaje jasno ono što spoznaje. Za razliku od duhovne, razumska spoznaja je diskurzivna i događa se u procesu, dok duhovna spoznaja čovjeku pomaže u svim njegovim djelatnostima da daleko brže odlučuje i djeluje. Stoga nije čudno da se danas u mnogim zemljama svestrano uvodi takva spoznaja duha kako bi djelatnici neke ustanove ili poduzeća djelovali efikasno, ali i moralno ispravno. Čovjek nije samo biće spoznaje, nego i odluke. Istina, on ima moć spoznati, ali i odlučiti se za ono što je ispravno spoznao. Ako se odlučuje za zlo i negativno, za neke svoje kratkotrajne interese, tada se udaljava od stvarnosti, ali i od egzistencije, odnosno Bitka. Samo čovjekove odluke za dugoročne vrednote kao što su pravda, mudrost, svetost, razboritost jesu odluke koje ga čine sigurnim i sretnim. Dakle čovjek je u svojoj duhovnoj dimenziji intelektualno i moralno transcendentan.

Važno je također naglasiti činjenicu da je čovjek osoba kao što je i duh osoba. Zato o duhu ne možemo nikada govoriti kao o objektu, nego kao o subjektu. Do njega se ne može doći vlastitim snagama, nego mu se može dopustiti da nam se daruje. Duha se ne može uhvatiti, niti vidjeti, on je kao svjetlo koje se ne vidi, ali u njemu vidimo sve stvari. On je najnutarniji dio naše nutrine. On nije ljepota, ali nosi ljepotu i nju stvara. Nije niti kreativnost, ali je omogućuje. On je bit našega bića, od njega sve počinje i sve u njemu završava, sve je u njemu, bez njega se ništa ne događa. On nas ostvaruje kao jastvo, a nije naš ja, jer on stoji još dublje od našega ja. U konačnici, duh je tajna, i tek ćemo ga u vječnosti preobraženi moći prepoznati. Cijela vječnost neće biti dovoljna da ga upijemo i dokraja upoznamo.

Ograničenost ljudskoga duha pokazuje se u njegovoj vezanosti na tijelo, zbog čega on nije čisti duh, nego duhovna duša. Iako je čovjekov duh slobodan od prostora i vremena, on je ipak po tijelu vezan za prostorno-vremensku stvaranost, te je kao takav u svojoj spoznaji i htijenju usmjeren na iskustvo. No tu se ne radi o osjetilima, nego o iskustvu duha. Ipak, nijedno iskustvo i posadašnjenje koje stvara duh ne može do kraja ispuniti očekivanja duha. Treba ispravno shvatiti da se beskonačna transcendencija ljudskoga duha ne da svesti ni na kakvu konačnu refleksiju niti na sumiranje svih iskustava i spoznaja.¹⁵¹ Unatoč svemu ipak moramo konstatirati da, filozofski gledano, duh ostaje tajna koja se može iskusiti, premda ograničeno, u strukturi bića koja proizlazi iz temelja bitka. Duh je duša tijela, dok je tijelo

---

¹⁵¹ Usp. Alois HALDER, Geist, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV., Freiburg, 1960., 611-614.

posrednik duha. Duh strukturirano prožima tjelesne i psihičke sposobnosti i djelovanja te ih prenosi u jednu višu dimenziju u kojoj čovjek sebe doživljava kao cjelinu. Duh je u čovjeku neraskidivo vezan uz tijelo i u tijelu djeluje i kroz tijelo posreduje i ostvaruje samog sebe. Zbog toga tijelo nije čovjeku nešto strano, nego nešto što pripada čovjekovu jastvu. Čovjek ne samo da ima tijelo, nego i jest tijelo, koje je medij duha za izvanjsko djelovanje i izražavanje. A to drugim riječima znači da duh može samo po tijelu biti prisutan i djelatan u svijetu. Tjelesnost je posadašnjenje duha u svijetu i njegovo uprisutnjenje.

Istovremeno bi trebalo reći da tijelo nije samo medij duha, nego može predstavljati i otpor duhovnom djelovanju i izražavanju. Samo čovjek kao cjelina, posebice u svojoj duhovnoj dimenziji, može nadvladati tu neograničenost i ograničenost svoje paradoksalne naravi u bitnom jedinstvu duha i tijela kao individualno jastvo, gdje čovjek posjeduje samog sebe i sobom raspolaže, a to je ono što zovemo osobnost. Tek u svojoj osobnosti čovjek se može beskrajno razvijati, jer duhovna nadmoć daje tijelu mogućnost da se rehabilitira i dobije sposobnosti koje po sebi ne može imati. U tom kontekstu se treba shvatiti i težnju prema svetosti kao usavršavanje i razvoj ne samo duhovne nego i tjelesne-psihičke dimenzije.¹⁵²

5.4. Duh i stvarnost

Radi cjelovitijeg poimanja duha kao realne stvarnosti čovjekova bića, njegovim se proučavanjem posebice bavio N. Berdjajev. On smatra da duha nije moguće racionalno definirati, jer definicijom se duh pretvara u objekt, a on je ipak samo subjekt. „O duhu se ne može napraviti pojam, ali je moguće uočiti znakove duha”, nastavlja Berdjajev.¹⁵³ Moguće je reći da se takvim znakovima očituje sloboda, smisao, stvaralačka djelatnost, cjelovitost, ljubav, vrijednost, obraćanje najvišem božanskom svijetu i sjedinjenje s njim. Budući da je duh sloboda, duhovno prije svega valja shvatiti kao nešto neovisno o prirodnoj i društvenoj determinaciji. Duh je prije svega suprotan determinizmu. Duh je unutarnjost u odnosu na izvanjskost, stoga unutarnje predstavlja simbol duha. Duh se također može okarakterizirati prostornim simbolima dubine i visine. Duh je nadalje božanski element u čovjeku. No duh ipak nije sam božanstven, on je bogočovječan, i on je sloboda u Bogu i sloboda od Boga. Duh je istovremeno racionalan i iracionalan, izvanracionalan, nadracionalan. On je također izvan prostora i vremena, i nije bitak, nego smisao bitka, on je cjelovit um, jednako i transcendentan i imanentan. Stoga spoznati Boga i čovjeka moguće je samo posredstvom duha. Duh zapravo

---

¹⁵² Usp. Emerich CORETH, *Was ist der Mensch*, 121-136; Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, 126.

¹⁵³ Nikolaj BERDJAJEV, *Duh i realnost*, Zagreb, 1985., 35.

nadvisuje život, ali djeluje u životu tako da se njegovi znakovi mogu jasno očitovati u našem životu i djelovanju. „Duh vazda zna da čovjek nije rob, nego gospodar kozmičkih sila, ali gospodar koji je prijatelj i osloboditelj”.¹⁵⁴

N. Berdjajev također govori i o razlikama između duha i duše. Savršeno je jastvo načelno razlikovanje duha od duše, jer svaki čovjek ima dušu, takva mu je priroda, a duhovnost može u čovjeku biti zapretana i prigušena. Budući da je duh najviše svojstvo duše, on unosi cjelovitost, jedinstvo, smislenu vezu u duševni i duševno-tjelesni čovjekov život. Duša je djelomična, tek duh je cjelovit i univerzalan. U tom kontekstu čovjek je cjelovito biće, duhovno-duševno-tjelesni organizam. Prema tome duhovnost nije suprotnost *tijelu* ili *materijalnome*, nego znači njegovo preobraženje, postignuće najviše kvalitete cjelovitog čovjeka, ostvarenje osobnosti. Osoba se ostvaruje kroz pobjedu duha nad kaotičnim duševnim i tjelesnim elementima.¹⁵⁵ Duh je aktivan, dok je duša pasivna. Duh oblikuje dušu smislom i istinom te ju oslobađa od vlasti kozmičkih sila i grijeha, smatra N. Berdjajev. Duša je srž čovjekova bića, i duh treba biti sjedinjen s dušom kako bi je obavio najvišim svojstvom i smislom. Osim toga on upućuje i na *mjesto* duha u čovjeku. U skladu s kršćanskim naučavanjem tvrdi da je „srce središnja jezgra čovjekova bića i čovjekova duhovnog života”.¹⁵⁶ Iz toga proizlazi da srce nije samo nešto emocionalno-duševno u čovjeku, ono je zapravo duhovno-duševna cjelovitost. Prema tome težnja za duhovnošću je težnja za istinom i smislom koji potječu od Božjeg duha u čovjeku.

U skladu s rečenim proizlazi da nam kršćansko teološko i filozofsko antropološko poimanje duha jasno daje do znanja postojanje duha u čovjeku, tj. u vjeroučitelju. Upravo je duh njegova osobnost, on je njegova transcendencija i samorefleksija, on mu daje život i po njemu se on razlikuje od drugih živih bića na zemlji. Važno je također zapaziti da je ta transcendencija duha dvojaka: intelektualna i etička. Upravo svojim duhovnim intelektom vjeroučitelj nadilazi sve stvoreno i može sve spoznati, dok etički nadilazi sve vrijednosti opredjeljujući se za duhovne vrednote. U kontekstu navedenih promišljanja suvremeni je vjeroučitelj pozvan konstantno imati na umu da, ako želi uspjeti u svom vjeroučiteljskom pozivu i poslanju, ne preostaje mu drugo nego se trajno izdizati na razinu duha. To drugim riječima znači da se upravo u duhovnoj razini kao integrativnoj sastavnici njegova bića krije stvaralačka snaga i kreativnost za sva inovativna događanja po kojima on postaje čovjek duha u suvremenom bezdušnom svijetu.

---

¹⁵⁴ *Isto*, 38.

¹⁵⁵ *Usp. Isto*, 41-42.

¹⁵⁶ *Isto*, 44.

6. Povijesno-kulturno i duhovno ozračje suvremenoga hrvatskog vjeroučitelja

Od 1990. godine Hrvatska na svim razinama proživljava radikalne promjene kako na političkoj, društvenoj, ekonomskoj tako i na eklezijalnoj razini. Ovdje nas najviše zanima što se sve dogodilo nakon demokratskih promjena na crkvenoj razini. Crkva je u komunizmu bila proganjena, morala se stalno od nečega braniti, međutim sada je ona dobila veću slobodu, prostor rada i pravo javnoga glasa, tako da se otvaraju novi putovi evangelizacije i novi prostori za izvršenje njezinoga posebnoga poslanja u svijetu.¹⁵⁷ Jedan od tih prostora je sigurno vjerski odgoj u školi, koji je u vrijeme komunizma bio sveden isključivo na privatnu razinu. Župna kateheza, koja se za vrijeme komunizma odvijala kao jedini način vjerskoga odgoja, imala je vrlo važnu ulogu u očuvanju vjere u hrvatskom narodu. Stoga se stvarnost ove činjenice ne bi ni u kojem slučaju smjela zanemariti. „Ako se govori o nekim stvarnim uspjesima Crkve u prošlim vremenima, onda je to, bez sumnje, iskustvo župne kateheze”¹⁵⁸, kako tvrdi jedan od glavnih promicatelja postkoncilske obnove u Hrvatskoj. Mnogi su smatrali da bi se eventualnim uvođenjem religioznoga poučavanja u škole ovo iskustvo moglo umanjiti ili čak izgubiti.

Odmah po dolasku demokracije i školski odgojno-obrazovni sustav je također bio predmet revizije. Za vrijeme ovoga procesa revidiranja vođena je veoma živa rasprava oko uvođenja vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav. Ne smije se zaboraviti da je vjeronauk prije Drugoga svjetskog rata imao svoje mjesto u javnim školama, a bio je izbačen u godinama odmah nakon njega.¹⁵⁹ Sada se može reći da je on ponovno ušao u naše škole, i to vjeronauk konfesionalnoga tipa. To znači da je vjeronaučna pouka posebno odvojena za svaku konfesiju: kršćane katolike, pravoslavne, muslimane, židove, adventiste, evangelike i dr. Svima je zagantirano pravo vjerskoga nauka ili odgoja na hrvatskom teritoriju. Stvoreni su posebni planovi i programi za svako odgojno obrazovno godišće, za predškolske ustanove, osnovne i srednje škole te za župnu katehezu, koje je priznala i potvrdila Hrvatska biskupska konferencija i Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

---

¹⁵⁷ O ulozi i misiji Crkve u Hrvata u novim demokratskim procesima i promjenama puno se pisalo. Ovdje navodimo samo neke značajnije studije. Usp. Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 7-15; Drago ŠIMUNDŽA, Vjernici, Crkva i društvo u novim prilikama, u: *Crkva u svijetu*, 25 (1990.) 3, 193-203; Drago ŠIMUNDŽA, Demokratski procesi i naše kršćansko sudjelovanje, u: *Kateheza* 13 (1991.) 1, 11-19; ISTI, Putovi katoličke obnove, u: *Crkva u svijetu*, 26 (1991.) 1, 1-6; ISTI, Jesmo li dorasli novome vremenu?, u: *Crkva u svijetu*, 28 (1993.) 1, 63-69; Milan ŠIMUNOVIĆ, Religiozni odgoj i kateheza u sadašnjim previranjima, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 43 (1990.) 9, 148-151; ISTI, *Sadašnja previranja u društvu i autentična akcija Crkve*, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije* 43 (1990.) 11, 191-197.

¹⁵⁸ Bono Z. ŠAGI, Župna kateheza i vjeronauk u školi, u: *Kana*, 22 (1991.) 4, 5.

¹⁵⁹ Usp. Marin SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Zagreb, 2000.

Ponovno uvođenje vjeronauka u hrvatske škole smatramo iznimno važnim događajem, zato što je vjeronauk u školi jedan od bitnih putova naše obnove, privilegirano mjesto kulture i duha u novom procesu evangelizacije i reevangelizacije na hrvatskom jezičnom području.¹⁶⁰ Osim toga naši biskupi naglašavaju važnost i potrebu obaju modela vjerskoga odgoja: model vjeronauka u školi i župne kateheze.¹⁶¹ Vjeronauk u školi nikad ne bi smio potisnuti u drugi plan župnu katehezu, jer se ova dva načina vjerskoga odgoja ne isključuju, štoviše, oni su u komplementarnoj korelaciji.¹⁶² Premda u ciljevima i sadržajima ovih dvaju tipova odgoja postoje dodirne točke, ali i značajne razlike, ipak su oni nerazrješivo vezani. Dok je glavni cilj vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim dimenzijama, tj. u učenju, slavljenju i življenju, ipak, glavni cilj župne kateheze je uvođenje (inicijacija) u osobno iskustvo vjere koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj župnoj zajednici, što se posebno očituje u njezinom liturgijskom slavlju i životu.¹⁶³

Pri ostvarenju tog važnog iskoraka, kao što je uvođenje vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav, Crkva u Hrvatskoj našla se pred zahtjevnim zadatkom da u kratko vrijeme osposobi dovoljan broj kvalitetnih vjeroučitelja koji bi dali svoj doprinos školskom ideološki opterećenom sustavu. Temeljno je pitanje bilo: kako prenositi vjeru u novom demokratskom ozračju kada više nije bilo prepoznatljivog *neprijatelja* koji je čak ponekad mogao biti *alibi* za pastoralno katehetske neuspjehe.¹⁶⁴ Naime trebalo je prihvatiti izazov novog i drugačijeg odgoja i obrazovanja, jer su se na svim stranama čuli glasovi o neodrživosti važećeg odgojno-obrazovnog sustava, koji je izrastao na temeljima ideologizirane pedagogije, odnosno svjetonazorskog monizma, što je stvaralo rascjep u čovjeku (tzv. *homo duplex*). S vremenom se među mnogim prosvjetnim stručnjacima iskristalizirala jasnija svijest da se takvo stanje mora mijenjati. Nazrijevajući duboke demokratske promjene, Crkva je krajem 1989. i početkom 1990. godine smatrala uputnim uključiti se u već započete rasprave o reformi hrvatskog školskog sustava u kojoj su sudjelovali ne samo eminentni stručnjaci s područja katehetike i religiozne pedagogije nego i mnogi drugi eksperti iz pojedinih područja vezanih uz odgoj i obrazovanje.¹⁶⁵ Temeljem navedenih rasprava, posebice onih vezanih uz pitanja

---

¹⁶⁰ Usp. Drago ŠIMUNDŽA, Putovi katoličke obnove, u: *Crkva u svijetu*, 24 (1989.), 6.

¹⁶¹ Usp. Ivan PREŃDA, Vjeronauk je za život, u: *Glas Koncila*, 30 (1991.) 33, 5; Ante JURIC, Vjeronauk – obveza krštenja, u: *Glas Koncila*, 30 (1991.) 35, 7; Srećko BADURINA, Katolički odgoj i školski sustav, u: *Glas Koncila*, 30 (1991.) 34, 7.

¹⁶² Usp. Anto PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskog odgoja*, Mostar, 2005., 115-150.

¹⁶³ BISKUPI HRVATSKE, Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2, (3), 11-12.

¹⁶⁴ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilске kateheze i katehetike. U obliku bilance*, Zagreb, 2011., 212.

¹⁶⁵ O sustavnom uvođenju katoličkog vjeronauka u hrvatske škole u našoj se stručnoj literaturi puno pisalo. Posebnu pažnju privlače promišljanja o vjerskoj dimenziji stvarnosti kao preduvjetu razmišljanja o potrebi

pravne naravi, u Hrvatskoj je odlukom Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske i prijedlogom Biskupske konferencije hrvatskog jezičnog područja, a počevši od šk. god. 1991/1992., ponovno u osnovne i srednje škole uveden katolički vjerski odgoj i obrazovanje pod nazivom Katolički vjeronauk. Prema Zakonu o osnovnom školstvu (1990, čl. 24) vjeronauk u nastavnom planu ima status nastavnog predmeta na način da izborom postaje obvezatni sastavni predmet. Ugovorom između Svete stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, potpisanim 18. prosinca 1996. godine i ratificiranim 24. siječnja 1997,¹⁶⁶ donesena je odluka na najvišim državnim i crkvenim razinama o uvođenju „katoličkog vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, i to pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta” (čl. 1, § 1).¹⁶⁷ Uvođenje katoličkoga vjeronauka kao obvezatnoga predmeta za one koji ga izaberu u hrvatski školski odgojno-obrazovni sustav utemeljeno je i s teološko–ekleziološkoga i s antropološko-pedagoškoga stajališta, kao što je već bilo obrazloženo u *Temeljnim polazištima u Planu i programu katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* iz 1998. godine.¹⁶⁸

---

postojanja vjeronauka u školi, kao i zalaganju za pravo javnosti religiozne dimenzije u hrvatskom školskom sustavu, te druge brojne rasprave oko religijske kulture i konfesionalnog modela vjeronauka u školi. Više o tome u: Aktualno stanje školskoga vjeronauka i župne kateheze u Crkvi u Hrvata. Katehetski kolokvij, Zagreb, 30. travnja do 2. svibnja 1998., u: *Kateheza*, 20 (1998.) 3, 163-297 (tematski broj); Alojzije HOBLAJ – Gordan ČRPIĆ, Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 359-393; Alojzije HOBLAJ, Stari-novi problem prigovora (...) na uvođenje vjerskog odgoja u vrtiće, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.), 1, 180-185; Rudi PALOŠ, Konfesionalni vjeronauk u javnoj školi na pragu III. tisućljeća, u: *Kateheza*, 22 (2000.) 2, 142-152; Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijsko-pedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Zagreb, 2008., Alojzije HOBLAJ, Binarni sustav ostvarivanja školskog vjeronauka i osposobljavanje vjeroučitelja na visokim crkvenim učilištima, u: *Katehetski glasnik*, 7 (2009.) 2, 57-91; Ivica PAŽIN, *Vjeronauk u školi. Izabrane teme*, Đakovo, 2010., Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilске kateheze i katehetike. U obliku bilance*, Zagreb, 2011., 211-225; Valentina Blaženka MANDARIĆ – Alojzije HOBLAJ, Ružica RAZUM, *Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2011; Ana Thea FILIPOVIĆ, U službi zrelosti vjere i rasta osoba, *Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011; Ružica RAZUM, (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: Izazov Crkvi i školi, Zbornik radova sa znanstvenoga simpozija Vjeronauk nakon dvadeset godina: Izazov Crkvi i školi*, Zagreb, 2011; Ante PAVLOVIĆ, Katolički vjeronauk i odgoj za demokraciju u pluralnoj i demokratskoj školi, u: *Katehetski glasnik*, 10 (2012.) 1, 115-128; Ivica PAŽIN, Vjeronauk u školi između ekskluzivnosti i izoliranosti, u: *Katehetski glasnik*, 10 (2012.) 1, 129-142.

¹⁶⁶ Ugovor je objavljen u *Narodnim novinama*. Međunarodni ugovori, br. 2/97, 24-26. Ugovor je stupio na snagu danom objeve u *Narodnim novinama*, 11. veljače 1997.

¹⁶⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998., 3.

¹⁶⁸ Usp. *Plan i program* iz 1998. Uporišta za teološko-ekleziološko i antropološko-pedagoško utemeljenje sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi, kao sustavnog dijela cjelovitog odgoja, nalaze se u mnogim novijim dokumentima Katoličke crkve: u koncilskoj deklaraciji *Gravissimum educationis* (usp. osobito GE 1-3 i 5-7), u apostolskoj pobudnici pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (usp. EN 18 i 44), u apostolskoj pobudnici Ivana Pavala II. *Catechesi tradendae* (usp. CT 69), u dokumentu Kongregacije za katolički odgoj *Vjerska dimenzija odgoja u katoličkoj školi* (usp. 66-67), u dokumentu Kongregacije za kler *Directorium generale pro catechesi* (usp. DGC 76), u katehetskom dokumentu biskupa (bivše) Jugoslavije *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* (usp. RNE 29), u *Izjavi Katehetskog vijeća BKJ o religioznoj kulturi u školi* iz 1990, te u

Ponovni povratak konfesionalnoga vjeronauka poslije demokratskih promjena 1991. godine u školski odgojno-obrazovni sustav, i to nakon polustoljetne odsutnosti, postaje na našim prostorima svojevrsnim povijesnim izazovom za društveno a još više za crkveno područje. Ne samo crkveni prostor nego i cijela Kristova Crkva postaju dio javnosti u kojoj evanđeoska poruka i njezina sveobuhvatna stvarnost postaju integrirajućim čimbenikom kako školskoga odgojno-obrazovnoga sustava tako i cjelokupnog društvenog života u kojem Isusovo evanđelje odjednom ulazi u ravnopravnu ponudu s drugim neevanđeoskim *alternativnim načinima života*. Stoga smatramo izrazito važnim ovaj događaj ponovnog ulaska vjeronauka u škole, jer je vjeronauk u školi jedan od važnih putova naše obnove, privilegirano mjesto kulture i duha u novom procesu evangelizacije i reevangelizacije na hrvatskom jezičnom području.¹⁶⁹

U prilog toj raspravi očitovao se i papa Ivan Pavao II. tijekom drugoga posjeta Hrvatskoj podsjećajući da „kateheza, ili sat vjerskoga odgoja, odnosno vjeronauka u školi, trebala bi biti mogućnost davanja svjedočenja vlastitim životom. Pozvani ste da pomognete mladim generacijama da upoznaju Krista bilo u župi bilo u školi, kako bi ga mogli slijediti i svjedočiti”. Obraćajući se zatim vjeroučiteljima iz Splita, rekao je: „pozvani ste da pomognete mladima u nadilaženju poteškoća na koje nailaze na putu ljudskoga i duhovnoga sazrijevanja u svjetlu Evanđelja, te da im pomognete da se uključe u Crkvu i društvo”.¹⁷⁰ U skladu s rečenim spontano nam se nameće pitanje kakav vjeronauk želimo u našim hrvatskim školama? Na tragu odgovora T. Ivančić drži izrazito važnim istaknuti integralnu dimenziju školskog vjeronauka, koji nije samo šturo tumačenje navještaja nego i sam navještaj Radosne vijesti, pa prema tome i rast u vjeri a ne samo u razumijevanju vjere.¹⁷¹ Na temelju toga slijedi zaključno pitanje: treba li vjeronauk samo predavati ili i svjedočiti ga?, Kad je riječ o školskom vjeronauku, bez daljnjega da ovdje treba istaknuti njegovu svjedočku dimenziju, pa prema tome i vjeroučitelja kao svjedoka Isusa iz Nazareta.

6.1. *Suvremeni hrvatski vjeroučitelj*

Kad govorimo o osobi školskog vjeroučitelja dolazimo do konstatacije da katehetski

---

dokumentu *Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici* iz 1991. (usp. 1). Osim toga uporišta za utemeljenje vjerskog odgoja u školi također se nalaze u novom *Ustavu Republike Hrvatske* (usp. čl. 3, 14, 40, 64), u *Zakonu o osnovnom školstvu* iz 1990. (usp. čl. 2) te *Ugovoru između Svete stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture* iz 1996./1997. (usp. osobito uvodni tekst i čl. 1 i 2).

¹⁶⁹ Usp. Drago ŠIMUNDŽA, *Putovi katoličke obnove*, 6.

¹⁷⁰ IVAN PAVAO II, *Bit ćete mi svjedoci*, Zagreb, 1998., 46-47.

¹⁷¹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj – izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010., 32-50.

dokumenti i stručna literatura razlikuju dvije vrste vjeroučitelja: vjeroučitelja u školi (uobičajeno nazivanog učiteljem, odnosno nastavnikom vjeronauka) i vjeroučitelja ili katehetu u kršćanskoj, odnosno župnoj zajednici.¹⁷² Premda je za provođenje vjerskog odgoja i obrazovanja u školi isključivo kompetentan školski vjeroučitelj, ipak se od njega traži da bude u aktivnom odnosu sa župnom katehezom i obrnuto,¹⁷³ iako to često nije lako i jednostavno, ne samo u nas u Hrvatskoj danas nego i inače. U ovakvoj situaciji, već na početku nove odgojno-obrazovne prakse, možemo s pravom ustanoviti isto što su 1987. godine napisali njemački biskupi u svojoj poruci: „Vjeronauk je školski predmet, ali ne kao drugi predmeti. Prema tome i vjeroučitelj nije obični nastavnik svoje struke. Njegova je situacija označena time da on sebe vidi postavljenog prema mnogostrukim i različitim zahtjevima, traženjima i očekivanjima. To proistječe iz njegovih različitih 'uloga': službenika države, opunomoćenika Crkve za predavanje vjeronauka, vjeroučitelja različitih skupina za učenje, sugovornika roditelja i đaka, bračnog partnera, oca i majke”.¹⁷⁴ Da bi se dao što potpuniji odgovor na pitanje tko je suvremeni hrvatski vjeroučitelj, ponajprije se treba prisjetiti tko je i što je učitelj i koje je njegovo zanimanje pa tek onda razmotriti definiciju specifičnog odgoja kojemu vjeroučitelj odgaja, odnosno predmeta koji predaje. Što se tiče školskog vjeronauka, on u hrvatskom slučaju ima trostruko obilježje: riječ je dakle o stvarnosti koja se odvija u školskom okruženju, o kojoj, prema dogovoru, vode brigu škola i školske vlasti, roditelji i učenici, te određena crkvena, odnosno konfesionalna zajednica, tj. školska i crkvena vlast. Nema sumnje da je školski vjeronauk kompleksna stvarnost koja se ne iscrpljuje u gore navedenoj okrnjenoj definiciji, nego zaslužuje da joj se posveti više pozornosti u stručnoj literaturi.¹⁷⁵ Kad je riječ o vjeroučitelju, L. Soravito u *Religiozno-pedagoško katehetskom leksikonu* definira ga kao „pastoralnog djelatnika koji, posjedujući osnovnu ljudsku i kršćansku zrelost te određenu pastoralnu stručnost, u ime crkvene zajednice kojoj pripada i po 'ovlaštenju' biskupa ili zastupnika, promiče i vodi sustavan i postupan

---

¹⁷² Usp. Rudi PALOŠ, Vjeroučitelj i njegova uloga u Hrvatskoj danas, u: *Kateheza* 16 (1994.) 2, 94-110; Lucio SORAVITO, Vjeroučitelj, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 794-796; ISTI, Vjeroučitelj (odgoj), u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, 798; Jef BULCKENS, Duhovnost nastavnika religije, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 160-162; Gaetano GATTI, Služba vjeroučitelja, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 695-696.

¹⁷³ Usp. Rudi PALOŠ, Vjeroučitelj i njegova uloga u Hrvatskoj danas, 95.

¹⁷⁴ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE; *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, Bonn, 1987., 7.

¹⁷⁵ Usp. Rudi PALOŠ, Profesionalna osposobljenost vjeroučitelja, u: *Kateheza* 23 (2001.) 1, 19. Uvažavajući specifičnost školske odgojno-obrazovne sredine, spomenuti autor navodi razmišljanja suvremenih kateheta i religijskih pedagoga te ukazuje na mogućnost i opravdanost postojanja, kao i na različite oblike korektnog ostvarivanja katoličkog konfesionalnog školskog vjeronauka u javnim školama suvremene Europe. Više o tome vidi u: Rudi PALOŠ, Konfesionalni vjeronauk javnoj školi na pragu III. tisućljeća, 142-152.

itinerar kršćanskog odgoja za određenu skupinu naslovnika”.¹⁷⁶ Osim toga važno je naglasiti da se u dokumentima crkvenog učiteljstva izraz vjeroučitelj proširuje na sve vjernike kako bi se time pokazalo da je svima, snagom sakramenata krštenja i potvrde, udijeljeno proročko poslanje za naviještanje i svjedočenje Evanđelja te promicanja rasta vjere u osobama koje ih okružuju (usp. RdC 183). Potrebno je također spomenuti da se ovaj izraz ponekad upotrebljava za nastavnika religije u školama, kao što je slučaj u nekim europskim zemljama. Međutim u općem govoru postoji težnja da se uporaba ovog izraza ograniči jedino na djelatnike laike ili čak na kršćanske odgojitelje predškolske i školske djece. U našem slučaju radi se o suvremenom hrvatskom vjeroučitelju vjerniku laiku bilo da je vezan sakramentom ženidbe ili je slobodan.¹⁷⁷

Unatoč tome što se kod nas do sada puno govorilo i pisalo o vjeroučitelju u školi, ipak se nije jasno definiralo tko je zapravo školski vjeroučitelj u svojoj cjelovitosti? Odgovor na postavljeno pitanje treba tražiti kroz promišljanja o kompetencijama, profesionalnosti te osobitostima svakog učitelja, primjenjujući ih i na suvremenog vjeroučitelja, koji kao takav treba posjedovati solidnu temeljnu kulturu, produbljeno stručno poznavanje teologije i religijskih znanosti, jasnu psihološku osposobljenost neminovno povezanu uz teoretsko i praktično poznavanje odgojnih znanosti.¹⁷⁸ Cjelokupna stvarnost također je potvrđena u UNESCO-ovom izvješću o stanju suvremenog i budućeg čovjekova učenja i stručnosti, prema kojem se današnji i sutrašnji čovjek, a posebice učitelj, ne promatraju više toliko po opsegu znanja, nego po tzv. kompetencijama, koje se ovdje izražavaju kao zahtjev za cjeloživotnim četverostrukim učenjem: *učiti znati*, *učiti činiti*, *učiti živjeti s drugima* i *učiti biti*.¹⁷⁹ Primijenimo li to na vjeroučitelja onda je on pozvan *biti* posrednik između vjere i kulture, osoba dijaloga, svjedok vjere, čovjek poštenja. Kad se govori o komponenti vjeroučiteljeva *znanja*, ističe se kako vjeroučitelj treba temeljito poznavati konkretnu kulturu u kojoj je pozvan živjeti i djelovati, svoj predmet, te psiho-sociološke i pedagoško-didaktičke znanstvene discipline koje govore o subjektima, odnosno adresatima njegova odgoja. Što se tiče vjeroučiteljeva *znati činiti*, njegova se profesionalnost očituje u komunikacijskim sposobnostima, tj. umijeću dijaloga, logici učenja, raznolikoj uporabi didaktičkih sredstava,

---

¹⁷⁶ Lucio SORAVITO, *Vjeroučitelj*, 794.

¹⁷⁷ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Permanentna izobrazba vjeroučitelja*, u: *Kateheza* 20 (1998.) 3, 190-195. Uz nekadašnju potrebu formacije samo župnih kateheta, po ulasku vjeronauka u hrvatske škole, također se javlja potreba za školskim vjeroučiteljima. Nakon novog *Općeg direktorija za katehezu*, danas se pred nas stavlja zadatak promicanja različitih tipova kateheta (usp. ODK 233).

¹⁷⁸ Usp. Sergio DE CARLI, *Come si prepara oggi un insegnante di religione. Proposte operative per rinnovare l'abilitazione professionale*, u: *Religione e Scuola* 16 (1987.-1988.) 4, 150; Ivica PAŽIN, *Pedagoško-didaktička osposobljenost vjeroučitelja*, u: *Kateheza* 23 (2001.) 1, 34-43.

¹⁷⁹ Usp. Jacques DELORS (ur.) *Učenje – blago u nama*, 22-24.

suradnji s nastavnicima i otvorenosti prema predstavnicima školske uprave.¹⁸⁰ Naime ovdje nas prvenstveno zanima vjeroučiteljeva duhovna dimenzija kao integrativni dio njegove osobnosti. Stoga jedno od bitnih obilježja vjeroučitelja, kao i neizostavni zahtjev njegova poziva i djelovanja, jest upravo njegova duhovnost, koja bi trebala biti u skladu s općim elementima i stavovima kršćanske duhovnosti koju, između ostalog, obilježava život u snazi Božjega Duha, služba prenošenja nadahnuta snagom križa i uskrsnuća, stav zahvalnosti, odgovorno ophođenje prema vremenu, prihvaćanje vlastitih mogućnosti i ograničenja te napajanje na izvorima duhovnosti.¹⁸¹ Dakle duhovnost suvremenog vjeroučitelja odnosi se na učiteljevo *biti*, odnosno na njegovu temeljnu dimenziju koja je „duša i korijen njegove profesionalnosti”.¹⁸²

Kako i na koji će način uspjeti inkulturirati radosnu poruku Evanđelja, istina, puno ovisi o vjeroučitelju, ali ne isključivo o njemu, jer je on samo jedan od čimbenika odgojno-obrazovnog procesa kako u školi tako i u župnoj i drugim zajednicama. Svakako da složena povijesna i društvena situacija u kojoj se nalazi suvremeni hrvatski vjeroučitelj vjernik laik ne bi smjela biti zaprekom za njegov zauzeti i neumorni angažman unutar školske odgojno-obrazovne prakse, te ako mu vrijeme i druge obveze dozvoljavaju, i na području župne zajednice.

6.2. Život i rad suvremenog vjeroučitelja s kanonskim mandatom u složenim povijesnim i društvenim okolnostima

Vrlo složena povijesno-kulturna i društvena situacija u kojoj živi i djeluje suvremeni hrvatski vjeroučitelj je od neprocjenjive važnosti za cjelovitije razumijevanje bitnih karakteristika njegove duhovnosti. Bila bi velika pogreška ako bi se pomislilo da se na početku uvođenja konfesionalnoga vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav radilo o stvarnosti koja je sama po sebi razumljiva bilo za učenike i njihove roditelje bilo za vjeroučitelje. Naprotiv, bilo je to jako zahtjevno a ponekad i s razočaranjem povezano iskustvo kako u Crkvi tako i u društvu u cjelini, koje je tražilo uvijek nova preispitivanja i korekcije. Osim toga važno je već od početka uzeti u obzir da je povijesni razvoj hrvatskoga društva, posebice nakon ratnog razdoblja, bio obilježen s jedne strane ateizmom, bolje rečeno

---

¹⁸⁰ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 322-325; Sergio DE CARLI, *Abilitato, idoneo, ma precario. L'insegnante di IRC. Per una mappa di criteri di professionalità*, u: *Religione e Scuola* 16 (1987.-1988.) 3, 103-107.

¹⁸¹ Usp. Günther BADER, *Quelle(n) der Kraft. Zur Bedeutung einer eigener Ressourcen und spiritueller Grundorientierungen für Religionslehrerinnen und -Lehrer*, u: *Christlich-pädagogische Blätter*, 107 (1994.) 3, 43-45.

¹⁸² Lucio SORAVITO, *Insegnante di religione: un'identità in fieri. Tra l'essere e il dover essere, un profilo spirituale*, u: *Religione e Scuola*, 15 (1986.-1987.) 6, 277.

antiteizmom, koji je ostavio duboke tragove u svijesti golemog broja pripadnika našega hrvatskoga naroda, i uporedo s njime, vjerojatno pod utjecajem Zapada, vjerskom indiferentnosti, koja je znatno dublja i po svojim posljedicama puno pogubnija nego što se usuđujemo misliti i priznati. Takva religiozna indiferentnost neminovno za sobom povlači i indiferentnost prema životnim vrijednostima uopće.¹⁸³

S druge strane zbog ideološko-političkih i društveno-povijesnih razloga razvila se u našem hrvatskom narodu jedna vrsta tradicionalnoga i nacionalnoga kršćanstva, u čijoj primarnoj motivaciji jedva da je bilo ikakve vjere, a kamoli vjere kao životnog stava i temelja čovjekove egzistencije. To zapravo znači da je konfesionalni vjeronauk ušao u školu u jednom povijesnom trenutku u kojem je dio stanovništva gajio autentičnu vjeru, dok je u isto vrijeme postojala i druga strana sastavljena od ljudi koji su vjeru poistovjećivali s nacijom. Osim toga moramo priznati da živimo u trenutku u kojem nezainteresiranost¹⁸⁴ kao i nevjera¹⁸⁵ bitno utječu na provođenje vjeronauka u školi. U ovakvom se okruženju *rađa* i razvija suvremeni vjeroučitelj u školi. I to vjeroučitelj, odnosno učitelj vjere, koji posreduje „između predaje vjere, životnih iskustava učenika i očekivanja u Crkvi i u društvu”¹⁸⁶. On ne samo da je suočen s trajnim izazovom da dovoljno ne uočava životnu i društvenu situaciju u kojoj se nalazi nego u pojedinim trenucima i slučajevima može vrlo lako postati žrtvom te složene životne situacije u kojoj živi i djeluje, bez obzira što u svojoj privatnoj vjerničkoj nakani želi i nastoji biti evanđeoski autentičan. S druge strane on zapravo izrasta iz povijesno prakticirajućega modela crkvenosti, tj. iz svećeničke, redovničke i duhovnosti vjernika laika. Kao dijete svojega vremena, vjeroučitelj se nadalje suočava s teškoćama, nevoljama i granicama do kojih može djelovati u vjeri, a s kojima se susreće i svaki drugi kršćanin. Nema sumnje da mu je potrebno ljudsko i duhovno-vjerničko ohrabrenje i podrška, kao i svakom profesionalnom navjestitelju u Crkvi.

Suvremeni kršćanski vjeroučitelj ne može ostati indiferentan prema cjelokupnoj duhovnoj atmosferi vremena u kojem živi, jer upravo ta *duhovna atmosfera* utječe na njegovu okolinu kao i na njega samog, pa čak i onda kad joj se suprotstavlja. Naše suvremeno društvo zahvaćeno sekularizacijom i urbanizacijom dovodi u pitanje agrikulturni i tradicionalni tip kršćanstva koji pomalo nestaje. Privatizacija i individualizacija religioznoga i crkvenoga, prema konstataciji J. Balobana, također utječu na profesionalnost suvremenoga vjeroučitelja

---

¹⁸³ Usp. Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 79.

¹⁸⁴ Pitanju vjerskoga indiferentizma posvećen je tematski broj: *Obnovljeni život* 41 (1986.) 3-4, 197-268.

¹⁸⁵ Usp. Vjekoslav BAJSIĆ, *Nevjera kao masovna pojava*, u: *Jukić*, 9 (1979.), 95-110; Ivan FUČEK, *Kršćanstvo bez vjere*, Zagreb, 1970.

¹⁸⁶ Erich FEIFEL, *Beruf und Berufung des Laien als Religionslehrer heute*, Innsbruck, 1988.

te nesvjesno ugrožavaju komunitarnu i eklezijalnu dimenziju njegove vjere, odnosno crkvenosti. Svemu tome, dakako, pridonosi i gubitak transcendencije, koji čovjeka okreće prema humanističkom gledanju i tumačenju stvarnosti svijeta i života, dok agnosticizam, koji se neprimjetno uvlači u sve pore našega društva, usmjerava čovjeka prema idealističko-filozofskom promatranju zbilje, sebe samoga i svijeta. U takvoj situaciji autentična evanđeoska poruka ostaje neizdiferenciranom te dolazi u opasnost da se ne prezentira na odgovarajući način. Stoga gubljenje osjećaja i smisla za transcendentno pogoduje razvijanju drugačijeg vrijednosnog sustava koji nije kompatibilan s evanđeoskim vrijednostima i nerijetko vodi u ravnodušnost prema vjeri.

Svaki vjeroučitelj, posebice onaj koji živi unutar svoje obitelji, suočavat će se svakodnevno s temeljnom napetošću između stvarne i idealne životne situacije. Htio on to ili ne, od njega će se očekivati uzoran život koji zahtijeva određenu zrelost, odgovornost, razumijevanje i strpljenje. Od vjeroučitelja koji su u braku s pravom se očekuje da svjedoče i uvjerljivo djeluju ponajprije u vlastitoj obitelji, koja će onda povratno djelovati na njih i njihovu cjelokupnu reputaciju. Stoga će biti primorani pronaći pravu mjeru u svojim profesionalnim i obiteljskim odnosima, pogotovo ako budu jednim dijelom uključeni i u župnu katehizaciju.¹⁸⁷

Možemo također pretpostaviti da će se vjeroučitelj u školi često naći u izoliranoj i izolirajućoj poziciji. Neki će u njemu gledati i susretati produženu ruku Crkve u školi,¹⁸⁸ što kao posljedicu može imati mnogostruke zahtjevnosti, pa čak i averzije od nastavnika, učenika i roditelja. Za mnoge od njih će biti izvrstan stručnjak u pitanjima vjere i religije kako na teorijskoj tako i praktičnoj razini. No postavlja se pitanje može li taj i takav stručnjak nešto ne znati, ne biti dovoljno informiran u svojim argumentima kada govori o vjeri i u ime Crkve; ili koja se zapravo crkvena praksa smije i može od njega očekivati? Ponekad će mu se dogoditi da bude pozvan na odgovornost i za ono za što su po svojoj naravi i poslanju odgovorni drugi subjekti katehizacije, primjerice roditelji i župna zajednica, koji ne bi trebali svoj dio odgovornosti prenositi na vjeroučitelja.

Ukratko, novi vjeroučitelj ne izrasta niti se oblikuje unutar idealne župne zajednice, jer takva zajednica ne postoji; još manje bismo mogli reći da dolazi iz homogenog i jedino kršćanskim vrijednostima nadahnutog društva i društvenog okruženja u kojemu je sve skladno i savršeno uređeno. Suvremeni hrvatski vjeroučitelj, prije nego se odluči za svoj poziv, pa

---

¹⁸⁷ Usp. Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 79-81.

¹⁸⁸ Usp. Erich FEIFEL, *Beruf und Berufung des Laien als Religionslehrer heute*, 6. Vjeroučitelj po svojem crkvenom mandatu ima zapravo zadaću „da vjerodostojno predaje vjeronauk u skladu s učenjem Katoličke Crkve”, što često dovodi do napetosti i proturječnosti.

onda tijekom svojega školovanja, i kasnije tijekom svojega poslanja, mora računati sa vrlo složenom, a ponekad i proturječnom društvenom situacijom u kojoj će živjeti i djelovati. On će se zasigurno trebati suočiti s teškoćama na trostrukoj razini: na razini obitelji u kojoj živi, na razini škole u kojoj profesionalno djeluje te na razini župne zajednice u kojoj se očekuje da bude aktivno nazočan. Unatoč svim ovim poteškoćama koje sa sobom nosi suvremena kultura i postmoderna stvarnost te složena povijesno-društvena situacija u kojoj se nalazi suvremeni vjeroučitelj vjernik laik, tvrdi J. Baloban, ovaj trenutak u kojem se nalazi i djeluje hrvatska Crkva „jest naš povijesni 'kairos' u kojem je vjeroučitelj pozvan kako na razini župne zajednice tako i na razini škole biti, i to čitavom svojom osobom, a ne samo riječima, autentični znak i simbol naviještenoga te simbol Crkve i kršćanstva u svoj njihovoj autentičnosti”.¹⁸⁹ Kako bi to mogao ostvariti, od njega se traži da nadvlada mogući unutarnji strah i nepovjerenje prema svemu onome s čime se svakodnevno susreće u obitelji, školskoj i župnoj zajednici i u društvu. Ispunjen vedrinom, spontanošću, životnim optimizmom, potpuno zauzet za druge, nadasve otvoren i s povjerenjem usmjeren prema drugima, vjeroučitelj će znati slušati iznutra i učiti iz života, te na taj način kvalitetno graditi ljudsko i kršćansko zajedništvo. Stoga se ne treba bojati budućnosti, ma kakva ona bila, jer će u njoj kao takav imati nezamjenjivo mjesto.

6.3. Duhovnost vjeroučitelja obilježena suvremenom kulturom

U znanstvenom pristupu složenom i napetom odnosu vjere i kulture uvelike će nam koristiti suvremeni sociološki pogled na stvarnost religije i kršćanstva.¹⁹⁰ Tako se o sadašnjem razdoblju zapadne kulture govori kao o postindustrijskom društvu, o postkršćanskoj epohi, o postideološkom razdoblju, postmetafizičkom dobu, i sl. Ako pokušamo svesti naš povijesni trenutak, kako bismo ga što jasnije okarakterizirali, na jedan jedinstven pojam, onda bi se u svakom slučaju prednost trebala dati pojmu postmoderna.¹⁹¹

Promotrimo li bolje sociološka istraživanja, zapaziti ćemo da je novi vijek okarakteriziran prije svega kao prekid s tradicionalnom kulturom, kao proces oslobađanja od naslijeđenih povezanosti i odnosa skrbništva te kao pokušaj problematiziranja svake tradicije

---

¹⁸⁹ Josip BALOBAN, *Duhovno vjernički identitet vjeroučitelja*, 93.

¹⁹⁰ Usp. Karl GABRIEL, *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, Freiburg – Basel – Wien, 1992., 121-141; Peter L. BERGER, *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo*, Bologna, 1994., 11-80; Michael P. GALLAGHER, *Fede e cultura*, 123-140.

¹⁹¹ Usp. Jakov JUKIĆ, Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost, u: Mijo NIKIĆ (ur.), *Novi religiozni pokreti*, Zagreb, 1997., 112. Prema našem sociologu J. Jukiću, postmoderna je predstavljena kao neka vrsta otrežnjenja i krize glavnih mitova modernog doba: razuma, znanosti, napretka i demokracije.

koja se odupire bilo kojoj promjeni. Postmoderna stvarnost je bitno usmjerena k onom budućem, a ne na ono što je prošlost, na dinamiku razvoja i *promjenjivost* svih stvari, a ne na njihovo *očuvanje*,¹⁹² što je dovelo do radikalnog pluraliziranja i individualiziranja kulture. U tom kontekstu s pravom možemo ustvrditi da je pluralnost ključni pojam postmoderne.¹⁹³ Osim toga novoj kulturnoj situaciji odgovara postmoderno mišljenje i postmoderni mislioci, koji posebno inzistiraju na tome da se, polazeći od koncepta radikalne pluralnosti, napusti svaki oblik monolitno shvaćenog jedinstva u korist ostvarenja onoga pluralnog, a jedinstvo cjeline je moguće zajamčiti tek kroz različitost, kroz mnoštvo i pluralno mišljenje. Ovdje leži, smatraju suvremeni sociolozi, povijesno opravdanje i nadmoć, odnosno prednost postmodernog mišljenja.

Shvaćanja navedenih društvenih istraživanja su za nas važna ako pružaju teološkom promišljanju dragocjene informacije o tome kako i na koji je način moguće razviti kršćanstvo u ozračju modernoga pluralizma. Tako npr. K. Gabriel smatra da se u uvjetima postmoderne zahtijeva veća otvorenost i pluralnost od strane katoličanstva.¹⁹⁴ U tom kontekstu promišljanja R. Guardini predlaže da bi načelo *katoliciteta* po svojoj naravi trebalo nadilaziti svaki oblik zatvorenog sustava, a *katolički svjetonazor* predstavljati *otvorenost pogleda* koji se iz vjere upravlja na *cjelinu svijeta*.¹⁹⁵ Ipak moramo priznati da katolički svjetonazor kao društveno ozračje danas jedva da postoji. To ni u kojem slučaju ne znači da se Crkva u cjelini s time pomirila, nego da štoviše traži i pokušava na novoj osnovi sustavno izgraditi uvjerljivu perspektivu budućnosti kršćanstva.¹⁹⁶ Naime ovdje se prvenstveno radi o pronalasku kršćanskoga odgovora na kulturni pluralizam koji bi u isto vrijeme bio konstruktivan, ali i znao sačuvati ono *specifično kršćansko*. No to nije moguće bez izgradnje *postmoderne* teologije, koja bi imala hrabrosti i odvažnosti izložiti se stvarnosti kulturnoga pluralizma koji, bez daljnje, oblikuje život i svijest današnjih ljudi.¹⁹⁷ Unatoč ozbiljnim i iskrenim nastojanjima oko uspostavljanja dijaloga sa suvremenom kulturom, A. Domazet ističe da

---

¹⁹² Usp. Karl GABRIEL, *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, 69-79.

¹⁹³ Usp. Wolfgang WELSCH, *Unsere postmoderne Moderne*, XVII, Berlin 1997., Ovdje je važno uočiti razliku između *pluralizma* koji ima tendenciju da više naglasi onu načelnu stranu problematike kako bi istaknuo opravdanost različitosti, dok *pluralitet* (pluralnost, mnoštvo) ističe više različitost kao činjenično stanje, na baveći se previše njezinom opravdanošću.

¹⁹⁴ Usp. Usp. Karl GABRIEL, *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, 193-202.

¹⁹⁵ Usp. Romano GUARDINI, *La visione cattolica del mondo*, Brescia, 1994., 42-46.

¹⁹⁶ Usp. Hans U. von BALTAZAR, *Integralismus heute*, u: *Diakonia*, 19 (1988.), 221-229; Peter NEUNER, *Die Warnungen sind berechtigt. Zur Diskussion über den katholischen Fundamentalismus*, u: *Herder Korrespondenz*, 45 (1991.), 422-427.

¹⁹⁷ Poticaji za ovaj iskorak dolaze iz sjevernoameričke teologije. Usp. David TRACY, *Theologie als Gespräch. Eine postmoderne Hermeneutik*, Mainz, 1993; Hans KÜNG, *Theologie im Aufbruch. Eine ökumenische Grundlegung*, München-Zürich, 1987., 16-27; Walter KASPER, *Postmoderne Dogmatik? Zu einer neueren nordamerikanischen Grundlegendiskussion*, u: *Communio*, 19 (1990.), 298-306.

ipak, nažalost, moramo priznati postojanje mnogobrojnih fundamentalističkih strujanja kako u politici tako i u društvu i religiji. Unutar same Crkve dolazi do uzmaka i povlačenja mnogih novijih crkvenih pokreta u katolički *geto*. Na taj način ponovno dolaze do izražaja stare napetosti i sučeljavanja iz prošlih vremena *antimodernističke krize*. Za očekivati je, tvrdi nadalje Domazet, da će se ovaj sukob u Crkvi još više zaoštriti.¹⁹⁸

Valja nadalje spomenuti važnu činjenicu da je došlo do izražajnijeg individualiziranja i deinstitucionaliziranja religije, čime je Crkva izgubila *monopol nad duhovnim*. To je također doprinijelo tomu da su u svijesti ljudi našega vremena snažno porasla religiozna, ezoterična i holistička strujanja, u što se možemo svakodnevno uvjeriti. Svakako da je u svemu tome ostalo opterećeno tradicionalno crkveno življenje vjere,¹⁹⁹ zbog čega se Crkva našla u religioznom, odnosno duhovnom pluralizmu, kojemu „na političkom području odgovara demokracija, a na gospodarskom području slobodno tržište”.²⁰⁰ Što se tiče individualizacije i pluralizacije vjere u zapadnom društvu D. Wiederkehr iznosi nekoliko tvrdnji koje upotpunjuju stvarno stanje zapadnoeuropske kulture. Naime radi se o religioznoj individualnosti različitog porijekla koja se očituje kroz nestajanje unutarnje navezanosti na specifičnu ispovijest vjere, kao i na isto tako specifičnu disciplinu i liturgiju. Osim toga takav oblik religiozne individualnosti zamjenjuje unutarkonfesionalna i međureligiozna zainteresiranost i samovoljnost. S druge strane treba imati na umu da samovoljni odabir i sastavljanje individualnoga religioznoga profila iz najrazličitijih međucrkvenih, multikulturalnih i multireligioznih ponuda, upozorava Wiederkehr, ne vodi automatski prema skladnoj i u sebi povezanoj individualnosti, jer autentična individualnost je puno više od onoga što sociolozi nazivaju *patchwork*, odnosno sastavljeni komadići.²⁰¹ U skladu s rečenim proizlazi da je Europa zahvaćena postmodernom koja se na poseban način očituje u kulturi i religiji, a manje u gospodarstvu i politici, tako da se zapravo govori o religiji postmoderne, ali i o religioznosti u postmodernoj. Prema Ž. Mardešiću religiju postmoderne karakterizira eklektična i sinkretična religioznost „koja *pluta* od jednog sakralnog nauka do drugog, nigdje se ne zaustavlja, ali se sama slaže i miješa od različitih tradicija vjerovanja i obreda”.²⁰² K tomu valja također imati na umu da religija postmoderne slijedi suvremeni mentalitet koji od

¹⁹⁸ Usp. Anđelko DOMAZET, Kršćanska duhovnost u ozračju pluralizma, 44.

¹⁹⁹ Usp. Josef SUDBRACK, *Neue Religiosität – Herausforderung für die Christen*, Mainz, 1987; Peter L. BERGER, *Una gloria remota*, 1994., 83-103.

²⁰⁰ Usp. Jakov JUKIĆ, Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost, 117.

²⁰¹ Usp. Dietrich WIEDERKEHR, Individualisierung und Pluralisierung des Glaubens: Not und Chance der Kirchen, u: Michael KRÜGGLER – Fritz STOLZ (ur.), *Ein jedes Herz in seiner Sprache... Religiöse Individualisierung als Herausforderung für die Kirchen. Kommentare zur Studie Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz*, I., Zürich – Basel, 1996., 97-125.

²⁰² Jakov JUKIĆ, *Lica i maske svetoga. Oglеди iz društvene religiologije*, Zagreb, 1997., 124.

ljudi ne traži zauzetost, strogost ili žrtvu, već im se pruža određena vrsta zabave, užitka, igre i zaborava.²⁰³

Ako se u duhu navedenih promišljanja pažljivije promotri stanje u kojem se nalazi hrvatsko društvo i Crkva, zapaziti ćemo da se hrvatsko društveno-kulturno ozračje smješta u kontekst europske kulture, jer je Hrvatska dio Europe kako povijesno tako i kulturološki, jedino joj još predstoji da u cijelosti to postane politički i gospodarstveno. Stoga je zanimanje za europski društveni i kulturni kontekst u Hrvatskoj opravdano iz više razloga, među kojima J. Baloban upozorava samo na tri značajnija: prevlast već spomenute individualizacije, raslojavanje čvrstog dogmatskog svjetonazora i kriza kršćanskog identiteta.²⁰⁴ Budući da se u Hrvatskoj uvelike uočavaju znakovi prevlasti individualizacije, ne samo u društvu nego i u različitim religioznim izričajima, za očekivati je da će i kod nas religija sve više biti predmetom slobodnog izbora, a manje posljedicom pripadanja religijskoj kulturi.²⁰⁵ Poznato nam je da su već marksistička istraživanja sedamdesetih i osamdesetih godina pokazala da je u Hrvatskoj započelo raslojavanje čvrstog i stabilnog kršćanskog svjetonazora. U relativno kratkom vremenu pokazalo se da su se pojedinci počeli odlučivati za prihvaćanje samo fragmenata kršćanstva, a ne cijeloga pologa vjere. Time za mnoge kršćanstvo prestaje biti zaokružen sustav i postaje skup različitih *komadića* i *djelića* vjerovanja, obrednih radnji i crkvenih propisa. U tom vremenu se također u Hrvatskoj uočavaju naznake onoga što sociolozi tvrde za ljude postmoderne, a to je kriza identiteta kojoj prethode različiti utjecaji i pritisci na čovjeka vjernika, koji u svom određenju nema više stabilnosti, tako da ostaje privremen, a u svom identitetu podliježe trajnim i mnogovrsnim promjenama.²⁰⁶

Društvene promjene, koje se već nekoliko godina događaju u našem društvu, povezane su s tranzicijom,²⁰⁷ razdobljem u koje je Hrvatska ušla prvim demokratskim izborima 1990. godine. B. Z. Šagi s pravom upozorava da se u Hrvatskoj proces tranzicije shvaća redukcionistički,²⁰⁸ a to znači da ga se uglavnom koncentrira na gospodarstvo, stvaranje državnih struktura, vlasti i institucija, tako da se prilično ne uviđa da on nije ništa manje važan na drugim društvenim područjima, pa i na području duhovnosti kao onog više

---

²⁰³ Usp. *Isto*, 127.

²⁰⁴ Usp. Josip BALOBAN, Društveno-kulturno ozračje u kojem se događa katehizacija, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (1998.) 3, 419.

²⁰⁵ Usp. *Isto*, 510.

²⁰⁶ Usp. Jakov JUKIĆ, *Lica i maske svetoga*, 117-120.

²⁰⁷ Usp. Nikola SKLEDAR, znanost o društvu i društvene promjene, u: *Društvena istraživanja*, 4 (1995.) 2-3, 287-295, ovdje 291. Pod pojmom *tranzicija* podrazumijeva se „društvena zbilja, sociokulturalne promjene i procesi što se događaju poslije ekonomskog i političkog raspada onog povijesno-društvenog realiteta koji se zvao 'realni', ili pak 'samoupravni' socijalizam u zemljama Istočne Europe i u bivšoj Jugoslaviji”.

²⁰⁸ Usp. Bono Z. ŠAGI, Dušobrižnik u vrtlogu društvenih promjena, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.) 2-3, 373-385, ovdje 374.

spontanog, predrefleksivnog, habitualnog u ljudskim osobama što se kolektivno manifestira u mentalitetima. Tu činjenicu potvrđuje i J. Baloban time što ističe da ni katolička Crkva nije izuzeta od tih prijelaznih procesa, bez obzira koliko ona toga bila svjesna ili ne, jer se dogođenim demokratskim izborima odjednom našla na brisanom prostoru zato što se nije pripremila za napuštanje *višedesetljetne getoizacije*. Osim toga neki već u komunizmu započeti procesi sada se još više ubrzavaju, a najuže su povezani s dvije temeljne povijesne činjenice. Prva se odnosi na to da su se kršćanstvo i Crkva, nakon demokratskih izbora, našli u sasvim drugačijem društveno-kulturnom kontekstu nego što je to bilo u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Nema sumnje da kršćanstvo sve više gubi nacionalni naboj, što se očituje kroz slabljenje tradicionalnih oznaka, a u novom demokratskom društvu također gubi i svojevrsnu *višedesetljetnu opozicijsku ulogu*. Druga činjenica naglašava da otvaranjem prema Europi i svijetu te snažnijom željom postati još više dijelom tog europskog i svjetskog ozračja, hrvatski građanin nerijetko, bilo da je toga svjestan ili nije, putem društvenih sredstava moderne komunikacijske tehnologije, prima i skoro u potpunosti usvaja puno toga što već desetljećima nagriza i rastače europsko društvo.²⁰⁹ Od svega navedenoga nije izuzet ni kršćanin vjernik, u našem slučaju vjeroučitelj, koji je koristeći svoje osobne i vjerničke potencijale, pozvan da na svim područjima života i djelovanja promiče i razvija humanije društvo.

Osjećaj opće krize prouzročen suvremenom kulturom, od kojeg nije izuzeto niti hrvatsko društvo naročito u njegovom duhovnom aspektu,²¹⁰ i dodatno pojačavan ekološkom problematikom, pretvorio se u potragu za cjelovitom znanošću, duhovnošću i životnom praksom.²¹¹ Stoga sva ova vrlo složena i donekle nejasna kretanja i događanja u suvremenoj kulturi ne smijemo u potpunosti odbaciti, već ih uzeti s dozom kritičnosti, ako želimo promovirati kršćansku vjeru za budućnost.

To zahtijeva stanoviti dijalog između vjere i kulture, odnosno Crkve i teologije; neku vrstu *balansiranja*, koje je na II. vatikanskom saboru proglašeno čak dužnošću. Naime radi se o tome da bi Crkva trebala biti spremna u svako vrijeme ispitivati znakove vremena i tumačiti ih u svjetlu Evanđelja te na način kako odgovara svakom naraštaju, odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života i o njihovom međusobnom odnosu (usp. LG 4). To što je Koncil stavio u igru *svjetlo Evanđelja*, podsjeća Crkvu i teologiju, a time i

---

²⁰⁹ Usp. Josip BALOBAN, Društveno-kulturno ozračje u kojem se događa katehizacija, 421.

²¹⁰ Usp. Tonči MATULIĆ, *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje. Pomirenje i duhovna obnova u svjetlu proročke i kritičke raščlambe stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva*, Zagreb, 2010.

²¹¹ Usp. Fritjof CAPRA – David STEINDL-RAST, *Wendezeit im Christentum. Perspektiven für eine aufgeklärte Theologie*, München, 1991.

vjeroučitelja kao odgojitelja u vjeri, na stvaranje identiteta kršćanske vjere. Time je teologija izazvana da na stvaralački način poveže u sebi otvoren pogled i čvrsto uporište, imajući pri tom povjerenja da moderni pluralizam može postati plodan teren za nove oblike i načine izražavanja i življenja kršćanske vjere. To osobito vrijedi za profiliranje kršćanske duhovnosti, posebice vjeroučiteljeve duhovnosti, koja ni kojem slučaju ne smije ostati u sferama privatnoga niti se zatvoriti u skupinu istomišljenika, nego bi morala sa svom ozbiljnošću i trijeznošću uvažavati duhovne potrebe ljudi današnjega vremena. Suvremeni čovjek je u biti nezadovoljan i nalazi se u trajnoj potrazi za autentičnim životom. K tomu u prilog govore i mnoge analize današnje životne situacije u kojima jasno izlazi na vidjelo činjenica da je moderni čovjek *bez korijena*, odvojen od *unutarnjeg izvora*, te da je izgubio *unutarnje središte*. On zapravo živi samo *na površini*, stoga ne začuđuje to što je i njegovo djelovanje *površno, rascjepkano* na tisuće *djelića*. Iz priloženog je sasvim jasno da mu nedostaje dimenzija dubine, povezanosti i svjetla, fali mu ono što je moguće postići jedino življenim kontaktom s dubinama vlastite egzistencije, sa svijetom koji nadilazi kategorije prostora i vremena, ali koji ni u kojem slučaju zbog toga nije manje stvaran od pojavnog. Stoga ne iznenađuje da je kod naših suvremenika tako očito vidljiva žeđ za nutrinom i očaranost duhovnim vrijednostima.²¹²

Situacija nije bitno drugačija niti u samoj Crkvi u kojoj se općenito osjeća stanovito nezadovoljstvo s uhodanim načinom prakticiranja kršćanske vjere i izvanjskom pripadnošću instituciji Crkve. Konkretni kršćanski život kakvoga posreduje pastoralna praksa u tranziciji odvija se na dva paralelna kolosijeka na kojima nije uvijek lako prepoznati dodirne točke. Prvi se odnosi na kršćanski moral, koji je uglavnom legalistički predstavljen, tako da je legalističko poimanje morala posve ispražnjeno od duhovnosti, tj. od duhovnoga nasljedovanja osobe Isusa Krista. Drugi kolosijek se tiče kršćanske duhovnosti, nažalost posve lišene odgovornosti za čovjeka i svijet te njihovu kršćansku preobrazbu, odnosno duhovnost se pojavljuje posve ispražnjena od moralnosti, tj. od njezinih zahtjeva za postojanim i neumornim vršenjem dobra u svakodnevnom životu.²¹³ Svaki vjernik, htio on to priznati ili ne, duboko u sebi osjeća da mehaničko izvršavanje *vjerskih dužnosti* i *života po zakonu* ostavlja nutrinu praznom i nezadovoljnom. Ne bi nas trebala iznenaditi niti činjenica što u sadašnjem vremenu mnogi kršćani osjećaju u dubini bića da su lišeni istinske religioznosti, unutarnjeg bogatstva, duhovnog potencijala i blagoslova o kojima Sveto pismo i bogata duhovna baština govori kao o normalnom stanju svakog vjernika. Stoga se kršćanska

---

²¹² Usp. Anđelko DOMAZET, Kršćanska duhovnost u ozračju pluralizma, 45.

²¹³ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 816.

duhovnost nalazi pred neodgodivom zadaćom obnove *dubine u jednodimenzionalnom svijetu* i otvaranja novih načina i putova pristupa k Bogu. Ona će to uspjeti ako bude iskustvena, evolutivna i znadne ponuditi praktičnu poruku, odnosno inicijaciju u iskustvo vjere.²¹⁴ Suvremeni vjeroučitelj kao jedan od nezamjenjivih aktera duhovne obnove, koja sačinjava bitni sastojak koncilske obnove cijele Crkve, u njezinu realizaciju trebao bi krenuti od konkretnih vjernika, tj. vjeroučenika, mladih ljudi, roditelja, profesora, članova župne zajednice, kao i svih drugih ljudi dobre volje, i to razboritim i mudrim prepoznavanjem i tumačenjem znakova vremena u svjetlu Evanđelja.²¹⁵

To drugim riječima znači da je moguće govoriti o kulturnoj fizionomiji vjeronauka u školi samo unutar temeljne matrice odnosa vjere i kulture pod vidom temeljnog katehetskog načela: vjernost Bogu i vjernost čovjeku, koje ima smisla jedino ako polazi od temeljnog teološkog načela, a to je Utjelovljenje.²¹⁶ U tom je kontekstu suvremeni vjeroučitelj vjernik laik pozvan na inkulturaciju vjerničke Poruke u suvremenom hrvatskom društveno-kulturnom ozračju. Potpuno ispunjenje te svoje zadaće vjeroučitelj vjernik laik ostvaruje kao učitelj i odgojitelj. Njegova specifična učiteljska zadaća očituje se u tome da ponudi analitičke instrumente i interpretaciju znakova uz pomoć kojih se izriče vjerničko-kršćanski fenomen u našem kulturalnom kontekstu te uvođenje vjeroučenika u istraživanje i korektnu interpretaciju ovih znakova. Za ispunjenje te zadaće on mora posjedovati ne samo znanstvene spoznaje na tom području, nego bi daleko više trebao imati osobno iskustvo religioznoga sadržaja, koje se stječe kroz osobno življenje u kršćanskoj vjerničkoj zajednici. Što se tiče njegove zadaće kao odgojitelja u vjeri, od njega se traži da dovede vjeroučenike do pitanja smisla života i traženja odgovora na najdublja egzistencijalna pitanja, konfrontirajući ih s *odgovorima* koji proizlaze iz kršćanskoga religiozno-vjerničkog iskustva. Na taj način vjeroučitelj izvršava dragocjenu službu odgoja osobnosti svojih vjeroučenika na liniji pravog oslobođenja i najdubljeg očovječenja kroz komunikacijske kompetencije usvajanja odgojnog mentaliteta.²¹⁷ Iz svega proizlazi da je vjeroučitelj u školi, suvremenom hrvatskom društvu i župnoj zajednici interpretator religiozne dimenzije kulture. Stoga kultura koja nije u službi čovjeka ne smatra se istinskom kulturom, jer je ona središnje mjesto u kojem čovjek dostiže puninu ljudskosti.

U pronalaženju kršćansko teološkoga odgovora na suvremena kulturna pluralistička događanja u našem društvu treba pribrojiti promišljanja dvojice istaknutih autora, čije vizije

---

²¹⁴ Usp. Michael P. GALLAGHER, *Fede e cultura*, 191.

²¹⁵ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 819.

²¹⁶ Usp. Valentina MANDARIĆ, *Odgojna, kulturna i evangelizacijska dimenzija vjeronauka u školi*, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 8.

²¹⁷ Usp. Lucio SORAVITO, *Insegnante di religione: un'identità in fieri*, 280-281.

držanja i djelovanja Katoličke crkve u susretu s izazovima suvremenoga svijeta mogu poslužiti u kreiranju prave eklezijalne dimenzije i vjeroučiteljeve duhovnosti. Prvi od njih je svakako Ž. Mardešić, koji promišljajući o *unutrašnjem čovjeku*,²¹⁸ kao teološki odgovor Crkve uzima u obzir društveni opis triju scenarija,²¹⁹ ali ga obilno prekoračuje jer za polazište uzima nadnaravno uplitanje Boga u ljudsku povijest, što treba uzeti kao novost, ali ne malu i beznačajnu. Iz tog konteksta se teološki pogled na suvremeni svijet može najkraće sažeti u pet bitnih odrednica ili lica Crkve poslani svijetu u susret i na pomoć. Prvo navodi *Crkvu siromaha i zapostavljenih*, gdje se prvenstveno ne misli na one materijalno ugrožene, nego daleko više na one iz bogatih društava kao što su ovisnici, neuki, umirovljeni, neuspjeli, odbačeni, nezaposleni, rubni i prezreni. Crkva siromaha, ako želi ostati uvjerljivom, mora gajiti duh siromaštva i oporbe spram idolatrije novca i udobnosti, no ne smije se pod svaku cijenu lišiti uljudbenih postignuća našega suvremenoga svijeta. Zatim navodi *Crkvu dobrote i milosrdne ljudskosti*, bez koje nema ni patnje ni Križa kao bitnih sastojaka kristovske patnje i kršćanskog križa. To je ono što J. B. Metz u svojim tekstovima naziva *memoria passionis* čovječanstva, a što treba ponajprije protegnuti na neprijatelja.²²⁰ Budući da je taj misterij usko povezan sa stvarnošću otkupljenja i spasenja, on predstavlja cjelinu smisla kršćanskog življenja i postojanja. Kao treću navodi *Crkvu nade i radosti* koja upravo kroz Crkvu dobrote i milosrđa kao i kroz Crkvu križa i patnje postaje Crkva nade i pashalne radosti. Stoga su, ističe Ž. Mardešić, pesimistički kršćani najveća sablazan i najotrovnije nijekanje kršćanske istine, jer na svijet treba gledati drugačije i postati svjedocima radosti i veselja, odnosno Vesele vijesti. Dok se prve tri odrednice Crkve uglavnom više odnose na duhovne temelje i osobne napore, četvrto lice opisuje dužnosti Crkve u svijetu, tako da možemo kazati da je riječ o stanovitoj političkoj teologiji osobita sadržaja. U tom kontekstu se *Crkva mirotvorstva, pomirenja i praštanja*, mirotvorstvom opire ratovima i sukobima, a pomirenjem oslabljuje i smanjuje rascjep neprijateljstva, dok praštanjem zalječuje sadašnje mržnje te čisti prošla zla pamćenja i sjećanja. Na kraju peto lice Crkve odnosi se na *Crkvu dijaloga sa svijetom*, gdje se osjeća najveća promjena. Kršćani su konačno shvatili da su oni Božji narod koji je ustvari Crkva. Prema tome poslanje je vjernika obraćeni i spašeni, a ne pobijeđeni i poraženi svijet. U tom duhu jedino kršćanstvo, naravno, ono evanđeosko i koncilsko, želi služiti svijetu takvom kakav on uistinu i jest, za razliku od drugih koji nasiljem nastoje promijeniti svijet. To će se

---

²¹⁸ Tonči MATULIĆ, *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje*, 391.

²¹⁹ Usp. Željko MARDEŠIĆ, Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 905-933.

²²⁰ Usp. Johann B. METZ, *Memoria passionis. Ein provozierendes Gedächtnis in pluralistischer Gesellschaft*, Freiburg in Breisgau, 42011.

dogoditi samo pod uvjetom da naša Crkva postane što potpunijom, tj. Crkvom siromaha i zapostavljenih, Crkvom dobrote i milosrdne ljudskosti, Crkvom nade i radosti, Crkvom mirotvorstva, pomirenja i praštanja te Crkvom iskrena dijaloga sa suvremenim svijetom. Drugačije neće ići, jer nije u Evanđelju obećano, nego od ljudi stvoreno.²²¹ Ovako predstavljena Mardešićeva vizija Crkve u suvremenom svijetu postaje još uvjerljivijom kada se sjetimo one malo prilagođene otačke izreke koja kaže: što je duša u tijelu, to neka bude Crkva u kršćaninu (*quod anima est in corpore hoc sit in cristiano Ecclesia*). Budući da je vjeroučitelj po svojoj službi prvenstveno pozvan i poslan u ime Crkve biti i djelovati u današnjem svijetu, onda se na njega primarno odnose gore navedene riječi, kao i poziv obnove i uspostave teologijskog shvaćanja Crkve, a ne njezinog sociologijskog tumačenja. Takvo poimanje Crkve neminovno uključuje stanovitu odgovornost kršćana za svijet,²²² koju u sebi, bez daljnega, treba posjedovati suvremeni vjeroučitelj, i to na način da se ne ljuti na suvremeni svijet zbog toga što ne poduzima ono što je njegova dužnost, jer bi se na kraju moglo shvatiti da je svijet odgovoran za Crkvu, a ne Crkva za svijet, što je s teološkog gledišta potpuna pogreška. Vjeroučitelj sa svoje strane mora Crkvu učiniti sve više razumljivijom i prihvatljivijom suvremenom čovjeku.

Drugi autor je pomoćni bečki biskup H. Krätzl,²²³ sudionik Drugoga vatikanskog koncila. On u svom teološkom promišljanju o Crkvi za budućnost iznosi jasne i zdrave crkvene odrednice, koje će, bez daljnega, pomoći suvremenom vjeroučitelju u formiranju ekleziološke dimenzije njegove duhovnosti koja će se očitovati kroz vjerodostojnost crkvenog stava, osobnog i odgovornog zalaganja za živu Crkvu na našim prostorima, a i u pluralnoj Europi, tj. današnjem Aeropagu.

U prvom poglavlju prvoga dijela disertacije usredotočili smo se na sustavnu interpretaciju rezultata dosadašnjih poslijekoncilskih teološko-katehetskih istraživanja, u uskoj povezanosti s rezultatima teologije duhovnosti. Kao središnji zaključni rezultat valja istaknuti postojanje koncepcije odnosno definicije duhovnosti vjeroučitelja laika kao jedno od temeljnih obilježja njegovog profila, odnosno identiteta. To praktično znači da treba voditi računa o tzv. trima sukcesivnim fazama: faza izbora zvanja vjeroučitelja, faza temeljnoga studija i faza trajne cjeloživotne formacije. Dosadašnja istraživanja naglašavaju da se vjeroučiteljeva duhovnost dinamično integrira u sve tri faze. Time dolazi na vidjelo činjenica

---

²²¹ Usp. Željko MARDEŠIĆ, Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive, 934-935.

²²² Usp. Željko MARDEŠIĆ, *Odgovornost kršćana za svijet*, Sarajevo, 2005., 154.

²²³ Usp. Helmut KRÄTZL, *Nova radost zbog Crkve. Angažirano svjedočanstvo*, Zagreb, 2005., 296-299; Helmut KRÄTZL, *Zaustavljena u letu. Što mi sve nakon Koncila nedostaje*, Zagreb, 2006., 213-214.

da duhovnost vjeroučitelja vjernika laika nije unaprijed zadana, već ima svoje antropološko-teološko *ishodište* i svoju temeljnu i cjeloživotnu razvojnu putanju.

II. POKONCILSKE SMJERNICE CRKVENOG UČITELJSTVA

Rezultate teološko-katehetskih ishodišta iz prvog poglavlja osvjetlit ćemo pokoncilskim smjernicama crkvenog Učiteljstva. Najprije ćemo se usredotočiti na dokumente opće Crkve, a potom na dokumente pokrajinskih crkava u europskom okruženju, naročito talijanske i njemačke, s posebnim osvrtom na dokumente Hrvatske biskupske konferencije.

1. Opći crkveni dokumenti

Poslije Drugog vatikanskoga koncila Crkva je izdala nekoliko važnih katehetskih dokumenata koji su od velikog značenja za opći razvoj teološko-katehetskih gibanja na razini čitave Crkve. Ti dokumenti predstavljaju temeljne smjernice bilo da se radi o katehetskom ili pastoralnom području crkvenog djelovanja. Tu ponajprije spadaju dvije apostolske pobudnice: *Evangelii Nuntiandi* i *Catechesi Tradendae*, zatim dva katehetska direktorija: *Opći katehetski direktorij* i *Direktorij za katehezu*.

Papinsku pobudnicu *Cristifidelis laici*, kao dokument koji se odnosi na opću Crkvu, uzet ćemo na poseban način u razmatranje, jer se predmet istraživanja duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, što je razvidno i iz samog naslova teme ovoga rada.

1.1. *Evangelii Nuntiandi* (1975.)

Radi se o općem crkvenom evangelizacijsko-katehetskom dokumentu koji je nastao kao apostolska pobudnica pape Pavla VI. poslije Treće sveopće biskupijske sinode o evangelizaciji u suvremenom svijetu održanoj u Svetoj godini, a o desetogodišnjici zaključenja Koncila.²²⁴

Apostolska pobudnica *EN* naglasak stavlja na evangelizaciju.²²⁵ Ipak, mora se priznati da ona po svom sadržaju itekako uključuje katehezu²²⁶ kao sastavni dio evangelizacije, pa

---

²²⁴ PAVAO VI., *Evangelii Nuntiandi, Naviještanje Evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2000.

²²⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Iskustvo nove evangelizacije u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 3, 576. U širem smislu evangelizacija označava crkvenu zadaću da svim narodima donese prvi navještaj (*kerygma*) Radosne vijesti. U užem smislu pak označava misijsku djelatnost Crkve u zemljama gdje Crkva još nije utemeljena i kršćanska vjera zasađena. Dakle ona se razlikuje od katehizacije. Budući da se u evangelizacijskom djelovanju služimo katehezama, može se dogoditi da pomislimo kako su te dvije stvarnosti istovjetne. Važno je naglasiti da su evangelizacijske kateheze egzistencijalne, kerigmatske i da motiviraju na obraćenje života i prihvaćanje kršćanske vjere, dok su katehizacijske tako koncipirane da poučavaju, uvode u sakramentalni i moralni život Crkve te sveobuhvatno izgrađuju vjeru vjernika. Dakle evangelizacija se razlikuje od katehizacije u tome što evangelizacija ima zadatak da zasađi vjeru, a katehizacija zasađenu vjeru vodi prema punini života.

prema tome i katehetu, odnosno vjeroučitelja, kojega promatra više kao evangelizatora, odnosno navjestitelja Radosne vijesti, što je razlog više da ju se pomnije istraži kao jednog od značajnijih općecrkvenih dokumenta.

Iz preciznije analize dokumenta pape Pavla VI. zapaziti ćemo da je u njemu prvenstveno predstavljena crkvena dimenzija duhovnosti vjeroučitelja, koji je pozvan i poslan izvršiti službu služenja Riječi u dubokom zajedništvu s Crkvom, u kojoj djeluje Duh, „glavni pokretač evangelizacije” (EN 75). Na ovoj se liniji mogu prepoznati neki unutarnji duhovni stavovi prisutni u evangelizacijskim djelatnicima, katehetama, odnosno vjeroučiteljima, kao što su: poslušnost i neprestana molitva Duhu Svetome (usp. EN 75), svjedočanstvo i svetost života (usp. EN 76), samoprijegor i odricanje (usp. EN 76), ljubav prema euharistiji (usp. EN 76), građenje jedinstva (usp. EN 77), iskreno i bezinteresno traženje istine (usp. EN 78), djelotvorna ljubav prema svima (usp. EN 79) te žar i radost svetaca (usp. EN 80).²²⁷

Papa, naime, potiče na to da bi ove unutarnje stavove trebali usvojiti svi oni koji se bave navještajem Evanđelja, ako žele ostati vjerni vlastitom pozivu i poslanju. Budući da je Božja riječ jedan od glavnih sadržaja vjeronaučnog poučavanja, neki od njih zaslužuju da ih se detaljnije istraži prema gore spomenutom redosljedu.

1.1.1. Djelovanje Duha Svetoga

Apostolska pobudnica (EN 75) ističe djelovanje Duha Svetoga i u evangelizacijskom i u katehetsko-pastoralnom, odnosno vjeroučiteljskom djelovanju. Dovoljno je ukratko spomenuti neke aspekte te učinkovitosti s ciljem da se naglase važnije značajke njegova djelovanja koje su od neophodne važnosti za promišljanje o duhovnosti vjeroučitelja.

Na početku je istaknuta važna tvrdnja za naše promišljanje: „Bez djelovanja Duha Svetoga evangelizacija uopće nije moguća”. Time se želi naglasiti da je prvi i nezamjenjivi začetnik evangelizacije Duh Sveti, dok su kršćanska zajednica (Crkva) i pojedinačno svaki evangelizator, ili vjeroučitelj vjernik laik, samo vjerni suradnici Duha, odnosno njegovi

---

²²⁶ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 80 i 83. Tijekom povijesti kateheza je dobivala razna imena u raznim kulturnim područjima, stoga je razumljivo da nije uvijek lako utvrditi jasne granice između raznih termina koji su djelomično istoznačnice, a dijelom mogu ukazivati na više ili manje različite stvarnosti. Ako imamo na umu tradicijske činjenice i sadašnje razmišljanje, „katehezom možemo zvati svaki oblik crkvenog služenja riječi Božjoj usmjerenog prema dozrijevanju kršćanske vjere osoba i zajednica”. Zbog jasnijeg terminološkog razumijevanja potrebno je također kazati da religiozni odgoj, religiozna formacija, religiozna poduka, religiozna nastava, religijska kultura i sl. jesu različiti nazivi koji traže temeljito istraživanje, a čiji se identitet može tek razumjeti u konkretnom kontekstu različitih kulturalnih situacija. Neki od ovih izraza ponekad konkretno ukazuju na to da se radi o religioznoj pouci u školi (školski vjeronauk, *Religionsunterricht*, *insegnamento religioso*, *ensenca religiosa*, *religious education*).

²²⁷ Usp. Gaetano GATTI, *Duhovnost vjeroučitelja*, 162.

instrumenti. Duh Sveti je zapravo duša cijele Crkve. On je taj koji vjernicima tumači duboki smisao Isusovog naučavanja i njegova otajstva. Upravo on, danas, kao i u crkvenim počecima, djeluje u svakom blagovjesniku koji mu dopušta da se u njemu nastani i da ga vodi, te da u njegova usta stavlja riječi do kojih on sam ne bi mogao doći, dok u isto vrijeme pripravlja dušu slušatelja da bude otvorena i prijemljiva za Radosnu vijest i kraljevstvo koje se naviješta. Evangelizacijske, odnosno katehetske tehnike su dobre, ali ni najsavršeniju među njima ne može zamijeniti diskretno djelovanje Duha Svetoga. Stoga bez njega i najbolje pripremljena vjeroučiteljeva nastavna jedinica prema svim metodičkim i didaktičkim značajkama pokazuje se praznom i nedostatnom. Moramo priznati da Crkva danas živi povlašteno vrijeme Duha Svetoga. Posvuda ga se želi i nastoji bolje upoznati, upravo onako kako nam ga Pismo objavljuje. Ljudi su sretni kada se prepuste njegovu djelovanju i dopuštaju da ih on vodi.

Papa u spomenutom tekstu također dodaje još jednu značajnu tvrdnju koju izriče riječima: „No ako Duh Božji ima izuzetno mjesto u cjelokupnom životu Crkve uopće, to najviše dolazi do izražaja u izvršavanju njezina evangelizacijskog poslanja” (EN 75). Tako ponovno otkrivanje i vrednovanje Duha Svetoga u Crkvi trebalo bi dostići vrhunac upravo u evangelizaciji i katehezi, svakako preko kateheta, tj. vjeroučitelja u školi. Otuda papa također potiče sve blagovjesnike da neprestance mole Duha Svetoga s vjerom i žarom te da mu se razborito prepuste da ih on vodi kao konačni nadahnitelj u njihovim planovima, pothvatima i u njihovu evangelizacijskom katehetskom i vjeroučiteljskom djelovanju.

Zaključno možemo ustvrditi da je Duh Sveti onaj koji jedini dopušta da se prodre u dubinu Isusova otajstva, kako bi ga se usvojilo i postalo njegovim autentičnim svjedocima. Nadalje Duh Sveti je onaj koji vodi vjeroučitelja, čini ga poslušnim njegovu djelovanju, pripravlja dušu slušatelja da prihvate Evanđelje. Stoga učinkovitost kateheze u župi i vjeronauka u školi nije isključivo vezana samo za profesionalnu pripravu niti se bazira jedino na uporabi najboljih didaktičkih sredstava koja nam stoje na raspolaganju, nego se očituje u poniznoj poslušnosti darovima Duha, koji djeluje u dubinama svakog pojedinca.²²⁸ Tada će vjeroučitelj, kao živi i vjerni svjedok Duha Svetoga, upoznati svoja autentična nadahnuća, ako Ga bude neprestano zazivao u molitvi i ostao s njime u dubokom zajedništvu.

---

²²⁸ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista. Tracce per la riflessione personale e di gruppo sui tratti che la caratterizzano*, Leumann (Torino), 1996., 143-145.

1.1.2. Vjerodostojni svjedoci

Poznata je činjenica da je već od samih početaka kršćanstva svjedočenju životom često prethodilo samo propovijedanje. Nema sumnje da onaj koji naviješta Evandjelje mora za njega i životom svjedočiti. U današnje se vrijeme sve više osjeća potreba za svjedočenjem životom, jer bez toga nema pravog propovijedanja, odnosno vjerskog poučavanja. Posebice mladi naraštaji imaju potrebu za vjerodostojnim svjedocima. Stoga papa poziva na budnost, ističući da nas „*znakovi vremena* moraju naći budne. Šutke ili u krik ponavlja se jedno te isto pitanje: Vjerujete li vi doista to što propovijedate? Živate li to što vjerujete? Propovijedate li uistinu ono što živite? Svjedočanstvo života postalo je više nego ikada bitan preduvjet osnovne uspješnosti propovijedanja” (EN 76). Samo onom vjeroučitelju koji ima iskustvo vjere ljudi će vjerovati, jer oni koji imaju silu Duha Svetoga u sebi, moći će je istinski posredovati drugima.²²⁹

Ako vjeroučitelj želi biti dosljedan u onome što naučava, neminovno mu je potreban prijelaz od Riječi na poslužitelja te iste Riječi. Drugim riječima, govoriti o Bogu može samo onaj tko ga osobno pozna i tko njeguje blizinu s njime te polaže svu svoju nadu u njega. Stoga se papa obraća svima, potičući i opominjući, da revnost u naviještanju treba izbijati iz istinske svetosti života koji se hrani molitvom, a prije svega iz ljubavi prema euharistiji, kako bi samim propovijedanjem porasla svetost propovjednika i vjeroučitelja vjernika laika. „Svijet treba i od nas očekuje jednostavnost života, duh molitve, ljubav prema svima, naročito prema malenima i siromasima, podlaganje i skromnost, samoprijegor i odricanje” (EN 76). Jer bez biljega takve svetosti riječ koju propovijedamo teško da će naći put u srca ljudi našega vremena. U protivnom dolazi u opasnost da bude uzaludna i neplodna. Upravo takav navještaj iniciran svjedočenjem života doseže puninu kada se poslušna, prihvati i usvoji te u onome koji ga je tako primio dovode do unutrašnjeg pristanka uz Kraljevstvo Božje (usp. EN 23).

1.1.3. Graditelji jedinstva

Znak jedinstva među kršćanima je put i sredstvo evangelizacije. Stoga papa upozorava da oni koji su na poseban način angažirani na području naviještanja Evandjelja i katehetskoga vjeroučiteljskog poučavanja, kao istinski blagovjesnici, nipošto ne bi smjeli ljudima današnjeg vremena odavati sliku onih koji su razdijeljeni raznim doktrinarnim razmiricama i

---

²²⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Iskustvo nove evangelizacije u Hrvatskoj*, 579.

ideološkim podjelama kojima se ništa ne gradi, nego naprotiv sliku osoba utvrđenih u vjeri, sposobnih za susret iznad stvarnih napetosti na temelju zajedničkog, iskrenog i nesebičnog traženja istine. Razlog tomu je što Gospodin svojom duhovnom oporukom poziva na jedinstvo među svojim učenicima, i to ne samo kao vjerodostojni dokaz da smo njegovi nego i kao dokaz da je njega Otac poslao (usp. EN 77). U svijetu u kojem je narušeno dostojanstvo čovjeka i u kojem je on sam u sebi razdijeljen, poziv na jedinstvo sa samim sobom, s Gospodinom, s braćom u vjeri i s onima koji ne vjeruju, postao je više nego ikad jedna od bitnih sastavnica i vjeroučiteljeve duhovnosti.

1.1.4. Poslužitelji istine

Prvenstvena i primarna zadaća Crkve u odnosu na služenje istini jest zadaća evangeliziranja, odnosno naviještanja Evandjelja. Radi se dakle o evangelizaciji koja naviješta Radosnu vijest, a to je istina koja oslobađa i koja jedina daje mir srcu, upravo ono što ljudi očekuju da im se naviješta, a to je „istina o Bogu, o čovjeku i njegovu tajanstvenom određenju, te istina o svijetu” (EN 78).²³⁰

Ukoliko dublje promotrimo stav evangelizatora, u našem slučaju vjeroučitelja, u odnosu na istinu koju naviješta, ne može se zamisliti nikakva druga bolja pozicija od one koja se odnosi na poslužitelja istine, koju uvijek iznova treba tražiti u Božjoj riječi nad kojom „mi nismo ni gospodari, ni vlasnici, nego čuvari, glasnici i sluge istine” (EN 78). Stoga jedna od bitnih karakteristika duhovnosti vjeroučitelja jest *kult istine*, ako se pod istinom podrazumijeva Bog sam koji nam se objavio u Kristu Isusu. Konkretnije, radi se o apostolskoj askezi vjeroučitelja čije se značajke mogu ukratko sažeti: čovjek koji teži istini koju mora prenositi drugima tu istinu nikad ne izdaje niti je zataškava u želji da se sviđi ljudima, da iznenadi ili povrijedi, da bude osebujan ili da se pokaže. On se zapravo istini nikada ne protivi, ma kakva ona bila. Nastoji sve više i sve dublje upoznavati objavljenu istinu i ne čini je nerazumljivom zbog lijenosti svoga istraživanja ili bilo koje vrste straha. Istinski vjeroučitelj pozvan je svim svojim bićem vjerno služiti istini, umjesto da je zarobi svojom nedostatnošću i lagodnošću života.

Ovakav asketski stav vjeroučitelja pretpostavlja mnoga odricanja, a iznad svega odricanje od propovijedanja samoga sebe ili projiciranja na pojedince i zajednicu vlastitih problema ili vlastita mišljenja. Da bi postao pravi poslužitelj istine, od vjeroučitelja se traži

---

²³⁰ Usp. Adalbert REBIĆ (ur.), *Evangelizacija suvremenog svijeta. Teološki simpozij o dokumentu Sinode biskupa*, Zagreb, 1974.

duboko proučavanje istine u kontemplaciji, jer ne može poučavati istinu onaj koji je nije prethodno usvojio preko dugih sati razmatranja, meditiranja i molitve.²³¹ U tom smislu značajan je papin poziv upućen pastirima vjernoga naroda, učenim ljudima, teolozima, egzegetama ili povjesničarima te roditeljima i učiteljima, da svi skupa stanu u obranu istine proučavajući je sve više i više, jer Bog istine očekuje od nas da joj i mi budemo budni branitelji i vjerni propovjednici.

1.1.5. Nositelji kršćanskog optimizama

Prema dekretu *Presbyterorum ordinis* apostolski bi se život mogao definirati kao „najveće svjedočanstvo ljubavi”, jer svaki apostol nastavlja Kristovo poslanje, a posljedica toga jest usvajanje stavova dobrog Pastira.²³² Riječi svetoga Pavla na koje se referira (EN 79) uvijek su hranile život svakoga apostola, pa prema tome možemo reći i svakoga vjeroučitelja.

Karakteristike te ljubavi kako ih navodi *EN* u skladu su s aktualnim potrebama: želja za istinom, jedinstvom, sebedarivanje bez pridržaja navještaju Krista Isusa, poštivanje situacije u kojoj se naslovnici nalaze s obzirom na stupanj njihove vjere, poštivanje njihovog osobnoga ritma rasta u vjeri, njihove savjesti i uvjerenja, nastojanje da se ne nameće drugome nešto što bi upućivalo na dvosmislenost ili nejasnoću, prenošenje čvrstih istina vjere a ne sumnji i nesigurnosti.²³³ Za prakticiranje ovakve ljubavi svaki bi vjeroučitelj vjernik laik trebao biti nadahnut Evanđeljem, primjerom apostola, svetih propovjednika i misionara.

Osim toga znak apostolske ljubavi i pastoralnoga uravnoteženoga oduševljenja je i radost koja sačinjava bitnu karakteristiku svake duhovnosti, posebice duhovnosti vjeroučitelja. Stoga je istinska radost integralni dio svakoga evangelizacijsko-katehetsko-vjeroučiteljskog djelovanja. Zato papa s pravom poziva:

„Očuvajmo dakle revnost duha. Čuvajmo slatku i okrepljujuću radost naviještanja, pa i onda kad treba sijati u suzama. Nek' to bude i kod nas – kao i kod Ivana Krstitelja, kod Petra i Pavla, kod drugih Apostola, kod mnoštva divnih blagovjesnika tijekom crkvene povijesti – nutarnji zanos koji nitko i ništa ne može ugušiti. Nek' to bude velika radost naših darovanih života. I neka svijet našeg vremena koji traži, sad u tjeskobi, sad u nadi, uzmogne primiti Radosnu vijest ne od tužnih i malodušnih, nestrpljivih i tjeskobnih navjestitelja nego od službenika Evanđelja čiji život izaruje žarom, koji su prvi u sebe primili Kristovu radost i koji

---

²³¹ Usp. Juan B. ESQUERDA, *Lo spirito dell'evangelizzazione*, u: *L'annuncio del Vangelo oggi. Commento all'Esortazione Apostolica di Paolo VI. Evangelii Nuntiandi*, Roma, 1977., 486.

²³² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret *Presbyterorum ordinis* o službi i životu prezbitera, u: *ISTI, Dokumenti*, br. 11, Zagreb, 2008.

²³³ Usp. Juan B. ESQUERDA, *Lo spirito dell'evangelizzazione*, 493-494.

dragovoljno na kocku stavljaju svoj život da bi Kraljevstvo bilo naviješteno i da bi se Crkva zasadila usred svijeta” (EN 80).

Na temelju toga proizlazi da se vjeroučiteljski poziv nadahnjuje na ljubavi, žaru i gorljivosti svetih ljudi koji su čitav svoj život, unatoč svim zaprekama i poteškoćama, stavili u službu Radosne vijesti.

1.2. *Catechesi Tradendae* (1979.)

Apostolsku pobudnicu *CT* donio je papa Ivan Pavao II.²³⁴ Kako sam papa ističe, *CT* nije iscrpni dokument o neiscrpoj stvarnosti crkvenog djelovanja na području uvođenja i dozrijevanja članova Katoličke crkve u puninu Objave i kršćanskog življenja Radosne vijesti. Njegova je želja da se taj dokument temeljitim proučavanjem provodi u praksu te da katehete i vjeroučitelji po njemu živeći postanu „svjetlo svijeta i sazidani grad na gori”.²³⁵

Što se tiče duhovnosti vjeroučitelja, apostolska pobudnica stavlja naglasak na vjeroučitelja koji se najprije kao učenik stavlja u školu Učitelja, da bi potom bio Učiteljev *glasnogovornik* (usp. CT 6), živeći u dubokom zajedništvu s njime (usp. CT 9), usklađujući svoj život s nadahnućima Duha, unutarnjega Učitelja, puštajući da ga on vodi (usp. CT 72), kako bi mogao radosno prenijeti Kristovo otajstvo (usp. CT 56) u *gorljivu i velikodušnu zanosu* (CT 66) s oduševljenjem i hrabrošću (usp. CT 62).²³⁶ Ovi ključni elementi koje navodi *CT* zaslužuju posebnu pažnju, čijom dubljom analizom dolazimo do jasnije spoznaje vjeroučiteljeve duhovnosti.

1.2.1. Osoba vjeroučitelja suobličena je Isusu Učitelju iz Nazareta

Ocrtavajući duhovni lik vjeroučitelja, *CT* ne polazi od njegove katehetske službe niti od uloge koju obavlja u školi ili kršćanskoj zajednici, već od odnosa s Isusom Kristom, jedinim Učiteljem: jučer u njegovu povijesnom i zemaljskom događaju, a danas u njegovoj stvarnosti Uskrsloga, koji djeluje u Crkvi po Duhu. Ovaj apsolutni prioritet istaknut je na početku *CT-e* s željom da se naglasi neophodno potrebna pretpostavka u daljnjem razmišljanju, koja će se ponovno pojaviti u njegovim zadnjim poglavljima. Time se zapravo

---

²³⁴ IVAN PAVAO II, *Catechesi Tradendae. Apostolska pobudnica biskupima, svećenicima i vjernicima cijele Crkve o vjerskoj pouci u naše vrijeme*, Zagreb 1994.

²³⁵ Usp. Rudi PALOŠ, (ur.), *Apostolska pobudnica catechesi tradendae*, u: *Kateheza*, 1 (1979.) 4, 24-25.

²³⁶ Usp. Gaetano GATTI, *Duhovnost vjeroučitelja*, 162.

želi istaknuti činjenica, da živjeti duboko osobni odnos s Kristom učiteljem, po Duhu, jest najvažnija preporuka koju papa namjerava pobuditi vjeroučiteljima.²³⁷

Često pozivanje na Isusa Učitelja ili na otajstvo Kristovo, ne predstavlja samo veliku važnost za katehetske sadržaje (usp. CT 5), već daleko više za shvaćanje vjeroučitelja koji se u određenom smislu može smatrati *sakramentom* Isusa Učitelja. U *CT-u* postoji niz motiva koji ukazuju na to da bi vjeroučiteljska zadaća trebala prvenstveno biti služenje Riječi nadahnuto originalnom duhovnošću. Pritom vjeroučitelj nije netko tko je samo činitelj svetih stvari, već je prije svega vjernik laik, učenik koji nastavlja Andrijinu gestu koja uvodi Petra u Isusovo učeništvo (usp. Iv 1, 40-42).²³⁸

Promotrimo li s više pozornosti neka mjesta u *CT-u* (usp. CT, 1, 10, 11, 19, 20, 73), zapaziti ćemo da se motiv učeništva kod Isusa smatra temeljnim razlogom katehetskog, odnosno vjeroučiteljskog djelovanja. Slika Krista Učitelja, u isto vrijeme veličanstvena i bliska, zadivljujuća i utješna, slika je koju je oličio kist evanđelista. Ona je veoma često prisutna u ikonografiji od starokršćanskih vremena. Predstavljanje Krista koji poučava nalazimo već u rimskim katakombama, kao i na mozaicima rimsko-bizantske umjetnosti iz III. i IV. stoljeća, te kasnije u romaničkim i gotičkim katedralama srednjeg vijeka. Pitajući se što to konkretno znači za vjeroučiteljev duhovni život, C. Bissoli traži odgovor u *CT-u*. Tako on duhovnost vjeroučitelja vjernika laika svodi na tri glavne značajke: vjernost, zrelost i hrabrost.²³⁹

1.2.1.1. Vjernost

Zbog trajne opasnosti da se od kateheze načini samo ljudsko djelo koje svojim vlastitim snagama teži postići velike uspjehe, *CT* se poziva na kršćansko otajstvo, koje bi trebalo prožimati cjelokupno katehetsko djelovanje tako snažno da ono preraste u vjeroučiteljev vjernički stav. Naime otajstvo vjere je stvarnost koja se ne može do kraja izreći niti iscrpsti. Time se ostavlja prostor za uvijek novo i dublje otkrivanje koje zahvaća cjelokupnu osobu kako učenika tako i učitelja. Dakle ovdje se radi o osobnom napretku u kojem vjera vjeroučitelja vjernika laika postaje vjernost Kristu. Stoga

---

²³⁷ Usp. Gaetano GATTI, La persona del catechista e la sua formazione nella *Catechesi Tradendae*, u: *Presenza pastorale*, 50 (1980.) 9-10, 94.

²³⁸ Usp. Cesare BISSOLI, Qualità e fisionomia spirituale del catechista. Dal Vaticano II. a *Catechesi Tradendae*, u: *Catechesi*, 49 (1980.) 12, 8.

²³⁹ Usp. *Isto*, 8-9.

„neprestana briga svakog katehete [...] mora biti ta da svojim poučavanjem i svojim ponašanjem posreduje Isusovu nauku i život. Neće ići za tim da pozornost i pristanak razuma i srca svoga vjeroučenika zaustavi na sebi samom, na svojim osobnim mišljenjima i stavovima, posebno neće ići za tim da usađuje svoja mišljenja i svoja osobna opredjeljenja kao da ona izražavaju nauku i pouke Kristova života. Svaki kateheta bi trebao biti u stanju primijeniti na sebe otajstvenu Kristovu riječ: 'Moja nauka nije moja, nego onoga koji me je poslao' (CT 6).²⁴⁰

U tom kontekstu A. Fossion, govoreći o duhovnosti vjeroučitelja, veoma precizno naglašava zahtjevnost i važnost izrazito duhovne sposobnosti vjeroučitelja da se osobno svojim životom i djelovanjem otvori Kristu s potpunim povjerenjem i vjerom u njega i sve ono što je On naučavao, bez nametanja vlastitoga načina življenja te iste vjere, odnosno da „ne priječi vlastitim skučenostima, ograničenostima i nedostacima pristup drugih pravoj i istinskoj vjeri”.²⁴¹ Prema tome duhovnost vjeroučitelja je u prvom redu duhovnost poslanoga, *glasnogovornika*, onoga koji Kristu dopušta da preko njegovih usta poučava. Stoga papa, uporno naglašavajući ovu službeničku dimenziju Riječi i nauka, poručuje: „Kako li marljivo mora svaki kateheta ponavljati riječ Božju koju predaje Crkveno učiteljstvo, kakvu li duboku bliskost s Kristom i Ocem, kakav molitveni duh, kakvu odijeljenost od samog sebe mora imati da može reći: 'Moja nauka nije moja!'" (CT 6).

Jednako je tako potrebno duboko zajedništvo s Isusom Učiteljem koji je poučavao cijelim svojim životom, čiji se jasno zacrtan *itinerer* toga zajedništva nalazi u apostolskoj pobudnici. Dok vjeroučitelj vrši svoje vjeroučiteljsko poslanje u školi ili u crkvenoj zajednici, ne bi nikada smio zaboraviti da se uzvišenost Krista Učitelja, sklad i uvjerljiva jedinstvena snaga njegova naučavanja, mogu objasniti samo tako da se njegove prisposode i razmišljanja nikada ne razdvajaju od njegova života i njegova bića. Sav njegov život, njegove šutnje, njegova čuda, njegovi čini, njegova molitva, njegova bezgranična ljubav za čovjeka, posebice za one malene i siromašne, prihvaćanje potpune žrtve na križu za otkupljenje svijeta, njegovo uskrsnuće – sve je to ostvarenje njegove riječi i objave. Stoga sva promišljanja, koja možemo naći u riznici velikih crkvenih predaja, učvršćuju odanost vjeroučitelja prema Kristu Učitelju koji objavljuje Boga ljudima i čovjeka njemu samome. S pravom se može konstatirati da je to Učitelj koji spašava, posvećuje i vodi, koji živi, govori, potresa, uznemiruje, ispravlja, sudi, oprašta, putuje svakodnevno s nama na našem povijesnom putu. To je Učitelj koji dolazi i koji će doći u slavi (usp. CT 9).

---

²⁴⁰ CT se na tom mjestu referira na omiljelu temu četvrtog Evandjelja (Iv 3, 34; 6, 28; 12, 49; 14, 24).

²⁴¹ Usp. André FOSSION, *La spiritualité du catéchiste aujourd'hui*, u: *Lumen Vitae*, 51 (1996.) 2, 152.

Sve gore navedeno zahtijeva od vjeroučitelja vjernika laika da djeluje kao živi i poslušni instrument Duha Svetoga, jer je vjerski odgoj u školskoj ili župnoj zajednici rast u vjeri i sazrijevanje kršćanskoga života prema njezinoj sve većoj punini. Razumije se da je to djelo Duha koje samo on kao unutarnji učitelj može probuditi i podržavati u Crkvi. Stoga je stav Crkve, pa prema tome i svakog vjeroučitelja, da ga neprestano zaziva, bude u zajedništvu s njime i trudi se upoznati njegova autentična nadahnuća (usp. CT 72). Kako bi to postigao, od njega se također očekuje ponizni napor, strpljivost i ustrajnost u sve dubljem upoznavanju otajstva Kristova, kako bi ga istinski mogao svjedočiti. Ne smijemo zaboraviti da je Duh Sveti onaj koji svjedoke preobražava u učenike Kristove, a to konkretnije znači da vjeroučitelji vjernici laici mogu dati svjedočanstvo samo onoga otajstva spasenja kojega su i sami postali svjedoci, i kao takvoga ga nose u sebi i daruju braći.²⁴²

U raspoloživosti sili i snazi Duha Svetoga i u slušanju Isusa kao vrhunskog Učitelja, vjeroučitelj vjernik laik nalazi u Mariji iz Nazareta *majku* i *model*, jer je ona potpuno oblikovala vlastiti život prema Božjoj riječi i dopustila se u svemu voditi od Duha Svetoga (usp. CT 73). Budući da je Marija živi model svih onih koji naviještaju Krista suvremenom čovjeku današnjice, vjeroučitelji su prvenstveno pozvani postati poslanici ljubavi Očeve, biti *živi navjestitelji* Krista, uvijek otvoreni, poslušni i raspoloživi Duhu Svetomu, djelujući u ljubavi koja je duboko sjedinjena s Crkvom, i na koncu izvršiti spasenjsko djelo Crkve u potpunoj poslušnosti s Marijom i kao Marija.²⁴³

1.2.1.2. Kršćanska zrelost

Kao drugu značajku duhovnosti vjeroučitelja, C. Bissoli ističe kršćansku zrelost, koju papa očekuje od svih koji nesebično rade u službi Evanđelja. Ovdje pretpostavljamo da ljudska zrelost vjeroučitelja prethodi onoj kršćanskoj, odnosno da su obje neophodne te da nikad ne idu jedna bez druge, nego se međusobno nadopunjuju. Naime od vjeroučiteljâ se prema CT očekuje da posjeduju ljudsku i kršćansku zrelost, kao kvalitete i stavove bez kojih je zapravo skoro nezamisliva njihova vjeroučiteljska služba. Zato CT ne sugerira nikakav izravan popis ljudskih i kršćanskih kreposti vezanih uz ove stavove, ali ih podrazumijeva, naslućujući ih s onu stranu vjeroučiteljskog poziva. Međutim govoreći o kvalitetama koje bi

---

²⁴² Usp. José S. MARTINS, *Lo Spirito Santo Maestro interiore e ispiratore di tuta l'opera catechistica*, u: ISTITUTO DI CATECHESI MISSIONARIA DELLA PONTIFICIA UNIVERSITÀ URBANIANA (ur.), *Andate e insegnate. Commento all'Esortazione Apostolica 'Catechesi Tradendae' di Giovanni Paolo II.*, Bologna, 1980., 260-261.

²⁴³ Usp. Giacomo M. MEDICA, *Maria, vivo annuncio di Cristo. Un 'modello vivente' per i catechisti secondo il Concilio*, Leumann (Torino), 1973., 96-111.

trebao posjedovati svaki vjeroučitelj, nailazimo na znakovit izričaj u cirkularnom pismu sinodalnih otaca koji ističu da bi se iz beskonačnog popisa potrebnih svojstava vjeroučiteljskog djelovanja mogao sastaviti hvalospjev njegovoj nesebičnoj zauzetosti, kao i njegovom marljivom radu te napokon žrtvi koju čini po svom pozivu.²⁴⁴

Iz kvalifikacije vjeroučitelja kao „odgojitelja čovjeka i ljudskoga života u vjeri”, kako ga definira (CT 22), daju se naslutiti određeni djelatni stavovi koji zahtijevaju da vjeroučitelj posjeduje duboki smisao za ljudsku i kršćansku odgovornost i zrelost. Pažljivim proučavanjem apostolske pobudnice mogu se otkriti neke značajne vrline koje se upravo odnose na vjeroučiteljevu kršćansku zrelost, a to su: mudrost (usp. CT 40; 61), vjernost (usp. CT 35), hrabrost, nada i polet (usp. CT 62), velikodušnost (usp. CT 67), povjerenje (usp. CT 15), poniznost (usp. CT 31; 32; 66), strpljivost (usp. CT 40), oduševljenje (usp. CT 62), svjedočenje (usp. CT 6; 43). Navedene kvalitete ističe C. Bissoli, referirajući se na poticajne nagovore vjeroučiteljima Ivana Pavla II, u kojima ih podsjeća na preporuku Pavla VI: „Kao evangelizatori moramo pružiti sliku osoba zrelih u vjeri i sposobnih da u susretu nadvladaju stvarne napetosti, zahvaljujući zajedničkom, iskrenom i nesebičnom istraživanju istine”.²⁴⁵

Takva zrelost plod je zajedničkih stavova više puta spomenutih u *CT-u*, od kojih su neki već spomenuti u prethodnom tekstu, no potrebno ih je sažeti ako želimo dobiti cjelovitiju duhovnu sliku vjeroučitelja i konkretnije crte njegove duhovnosti. Ovdje navodimo samo neke kao što su: duboko zajedništvo s Kristom i Ocem (usp. CT 6), poslušnost Duhu (usp. CT 72), duh molitve, odricanja od sebe i svoga ja (usp. CT 6), žarki susret s Božjom riječju (usp. CT 27), radost nositi svijetu otajstvo Kristovo (usp. CT 4), radost i nada kao izvor i nutarnja raspoloživost koja treba animirati svako vjeroučiteljsko djelo (usp. CT 16; 35; 46), gorljivost i velikodušni zanos (usp. CT 66) i ponizna briga (usp. CT 31; 45; 61).²⁴⁶

1.2.1.3. Hrabrost i radost

Na općoj biskupskoj sinodi (1977.) osvijestila se činjenica da je katehetsko djelovanje, želi li se savjesno i odgovorno ostvarivati, postalo teže i napornije nego prije, jer nailazi na brojne zapreke i poteškoće. No ono je s druge strane daleko utješnije zbog dubine i bogatstva odgovora koji se dobivaju od djece i mladih. U takvoj situaciji, primjećuje C. Bissoli, papa želi da njegove riječi, poput Pavlovih poslanica, zapale srca svih vjeroučitelja: „Želim u srca

---

²⁴⁴ Usp. Giovanni CAPRILE, *Il Sinodo dei Vescovi. Quarta assemblea, 30. settembre – 29. ottobre 1977.*, Roma, 1977., 268.

²⁴⁵ Usp. Cesare BISSOLI, *Qualità e fisionomia spirituale del catechista*, 9.

²⁴⁶ Usp. Gaetano GATTI, *La persona del catechista*, 111.

svih onih koji su odgovorni za vjersku pouku i za upućivanje u život po Evanđelju obilno sijati hrabrost, nadu i polet, a njih ima mnogo, i to različitih”.²⁴⁷

Iz navedenog dolazimo do konstatacije da je vjeroučiteljeva duhovnost prilično zahtjevna. Unatoč tome današnji vjeroučitelj, kako naglašava G. Gatti, pozvan je obnoviti osjećaj sigurnosti, koji ne proizlazi iz njega samoga, već iz snage Riječi koju on naviješta i kojoj je poslužitelj.²⁴⁸ To je razlog zašto se od vjeroučitelja zahtijeva još jedna nutarnja hrabra raspoloživost, koja bi trebala uvijek podržavati njegovu službu. Ona se može očitovati na različite načine: u prenošenju kršćanske poruke u *punoj njezinoj strogosti i snazi* (CT 30), u pozivu osoba da se priklone vjeri *s punom sviješću i odvažnošću* (CT 28), u neprestanom pronalaženju novih značenja u osluškivanju Riječi, nadilazeći lakše oblike nepokretljivosti (usp. CT 60), u vršenju vlastite katehetske službe uvijek s velikodušnim žarom i oduševljenjem (usp. CT 60) te u obilnom sisanju *hrabrosti, nade i poleta* (usp. CT 62).

Vrijeme u kojem danas živimo neminovno zahtijeva još jednu kvalitetu duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, a to je radost koja bi trebala animirati cjelokupnu njegovu službu. Naime vjeroučitelj čije djelovanje nije prožeto radošću ne može se smatrati istinskim prenositeljem Radosne vijesti. Papa, govoreći u pobudnici o odgovornosti za katehetsko djelovanje koja mu pripada na tom području, potvrđuje činjenicu da tu nailazi na motive pastoralne brige, ali iznad svega izvor radosti i nade (usp. CT 16).

Postoje također i druga mjesta u pobudnici u kojima se, istina, neizravno govori o duhu radosti kao nutarnjem raspoloženju koje se očekuje od vjeroučitelja tijekom njegova djelovanja (usp. CT 4), o cilju služenja Riječi koji bi trebao priopćavati „djetetu radost što je svjedok Kristov u svojoj životnoj sredini” (CT 37). Nadalje motiv radosti treba tražiti u priklanjanju vjeri „najdragocjenijem daru koji Crkva može dati svijetu u ovom smućenom i nemirnom vremenu jest da u njemu izgradi kršćane čvrste u bitnome i ponizno sretne u svojoj vjeri” (CT 61).²⁴⁹

1.2.2. Duh Sveti – Unutarnji Učitelj

Kao što je već spomenuto, CT u zaključnoj misli o duhovnosti vjeroučitelja govori o Duhu Svetom kao *unutarnjem učitelju*. Kako postoje vrijedni komentari tog dijela, preporuča se vjeroučitelju da za osobnu meditaciju uzme izvorni tekst CT-a. Naime zaključni tekst

---

²⁴⁷ Usp. Cesare BISSOLI, *Qualità e fisionomia spirituale del catechista*, 9.

²⁴⁸ Usp. Gaetano GATTI, *La persona del catechista*, 103.

²⁴⁹ Usp. *Isto*, 101-102.

govori o djelovanju Duha Svetoga u svakom pojedinom kršćaninu i u cijeloj Crkvi. Svakako da su ove smjernice dragocjene za svakog vjeroučitelja vjernika laika, ukoliko, kao i svaki drugi kršćanin, ima udjela u crkvenoj stvarnosti. Stoga je primjereno zaustaviti se na specifičnom djelovanju Duha Svetoga u katehezi, kao i na utjecaju što ga vrši na vjeroučitelju.

Na početku se ističe djelovanje Duha Svetoga koji je načelo nadahnuća svakoga katehetskog djela i onih koji ga obavljaju: to je Duh Oca i Sina, Duh Sveti (usp. CT 72). Očevidno je da tekst iznad svega inzistira na određenoj prisutnosti Duha Svetoga u cjelokupnom katehetskom djelovanju, kao i u onima koji čine to djelo, a to su zapravo katehete u župnoj zajednici i vjeroučitelji u školi. Štoviše, on je načelo nadahnuća svakog katehetskoga vjeroučiteljskog poziva i djelovanja. Iz naglašenog djelovanja Duha Svetoga podcrtava se također važnost aspekta nutarnjeg poučavanja kao poučavanja koje je duboko, cjelovito i konstantno, te kao takvo omogućava primjereno razumijevanje misterija Krista u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Drugim riječima, Duh Sveti je onaj koji jedini jamči sadržaj kateheze, odnosno vjeronaučne pouke u svoj njezinoj istini i punini. Upravo iz prijanjanja uz vjeru i Krista, zahvaljujući djelovanju Duha, proizlazi istinsko kršćansko svjedočanstvo vjere. U svemu tome vjeroučitelj postaje ponizni, ali zajedno s Duhom Svetim, dragocjeni suradnik. Usmjeren na poslušnost Duhu, on *prevodi, interpretira, konkretizira* u vjeroučeniku duhovne sugestije i poticaje, prati ga u radosti susreta uvijek ispunjenog Isusom Kristom.

Za život Crkve i duhovnost vjeroučitelja od velike su važnosti također i *dva uvjerenja* o kojima govori CT. Prvo se odnosi na potrebu da vjeroučitelj postane sve više svjestan da svojim djelovanjem *živi kao poslušni instrument Duha Svetoga*. Otuda slijedi i odgovornost ili obveza da *stalno priziva toga Duha, bude s njime ujedinjen, potruđi se upoznati njegove najdublje inspiracije*. S druge strane potrebno je da se aktualna *obnova u Duhu* očituje na privilegiran način i na području katehetskoga vjeroučiteljskog djelovanja. U vezi s time papine riječi imaju snažan utjecaj na način da povezuju autentičnost i istinsku plodnost *obnove u Duhu* s vjeroučiteljevom sposobnošću pozitivnog utjecaja na crkvenu svakodnevicu, tako što će ponizno, strpljivo i ustrajno privući što je moguće veći broj vjernika na ulice svakodnevnice, koji će sve dublje upoznavati misterij Krista i svjedočiti ga vlastitim životom.²⁵⁰ Prema svemu očito je da papa u zaključku CT-a dovodi do jedinstva veliku *duhovnu obnovu* u Crkvi danas, dajući joj kao prioritetnu zadaću katehetsko zalaganje.

---

²⁵⁰ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista*, 146-148.

Nadalje u *CT-u* papa naglašava da je svima potrebna „kateheza koja će poučiti mlade i odrasle u našim zajednicama da dalekovidni i dosljedni u svojoj vjeri, vedro potvrđuju svoj kršćanski i katolički identitet, da *vide nevidljivo*, i da tako prionu uz Božju apsolutnost, kako bi mogli o njoj svjedočiti u materijalističkoj civilizaciji koja niječe Boga” (CT 57). Dakle papa smatra da je potrebno *vidjeti* Nevidljivoga i iznutra se sjediniti s Božjom apsolutnom veličinom. Samo iz takvog sjedinjenja vjeroučitelj će moći autentično svjedočiti, jer će mladi i odrasli govoriti o onome što su *vidjeli* i uza što prianjaju. Iz takve istinske vjere nastaje vjeronauk koji uvjerava, upravo stoga jer sam vjeroučitelj vjeruje u ono što poučava.²⁵¹ A vjera nije ništa drugo nego „jamstvo za ono čemu se nadamo, dokaz stvarnosti kojih ne vidimo” (Heb 11, 1).

1.3. Opći katehetski direktorij (1971.)

Radi se o jednom od najznačajnijih dokumenata pokoncilске Crkve.²⁵² Cilj mu je ponuditi kriterije i odrednice za obnovu zadaća i katehetskih instrumenata,²⁵³ a uređen je i objavljen prema uputama dekreta *Cristus Dominus* (14).

U promišljanju teme o duhovnosti vjeroučitelja OKD nabraja potrebna svojstva ili uvjete kako bi se na pravi način odgovorilo pozivu za duhovno poslanje vjeroučitelja. Uvjeti koji se traže od vjeroučitelja su da provodi intenzivan sakramentalni i duhovni život, da bude čovjek molitve, da znade cijeniti duboki smisao kršćanske poruke i njezine mogućnosti za preoblikovanje života. Ujedno se traži da bude čovjek ljubavi, poniznosti i razboritosti, što sve omogućuje Duhu Svetome da u katehizantima izvodi svoje plodno djelovanje (OKD 114).²⁵⁴

Vjeroučitelj ne može ispuniti svoje poslanje ako nije u dubokom zajedništvu s Kristom, tj. ako bezuvjetno ne prijanja uz njegovu osobu, ukoliko se ne hrani sakramentima kao izvorima božanskog života. Stoga su za njegov kršćanski život sakramenti od prvotne važnosti, jer iz njih proizlaze izvori milosti kako za njega kao pojedinca tako i za cijelu vjerničku zajednicu. Svjedočanstvo i dosljednost života s temeljnim odabirom i prijanjanjem uz Krista hrane vjeroučiteljevu vjeru, koja je prvi odgovor na Božji poziv. Vjera bi se trebala hraniti kruhom Riječi i sakramenata. Sakramenti dakle pretpostavljaju vjeru, inače ostaju

---

²⁵¹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010., 48.

²⁵² Usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1972.

²⁵³ Usp. Alojzije JURAK, Desetgodišnjica objavljivanja Općeg katehetskog direktorija, u: *Kateheza* 3 (1981.) 4, 61.

²⁵⁴ Usp. Gaetano GATTI, *Duhovnost vjeroučitelja*, 162.

samo prazni simbolični znakovi koji ne mogu učinkovito djelovati u vjeroučitelju bez njegove vjere i moralne raspoloživosti. Valja uvijek imati na umu da svaki vjeroučitelj u Crkvi i s Crkvom ispunja svoje poslanje navještajem Božje riječi i sakramentima, koji su privilegirani čini i događaji kojima je Krist dodijelio osobitu ili izvanrednu učinkovitost komuniciranja ljudima njegova vlastitog života. Prema tome suvremeni vjeroučitelj bi u svakodnevnom životu sakramente trebao shvaćati kao neku vrstu vježbe, odnosno uvježbavanja otvorenosti tim nepresušnim izvorima milosnog djelovanja, bez kojih nema pravog i istinskoga božanskog života. Euharistija nesumnjivo ima prvo mjesto među svim sakramentima, stoga se i ističe njezin primat nad svim ostalim sakramentima i njezina bitna učinkovitost u izgradnji Crkve (usp. OKD 58). Euharistija je doista najdragocjeniji dar, koji u njemu podržava i sjedinjuje kršćane u zajedništvu ljubavi na taj način da svaka služba, svaka karizma, posebice vjeroučiteljska, nalazi u njoj svoj temelj.²⁵⁵

Ipak, treba voditi brigu o tome da se duhovni život vjeroučitelja ne svede samo na sudjelovanje u liturgiji. Istina, on je prvenstveno pozvan da moli u zajednici, međutim morao bi se znati povući; ući u svoju sobu i moliti Oca u tajnosti (usp. Mt. 6, 6), štoviše, morao bi se moliti bez prestanka (usp. 1 Sol 5, 17). Konačno se može reći da je kršćanska molitva privilegirano mjesto u kojem vjeroučitelj otkriva i prepoznaje dar poziva koji jedino proizlazi od Boga i koja je izvor savezničkog odnosa Boga i čovjeka u Kristu. Nadalje, molitva je čin Boga i čovjeka; izvire iz Duha Svetoga i iz vjernika, sva je usmjerena Ocu, u jedinstvu s ljudskom voljom Sina Božjega koji je postao čovjekom (usp. KKC, 2564). Za vjeroučitelja Bog nije Netko o kome se govori, nego iznad svega, Netko s kime se razgovara s povjerenjem kroz molitvu. U ovom slučaju molitva postaje čin vjere u kojem vjeroučitelj moli Oca da ga prosvijetli i dadne učinkovitu snagu njegovom naviještanju i djelovanju. Nadalje vjeroučitelj kroz molitvu otkriva i prepoznaje dar Božji koji mu je On darovao, koji je upravo on sam, kao onaj koji je pozvan od Boga i koji je primio dar svoga poziva. Osim toga u molitvi vjeroučitelj ne samo da traži pomoć od Boga za ispunjenje svoga vjeroučiteljskog poslanja, nego u molitvi i s molitvom odgovara na božanski poziv.²⁵⁶

Kako bi mogao učiniti što kvalitetnijim posredništvo između Boga i čovjeka, vjeroučitelj sam treba najprije živjeti iskustvo susreta i zajedništva s Bogom, koje se događa po autentičnoj molitvi. On je zapravo svjedok koji ne govori o Bogu reda radi, nego iz izravnoga iskustva, kako tvrdi L. Soravito, smatrajući da bi vjeroučitelj morao biti iznad

---

²⁵⁵ Usp. Tomaso STENICO, *Catechisti per vocazione*, Roma, 1996., 73-74.

²⁵⁶ Usp. *Isto*, 71-72.

svoga kontemplativna osoba, osoba koja rado i trajno moli. On sam bi trebao biti prožet, odnosno *natopljen* Božjom riječju, prije nego ju ide sam naviještati ili poučavati.²⁵⁷

Postoji još jedna nezaobilazna karakteristika koja nam se čini važnom za duhovnost vjeroučitelja, a odnosi se na njegovu važnu ulogu kako u vjeronaučnom poučavanju u školi, tako isto u katehetskom poučavanju u župnoj zajednici. Riječ je o stvaranju optimalnih uvjeta za prihvaćanje sadržaja vjere. OKD to izriče na vrlo precizan način: „On se mora pobrinuti da izabere i stvara najprikladnije uvjete koji su neophodni da kršćanska poruka bude tražena, prihvaćena i produbljena. U tome jest i tu se iscrpljuje njegova zadaća. Naime prihvaćanje kršćanske poruke od katehizanata, što je plod milosti i slobode, u krajnjoj liniji ne ovisi od katehista; stoga je potrebno da katehetski posao bude popraćen molitvom” (OKD 71).

Kao što je razvidno iz samoga teksta, uloga vjeroučitelja odnosi se na pripremu i stvaranje uvjeta koji vjeru čine mogućom, shvatljivijom i željenom, a to drugima riječima znači da vjeroučitelj zna cijeniti duboki smisao kršćanske poruke i njezine mogućnosti za preoblikovanje života. Tu leži sva njegova odgovornost, a sve ostalo se prepušta milosti i slobodi vjeroučenika da prihvate ili odbiju taj milosni dar. Upravo u toj perspektivi promatranja treba tražiti i vjeroučiteljev duhovni stav. On može pripremiti teren i zaliti biljke kako bi se razvile u cjelovito stablo, ali je beskorisno *vući lišće* kako bi se rast ubrzao. Ovdje se zapravo radi o pravom evandeoskom načinu koji bi vjeroučitelj morao primjenjivati kako u vjeronauku u školi tako i u župnoj katehezi: niti zanemarivati sebe, niti podvrgavati sebe drugome, već voditi brigu oko stvaranja potrebnih uvjeta rasta za svoje vjeroučenike.²⁵⁸ Zaključno se može konstatirati da upravo molitvenim činom vjeroučitelj održava sebe u stalnom stavu obraćenja i milosnoj poslušnosti Bogu, te na taj način najizravnije odgovara na njegov poziv.

U dosadašnjem promišljanju čini se kao da nije do kraja jasno je li vjeronauk navještaj ili tumačenje tog navještaja, odnosno izgrađuje li vjeronauk vjernika ili mu tumači ono što on doista jest. U tom kontekstu T. Ivančić postavlja pitanje koliko je vjeronauk samo rast u razumijevanju vjere ili istinski rast u vjeri? Otuda i zaključno pitanje treba li vjeronauk samo predavati ili svjedočiti njegov sadržaj?²⁵⁹ Na zaključak kako je vjeronauk samo predavanje, to jest poučavanje, a ne i svjedočenje, može navesti usporedba između dvaju do sada razmatranih dokumenata: *EN* pape Pavla VI. i *CT* pape Ivana Pavla II. Naime dok prvi dokument obiluje naslovima i sadržajem o svjedočenju, drugi skoro bi se moglo kazati jedva

---

²⁵⁷ Usp. Lucio SORAVITO, *Il catechista orante, u: Via Verità e Vita*, 46 (1999.) 172, 52.

²⁵⁸ Usp. André FOSSION, *La spiritualité du catéchiste aujourd'hui*, 151-152.

²⁵⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj, izazov hrvatskom društvu*, 33.

da govori o svjedočenju. Pa ipak, ako bolje pogledamo OKD, zapaziti ćemo da tomu nije tako, jer se u njemu ističe:

„konačno, kateheza traži od katehete svjedočanstvo vjere koje treba biti povezano s istinskim primjerom kršćanskog života i spremnošću na žrtvu. Nedostaje li takvog svjedočanstva, kod slušatelja se rađa zapreka za prihvaćanje Božje riječi. Kateheta je nekako tumač Crkve pred onima koji se imaju katehizirati. On sam čita i uči čitati znakove vjere, od kojih je znakova glavni i prvotni sama Crkva” (OKD 35).

Odatle potreba da se u OKD-u izričito govori kako je nužno da crkvene vlasti formaciju vjeroučitelja smatraju zadaćom od silne važnosti. Ta je formacija potrebna vjeroučiteljima u javnim školama bilo da one pripadaju Crkvi ili državi. Za tako važnu zadaću mogu se odrediti samo osobe koje se odlikuju znanjem, poznavanjem nauka i duhovnim životom (usp. OKD 115).

U skladu s rečenim T. Ivančić zaključuje da je sasvim jasno kako je vjeronauk naviještanje i odgoj u vjeri, pa prema tome je i nužno svjedočki. On ponajprije prenosi znanje da bi mladi čovjek mogao rasti u vjeri. Ipak, samo to nije dovoljno, jer takvom znanju je potrebna milost kako bi nadalje preraslo u vjeru. Milost u vjeroučitelju jest ona snaga koja svjedočenjem prelazi na vjeroučenike tako što naviještanje riječima prelazi u življenu vjeru, te tako i vjeroučenike čini svjedocima svega onog što su usvojili.²⁶⁰

1.4. Opći direktorij za katehezu (1997.)

Nakon skoro tri desetljeća od izlaska OKD-a pojavila se potreba za njegovom promjenom, što je Crkveno učiteljstvo i učinilo. Tako je nastao *Opći direktorij za katehezu*.²⁶¹ Na njegovoj inovaciji radila je skupina biskupa i stručnjaka u teologiji i katehezi. Trebalo je uskladiti dva glavna zahtjeva: s jedne strane kontekstualizaciju kateheze u evangelizaciji, koju su zahtijevale apostolske pobudnice *EN* i *CT*, i s druge strane trebalo je usvojiti i promaknuti sadržaje vjere izložene u *Katekizmu Katoličke Crkve* (usp. ODK 1-7).

Temeljitiom analizom sadržaja ODK-a nije teško zaključiti da inovirani dokument dosljedno slijedi KKC, koji predstavlja detaljno razrađen i obrazložen sadržaj crkvenog nauka i vjerovanja. ODK potvrđuje sve ono što je bilo rečeno o duhovnosti vjeroučitelja u ODK-u, naglašavajući izričitiju potrebu za još intenzivnijom duhovnošću, navodeći pritom da nijedna metodologija, odnosno metodika, ne može zamijeniti samu osobu vjeroučitelja. Jer karizma

---

²⁶⁰ Usp. *Isto*, 34.

²⁶¹ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.

kojom ga je obdario Duh Sveti, solidna duhovnost i vidljivo svjedočanstvo života, predstavljaju dušu svake metode, a samo vlastite ljudske i kršćanske kvalitete jamče dobru upotrebu biblijskih i drugih tekstova, kao i ostalih radnih materijala i medija komuniciranja. Prema tome vjeroučitelj je samo posrednik koji iznutra olakšava komunikaciju između osoba i otajstva Božjega te vjeroučenika među njima samima i sa zajednicom. Stoga treba nastojati da njegovo kulturno obzorje, društveno stanje i njegov životni stil ne budu zapreka rastu vjere kod vjeroučenika, nego da stvaraju što prikladnije uvjete za traženje, prihvaćanje i produbljivanje kršćanske poruke.

Pravi vjeroučitelj, naglašeno je nadalje u ODK-u, ne bi smio nikada zaboraviti da je osobno prihvaćanje vjere plod milosti i slobode, te zbog toga bi trebao poduzimati sve kako bi njegovo djelovanje uvijek podupirala vjera u Duha Svetoga i molitva. Osim toga poseban je naglasak stavljen na osobni odnos vjeroučitelja s vjeroučenicima. Taj se odnos ponajprije hrani zanosnim odgojem, domišljatom kreativnošću, prilagodbom i velikim poštivanjem slobode i sazrijevanja osoba. Tako vjeroučitelj snagom mudroga praćenja vjeroučenika u današnjem svijetu vrši jednu od najdragocjenijih službi vjeroučiteljskog djelovanja, na način da pomaže vjeroučenicima razlučivati poziv na koji ih Bog sam zove (usp. ODK 156).

Budući da se u ODK-u na vrlo iscrpan način govori i o kršćanskoj duhovnosti, iz čega jasno proizlazi da je vjeroučitelj mora posjedovati na visokoj razini, ovdje će biti naglašeni samo neki njezini aspekti kao što su: duboka crkvena duhovnost (usp. ODK 28), utjecaj kristološke perspektive na vjeroučiteljev identitet, posebice u njegovoj pripremi,²⁶² ljudska, kršćanska i apostolska zrelost (usp. ODK 239),²⁶³ biblijsko-teološka formacija katehete (usp. ODK 240, 241).²⁶⁴ Naime ta formacija ne bi smjela ići za tim da vjeroučitelj postane sposoban samo točno izložiti kršćansku poruku, kao što je već prethodno bilo spomenuto,

---

²⁶² Usp. KONGREGACIJA ZA EVANGELIZACIJU NARODA, *Vodič za katehete. Dokument smjernica glede zvanja, odgoja i promicanja kateheta na misijskim područjima pod ovlašću Kongregacije za evangelizaciju naroda*, Vatikan, 1993. Vodič izričito ističe da „jedinstvo i sklad katehete treba shvaćati upravo u toj kristocentričnoj optici i izgradnji oko duboke povezanosti s Kristom i Ocem u Duhu”, br. 20.

²⁶³ ODK, između ostaloga, ističe da će se „formacija istodobno pobrinuti da katehiziranje potkrijepi i hrani vjeru katehete podupirući ga da raste kao vjernik. Zato istinska formacija nadasve krijepi duhovnost samog katehete, kako bi njegovo djelovanje doista proisteklo iz svjedočanstva njegova života. Svaka katehetska tema koju poučava na prvom mjestu mora krijepiti vjeru samog katehete. I doista, drugi katehiziraju – katehizirajući prvotno sebe”, br. 239.

²⁶⁴ Biblijsko-teološka formacija, prema ODK-u, trebala bi imati neke kvalitete kao što su: sažetak vjere koji kateheta mora prenositi trebao bi biti takav da mu pomogne u sazrijevanju u njegovoj osobnoj vjeri i da ga istodobno osposobi za davanje razloga nade u vrijeme poslanja, jer „danas se sve više pokazuje prijeko potrebnim doktrinarni odgoj vjernika laika, ne samo zbog naravi dinamizma produbljivanja njihove vjere nego također zbog zahtjeva da, obrazlože svoju nadu koja je u njima s obzirom na svijet i njegove teške i složene probleme” (CL 60). Osim toga ta teološka formacija mora biti vrlo bliska ljudskom iskustvu, a to konkretno znači da bi vjeroučitelj vjernik laik trebao znati povezati različite aspekte kršćanske poruke s konkretnim životom muževa i žena, odnosno vjeroučenika i vjeroučenica. Iako ostaje teološka formacija, ona na neki način mora obuhvaćati teološko-katehetski i religiozno-pedagoški vjernički stil samog vjeroučitelja.

nego da pobudi u vjeroučenicima djelatno prihvaćanje same poruke, što u konkretnom smislu znači da u njihovom duhovnom *itinereru* zna razlikovati ono što je u skladu s vjerom.

U zaključku komentiranog dokumenta se apelira: „zato neka se u nutrini duhovnosti katehete nastane strpljivost i povjerenje da je sam Bog onaj po kojem se rađa, raste i plod donosi sjeme riječi Božje, posijano u dobru zemlju i obrađeno s ljubavlju” (ODK 289). Čini nam se uputnim naglasiti kako jedini evanđelist Marko predstavlja prisposobu (usp. Mk 4, 26-29) u kojoj Isus objašnjava jednu za drugom etape postupnog i trajnog razvoja posijanog sjemena, a koja je od presudne važnosti za stvaranje vjeroučiteljeva duhovnog stava u odnosu na poruku koju prenosi na svoje vjeroučenike.

Papa Ivan Pavao II. moli da zagovorom *Djevice Duhova* (CT 73) u Crkvi osvane nova snaga za rađanje sinova i kćeri u vjeri te odgoj prema punini u Kristu. Vjeroučitelji vjernici laici, kao i svi drugi katehetski djelatnici, danas se s povjerenjem utječu u zagovor Djevice Marije koja je gledala kako joj Sin raste u *mudrosti, dobi i milosti* (Lk 2, 52). Svi oni u Mariji nalaze duhovni model za nastavak i jačanje obnove suvremene kateheze u vjeri, nadi i ljubavi (usp. ODK 291).

1.5. *Christifideles laici* (1988.)

Potaknuta dokumentima Drugog vatikanskog koncila, posebice dekretom *Apostolicam Actuositatem* te konstitucijama *Lumen Gentium* i *Gaudium et Spes* u Crkvi se, između ostaloga, pokrenula rasprava o liku vjernika laika. Aktualnost i važnost ove teme potvrđuje i opća Sinoda biskupa u Rimu koja dvadeset dvije godine po završetku Koncila 1987. ponovno promišlja o pozivu i poslanju vjernika laika u Crkvi i svijetu. Plod te Sinode jest pobudnica CL, koju je donio papa Ivan Pavao II.²⁶⁵

Neposredno po završetku Sinode švicarski teolog L. Karrer, ekspert za pitanje laika i laikata u Crkvi, piše: „Opća sinoda biskupa 1987. godine bila bi poticaj za velika ohrabrujuća događanja u Crkvi da je njom uslijedio impuls i poziv biskupskim konferencijama u pojedinim zemljama, koji bi pokrenuo daljnja pitanja, razmišljanja i istraživanja”.²⁶⁶ Moramo priznati da je Hrvatska biskupska konferencija preko svoga Vijeća za laike, istina nešto kasnije, prepoznala taj impuls i poziv, te je stoga odlučila organizirati Zbor hrvatskih vjernika laika, čija je svrha bila zainteresirati čitavu Crkvu u Hrvata za poziv i poslanje vjernika laika u

---

²⁶⁵ Usp. IVAN PAVAO II, *Christifideles laici, Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1990.

²⁶⁶ Leo KARRER, *Aufbruch der Christen. Das Ende der klerikalen Kirche*, München, 1989., 20.

Crkvi i u svijetu.²⁶⁷ Svakako da se i ranije u postkoncilskoj Crkvi u Hrvata na teološkoj i drugim razinama raspravljalo i pisalo o vjernicima laicima što je, bez sumnje, u ateističkom ozračju pod komunističkim režimom otežavalo konkretan i učinkovit prodor ove problematike u sve slojeve vjernika laika. K tomu treba pridodati činjenicu da su kroz to dugo razdoblje duhovne vrednote potiskivane kako u osobnom, obiteljskom tako i u crkvenom i društvenom životu. Ne samo kod nas nego i u zemljama bivšeg komunističkog režima, ateizam je stvorio u ljudima *duhovnu prazninu* o kojoj govori Ivan Pavao II. u enciklici *Centesimus annus*,²⁶⁸ koja je oblikovala mentalitet u kojem smo živjeli; karakterističan upravo po tome da se prvenstveno primijeti i ukaže na nedostatak, upućuje kritiku onim drugima koji trebaju nešto učiniti, a da se pritom ne nudi put izlaska iz krize te da se zapravo ne shvaća kako smo svi, ali svaki na svoj način i na svom području djelovanja, odgovorni, i da je jedino zajedno moguće kročiti novim putevima prema boljoj budućnosti. Vjeroučitelj vjernik laik je, bez sumnje, na poseban način pozvan dati svoj obol na tom putu istinskog i zauzetog vjerničkog hoda u konkretnim životnim situacijama.

1.5.1. Profil vjernika laika

Papa Ivan Pavao II. u pobudnici *CL*, pozivajući se na Drugi vatikanski koncil, odgovara na pitanje: *Tko su vjernici laici?* Time je prevladao brojna dotadašnja, pretežno negativna, tumačenja, opredjeljujući se za pozitivno shvaćanje i pozitivni *identitet* vjernika laika tvrdnjom da vjernici laici u potpunosti pripadaju Crkvi i njezinu otajstvu i da je njihov poziv od posebna značaja, jer na njih spada „da traže kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu” (*CL* 9). Pod imenom laika, kako ih opisuje konstitucija *LG*, ovdje se razumiju „svi Kristovi vjernici, osim članova svetoga reda i od Crkve odobrenoga redovničkog staleža, to jest Kristovi vjernici koji su krstom pritetelovljeni Kristu i ustanovljeni kao Božji narod, a na svoj su način učinjeni dionicima Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe te u Crkvi i u svijetu obnašaju svoj dio poslanja cijeloga kršćanskog naroda” (*LG* 31). Tom koncilskom definicijom laika izrečena je temeljna jednakost svijetu u kojoj se također utemeljuje opći zajednički poziv i opće poslanje svijetu na apostolat Crkve u kojem sudjeluju i laici vjernici primivši sakramente krštenja i potvrde. Štoviše „laici stječu dužnost i pravo na apostolat iz samoga svoga sjedinjenja s Kristom Glavom” (*CL* 8). Po krsnom i

---

²⁶⁷ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, Zagreb, 16. – 18. listopada 1992. *Obnoviti lice zemlje*, Stjepan Baloban, (ur.), Zagreb, 1993.

²⁶⁸ Usp. IVAN PAVAO II, *Centesimus annus. Stota godina*, Zagreb, 1991., br. 24.

krizmenom izlivanje Duha Svetoga svaki vjernik laik uzima udjela u samome poslanju Isusa Krista. Ne smijemo zaboraviti da je to sudjelovanje prije svakog neposrednijeg sudjelovanja u apostolatu hijerarhije u kojem vjernik laik isto participira (usp. CL 33). Po krsnoj milosti i dostojanstvu kršćani laici sudjeluju u trostrukoj – svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj – službi Isusa Krista, koja ima svoje ukorijenjenje u pomazanju svetoga krsta, doživljava svoj razvoj u potvrdi, a svoje dovršenje i dinamičnu potporu u euharistiji (usp. CL 14.). Iz rečenoga proizlazi da vjernici laici imaju udio u Isusovoj trostrukoj službi neovisno od zaređenog svećenika.²⁶⁹ Potrebno je spomenuti i to da je laik potpun iako nije klerik čije je dostojanstvo jednako dostojanstvu klerika i redovnika upravo zato što je od Boga pozvan.²⁷⁰ Na tu jednakost dostojanstva upozorava i *Novi zakonik kanonskog prava* u kan. 208: „Među svim vjernicima, upravo po njihovu preporođenju u Kristu, s obzirom na dostojanstvo i djelovanje vrijedi istinska jednakost kojom svi, svatko prema svojem položaju i službi, sudjeluju u izgradnji Kristova Tijela”.²⁷¹ Polazeći od temeljne jednakosti i zajedničkog poslanja svijju krštenih i potvrđenih uz uvažavanje svih dodatnih različitosti i raščlambi u strukturi Crkve, L. Karrer upozorava da su izrazi *kršćanin* ili *čovjek vjernik* prikladniji od pojma *laik*.²⁷²

Ako je snagom zajedničkog krsnog dostojanstva vjernik laik suodgovoran zajedno sa zaređenim i zavjetovanim osobama za poslanje Crkve (usp. CL 15), uputno je zapitati se u čemu je onda njegova posebnost upravo u odnosu na klerike i redovnike? Tu posebnost je II. vatikanski sabor označio kao svjetovnu narav ističući da je „laicima je svjetovna narav vlastita i posebna” LG 32). Teološko produbljenje sadržaja pojma *svjetovna narav* CL promatra u svjetlu spasenjskog Božjeg nauma i otajstva Crkve. Tu je svjetovnu dimenziju posvetila sama utjelovljena Riječ kada je zaživjela u ljudskoj povijesti. Stoga *svijet* postaje mjesto i sredstvo kršćanskoga poziva vjernika laika te je iz toga konteksta sasvim razumljiva i svjetovna dimenzija njegove duhovnosti. Ukoliko želi dati svoj obol u spasavanju konkretnog svijeta u kojem živi, on se ne bi smio od njega distancirati niti od njega bježati. Štoviše, vjernici laici, nošeni evanđeoskom vjerom, nadom i ljubavlju, svijetleći svjedočanstvom vlastitog života, pozvani su da budu kvasac u tom svijetu unoseći evanđeoske perspektive u sve pore društva i čovječanstva. Na tragu II. vatikanskog sabora *CL* pristupa svijetu pozitivno, promatrajući u njemu stvarnost za čiju je budućnost i sama zainteresirana, jer se konačno Crkva shvaća kao

---

²⁶⁹ Usp. Bruno FORTE, *Laie sein. Beiträge zu einem ganzheitlichen Kirchenverständnis*, München-Zürich-Wien 1987., 49-50. Isti autor također predlaže da se napusti trostruka raščlamba unutar Crkve: klerici-redovnici-laici, te da se umjesto pojmovnog para: hijerarhija – laički stalež govori o zajedništvu-službama (*Ämter*)-karizme. Vidi također: Bruno FORTE, *Laie sein. Beiträge zu einem ganzheitlichen Kirchenverständnis*, 52.

²⁷⁰ Usp. Manfred SPIEKER, *Der Weltauftrag des Laien*, u: *Internationale katholische Zeitschrift – Communio* 21 (1992.) 2, 177.

²⁷¹ *Zakonik kanonskog prava*, Zagreb 1988., kan. 208.

²⁷² Usp. Leo KARRER, *Aufbruch der Christen*, 85.

sakrament spasenja i jedinstva čovječanstva s Bogom i sa svijetom. Iz tog se razloga djelovanje vjernika laika u svijetu ne shvaća samo kao antropološka i sociološka, nego daleko više kao teološka i crkvena stvarnost (usp. CL 15). Stoga svatko tko bi pokušao svjetovnu narav laika definirati drugačije, taj ne bi ispravno interpretirao teologiju II. vatikanskog sabora niti ispravno tumačio tekst apostolske pobudnice.

Zaključno možemo ustvrditi da se radi o temeljnom načelu jednakosti dostojanstva, jedinstvu poslanja i različitosti službi. Budući da je vjernik laik smješten u cjelokupnost i totalitet Crkve, svako njegovo djelovanje treba biti promatrano „unutar stvarnosti Crkve, a ne izvan ili mimo nje”.²⁷³ Stoga, ako je do sada uglavnom prevladavala anonimnost, nezainteresiranost i stanovita pasivnost kod većine vjernika laika, došlo je vrijeme kada je potrebno da se u njima probudi svijest o aktivnom pripadanju Crkvi, i to prvenstveno Crkvi kao zajednici krštenika. Vjeroučitelji kao vjernici laici tu imaju svoju posebnu ulogu, zato je njihova budućnost u aktivnom i učinkovitom življenju eklezijalne i komunitarne, te osobito dimenzije odgovornosti u toj istoj Crkvi.²⁷⁴

1.5.2. Poslanje i odgovornost vjeroučitelja u Crkvi i svijetu

Ivan Pavao II. u CL-u piše: „U otkrivanju i življenju svoga poziva i poslanja vjernici laici moraju se odgajati za ono jedinstvo koje je naznačeno time što su članovi Crkve i građani neba” (CL 59). M. Šimunović smatra da ovakav govor predstavlja temeljni zaokret kad je riječ o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika i o njihovu angažmanu u današnjem svijetu.²⁷⁵ Naime u temelju zdrave kršćanske duhovnosti stoji poziv na jedinstvo i komplementarnost kršćanskog i društvenog života, tj. prožimanje božanskog i ljudskog, vjere i života. U tom kontekstu sva se područja laičkog života uklapaju u Božji naum jer predstavljaju *locus teologicus* Božje objave, gdje se ostvaruje Isusova djelotvorna ljubav. Pravo je umijeće za vjeroučitelje vjernike laike znati nadvladati određeni raskorak između Evandjelja i kulture življenja, jer je svaki pravi apostolat najprije svjedočenje. Zbog toga njihov duhovni život mora dobiti apsolutni primat pred svim ostalim stvarnostima života. Stoga je vjeroučitelj pozvan gajiti takvu duhovnost u kojoj će doći do izražaja svjetovna dimenzija Crkve sa svojim neodvojivim sastavnicama: osobno posvećenje i preobrazba

---

²⁷³ Stjepan BALOBAN, Odnos prezbitera i vjernika laika, u: *Crkva u svijetu* 25 (1990) 4, 313-324, ovdje 314.

²⁷⁴ Usp. Josip BALOBAN, Vjernik laik u *Christifideles laici*, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 43.

²⁷⁵ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Vjernik laik u službi čovjeka i društva, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 86.

društva.²⁷⁶ Prema *CL-u* dostojanstvo vjernika laika otkriva se u punini kroz njihov temeljni poziv, koji Otac u Isusu Kristu po Duhu Svetomu upućuje svakome od njih, poziv na svetost, a to drugim riječima znači: poziv na savršenstvo djelotvorne ljubavi. Ni u jednom vremenskom razdoblju nije bilo tako prijeko potrebno da svi kršćani krenu stazama evanđeoske obnove, prihvativši velikodušno apostolski poziv da postanu „i sami sveti u svemu življenju” (1 Pet 1, 15). Taj se poziv konkretno očituje u nasljedovanju Isusa Krista, i to tako da se prigrle njegova blaženstva, sluša i razmatra Božja riječ, svjesno i aktivno sudjeluje u liturgijskom i sakramentalnom životu Crkve, u pojedinačnoj, obiteljskoj i zajedničkoj molitvi, u žeđi za pravdom, u provođenju zapovijedi ljubavi u svim okolnostima života koji je na službu braći, a na poseban način malenima, siromasima i patnicima (usp. CL 16).

„Za vjernika laika poziv na svetost podrazumijeva da se život po Duhu naročito očituje u njegovu ulaženju u vremenite stvarnosti i u sudjelovanju u zemaljskim poslovima” (CL 17). Na temelju toga proizlazi da vjeroučitelj nema dva poziva: svjetovni i crkveni, već samo jedan jedini poziv na svetost koji živi snagom svog krsnog posvećenja u Crkvi i svijetu tako da svijet prihvaća kao mjesto posvećenja vlastite osobe i djelovanja. Tu se uvijek radi o konkretnom čovjeku, pozivu, mjestu, ulozi i okolnostima, problemima i odgovorima. Upravo ovdje se ostvaruje jedinstvo života, ruše se granice *sakralnoga* i po kršćaninu – vjerniku laiku sve postaje *sveto*. Prema riječima pape Pavla VI. tu nestaju granice običnoga, nema u tom smislu više svetoga i profanoga, nema mjesta, događaja i susreta koji bi bio izvan tog područja milosti i pokristovljenja. Polazi se i uranja u dosege stvarnog i dubokog zahvata misterija Utjelovljenja Sina Božjega i života po Duhu. To je zapravo duhovnost laika u svijetu, tzv. svjetovna duhovnost ili čak svetost u svijetu.²⁷⁷

Nadalje važno je naglasiti da se poslanje i odgovornost vjernika laika u Crkvi i svijetu treba shvatiti samo u živom sklopu Crkve-zajednice. Ona je u svojoj dubokoj kršćanskoj dimenziji ponuda Božjeg Sina ljudima i njihovom svijetu. Ne bi ju trebalo preusko shvaćati jer *vinograd Božji* su svi ljudi ovoga svijeta.²⁷⁸ Stoga je neophodno da svaki vjernik laik, tim više vjeroučitelj, bude živo svjestan da je *član Crkve*, kojemu je povjerena izvorna nezamjenjiva i neprenosiva zadaća istrošiti se na dobro svijetu (usp. CL 28.). Između ostalog, to konkretnije znači realizirati kršćansku egzistenciju kroz povezanost s Bogom i u isto vrijeme

---

²⁷⁶ Usp. Zvonimir B. ŠAGI, Vjernik laik u životu mjesne Crkve, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 66; Luiza MILODANOVIĆ, Vjernik laik u katehizaciji, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 82-85.

²⁷⁷ Usp. Stella TAMHINA, Laik – svetost u svijetu? u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 97-98.

²⁷⁸ Usp. Leo KARRER, *Aufbruch der Christen. Das Ende der klerikalen Kirche*, 153.

biti upućen na konkretnog čovjeka i društvo u kojem on živi, gdje solidarnost s Bogom nikada ne može postati alternativa za solidarnost s ljudima. Konkretnije bismo mogli kazati da Božja i ljudska ljubav grade u svom najdubljem korijenu jedinstvo i ne mogu jedna protiv druge tako raditi da bi jedna pozivajući se na drugu podcjenjivala njezinu vrijednost, jer samo ona vjera koja ljubi zemlju je vjera u Isusa Krista.²⁷⁹ Osjećati se Crkvom, odnosno osjećati svoju pripadnost crkvenoj zajednici i njezinoj zadaći u svijetu, za svakog kršćanskog vjernika, pa prema tome i vjeroučitelja, spada u sastavni dio njegove duhovnosti. Osim toga pripadnost Crkvi kao zajednici vjernika također spada i u sam sadržaj vjere i vjerničkog identiteta, jer kršćanska vjera nije ništa drugo doli odnos osoba u Bogu, prema tome njezina bitna sastavnica je zajedništvo. To konkretno za vjeroučitelja znači pronaći svoje osobno i aktivno mjesto unutar organski uređene crkvene zajednice.²⁸⁰

Opće je poznato da Crkva, kojoj je krajnja svrha Kraljevstvo Božje, predstavlja klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji (usp. LG 5), istovremeno otkriva čovjeka čovjeku, javlja se kao *sluškinja ljudi*, ukorjenjujući svoje služenje u čudesnoj i zbunjujućoj činjenici da se Sin Božji na neki način utjelovljenjem sjedinio sa svakim čovjekom. Stoga je „čovjek poglavito put što ga Crkva mora proći u ispunjenju svoga poslanja: on je prvi temeljni put Crkve, put što ga je sam Krist probio, put što nepromjenjivo ide kroz misterij Utjelovljenja i Otkupljenja” (CL 36). U tom kontekstu promicanje nepovredivog dostojanstva ljudske osobe postaje bitnom odrednicom svjetovne duhovnosti. Bez istinskog služenja osobi i društvu nema svjetovne svetosti. To je zapravo *antropološka opcija* koju je Crkva naglasila na Drugom vatikanskom saboru. U tom je kontekstu potrebno shvatiti usklik pape Pavla VI. da su kršćani više od svih *obožavatelji čovjeka za čovjeka*. U kršćanskoj opciji čovjek se otkriva kao *središnja vrijednost*, dok se u isto vrijeme, više nego ikad, posebice danas, taj isti čovjek predstavlja kao problem, kao traženje smisla, kao mnoštvo pitanja koja traže odgovor.²⁸¹

Takvom konkretnom čovjeku današnjice suvremeni vjeroučitelji su pozvani i poslani, prema *CL-u* biti navjestiteljima Evanđelja snagom sakramenata kršćanske inicijacije i darovima Duha Svetoga. Tu istu činjenicu potvrđuje i II. vatikanski koncil:

„Budući da laici imaju udioništvo u Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi, oni imaju svoj aktivni udio u životu i djelatnosti Crkve [...]. Hranjeni aktivnim sudjelovanjem u liturgijskom životu svoje zajednice, oni se naime brižljivo predaju njezinim apostolskim

---

²⁷⁹ Usp. *Isto*, 170.

²⁸⁰ Usp. Zvonimir Bono ŠAGI, Vjernik laik u životu mjesne Crkve, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 58-59; Josip BALOBAN, Vjernik laik u *Christifideles laici*, 43-44.

²⁸¹ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Vjernik laik u službi čovjeka i društva, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 87; Stella TAMHINA, Laik – svetost u svijetu? u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, 98-99.

djelima; k Crkvi dovode ljude koji su možda daleko od nje te zauzeto surađuju u prenošenju Božje riječi osobito katehetskom podukom” (AA 10).

Tu svoju odgovornu zadaću vrše dvostruko. S jedne strane morali bi u sebi nadvladati raskorak između Evanđelja i života, time što u svom osobnom životu, kao i u svome svagdanjem djelovanju u obitelji, na poslu, u školi i u društvu ostvaruju jedinstvo života inspirirano evanđeoskim impulsima. Do životne će sinteze doći kada vjernici laici nauče od Evanđelja i svagdanjih životnih dužnosti učiniti uvjerljivo svjedočanstvo služenja konkretnom čovjeku i društvu kroz djelotvornu ljubav. Paradoksalno je da je ta ljubav tim potrebija što je više institucija koje, postajući organizacijski sve složenije, završe u ponorima pretjerane birokracije, nepravednih privatnih interesa i općeg nemara (usp. CL 34 i 41). Njihova evangelizacijska i katehetska poduka nema smisla ukoliko nije autentično svjedočanstvo života, jer oni više evangeliziraju i katehiziraju po onome što jesu i što čine, nego po onome što govore i proklamiraju. Samo je proživljena vjera sposobna za život, samo u povezanosti sa životom, s konkretnim iskustvom i uporišnim područjima djelovanja može ona opstati, u protivnom se duhovno raspada. U tom smislu L. Karrer drži da kršćani koji se dopuštaju obogatiti životom i zauzimanjem za potrebe ljudi i svijeta pritom riskiraju i sami se *uprljati* svijetom. Znati jedno od drugoga razlikovati, pripada također procesu učenja kršćanske duhovnosti, a time i duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.²⁸² U tom kontekstu vjeroučitelji su pozvani istinskim svjedočanstvom života i djelovanja oblikovati zrele kršćanske zajednice u kojima je vjera oslobađajući potencijal i k njima dovoditi svoje vjeroučenike. Kod stvaranja takvih bazičnih zajednica vjeroučiteljeva uloga je nezamjenjiva kako u aktivnom i odgovornom sudjelovanju unutar same zajednice tako i u osobnom svjedočenju i u misionarskom djelovanju, posebice prema onima koji još ne vjeruju i koji su od nje daleko.²⁸³

Cristifidelis laici otkriva još jedan temeljni vid poslanja vjernika laika: poziv na rast, trajno dozrijevanje, donošenje sve većeg roda. Kršćanski odgoj je trajni osobni proces sazrijevanja u vjeri i u suobličavanju s Kristom. Ovdje se radi o cjelovitom odgoju za život u jedinstvu na koji je pozvan svaki vjernik laik, a posebice vjeroučitelji, koji su snagom službe pozvani na cjelovit odgoj kako samih sebe tako i onih kojima su poslani. Unutar mnogostrukih i međusobno sređenih vidova cjelovita odgoja, naglašava CL, nema uopće dvojbe da duhovni odgoj mora zauzeti povlašteno mjesto u životu svakog čovjeka, tim više svakog vjeroučitelja, koji je pozvan da raste bez zapreka u prisnosti s Isusom Kristom, u

---

²⁸² Usp. Leo KARRER, *Aufbruch der Christen. Das Ende der klerikalen Kirche*, 156.

²⁸³ Usp. Josip BALOBAN, *Vjernik laik u Christifideles laici*, 50.

skladu s voljom Očevom, u odanosti onima koje poučava po djelotvornoj ljubavi i pravdi (usp. CL 60).

1.5.3. Vjeroučitelj suradnik u Božjem odgojiteljskom djelu

Na upit koja su mjesta i sredstva odgoja vjernika laika, koje osobe i zajednice su pozvane preuzeti zadaću cjelovita i jedinstvenog odgoja, *CL* uspoređujući djelo odgoja s očinstvom i majčinstvom, ističe da je Bog Otac koji ljubi i odgaja svoju djecu prvi i veliki odgojitelj svoga naroda. Nadalje Božje odgojno djelo objavljuje se i ispunja u Isusu Učitelju te u nutrini dopire do svakog srca, zahvaljujući dinamičnoj nazočnosti Duha. Sve se to događa u općoj Crkvi koja je odgojiteljica, a u kojoj Papa ima ulogu prvog odgojitelja u vjeroučiteljskom pozivu i poslanju da kao Petrov nasljednik obavlja službu tako što *utvrđuje braću u vjeri*, poučavajući o bitnim sadržajima poziva te kršćanskog i crkvenog poslanja. Unutar Crkve župa također ima bitnu zadaću u neposrednijem i osobnom odgajanju vjernika laika, odnosno vjeroučitelja. Male crkvene bazične zajednice danas predstavljaju jezgre zajedništava, te kao takve sa svim svojim sredstvima s kojima raspolažu, bitno utječu na odgojnu dimenziju svakog njezina člana. Vjeroučitelj vjernik laik trebao bi nastojati u njima pronaći izvore odgoja iz kojih će crpsti snagu za sebe osobno, kao i za sve one koji su poslani na njegov životni put (usp. CL 61).

Osim navedenih odgojnih instanci *CL* spominje i druga odgojna područja kao što su: kršćanska obitelj kojoj je prirođena prvenstvena zadaća odgoja u vjeri; škole i katolička sveučilišta, centri za duhovnu obnovu kojih danas ima sve više. Sinodalni Oci ističu da u sadašnjim društvenim i povijesnim prilikama kojima daje biljeg velik kulturalni zaokret, nije više dovoljno – inače vazda potrebno i nenadomjestivo – sudjelovanje kršćanskih roditelja u odgoju, nego treba pripremiti vjernike laike koji bi se posvetili odgajanju kao istinskom i pravom crkvenom poslanju. Stoga predlažu uspostavljanje i razvijanje *odgojnih zajednica* u koje bi ušli roditelji, profesori, svećenici, redovnici i redovnice, te predstavnici mladih koji bi promicali pravu slobodu cjelovitog odgoja (usp. Cl 62).

Vidovi cjelovita odgoja laika prema J. Balobanu jesu: duhovni odgoj koji, kako je već spomenuto, ima povlašteno mjesto; doktrinarni odgoj koji se temelji na sustavnom katehiziranju i poučavanju u vjeri te odlučnijem kršćanskom promicanju kulture; poznavanje

socijalnog nauka Crkve²⁸⁴ i osobni rast u općeljudskim i kršćanskim vrednotama.²⁸⁵ Svi su navedeni vidovi odgoja primjenjivi i na vjeroučitelja na način da mu pomažu lakše doći do organske sinteze i jedinstva svoga vjerničkoga bića. U tome mu, kao što je već bilo spomenuto, pomaže Bog, kao prvi i veliki odgojitelj svoga naroda, opća Crkva na čelu s papom, mjesni biskup i župa, odnosno male crkvene zajednice unutar župe.

U zaključku *CL-a* ističe se poštovanje i ohrabrenje vjernicima laicima koji u građanskom i kršćanskom duhu obavljaju odgojne zadatke u školama i odgojnim ustanovama. Osim toga naglašava se potreba da vjernici laici, koji su učitelji i profesori u raznim katoličkim i nekatoličkim školama, primjerom života, stručnošću i profesionalnom čestitošću, kršćanskim nadahnućem u poučavanju, budu pravi svjedoci Evanđelja, sačuvavši pritom, što je razumljivo, autonomiju različitih znanstvenih disciplina. Upozorava se također na proročku ulogu katoličkih škola i sveučilišta te se pohvaljuje odanost učitelja i profesora da u katoličkim odgojnim ustanovama uzmognu odgojiti muškarce i žene u kojima će biti utjelovljena nova zapovijed (usp. CL 62).

Duhovnost vjernika laika, kako je koncipirana u *CL-u*, bitno je općekršćanska, utemeljena u sakramentu krštenja; ona je trinitarna i kristocentrična, nastaje i raste u crkvenom zajedništvu koje sakramentalno uključuje šire zajedništvo cijeloga ljudskoga roda. Sudjelovanje vjernika laika u trostrukoj Kristovoj službi izvodi se iz crkvenog zajedništva, živi i ostvaruje u zajedništvu i rastu tog istog zajedništva (usp. CL 14). Ta se duhovnost hrani Božjom riječju, sakramentima, posebice euharistijom. Živi u ukorijenjenosti u Bogu, ali u znaku služenja konkretnom čovjeku i svijetu. U tom duhu vjeroučitelj, kao vjernik laik koji svoju vjeroučiteljsku službu vrši i u svijetu, nema dva poziva: svjetovni i crkveni, već samo jedan. Njegov poziv u svijetu istovremeno je poziv na svetost i obrnuto. Snagom svog krsnog posvećenja vjeroučitelj prihvaća svijet kao svoj poziv, poslanje i posvećenje. To je razlog da se duhovnost vjeroučitelja u svijetu još naziva i svjetovnom duhovnošću koja uključuje cjelovit odgoj za život u jedinstvu. Stoga je duhovnost muškaraca i žena, odnosno vjeroučitelja i vjeroučiteljica vjernika laika u suvremenom svijetu, kako ju promatra L. Karrer, neprenosiva osobna zadaća.²⁸⁶

U konačnici takva duhovnost uvijek predstavlja opciju za kršćansko djelovanje, jer su vjeroučitelji kao kršćani pozvani na put povjerenja prema Isusovoj radosnoj vijesti u Boga,

---

²⁸⁴ Usp. Alojzije HOBLAJ, Socijalna dimenzija kršćana u župnoj katehezi i u školskom vjeronauku, u: Stjepan BALOBAN, *Kršćanin u javnom životu* (ur.), Zagreb, 1999., 115-133; PAPINSKO VIJEĆE *IUSTITIA ET PAX*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.

²⁸⁵ Usp. Josip BALOBAN, Vjernik laik u *Christifideles laici*, 53.

²⁸⁶ Usp. Leo KARRER, *Aufbruch der Christen. Das Ende der klerikalen Kirche*, 149-177.

koji želi život u punini svim ljudima. Na tom putu vjeroučitelji hrabro i odvažno pripadaju svojim suvremenima i onda kad se radi o tome da s domišljatošću, upornošću, izdržljivošću i ustrajnošću s pouzdanjem, i koliko je moguće s malo više humora, prilaze rješavanju njihovih konkretnih problema. Time bi prisutnost vjeroučitelja kao kršćanina u našem društvu u ovom povijesnom trenutku, prema L. Karreru, trebala biti znak kritičko proročke nazočnosti u društveno-crkvenim uvjetima.²⁸⁷

2. Smjernice Talijanske biskupske konferencije

Polazeći od konteksta ove rasprave, izabrali smo tri relevantna dokumenta Talijanske biskupske konferencije: *Il Rinnovamento della catechesi* (RdC), (*Obnova kateheze*), *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana* (FdC), (*Formacija kateheta u kršćanskoj zajednici*) i *Orientamenti e itinerari di formazione dei catechisti* (OIF), (*Smjernice i itinerari formacije vjeroučitelja*).

2.1. *Obnova kateheze* (1970.)²⁸⁸

RdC, koji je ujedno i temelj katehetskog projekta Crkve u Italiji, u desetom poglavlju, ocrtavajući duhovni lik vjeroučitelja, u zaključku donosi važno pojašnjenje: „Za sustavnu katehezu kršćanska zajednica treba kvalificirane katehete, odnosno vjeroučitelje. To je problem koji ju duboko zanima: njezina vitalnost u konačnici ovisi o načinu prisutnosti i o vrijednosti kateheta, a izražava se upravo u njezinoj sposobnosti da ih formira” (RdC 184).

Da bi se što prikladnije odgovorilo na ovu potrebu, *RdC* je donesen za kvalifikaciju *novih* vjeroučitelja za učinkovitu i živu katehezu. Oni imaju potrebu biti duboko *obnovljeni* kako u svojoj doktrinarnoj i pedagoškoj formaciji tako i u svom duhu. Stoga se u dokumentu njima nudi „studijski tekst, operativni vodič i autentični duhovni predložak, koji sugerira novi duhovni stav pred Božjom riječju, smisao kršćanske odgovornosti, te obnovljeno misijsko zalaganje” (RdC 200).²⁸⁹ Navedeni *predložak*, koji je sav u funkciji autentičnoga usvajanja duhovne *fizionomije*, podrazumijeva da se *RdC* pročita u cijelosti, polazeći od osobe vjeroučitelja, promatrajući njegovu duhovnost iz specifičnoga kuta gledanja.²⁹⁰

---

²⁸⁷ Usp. *Isto*, 160-161.

²⁸⁸ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Il Rinnovamento della catechesi*, Roma, 1970.

²⁸⁹ Usp. Giacomo M. MEDICA, *Dal Documento di base ai nuovi catechismi alla catechesi viva*, Leumann (Torino), 1973., 355-356.

²⁹⁰ Usp. Giacomo M. MEDICA, *Proposta spirituale. Una pagina all'giorno per leggere in forma personalistica esistenziale Il Rinnovamento della Catechesi*, Leumann (Torino), 1971.

RdC stoga ocrtava apostolsku i duhovnu figuru, odnosno vjeroučiteljev lik, polazeći od trostruke funkcije koju on vrši u kršćanskoj zajednici: kao svjedok, učitelj i odgojitelj u vjeri (usp. 186, 187, 188), s posebnim osvrtom na dinamizam odnosa koji ga duboko sjedinjuju s ljubavlju Oca i otajstvom spasenja ostvarenoga u Kristu i Duhu Svetom koji djeluje u Crkvi.²⁹¹ Zbog svoje posebne važnosti sva tri referirana teksta zaslužuju detaljniju analizu.

2.1.1. Vjeroučitelj je svjedok

Na početku se jasno ističe: „Vjeroučitelj se iznad svega karakterizira po svom pozivu i zalaganju kao kvalificirani svjedok Krista i čitavog otajstva spasenja” (*RdC* 186), kako bi se potvrdila važnost svjedočenja u njegovoj vjeroučiteljskoj službi. Ali da bi bio svjedok Krista Spasitelja, svaki se vjeroučitelj prije svega mora doživjeti i pokazati kao onaj koji je spašen, i koji se temeljem te vjere zalaže da ju prihvati i razumije u stavu ponizne jednostavnosti i uvijek novog istraživanja.

Svjedočenje mora biti utjelovljeno u vlastitom životu vjeroučitelja, jer ga je otajstvo spasenja koje naviješta duboko zahvatilo. Reći vjeroučitelj, isto je što i reći *svjedok*, koji je od Boga pozvan u Crkvi dati *kvalificirano* svjedočanstvo Isusa Krista i u njemu cijeloga otajstva spasenja. Dok mu je zajedničko sa svim ostalim kršćanima da se trudi oko svjedočenja vlastitim životom (koje je ukorijenjeno u primljenom sakramentu krštenja i koje je dakle obveza svakog kršćanina), vjeroučitelj ima mogućnost i zadaću dati specifično, odnosno kvalificirano svjedočanstvo. S pravom se možemo pitati u čemu se sastoji ta *kvalifikacija* ili specifičnost. U tekstu koji komentiramo naglašen je, iznad svega, intenzitet i iskustvena dubina svjedočenja koje je vjeroučitelj pozvan dati.

U drugim dijelovima *RdC-a* posebice se ističe crkveni karakter vjeroučiteljeve duhovnosti (usp. 166, 182, 184, 185); ovdje je riječ o svjedočenju koje se rađa s vjeroučiteljevom ukorijenjenošću u vlastitu kršćansku župnu zajednicu, a također i u univerzalnu Crkvu. To je svjedočanstvo u ime Crkve i svjedočanstvo koje ima za konačni cilj potpuno uključanje u Crkvu. Dakle vjeroučitelj nije svjedok samog sebe niti religioznog iskustva koje je on sam izmislio ili osobno obradio, već je svjedok iskustva koje živi u zajednici, u kontekstu velikog Kristovog iskustva koje se ostvaruje u Crkvi. I nakraju njegovo

---

²⁹¹ Usp. Gaetano GATTI, *Duhovnost vjeroučitelja*, 162.

je svjedočanstvo *okvalificirano* odgojnom odgovornošću koju ima za svakog pojedinog vjeroučenika.²⁹²

Ako je tako bitan i važan naglasak stavljen na svjedočku dimenziju vjeroučitelja, ne preostaje ništa drugo nego se s pravom upitati: kako se zapravo konkretno postaje istinskim svjedokom? *RdC* donosi za to značajne smjernice. Vjeroučitelj vjernik laik mora postati *vidljivi znak* kršćanske poruke upravo *svojim životom*. To konkretno znači da se on ne zaustavlja jedino na intelektualnom poznavanju poruke koju prenosi kako bi ona bila *prikladna* onima kojima ju prenosi, nego se do nje mora doći preko iskustvenoga životnog znanja. Put za ostvarenje takvoga znanja je dvostruk: ponajprije se sastoji u duhovnom suočenju sa živom Božjom riječju s potpunom otvorenošću u susretu s njom i s apsolutnom poslušnošću nutarnjem vođi Duhu Svetom, koji jedini može otvoriti naše oči kako bi mogli vidjeti Božjim očima stvari oko sebe. S druge strane potrebno je da vjeroučitelj bude *prenositelj* Poruke u život svojih vjeroučenika i svih onih kojima je poslan. Nadalje takvo prenošenje kršćanske Poruke zahtijeva posvemašnju dosljednost u vjeri i duboko prodiranje u sadržaje i otajstva te iste vjere.

Tako preobražen u susretu s Božjom riječju, vjeroučitelj postaje živo Božje očitovanje, njegova *objava*. On je *živo ogledalo* koje sigurno i jasno odsijeva nevidljivu Božju stvarnost. To je pravi put vjeroučiteljeva postajanja istinitim *svjedokom nevidljivoga*, jer su na neki način njegove oči *vidjele* i njegove ruke *dodirnule* Gospodina, te jedino tim putem otajstvo koje živi postaje učinkovito. U stvarnosti to konkretno znači da on ne može ostati hladni funkcionar ili pasivni ponavljač istrošenih formulacija, već netko tko bitno prenosi svoje osobno iskustvo vjere. Ukoliko je vjeroučiteljevo iskustvo Krista istinito i duboko, tek tada će moći biti vjerni navjestitelj i svjedok naviještenoga. Time njegov život postaje prvi katekizam na kojega se ljudi mogu obratiti i iz kojega mogu učiti.²⁹³

2.1.2. Vjeroučitelj je poučavatelj

Dokument talijanskih biskupa govoreći o vjeroučitelju u prvi plan stavlja poučavanje. „Posebno svjedočenje koje vjeroučitelj čini u vjeri jest 'poučavanje'” (*RdC* 187). Naglasak je u izrazu *posebno*, što pokazuje kako je zadaća poučavanja *svojstvena* vjeroučitelju, i to upravo ona koju on vrši, jer je daleko intenzivnija i snažnija nego kad ju vrši profesor matematike, fizike ili netko drugi. Zato posebna odgovornost vjeroučitelja u poučavanju proizlazi upravo

---

²⁹² Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista*, 28-30.

²⁹³ Usp. *Isto*, 30-32.

iz osjetljivosti zadaće koja se pred njega stavlja, ili još jasnije rečeno, iz njezine nezamjenjivosti u konkretnom njenom ostvarivanju. Da se radi o delikatnoj, pa prema tome i odgovornoj zadaći, evidentno je iz vjeroučiteljevog zalaganja i kreiranja u vjeroučenicima živog i zrelog *vjerničkog mentaliteta*, koji se nalazi u temelju svakog autentičnog kršćanskog života. Upravo tu i leži veličina njegove odgovornosti.

Osim toga vjeroučitelj je pozvan očitovati sve bogatstvo otajstva Kristova, cjelokupno prihvaćenog u činu vjere, te ga učiniti što *prihvatljivijim* i *razumljivijim*. To nadalje znači da se on zalaže u tumačenju i motiviranju kršćanske poruke na stupnjeviti način prema precizno doziranim potrebama njegovih vjeroučenika. Jedino je on taj koji može biti konkretni voditelj svojih vjeroučenika na putu dubljeg upoznavanja vjere jer je sposoban vršiti doista odgovornu službu i biti pun poštovanja prema zahtjevima kršćanske poruke i istinskih potreba samih vjeroučenika. To čini iz razloga jer on poznaje sadržaje vjere i konkretnu situaciju svake pojedine osobe, kao i način kako sadržaji trebaju biti komunicirani.

Nadalje u navedenom tekstu *RdC-a* naglašava se da vjeroučitelj mora *pokazati* ljubav Božju koja spašava te da treba postati *tumač razgovora Boga s ljudima*. To je upravo ta *kršćanska*, odnosno *duhovna* kvaliteta njegova poučavanja, koje se razlikuje od svakog drugog poučavanja, jer preko njegove osobe djeluje Duh Sveti.²⁹⁴ Iz toga proizlazi da vjeroučiteljevo poučavanje uvažava, odnosno duboko poštuje nutarnjeg Učitelja, u čijoj se službi nalazi, tako da u konačnici Isus Krist ostaje jedini Učitelj (usp. Mt 33, 8).

P. Damu definira *duhovnost* poučavanja vjeroučiteljevim *nutarnjim kvalitetama* koje se očituju u njegovom zalaganju. Biti Učiteljev odjek, zahtijeva iznad svega od vjeroučitelja pažljivo osluškivanje riječi Božje i uvijek dublje poznavanje njezinih sadržaja. U katehetskom poučavanju vjernost prema Bogu se nerazdvojivo sjedinjuje sa vjernošću prema čovjeku. Iz katehetskog vjeroučiteljskog zalaganja u poučavanju jasno se nazire potreba da vjeroučitelj posjeduje zrelost u vjeri i ljubavi te da je pozvan na intenzivniji duhovni život. Vjeroučitelj je također pozvan na ponizno služenje svakom pojedinom vjeroučeniku, koje se ogleda u njegovom asketskom životu i kvalitetnoj metodičkoj pripremi.²⁹⁵ Radi se o Kristovoj školi života u koju je pozvan svaki vjeroučitelj vjernik laik ukoliko želi da njegovo poučavanje bude učinkovito i djelotvorno. U tu školu bi također trebao postupno uvoditi i svoje vjeroučenike.²⁹⁶

---

²⁹⁴ Usp. *Isto*, 35-37.

²⁹⁵ Usp. *Isto*, 38-39.

²⁹⁶ Usp. Giacomo M. MEDICA, *Dal Documento di base ai nuovi catechismi ala catechesi viva*, 370.

2.1.3. Vjeroučitelj je odgojitelj

Vjeroučitelj je kršćanin odgojiteljski zauzet za cjelovito sazrijevanje svojih vjeroučenika, kojima dozivlje u pamet bilo ljudsku bilo kršćansku dimenziju, koje su međusobno potpuno integrirane (usp. RdC 188). Želi li vjeroučitelj vjernik laik djelovati na pravi i učinkovit način kao odgojitelj, trebao bi imati kršćanski duh i dušu odgojitelja; što nadalje znači da u sebi mora njegovati duhovnost odgojitelja. U tom smislu P. Damu postavlja pitanje: u čemu bi se konkretno trebala sastojati takva duhovnost? Odgovor valja tražiti u njegovoj odgojnoj komunikaciji koju prožima ljudska i stručna zrelost. Time vjeroučitelj u interakciji s vjeroučenicima postaje model za njihovo življenje. Biti model pretpostavlja da vjeroučitelj u svojoj osobnosti uravnoteženo živi ljudske i kršćanske vrijednosti.

Takva osobna vjeroučiteljeva zrelost uključuje njegovo trajno zalaganje oko osobne samokontrole i pozitivnoga razvoja temeljnih kreposti, odnosno odgojiteljskih kvaliteta kao što su: pažnja i briga za druge, sposobnost razumijevanja konkretnih životnih situacija svojih vjeroučenika, jasan izbor onoga što je za njih pravo i dobro, vrednovanje i poštovanje svojih vjeroučenika, ljubazna i srdačna raspoloživost za pomoć, popraćena također i velikom žrtvom i odricanjem.²⁹⁷ Osim toga u katehetskom vjeroučiteljevom zalaganju posebno je naglašena i važnost poticanja slobode i odgovornosti učenika. Upravo zato aktivno zalaganje u vjeroučiteljevoj duhovnosti trebalo bi biti usmjereno na krajnje poštivanje slobode svojih vjeroučenika, jer on ne nameće, već predlaže, ne uvjetuje, već podupire svoje vjeroučenike, ne manipulira njima, već im služi. Sve to čini zato da pomogne odgojiti ih u slobodi za Krista, čiji je izvor i zalog sam Duh Sveti (usp. RdC 94b, 133b, 153c).²⁹⁸

Vjeroučitelj je također pozvan intenzivno surađivati s Duhom Svetim i s onima kojima je poslan, a ponajprije sa svojim vjeroučenicima, tako što će potaknuti njihov susret s Duhom Svetim svojim vlastitim primjerom, svojom poslušnošću Duhu i nadahnutom riječju. Njegova vjeroučiteljska služba je takva da povezuje Boga i čovjeka, te kao takva neminovno zahtijeva da ju se živi u poniznosti, u povjerenju, u *strahu* i u radosti, u zalaganju koje je prožeto dubokom odgovornošću i uzajamnom radošću na koje uopće može biti pozvana jedna ljudska osoba.²⁹⁹

---

²⁹⁷ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista*, 44-45.

²⁹⁸ Usp. Giacomo M. MEDICA, *Dal Documento di base ai nuovi catechismi alla catechesi viva*, 371.

²⁹⁹ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista*, 45-46.

2.2. Formacija vjeroučitelja u kršćanskoj zajednici (1986.)³⁰⁰

Treba reći da je *FdC*, kao službeni dokument Talijanske biskupske konferencije, nastao iz snažnog postkonzilskog katehetskog pokreta, koji je usredotočen na to da u vjeroučiteljima probudi njihov stvarni identitet s određenim napucima, s obrisima njihove duhovne dimenzije koji se protežu kroz cijeli tekst. Premda je jedan poseban dio posvećen opisu vjeroučiteljeve osobnosti, pa prema tome i njegovoj duhovnosti (usp. *FdC* 12-16), čini se prikladnim rekonstruirati njegov duhovni lik u širem kontekstu.

G. Gatti u svom komentaru ovog dokumenta talijanskih biskupa nastoji što zornije predstaviti duhovni identitet vjeroučitelja. To čini zato da bi vjeroučiteljev lik učinio što bližim konkretnijem iskustvu te učinkovitijim i poticajnijim za prihvaćanje vjerničkih sadržaja koje on iznosi.³⁰¹ U ovom ulomku valja produbiti one elemente koji su važni za duhovnost vjeroučitelja, jer bitno utječu na formiranje njegova duhovnog profila.

2.2.1. Vjeroučitelj djeluje iz prihvaćanja Božjega poziva

Da bi se što bolje shvatila veličina vjeroučiteljeva lika, ili kako se još često zna reći, njegovoga duhovnog profila, potrebno je ići na njegove izvore. On je, ustvari, pozvan od Gospodina (usp. *FdC* 11,) u službu služenja Riječ, jer „ne izabire se da se postane vjeroučitelj, već se odgovara na Božji poziv” (*FdC* 12). Stoga vjeroučiteljevo cjelokupno služenje Riječi mora biti interpretirano u svjetlu poziva koji ga, kao besplatni dar od Gospodina, obvezuje na pažljivo i plemenito svakodnevno traženje i davanje odgovora. U tom duhu vjeroučitelj na neki način i sam postaje navještaj Božje ljubavi, stavljajući se u službu ponajprije svojim vjeroučenicima, a zatim i svima kojima je potrebna pomoć pri rastu i napredovanju u vjeri (usp. *FdC* 20).

Radi se dakle o pozivu koji se otkriva u strpljivom, pojedinačnom i zajedničkom istraživanju, u molitvi, u osobnom razmišljanju (usp. *FdC* 12). Vrlo je značajno utvrditi da *FdC* učestalo koristi termin *pozvani* upućen vjeroučiteljima onda kada se od njih očekuje da usvoje ponašanja tipična za njihovu vjeroučiteljsku službu (usp. *FdC* 11, 12, 14, 15, 22, 23,

---

³⁰⁰ CONFERENZA EPISKOPALE ITALIANA – COMMISSIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE E LA CATECHESI, La formazione dei catechisti nella comunità cristiana, u: *Enchiridion CEI, Decreti, dichiarazioni, documenti pastorali per la chiesa italiana (1980-1985)*, III., Bologna, 1986., 850-916.

³⁰¹ Usp. Gaetano GATTI, *Essere catechisti oggi. La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, Leumann (Torino), 1982., 20-30.

24, 35), jer „naviještati Riječ, prije svega, jest događaj vjere i za samog vjeroučitelja”.³⁰² Stoga G. Morante drži važnim naglasiti neke bitne karakteristike vjeroučiteljskog poziva kao što su: potpuno svjesna odluka za Isusa Krista, zatim odgovorna pripadnost Crkvi te sposobnost promicanja *integracije između vjere i života*.³⁰³ Budući da je jedan od temeljnih stavova vjeroučiteljske službe *postati suputnik na putu* svojih vjeroučenika, kao što je to bio Isus na putu u Emaus, upravo slika puta ovdje ima tu sposobnost evociranja pravog mjesta današnje kateheze, odnosno vjeronaučne pouke. To mjesto je zapravo sam život, koji se u suvremenom svijetu prije svega pojavljuje u stalnom pokretu, različitostima situacija, a ponekad i u raspršenim fragmentima. Upravo je u takvom svijetu kateheta, odnosno današnji vjeroučitelj, pozvan biti suputnik svojih suvremenika u pažljivom promatranju kulture vremena u kojem živi, oslušujući pritom život u svim njegovim odlučujućim aspektima.

2.2.2. Prianjanjem uz Krista u crkvenoj zajednici vjeroučitelj prevladava nesigurnost i permanentnu sumnju u istinitost vjere

Jedna od bitnih kvaliteta vjeroučiteljeve duhovnosti jest njegov vjernički život. Ovdje se zapravo radi o neophodnoj pretpostavci koja polazi od toga da je vjeroučitelj svjedok koji pomaže drugima „da žive u svakidašnjem životu vlastiti izbor vjere” (FdC 15). Štoviše, služenje Riječi „treba probuditi potrebu za jakim rastom duhovnoga života” (FdC 12), zato što je vjeroučitelj *učenik* (FdC 12, 21) koji se osjeća sredstvom „odgojnoga djela čiji je izvor u djelovanju Duha” (FdC 15). Stoga „dosljednost života” zajedno s poznavanjem poruke ima „prvotnu važnost u katehetskoj službi” (FdC 18), jer dublje i cjelovitije poznavanje kršćanske poruke oslobađa vjeroučitelja nesigurnosti i sumnja glede istina vjere. Naime, njegovo iskreno prianjanje uz Krista dozrijeva kroz „solidnu crkvenu duhovnost” (FdC 18), koju karakteriziraju neki važni aspekti kao što su slušanje Riječi, sakramentalni život i crkvena pripadnost. *FdC* više puta poziva vjeroučitelja na „slušanje riječi Božje” (FdC 18, 12; 25; 34).

Između ostalog, ovaj dokument na poseban način ističe činjenica da se solidna vjeroučiteljeva crkvena duhovnost hrani preko osobnog i zajedničkog meditiranja riječi Božje, intenzivnoga liturgijsko-sakramentalnoga života, koji ga još više pobuđuje i približava dubljem prakticiranju sakramenata euharistije i ispovijedi te neprestanom razmišljanju o vlastitom kršćanskom iskustvu što se učvršćuje kroz intenzivnije duhovno vodstvo (usp. *FdC* 18, 34). Zrelost takve duhovnosti zahtijeva od vjeroučitelja da usvoji radosnu i odgovornu

---

³⁰² *Isto*, 21.

³⁰³ Usp. Giuseppe MORANTE, *I Catechisti: identità e formazione*, u: ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Leumann (Torino) 2002., 335-336.

pripadnost crkvenoj zajednici, da zna u njoj živjeti i odgovorno sudjelovati i u trenucima poteškoća i napetosti bez kritiziranja, te da se na kraju osjeća jedno s Crkvom u poslanju u svijetu. Kako bi mogao što kvalitetnije izvršiti ovo poslanje, vjeroučitelj nalazi pomoć u osobnoj molitvi popraćenoj razmatranjem, studijem, kao i svim drugim raspoloživim formativnim sredstvima.³⁰⁴

Što se tiče važnosti molitve u vjeroučiteljevom životu i djelovanju, a osobito kad se radi o njegovom vjeroučiteljskom zalaganju, nju se ne može nikada dovoljno naglasiti. Stoga G. Gatti poziva vjeroučitelja na neprestanu molitvu tijekom vršenja svoje vjeroučiteljske službe. On navodi neke važnije dimenzije molitvenog života kao što su odgoj za molitvu slušanjem riječi Božje i katehetsko vjeroučiteljsko zalaganje te razotkrivanje vlastitog identiteta u molitvi, u poruci evanđelja koje se naviješta.³⁰⁵

Iz navedenoga zaključno proizlazi da vjeroučiteljeva crkvena duhovnost spada u jedan od veoma naglašenih aspekata njegovog duhovno vjerničkog života, štoviše, smatra se najvažnijim aspektom.

2.2.3. Vjeroučitelj ne djeluje u svoje ime, nego snagom crkvenog mandata

Talijanski biskupi na samom početku dokumenta jasno daju do znanja da vjeroučitelj u vršenju svoje katehetske, odnosno vjeroučiteljske službe, ostvaruje primarnu funkciju Crkve i postaje njezin odgovorni član (usp. FdC 2). Dakle on je pozvan na vjerno sudjelovanje u crkvenom životu kao aktivni član mjesne Crkve. Stoga se ovo sudjelovanje ne može ograničiti samo na područje naviještanja Riječi, nego se mora otvoriti svim ostalim dimenzijama crkvenoga i života u župnoj zajednici (usp. FdC 13). Posebno je važno da vjeroučitelj sudjeluje i animira zajedničke sastanke bilo da se radi o školi ili o župnoj zajednici. Osim toga on je također pozvan animirati liturgijsku službu, u kojoj će aktivno sudjelovati, jer se njegov navještaj ne može odvojiti od liturgijskog slavlja u kojem se Riječ aktualizira u svojoj spasenjskoj učinkovitosti.³⁰⁶

Iz rečenoga je razvidno da vjeroučitelj vrši svoju katehetsko vjeroučiteljsku službu iznad svega u duhu crkvenoga mentaliteta, tj. snagom kanonskog mandata, što ga u naviještanju riječi Božje stavlja uz bok drugim odgojiteljima u vjeri.

---

³⁰⁴ Usp. Gaetano GATTI, *Essere catechisti oggi*, 22-23.

³⁰⁵ Usp. Gaetano GATTI, *I catechisti a colloquio con Dio. Per pregare il ministero della Parola*, Leumann (Torino), 1982.

³⁰⁶ Usp. Gaetano GATTI, *Essere catechisti oggi*, 24.

2.2.4. Sudjelujući u poslanju Crkve vjeroučitelj upoznaje suvremenog čovjeka i njegove stvarne probleme

Radi se o vrlo važnom vjeroučiteljevom stavu glede njegove duhovnosti, koji se očituje u preuzimanju konkretne životne povijesti svakoga čovjeka i u postajanju što pažljivijim njezinim interpretatorom (usp. FdC 14), u zalaganju stvaranja svijeta „koji se otvara dolasku konačnoga Kraljevstva” (FdC 34). Iz tog razloga on ne može ostati ograničen samo „na čisto crkvena područja kateheze i župske aktivnosti” već „se zna postaviti prema ljudima, koračajući s njima u osluškivanju njihovih potreba” (usp. FdC 14), a ne odvajajući se od briga i općih osjetljivosti za čovjeka. Dakle vjeroučitelj je iznad svega pozvan „biti stručnjak u ljudskosti” (FdC 20), upoznati temeljna obilježja modernoga svijeta: kulturalne težnje, društvenu problematiku, povijesna događanja i sl. (usp. FdC 27). Otuda se konkretnost njegove vjeroučiteljske duhovnosti očituje kroz uključivanje u društvenu stvarnost (usp. FdC 18) na način da postane sudionik i protagonist u svom životnom okruženju. Upravo je današnji vjeroučitelj, kao čovjek Riječi, pozvan biti i čovjek današnjice. Utjelovljenje je naime utkano u samu strukturu spasenjskoga Božjega interventa u povijesti (usp. FdC 6). Iz toga proizlazi da bi vjeroučitelj trebao izbjegavati svaki oblik demagogizma, ideologiziranja i instrumentalizacije, a voditi se jedino željom da još bolje može služiti u ljubavi Kristovoj”.³⁰⁷

2.2.5. Vjeroučitelj živi znak onoga što naviješta

Služenje Riječi zahvaća vjeroučiteljevu osobu tako da se u njegovom životu pokazuje ono što naviješta te ga čini vjerodostojnim i preporuča ga drugima. „To je bit 'svjedočenja' koja mora biti sadržana u osobi vjeroučitelja” (FdC 35). On je svjedok, ističe FdC, zato mora poučavati na način tako da njegov život bude *prvi katekizam* za onog koji ga sluša (usp. FdC 15). U tom kontekstu valja istaknuti da se vjeroučiteljevo svjedočenje ne poistovjećuje sa savrшеноšću, već se iznad svega sastoji u neprestanom obraćanju riječi Božjoj koja se prenosi ili naviješta. Stoga on „gleda na Duha Svetoga kao na svoga odgojitelja, na prvoga i temeljnoga vodiča. Od Duha očekuje i prihvaća preobrazbu svoga života na sliku Krista kojega naviješta” (FdC 35). To čini iz razloga jer uvijek postoji opasnost da ponavlja sadržaj, a da se izravno ne osjeti zahvaćenim u naviještanju.

Što se toga tiče G. Gatti uporno naglašava da riječ Božja nema potrebu samo za učiteljima koji će prenositi njezino znanje, već za autentičnim svjedocima u današnjem

---

³⁰⁷ Usp. *Isto*, 26.

suvremenom svijetu.³⁰⁸ U tom duhu nameće se konstatacija da „vjera i njezino svjedočenje nisu nikada potpuno usvojena činjenica, već se radi o cilju kojemu se teži s poniznošću i trajnim zalaganjem” (FdC 15).

2.2.6. Vjeroučitelj se nadahnjuje na obnovljenoj pedagogiji nasljedovanja Krista i predlaže njegov nauk

Budući da je cilj služenja Riječi „promicati autentični mentalitet vjere, a ne samo teorijsko znanje” (FdC 9), od vjeroučitelja se traži da se nadahnjuje na „pedagogiji učenja kršćanskoga života” (FdC 9), te da se zalaže u pomaganju onome tko ga sluša živjeti u svakodnevnom životu vlastiti izbor vjere” (FdC 15). Ispunjenje navedenog duhovnog *itinerera* nadalje zahtijeva „odgoj u trajnom slušanju riječi Božje, a iznad svega slavljenje njegove prisutnosti u sakramentima tijekom liturgijske godine” (FdC 9). Tako vjeroučitelj pomaže živjeti iskustvo vlastitoga učenja u konkretnoj životnoj situaciji u kojoj se može naći svaki pojedini učenik. Vjeroučiteljska služba postiže svoj cilj onda kad se vjeroučitelj umije nadahnjivati ne samo na znanosti nego i na *mudrosti*. No ovo je dar koji vjeroučitelj mora neprestano moliti od Duha Svetoga, stavljajući se u osluškivanje Riječi i potreba konkretnog čovjeka (usp. FdC 9, 14, 20), kako bi pronašao prikladan odgovor u vjeri za konkretne ljude i vrijeme u kojem živi.³⁰⁹

Iz navedenoga očito je da se ne radi o profesionalnom bijegu,³¹⁰ jer sve ono što vjeroučitelj čini u svom vjeroučiteljskom djelovanju za autentičniju integraciju između vjere i kulture, doprinosi „na neki način obogaćenju duhovnoga života, poziva na vjeru, na otvaranje duše još velikodušnijim perspektivnim zalaganjima”. Dakle „radi se o hranjenju kršćanskom i ministerijalnom 'mudročću', koja se na svoj način hrani Božjom riječi koja nam je predana u Pismima i liturgiji” (FdC 29).

Ocrtavajući duhovni lik vjeroučitelja kroz navedene promošljanja kojima se služio G. Gatti, nastojali smo dati što potpuniju duhovnu sliku vjeroučitelja u onom svjetlu u kojem ga opisuje talijanski dokument *FdC*. Iz rečenoga proizlazi da je vjeroučitelj pozvan naviještati Evanđelje u konkretnoj situaciji određene crkvene zajednice, uvijek u brižnoj službi današnjem čovjeku, kao učitelj, odgojitelj i svjedok. To neizbježno pretpostavlja put rasta prema usvajanju ljudske i kršćanske zrelosti, s čvrstom eklezijalnom duhovnošću te diskretnom pedagoškom kompetencijom koja svoje nadahnuće crpi iz *nasljedovanja* Krista.

---

³⁰⁸ Usp. *Isto*, 26-27.

³⁰⁹ Usp. *Isto*, 27.

³¹⁰ Usp. Gaetano GATTI, *La spiritualità del catechista*, 605.

2.3. Smjernice i itinerariji formacije vjeroučitelja (1991.)

U odnosu na prethodna dva dokumenta, *OIF* je noviji službeni dokument Talijanske biskupske konferencije. Riječ je o dokumentu koji govori o formaciji župskih kateheta u kojemu se ocrtavaju putovi sustavne i diferencirane formacije prema potrebama zajednice.³¹¹

OIF najprije precizira iznad svega ambijent služenja Riječi unutar kojeg se na poseban način moraju uključiti župski vjeroučitelji u zreloj kršćanskoj zajednici otvoreni za univerzalno vjeroučiteljsko poslanje. Osim toga *OIF* utvrđuje da je kateheta učenik, misionar, pratitelj na putu; jednostavno rečeno da je čovjek sklada.³¹² Referirajući se na prethodni dokument (RdC 186, 187, 188), *OIF* također naglašava vjeroučiteljevu učiteljsku, svjedočku i odgojiteljsku službu, o čemu je prethodno bilo govora. Naime radi se o smjernicama za unutarnju strukturu kateheta, odnosno vjeroučitelja.

Budući da suvremeni vjeroučitelj svoju vjeroučiteljsku službu djelomično vrši i u župnoj zajednici, prema izričitoj želji talijanskih biskupa, čini se prikladnim zaustaviti se samo na nekim duhovnim stavovima opisanim u prvom dijelu dokumenta (usp. *OIF* 3) u kojem se nalaze kvalitetni poticaji za naše daljnje promišljanje o duhovnosti vjeroučitelja bilo da radi u župnoj ili u školskoj zajednici. Dakle ovaj dokument poseban naglasak, između ostalog, stavlja na vjeroučitelja kao *pratioca na putu* (*OIF* 3), odnosno suputnika onoga koga odgaja u vjeri.³¹³ U tom kontekstu se od vjeroučitelja vjernika laika očekuju određeni duhovni stavovi kao što su: sposobnost slušanja, empatije, uzajamnog pomaganja u odrastanju i kreativnosti, neophodni na putu praćenja i odgoja u vjeri.

2.3.1. Sposobnost slušanja

Među različitim duhovnim stavovima katehete, odnosno vjeroučitelja, na prvo se mjesto stavlja njegova sposobnost za pažljivo slušanje, koja prethodi sposobnosti za govorenje, a na svemu tome se nadalje zapravo temelji specifična komunikacijska vještina vjeroučitelja.

---

³¹¹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA – UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *Orientamenti e itinerari di formazione dei catechisti*, Roma, 1991.

³¹² Usp. Giuseppe MORANTE, *I catechisti parrocchiali in Italia nei primi anni '90. Ricerca socio-religiosa*, Leumann (Torino) 1996., 27.

³¹³ U dokumentu se ističe da je „slika puta na poseban način sposobna evocirati mjesto današnje kateheze. To je mjesto života koje se u današnjem svijetu pokazuje iznad svega kao pokret, izmjena različitih situacija, posljedica raznih koraka i katkada pobrkanih fragmenata”.

Kateheta, odnosno suvremeni vjeroučitelj, prije svega je čovjek slušanja u dva smjera. On je osoba koja se vježba u neprestanom osluškivanju i slušanju uskrsloga Gospodina koji ga šalje, zato se on prvenstveno vježba u čestom i ispravnom slušanju riječi Božje. Zatim je osoba koja vježba slušati druge, kako bi otkrio realne potrebe, pitanja, kao i znakove djelovanja Duha Svetoga koji se očituje u ovim potrebama. Znati slušati drugoga nije nimalo lagan zadatak, jer od vjeroučitelja iziskuje potpuno stavljanje sebe u drugi plan kako bi istinski mogao čuti drugoga s onu stranu svojih vlastitih promišljanja, predrasuda i stavova.³¹⁴ No unatoč tomu za vjeroučitelja kao istinskog vjernika skoro da nema drugoga načina pomaganja u današnjem suvremenom svijetu bezimenosti, neosobnosti i nezainteresiranosti, doli stava istinskog slušanja, razumijevanja i prihvaćanja svojih suvremenika.

2.3.2. Sposobnost empatije

Drugi duhovni stav koji je potreban današnjem vjeroučitelju je stav *simpatije*. Značenje tog termina poznato je još iz prvog dokumenta (RdC 132). Riječ je o sposobnosti koja se sastoji u gledanju osoba pogledom nade kojim ih sam Bog gleda. Istu potrebu dakle naglašava i *OIF* kada od katehete/vjeroučitelja zahtijeva da svoju pozornost usredotoči na poseban način na kulturu vremena u kojem nije toliko bitno znanje, već način gledanja na život u njegovim presudnim sastavnicama (usp. *OIF* 28).

Očevidno je da ovakav stav od vjeroučitelja zahtijeva da ostavi ono ponašanje koje je utemeljeno na moraliziranju, a koje je i danas, nažalost, tako često prisutno. Misli se na one katehete/vjeroučitelje koji se iz različitih motiva žale na svoje vjeroučenike. Nasuprot tomu vjeroučitelj bi trebao poraditi na osobnom uvježbavanju gajenju *simpatije* prema svojim vjeroučenicima.³¹⁵ U ovakvom kontekstu promatranja ta se sposobnost definira kao duhovna karakteristika koja uključuje psihološki aspekt te tako još dublje pospješuje komunikaciju s vjeroučenicima.

2.3.3. Sposobnost uzajamnog pomaganja u odrastanju

Treći duhovni stav vezan je uz vjeroučiteljevu sposobnost da raste zajedno s onima kojima pomaže u vlastitom osobnom rastu u vjeri na način da ih sluša i prihvaća sa simpatijom. To je raspoloživost za učeništvo, koje od katehetske ili vjeroučiteljske službe čini

---

³¹⁴ Usp. Enzo BIEMMI, *Accompagnare gli adulti nella fede*, Leumann (Torino), 1994., 129-130.

³¹⁵ Usp. *Isto*, 130.

mjesto vježbanja u rastu vlastite vjere. Ustvari, ovo je istinsko pravo svjedočenje koje može dati jedan vjeroučitelj. Ono se ne sastoji toliko u tome da on pokaže kako je postigao punu zrelost vjere, nego se time očituje njegova otvorenost i dopuštenje da bude korigiran iz susreta s uskrslim Gospodinom upravo po činjenici da je muškarac ili žena koji se nalazi *na putu* i kojemu je potrebna stalna korekcija. To vjeroučitelja vjernika laika zapravo stavlja u situaciju trajnog učenja, gdje se on kao vjerni slušatelj Krista Gospodina u pravom smislu riječi doživljava kao učenik koji stalno uči, te na taj način stječe mogućnost lakšeg razumijevanja svojih vjeroučenika.³¹⁶

2.3.4. Sposobnost kreativnosti

Slušati sa simpatijom i biti raspoloživ za zajednički rast u vjeri obuhvaća četvrti stav, koji E. Biemmi u svom komentaru definira kao sklonost k stvaranju *trećeg prostora*. Tu se naime radi o takvoj duhovnoj sklonosti koja od vjeroučitelja zahtijeva zdravu askezu, a to nadalje znači preusmjeriti pozornost kako od vjeroučitelja tako i od vjeroučenika na Onoga koji je jedini izvor duhovnoga života.

Cijeli katehetski put odgoja u vjeri mora voditi prema usmjeravanju pažnje na Onoga koji je na početku i na kraju procesa odgoja u vjeri. Ovo konkretno zahtijeva da se vjeroučitelj vježba u stvaranju uvjeta koji potiču direktni kontakt njegovih primatelja s glavnim putovima susreta s kršćanskim vjerničkim iskustvom, među kojima treba spomenuti riječ Božju, liturgiju i tradiciju Crkve.³¹⁷ Upravo ovaj vjeroučiteljev duhovni stav na neki način zabranjuje vjeroučenicima da ostanu samo na razini svojih vlastitih uhodanih potreba, a vjeroučitelju da usredotoči pažnju na samoga sebe, nego da uvijek iznova ostavlja prostora za *treću dimenziju*, odnosno za pratitelja na putu k zreloj vjeri.³¹⁸

Dakle kao osoba koja zna slušati, prožeta duhovnom simpatijom, raspoloživa da raste zajedno s drugima u procesu rasta u vjeri te posvećena stvaranju drugačijega prostora, kako svoga tako i svojih primatelja, vjeroučitelj vjernik laik će sve više postajati onaj koji je pozvan biti supratitelj na putu koji pospješuje stjecanje dubokog vjerničkog iskustva, kako kod sebe osobno, tako i kod svojih vjeroučenika. Upravo takav vjeroučiteljev hod vjere sastoji

---

³¹⁶ Usp. *Isto*, 130-131.

³¹⁷ Usp. Pierre M. BEERNAERT, *Le verbe grec katêchein dans le N. T.*, u: *Lumen Vitae* 44 (1989.) 3, 377-387. Grčkim izrazom *katêchein*, koji u Novom zavjetu predstavlja novost, želi se istaknuti izvornost kateheze, koja se zapravo sastoji u *davanju odjeka* riječi koja ima primat, njome se ne može raspolagati i suverena je. Ta riječ doslovno znači *odzvanjati, učiniti da odjekuje*, u smislu: poučiti, usmeno poučavati, pripovijedati, kako se može vidjeti iz navedenih biblijskih mjesta (usp. Lk 1, 4; Dj 18, 25; 21, 21; Rim 2, 18; 1 Kor 14, 19; Gal 6, 6).

³¹⁸ Usp. Enzo BIEMMI, *Accompagnare gli adulti nella fede*, 132.

se u potpunom prepuštanju Gospodinu kroz njegovo nasljedovanje i vođenje pod djelovanjem Duha Svetoga.

3. Smjernice Njemačke biskupske konferencije

Njemačka biskupska konferencija izdala je dokument *O pozivu i samorazumijevanju vjeroučitelja (Zum Berufsbild und Selbstverständnis des Religionslehrer)*, koji je u njemačkoj Crkvi doživio veoma pozitivni odjek. Iz različitih reakcija postalo je jasno da je porasla spremnost vjeroučitelja da postanu dublje svjesni duhovne dimenzije svoga poslanja te da je povežu sa vlastitim životom. To je nadalje potaknulo Njemačku biskupsku konferenciju da odgovori na tu potrebu s posebnim izdanjem dokumenta *O duhovnosti vjeroučitelja (1987.)*, čije je treće poglavlje izričito posvećeno duhovnosti vjeroučitelja.³¹⁹ U njemu se ponajprije govori o Isusu kao učitelju, zatim o stavovima i izvorima duhovnog života te na kraju o tome kako dalje pomoći i pratiti duhovni život vjeroučitelja. Zbog svoje važnosti i sadržajno bogatih promišljanja o vjeroučiteljevoj duhovnosti zaslužuje da ga temeljitije upoznamo.

3.1. Isus Učitelj i uzor vjeroučiteljeve duhovnosti

U spomenutom se dokumentu polazi od činjenice da se svaki oblik duhovnosti mjeri po Isusu Kristu, prvenstveno u onim stvarnostima u kojima je on predstavljen kao *Učitelj*. On je doista to i bio cijelim svojim bićem, što potvrđuju najčešći izričaji iz Novoga zavjeta koje se tako često zaboravlja i previđa, a oni glase: „On reče”, „on je govorio”, „on je naviještao”, „on je poučavao”. Skoro je ostalo nepoznato da je Isusov nastup kao *Učitelja* naspram njegovih suvremenika imao glavnu ulogu.³²⁰ Zaboravlja se da je to, prije svega, bila Isusova učiteljska djelatnost i pouka, koja je bila ljudima dojmljiva i pogađala ih zato što je Isus svojom osobom i djelovanjem bio dosljedan primjer i konkretno ostvarenje onoga što je poučavao. Kod njega riječ i djelo grade neodvojivo jedinstvo. Zato on ne naviješta samo riječ Božju, nego je on sâm ta živa Riječ. Isus je Učitelj i Navjestitelj u pravom smislu riječi i u njemu je Riječ postala *tijelom* (usp. Iv 1,14). Dakle kod Isusa se jasno očituje jedinstvo njegovog učiteljskog naučavanja i života, što kod nas nije slučaj.

---

³¹⁹ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, Bonn, 1987.

³²⁰ Markovo evanđelje uvijek iznova govori o Isusovoj učiteljskoj djelatnosti. Tamo stoji: „Bijahu zaneseni njegovim naukom. Ta učio ih je kao onaj koji ima vlast, a ne kao pismoznanci” (Mk 1, 22), i pri kraju istog ulomka stoji: „Svi se zaprepastiše te se zapitkivahu: 'Što li je ovo? Nova li i snažna nauka!'" (Mk 1, 27).

Poteškoće ili problemi s kojima se danas susrećemo na satovima vjeronauka, koji su prisutni u prenošenju cjelokupne riznice vjere, mogu se riješiti samo kroz takvo posredovanje koje religijske vjerničke sadržaje i evanđeoske vrijednosti pokazuje vlastitim životom te ih tako čini transparentnima. Stoga je današnji vjeroučitelj pozvan nastupati u ulozi *svjedoka*, i to tako da *Radosna vijest* iznutra mijenja i preoblikuje njegov život i njegovo djelovanje. Njoj se on mora podrediti, njoj on mora služiti. To pravilo vrijedi, naglašavaju njemački biskupi, ne samo za svakog vjeroučitelja nego i za svakog svećenika, svakog biskupa – za sve one koji imaju poslanje naviještanja riječi Božje. Naime tu se radi o što većoj usklađenosti između života i pouke. Ono po čemu duhovnost vjeroučitelja poprima dublje značenje, prema ovom dokumentu, postaje jasno tek kad se predoče glavna uporišta Isusove duhovnosti.³²¹

3.1.1. U poučavanju

Učitelj Isus predstavlja se ljudima uvijek kao onaj koji pita, te stoga i kao *onaj koji uči*, i to na raznolike načine, što se očituje u njegovom obraćanju prema Ocu: On osluškuje, pita, sluša, shvaća i prihvaća. Na ovaj način Isus potvrđuje svoje poslanje i tako u njemu nalazi svoje pravo mjesto. Osim toga Isus razgovara sa svojim bližnjima i pušta njih da govore. On pažljivo sluša, šuti i razumijeva i tako ozbiljno shvaća svog sugovornika, bilo da se radi o djetetu ili odraslome, te se istinski suživljava s njime. On je Učitelj koji pita i odgovara pitajući. Stoga se njegov učiteljski stav kojim pomaže drugima ne sastoji u davanju gotovih recepata ili odgovora, nego u zajedničkom traženju odgovora na važna životna pitanja. Time što poučava, dovodi najprije svoje slušatelje do traženja te im tako pomaže doći do pravog odgovora. Na taj se način Isus uvijek iznova susreće s ljudima, solidarizira se sa svima koji traže, pitaju, sumnjaju i pate. Kad govorimo o Isusu kao Učitelju *koji uči*, onda ga kao takvoga na najbolji mogući način predstavlja Biblija (usp. Lk 2, 52; Heb 5, 8). Iz nje suvremeni vjeroučitelj svakodnevno iščitava i prepoznaje Isusov stav Učitelja *koji uči* kao trajni motivirajući izazov za svoje vjeroučiteljsko poučavanje i djelovanje. Stoga je on ponajprije pozvan kao vjeroučitelj i sam učiti od Učitelja nad svim učiteljima, tako što će poput njega svakodnevno tražiti odgovore na svoja životna pitanja u osluškivanju njegove Riječi. Samo na taj način moći će davati autentične odgovore na važna životna pitanja svih onih kojima je danas poslan.

---

³²¹ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 22-23.

3.1.2. U usmjeravanju

Isus predstavljen u dokumentu njemačkih biskupa kao Učitelj *koji uči* isto tako je i Učitelj *koji pokazuje put*. Njegovi zahtjevi su dosljedni i beskompromisni. On ne samo da je onaj koji pokazuje put nego je i sam sadržaj toga puta. Kao takav postaje sumnjivcima oslonac i uporište, izgubljenima orijentacija a patnicima snaga.

Tko kao vjeroučitelj želi nasljedovati Isusa kao učitelja, unatoč iskustvu poznavanja današnjeg nesuglasja između vrijednosnih sustava i s time povezanih teškoća, taj u njemu pronalazi konkretnog vodiča na putu vjere. Budući da ipak veliki broj ljudi, osobito mladih, traže putokaz uspješnog života, trebalo bi im postati razumljivo da upravo Isusovi zahtjevi odgovaraju dubokim ljudskim željama, odnosno čežnjama. Oni se ni u kojem slučaju ne moraju osjećati iskorištenima, jer bi u njima možda mogli otkriti svoje vlastite putove. Stoga je u tom procesu dozrijevanja od presudne važnosti vjeroučiteljeva uloga, koji će moći preuzeti tu zadaću *pokazivanja puta*, zato što je ponajprije on sam dopustio da ga Učitelj izvede i pokaže pravi put kojim mu je ići.

3.1.3. U molitvi

Isus, kao biće prožeto puninom Duha Svetoga, svjestan je izvora snage na kojem se temelji njegovo učiteljsko poslanje, a to je zapravo molitva. Zato se on uvijek iznova povlačio u samoću na molitvu i razgovor sa svojim Ocem.³²² Kroz to je vrijeme uspijevaio pronaći potrebnu orijentaciju za pouku i naviještaj, povjerenje u Oca, uporište, hrabrost i odvažnost za ostvarenje njegove volje. Tko moli, može u povjerenju prema Ocu u isto vrijeme steći povjerenje prema samome sebi i zadobiti povjerenje onih koji su mu povjereni. Stoga je ono temelj svakog odgoja i svih odgojnih situacija i odnosa koji se u odgojnom procesu uspostavljaju. Tko ima povjerenja, tomu poniznost, ljubav, nada, strpljivost i opuštenost nisu prazni pojmovi. Prema tome vjeroučiteljeva duhovnost trebala bi se nadahnjivati na Isusovoj duhovnosti. Konkretno to znači da ako sve čini kao Onaj koji poučava, pokazuje put i koji moli, vjeroučitelj će se prepoznat zaštićenim i nošenim u često teškim, ne tako rijetko bezuspješnim i beznadnim situacijama, koje sa sobom donosi školska svakodnevnica. Vjeroučitelj koji usprkos razočarajućim iskustvima ne prestaje sijati sjeme Božje riječi, te u

---

³²² Usp. Ludwig VOLZ, Jesus unterweist seine Jünger im Beten. Eine Auslegung der, Gebetsunterweisung, u: Werner SIMON (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 105-117.

nadi, strpljenju i opuštenosti čini ono što On kaže, iskusit će da ga nosi Onaj o kojemu govori evanđelist Matej kad kaže: „Samo je jedan vaš učitelj, Krist” (Mt 23, 10).³²³

3.2. Posrednička služba utemeljena u pashalnom misteriju

Ako ne postoji stvarna sveopća objektivna ljestvica vjeroučiteljevih duhovnih stavova onda se prije svega od njega traži principijelna spremnost za posredničku službu utemeljenu u pashalnom misteriju kad bude izložen različitim vanjskim utjecajima i zahtjevima. U isto vrijeme trebao bi se potruditi u svemu tome pronaći i braniti, odnosno čuvati vlastiti identitet. Za vjeroučiteljevu duhovnost je presudno da ona ponajprije bude označena spremnošću služenja koje vodi do posredovanja sadržaja vjere, što je danas često izloženo kušnjama.³²⁴ Od vjeroučitelja se traži, ističe se u dokumentu njemačkih biskupa, da u isto vrijeme bude povezan s Bogom i s ljudima. On u svojoj osobi objedinjuje svjedoka, informatora, teologa i pedagoga, odgovornog pred Crkvom i školom, i u svemu tome mora ostati vjeran samome sebi, što, uistinu, nije nimalo jednostavno.

Riječ je o izazovu, koji nerijetko dovodi do povlačenja ili bijega na jednu ili drugu stranu, dakle do jednostranosti koje mogu ugroziti vjeroučiteljevo poslanje. Neki se čak daju zavesti neodlučnim, odnosno sumnjivim umijećem da se potpuno prilagode onome što je *između*; ne žele imati veze ni sa čim i ni sa kim, pa se ne upuštaju ni u što i ni sa kime, kako bi na neki način uživali u „kolebanju relativnoga i neobvezujućeg”.³²⁵ Međutim vjeroučiteljeva zadaća se sastoji upravo u tome da živi ovo *između*, tj. da se izloži njegovim tenzijama, te da u njemu obnaša službu koja mu je povjerena. Ona svakako uključuje sposobnost nošenja s različitim stajalištima ili mišljenjima, a da se ne izgube vlastita načela. Ona nadalje zahtijeva spremnost vjeroučitelja da može na duža vremenska razdoblja živjeti s konfliktima, izbjegavajući nepotrebna polariziranja, a da pri tom ne uljepšava konflikte te da ne teži za jeftinim jednokratnim kompromisima.

Ispunjenje ove zadaće pretpostavlja da vjeroučitelj svoj život promatra u svjetlu Evanđelja i da se uči oblikovati ga iz vjere u *posrednika*, Isusa Krista³²⁶, jer je on u pravom smislu posrednik. Jedino je Isus potpuno proživio i izdržao ovo *između*, sav predan Bogu i

---

³²³ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 22-25.

³²⁴ Usp. Günter BADER, Quelle(n) der Kraft? Zur Bedeutung eigener Ressourcen und spiritueller Grundorientierungen für Religionslehrerinnen und Lehrer, u: *Christlich pädagogische Blätter*, 107 (1994.) 3, 44.

³²⁵ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 26.

³²⁶ Usp. Ludger SCHENKE, Der betende Jesus und das Gebet der Jünger im Markusevangelium, 95-104.

ljudima, a da pritom nije ostao u sebi razdijeljen. On je, štoviše, ovo posredništvo više puta izdržao, viseći na križu između neba i zemlje sve do smrti. Konačno se pri ispunjenju ove zadaće radi i o tome, da se u povjerenju u Isusa Krista, problemi koji se ne mogu riješiti, iskupe kroz svakodnevno strpljenje i opuštenost u nadi uskrsnuća.³²⁷ To drugim riječima znači, da vjeroučitelj vjernik laik svoju posredničku službu može uspješno vršiti jedino iz snage križa i uskrsnuća.

3.2.1. Život s križem

Pitanje o sposobnosti posredovanja vjeroučiteljeve službe postaje temeljnim pitanjem o značenju križa u njegovom osobnom životu: Kako se on odnosi prema križu? Ili još jasnije: Kako se odnosi prema poteškoćama i križevima u svome životu? Ovo pitanje postavlja si ne samo današnji vjeroučitelj, nego svaki čovjek, jer u sljedbeništvo spada i to da se prihvate patnje i križevi kao nešto što je svojstveno ljudskom životu, kao i spremnost nositi se s time ako želimo slijediti Isusa.³²⁸ U tom duhu treba iščitavati riječi evanđelista Luke: „Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka danomice uzima svoj križ i neka ide za mnom”. (Lk 9, 23). Bez sumnje da ovo pitanje postaje odlučujuća provjera svakome tko naviješta mudrost križa, ili tko, kao vjeroučitelj, preuzima na sebe službu posredovanja. Kod ove službe se, smatraju njemački biskupi, ponajprije radi o tome da se ono što je kod vjeroučitelja osobno i u njegovu životu takoreći *prekriženo*, prepozna i prihvati kao realnost, kako bi se njegov život kroz to mogao preobratiti. Polazeći od toga, vjeroučitelj bi trebao i ostale ljude pratiti na njihovom životnom i križnom putu. On je pozvan savjetovati, pomagati, tješiti, shvatiti smisao i zadaću križa u životu svakog čovjeka. Jer samo proživljeno svjedočanstvo *strpljenja u vlastitoj muc*i postaje stvarna pomoć, koja nadilazi svako prazno tješjenje i rezignacijsko primanje, te tako postaje znakom nade.

U čemu se zapravo sastoji vjeroučiteljev životni križ? pitaju se nadalje biskupi. Možda u tome da se on sam na neki način mora učiniti suvišnim, da ne zna konačno procijeniti vode li njegove namjere prema dobrom cilju, da ne može pravedno udovoljiti svim očekivanjima te da stoga biva zarobljen između brojnih sukobljenih strana, da se često na njega svaljuje odgovornost u školi, u obitelji i u župnoj zajednici, tako da više ne uspijeva u vjerskom

---

³²⁷ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 26-27.

³²⁸ Usp. Thomas SÖDING, *Das Wort vom Kreuz. Studien zur paulinischen Theologie*, Tübingen, 1997.

odgoju te biva razočaran time što mora gledati kako se mladi ljudi razočaravaju.³²⁹ Često se dogodi da se u takvim situacijama vjeroučitelji umore i klonu, prepuštajući se beznadnim situacijama,³³⁰ umjesto da poput Učitelja iz Nazareta dragovoljno i odvažno prihvate svoj križ svakodnevice i dopuste mu da ih on upravo kroz njega svakodnevno spašava i okupljuje.

3.2.2. Život iz vjere u uskrsnuće

Uz pogled na križ, vjeroučitelju, kao i svakom kršćaninu, potrebna je vjera u uskrsnuće, jer zajedništvo u Kristovim patnjama i snaga njegova uskrsnuća (usp. Fil 3, 10) zajedno ostvaruju nadu, strpljivost, smirenost, opuštenost, ljubav i mir. U tom kontekstu govoreći o duhovnosti vjeroučitelja, njemački biskupi naglašavaju da se Isusovo uskrsnuće ne određuje i ne tiče se samo daleke budućnosti. U njemu suvremeni vjeroučitelj već sada ima udjela po njegovu Duhu. Tako on već sada prelazi iz začaranog kruga smrti u područje *novoga života*, premda je stvarnost ovoga novog života u našoj sadašnjoj egzistenciji još uvijek prikrivena. Ustvari, tajna Isusova uskrsnuća je tajna njegove ljubavi, i kao takva, ona potvrđuje besmrtnost života. Stoga valja naglasiti da drugoga puta nema, nego se samo kroz ljubav dolazi do prijelaza iz smrti u život (usp. 1 Iv 3, 14-16). Vjeru u Isusovo uskrsnuće i smisao vjeroučiteljeva vlastitog života koji u njoj tinja, biskupi smatraju čistim darom i milošću Božjom, kako nam ju predočuje sv. Pavao (usp. Ef 2, 1-6). Prema tome iskustvo darovano životom po križu i uskrsnuću za vjeroučitelja znači utjehu, pomoć i pouzdanje u svim nedostatnostima, nevoljama i tjeskobama.³³¹

3.3. Stavovi vjeroučiteljeva duhovnog života

Kršćanska se duhovnost očituje u načinima ponašanja u svakodnevnom životu. Oni su, zacijelo, uvjetovani životnim situacijama i tokovima, a izrastaju iz životnih stavova, koji kao ustaljene stečene sklonosti usmjeravaju i motiviraju utjecaj na ljudska ponašanja. Preduvjet za

---

³²⁹ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 27-28.

³³⁰ Usp. Peter ABEL, Berufliche Erschöpfung als Quelle geerdeter Spiritualität, u: *Katechetische Blätter*, 125 (2000) 5, 326. Osjećaj istrošenosti, unutarnje prezasićenosti, umora i iscrpljenost nije nepoznat suvremenim vjeroučiteljima koji rade u školi. Umjesto da ga poslovna iscrpljenost odvede u razočaranje i frustriranost, ona, štoviše, postaje za njega izvorom još jače duhovnosti, tzv. *geerdete Spiritualität*. Radi se o duboko proživljenoj i patničkoj duhovnosti koja se rađa iz priznanja granica vlastite nemoći, te kao takva postaje izvorom novih pobjedničkih životnih usmjerenja iz vjere.

³³¹ Usp. Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 28-29.

postizanje tih stavova su neposredni doživljaji kojima se stječu vrijednosna iskustva i stvaraju stavovi. Kršćanska vjera se također očituje kroz stavove, ili kako ih se još u teologiji naziva, kreposti. Ovdje se zapravo radi o stavovima koji su otkupljeni i prožeti vjerom, a da nisu u strogom smislu planirani, te se kao takvi mogu drugima posredovati. Stavovi vjere su izraz stalnog odnosa prema Bogu i Kristu koji prožima kršćanski život. O kojim se stavovima radi kod je u pitanju duhovnost vjeroučitelja? S gledišta prakse u pobožnosti mogu se iznijeti različiti odgovori. Također se i kroz povijest moglo jasno iščitati kako se vjernički život stalno i raznoliko očitovao. To isto vrijedi i za stavove duhovnoga kršćanskog života, naglašavaju biskupi. Općepoznato je da postoje za sve kršćane obvezatni teološki temeljni motivi vjere, nade i ljubavi, koji ljude neposredno upućuju na Boga i kojima je označen čitav njihov vjernički život. Ako se vjeroučiteljeva posrednička služba može vrednovati iz snage križa i uskrsnuća kao stručno značenje teoloških temeljnih stavova vjere, nade i ljubavi, onda je sada pravo vrijeme, smatraju njemački biskupi, za promišljanje o duhovnim stavovima, koji odgovaraju svijetu u kojem vjeroučitelj živi.³³²

3.3.1. Stav zahvalnosti

Iskustvom primanja pomoći od drugih ljudi te mogućnosti pomaganja drugima vjeroučitelj vjernik laik stječe takvu dimenziju duhovnoga života koja se očituje u stavu zahvalnosti.³³³ Upravo ova zahvalnost može pokrenuti i uključiti nezainteresiranu djecu, kao i djecu koja se uvijek nečemu protive, tako da njihovo ponašanje nerijetko postanje obračun s vlastitom vjerom. Sve što mi jesmo i imamo u konačnici nam je darovano, također i naša *djela* počivaju na snazi koju nismo sami sebi stvorili. Upravo ono što je veliko i naizgled uspješno, prihvaćamo sa zahvalnošću i s čuđenjem, odnosno divljenjem (usp. 1 Kor 4, 7). Stoga stav vjeroučiteljeve skromne zahvalnosti raste iz pravog procjenjivanja, odnosno vrednovanja samoga sebe. Kao takva, zahvalnost štiti vjeroučitelja i pomaže mu da opušteno može promatrati i razumijevati stvari oko sebe te postati svjesniji da djeluje samo *po nalogu*. Ako vjeroučitelj vjernik laik tako shvaća svoje vjeroučiteljsko djelovanje, kao *po nalogu* onoga koji ga šalje, i prema tome živi, ostaje otvoren za zajedničko djelovanje s ostalim suradnicima Božjim.³³⁴

---

³³² Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 25-26.

³³³ Usp. Günter BADER, *Quelle(n) der Kraft*, 44.

³³⁴ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 30.

3.3.2. Imati vremena za druge

Tko svoj život zahvalno prihvaća iz iskustva križa i uskrsnuća, taj će najbolje znati kako uskladiti vlastiti život s životima ostalih ljudi. On će im darovati svoju pažnju i naklonost i s time, naravno, i svoje vrijeme što je danas na poseban način izuzetno teško. Naime jedini problem suvremenog vjeroučitelja očituje se u pitanju gdje pronaći vrijeme kako bi udovoljio svim očekivanjima i zahtjevima te na taj način pravilno ispunio svoju dužnost. Ne osjeća li se on često *vremenski preopterećen*? S jedne strane on je, kao i svaki drugi učitelj, kroz mnoštvo navedenih i unaprijed određenih odgovornosti vezan, i s time je također i vremenski ograničen. S druge strane spontano se događaju situacije i izazovi tijekom vjeronaučnih satova kojima je vjeroučitelj neposredno i osobno izložen i zaposlen. Upravo je ovdje stavljena u pitanje autentičnost vjeroučiteljeve duhovnosti.³³⁵ Kroz nužne i različite obveze, kao i ubrzanosti školske svakodnevnice, često se događa to da vjeroučitelj lako izgubi osjećaj da je Bog onaj koji jest, Gospodar vremena, onaj koji drugima daruje vrijeme. Nažalost, svi smo skloniji ponajprije promatrati vrijeme kao nešto što nama pripada i s čime mi možemo raspolagati. Nema li suvremeni čovjek, pa prema tome i sam vjeroučitelj, tako malo vremena upravo zbog toga što često na to misli da će ga izgubiti? Svima nam je dobro poznato da nam svi oni, koji žele iskoristiti naše *slobodno* vrijeme, često postaju dosadni, nenasni, pa čak se mogu pretvoriti i u neprijatelje. Nasuprot tomu Isusu vrijeme nije izgledalo tako vrijedno i dragocjeno kao onima koji su ga okruživali. On se uvijek pokazivao kao onaj koji uvijek ima vremena i koji ga je poklanjao svima koji su ga trebali.

Ako suvremeni vjeroučitelj poput Isusa promatra svoje vrijeme kao dar Božji te vjeruje i prihvaća ga kao izvor svakog vremena od Božje vječnosti, smatraju njemački biskupi, on će tek tada pravo znati i razumjeti što je vrijeme i imat će ga za sve u izobilju. On će, prema Isusovom primjeru, čeznuti da ga svakome daruje tko ga za to moli. Sve to skupa promatrajući, možda se može dogoditi da se vjeroučitelj u svemu tome osjeti zbunjenim i uplašenim. No nitko ne može bez tog iskustva shvatiti činjenicu da vrijeme znači ljubav, a ona je ta koja uvijek ima vremena i nesebično ga daruje drugima.

Bog je onaj koji nam daruje vrijeme. Stoga se s pravom pitaju njemački biskupi, ne krije li se možda iza ove istine dojam preopterećenosti, ili bi to mogao biti znak nevjere u tom smislu da se vjeroučitelj osjeća kao onaj bez kojeg se ne može, te da više vjeruje sam sebi i svojim sposobnostima, negoli Bogu? U poslanici Korinćanima Pavao upozorava: „Tako niti je

---

³³⁵ Usp Günter BADER, Quelle(n) der Kraft, 44.

što onaj tko sadi ni onaj tko zalijeva, nego Bog koji daje rasti” (1 Kor 3, 7). Zato ne smijemo zaboraviti da opuštenost koju osjeća, promatrajući vrijeme kao dar Božji, vjeroučitelja ispunja zahvalnošću i otvara smisao za pravu raspodjelu vremena. Naime on bi trebao biti u situaciji da se uvijek iznova pita što čini u radno vrijeme za sebe osobno? Postoji li u danu vrijeme koje posvećuje svojoj vlastitoj duhovnosti, u kojem promatra i tumači svoje djelovanje u svjetlu Evanđelja te pritom dopušta da ga riječ Božja obdaru pouzdanjem i nadom? Zna li također naći vremena za igru, slavlje ili hobi, vrijeme za druge, za razgovor s bračnim partnerom, djecom, kolegama na poslu i prijateljima? Općepoznato je da u ovom specifičnom promišljanju nedostatka vremena ne postoji neko jednostavno rješenje. Stoga njemački biskupi, svjesni konkretne situacije u kojoj se nalazi suvremeni vjeroučitelj, očekuju od njega da zna ispravno odlučivati o raspodjeli vremena i o prioritetima, kako bi se uvijek iznova prema njemu znao opušteno i odgovorno postaviti.³³⁶

3.3.3. Biti poduzetan i plodonosan

Vjeroučitelj koji je svjestan darovnog značenja svega svog djelovanja, koji je zahvalan i vjeruje, taj ne samo da će imati drugačiji stav prema vremenu, već i prema vjeroučeniku. On će se osloboditi i od pritiska za postignućem i od stava svjesnog odustajanja od istoga. Vjeroučiteljeva životna stvarnost sastoji se u tome da s jedne strane ima savršenu predodžbu o tome što želi, a da s druge strane uvidi nesavršenu stvarnost koju sam stvara. Samo onaj vjeroučitelj koji ne bježi od ovog bolnog iskustva, može shvatiti da čovjek s bezuvjetnom željom za uspjehom u krajnjem slučaju čini krive poteze kako bi se svojim vlastitim djelovanjem izvukao iz neuspjeha. Takav uspjeh se, nažalost, oslanja samo na vlastitu snagu. Međutim onaj koji prizna svoju zahvalnost drugima i naposljetku Bogu, dopustit će da mu se sa htijenjem pokloni i ostvarenje. Tako se zapravo zatvara bolni jaz između idealnog i realnog cilja. Time se ovo ostvarenje pretvara u plod koji više ne opterećuje, već samo raste. To je upravo ono što Biblija zahtijeva od svakog čovjeka, a tim više od vjeroučitelja: uroditi plodom, a ne donositi vidljive rezultate, jer ponekad plod raste upravo na neuspješnom djelovanju. Ipak, njemački biskupi priznaju da vjeroučiteljevo djelovanje ostaje preduvjetom njegove plodonosnosti. U krajnjem slučaju problematika djelovanja postaje vidljiva u školi, koja se temelji na načelu djelovanja. Očita veza između učenja, djelovanja, izbora i dodjele socijalnog statusa, ponekad ugrožava odgojne namjere škole, jer pri tome djelovanje i uspjeh

---

³³⁶ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 30-32.

neminovno postaju vrijednosno mjerilo ljudskoga života. U tom kontekstu, naglašavaju njemački biskupi, vjeroučitelj bi, kao zastupnik škole orijentirane na učenika, morao pridonositi proširenju spektra djelovanja, među ostalim, i na socijalna djelovanja u području suživota s bližnjima.³³⁷

3.3.4. Prihvaćati vlastite mogućnosti i granice

Duhovnost vjeroučitelja pokazuje se također u odnosu prema sebi samome i prosuđivanju vlastite osobe; te kako promatra svoje vlastite sposobnosti, nadarenosti, mogućnosti i granice i na koji ih način prihvaća. Riječ je o odlučujućim pitanjima, jer spoznaja i prihvaćanje vlastitih mogućnosti i ograničenosti su nužni koraci na putu osobnog sazrijevanja.³³⁸ Znati zapaziti svoje vlastite granice i prepoznati tuđe mogućnosti, pripada najvažnijim odgojnim i samoodgojnim ciljevima jednog vjeroučitelja.

Uočava li vjeroučitelj kod sebe samoga ili kod drugih da ponekad doživljava to da su vremena *herojske napetosti*, *duhovnog taktiziranja s vlastitim snagama*, *religioznog oduševljenja*, potpune klonulosti, povezana s dubokim depresijama i osobnim prijekorima i da ga stalno prate? Ako si puno toga zada, onda se ne osjeća sposobnim učiniti ni ono najmanje, ono što je bilo moguće učiniti. Korijen takovog neuspjeha, smatraju njemački biskupi, leži u činjenici da je jednostavno teško uspjeti pronaći vlastitu pravu mjeru, a posebice njezine granice. Zbog toga se stalno osjeća preopterećenim ili se često povlači shrvan i ponižen iza tih mogućnosti. Iza svega toga kriju se razni oblici frustracija i rezignacija, apatije a ponekad i agresivnosti.

U kontekstu rečenoga potrebno je prisjetiti se biblijske parabole o različitim talentima. Komu je dano pet talenata, od njega će se tražiti drugih pet; tko je dobio samo jedan, od njega će se tražiti drugi, ali istinit. Tu se istodobno za vjeroučitelja nalaze utjeha i opomena. Što se tiče utjehe, ne bi se trebao dati obeshrabriti ako mu je tuđa veličina nedohvatljiva; što se tiče opomene, ne bi smio ostati prekriženih ruku ako mu se vlastite mogućnosti uopće ne pojave. Razumijevanje koje nudi ova prispodoba – ne moći i ne morati sve činiti što je drugima moguće – prema mišljenju njemačkih biskupa, ne bi trebalo oslabiti niti tjeskobno utjecati na vjeroučiteljev daljnji napor na tom putu. Sigurno je da postoje *uspješni* i *omiljeni* kolege, ali sama činjenica da nam talenti nisu samo darovani, nego i zadani, može vjeroučitelja zaštititi od

---

³³⁷ Usp. *Isto*, 32-33.

³³⁸ Usp. Günter BADER, *Quelle(n) der Kraft*, 44-45.

previše osvetljive rezignacije.³³⁹ Ta ga spoznaja također može dovesti do oslobađajućeg osvjedočenja i opuštenog uvjerenja da njegova osobnost u određeno vrijeme zahtijeva vlastite talente i mogućnosti. Bitno je ne posustati i uvijek ih spremno dalje razvijati.

3.3.5. Primati i pružati pomoć

Pravo vrednovanje vlastitih mogućnosti i obdarenosti, kao i ograničenosti, nosi sa sobom određene posljedice: ponajprije čini vjeroučitelja otvorenim i spremnim da primi dar i da mu se pomogne, time on sam postaje sposoban pomoći drugima u njihovim potrebama i stajati im uvijek na raspolaganju. Spoznajući i prihvaćajući granice vlastitih mogućnosti, suvremeni vjeroučitelj vjernik laik konačno izmiče štetnoj zabludi, da gotovo sam i isključivo sve mora činiti.

U mjeri u kojoj se sam osjeća potrebit pomoći, raste također i njegov senzibilitet za pomoći drugima. Isto tako u mjeri u kojoj postaje svjestan svoje vlastite bijede, raste također u njemu samilost prema drugima i njegova spremnost razumijevanja drugih.³⁴⁰ Valja istaknuti da takav duhovni stav priznanja darovanosti iz kojega proizlazi spontana pomoć drugima kod vjeroučitelja potpomaže razvitku još jednog drugog duhovnog stava, a taj je stav prave i istinske poniznosti. Biti spreman primiti dar i priznavati načine darivanja, vjeroučitelja čini uistinu jednostavnim i poniznim čovjekom, jer se prava poniznost sastoji u tome da on prizna veličanstvena djela Božja bilo kod sebe osobno ili kod svojih vjeroučenika.

3.3.6. Prihvatanje samog sebe u jakosti i u slabosti

Prihvatanje vlastite nemoći i ograničenosti stvara povjerenje, omogućava razotkrivanje samog sebe i u trenucima vlastitih slabosti te omogućuje da se o njima može bez straha razgovarati. Današnjem vjeroučitelju teško pada govoriti o jednoj, možda samo kratkotrajnoj, deprimirajućoj situaciji, jer u takvim komunikacijskim susretima koji su opterećeni strahom, često nedostaje povjerenja i razumijevanja.

Ljudi se često susreću kao konkurenti ili suparnici u različitim ulogama onih koji su vrsni, sposobni, uspješni, zdravi, optimistični, vitalni i sl. Ni vjeroučitelji nisu pošteđeni takvih, ponajčešće nesvjesnih, načina neprihvatljivog ponašanja. Oni su trajno izloženi

---

³³⁹ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 33-35.

³⁴⁰ Usp. *Isto*, 35.

opasnostima različitih *intelektualizma i moralizma*, koji se, nažalost, mogu očitovati čak i u duhovnoj formi u obliku uvijek spremnog obrambenoga stava protiv napada. Istina, ističu nadalje njemački biskupi, izvana sve može izgledati mirno, ali ipak iznutra se radi o napetom i pripravnom stanju za obranu, koje je u konačnici samo izraz strahom zaposjednute ili opterećene želje da se ne pokažu svoje slabe strane.³⁴¹ Gledano biblijski, odlučujuće i presudno pitanje nije koliko netko ima snage nego koliko snage iz njega izlazi, jer snaga dolazi iz vjere. To pak nije niti svojstvo niti vlasništvo, nego je dar, odnosno nadarenost svakome tko ga iskreno prihvaća. Dakako da ova snaga može izlaziti samo iz onog vjeroučitelja koji svoju snagu, koja mu je potrebna kao samoobrana i samoodržanje, ponovno prihvaća na taj način da u sebi ostavlja dovoljno prostora za Božju snagu koja kao takva iz njega može i izlaziti. (usp. 2 Kor 12, 9-10).

Takav stav istinskog prihvaćanja samog sebe, jednako u najvećoj snazi i sili kao i u slabosti, omogućava vjeroučitelju razvijanje i jačanje vlastite svijesti i ispravne predodžbe o samome sebi, odnosno razvijanje osobnog samovrednovanja, što nadalje odgojno utječe i na njegove vjeroučenike.

3.3.7. Budnost i osjetljivost za potrebe drugih

Realno samovrednovanje vjeroučitelja, koje je utemeljeno na vlastitom iskustvu, stvara veću mogućnost budnosti i osjetljivosti za bolje uočavanje i reagiranje na potrebe drugoga čovjeka.³⁴² Interesantno je zapaziti kako se njemački biskupi neumorno zalažu u naglašavanju ove horizontalne dimenzije vjeroučiteljeve duhovnosti, stoga smatraju da je budna senzibilnost za ljude i njihove životne situacije u današnje vrijeme još zahtjevnija, tako da vjeroučitelju kao angažiranom vjerniku laiku ne preostaje ništa drugo nego se trajno ispitivati glede ovoga duhovnog stava. Tko je pozvaniji od njega zapažati i s posebnom osjetljivošću i poštovanjem pristupiti onim kolegama, vjeroučenicima, mladim ljudima, koji se ne usude svoje potrebe javno očitovati bilo iz straha ili nekog drugog razloga.³⁴³ Tako se stvara i gradi prostor međusobnog povjerenja u kojemu osobe mogu biti uistinu to što jesu, te uz pomoć drugih, kvalitetnije rasti i napredovati u svome općeljudskom i vjerničko-duhovnome životu.

---

³⁴¹ Usp. Dominik BLUM, *Klein sein*, 103-111.

³⁴² Usp. Michael RASKE, *Mitfühlen – Grundelement christlicher Spiritualität*, u: Stefan ALTMAYER – Reinhold BOSCHKI – Joachim THEIS – Jan WOPPOWA (Hg.), *Christliche Spiritualität lehren, lernen und leben*, Bonn, 2006; Gabriele MILLER, *Aufmerksam sein*, 119-123.

³⁴³ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 36.

3.3.8. Živjeti solidarnost i suživot s bližnjima

Realistična procjena samoga sebe stvara preduvjet za pravu solidarnost i suživot s bližnjima, koja se na nenadmašiv način uobličila u osobi Isusa Krista. On ne samo da se s nama solidarizirao nego je i život svoj do kraja predao iz ljubavi prema nama. U njegovoj osobi i ponašanju dobivaju solidarnost i bratska ljubav svoje istinsko i konačno značenje: spremnost služenja i samo služenje. Stoga mu je bila nepoznata svaka učiteljska pozicija moći. U Matejevu evanđelju kaže Isus: „vi pak ne dajte se zvati 'Rabbi', jer jedan je učitelj vaš, a svi ste vi braća” (Mt 23, 8) i „Ne dajte da vas vođama zovu, jer jedan je vaš vođa – Krist” (Mt 23, 10). Što ove Kristove riječi predstavljaju za današnjeg vjeroučitelja vjernika laika? Kad se radi o *vjerskim* stvarima, i vjeroučitelj uči zajedno sa svojim učenicima, jer on ostaje s njima na putu, i moglo bi se reći da još nije postigao svoj cilj. Njegova vjera nije još gledanje, niti je njegova nada posjedovanje. Prema riječima njemačkih biskupa vjeroučitelj je samo suputnik u vjeri, odnosno stariji brat i sestra onih koje odgaja u vjeri. To isto vrijedi i za njegov odnos prema kolegama i svim drugima koji se nalaze na različitim područjima učenja vjere (obitelj, škola, župna zajednica i sl.). Stoga se od njega očekuje zahtjevna zadaća ne samo prenošenja vjere, nego i odgovornosti za svoje poslanje. U želji da još više naglasi bitne karakteristike vjeroučiteljeve duhovne dimenzije solidarnosti, biskupi upozoravaju na to da dobra izobrazba i primjerena razvojno profesionalna jasnoća vjeroučitelja ne bi smjela previdjeti potrebu dijaloga s onima koji, s obzirom na činjenicu religiozne i društvene situacije, stoje pred istim problemima i izloženi su istoj životnoj stvarnosti kao što su roditelji, odgojiteljice u predškolskim ustanovama, župnici, odgajatelji u domovima, voditelji mladih, socijalni radnici, odgojitelji odraslih. Ova potreba ne proizlazi samo iz činjenice da uspjeh vjerskog odgoja i obrazovanja ovisi o slozi i suglasju različitih odgojnih čimbenika, odnosno nositelja odgoja, nego ona prije svega dolazi iz vjeroučiteljevog duhovnog temeljnog stava, utemeljenog na Kristovoj istini da su svi braća u odnosu na njega kao zajedničkog učitelja.³⁴⁴ Iz toga proizlazi spremnost za otvoreni razgovor, bratsko razumijevanje i na kraju ostvarenje konkretnih i različitih oblika solidarnosti i socijalne angažiranosti.³⁴⁵

Na temelju toga proizlazi da se i suvremeni vjeroučitelj također mora upustiti u spremnost otvorenog razgovora, bratskog razumijevanja i vidljive solidarnosti glede crkvenih službenika, na što je kao svjedok vjere u školskom ozračju neminovno i pozvan. Solidarnošću

---

³⁴⁴ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 36.

³⁴⁵ Usp. Joachim WINDOLPH, *Spiritualität und Soziale Arbeit*, 239-246.

prema bližnjemu još više dobiva na snazi crkveno-katehetska vjeroučiteljska služba, posebice u situacijama kad se u javnosti raspravlja o temama crkvenog i religioznog života.

3.4. Zajedništvo u Kristovim patnjama i snazi njegova uskrsnuća

Njemački biskupi upozoravaju da gore navedeni duhovni stavovi kod čitatelja ne smiju stvoriti sliku o duhovnosti kojom se pojedinac povlači u sebe i u neku malu skupinu, bježi od konkretnih društvenih problema i zalaganja. Pritom ističu da u autentičnom svjedočkom procesu takozvane *pasivne kreposti* postaju u stvarnosti načini izricanja ljubavi, koja je nadasve aktivna, živa i maštovita. Uostalom, prava kršćanska duhovnost upravo živi iz *snage uskrsnuća*, iz radosnog ohrabrenja: „Radost Jahvina vaša je jakost” (Neh 8, 10). Ona upravo provocira vjeroučitelja da se obnovi snagom Duha te da u svijetu u kojem živi, ne živi više po zakonitostima starog čovjeka. Stoga vjeroučiteljeva duhovnost nije umirujuća, odnosno pasivna, nego je pak živa i kritična, možda čak ponekad i neugodna, kao što se može vidjeti na primjerima velikana u povijesti Crkve. Ona uvijek budi glad za većim i poznaje ono egzistencijalno nezadovoljstvo, koje ne proizlazi iz mrzovoljnosti, nego iz čežnje i ljubavi, jer Duh Sveti nije samo Tješitelj, on je također Božji vihor i oganj, koji je Krist htio baciti na zemlju; i što je želio drugo, nego da plane (usp. Lk 12, 49). Duhovnost vjeroučitelja, ističu njemački biskupi, koja je točno određena ovakvim duhom, suprotna je duhovnosti čovjeka povučenog i zatvorenog u sebe. Ona daleko više pokreće otvorenost prema Bogu, ljudima i svijetu. Stoga onaj vjeroučitelj koji je prožet takvim duhom pokušava uistinu razumjeti svoje vjeroučenike u njihovim nadama i strahovima, u njihovoj radosti i žalosti. On se interesira za duhovna strujanja svoga vremena i kulturno ozračje svojih vjeroučenika. Kako bi im mogao još bolje pomoći, spreman je, ukoliko je to potrebno, preuzeti društvenu i političku odgovornost. Njegova duhovnost olakšava mu prepoznati znakove vremena u kojima je Bog na djelu i tumačiti ih u svjetlu Evanđelja. Stoga tajna svakoga odgoja, posebice religiozno-vjerničkoga, ostaje ljubav prema mladim ljudima, uvijek nanovo hranjena ljubavlju Božjom. Kolikogod bila važna stručna i daljnja vjeroučiteljeva izobrazba, ovakav unutarnji stav, tvrde nadalje njemački biskupi, ne da se ničim nadomjestiti.³⁴⁶ To drugim riječima za suvremenog vjeroučitelja znači, živjeti zajedništvo u Kristovim patnjama koje se očituju u životu današnjeg suvremenog čovjeka iz stvaralačke snage uskrsnuća (usp. Fil 3, 10).

---

³⁴⁶ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 38-39.

3.5. Izvori u duhovnom životu

Njemački biskupi, govoreći o duhovnosti vjeroučitelja, pozivaju ga da uvijek iznova promišlja o glavnom vodećem konceptu vjeronaučne pouke, koja ga osobno motivira u traženju odgovora na temeljna pitanja kao što su: Od čega živi ili u kojem je smjeru orijentiran njegov život? Koji ga planovi i koja nada nosi? Na koji način pronalazi svoj vjernički put na kojem se uvijek iznova može sabrati, kako bi se s obnovljenom snagom nanovo mogao podići? Što mu daje hrabrost za odgajanje i što je to neophodno u njegovom odgoju za hrabrost? Gdje u svemu tome nalazi pomoć? Ova pitanja se odnose na promišljanje o izvorima duhovnoga života svakoga čovjeka kršćanina, a tim više vjeroučitelja koji bez njih danas ne može opstati.³⁴⁷ Dati iscrpan odgovor na njih za njega ostaje trajno egzistencijalno traženje, inače ne bi uopće mogao izdržati u svome pozivu punom napetosti.

U dokumentu *O duhovnosti vjeroučitelja* biskupi upućuju na izvore duhovnoga života iz kojih vjeroučitelj može neprestano crpsti snagu za svoje vjeroučiteljsko djelovanje, a to su, između ostalog, riječ Božja, euharistijsko slavlje kao izvor i vrhunac kršćanskoga i vjerničkog života, molitva, sakrament pomirenja.

3.5.1. Riječ Božja

Naglašavajući važnost Božje riječi u vjeroučiteljevu životu, njemački biskupi posebnu pažnju pridaju osobnom odnosu vjeroučitelja prema Svetome pismu, potičući ga na egzistencijalno pitanje od čega živi kao kršćanin i vjeroučitelj? Za očekivati je da bi odgovor na ovo pitanje trebao pronalaziti u objavljenoj Božjoj riječi. Moramo priznati da nije nimalo lako u mnogostrukim zahtjevima svakodnevice pronaći mir kako bi se čitala Biblija, i to *bez posebne namjere*. Većinom se čitanje Božje riječi događa pod tim aspektom da se konkretno mjesto ili neki određeni suodnos prenese drugima na način da vjeroučitelj sam sebe najprije stavi pred tu istu riječ Božju, usmjeravajući svu svoju pozornost na nju, dopuštajući time da ga ona zahvati i njime upravlja.

Da je njemačkim biskupima stalo do odgojnog karaktera Božje riječi, vidi se i iz toga što vjeroučitelju predlažu uspostavljanje unutarnjeg sklada između pripreme za vjeronaučni sat i vlastitog produblivanja te iste Riječi. Naravno da nije uvijek lako naći prikladne tekstove koji svojim bogatim sadržajem pozivaju na zadržavanje, razmatranje i meditaciju. Unatoč

---

³⁴⁷ Usp. Günter BADER, *Quelle(n) der Kraft*, 45.

tome od vjeroučitelja se očekuje da se trudi iskoristiti svaku mogućnost susreta s riječju Božjom. To ide u prilog kako razvoju njegove vlastite osobnosti tako i prenošenju poruke, a da se pritom ne zapostave ostali elementi pripreme za vjeronaučni susret.

Biskupi također upozoravaju na opasnost kako svrsishodno čitanje Biblije vodi do *selektivnog izbora* biblijskih mjesta te time nerijetko do krivotvorene interpretacije. Stoga se vjeroučitelju preporuča kvalitetno poznavanje konteksta biblijskog mjesta s cjelokupnom povezanošću Pisma, kako bi time postao sposobniji bolje ga upotrebljavati i razvrstavati.³⁴⁸ K tomu, bez sumnje, doprinosi kontinuirano redovito svakodnevno čitanje Pisma. Vremena koja su zato najpovoljnija su kod svakoga drugačija: ujutro ili uvečer, u rano poslijepodne, kako dozvoljavaju školske i obiteljske prilike, ili navečer. Posebno plodonosno može biti kada vjeroučitelj čita Božju riječ u zajednici, s bračnim partnerom, obiteljskim skupinama župne zajednice, s kolegama ili u krugu prijatelja. Ne treba zaboraviti ni to da se na Svetoj misi u zajednici vjernika redovito naviješta riječ Božja i u povijesti tumačenja Crkve postaje pristupačna svakom pojedincu. Ovdje se nalazi stvarno mjesto susreta čovjeka s Bogom u Riječi i sakramentu. Stoga je to mjesto jedinstveni izvor čitave vjeroučiteljeve duhovnosti.

Kontinuirano i redovito slušanje i čitanje Svetog pisma bilo pojedinca bilo zajednice, vjeroučitelju može poslužiti kao pomoć da se provjeri osobni odnos prema Bogu i bližnjemu, kao i istinska motivacija vlastitog vjeroučiteljskog djelovanja.³⁴⁹ Ovo prvenstveno vrijedi ako čitanje Svetog pisma postaje *razgovor na putu* koji kao u perikopi Isusovog ukazanja na putu u Emaus izbavlja i oslobađa od čvrstog prijanjanja i fiksiranja za određene situacije (usp. Lk 24, 13-35).

3.5.2. Euharistija

Perikopa o učenicima na putu u Emaus također pojašnjava da su sakramentalna egzistencija, kao i ona koja je vezana uz čitanje i slušanje Riječi, neraskidive, jer razgovoru na putu pripada *lomljenje kruha*. Dakle ako je euharistijsko slavlje vrhunac i središte crkvenih sakramentalnih djelotvornih znakova, vjeroučitelja bi moralo potaknuti na razmišljanje kod sudjelovanja mladih u euharistijskom slavlju. To očito ukazuje na činjenicu da se značenje euharistije u životnoj praksi mladih naraštaja očito više iskustveno ne doživljava, te stoga više niti ne dolazi do izražaja.

---

³⁴⁸ Usp. Thomas SÖDING, Bibellesen. Back to the Roots, u: Michael LANGER – Winfried VERBURG, *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007, 146-153.

³⁴⁹ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 40-41.

Euharistija je slavlje našega spasenja, stoga ona nije samo vrhunac i središte crkvenog, nego također i duhovnog života vjeroučitelja kao kršćanina.³⁵⁰ Ona nas, u znaku koji po Bogu postaje djelotvornim i u Riječi koja oblikuje našu stvarnost, podsjeća i obećava, odnosno obdaruje onim u što vjerujemo i čemu se nadamo. Upravo ovdje vjeroučitelj stječe iskustvo „zajedništva u Gospodnjim patnjama” i „snagu njegova uskrsnuća” (usp. Fil 3, 10). Iz toga proizlazi utjeha i nada ne samo za njega nego i za cijeli svijet onda, kada se ljudi sa svojim neriješenim pitanjima i osobnim neispunjenim nadama u ime Kristovo sabiru i ako iz dana u dan slave tajnu svojeg spasenja i oslobođenja.

Vjeroučitelj koji se potpuno predaje Isusu prisutnomu pod prilikama kruha i vina u euharistijskom slavlju koje slavi u zajednici, bit će sposobniji pomoći ne samo svojim vjeroučenicima nego i svim ostalim njegovim sudionicima bolje razumjeti da se euharistija konačno živi od Božjih spasenjskih djela. Od euharistije se živi u onoj mjeri u kojoj vjeroučitelji kroz svoju prisutnost, molitvu i različite darove Duha, sav svoj život i djelovanje u nju aktivno unose, te ju na taj način čine privlačnom i za svoje vjeroučenike. Nadalje ukoliko se pokuša svojim pitanjima i svojim životom približiti ovoj tajni, znaku i značenju njezinih riječi, moći će, unatoč svim nedostacima, pronaći komadić doma, siguran prostor koji pruža zaštitu. Takvo iskustvo doprinosi rastu svijesti o tome da briga Crkve za često euharistijsko suslavljenje ne proizlazi isključivo iz legalističkoga razmišljanja, nego izrasta iz naloga da se ljudima prenese i učini pristupačnim spasenje posredovano u Svetoj misi. U tome, smatraju njemački biskupi, treba tražiti smisao školskih i đачkih euharistijskih slavlja. Nadalje za vjeroučiteljev osobni život i djelovanje u školi nužno je da njegov odnos prema euharistijskom slavlju ostane živ i djelotvoran. Ukoliko se iznutra bude znao povezati sa središtem kršćanske vjere, moći će se bolje nositi s mnogim prividnim i stvarnim proturječnostima osobnoga i crkvenog života. Vjeroučitelj će time stjecati iskustvo svoga pravog doma i onda kada sam puno toga što se tamo događa ne može prihvatiti ili bi možda želio drugačije oblikovati. Stoga se neće dati smesti, jer je svjestan da njegovo djelotvorno sudjelovanje na euharistijskom slavlju postaje jasan izričaj kreativnog udjela u životu župne zajednice. Prema mišljenju njemačkih biskupa euharistijsko slavlje tada prestaje biti samo mjesto na kojem se spoznaju dužnosti vjeroučiteljskog poziva, nego daleko više mjesto na kojem se dobivaju duhovni poticaji i gdje se stječe iskustvo jakosti vjere i snage za daljnje napredovanje.³⁵¹ Svakako da je ovakav djelotvoran odnos i novi pristup prema euharistiji

---

³⁵⁰ Usp. Martin STUFLESSER, *Eucharistie. Geheimnis, das wir feiern*, 169-179.

³⁵¹ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 41-43.

olakšan tamo gdje su župne zajednice otvorene i gdje otkrivaju i nude različite mogućnosti vjeroučiteljevog osobnog sudjelovanja u njezinom suoblikovanju i kreiranju.

3.5.3. Molitva

Molitva je također jedan od načina i izričaja vjeroučiteljevog odnosa prema Bogu, koji je bitno određen njegovim povjerenjem u Božju pomoć.³⁵² Onaj tko puno govori o Bogu, trebao bi znati s njime još više razgovarati u molitvi, inače će njegovo govorenje postati prazno i neautentično. Dokument izričito naglašava da to ne vrijedi samo za svećenika nego također i za vjeroučitelja, čiji je život nezamisliv bez molitve. Od njega se očekuje da kao Isus prinese Bogu osobne brige svojih vjeroučenika i zauzetost za njih zajedno sa svojim vlastitim teškim iskustvima u svakodnevicu, te na taj način sve ono što ga okružuje, uključi u svoju molitvu. Kad vjeroučitelj sam stekne ovu sposobnost, moći će i sa svojim vjeroučenicima u školi i na satovima vjeronauka moliti i uvoditi ih u njihovu osobnu molitvu. Iz toga proizlazi da ništa bolje ne može okarakterizirati odnos vjeroučitelja prema njegovim vjeroučenicima od činjenice da on za njih i moli. Možda će vjeroučiteljevi molitveni izričaji češće biti određeni molbom i jadikovkom, nego veličanjem, slavljenjem i zahvaljivanjem Bogu. Kolikogod je osobna molitva uvijek iznova kušana takvim jednostranostima, to za vjeroučitelja ne znači da se nalazi na krivome putu. U pronalaženju i razvijanju autentične molitvene dimenzije vjeroučitelju će bez daljnega biti od koristi svjedočanstva primjerne molitve, kao što su psalmi, Gospodnja molitva te molitve iskusnih kršćanskih velikana duha. U tom kontekstu tzv. *jobovske molitve* za njega ne predstavljaju strah ili bojazan da prizove Boga u vjeri da mu bude blizu u njegovim potrebama i svakodnevnim situacijama.³⁵³

Njemački biskupi isto tako upozoravaju kako će se vjeroučitelj često naći u situaciji u kojoj se treba znati zadovoljiti i uvijek iznova moći uklopiti u prethodno formuliranu molitvu izrečenu kroz mnoštvo iskustava onih koji su prije njega živjeli i imali povjerenja u Boga. I tamo gdje ponekad nedostaju riječi, molitva ne smije izostati, jer i šutnja je ponekad najrječitija molitva.

Općepoznato je da se današnja svakodnevna iskustva često ne daju tako lako svesti na jasne i provjerene oblike tradicionalne molitve. U tom će slučaju vjeroučiteljeva molitva nerijetko biti sazdana od vapaja i uzdaha koji se ne daju oblikovati riječima. Razgovarati s

---

³⁵² Usp. Anton BERGER, Gedanken zur Spiritualität des Religionslehrers heute, u: *Christlich pädagogische Blätter*, 106 (1993.) 4, 110.

³⁵³ Usp. Volkmar PREMSTALLER, Deine Treue preise ich. Beten mit den Worten des Psalters, 154-161.

Bogom je jedna strana molitve, dok s druge strane, postoje trenuci u kojima se manje govori a više sluša. Upravo ovo *slušanje kako bi se bolje čulo* je potvrda kakvoće molitve, jer u njoj vjeroučitelj vjernik laik, kao ustrajni molitelj, ne želi samo sam govoriti, već kroz šutljivo osluškivanje prihvaća spremnost za promjenu i obraćenje.

I za molitvu, tvrde biskupi, vrijedi ono što je rečeno za čitanje Pisma: samo onaj tko je naučio redovito moliti i izdržati u vrijeme oskudice, moći će uz molitvenu potrebu također osjetiti i moć njezina blagoslova. Osim osobne molitve naglašena je također i važnost zajedničke molitve, i to ne samo gdje se ona događa kao profesionalno svjedočanstvo na posebnom mjestu u školi, nego s bračnim partnerom, u dječjem ili bolesničkom krevetu, ili u krugu kolega i prijatelja. Ovakvi tzv. *neslužbeni* načini očitovanja zajedničke molitve, smatraju njemački biskupi, također provjeravaju i produbljuju vjeroučiteljevu osobnu molitvu.³⁵⁴

3.5.4. Sakrament pomirenja

Djelotvoran i učinkovit odnos prema euharistiji nepojmljiv je bez odnosa prema ostalim sakramentima. Svi se oni usmjeruju na središte kršćanske vjere i života od kojeg su i utemeljeni. To na poseban način vrijedi za sakrament pomirenja. Kao i svi drugi ljudi tako i vjeroučitelj radi i djeluje ne samo sa svojom snagama i darovima nego i sa svojim granicama i slabostima. Zbog toga uvijek iznova upada u sukobe i napetosti kako u školskom tako i na obiteljskom području, a koje je konačno moguće razriješiti samo kroz spremnost za obraćenjem i praštanjem. Upravo vjeroučitelji odaju osvjedočenu snagu onda kada su spremni i sposobni ne samo prihvatiti ispravke od kolega ili čak od vjeroučenika nego i onda kada dopuštaju da ih i sam Bog uvijek iznova dariva pomirenjem i oproštenjem grijeha.

Povjerenje u Boga, koji je milosrdan i oprašta, vjeroučitelje će, suočene sa vlastitim zatajenjima i slabostima, sačuvati pred svim okrutnostima i ogorčenostima i dati njihovom odgojnom djelovanju dobrotu i strpljivost. Na njihovom ponašanju trebali bi učenici moći iščitavati i prepoznati da Bog također i njima oprašta, naravno u mjeri u kojoj su oni sami spremni drugima oprostiti (usp. Mt 6, 14f). To je najbolji put da vjeroučitelji kao odgojitelji na taj način postaju uvjerljivim svjedocima i predvodnicima praštanja, odnosno pomirenja.

---

³⁵⁴ Usp, DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 43-44.

Sakrament pomirenja, prema shvaćanju njemačkih biskupa, jača duhovnu svijest vjeroučitelja, jer uključuje i promišljanje o specifičnom iskustvenom svijetu njegova poziva.³⁵⁵

Oni također spominju važnost uzora u duhovnom životu, koje suvremeni vjeroučitelj može pronaći u Svetome pismu i povijesti Crkve, kao što su crkveni oci, mistici, sveci, koji su svatko na svoj način živjeli prije nas i dali se voditi i zahvatiti stvarateljskom snagom Duha Svetoga.³⁵⁶ Nakraju smatraju biskupi da sve što je rečeno o duhovnosti vjeroučitelja, trebalo bi temeljito postaviti još za vrijeme njegova studija. Zbog toga se visokoškolska učilišta u Njemačkoj trude dati i adekvatnu ponudu duhovne pomoći kroz razne vrste seminara za teologe laike.³⁵⁷

Dokument njemačkih biskupa *O duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika*, kao što smo mogli zapaziti iz njegova kratkog prikaza i interpretacije, nudi bogate sadržaje i smjernice ne samo kao teorijsku podlogu za daljnje razmišljanje o toj temi, nego daleko više za praktično ostvarenje nekih elemenata duhovne dimenzije njemačkih vjeroučitelja, koja može poslužiti kao koristan poticaj i za suvremenog hrvatskog vjeroučitelja.

4. Smjernice Hrvatske biskupske konferencije

Prikazavši bitne elemente vjeroučiteljeve duhovnosti kako ih predstavljaju dokumenti učiteljstva na sveopćoj razini Crkve Talijanske i Njemačke biskupske konferencije, potrebno je također iznijeti promišljanja vezana uz duhovnost vjeroučitelja sadržana u dokumentima Hrvatske biskupske konferencije. Stoga ćemo ovdje uzeti u razmatranje sljedeće dokumente: *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* (RNE), *Plan i program katoličkoga vjeronauka u školi* (PP), te dvije *Poruke hrvatskih biskupa* (PHB) i najnoviji dokument Hrvatske biskupske konferencije *Na svetost pozvani* (NSP).

4.1. Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri (1983.)

Ništa manje od ostalih katehetskih postkoncilskih smjernica što su mu prethodili, i ovaj se Dokument javlja kao plod mnogih koncilskih i postkoncilskih dokumenata, s

---

³⁵⁵ Usp. *Isto*, 44-45.

³⁵⁶ Usp. *Isto*, 46-47.

³⁵⁷ Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, 47-48.

izraženom prilagodbom koja se posebno odnosi na konkretnu religioznu, vjerničku te kulturološku situaciju ondašnje komunističke Jugoslavije.³⁵⁸

Ne treba zaboraviti da je dokument RNE u isto vrijeme i plod cijelog postkoncilskoga zalaganja za obnovu vjerskoga odgoja i kateheze, nova polazišna točka, novi vodič „za založenije, sustavnije, stručnije i stvaralačkije zalaganje u radosnom naviještanju Evanđelja i trajnom odgoju svih članova naših kršćanskih zajednica u vjeri”.³⁵⁹

Kako je već spomenuto, u dokumentu RNE našli su mjesto svi koncilski, kao i oni postkoncilski dokumenti, od kojih je potrebno posebno spomenuti OKD, EN i CT. Njegova specifična karakteristika je u tome da odiše duboko humanim i kršćanskim optimizmom, koji ni u kojem slučaju nije plod nepoznavanja težine i složenosti situacije u kojoj je živjela i djelovala hrvatska Crkva, nego je najdublji izraz kršćanske vjere i nade.³⁶⁰ Stoga je razumljivo da je njegov prvotni cilj dati smjernice „u obnovi religioznog odgoja i kateheze u nas te pokazati što nas iz tog dokumenta može osobito nadahnuti da svi zajedno s još više poleta i stvaralačkoga zalaganja nastavimo obnoviteljski rad na području naviještanja Evanđelja i odgoja naših kršćanskih zajednica u vjeri”.³⁶¹

Ukoliko se pažljivije promotri dokument RNE, valja zaključiti da ne postoji izričit govor o duhovnosti vjeroučitelja i njezinim bitnim karakteristikama. Očito je da njegova duhovna dimenzija proizlazi iz glavnih smjernica o obnovi religioznog odgoja i kateheze predstavljenih kao „temelj za izradu našeg katehetskog direktorija te katehetskih planova i programa za katehiziranje svih dobi” (RNE 3) i klasične trostruke dimenzije vjeroučitelja: *biti, znati i znati činiti*.

Karakteristika *biti* tiče se duhovnoga profila vjeroučitelja, koju RNE smatra prvotnom u naviještanju Evanđelja vlastitim životom, što je prvi korak u evangelizaciji. Stoga radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri provode oni koji sa svom skromnošću posve jednostavno i neusiljeno zrače svoju vjeru u vrednote i svoju nadu u nešto što se ne vidi, o čemu se čovjek sam po sebi ne bi usudio ni sanjati. Takvim svjedočanstvom bez riječi govore *glasno* srcima kršćana koji ih vide zajedno i postavljaju pitanje koje predstavlja neophodan izazov njihovu životu: „Zašto su takvi? Zašto tako žive? Što ih nadahnjuje i tko nadahnjuje da

---

³⁵⁸ BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1983.

³⁵⁹ Ćiril KOS, Uvodna riječ, u: *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1983., 8-9.

³⁶⁰ Usp. Josip BARIČEVIĆ, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, u: Marko PRANJIC (ur.) *Religijsko pedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 625.

³⁶¹ Josip BARIČEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, u: *Kateheza*, 6 (1984.) 1, 45-59, ovdje 45.

tako žive? Zašto su među nama?” (RNE 21, EN 21) Dakle šutljivo i nenametljivo svjedočenje je najjače i najučinkovitije sredstvo u naviještanju Radosne vijesti.

Analizom RNE-a pod vidom temeljnih katehetskih smjernica proizlazi da je vjeroučitelj pozvan da bude čovjek radosti, tražitelj ljudi i novih putova za navještaj Evanđelja. Svjestan teškoća i opasnosti kojima je izložen suvremeni čovjek živeći u veoma složenom svijetu, vjeroučitelj vjernik laik je, kako ističu naši biskupi:

„pozvan i poslan – upravo danas i ovdje, i svagdje dokle doseže život i djelovanje naše Crkve – da radosnim, poletnim i stvaralačkim naviještanjem i življenjem Kristova Evanđelja skromno i nenametljivo, ali otvoreno i uspravno, pridonosi svoj dio u punijem ostvarivanju Božjega kraljevstva, u stvaranju posve novoga svijeta – svijeta istinskih humanih odnosa među ljudima i svijeta, posve novih odnosa između Boga i ljudi” (RNE 17).

Nadalje vjeroučitelj je pozvan biti istinski navjestitelj, glasnogovornik, prorok u navještaju Evanđelja i u pastoralnom djelovanju Crkve (usp. RNE 18-20). Taj duboko humani i evanđeoski pristup on će moći ostvariti ukoliko u svom naviještanju, vjeronaučnoj pouci i življenju Radosne Kristove vijesti uzme u obzir današnje ljude kakvi uistinu jesu i njihovu životnu situaciju u svoj njezinoj stvarnosti te bude sposoban i trajno postane sve sposobniji gledati, šutjeti, slušati, poštivati i, prije svega, uvijek istinski voljeti. To drugim riječima znači unutarnjim *okom* gledati i unutarnjim *uhom* slušati sveukupnu i najkonkretniju ljudsku stvarnost.³⁶² Tada će se s pravom za vjeroučitelja moći ustvrditi da je istinski svjedok u navještaju Evanđelja vlastitim životom. Ova je tvrdnja središnja točka cijeloga dokumenta jer je upućena vjeroučitelju kao poziv na svjedočenje cijele ostavštine blaga živoga Krista, umrloga i uskrsloga, u aktualnom životu Crkve (usp. RNE 21-27). Vjeroučitelj je također pozvan biti odgojitelj vjere u skladnom razvijanju čovjeka u svim njegovim dimenzijama (usp. RNE 28-31): kao učitelj, tumač, prenositelj i sijač istine Božje, Radosne vijesti u *vjernosti Bogu i čovjeku* (usp. RNE 32-39). Za ispunjenje svoga poslanja od njega se očekuje da svakodnevno bude uronjen u stvarnost molitve, koja je izvor njegove vjere i života po vjeri, kako bi zatim mogao postati pravi učitelj molitve za druge (usp. RNE 40). Dijaloško obilježje i dijalošku dimenziju religioznog odgoja i kateheze naši biskupi drže vrlo važnom; iz čega proizlazi da dijaloška i ekumenska dimenzija duhovnosti suvremenog vjeroučitelja je ta koja ga osposobljava za međusobno obogaćivanje u istinskom dijalogu s ljudima različitih kultura i različitih pogleda na svijet, a time i za vjerodostojnije naviještanje Evanđelja i odgoja u vjeri ljudi našega vremena (usp. RNE 42).

---

³⁶² Usp. Josip BARIČEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, 45.

Što se tiče stručnih kompetencija, odnosno dimenzije *znati i znati činiti*, vjeroučitelj je pozvan biti stručnjak, pedagog, animator, stvaratelj kvalitetnih uvjeta za riječ Božju (usp. RNE 43-45). I to ne samo kao učitelj, nego daleko više kao učenik koji i sam uči te čovjek uspostavljanja kvalitetnih odnosa u katehetskom zalaganju i odgoju u vjeri (usp. RNE 46-52) u službi Radosne vijesti (usp. RNE 64-69). Kao takav postaje model vjernosti riječi Božjoj i Crkvi općenito u ljudskom i kršćansko-vjerničkom odgoju (usp. RNE 76-78). Time se na neki način ističe važnost religijsko-pedagoško katehetske tvrdnje da se religijski odgoj i kateheza trebaju promatrati i ostvarivati kao sastavni i komplementarni dio cjelovito shvaćenog i ostvarivanog evangelizacijskog i sveukupnog pastoralnog djelovanja naše Crkve te kao sastavni i komplementarni dio cjelovito shvaćenog općeljudskog odgoja.³⁶³

Na temelju toga izlazi na vidjelo da dokument RNE vjeroučitelja prvenstveno predstavlja kao radosnog odgajatelja u vjeri i animatora kršćanske zajednice te zauzetog i autentičnog svjedoka vjere i kršćanskih vrijednosti u suvremenom svijetu.

4.2. Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi (1998.)

Taj dokument je nastao kao zajednički zadatak u suradnji s Nacionalnim katehetskim uredom Hrvatske biskupske konferencije i ondašnjim Ministarstvom prosvjete i športa Republike Hrvatske.³⁶⁴ U njemu su jasno predstavljene smjernice vjerskoga poučavanja koje bi trebale usmjeriti i odrediti cjelokupni vjerski odgoj i obrazovanje u školi. U Temeljnim polazištima PP-a ističe se da nije moguće kvalitetno ostvarenje vjeronauka u školi bez vjeroučitelja koji ima izgrađen i ostvaren duhovno-vjernički i stručni identitet.

Jedna od spomenutih smjernica izričito se tiče i duhovno-vjerničkih kvaliteta vjeroučitelja, koje su usko vezane s njegovim općeljudskim kvalitetama. U tom kontekstu vjeroučiteljev *biti* obuhvaća njegovu kako ljudsku tako i kršćansku zrelost. Od njega se očekuje da bude cjelovita osoba, iskreni vjernik, čovjek Crkve, zauzet tražitelj istine, sretan čovjek i osoba koja posjeduje stručne kompetencije. Oslanjajući se na ODK, hrvatski biskupi ističu kako je ljudska zrelost preduvjet rasta u vjeri, u osjećaju uravnoteženosti, u kritičkom osjećaju, u unutarnjoj jedinstvenosti i u skupnom radu (usp. ODK 239). Nadalje smatraju da po svojim prirodnim darovima, sposobnostima i čovječnosti, suvremeni vjeroučitelj vjernik laik treba žariti istinskom dobrotom, velikodušnošću, otvorenošću za probleme svojih

---

³⁶³ Usp. *Isto*, 62.

³⁶⁴ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998.

vjeroučenika, te na taj način biti utjelovljen u stvarnost svijeta u kojem živi. Naime vjeroučitelj je osoba koja slobodno i odgovorno izabire svoj životni poziv i službu te s ljubavlju prihvaća svoje vjeroučenike i one koji su s njima životno povezani. Na taj način on čitavom svojom osobnošću oživljuje vjeronaučni čin, promičući istinski susret osoba, koji zahtijeva povjerenje, sposobnost slušanja i prihvaćanja, sposobnost uživljanja u život vjeroučenika i uvažavanja njihove osobnosti, problema, interesa, u svojoj složenosti njihova individualnog i društvenoga života.³⁶⁵ Iz naravi vjeroučiteljeva poziva proizlazi da vjera treba biti njegovo temeljno *duhovno obzorje* i njegov *životni izbor* kako na razini spoznavanja, doživljanja, tako i na razini najdubljih stavova i djelovanja. Vjeroučitelj je zapravo pozvan da svojim djelovanjem, kao i cjelokupnim načinom i stilom svoga komuniciranja i postojanja, bude *svjedokom*, *pratiocem* i *sudionikom* na putu trajnoga općeljudskoga i vjerničkoga sazrijevanja svojih učenika.³⁶⁶ Možda se iz rečenoga stječe dojam da se prevelika odgovornost vezena uz duhovnu dimenziju vjeroučiteljeve duhovnosti stavlja samo na vjeroučitelja, zaboravljajući pritom da će kvaliteta vjeronauka u našim školama u najvećoj mjeri ovisiti o kvaliteti života i djelovanja konkretnih vjerničkih zajednica: obiteljskih, župnih i drugih.³⁶⁷ U konačnici će samo iz onih zajednica koje u još većoj mjeri budu postojale kao zajednice vjere, nade i ljubavi, moći u školu polaziti uvjerljivi svjedoci s riječima: „Dođite i vidjet ćete!” (Iv 1, 39).

4.3. Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi (2000.)

Hrvatski biskupi vjerni poruci Isusa Krista i potaknuti aktualnom situacijom u kojoj se nalazi hrvatska Crkva, na početku školske godine obično šalju poruku o važnosti i svrsi odgoja u vjeri svim vjernicima, župnim katehetama, vjeroučiteljima u školi, župnicima i svima onima koji se brinu o odgoju u vjeri kako u školi tako i u župnoj zajednici.³⁶⁸

Obraćajući se župnicima i vjeroučiteljima u školi te katehetama u župnoj zajednici sa zahvalnošću za njihovo zalaganje i entuzijizam koji su pokazali na području školskoga vjeronauka kroz protekle godine, biskupi ih pozivaju da nastave svoje djelo naviještanja onim početnim žarom s kojim su ga i prihvatili na samom početku uvođenja školskoga vjeronauka

---

³⁶⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003, 30.

³⁶⁶ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, 64.

³⁶⁷ Usp. Josip BARIČEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, 64.

³⁶⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, u: *Katehetski Glasnik*, 2 (2000) 2-3, 9-15.

u hrvatske škole (usp. PHB 6). Biskupi naglašavaju: „ne zaboravite da za vas religioznost i vjera nisu samo znanje, nego prije svega osobni stav i svjedočanstvo života, što se na poseban način očituje sudjelovanjem u životu župne zajednice kao i u osobnom sakramentalnom i molitvenom životu” (PHB 13). Iz toga proizlazi da vjeroučitelji, zajedno s cijelom Crkvom, snose odgovornost za sadržaje vjerskoga poučavanja onako kako im to predlaže Crkva i kako to zahtijevaju suvremene metodičko-didaktičke postavke.

Kao što smo mogli zapaziti, Crkva u Hrvata je preko svojih službenih smjernica pokazala primjeren interes za duhovnost vjeroučitelja naglašavajući pri tom njegovu svjedočku dimenziju, bez obzira vrši li vjeroučitelj djelo naviještanja Radosne vijesti u školi ili u župnoj zajednici.

4.4. *Na svetost pozvani* (2002.)³⁶⁹

Riječ je o pastoralnim smjernicama hrvatskih biskupa na početku trećeg tisućljeća kao odgovor na zahtjev Svetog Oca da se pozove čitava Crkva „na intenzivnije i cjelovitije pastoralno djelovanje” (NSP 3).³⁷⁰ Naime papa Ivan Pavao II. je izradio određenu viziju pastoralnog djelovanja pod naslovom *Ulaskom u treće tisućljeće*, koju su biskupi nacionalnih Crkva trebali prilagoditi specifičnostima lokalnih Crkava. Poslušni papinoj želji – „Prije svega, bez oklijevanja kažem da je perspektiva u koju treba smjestiti čitav pastoralni hod svetost. Poslije završetka Jubileja započinje redoviti hod, no upravo svetost ostaje, više nego ikad, pastoralna hitnost” (NMI 30). – hrvatski su biskupi svojim smjernicama dali naslov *Na svetost pozvani*.

Iako se na prvi pogled može dobiti dojam da je ovaj poziv prezahtjevan i previše idealan, ipak, valja priznati da je hod prema svetosti redoviti crkveni hod, stoga papa izričito tumači da on nije nedokučiv ideal. U dokumentu se jasno kaže: „Kao što je sam Koncil objasnio, ovaj ideal savršenosti ne smije se pogrešno shvatiti kao da bi uključivao neku vrstu izvanrednog života koju mogu živjeti samo neki *velikani* svetosti. Putovi svetosti su mnogostruki i prikladni pozivu svakog čovjeka. Vrijeme je da se svima na uvjerljiv način ponovno ponudi to *visoko mjerilo* redovitoga kršćanskog života: čitav život crkvene zajednice i obitelji treba ići u tom smjeru” (NSP 31).

---

³⁶⁹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, Zagreb, 2002.

³⁷⁰ Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, u: *Kateheza* 24 (2002.) 4, 305-315.

Na početku dokumenta hrvatski biskupi naglašavaju da je dokument namijenjen „svima koji su na bilo koji način uključeni u pastoralno djelo naše Crkve” (NSP 3), pri čemu posebno apostrofiraju vjeroučitelje. Biskupi zapravo očekuju da se u takvom pastoralu pronađu ne samo biskupi, svećenici redovnici i redovnice, nego i vjeroučitelji vjernici laici, župni katehete te ostali vjernici laici, koji svatko na sebi svojstven način trebaju pronaći svoj put, u skladu sa svojim pozivom, službom i odgovornošću u Crkvi i za Crkvu.

4.4.1. Bitne karakteristike vjeroučiteljeve duhovnosti

Smještajući vjeroučitelje vjernike laike u pastoralne smjernice dokumenta naši biskupi pišu: „Velika je odgovornost na svima, osobito na vjeroučitelju. On bi trebao nastojati otkloniti sve zapreke kako bi Krist po njemu kao oruđu poučavao i prosvjetljivao one koji su mu povjereni” (NSP 21).

U tom kontekstu, tvrde biskupi, prva je i neodgodiva zadaća sveopće Crkve, a osobito naše hrvatske, nova evangelizacija, u kojoj se ne radi samo o privođenju zrelosti vjere, nego o istinskom pozivu na temeljno obraćenje. Međutim do obraćenja se ne može doći samo slušajući ljudski govor, pa niti najpripremljeniji vjeronaučni sat ili župnu katehezu, nego govorom koji proizlazi iz svetosti života, vodeći računa o tome da je svetost djelo milosti, odnosno Duha Svetoga.³⁷¹ O tome se jasno očitovao papa Pavao VI. ističući *svjedočanstvo života* (EN 75-76), a Hrvatski biskupi smatraju da se Krista naviješta životnim svjedočanstvom kada se vjera i život podudaraju (usp. NSP 32). To drugim riječima znači, ako se život onih koji poučavaju vjeronauk u školi i katehiziraju u župnoj zajednici ne podudara s onim što vjeruju i govore, niti vjeronauk u školi, a ni župna kateheza ne mogu dati rezultate. Kao što je razvidno, velika je odgovornost na svima, a osobito na vjeroučitelju, koji bi trebao nastojati otkloniti sve zapreke kako bi Krist po njemu kao oruđu poučavao i prosvjetljivao one koji su mu povjereni. Stoga smatraju naši biskupi da

„prava formacija za vjeroučiteljski poziv treba uključivati i odgoj za otvorenost Duhu Isusa Krista, za prihvaćanje njegovih poticaja i za oslanjanje na njegovo vodstvo. To znači da se vjeroučitelji trebaju odgajati i usavršavati ne samo stručno nego i za život iz vjere koju prenose i poučavaju. Zato je potrebno naći načina, kako buduće vjeroučitelje i duhovno odgajati uporedo s intelektualnom pripravom i kako ih kasnije, također u tom smislu, pratiti i pomagati” (NSP 21).

---

³⁷¹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, 306.

Dakle suvremeni vjeroučitelj može biti vjerodostojan svjedok, prema riječima naših biskupa, samo ako crpi snagu odozgo, a to bi nadalje značilo da se svetost zapravo podudara sa životnim svjedočenjem.

Druga karakteristika vjeroučiteljeve duhovnosti, kako je predstavljena u dokumentu naših biskupa, očituje se kroz njegovu molitvenu dimenziju. Papa Ivan Pavao II. kaže da bi se uspelo u pedagogiji svetosti, potrebno je kršćanstvo koje se najprije odlikuje umijećem prave molitve, koja se najbolje uči s usana božanskog Učitelja (usp. NMI 32). No moliti je izgleda danas najteže. Mnogo je lakše pripremiti neku nastavnu jedinicu koja zahtijeva naš intelektualni trud i napor, dok molitva, naprotiv, traži od vjeroučitelja određenu poniznost i priznanje svoje realnosti da kao stvorenje teško može opstati bez svog Stvoritelja. Ona prvenstveno traži obraćenje srca, a to bi konkretno značilo napuštanje dosadašnjeg načina života i započinjanje novoga puta kako prema Bogu tako i prema ljudima. Ta se molitva uči i iz liturgije i iz osobnog iskustva. Ona vjeroučitelja otvara Duhu Svetom, jer tamo gdje se moli, na djelu je sam Duh Sveti, a on ga nadalje suobličuje Isusu Kristu u kojemu promatra Očevo lice, ističe papa u istom broju. Na taj način vjeroučitelj kao molitelj bolje razumije Isusov poziv: „Ostanite u meni i ja u vama” (Iv 15, 4), te tako postaje svjetlo svijeta i kvasac društva. Ne treba zaboraviti da molitva uvodi u silu Duha Svetoga i u puninu istine objavljene u Isusu Kristu, time vjeroučitelj dobiva pravu riječ u pravo vrijeme, kao i potrebnu snagu da tu riječ istinski živi i svjedoči. Biskupi to još više konkretiziraju ističući da „otvorenost Duhu Svetom proizlazi iz egzistencijalnog susreta s Gospodinom propovijedanim i vjerovanim u zajedništvu Crkve. Bez takvog susreta evangelizacija uopće nije moguća” (NSP 98). Za suvremenog vjeroučitelja to konkretno znači da on sam treba najprije osobno susresti Krista ukoliko želi druge do njega dovesti. Upravo na tom tragu biskupi vide srž krize duhovnog života naše suvremene Crkve kada kažu: „Zar nije sva drama evangelizacije upravo u tome što mnogi propovijedaju ono što su naučili, a ne iskusili, vidjeli i opipali?” (NSP 98). Ne smijemo zaboraviti da ljudi našeg vremena traže od vjeroučitelja da im ne samo govore o Kristu, već da im ga na neki način učine vidljivim, jer jedino takav govor dovodi do promjene života.³⁷² U tom duhu susret s Isusom preobražava ne samo vjeroučitelja nego također i vjeroučenika, mladog čovjeka te cijelo društvo. U dokumentu NSP je to još jasnije i ljepše izraženo riječima:

„Istinski susret s Gospodinom i iskrena otvorenost njegovu Duhu vode do one preobrazbe čitavoga života koju nazivamo *svetost*. Tko je doista zahvaćen Kristom i njegovim Duhom, ne može se zadovoljiti odvojenim i polovičnim životom, jer ga sila toga iskustva i susreta tjera da mijenja sebe i svijet u kojem živi. Stoga ponavljamo svima: „naša revnost u naviještanju treba

---

³⁷² Usp. *Isto*, 307.

da izbija iz istinske svetosti života koji se hrani molitvom i poglavito ljubavlju euharistije” (EN 76, NSP 99).

Podsjetimo također na to da u dokumentu *NMI* papa bezuvjetno zahtijeva da kršćanske zajednice postanu vjerodostojne *škole molitve*, u kojima se susret s Kristom ne izriče samo u molitvi za pomoć, već i u molitvi zahvale, hvalospjeva, slušanja, žaru čuvstva, sve do istinskoga *zanosa srca*. Kako bi se ostvarile škole molitve, papa nadalje zahtijeva da *odgoj za molitvu* postane na osobit način važna točka pastoralnog planiranja (usp. *NMI* 34). Osim toga molitva sama po sebi daje do znanja da bez Krista ne možemo ništa učiniti (usp. Iv 15, 5) te time podsjeća na Kristov primat i na primat unutarnjeg života svetosti. „Kada se to načelo ne poštuje”, kaže papa, „zar se treba čuditi ako pastoralni planovi idu ususret porazu i u duši ostavljaju poništavajući osjećaj frustracije? Dopustite Petrovu nasljedniku”, nastavlja dalje papa, „na početku ovog tisućljeća, da pozove čitavu Crkvu na taj čin vjere koji se izražava u obnovljenoj molitvenoj zauzetosti” (*NMI* 38).

Osim što vjeroučitelj vjernik laik napreduje u svetosti moleći i učeći moliti, potrebno mu je također još obnavljati i slušanje Božje riječi, koje T. Ivančić navodi kao treću karakteristiku duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.³⁷³ U tom pogledu Ivan Pavao II. naglašava: „Hraniti se riječju da bi se bilo *službenicima Riječi* u evangelizacijskoj zadaći: to je zacijelo prioritet za Crkvu na početku novog tisućljeća” (*NMI* 40).

4.4.2. Vjeroučiteljeva zadaća koja proizlazi iz dokumenta

Prema mišljenju T. Ivančića dokumentu NSP bi se moglo prigovoriti, iako je dobro uočio i izrekao sve što se traži od pastora u novonastalim prilikama, da je ostao samo tek na dobrim željama i na onome *trebalo bi*. Stoga ostaje nejasno i neodređeno tko bi te smjernice trebao konkretno provesti u djelo i na koji način, kako ne bi završio kao i mnogi dosadašnji dokumenti u bibliotekama neprimijenjen u praksi. Priznajući da dokument i nije previše apstraktan, T. Ivančić pokušava iznaći zadaće i perspektive koje se tiču vjeroučitelja u svjetlu ovih pastoralnih smjernica.³⁷⁴

Dok s jedne strane biskupi izražavaju radost što su u posljednjih dvadeset godina mnogobrojni laici osposobljeni za vjeronauk u osnovnim i srednjim školama, zajedno sa svećenicima, redovnicama i redovnicama, preuzeli zadaću vjerske pouke i odgoj školske mladeži, oni se u isto vrijeme također pitaju: „U kojoj mjeri naš školski vjeronauk odgaja

---

³⁷³ Usp. *Isto*, 308.

³⁷⁴ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj, izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010., 82-90.

mlade za prihvaćanje Isusova životnog programa koji označujemo riječju *svetost*”? (NSP 24). Promotrimo li pomnije sadašnju pastoralnu praksu, lako ćemo zapaziti da se mnogi sudionici školskoga vjeronauka, nažalost, nedovoljno uključuju u život župne zajednice i Crkve u cjelini. To upućuje na činjenicu da oni i njihovi roditelji ne shvaćaju posebnost vjeronauka u školi, nego ga nažalost prihvaćaju kao i svaki drugi školski predmet. Zbog toga su biskupi zabrinuti ne samo za njih nego i za one vjeroučitelje koji svoj vjeroučiteljski poziv shvaćaju kao i svaki drugi učiteljski poziv. Stoga s pravom upozoravaju: „da nam predstoji ozbiljan i zahtijevan rad na razvijanju svijesti o pravome vjerskom i crkvenom značenju školskoga vjeronauka i vjeroučiteljskog poziva” (NSP 24). Ta spoznaja uključuje nužnost potrebe za trajnim usavršavanjem vjeroučitelja za kvalitetan vjeronauk, izradu kvalitetnih vjeronaučnih udžbenika i priručnika preko kojih će se prenositi cjelovita vjera prilagođena dobnim skupinama, pokretanje raznih oblika rada s djecom i mladeži kako u školi tako i u župnoj zajednici, razvijanje zrelih župnih zajednica u kojima vjeroučitelj može naći svoje pravo mjesto. Sav taj napor se zapravo odnosi na teorijsku i praktičnu nadopunu dokumenta *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*,³⁷⁵ tj. stvaranje živih vjerničkih krugova, odnosno raznih zajednica i skupina u župi. Stoga biskupi, kao imperativ trenutka, ističu nužnost pokretanja raznih oblika rada s djecom i mladima u školi i u župnoj zajednici. Stvaranje takvih živih zajednica koje bi postale ugodan dom vjeroučenicima u školi i u župi, zatim roditeljima i pripadnicima drugih dobnih skupina, omogućuju vjeroučitelju da u takvoj župnoj zajednici nađe svoje pravo mjesto te se još više oduševi za rad ne samo s djecom i mladima nego i sa svima onima koji traže zrelu vjeru u župnoj zajednici. Stoga je obnova župa u kojima bi se stvorili odgovorni i živi vjernički krugovi najpreči pastoralni zadatak današnjeg vremena, jer one, osim što su bitan preduvjet, predstavljaju također i najširu odgojnu mogućnost katehetske formacije kao trajne vjerničke izgradnje i ulaženja u kršćansko iskustvo. Zato naši biskupi upućuju također i na nužnu kako teorijsku tako i praktičnu nadopunu spomenutoga dokumenta. Očito je da naši vjeroučitelji neće moći sve ovo postići samo kratkotrajnim poboljšanjem svog dosadašnjeg rada, nego, kako predlaže T. Ivančić, unošenjem u njihov život i rad nečega radikalno novog, kako bi na pravi način zadovoljili potrebe suvremenog društva i izazova suvremene Crkve.

Put prema vjeroučiteljskoj službi, koji bi bio po mjeri svetosti, od suvremenog vjeroučitelja neminovno zahtijeva da za svoj temeljni duhovni dinamizam posjeduje čvrstu usmjerenost prema toj istoj svetosti. Tek tada će se za njega moći kazati kao i za svećenika u

---

³⁷⁵ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000.

obredu ređenja, da živi ono što čini i čini ono što govori. To konkretno od vjeroučitelja zahtijeva da se ne samo metodičko-didaktički priprema za nastavne jedinice, nego da ih promeditira i na neki način *isproba* u svome konkretnom životu. Nadalje moći će djeci i mladima uvjerljivo govoriti o Isusu iz Nazareta samo onda kada se on sam osobno tako prema njemu postavi i istinski zapita tko je za njega Isus i kako se prema njemu odnositi. Taj isti osobni pristup vrijedi i za sakramentalni život kako vjeroučitelja tako i njegovih vjeroučenika. Ukoliko vjeroučitelj sam bude proživljavao sakramente kao izvore milosti na kojima će napajati i obogaćivati svoj kršćanski i vjeroučiteljski život, moći će ih ispravno posredovati i svojim učenicima.³⁷⁶

U vjeroučiteljevom životu posebnu važnost, kao što smo već napomenuli, ima molitva koja se usvaja na način da je prepoznajemo na licu drugoga čovjeka, kako kaže A. Louf.³⁷⁷ Samo onda ako vjeroučitelj sam iskusi različite oblike molitve, moći će ih prenijeti i na svoje učenike, koji će po njegovu uzoru to što su čuli provesti u djelo. Ne smije se smetnuti s uma da uspješnost vjeronauka i djelotvornost sakramenata ovise o tome kako vjeroučitelj moli, jer molitva otvara srce za razumijevanje Božje riječi i za plodnost djelovanja po milosti. U tom duhu, smatra T. Ivančić, vjeroučenici će sudjelovati u životu župne zajednice onoliko koliko to vide od vjeroučitelja. To isto vrijedi i za njihovo obraćenje, kao i za njihovu daljnju angažiranost u preobrazbi društva, gospodarstva i kulture, koje će biti toliko koliko su to ne samo naučili nego i prepoznali kod svoga vjeroučitelja. Drugim riječima, moglo bi se kazati da su oči čitave Crkve i društva usmjerene prema vjeroučitelju. Ukoliko bude shvaćao svoj predmet kao i svaki drugi školski predmet, tada će on samo ispravno odrađivati sve što spada na opis njegovog radnog mjesta. To neminovno za sobom povlači stvaranje frustriranih budućih članova društva, pa i same Crkve. Vjeronauk u školi će imati smisla samo onda ako zajedno sa župnom katehezom, i općenito pastoralnim radom Crkve, bude na svoj specifičan način posredovao Isusov spas, snagu Duha Svetoga za preobrazbu suvremenog čovjeka i društva. Samo duhovno duboko promijenjen vjeroučitelj može mijenjati svoje vjeroučenike, a to zapravo nadalje znači da će on ukoliko je ispunjen istinskom svetošću moći posvećivati i svoje vjeroučenike.³⁷⁸ Kojim bi redosljedom trebalo ići da bismo imali vjeroučitelje opskrbljene svetošću? pita se autor ovoga članka. Jedan od mogućih odgovora na ovo pitanje nalazimo u dokumentu Hrvatske biskupske konferencije *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, koji daje iscrpne i jasne smjernice u vjeroučiteljevom hodu prema svetosti.

---

³⁷⁶ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, 310.

³⁷⁷ Usp. André LOUF, *Gospodine nauči nas moliti*, Đakovo, 1978.

³⁷⁸ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, 311.

Prvi korak je dovesti vjeroučitelja do kršćanskog vjerničkog iskustva kroz mistagoške kateheze, koje se sastoje od četiri razdoblja po uzoru na starokršćanski katekumenat.³⁷⁹ Ovo je kerigma ili temeljni, tzv. evangelizacijski korak, koji bi trebao proći svaki vjernik, a osobito oni koji su djelatnici Crkve i u Crkvi, kao što su tu u eminentnom smislu vjeroučitelji. On je uvjet za daljnji rast prema zrelosti vjere i autentičnom kršćanskom iskustvu.

Drugi korak u vjeroučiteljskom hodu prema svetosti trebao bi biti svagdašnji, tjedni, mjesečni, i godišnji ritam duhovnoga života. Ovdje se ne radi o nečemu potpuno novome, smatra T. Ivančić, nego o tome da vjeroučitelj, prema svojim mogućnostima, odredi u danu trenutke u kojima će *nahriniti* svoj vjernički duh. Bilo bi hvale vrijedno kada bi ujutro mogao naći pola sata za molitvu i meditaciju uz čitanje Svetog pisma, što bi mu uz onu metodičku, bila najbolja i najkvalitetnija priprema za školu. Isto tako bi mu koristilo kada bi navečer mogao odvojiti nekoliko minuta i zastati te u miru pogledati kako je protekao dan, treba li očistiti i rasteretiti svoju savjest, oprostiti onima koji su ga uvrijedili, zahvaliti Gospodinu za sve što je primio u danu i sl. Ukoliko je moguće, dobro bi bilo da tijekom dana, ovisno o školskom turnusu, pronađe malo vremena za neku kvalitetnu knjigu, koja će ga iznutra hraniti, ohrabrivati, jačati i ispunjavati snagom. Osobito će biti korisno ako prije polaska u školu u kratkoj molitvi u duhu promatra svoje vjeroučenike u svim razredima u koje će toga dana ulaziti, da im prašta, moli da i oni njemu oprostite, te da ih iznutra zavoli kao svoju djecu i Isusove prijatelje. Nakraju neka moli Kristov mir i silu njegova Duha kako bi njihov razvoj u odrasle i zrele vjernike bio uspješan. Oni vjeroučitelji koji su ovo probali i iskusili na vlastitom životu svjedoče o snažnom preokretu koji se dogodio u vjeroučenicima, a što je njima svakako bilo na radost. To potvrđuje kako molitva neposredno zrači i djeluje na one koje ljubimo, jer je duh slobodan u djelovanju i neovisan o prostoru i vremenu, kao i o čovjekovoj psiho-fizičkoj konstituciji.

Osim ovoga dnevnog ritma, također se preporuča uspostaviti tjedni ili mjesečni ritam duhovnoga života. U njega bi, između ostaloga, spadala dobra mjesečna ispovijed, zatim bi dobro bilo petkom usvojiti iskustvo posta, te eksperimentirati doživljaje milostinje, darivanja i sućuti prema potrebnima. Svakako u ovaj ritam treba ugraditi i dio stručnog usavršavanja te barem mjesečno sa župnicima i vjeroučiteljima organizirati duhovnu obnovu, koja bi trebala

---

³⁷⁹ Kao što je već poznato, u prvom razdoblju vjeroučitelj bi trebao usvojiti egzistencijske istine o svijetu i o samome sebi, zatim prepoznati strukturu svoje duhovne duše i djelotvornost svoje duhovne dimenzije. U drugom bi se razdoblju trebao upoznati s katehezom o grijehu, shvatiti da je on bitni čovjekov neprijatelj i doći do obraćenja i prave vjere u otkupljenje Isusa Krista našeg Spasitelja. Treće razdoblje je obično rezervirano za praktično provođenje etapa obraćenja i opredjeljenja za Isusa Krista i obnovu sakramenata kršćanske inicijacije, kako bi milosna snaga Duha Svetoga preobrazila čitav vjeroučiteljev život. U posljednjem, četvrtom razdoblju, pomoću tzv. mistagoških kateheza i posebice kateheza o molitvi, ulazi se u dublje razumijevanje primljenih sakramenata i njihovo iskustvo, kao i u iskustvo raznolikog bogatstva crkvene zajednice.

sadržavati jedno razmatranje, priliku za ispovijed, a posebice vrijeme za razmjenu iskustava o vjeronaučnom i katehetsko pastoralnom radu, kao i međusobnu podršku u teškim trenucima, te napokon mogućnost dogovora oko realizacije zajedničkih pothvata i projekata. I na koncu godišnje bi trebalo posvetiti najmanje tri dana duhovnim vježbama. Za one vjeroučitelje koji prvi put obavljaju duhovne vježbe, T. Ivančić predlaže, prvokršćanski katekumenat, kao usvajanje kršćanskog iskustva kroz mistagoški hod, o kojemu je prethodno bilo govora. Međutim za one koji su već prošli taj prvi evangelizacijski korak, duhovne bi vježbe svojim sadržajem trebale svake godine dovesti vjeroučitelja do novih vizija, spoznaja, kreposti, vrlina, temeljnih kršćanskih stavova i plodova duhovnoga života. Uz taj godišnji ciklus svakako bi još trebalo voditi brigu o permanentnoj stručnoj duhovno vjerničkoj formaciji kroz ponude različitih predavanja, tribina, molitvenih momenata sabranosti i tišine, koji vode k cjelovitom stručnom usavršavanju vjeroučitelja vjernika laika.

Iz svega rečenog proizlazi da se bez sustavnog i discipliniranog rada s vjeroučiteljima ne može očekivati nova kvaliteta, kao ni usvajanje one svetosti kako je predstavljena u smjernicama hrvatskih biskupa. Spontano se nameće pitanje treba li u takvom sustavnom duhovno-stručnom usavršavanju sve precizno odrediti Nacionalni katehetski ured ili bi se to moglo prepustiti osobno samim vjeroučiteljima? Ako odgovorni za njihovu permanentnu formaciju smatraju da je takav život i rad vjeroučitelja neophodan, onda će ipak morati na neki način *propisati* određenu duhovnu disciplinu i sustavnost na tom putu trajnog rasta vjeroučitelja, koji se smatra temeljnim preduvjetom uspješnosti njegova vjeroučiteljskog poslanja i djelovanja kako u Crkvi tako i u društvu.³⁸⁰

4.4.3. Poziv i djelovanje

Uspjeh i učinkovitost vjeroučitelja vjernika laika u njegovom pozivu i djelovanju, bilo da će evangelizacijski raditi na buđenju vjere bilo katehizacijski u sazrijevanju probuđene vjere, ovisi, smatraju hrvatski biskupi, ponajprije od usvojene snage odozgor. Dokumenti Crkve, kao što smo već vidjeli, te stručna teološko-katehetska literatura, jasno ističu potrebu bivovanja Isusovim učenicom i njegovim osobnim prijateljem. U tom kontekstu važno je napomenuti i to da je učenik u biblijskom smislu riječi ne samo onaj koji nešto uči od učitelja, nego daleko više onaj koji u svoj život, odnosno sebe, na neki način pretače čitavu učiteljevu životnu stvarnost. Da bi se to dogodilo, potreban je temeljni proces obraćenja u kojem će

---

³⁸⁰ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, 87-90.

vjeroučitelj trajno usvajati obraćenički mentalitet, koji nije ništa drugo nego usvajanje evanđeoskih životnih stavova, zakonitosti duha i mentaliteta Isusa Krista. I apostoli su, kao Isusovi učenici, morali proći ovu školu, a posebice Petar. U njoj su doživljavali razočarenja, zato što Isus nije prihvaćao njihove vizije i želje, nego je zahtijevao da oni prihvate ono što on od njih traži. Dakle radi se o potpunoj promjeni mentaliteta, a to nadalje iziskuje veliko povjerenje u Isusa i njegovu snagu, ukoliko se želi promijeniti sebe i svijet, a ne neke svoje strateške planove. Stoga su oni ostali uz Isusa sve dok mu nisu postali osobni prijatelji koji ga poznaju po imenu, kao i on njih, i dok nije na njih sišla stvaralačka snaga Duha Svetoga koja ih je učinila svojim svjedocima sve do prolijevanja krvi. Ako vjeroučitelj želi uspješno djelovati u svom vjeroučiteljskom pozivu, Dokument naših biskupa tvrdi da nema drugoga puta doli prepustiti se toj istoj snazi kojoj su se prepustili i Isusovi učenici.

Vjeroučitelj bi, između ostaloga, trebao u sebi razvijati ne samo važnost svoga poslanja nego također i svoga vjeroučiteljskog poziva koji mu prethodi.³⁸¹ U biti svaki poziv i poslanje su bitne i nerazdvojive kršćanske odrednice svakog vjernika, a na poseban način vjeroučiteljâ koji su specijalno angažirani u odgoju vjeroučenika koje treba osposobiti za život u sili u snazi Božjega duha. Stoga se od njih traži i posebni filozofsko-teološki studij ili studij religijske pedagogije i katehetike, nakon kojih slijedi poslanje koje je vršenje njihovog životnog poziva u školi, župnoj zajednici, katehezi, u župi, u vođenju raznih seminara, duhovnih vježbi, duhovnih obnova, te posebno u vođenju i koordiniranju živih vjerničkih krugova u župi. Istina, hrvatski biskupi u ovom dokumentu ističu kako vjeroučitelj ima svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje (usp. NSP 24), no oni također posebno naglašavaju da se vjeroučiteljsko poslanje ne iscrpljuje samo u školskom vjeronauku, nego se od njih također očekuje i duhovna spremnost za druge službe u Crkvi. Naime u tom istom broju hrvatski biskupi navode da nam predstoji „ozbiljan i zahtjevan rad na razvijanju svijesti o pravom vjerskom i crkvenom značaju školskog vjeronauka i vjeroučiteljskog poziva.” U tom se kontekstu naime od vjeroučiteljâ traži da kao odgojitelji budu prisutni i u predškolskim ustanovama, da imaju smisla za dijalog s predstavnicima drugih religija i svjetonazora, da razvijaju dijalog unutar same Crkve, da promiču ekumenska gibanja, da nastupaju na radiju, televiziji i drugim sredstvima društvenih priopćavanja u svrhu evangelizacije ili katehiziranja, odnosno vjerske pouke odraslih. Stoga će oni svojim životnim opredjeljenjem i kršćanskim stavovima svjedočiti da je Isus Spasitelj ljudi, te tako pozitivno utjecati na društvo, prvenstveno na mlade ljude, u kojima će promicanjem pozitivnih kršćanskih vrijednosti

---

³⁸¹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, 313.

stvoriti sposobnost razlikovanja katoličke Crkve od religija i Isusa Krista kao Bogočovjeka od ljudskih osnivača religija. Vjeroučitelji bi također trebali biti spremni da na razini škole i župne zajednice vode sastanke i susrete različitih populacijskih skupina. Svakako da se pritom od vjeroučiteljâ prvenstveno očekuje da duhovno pomognu obiteljima, tako što će ih usmjeriti na putove traženja smisla i iskustva Božje blizine.

Svoje promišljanje o vjeroučiteljima, kako su predstavljeni u Dokumentu, zaključuje T. Ivančić tvrdnjom da je vjeroučitelja Gospodin Bog ne samo pozvao preko Crkve, nego ga On preko nje i šalje, dajući mu poslanje navještaja Radosne vijesti, poučavanja u vjeri i katehiziranja. To potvrđuje i činjenicu da on svoj poziv i poslanje može vršiti jedino iz kršćanske zajednice i za zajednicu. Prema tome vjeroučiteljevo radno mjesto nije samo škola, nego i Crkva, koja ga šalje da u njoj i u župi vrši svoju vjeroučiteljsku službu, kako ističe i dokument hrvatskih biskupa u već spomenutom broju. Osim toga smatraju biskupi, da kao što se od svećenika zahtijeva da uz redovito održavanje župne kateheze budu s nekoliko sati prisutni i u školskom vjeronauku, tako se i od vjeroučitelja traži da uz svoje radno vrijeme u školi bude prisutan u životu i radu župne zajednice (usp. NSP 25). Dakle vjeroučitelji su pozvani da osim predavanja školskog vjeronauka se svestrano uključe i u rad župne zajednice.³⁸² Ovdje se ne radi o dodatnom opterećenju za vjeroučitelje, nego više o rasterećenju, jer bezbrojna iskustva pokazuju da produblјivanje duhovnoga života donosi nove snage, nadahnuća i kreativnosti, te nove impulse koje se do tada nije moglo osjećati u životu i radu. Zato se s pravom naglašava u NSP da je poziv hrvatskih biskupa na svetost u Crkvi velika pomoć svim pastoralnim djelatnicima, a na poseban način vjeroučiteljima zbog specifičnosti njihove službe.

T. Ivančić zaključno konstatira da iz crkvenih dokumenta, crkvenog zakonika i vjeroučiteljskog mandata jasno proizlazi činjenica da su vjeroučitelji djelatnici Crkve koji se ubrajaju među angažirane laike i sudjeluju u određenom segmentu crkvenog pastoralnog rada.³⁸³ Njima je dokument Hrvatske biskupske konferencije NSP upućen ne samo kao vjernicima Crkve, nego se on i njih posebno tiče, zbog njihove vjeroučiteljske službe koju vrše ne samo u školi nego i na području župne zajednice. Stoga se očekuje da će nesebično i svesrdno uložiti sve svoje napore u obnovi crkvenog života i društvenog morala. Kako bi to doista mogli ostvariti, na Crkvu spada da ih uvijek iznova motivira i usmjerava na put

---

³⁸² Suvremeni vjeroučitelji predstavljaju veliku obnoviteljsku priliku za budućnost hrvatske Crkve i društva jer su osposobljeni za zajednice i skupine, kao žive vjerničke krugove, provoditi katekumenat, osobito njegov mistagoški dio za one vjernike koji su kršteni, ali još uvijek u njima nije dovoljno zaživjela ta svijest pripadnosti Crkvi. Svojom kreativnom zauzetošću za vođenje tribina, seminara, angažmanom u medijima, mogu na najrazličitije načine djelovati u duhovnoj obnovi našeg hrvatskog društva.

³⁸³ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, 314.

svetosti, koji je, ne smijemo zaboraviti, plod milosti i svijesti da bez Isusa ne možemo ništa učiniti. Idući tim putem vjeroučitelji će zasigurno postati *svjetlo svijeta* i *sol zemlje* te kvasac društva cjelokupne preobrazbe koja vodi prema civilizaciji ljubavi i kulturi života. Uspije li vjeroučiteljima pronaći sklad između njihova vjeroučiteljskog poziva i poslanja, oni će sami bez ičije prisile osjećati potrebu za drugačijom dubljom trajnom formacijom, koja neće uključivati samo njihovu intelektualnu izobrazbu, nego i potrebu odgoja za otvorenost Duhu Svetomu, odnosno duhovnu dimenziju kao integrativni element njihova rasta u cjelovite osobe.

4.4.4. Trajni rast u svetosti

U zaključku apostolskog pisma *NMI-a* nailazimo na znakovite riječi: „Ne vraćajmo se sivoj svakodnevi, nakon jubilejskoga oduševljenja. Baš suprotno, ako je naše hodočašće bilo autentično, ono je našim nogama dalo novi polet za hod koji nas očekuje. Trebamo oponašati ushit apostola Pavla: „Za onim što je preda mnom prežem, k cilju hitim, k nagradi višnjeg poziva Božjeg u Kristu Isusu” (Fil 3, 13-14), (NMI 59). Takav apel je mogao uputiti samo onaj tko je duboko shvatio bit svetosti, a to je upravo njezin kontinuirani rast.

U tom duhu trebamo shvatiti riječi dokumenta NSP-a, u kojemu naši biskupi govoreći o provođenju katehetske vjeronaučne pouke u novim i uvelike promijenjenim prilikama, ističu važnost usklađivanja svih odgojnih, odnosno katehetskih čimbenika, tj. obitelji, župne zajednice i škole, kao i formiranje osposobljenoga kadra za taj tako važan i odgovoran posao. Velika odgovornost leži na svima, a posebice na vjeroučitelju koji bi trebao nastojati otkloniti sve prepreke koje mu stoje na putu, kako bi Krist po njemu, kao primjerenom oruđu, poučavao i prosvjetlijavao one koji su mu povjereni. Stoga biskupi s pravom zahtijevaju da prava formacija za vjeroučiteljski poziv treba uključivati i odgoj za otvorenost Duhu Isusa Krista, za prihvaćanje njegovih poticaja i za oslanjanje na njegovo vodstvo. To drugim riječima znači, naglašavaju hrvatski biskupi, da se vjeroučitelji trebaju odgajati i usavršavati ne samo stručno nego i za život iz vjere koju prenose i poučavaju. U tom smislu smatraju da je važno i nužno potrebno naći načina kako vjeroučitelje trajno i duhovno odgajati usporedo s intelektualnom pripravom te kako ih nadalje također u tom duhu pratiti i pomagati (usp. NSP 73). I dalje ostaje pitanje što zapravo sadrži poziv na svetost i na koji se način ona ostvaruje? Pozivajući se na Dokument naših biskupa u traženju istinskog odgovora, A. Mateljan³⁸⁴

---

³⁸⁴ Usp. Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja. Temelj kompetencije i osnova suradnje, u: *Kateheza*, 25 (2003.)2, 92.

smatra da je to trajni poziv na izgrađivanje sve dubljeg i intimnijeg odnosa s Bogom te produbljivanje zajedništva i solidarnosti s bližnjima. Svakako da na svetost također spada osobna i zajednička molitva, kao i svi oblici sakramentalnoga života; u biti sve ono što vrijedi za svakog vjernika kršćanina, tim više vrijedi za vjeroučitelja koji poučava u vjeri. Nadalje zahtjev poziva na svetost, zahtjev je „poziva na savršenstvo djelotvorne ljubavi” (CL 16). Nedvojbeno je da vjeronauk u školama predstavlja ne samo za Crkvu nego i za državu nadu, jedinstvenu priliku i veliki potencijal duha. Prvenstveno ovisi o Crkvi hoće li vjeronauk u školi biti farsa ili istinsko svjedočanstvo života, hoće li se ostvariti evangelizacija i duhovna obnova društva, ili će to ostati samo promašena prilika.³⁸⁵ To se usmjerenje ponajprije događa po temeljnoj, a zatim po trajnoj stručnoj i duhovnoj formaciji vjeroučitelja. Ne smijemo zaboraviti da problem trajnog usavršavanja također dotiče i pitanje svojevrsnog identiteta katehetike kao teološke discipline.³⁸⁶ U tom duhu dokument NSP također upućuju na potrebu i nužnost trajnog usavršavanja vjeroučitelja, jer je upravo to jedan od osnovnih uvjeta ostvarenja kvalitetnog vjeronauka u školama. Da bi se to ostvarilo, naši biskupi smatraju da su vjeroučitelji dužni redovito sudjelovati na stručnim katehetskim skupovima (usp. NSP 24). Stoga je potrebno s velikom dozom razumijevanja dobronamjerno shvatiti riječi ovog dokumenta, jer se ne radi o novim opterećenjima vjeroučitelja, o čemu je već bilo govora, nego o rasterećenju, a ono će se dogoditi ukoliko oni koji su odgovorni za formaciju, budu trajno nudili bogate kvalitetne sadržaje općeljudske, duhovno-vjerničke, pedagoško-didaktičke i svake druge vrste formacije vjeroučitelja. Osim toga ne smijemo smetnuti s uma da je vjeroučitelj osoba koja je također na putu prema odrasloj vjeri. Proces rasta nije završen s primarnom formacijom, nego svaki vjeroučitelj ponaosob treba još mnogo toga ostvariti na sebi samome kako bi mogao biti uporabljiv i prikladan instrument za prenošenje vjere. Nakraju treba također podsjetiti da M. Šimunović glede trajnoga rasta upozorava na to da bi trebalo provjeriti upitnost tzv. *previsokih standarda*, tj. da se treba voditi računa o tome da je i vjeroučitelj čovjek sa svim svojim ograničenjima i slabostima, te kao takav ima potrebu za razumijevanjem i svestranom podrškom.³⁸⁷ Upravo otuda proizlazi nezaobilazna potreba duhovne pratnje vjeroučitelja u njegovom trajnom rastu u vjeri, odnosno svetosti.

Nakraju poglavlja moglo bi se isto tako zaključiti da se *teološko-katehetska* ishodišta duhovnosti nalaze u recipročnom suodnosu s dokumentima crkvenog Učiteljstva. Istina teško

---

³⁸⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi, u: *Kateheza*, 21 (1999) 4, 312.

³⁸⁶ Usp. Emilio ALBERICH, Kateheza između pedagogije i teologije: podvojenost predmeta u potrazi za priznanjem, u: *Kateheza* 23 (2001) 2, 162-168.

³⁸⁷ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Vjeroučitelj, glavni čimbenik u promicanju položaja i kvalitete vjeronauka u Hrvatskoj školi, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001) 1, 67.

je striktno odrediti da li vremenski teološko-katehetska istraživanja prethode službene crkvene dokumente; u stanovitom smislu, oni su neka vrst *pokreta odozdo* i utječu na crkvene dokumente, ali jednako tako oni u crkvenim dokumentima, s druge strane, dobivaju poticaj za daljnja istraživanja, vodeći računa da se radi o dva različita literarna žanra koja se međusobno prožimaju.

III. MODELI DUHOVNOSTI OSTVARENI U VJEROUČITELJSKOM ŽIVOTU I RADU S TEORIJSKIM OSVRTOM

U sklopu sustavne interpretacije rezultata poslijekoncilskih teološko-katehetskih istraživanja o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika (prvo poglavlje) i normativnih crkvenih dokumenata (drugo poglavlje), u trećem poglavlju identificiraju se, analiziraju i kompariraju najrelevantniji modeli duhovnosti vjeroučitelja u svijetu, koji obuhvaćaju sve tri sukcesivne *faze*: *faza* pripreme, *faza* temeljne i *faza* cjeloživotne formacije. Riječ je dakle o *uzorcima* po kojima vjeroučitelji stječu duhovnost, integriranu u cjelovitu formaciju *biti vjeroučitelj*. U pojedinom modelu/uzorku prepoznatljiva je *shema* profila vjeroučitelja sa duhovnom dimenzijom. U usporedbi s pretkoncilskim vremenima, i s nekim postojećim praksama, duhovnost koja dolazi do izražaja u uzorcima o kojima je ovdje riječ odlikuje se s prepoznatljivom novošću. U modelima se donose *približni* opisi vjeroučitelja s duhovnom dimenzijom u stvarnom suvremenom svijetu, uz pomoć teološko-katehetskih i teološko-duhovnih istraživanja s jedne strane i katehetskih normativnih dokumenata na općoj razini i nekih nacionalnih biskupskih dokumenata, s druge strane. Izabrano je pet europskih modela u čijem se okruženju nalazi i hrvatski vjeroučitelj. No, prije upoznavanja tih modela donosi se njihova zajednička okvirna teorijska slika.

1. Okvirna teorijska skica

U istraživanju smo utvrdili opširnu znanstvenu i stručnu literaturu duhovnosti vjeroučitelja na različitim jezicima. Valja pritom ustvrditi da je najviše literature napisano na njemačkom jezičnom području.³⁸⁸ U prvom dijelu ovoga poglavlja usredotočili smo se na onu relevantnu literaturu u kojoj se promišlja o bitnim oznakama konkretnih modela za formaciju duhovnosti vjeroučitelja. U tom izboru posebnu pozornost zaslužuje spomenuti dokument Njemačke biskupske konferencije *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, za kojega se čini da je uvelike utjecao ne samo na daljnja istraživanja nego i na stvaranje praktičnih modela u razvijanju duhovnih *kompetencija* vjeroučitelja. Isto tako valja spomenuti da postoje mnogobrojna i bogata razmišljanja koja nastoje rezultate znanstveno utemeljenih teološko-katehetskih istraživanja transponirati u praktične modele.³⁸⁹ To je zapravo odgovor na sad već

---

³⁸⁸ Pod njemačkim jezičnim prostorom ovdje isključivo podrazumijevamo Saveznu Republiku Njemačku, premda su navedeni i neki austrijski i švicarski autori.

³⁸⁹ Usp. Hermann J. SILBERBERG, *Von Beruf Religionslehrer. Die Herausforderung von Identität, Spiritualität, und Sachkompetenz*, Düsseldorf, 1982; Gabriele MILLER – Georg REIDER, *Vom Geist des*

povijesnu činjenicu da je promatranje vjeroučiteljeve duhovnosti kroz prošlost u teološko-katehetskoj struci bilo uglavnom jednostrano, do te mjere da je gotovo rezultiralo njegovim nestankom iz stručnih rasprava, da bi se konačno šezdesetih godina prošlog stoljeća ponovno vratilo i duboko preoblikovalo, povezujući se s temama obnove i *profesionalizacije* školskih vjeroučitelja.³⁹⁰

Tomu u prilog govori i suvremeni specijalizirani priručnik M. Langera za uvođenje u duhovnost vjeroučitelja koji je nastao na inicijativu *iskustava odozdo* u okviru izobrazbe i pratnje vjeroučitelja u Njemačkoj.³⁹¹ Prvotna namjera priručnika nalazi se u ponudi potrebne solidne teološko-duhovne i metodičke kompetencije u izobrazbi i profesionalnoj cjeloživotnoj pratnji školskih vjeroučitelja. Budući da spomenuti priručnik vodi računa o općepoznatom fenomenu velikoga porasta zanimanja za duhovnost koji je prisutan kako unutar tako i izvan kršćanstva, to više dolazi do izražaja opravdanost i urazumljivanje za potrebu duhovnosti školskog vjeroučitelja. Pojačanom zahtjevu za postavljanjem problemskih pitanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti pridonose razne pojave, kao što je sindrom istrošenosti (*burnout*), koji ne šteti ni školske vjeroučitelje.³⁹² Neki autori polaze od općeg teološkog shvaćanja kršćanske duhovnosti, te preko najšireg spektra njezinog značenja za današnje vrijeme, smatraju da se radi o takvoj zbilji koju se također može i treba *učiti* tako dugo dok ne preraste u duhovni stil života.³⁹³ S druge pak strane J. Schepens drži da duhovnost vjeroučiteljâ treba promatrati u bliskoj povezanosti s vršenjem njihove profesije u današnjem školskom okruženju, polazeći od činjenice da je duhovnost nešto više od obične konvencionalne religioznosti. Ona se prvenstveno tiče iskustvenog dijela kršćanske vjere, njezina dubokog ukorijenjenja u osobnosti te na koncu njezine sposobnosti da dodirne sva područja

---

Lehrens. Aspekte erzieherischer Spiritualität, Brixen, 1998; Werner SIMON (ur.), *Meditatio: Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität: Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster – Hamburg – London, 2002; Stefan ALTMAYER – Reinhold BOSCHKI – Joachim THEIS – Jan WOPPOWA (Hg.), *Christliche Spiritualität lehren, lernen und leben. Unserem Freund, Lehrer und Kollegen Gottfried Bitter CSSp zu seinem 70. Geburtstag am 24. Oktober 2006*, Göttingen, 2006.

³⁹⁰ Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, u: *Kateheza* 29 (2007.) 1, 55.

³⁹¹ Usp. Mihael LANGRER – Winfried VERBURG (ur.) *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007.

³⁹² Usp. Norbert WEIDINGER, Spiritualität contra Teacher-Burnout? u: *Religionspädagogik an berufsbildenden Schulen*, 27 (1995.) 2, 35-45. O suvremenom sindromu *istrošenosti* danas postoje mnoge publikacije. Više o tome vidi u: Anton BUCHER, *Vom Burnout schützen. Psychologische Aspekte und Effekte von Spiritualität*, 64-76; Bernhard GROM, *Zwischen Berufsfreude und ‚teacher burnout‘*, u: *Katechetische Blätter*, 117 (1992.) 1, 26-34.

³⁹³ Usp. Gottfried BITTER, Spiritualität als geistlicher Lebensstil, 15-34; Michael LANGER, Religionslehrer ausbilden. Probleme und Perspektiven, u: Michael LANGER – Armin LASCHET – Bialas WOLFGANAG (ur.), *Unterwegs mit Visionen: Festschrift für Rita Süßmuth*, Herder – Freiburg – Basel – Wien, 2002., 226-249., ovdje 241-243; Christian SCHÜTZ (ur.) *Spiritualität u: Praktisches Lexikon der Spiritualität*, Herder – Freiburg – Basel – Wien, 1988, 1170-1180.

vjeroučiteljeva života.³⁹⁴ Na taj način ona je povijesno, sociološki i kulturološki određena.

Svjetski činjenice da se u suvremenim europskim društvenim prilikama utjecaj Crkve i vjere sve više marginalizira, što izravno utječe i na slabljenje interesa mladih za vjeronauk, mnogi vjeroučitelji su u stanovitom smislu zabrinuti za kvalitetu svoje pripreme koja je potrebna za kompetentno ostvarivanje zadaće koja se od njih očekuje.³⁹⁵

U tom slučaju pitanje vjeroučiteljske duhovnosti valja promatrati u kontekstu dobre pripreme povezane s profesionalnošću i kompetentnošću koja se stječe pomoću odgovarajuće početne i cjeloživotne formacije na svim razinama, uključujući također usvajanje pedagoški utemeljene kulture i sudjelovanje u odgojno-obrazovnoj zadaći škole.

Svakako treba naglasiti da vjeroučiteljsku duhovnost ni u kojem slučaju ne može zamijeniti ozbiljno i trajno nastojanje kvalitetnog poboljšanja rada kako na pedagoškom tako i na didaktičkom i teološkom području, omogućujući pritom da se te različite dimenzije razvijaju i sazrijevaju na dubljem izvoru.

Stoga J. Schepens prije svega želi ukazati na neke temeljne duhovne spoznaje koje bi trebale nadahnjivati i motivirati osobu školskog vjeroučitelja u vršenju njegovih zadaća. U svom prikazu on ni u kojem slučaju ne odvaja vjeroučiteljev osobni život od njegovog svakodnevnog djelovanja. Naprotiv, smatra da vjeroučitelj može rasti u svojoj osobnoj vjeri upravo polazeći od odgojnog iskustva koje živi u svakodnevici te da njegova duhovnost na taj način može imati pozitivan utjecaj na njega kao vjeroučitelja i na njegovu cjelokupnu vjeroučiteljsku službu. Povezujući svoja promišljanja s konkretnim vjeroučiteljevim zadaćama, J. Schepens smatra da se u tom slučaju može govoriti o tzv. *zemaljskoj duhovnosti* školskog vjeroučitelja, koja je duboko ukorijenjena u konkretnoj stvarnosti vjeroučiteljeva životnog poziva i djelovanja.³⁹⁶

U tom kontekstu je sasvim razumljivo što G. Bitter drži da je vjeronauk u školi mjesto učenja života i vjere, odnosno motiviranosti za religiozno-vjernički život i učinkovito djelovanje kako u Crkvi tako i u svijetu.³⁹⁷ Upravo tu leži odgovornost ispunjenja svih vjeroučiteljevih zadaća u školskom odgojno-obrazovnom sustavu. Za njihovo kvalitetno ispunjenje od školskih vjeroučitelja se zahtijeva da njihova duhovnost bude ostvarenje života iz snage Duha Svetoga iz koje će ponajprije crpsti zamah, polet i zanos u svakodnevnim

---

³⁹⁴ Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, 54-55.

³⁹⁵ Usp. Günter BADER, Quelle(n) der Kraft, 43-45.

³⁹⁶ Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, 55.

³⁹⁷ Usp. Gottfried BITTER, Religionsunterricht als Ort des Leben-und Glauben-Lernens, u: *Katechetische Blätter* 114 (1989.), 780.

životnim situacijama te trajno biti otvoreni za *egzodus* iz staroga u novi život.³⁹⁸ Svakako da takvo poimanje duhovnosti neminovno vodi do obrata prema Crkvi i društvu. U tom duhu valja zapaziti Exelerovo poimanje teološkog i istovremeno socijalnog oblika duhovnosti, koje izrasta iz duhovne vedrine, preciznije *vjerničke radosti*.³⁹⁹ A. Exeler time želi pokazati da vjera svakom vjerniku, a posebice vjeroučitelju, zbog njegove specifične zadaće, čini dobro, ako je zahvaćen Kristovim Duhom. Unatoč svim darovima i ograničenjima s kojima se vjeroučitelj kao takav susreće, on dopušta Duhu da ga ponajprije vodi k njemu samome, zatim prema Božjem otajstvu i konačno pred lice bližnjega. Tako *vjernička radost* postaje uistinu duhovni dar, iznenađujuća pomoć onoj duhovnosti koja se ne boji pustiti da ju vodi ili nadahnjuje Duh Kristov. Stoga vjeroučitelj koji je započeo živjeti iz Duha Božjega, posebno pazi na to da ne se ne ogлуši na Božji poziv u konkretnoj situaciji. On čezne za tim da ga Duh Božji uvijek iznova iščupa iz pritješnjenih situacija duha bezdušnosti i ispraznosti; iz uvijek novih žalosti i tuga koje mu zahvaćaju srce. Umjesto praznine on nastoji da se njegovi vjeroučenici i drugi ljudi kojima je poslan pune duhom, te je kao takav u mogućnosti da sa sobom nosi i obdaruje na sasvim jednostavan ali i djelotvoran način one ljude koji su postali opterećeni i prazni. Otvorenost Duhu Isusa Krista čini međuljudske odnose opuštenima, daje sposobnost za radosno hrabrenje, unaprjeđivanje i podupiranje drugih.

Prema istraživanju provedenom za vrijeme nastajanja ove disertacije, tema duhovnosti vjeroučitelja jako je intrigantna i o njoj se s velikim interesom piše gotovo na svim jezicima. Za bolje razumijevanje konkretnih *modela* potrebno je uvodno podsjetiti na ona bitna obilježja o kojim se mora više-manje voditi računa u oblikovanju svakoga modela. U tom smislu mogu se sintetizirati glavni rezultati u šest obilježja.

1.1. Duhovnost integrirana u življenje s Crkvom

Unatoč svim svojim slabostima i svim svojim ograničenjima, Crkva ipak uvijek ostaje nositeljica bogate tradicije izgradnje smisla, osjetljivosti i vrednota, koje prenosi mladim naraštajima s nakanom da im pomogne u razvoju njihove osobnosti do punine zrele dobi. Stoga je sasvim razumljivo da se školski vjeroučitelj ne može odreći bliske povezanosti s Crkvom i s njezinom vjerom. Ta se povezanost preko školskog vjeronauka konkretno očituje po *mandatu Crkve*, koji se u raznim europskim zemljama pojavljuje u različitim oblicima i

---

³⁹⁸ Usp. Gottfried BITTER, *Spiritualität im Werk von Adolf Exeler*, u: Gottfried BITTER – Norbert METTE (ur.), *Glauben macht lebendig*, München, 2006., 236-239.

³⁹⁹ Usp. Adolf EXELER, *Weisen geistliches Leben*, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.) 7, 507 i 509.

predviđa različit pravni status. Vjeroučiteljeva zadaća kao crkvenog *poslanika* sastoji se u *pounutarnjivanju* (*interioriziranju*) i konkretnom življenju onoga što se iznutra u duši prihvatilo; riječ je o povezivanju nutrine s vanjštinom. Osim toga taj *vez* s crkvenom zajednicom ima i svoj pravni status koji je definiran kanonskim pravom. Njime je regulirano da ga dijecezanski biskup kao pastir lokalne Crkve imenuje, povjeravajući mu zadaću poučavanja, i šalje kao vjeroučitelja laika vjernika u školu.⁴⁰⁰ Nadalje njegova je briga da školski vjeroučitelji budu „osobe koje se odlikuju pravim naukom, svjedočenjem kršćanskog života i odgojiteljskim umijećem” (CIC 804, § 2). Iz *Zakonika kanonskog prava* proizlazi da školski vjeroučitelj vrši svoju ulogu ne samo u ime škole nego i u ime crkvene zajednice te da sve ono što naučava na satu školskog vjeronauka treba biti u skladu s cjelokupnim crkvenim *pokladom vjere i kršćanske predaje*; u tom smislu valja razumijevati tvrdnju da vjeroučitelj ne poučava u svoje privatno ime. Zahvaljujući tom crkvenom obzorju, vjeroučiteljeva duhovnost nužno crpi snagu iz povezanosti s biblijskom predajom Crkve, kao i predajom kršćanske crkvene zajednice. Uz to vjeroučitelj je pozvan da u sebi izgrađuje osjetljivost za kritičku solidarnost utemeljenoj na opravdanom realističkom uvidu u crkvenu situaciju; da bude dosljedan u kritici i kritičan u dosljednosti. To nikako ne bi smjelo zasjeniti njegov duboki smisao za Crkvu koja uvijek mora nastojati oko istinske obnove polazeći od Evandjelja.⁴⁰¹ O tome također govori Sinoda njemačkih biskupija (1974.) naglašavajući da povezanost školskog vjeroučitelja s Crkvom „istovremeno promiče živu svijest o pogreškama i slabostima, kao i raspoloživosti za promjenu i za reforme”.⁴⁰² U tom duhu J. Schepens smatra da je utemeljena kritika Crkve potpuno drugačija od one destruktivne koja narušava vjeru i onemogućava da ona dođe do ljudi našega vremena. Stoga se poziva na iskrenu i otvorenu komunikaciju između školskog vjeroučitelja i odgovornih osoba u Crkvi u svrhu promicanja obrazloženja te iste vjere Crkve. Time se nipošto ne želi ustvrditi da su školski vjeroučitelji obični činovnici koji prenose *uljepšanu teološki previše idealiziranu sliku Crkve*, jer činovnici ni u kojem slučaju ne mogu biti istinski svjedoci.⁴⁰³

O važnosti eklezijalne dimenzije vjeroučiteljske duhovnosti također govori i M. Langer, koji smatra nužnim razvijanje osjećaja kod školskih vjeroučitelja za posebne eklezijalne zadaće u župnim zajednicama te uvježbavanje načina i oblika partnerskog

---

⁴⁰⁰ Usp. IVAN PAVAO II, *Zakonik kanonskog prava* (proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima), kan. 805.

⁴⁰¹ Usp. Jacques SCHEPENS, *Duhovnost vjeroučitelja*, 56-57.

⁴⁰² Usp. DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE/KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Schulpastoral. Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*, Bonn, 1996.

⁴⁰³ Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, 42, br. 2.8.5; Jan H. SCHNEIDER, *Zeugen der Hoffnung – Hoffnungsträger*, 162.

demokratskog zajedništva između njih i dušobrižnika.⁴⁰⁴ Pritom se nikada ne smije vjeroučitelja shvaćati samo kao dodatnu pomoćnu radnu snagu, kao što je možda bio slučaj kod kateheze sakramenata. Misao vodilja takve suradnje trebala bi biti daleko širokogrudnija, jer time ispunja i opravdava dvostruko utemeljenje vjeronauka po nalogu škole i Crkve, koja školski vjeronauk također promatra u službi pastora škole, koji onda s vjeroučenicima računa kao s članovima dušobrižničkog tima. Takav suradnički odnos rezultira time da se vjeroučitelji i župna zajednica izmjenično i uzajamno obostrano trebaju i nadopunjuju. Istinske razloge za to treba tražiti u činjenici vjeroučiteljeva iskustvenog i dubokog utemeljenja u životu župne zajednice, posebno pri participiranju u euharistijskom slavlju u kojem nalazi svoje nezamjenjivo mjesto, jer ona u njemu prepoznaje kvalificiranog i opunomoćenog svjedoka kršćanske poruke.

Svakako da crkvena duhovnost vjeroučitelja neminovno uključuje obrat prema Crkvi i društvu o kojoj izričito govori A. Exeler. Njegova duhovnost je uvijek otvorena za crkvenu, društvenu i političku angažiranost. „Iskustvo Duha – misli se na duhovni život u svom istinskom, pravom smislu – je silno i mnogostruko. Ono budi uvijek iznova glad za nečim *velikim* [...] pali vatru za *velikim* koji ne traži slavu nego velikodušnost u odnosu prema Bogu i ljudima. Ono daruje čežnju za neprestanom promjenom koju Bog želi ostvariti”.⁴⁰⁵ Upravo ovdje se nalazi temelj za otvorenu, tzv. političku dimenziju duhovnosti na koju je vjeroučitelj, kao predstavnik Crkve, pozvan. Na taj način duhovno promišljanje, kao i razumijevanje univerzalnosti poruke Isusa Krista u svijetu i njegovoj povijesti, istovremeno postaje za vjeroučitelja iskustvo njegovoga stvaralačkog Duha. On u njemu potiče i nadahnjuje moralnu svijest univerzalne solidarnosti na svim životnim područjima, koja se očituje u konkretnim inicijativama na relaciji *učenici-roditelji-učitelji* kroz nesebično nastojanje oko jedinstva svijeta na svim područjima crkvenog i javnog života. Možda nas iznenađuje uvid u pojam Exelerove duhovnosti, koji izrasta iz teološkog i u isto vrijeme socijalnog oblika duhovnosti, preciznije *vjerničke radosti*, a koji je od neprocjenjive važnosti za ispravno poimanje vjeroučiteljeve crkvene duhovne dimenzije. Time A. Exeler želi pokazati da vjera čini dobro vjernicima, a tim više vjeroučitelju vjerniku laiku. To se dobro očituje u zahvaćenosti Duhom Isusa Krista u svim njegovim darovima i ograničenostima koji ga nadalje vodi k njemu samome, k božanskim otajstvima i pred lice bližnjega. *Vjernička radost* postaje tako uistinu duhovni dar, iznenađujuća dopuna onoj duhovnosti koja se ne boji pustiti da ju vodi i

---

⁴⁰⁴ Usp. Michael LANGER, *Religionslehrer ausbilden. Probleme und Perspektiven*, 244-245.

⁴⁰⁵ Adolf EXELER, *Weisen geistliches Leben*, 509-510.

nadahnuje Duh Kristov.⁴⁰⁶ To je temeljni razlog zašto se vjeroučitelj i župna zajednica izmjenično i uzajamno obostrano trebaju. Vjeroučitelj vjernik laik je prije svega iskustveno povezan sa župnom zajednicom, posebno s euharistijskim slavljem u kojem nalazi svoje nezamjenjivo mjesto, jer ona u njemu prepoznaje kvalificiranog i opunomoćenog svjedoka kršćanske poruke.

1.2. Duhovnost integrirana u cjelovitost crkvenog pastoralna

Poznato je da roditelji koji su se zajedno sa svojom djecom opredijelili za školski vjeronauk s pravom očekuju da školski vjeroučitelj doista kompetentno poučava vjeronauk. Takvo očekivanje pretpostavlja s jedne strane vjeroučiteljevu osobnu povezanost s kršćanskom vjerom, a s druge strane teološku stručnost. Stoga se, prema Schepensovom mišljenju, od vjeroučitelja očekuje usvajanje neophodnih teoloških spoznaja, posebice iz područja praktične teologije te kontinuirano ulaženje u cjeloživotnu formaciju. Kako bi na najbolji mogući način odgovorili potrebama današnjeg vremena, školski bi vjeroučitelji trebali stjecati nova znanja o drugim religijama, kao i nove oblike religioznosti te razne drugačije suvremene svjetonazore. Spomenuta znanja trebaju trajno upotpunjavati i znanja o ljudskim socijalnim problemima. Svakako da te spoznaje također upotpunjuje poznavanje ljudskih socijalnih problema, uz napomenu da se pri tom sadržaji vjeronauka ne svode na čistu antropologiju i sociologiju. Od vjeroučitelja se s pravom očekuje da s interesom i razborito promišljaju o konkretnoj i egzistencijalno življenoj vjeri za koju bi trebali imati umijeće tumačenja unutar cjelokupnog iskustva crkvene zajednice. Na taj način postaju današnjim mladim naraštajima posrednici vjerske tradicije, posebno one kršćansko-vjerničke, koja svoje korijene vuče još od prve kršćanske zajednice. Nadalje J. Schepens smatra da se svrha školske vjeronaučne nastave koju izvodi vjeroučitelj sastoji u pružanju pomoći mladim naraštajima kako bi pobliže i sa svih strana upoznali kršćansku vjeru prenošenjem znanja o njezinim vrednotama i značenjima za njihov život. Time vjeroučitelj postaje posrednik u pomaganju mladim naraštajima da u vjeri dobiju jasnije poglede za svoj život bistrenjem i produblivanjem svoga osobnog stava i djelovanja, kao i nadahnućem kršćanskom porukom. To se posredništvo uspješno ostvaruje objektivnim poznavanjem vjeroučenika, škole i cjelokupnog školskog okruženja i spremnošću prihvaćanja potpune odgovornosti ne samo za svoj razred nego i za ostale vjeroučenike u školi te za cijelu školu. U skladu s rečenim od

---

⁴⁰⁶ Usp. Gottfried BITER, *Spiritualität im Werk von Adolf Exeler*, 238-239.

školskog vjeroučitelja se očekuje da poradi na razvijanju povjerenja kod roditelja koji mu povjeravaju svoju djecu, kao i kod ostalih odgojitelja, učitelja, nastavnika i profesora. Jednako tako u prenošenju kršćanske poruke vjeroučitelj treba biti sposoban u procjenjivanju onoga što u konkretnoj situaciji stvarno može postići i koje stvarne korake može poduzeti s učenicima pojedincima i cijelim razrednim odjeljenjem. Za ostvarenje tog vjeronaučnog zadatka od vjeroučitelja se očekuje još jedna specifična kvaliteta, a to je sposobnost uvjeravanja. Sve gore navedeno, tvrdi Schepens, treba održavati živim pomoću studija cjeloživotnog obrazovanja i svakodnevnog produblјivanja vlastite duhovnosti.

Pastoralna dimenzija duhovnosti školskog vjeroučitelja upravo se i očituje u njegovom osobnom odnosu prema kršćanskoj poruci koja uključuje vjeru u Boga judeo-kršćanske tradicije, a koja je preduvjet i polazište za proučavanje školskog vjeronauka. Mladi naraštaji se ne zadovoljavaju samo suhoparnom objektivnom predmetnom analizom kršćanske poruke i jednostavne znanosti o religiji, nego očekuju nešto daleko više i dublje. Stoga se od školskog vjeroučitelja očekuje da govori i pripovijeda o Bogu i njegovu kraljevstvu uvjerljivo iz vlastitog životnog iskustva koje uključuje ne samo intelektualnu, nego i afektivnu i egzistencijalno-duhovnu razinu.⁴⁰⁷

O važnosti osobnog pristupa kršćanskoj poruci koju je školski vjeroučitelj pozvan naviještati svjedoče i riječi A. Exelera kada kaže: „Ne može se sate i sate govoriti o Bogu, a da se istovremeno i snažno ne razgovara s Bogom”.⁴⁰⁸ Na temelju vlastitog iskustva vjeroučitelj bi morao barem imati pojma o tome što znači živjeti u povezanosti s Isusom Kristom. Kako će on drugačije objasniti svojim učenicima da Isus ima veze s njegovim životom, ako taj isti Krist u njegovom vlastitom životu ne igra nikakvu ulogu, i ako on istovremeno poznaje Boga samo po onome što čuje od drugih.

1.3. Duhovnost u svom središtu – molitvi

Ako duhovni život znači ozbiljno uspostavljanje osobnog odnosa s trojednim Bogom, onda to vrijedi i za molitvu, koja zapravo vjeroučiteljev život povezuje s Gospodinom *pred licem Božjim*; takvo iskustvo trajno je prisutno u Bibliji i u duhovnoj tradiciji. Duhovni život vjeroučitelja vjernika laika podržava se dvostrukim korelacijskim kretanjem: iz svakidašnjice i molitve, koja je istovremeno impuls i usmjerena na svakodnevnicu. A. Exeler svoja promišljanja o molitvi svrstava u deset rečenica, koje su istovremeno uporišne točke njegovih

⁴⁰⁷ Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, 57-58.

⁴⁰⁸ Adolf EXELER, Der Religionslehrer als Zeuge, u: *Kateshetische Blätter*, 106 (1981) 1, 14.

tumačenja. Za njega je molitva više nego *razgovor s Bogom*.⁴⁰⁹ Kako se ta tvrdnja o *razgovoru/dijalogu* ne bi krivo razumjela, autor upozorava da je ona zbog jednostranog obilježja uzrok mnogim poteškoćama kada se raspravlja o molitvi. Poteškoće s molitvom kod mnogih ljudi nastaju upravo zbog toga što ljudi ne razgovaraju jedni s drugima; ono što suvremeni molitelji postavljaju kao problemsko pitanje jest osjećaj da u molitvi govore u *prazninu*, u *maglu*, odnosno u *ništa*. S druge strane ne smije se zaboraviti biblijska, tradicijska i filozofsko-teološka istina da Bog čovjeku govori na različite načine: kroz vidljivi svijet koji nas okružuje, kroz razne događaje, kroz svoju riječ u Svetom pismu, kroz sakramente, itd. Ali to je ipak jedan sasvim drugačiji govor nego onaj na koji je čovjek inače navikao.

U tradiciji duhovnoga života prednost ima jedno drugo obilježje molitve, koje A. Exeler smatra daleko važnijim, a ono je, prema sv. T. Akvinskom, nazvano kao *elevatio mentis in Deum*. Istina, u bit molitve ulazi dijaloško-osobno susretanje iskazano verbalno sa *Ti Bože*; ipak se, upozorava A. Exeler, polazeći od neopterećenog *razgovora s Bogom*, molitelj izlaže opasnosti da se božanska tajna na neki način profanira. Tako bi se u drugom obilježju molitve moglo preglasiti *neshvatljivost* Božju: Osoba da, ali daleko i neizmerno viša. *Ti* da, ali potpuno drugačije nego ljudski *ti*. U ovom kontekstu treba spomenuti Knjigu psalama, koja se izričito ne obraća samo prema Bogu, jer postoje mnogi psalmi koji se zadovoljavaju time da promišljaju o ljudima i njihovim životnim situacijama u Božjem svjetlu, tako da dopuštaju izričajima vrijednim divljenja, da u vjeroučiteljevom životu transparentno dođu do izražaja.

U Svetome pismu razumljivo je samo po sebi da se molitvom bitno dotiče život. Molitva se rađa iz pažljivog razmatranja o stvarima, ljudima i događajima, kroz koje se uči promatrati sve oko sebe na način da time budemo pogođeni, dirnuti, zadivljeni, zahvalni.⁴¹⁰ Prema tome moliti znači *prodrijeti* kroz površnost života, čime on u Bogu postaje transparentan. To pak s druge strane također znači da netko tko ostaje samo *prilijepljen* za površinu života i neprimjetno prolazi pokraj stvari, događanja i ljudi, teško će se staviti u ozračje molitve koja stubokom prožima život

Budući da molitvi valja pristupiti kao zbivanju u procesu u kojemu život postaje transparentan u Bogu, prema Svetome pismu, ona ima veliku ulogu. U psalmima se uvijek, u molitvi na djelu, pripovijeda o tome kako je izraelskom narodu bilo prije i kako mu je danas. Primjenjujući takvo značenje molitve na današnju situaciju, A. Exeler predlaže da

---

⁴⁰⁹ Usp. Adolf EXELER, Beten: Eine Weise geistlichen Leben, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981) 11, 839-840; Gottfried BITTER, *Spiritualität im Werk vom Adolf Exeler*, 240-244.

⁴¹⁰ Usp. Ottmar FUCHS, Bitte und Dank, Klage und Lob im Gebet, u: *Katechetische Blätter*, 104 (1979) 11, 866-879.

vjeroučitelj, osim što će moliti za konkretne potrebe svojih suvremenika, pred licem Božjim razmišlja, odnosno razmatra, o svom svakom pojedinom učeniku.⁴¹¹ Može se dogoditi da ih iz toga kuta promatranja nauči gledati u njihovoj jedinstvenosti i neponovljivosti kako bi dobio novi impuls za izvorni odgovor. U svakom slučaju, vjeroučitelj je pozvan da govoreći učenicima o Bogu, nikako ne propusti također govoriti Bogu o svojim učenicima i tako omogućiti da se i oni preko njega iznova povjere Bogu, odnosno postanu bliskiji s Bogom. Dakle molitva koja uvažava konkretnog čovjeka i njegove životne probleme najbolje označava drugu tvrdnju Exelerovog tumačenja koja glasi: moliti znači pustiti da život postane transparentan u Bogu.

Tumačenje treće tvrdnje o molitvi A. Exeler veže uz izjavu da duhovni život ima i tamne strane. Time želi istaknuti da *elevatio mentis in Deum* može također, kao što se jasno pokazuje u Bibliji na primjeru Joba i Jeremije i u mnogobrojnim psalmima, poprimiti oblik *jadanja* i *optužbe, protivljenja, prepiranja* i *vikanja*. A. Exeler smatra da su neki ljudi, a da toga nisu ni svjesni, ovoj vrsti biblijske molitve jako blizu. To se posebno očituje kad se nalaze u neugodnim situacijama u kojima se počinju buniti protiv Boga, na primjer pri čitanju novina, ili kad se pitaju kako Bog uopće može dopustiti toliku patnju, bol i zlo. U takvim stanjima često misle da uopće ne mogu moliti, a njihovu spontanu reakciju susrećemo i u mnogim psalmima.⁴¹²

U skladu s tim proizlazi činjenica da je za duhovnu vitalnost važno obuhvatiti veliki raspon tematike koja prožima biblijsku molitvu, jer je ona toliko široka koliko i tematika cjelokupne ljudske egzistencije u kojoj dolazi do izražaja cijela drama ljudskog postojanja. Stoga tu spada široki spektar kršćanskih molitava, od žalosti i bola, preko svakodnevnih teškoća, pa sve do najradosnijih trenutaka u kojima duša radosno slavi svoga Gospodina. To je razlog da autor u obrazloženju četvrte tvrdnje želi prvenstveno pomoći vjeroučitelju, skrećući mu pažnju na svakodnevnu budnost u prepoznavanju životnih stanja i ispravno molitveno postavljanje prema njima.

---

⁴¹¹ Usp. Adolf EXELER, *Beten: Eine Weise geistlichen Leben*, 840.

⁴¹² Usp. *Isto*, 841. Nekima pomaže da im se pred tim činjenicama otvore oči i da progledaju, a može se dogoditi da tamna strana molitve prevlada u tolikoj mjeri da je gotovo onemogućiti. Nemoć molitve, upozorava A. Exeler, nije ni u kojem slučaju greška, a niti grijeh, jer ima puno onih koji su teško trpeći u nevolji i nuždi, unatoč svemu, izgovarali svoje molitve. Velika je utjeha za vjeroučitelja činjenica da njima možemo pribrojiti i neke svece, ako što su Terezija iz Lisieuxa, Alfons Lgouri, i mnogi drugi. K tomu ne smijemo smetnuti s uma da je naš Bog *skriveni Bog* (usp. Iz 45, 15), stoga je iskustvo skrivenosti Božje jedan od važnih elemenata zdravog vjerničkog razvijanja ne samo školskog vjeroučitelja nego i svakog drugog čovjeka, čija bi vjera bez ovakvog iskustva ostala naivna i djetinjasta.

Walter Kasper je s pravom okarakterizirao molitvu kao *zbilju vjere* (*Ernstfall des Glaubens*), jer se kršćanska vjera naime ne može zamisliti bez molitve.⁴¹³ K tome odlučujuće pomaže *sabrano* živjeti i na takav način ozbiljno shvatiti djelotvornu Božju prisutnost. A. Exeleru se čini posebno važnim, kad se radi o povezanosti molitve i vjere, uputiti na *trinitarnu* strukturu kršćanske molitve. Naime kršćanska se molitva događa/uzdiže *po Kristu u Duhu Svetome do Oca* (*per Christum in Spiritu Sancto ad Patrem*). Otada molitveni trenutak, kao što se može ustvrditi u Pavlovim poslanicama, duboko prožima posebno liturgijsku molitvu. Ovdje se ne radi o formalnosti, već takva molitva stoji u uskoj povezanosti s kršćanskom egzistencijalnom sviješću, zato što kršćanin živi u zajedništvu s Kristom u snazi Svetoga Duha na slavu Boga Oca (usp. *znak križa*). To upućuje na značenje da se kršćanski život ne događa iz vlastitog naprezanja, napora i truda, već iz molitveno zahvalnog postojanja usred onoga što Bog čini. Nažalost, ipak se mora priznati da je takva egzistencijalna svijest razmjerno vrlo malo proširena, premda ju A. Exeler smatra religiozno-pedagoški vrlo važnim didaktičkim elementom za vjeroučiteljev trud u cjelokupnom njegovom nastojanju. Tu počinje ono što se naziva kršćanskom mistikom, koja nije rezervirana samo za neke posebno izabrane ljude, nego je načelno svojstvena svim vjernicima kojima je živa vjera važna. Dragocjeno je i upozorenje da se dakako ne smije, kod naglašavanja povezanosti između molitve i vjere, previdjeti da postoji također *vapijuća/trazeća molitva* (*suchende Beten*).⁴¹⁴

Načelno se može kazati da je molitva više nego *razgovor s Bogom*, iako ima i značenje *razgovora*. No molitva koja se odvija u šutnji također je jako važna, jer tamo gdje vjeroučitelj u molitvi ne zna biti pred Bogom u šutnji, ona postaje obično *brbljanje, naklapanje*, jednostavno rečeno prazne riječi. Važno je shvatiti da vrijeme utrošeno za boravljenje pred Bogom u šutnji nije izgubljeno vrijeme. Uostalom, šutnja koja se ovdje uči očituje se i u vjeroučiteljevu odnosu i ophođenju s drugima. Šutnja je nešto daleko važnije od *biti nijem* ili *biti bez riječi*. Stoga je važno da Bog uvijek iznova oslobađa naš jezik za molitvu, jer je nijema vjera u opasnosti da se pretvori u ništavilo. Čak su neki kršćani koji su bili na velikom glasu, kao što su Charles de Foucauld⁴¹⁵ i J. H. Newman,⁴¹⁶ upotrebljavali pomoćna sredstva kako ne bi upali u tu opasnost. Kada A. Exeler naglašava da govor pripada molitvi, tada pod tim smatra također govor pred Bogom u doslovnom smislu riječi. Pokušaj

⁴¹³ Walter KASPER, *Einführung in den Glauben*, Mainz, 1972, 79.

⁴¹⁴ Usp. Adolf EXELER, *Beten: Eine Weise geistlichen Leben*, 842. Mnogim je ljudima pomogla kratka molitva oca Jaira za svoje dijete: „Gospodine, ja vjerujem, pomози mojoj nevjeri” (Mk 9, 24). Zbog toga upozorava A. Exeler da nije dobro previše naglašavati kako bi vjera trebala biti preduvjet ili pretpostavka vjeroučiteljevoj molitvi. Stvarni se život ne da i ne može odrediti nekim jednostavnim oblicima, jer postoji također i *vapijuća* molitva onih koji još ne vjeruju.

⁴¹⁵ Usp. René VOILLAUME, *Gebetetes Dasein im Geiste Foucaulds*, Einsiedeln, 1976.

⁴¹⁶ John H. NEWMAN, *Betrachtungen und Gebete*, München, 1952.

poluglasnog ili glasnog moljenja u svojoj sobi može dovesti do ganuća. U tom smislu govor pomaže da se Božji *Ti* i *Ti* Isusov uzima i shvaća sasvim ozbiljno. Kod toga vjeroučitelj može po prvi put postati egzistencijalno svjestan, da Bog osobno misli na mene i sa mnom osobno razgovara. To iskustvo je tako snažno da iz temelja može prožeti ljudsko biće i pokrenuti u njemu sasvim osobni odgovor: „Isuse, ti si moj prijatelj, moj brat, moj Spasitelj, moj učitelj, moje sve”!⁴¹⁷

A. Exeler govori također i o važnosti *prosodbene* molitve, koja ni kojem slučaju nije manje važan oblik molitve nego je zapravo sastavni dio otvorenosti za Boga, koja sačinjava jezgru svake religije. Ona se sastoji u tome da čovjek sam sebe sa svim velikim i malim stvarima koje ispunjaju njegov život donosi pred Boga u molitvi. Prosodbena molitva i molitva Očenaša su pri tom usko usmjerene jedna na drugu. Naravno, da naglašavanje važnosti prosodbene molitve ne znači to da bi slavljenje, zahvaljivanje i veličanje Boga bili manje vrijedni ili nevažni. Nadalje A. Exeler ističe da zajednička molitva ima dosta neverbalnih momenata na koje se obično ne polaže velika pozornost. Istina, ovakav oblik molitve se ne može slušati, ali se ona može vidjeti i osjetiti. Klečanje i stajanje, kao i sjedenje i koračanje također pripadaju neverbalnoj molitvi. Nažalost, molitva tijela biva tako često zapostavljena. Mi to činimo često kao da bismo bili *čisti duhovi*, kao da naše tijelo u svemu tome ne bi imalo nikakvog značenja. Ali mi nismo anđeli, stoga molitva tijelom može također za vjeroučitelja biti jedna od bogatih ponuda u njegovom svakodnevnom molitvenom izražavanju bilo da moli klečeći, stojeći, s ispruženim rukama, ili čak plešući. Kod molitve tijelom, vjeroučitelj ima prigodu iskusiti na samom sebi da ne postoji samo put iz nutrine prema vani nego također i put izvana prema nutrini. Time molitva tijela postaje povod za unutarnji događaj koji prije uopće nije došao izražaja. Treba naglasiti i to da je danas aktualno uključivanje osjećaja u molitvu, jer mladi otkrivaju nanovo važnost tijela u molitvi. Iza toga stoji spoznaja da je spasenje Božje veće od svih riječi koje se mogu izreći. Sv. Pavao govori o Božjem miru koji nadilazi sva poimanja, odnosno sve ono što se uopće može shvatiti. Neverbalnim izričajima vjere pripadaju također umjetnički oblici u različitim formama kao što su: glazba, crtanje, slikanje, oblikovanje u glini ili drvetu, ili u nekim drugim materijalima.⁴¹⁸

---

⁴¹⁷ Usp. Adolf EXELER, *Beten: Eine Weise geistlichen Leben*, 843.

⁴¹⁸ Adolf EXELER, *Beten: Eine Weise geistlichen Leben*, 844. Neverbalni izričaj igra također veoma važnu ulogu u ophođenju sa simbolima. Simboli izriču unutarnju stvarnost koja se često ne da izreći riječima. Simboli djeluju više na srce nego na mozak. Budući da oni imaju izričito jaku otvorenu snagu percipiranja stvarnosti potrebno je da ih vjeroučitelj što više koristi u svom radu.

Na kraju svojih promišljanja A. Exeler govori o spontanoj molitvi u kojoj je sadržana sva moguća punina izričajnih molitvenih oblika, koji se uvijek iznova rađaju. Za vjeroučitelja je to od presudne važnosti, jer mladi ljudi se rado spontano izražavaju, otkrivajući se tako kao subjekti molitve, a ne samo *konzumenti* kršćanskih ponuda. Svoju tvrdnju on potkrjepljuje s nizom primjera iz Evandjelja u kojima je evidentno da je i Isus bio sklon spontanim molitvenim izričajima. No istovremeno također naglašava da je uz spontanu molitvu jednako važna i već oblikovana molitva, jer za vjeroučitelja može postati pravo bogatstvo to što on napamet poznaje mnoge dobre molitve angažiranih kršćana.

Dok vjeroučitelja poziva na iskrenu pojedinačnu molitvu, A. Exeler je svjestan da ona sama za sebe ne može opstati na životu, stoga je vjeroučitelju potrebna zajednička molitva u kojoj se svaki član zajednice osjeća nošen jedan drugim i istovremeno odgovoran za cjelinu. U zajedničkoj se molitvi vjeroučitelji pomažu uzajamno kroz tekstove, glazbu, tišinu, geste, simbole i sl. Zajednička iskustva koja se ovdje događaju podižu pojedinca i pružaju mu pomoć za izlaženje iz ograničenosti i *mizerije* njegova trenutačnog stanja. Naravno, osobna molitva ostaje vjeroučitelju neizbježna i prijeko potrebna, pa prema tome, odlučujuća, presudna i bitna za ostvarenje njega kao osobe. No, osobna bi molitva bila previše siromašna i naporna bez snage koju on uvijek iznova prima iz vjerničkog svjedočanstva zajednice.⁴¹⁹ Stoga vjeroučitelju ne preostaje drugo nego crpsti snagu za svoj duhovni život iz tog nepresušnog vrela koje se zove zajednica, „jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima” (Mt 18, 20).

1.4. Duhovnost integrirana u odgoj i obrazovanje

Ulazeći u školu, kao specifično mjesto odgoja i obrazovanja, od vjeroučitelja vjernika laika se, bez sumnje, očekuje da joj ponudi svoj specifično odgojno-obrazovni doprinos, što nije nimalo lagana zadaća.⁴²⁰ Tim više jer se školske vjeroučitelje danas prvenstveno promatra kao *nastavnike* a ne kao *mandatore Crkve*, kako naglašava J. Schepens.⁴²¹ S jedne strane oni su stvarni djelatnici škole, te se kao takvi smatraju članovima školske zajednice, a s druge pak strane kao crkveni *poslanici* trebali bi se osjećati povezanima sa zajednicom vjernika. Da je školski vjeronauk velika blagodanost ne samo za školu nego i cjelokupnu društvenu zajednicu zaključak je zajedničkog europskog istraživanja koje je provelo Vijeće

---

⁴¹⁹ Usp. *Isto*, 846-848.

⁴²⁰ Usp. Karl GABRIEL, *Religionsunterricht und Religionslehrer im Spannungsfeld von Kirche und Gesellschaft*, u: *Katechetische Blätter* 114 (1989.)12, 865-879.

⁴²¹ Usp. Jacques SCHEPENS, *Duhovnost vjeroučitelja*, 56.

europskih biskupskih konferencija,⁴²² a u kojem je sudjelovala i Hrvatska biskupska konferencija.⁴²³ Do istih rezultata došla je prethodno (1971.) u samostalnom istraživanju Sinoda njemačkih biskupskih konferencija,⁴²⁴ jer religija, odnosno vjera, predstavlja neophodnu dimenziju ljudske osobe i doprinosi njezinu razvoju. Nema sumnje da školski vjeroučitelj zajedno sa svojim kolegama doprinosi izgradnji ljudske dimenzije cjelokupnog školskog projekta, a to drugim riječima znači da je pozvan uključiti se i angažirati u ostvarivanju odgojnog *itinerara* utemeljenog na dubokim duhovnim uvjerenjima i ljudskim vrednotama. Vjeroučitelj je također pozvan dati svoj doprinos u definiranju idealnog čovjeka, kojega škola, više ili manje, svjesno želi promicati. To također uključuje i vjeroučiteljev kritički odnos prema jednostranom pripremanju učenika za tržište rada te promoviranju cijene i drugih dimenzija postojanja i vrednota. J. Schepens u tom sklopu predlaže da školski vjeroučitelji pri ispunjenju različitih školskih zadaća trebaju usvojiti iskustveni proročki i kritički potencijal kršćanske vjere kao *nadahniteljski* izvor njihova djelovanja u odgovornoj obrani ljudske osobe i školske kulture. U promišljanju o duhovnosti školskog vjeroučitelja M. Langer navodi neke od mogućih oblika koje ona može poprimiti u svakodnevnicu, oslanjajući se pritom na iskustva i prijedloge R. Engelrta⁴²⁵ i H. J. Silberbergera;⁴²⁶ ta iskustva, između ostalog, odnose se i na odgojnu dimenziju duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.⁴²⁷ Ta odgojna dimenzija prvenstveno se sastoji u osposobljavanju vjeroučitelja za pronalaženje puta k razumijevanju i ljubavi i za one vjeroučenike koji su inače slabo prihvaćeni, i čije se dostojanstvo ljubavi ne zadobiva na prvi pogled, jer drugima, štoviše, *idu na živce*, i opterećuju nastavni proces. Karakteristika odgojne duhovnosti školskog vjeroučitelja najbolje se očituje u rečenici H. Halbfasa: „Što učitelj više voli svoju djecu, tim više *supati* i *suosjeća* s njima”.⁴²⁸ Različiti su razlozi učeničke patnje. H. Halbfas pri tome ne misli prvenstveno na svakodnevnu borbu koja se vodi oko discipline i pažnje, poslušnosti i respekta, kao i potrebnih preduvjeta za međusobno slušanje i donekle naizmjenično misaono razumijevanje – iako bi se i o tome dalo govoriti. On zapravo želi, nasuprot nenaklonjenosti i odbojnosti,

---

⁴²² Usp. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA (ur.), *L'insegnamento della religione risorsa per l'Europa. Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze episcopali d'Europa*, Leumann TO, 2008.

⁴²³ Usp. *Isto*, 105-112.

⁴²⁴ Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, 35-36, br. 2.6.5; Norbert METTE, These zum Religionsunterricht. Zu einer bildungstheoretischen und religionspädagogischen Verantwortung, u: *Orientierung*, 66 (2002.), 87.

⁴²⁵ Usp. Rudolf ENGLERT, *Die Krise pädagogischer Berufe und das Berufsethos des Religionslehrers*, 203-205.

⁴²⁶ Usp. Herman J. SILBERBERG, Zur praktischen Spiritualität des Religionslehrers, u: *Katechetische Blätter*, 105 (1980.), 801-805; ISTI, Zur Sachkompetenz des Religionslehrers, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.), 860-865.

⁴²⁷ Usp. Michael LANGER, *Religionslehrer ausbilden*, 242-247.

⁴²⁸ Hubertus HALBFAS, *Das dritte Auge, Religionsdidaktische Anstöße*, Patmos, Düsseldorf, 1982, 215.

istaknuti vjeroučiteljevu posebnu naklonjenost prema učeniku, kao temelj *odgojne* patnje. Prema shvaćanju H. Halbfasa, da bi se ispravno znali ophoditi s poteškoćama ove vrste, školski se vjeroučitelji moraju dati poučiti i na tom odgojno-religioznom području. Većina od njih nije u to upućena, a nisu ni dozreli niti spremni za napore, te stoga tijekom godine reagiraju na djecu sa obrambenim mehanizmima kao što su: bezosjećajna distanciranost, hladnoća, ciničko izrugivanje, bijeg u kompenzacijske svjetove.

U razgovoru sa školskim vjeroučiteljima, unatoč svim načinima razumijevanja i svojoj toplini s kojom oni govore o svojim učenicima, prečesto se uvijek iznova pojavljuje razumljiva kritika na današnju djecu i mlade. Ona se uglavnom odnosi na njihov egocentrizam, površnost, nedostatnu spremnost, primitivnost njihovih nadomjestaka za religiju, usredotočenost na materijalne želje itd. Teško je oteti se napasti da takve učenike jednostavno *zaboravimo*, kako se često s neugodnim osjećajem običava slušati. Nismo li prisiljeni radi našeg psihičkog samoodržanja takve učenike otpisati, kako ne bismo imali stalni osjećaj *bacanja bisera pred svinje*? S druge strane duboko smo svjesni istine da nijedan učenik ne bi trebao biti beznadan slučaj. Promišljajući o dubini značenja ove stvarnosti, s pravom se možemo pitati zajedno sa R. Englertom: Kako se odgaja za takav osjećaj? Kako se može u ovim naizgled *nemogućim* učenicima otkriti skrivene mogućnosti? Na koji način se može razviti osjećaj za to da nijedan učenik nije otpisan niti beznadan slučaj? Što učiniti da govor o solidarnosti i ljudskosti vjeroučitelja u školskoj svakodnevnici ne ostane samo na razini prazne fraze? Koliko možemo računati s našim pedagoškim nastojanjima koja se u teološkoj antropologiji K. Rahnera nazivaju *natprirodnom egzistencijom*?⁴²⁹ Drugim riječima, postavlja se pitanje: na koji način bismo mogli ozbiljno shvatiti da Bog od početka prebiva u svakom čovjeku? tako da i mi možemo zajedno sa K. Rahnerom kazati „ne indoktrinaciji koja uči da ne postoji unutarnja pokretačka snaga u čovjeku, nego se neminovno moramo vratiti k sebi i odlučiti se za slobodno prihvaćanje čovjekovog stanja onakvim kakvo uistinu jest, otkrivajući u njemu vrednote koje su često zatrpane i potisnute”.⁴³⁰ Iz tog razloga ne smijemo zaboraviti da na bit odgojne dimenzije duhovnosti vjeroučitelja nužno spada njegova osobna ponuda kao preduvjet učinkovitosti vjeronaučnog poučavanja. Prema W. Tzscheetzschu ona se prvenstveno sastoji u vjeroučiteljevom osobnom pristupu prema školskom vjeronauku kao predmetu, odnosno njegovim sadržajima, s jedne strane te isto tako osobnom pristupu prema

---

⁴²⁹ Usp. Rudolf ENGLERT, *Die Krise pädagogischer Berufe und das Berufsethos des Religionslehrers*, 202-205.

⁴³⁰ *Isto*, 204.

konkretnom vjeroučeniku s druge strane.⁴³¹ Promišljanjem o ovim i sličnim pitanjima školski vjeroučitelji bi trebali doći do dubokih teoloških spoznaja, u kojima bi se konkretno očitovala odgojna dimenzija njihove duhovnosti, te do iskrenog priznanja da im često nedostaju pravi odgovori.

1.5. Duhovnost integrirana u školsko okruženje

Vjeroučitelj u školi je primarno učitelj koji treba poštivati i ispunjavati odgojno-obrazovne ciljeve škole. Osim toga njegova je zadaća prenošenje i razvijanje spoznaja koje se odnose na religiozne fenomene, kako naglašava J. Schepens.⁴³² S druge pak strane važno je zapaziti da danas mnogi učenici žele nastavnika koji će biti i svjedok. Prošlo je vrijeme kada se uloga školskog vjeroučitelja kao svjedoka tumačila negativno.⁴³³ Danas se općenito posvuda traže svjedoci, jer mladi čovjek „radije sluša svjedoke nego učitelje, ili ako sluša učitelje, sluša ih zato što su svjedoci” (EN 41). Govoreći o duhovnosti vjeroučitelja, gotovo svi njemački katehetičari i religiozni pedagozi spominju njezinu svjedočku dimenziju s različitim naglascima. Pritom se uglavnom pozivaju na A. Exelera, jer se on u svojim promišljanjima temeljito bavio ovom problematikom koja se najjasnije očituje kroz tri usmjerena pitanja, iz čijih se odgovora može naslutiti sva dubina značenja svjedočanstva vjeroučiteljeva života kako za njega samoga tako i za školu i župnu zajednicu kojoj pripada. Ta pitanja su: *Zašto su za posredovanje vjere važnije osobe od knjiga? Što je u stvari svjedok vjere? Kako se svjedok vjere odnosi prema konkretnoj Crkvi?*⁴³⁴

Teza koja se krije iza prvog pitanja mogla bi se ovako formulirati: Glavni problem današnjeg vjeronauka nisu knjige, odnosno vjeronaučni udžbenici, nego vjeroučitelji. Konkretno osobe važnije su od kvalitetnih medija komuniciranja, iako jedno ne isključuje drugo. Postavlja se pitanje, zašto za vjeronauk više od ostalih nastavnih predmeta vrijedi tvrdnja da uspjeh u nastavnom procesu presudno ovisi o osobnim čimbenicima? Odgovarajući

---

⁴³¹ Usp. Werner TZCHEETZSCH, Religionslehrer sein – Herausforderungen und Kompetenzen, u: *Theologische Quartalschrift* 179 (1999.) 2, 105-107.

⁴³² Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, 60.

⁴³³ Usp. Adolf EXELER, Der Religionslehrer als Zeuge, 3-6.

⁴³⁴ Već i na prvi pogled prelistavajući neke tekstove A. Exelera, a pogotovo ako ih se angažirano čita, utvrdit će se da je skoro u svim njegovim djelima *duhovnost* jedna od osnovnih tema (*Grundthema*). Tema duhovnosti se nalazi u brojnim njegovim tekstovima o vjeronaučnoj nastavi ili vjeronauku, o župnoj katezezi, o radu s mladima ili teološkoj izobrazbi odraslih, o adventskom pozivu na obraćenje ili o suživotu sa sveopćom Crkvom. Duhovnost je temeljni *građevni* materijal Exelera rada. Ovo nas ne treba iznenaditi jer je on cijeli život radio na *integraciji*: poučavanja i učenja u nastavnom procesu, vjere i djelovanja, vjere i življenja. A. Exeler živi i radi iz zdrave vjere nadahnjujući se biblijskim optimizmom da vjera – u judejsko-kršćanskom razumijevanju – čini dobro ljudima; štoviše, da vjera inspirira pojedinca i zajednicu te im daje snagu u svim životnim područjima.

na prvo pitanje, A. Exeler ističe da se posredovanje biblijske vjere ne sastoji u prvom planu u prenošenju pouke, nego prije svega u tome da se omogući povezanost sa živom osobom Isusa Krista. Shodno tomu Ivan Pavao II. je naglasio da u *srcu kateheze* misleći pritom i na školski vjeronauk, bitno nailazimo na osobu, i to na osobu Isusa iz Nazareta (usp. CT 5). Prema tome cilj bi vjeronauka u školi bio dovesti vjeroučenike ne samo u kontakt, nego u zajedništvo, u životnu sjedinjenost s Isusom Kristom (usp. CT 5-9). Povezanost s Isusom Kristom može se postići samo kroz povezanost s osobama koje su spremne na život u takvoj povezanosti. Jer je to tako, neki ljudi ne dolaze do vjere na osnovi racionalnih argumenata, nego prije svega na temelju osobnih uvjerenja onih koji vjerodostojno zastupaju svoju vjeru. S time se ni u kojem slučaju ne želi ustvrditi da je stručna didaktičko-metodička kompetencija suvišna ili nepotrebna. Ipak, nijedan pisani dokument, upozorava Exeler,⁴³⁵ ne može zamijeniti konkretno djelovanje živo posvjedočenog egzistencijalnoga iskustva.⁴³⁶ Stoga on ne prestaje naglašavati da ono o čemu se u vjeronauku radi ne može biti drugačije posredovano nego kroz žive ljude. Istina koja nas se osobno tiče dolazi na *dvije noge*, a to osobito vrijedi za istinu Evandjelja, jer posredovanje vjere živi od svjedoka koji kao slobodni ljudi stoje iza onoga što naviještaju i poučavaju. Osim toga valja uputiti na komunikacijsko-metodičku stranu svjedočanstva i pri tom naglasiti: dobra pouka ili nastava ne sastoji se samo iz osobnog svjedočanstva, ona sadrži mnoge druge elemente koji se odnose na stručne informacije, rasprave, samostalni rad učenika i sl., pa sve do pitanja koje zasad treba ostaviti neriješenima. Osobno svjedočanstvo u ovom kontekstu predstavlja didaktičko-metodički element koji podrazumijeva poseban način i prikladan proces učenja jedne skupine kojeg iz faze informiranja treba dovesti na egzistencijalnu razinu. Svakako da se za ovaj korak traži visoka senzibilnost, umijeće posredovanja svjedočanstva koje neće djelovati neprimjereno, nametljivo i zamršeno, te kao takvo izložiti se opasnosti da sve do tada učinjeno propadne, nego da nenametljivo prelazi na vjeroučenika, koji se sada nalazi u procesu *svjedočkog učenja*.

Odgovarajući na drugo pitanje, A. Exeler navodi da je svjedok vjere ponajprije onaj tko ne govori samo o znanju što ga je preuzeo od drugih, već o zbilji koju je on sam doživio

---

⁴³⁵ Usp. Adolf EXELER, *Der Religionslehrer als Zeuge*, 6-7; Jan J. SILBERGER, *Vom Beruf Religionslehrer*, 7.

⁴³⁶ Usp. Adolf EXELER, *Weisen geistliches Leben*, 507; Jan H. SCHNEIDER, *Zeugen der Hoffnung – Hoffnungsträger*, 158-167. Odgovarajući na pitanje duhovnog života vjeroučitelja u povodu svjedočenja, A. Exeler želi najprije dati pedagoški naputak koji smatra važnim, a taj je da školski vjeroučitelji i oni koji se bave odgojnim radom na drugim prostorima, ne bi trebali u tom slučaju prerano misliti na kategorije posredovanja. Zbog pitanja s kojima se ovdje bavimo, važno je da se vjeroučitelji, ali i drugi odgojitelji, prije nego što krenu o ovoj stvari govoriti drugima, osobno uvjere u jasnoću i iskustvo te tvrdnje. Teologija čiji zastupnici ne znaju iz vlastitog iskustva što je duhovni život – pogođenost ili zbunjenost, žalost, kajanje, čežnja, blaženstvo, suglasnost s voljom Božjom, osjećaj nošenosti i vođenosti – takva teologija ostaje prazna.

kroz osobna iskustva Božje riječi, crkvene tradicije ili nekih drugih znanstveno stručnih sadržaja. Exeler smatra da je neuvjerljiv onaj vjeroučitelj koji nema osobnog dodira s onim što je Bog u Isusu Kristu objavio i darovao ljudima. On se može usporediti s učiteljem glazbe, koji doduše o glazbi čita i uči, ali ju sam ne prakticira niti rado sluša. Nadalje taj nedostatak *osobnog dodira* brzo izlazi na vidjelo kroz vjeroučiteljevu pouku koja ostaje bez snage, pa prema tome i učinkovitog utjecaja na njegove učenike. Dakle vjeroučitelj treba svjedočiti o iskustvima koja je on sam doživio u vjeri. A. Exeler navodi neka od tih iskustava za koja je vjeroučitelj pozvan dati svoje osobno svjedočanstvo, kao npr. da bude svjedokom slobode koju sa sobom nosi vjera.⁴³⁷

Što se tiče odnosa vjeroučitelja kao svjedoka prema konkretnoj Crkvi, A. Exeler ponajprije smatra važnim istaknuti biblijsko značenje kritičnosti u odnosu prema Crkvi. Ukoliko vjeroučitelj želi da njegovo svjedočanstvo u odnosu na Isusa Krista bude iskreno i nepatvoreno, onda mora govoriti da konkretna Crkva u svakodnevnoj stvarnosti zaostaje u onome što bi doista trebala biti. Razlog tomu leži u tome da su u Bibliji vodeći ljudi Božjeg naroda uvijek iznova bili kritizirani, tako da nijedan od njih nije ostao pošteđen. Dovoljno je prisjetiti se osnovnih biblijskih likova: Mojsija, Davida, Salamona, Petra, Pavla i mnogih drugih. Uvijek su iznova bili prokazivani u njihovoj nedostatnosti, čak i u poniženosti i bijedi. Pritom je odlučujuće da se pokazivanje njihove bijede nije događalo iz zlobne kritike, nego da iz njihovih života bude jasno kako ono o čemu se ovdje radi nije ljudsko, nego Božje djelo, jer se Bog zna nositi uvijek na nov način s ljudskom bijedom. Tamo gdje crkvena kritika poprima biblijski karakter, tu je moguće unutarnju samostalnost povezati s intenzivnom, pa čak i strastvenom ljubavi prema konkretnoj Crkvi. Kritika Crkve koja proizlazi iz takvog promišljanja ni u kojem slučaju nije samo puko *brbljanje* usmjereno protiv tzv. *crkvene vlasti*, nego ona ima daleko dublje teološke temelje. To konkretno znači da će vjeroučitelj osobito paziti na to da probudi stvarnu ljubav prema konkretnoj Crkvi, konkretnim ljudima (vjeroučenicima), ali to prije svega mora biti ona stvarna ljubav koja se pokazuje prema sebi i drugima i koja se također ne skriva pred drugima.

Ovakvo promišljanje neposredno se nadovezuje na odnos vjeroučitelja kao svjedoka prema konkretnoj Crkvi u kojoj djeluje.⁴³⁸ Bez daljnega da bi ovaj kontekst bio nepotpun kad

---

⁴³⁷ Usp. Adolf EXELER, *Der Religionslehrer als Zeuge*, 7-10.

⁴³⁸ Usp. Adolf EXELER, *Der Religionslehrer als Zeuge*, 11-12. Konkretno svjedočanstvo vjeroučiteljeva života i djelovanja očituje se u tome da on nije i ne smije postati funkcionar Crkve, jer je on prvenstveno njezin svjedok. Konačno, vjeroučitelj predaje vjeronauk u ime i po nalogu Crkve primjereno njezinim namjerama koje treba vjerno ispuniti. On nikako ne bi smio sakrivati svoju osobnost iza uloge koju vrši; naprotiv, on treba u nju sebe unositi otvoreno i iskreno. Funkcionari govore samo to što im drugi određuju ili što im je propisano, te time postaju patetični i neuvjerljivi svjedoci, karikatura koja odbija, potpuna suprotnost istinskog svjedoka koji stoji u

o odnosu Crkve prema vjeroučitelju ne bismo recipročno razmišljali. Interesantno je zapaziti na koji način A. Exeler opisuje kakav bi trebao biti odnos Crkve prema vjeroučitelju. Temeljni pozitivni odnos vjeroučitelja prema njegovoj Crkvi je bezuvjetan i nužan, ali također vrijedi i obrnuto: Crkva bi se morala na svim razinama osjećati odgovornom za njezino na poseban način eksponirano svjedočanstvo. Veliki broj vjeroučitelja ostaje razočaran ako se njihovi službenici (dijecezanski biskup) pred njima pojavljuju sa službenim izrazom lica, jer imaju pravo i na službenoj razini očekivati ljudsko razumijevanje i osobni razgovor. Takva situacija, prema A. Exeleru, može predstavljati i stanovitu opasnost za Crkvu, jer ako se u njoj nastupa s pozicije vlasti, to je veća opasnost da njezini nositelji ne budu osjetljivi te da budu bez razumijevanja za suradnju s vjeroučiteljima kao svjedocima vjere kojima je crkvena vlast podijelila mandat. Na taj način izostaje osjetljivost za veliku vrijednost osobne povezanosti i individualnog ohrabivanja i poticanja. Nadalje A. Exeler smatra da Crkva Isusa Krista ne može nikada biti potpuno savršeno zatvoreni kontrolirani sustav, štoviše, ona se takvom ne bi smjela ni osjećati, a kamoli ponašati. Ako se Crkva želi pojaviti kao *utočište* transcendentnih vrednota kao što su ljubav, istina, dobrotu i sloboda, tada je to povjerenje u velikoj mjeri i nužno. Naravno, svemu tome prethodi *nadziranje*, na kraju krajeva riječ *biskup* kao grecizam znači nadglednik, odnosno nadziratelj. Kontrola je dobra, ali intenzivni napor i trud oko suradnje pune povjerenja je u svakom slučaju bolji.

K. Lehmann, između ostalog, naglašava da upravo svjedočanstvo vjere suvremenog vjeroučitelja u školi ima danas veliko značenje, jer sve više raste broj one djece i mladih za koje upravo školski vjeronauk postaje najvažnije mjesto susreta s vjerom Crkve. Za mnoge učenike vjeroučitelji su kontakt osobe vjerskih i životnih pitanja. U mnogim školama se preko vjeronauka također nude i druge školsko pastoralne ponude. Vjeroučitelji su često sugovornici onih učenika koji ne idu na vjeronauk, i koji uopće nemaju ili imaju samo neznatni kontakt s Crkvom. U tom kontekstu, tvrdi K. Lehmann, vjeroučitelji predstavljaju lice Crkve u školi. Njihovo svjedočanstvo vjere nije nešto što je samo po sebi pridodano kao unapređenje Crkve, nego proizlazi iz same biti pitanja vjeronauka u školi.⁴³⁹ Štoviše, Njemačka biskupska konferencija u svojoj novoj odredbi s pravom zahtijeva temeljne kompetencije vezane za

---

službi istine koja oslobađa. Upravo ovakav mentalitet funkcionara doprinosi još više da vjerodostojnost Crkve biva duboko potkopana, jer posredovanje vjere živi od svjedoka koji se s potpunom čistoćom svoga srca kao slobodni ljudi zauzimaju za ono što govore. Tek potpuno istiniti i pošteni svjedok sposoban je i spreman za svaku ljubav, ne misleći pri tom da iz ljubavi prema Crkvi mora zapustiti ljubav prema ljudima i prema istini.

⁴³⁹ Usp. Karl LEHMAN, Predgovor, u: Michael LANGER – Winfried VERBURG, *Zum Leben führen*, 9-11.

vjeronauk kao školski predmet⁴⁴⁰ te za vjeroučitelja koji je kao kompetentni svjedok vjere pozvan dati i kvalificirano svjedočanstvo te iste vjere.⁴⁴¹

Iz gore spomenutog proizlazi da svjedočanstvo vjere u školi i u vjeronaučnoj nastavi nije nimalo lagana zadaća. Premda vjeroučitelji vjernici laici, kao i svi drugi učitelji, moraju stručno i pedagoški biti kompetentni i kontinuirano razvijati svoje postignuto znanje i sposobnosti, ipak svjedočanstvo vjere spada na bît njihove *profesionalnosti* te obuhvaća više od samoga *znanja i moći*. Vjerovati znači živjeti u odnosu s Bogom i iz tog odnosa. Kao i svaki drugi ljudski odnos, tako i odnos prema Bogu ima svoja uzvišenja i padove. O tome svjedoče veliki biblijski likovi i osobe vjere, od Abrahama preko Mojsija i proroka do Petra i Pavla. Vjeroučitelj može poput njih iskusiti kako mu je Bog blizu, osjetiti da ga nosi i daje mu nadu, no ne može izbjeći ni trenutke sumnje, razočarenja i Božje napuštenosti. On isto tako ne smije dopustiti da njegov odnos prema Bogu kroz rutinu poslovne i obiteljske svakodnevice neprimjetno iščezne i na koncu izumre, jer ne može se samo otuđiti ili udaljiti od bračnog partnera ili prijatelja, nego također i od Boga. Zbog toga odnos prema Bogu, kao i svaki ljudski odnos, zahtijeva pažnju i njegu. On zapravo treba konkretne forme i oblike.

Zaključno možemo ustvrditi da sadržaj svjedočanstva školskog vjeroučitelja ne stavlja u središte njegovu osobu, nego prije svega velike vjerske i moralne likove, posebice one iz biblijske i kršćanske tradicije, a iznad svega osobu i djelo Isusa Krista.⁴⁴² Stoga nastup školskog vjeroučitelja treba biti izričaj duboke vjere u djelotvornost Božje riječi za one kojima ju vjeroučitelj upravlja. Pozivajući se stoga na izjavu njemačkih biskupa, A. Schepens naglašava da se u današnjoj situaciji školski vjeroučitelj mora u isto vrijeme predstaviti uvjerljivo, svjedočki i tolerantno: „Školski je vjeroučitelj pozvan govoriti o onome što je za njega važno svjedočeći svoju vjeru, ali i upotrebljavajući govor koji je prikladan za poučavanje-učenje, poštujući istovremeno i slobodu učenika”.⁴⁴³

1.6. Duhovnost prožeta služenjem i otvorenosti za dijalog

Nema dvojbe da je danas možda jedan od najvažnijih vidova vjeroučiteljeve duhovnosti shvaćanje njegove vlastite zadaće kao crkvene *diakonije*. U tom duhu školski

---

⁴⁴⁰ Usp. DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, *Kirchliche Anforderungen an di Religionslehrerbildung*, Bonn, br. 93, 2011.

⁴⁴¹ Christoph BÖTTIGHEIMER – René DAUSNER, Kompetente Glaubenszeugen. Was sollen Religionslehrer leisten? u: *Herder Korrespondenz* 65 (2011.) 9, 457-461.

⁴⁴² Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, 60-61.

⁴⁴³ SEKRETARIAT DES DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Zum Berufsbild und Selbstverständnis des Religionslehrers*, 27.

vjeroučitelj shvaća svoje djelovanje u školi kao služenje uljuđivanju djece i mladih. Ono ne može biti učinkovito ukoliko vjeroučitelj svoje učenike ne vrednuje kao osobe, uspostavljajući s njima takve odnose koji će pridonijeti cjelovitom razvoju njihove osobnosti. Stoga se od školskog vjeroučitelja zahtijeva da dobro promisli jesu li sadržaji, metode i ostala didaktička sredstava doista u službi učenikova očovječenja? U tomu se, bez daljnjega, može nadahnjivati Isusovom riječi, kad on u raspravi s farizejima kaže: „Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote” (Mk 2, 27). Ako vjeroučitelj bude svoje djelovanje u školi shvaćao kao istinsko služenje, njegovi će vjeronaučni satovi sve više postajati izvanredna prigoda za istinski susret. Uvidjevši da vjeroučitelj ozbiljno uzima njihova životna pitanja, mišljenja i osjećaje kao izraz suvremenog iskustva svijeta, čak i onda kada se u potpunosti ne slažu s njime, oni će postajati sve slobodniji i otvoreniji za dijalog i prihvaćanje vjerskih sadržaja koji im se nude. U takvom pozitivnom ozračju prožetim vjeroučiteljevom spremnošću na kritičku solidarnost prema svojim vjeroučenicima, vjeronaučna pouka postaje mjesto istinskog vjerskog odgoja i obrazovanja. Kad se radi o Božjim zahtjevima, unatoč vjeroučiteljevoj većoj stručnoj kompetenciji što se tiče sadržaja, A. Exeler, citirajući dokument njemačkih biskupa, smatra važnim naglasiti da se nastavnici i učenici pred Bogom na isti način ispituju i na isti način uče.⁴⁴⁴ To drugim riječima znači da vjeroučitelj koji se poistovjećuje s osloboditeljskom evandeoskom porukom, ne samo da će dokraja poštovati osobnu slobodu vjeroučenika nego će čak biti spreman i na to da ga njihova iskustva dovedu u pitanje. Na temelju toga proizlazi da školski vjeronauk, kao autentično služenje učenicima, bilo onim zainteresiranima i angažiranim bilo onima koji to nisu, pretpostavlja nesebično darivanje od vjeroučiteljeve strane.

U današnjim konkretnim životnim situacijama vjerski odgoj je nezamisliv bez dijaloga s osobama koje različito misle ili drugačije vjeruju, bez sučeljavanja s drugim religijama, svjetonazorima i vrijednosnim prosudbama. Da je tomu tako potvrđuje i *Gaudium et Spes*, Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugog vatikanskog sabora, kada osvjetljuje pozitivno značenje koje za kršćane dobiva dijalog „sa svim ljudima” (GS 92). Dakle dijaloška sposobnost također je jedan od temeljnih vjeroučiteljevih stavova, jer mu se u dijalogu s drugima pruža mogućnost boljeg upoznavanja samoga sebe, razvijanja kvalitetnije spoznaje i učenja boljeg vrednovanja vlastite vjere. Na vjeronaučnom satu dijalog s vjeroučenicima pretpostavlja sposobnost slušanja i ozbiljnog prihvaćanja njihovih mogućnosti, problema i sumnji u odnosu prema vjeri u Boga i prema kršćanskoj poruci, što neminovno zahtijeva

---

⁴⁴⁴ Usp. Adolf EXELER, *Der Religionslehrer als Zeuge*, 5 i 8. Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, 42, br. 2.8.6.

otvoreno ozračje u razredu. Danas se u njemačkim školskim odjeljenjima često nude mogućnosti uspostavljanja stvarnog dijaloga između vjernika, nevjernika i vjernika drugih vjeroispovijesti i religija. Crkvi su stoga potrebni takvi školski vjeroučitelji koji, zahvaljujući vjeronauku u školi, mogu i znaju stupiti u dijalog i s mladima koji su daleko i s mladima koji ne vjeruju. Upravo se preko školskog vjeronauka, zahvaljujući mogućnostima otvorenog dijaloga, otkriva i lakše shvaća koliko su ateizam, agnosticizam te oblici nekršćanskih religioznosti prošireni u današnjem društvu, te kako je danas osjetljivo i složeno govoriti o Bogu na prikladan, razumljiv i prihvatljiv način.

U današnjem suvremenom svijetu, osim dara služenja i sposobnosti za istinski dijalog, vjeroučitelj vjernik laik mora naučiti odvojiti vrijeme samo za sebe, u kojemu mu se nudi mogućnost dubljeg upoznavanja Boga, Isusa Krista. Danas to nije nimalo lako, stoga se od školskog vjeroučitelja očekuje da u vjerskom odgoju i obrazovanju usvoji još jedan temeljni stav, a to je stav strpljivosti. Zahvaljujući kreposti strpljivog djelovanja, vjeroučitelj će steći sposobnost da lakše prihvati ono što mu možda najteže pada, a to je *posvemašnja nezainteresiranost učenika*, čak daleko teže od sučeljavanja s izričitim odbacivanjem katoličkog vjeronauka.⁴⁴⁵ Osim toga također je neizvjesno koliko će školski vjeroučitelj uspjeti otvoriti vrata vjere kod svojih vjeroučenika, zato što su često zainteresirani za produbljivanje nekog životnog problema, ali samo s antropološkog ili sociološkog stajališta, dok ih tumačenje ili produbljivanje iste teme s biblijskog ili kršćanskog aspekta skoro da i ne zanima, ili ga čak smatraju suvišnim. Unatoč tome J. Schepens upozorava na to da bi školski vjeroučitelj trebao strpljivo tražiti načine i optimalne mogućnosti da ih zainteresira za biblijske pripovijesti koje su prepune kršćanskih iskustava povezanih s konkretnim životom.⁴⁴⁶

Osim ovdje navedenih karakteristika vjeroučiteljeve duhovnosti, dakako da postoje i još mnoge druge, no ove su nam se činile specifičnima za njemačko jezično područje, kao sastavni izraz religiozne i kulturne baštine u kojoj su nastale. Kao što smo već mogli zapaziti, duhovnoj dimenziji vjeroučitelja se posvetilo dosta pažnje, barem što se tiče stručne teološko-katehetske i religiozno-pedagoške literature. Ono zbog čega su na neki način zabrinuti školski vjeroučitelji jest problemsko pitanje: kako da na najbolji mogući način suvremeni vjeroučitelj odgovori na sve zadatke koji se pred njega postavljaju, bilo sa strane škole ili Crkve? Otuda proizlazi i potreba za njegovom permanentnom formacijom koja u sebi uključuje ne samo

---

⁴⁴⁵ Usp. SEKRETARIAT DES DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Zum Berufsbild und Selbstverständnis des Religionslehrers*, Bonn, 1983, br. 12.

⁴⁴⁶ Usp. Jacques SCHEPENS, *Duhovnost vjeroučitelja*, 60.

duhovnu nego i sve ostale formacijske oblike neophodne za vjeroučiteljevu cjelovitost u ostvarenju njegovog poziva i djelovanja.

2. Modeli

2.1. Funkcionalni model

Možemo li danas govoriti o duhovnosti vjeroučitelja ako je on laik kao što se npr. govori o benediktinskoj, franjevačkoj, augustinskoj, isusovačkoj, salezijanskoj i sličnim duhovnostima? Za J. Colomba, autora poznatog katehetskog priručnika *U službi vjere*, odgovor na ovo značajno pitanje vezano za istraživanje postavljene argumentacije je potvrdno.⁴⁴⁷ On predlaže takozvanu *funkcionalnu* duhovnost vjeroučitelja, čiju bit ponajprije treba tražiti u istinskom služenju Riječi, koje se oblikuje unutar teologalnih kreposti vjere, nade i ljubavi.

Prije nego prijedemo na konkretniji opis duhovnosti specifične za vjeroučitelja, J. Colomb smatra neophodnim poći od općenite definicije o kršćanskoj duhovnosti, koja je, prema njemu, „practiciranje razvoja vjere, nade i ljubavi u pojedinim kršćanima i u cijeloj Crkvi”,⁴⁴⁸ kako bi time naglasio važnost jedne jedinstvene duhovnosti univerzalne za cijelu Crkvu koja je u temelju svih ostalih i koja se, unatoč svojoj općenitosti, ipak izravno konkretizira u dušama preko različitih vrsta crkvenih aktivnosti. Dakle svaka osoba posjeduje svoju duhovnost, i upravo zbog te svoje osobitosti, teško ju je analizirati. Osim te opće ili univerzalne kršćanske duhovnosti, koja se tiče svih kršćana, postoje također, kao što smo već prethodno napomenuli, i individualne duhovnosti na kojima participiraju grupe kršćana: benediktinska, franjevačka, jezuitska, salezijanska i druge duhovnosti. S druge pak strane važno je imati u vidu da višestrukost duhovnosti ne dovodi u pitanje bitni cilj kršćanskoga života niti zanemaruje stavove i osnovna sredstva koja su sastavnica svakog teologalnoga života, poput klanjanja, poniznosti, molitve, sudjelovanja u sakramentima, poslušnosti Crkvi itd.

Nakon što je, na sebi svojstven način, precizirao pojam opće kršćanske duhovnosti, J. Colomb smatra važnim definirati *od kojega duha* i od koje je duhovnosti vođen vjeroučitelj vjernik laik u svom vjeroučiteljskom zalaganju, to jest koji bi mogli biti osnovni elementi njegove duhovnosti. Očito je da se radi o vrsti *funkcionalne* duhovnosti, čije karakteristike

---

⁴⁴⁷ Usp. Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, 745-766.

⁴⁴⁸ *Isto*, 745.

proizlaze iz same službe koju vjeroučitelj vrši,⁴⁴⁹ to jest duhovnosti koja nije drugačija od one opisane prije, jer, kao i svaki kršćanin tako i „vjeroučitelj živi život vjere, nade i ljubavi; susreće zlo u sebi i oko sebe; mora se boriti, ponovno se dizati ako pada, popravljati; biti ponizan, siromašan, poslušan, čist, mudar, klanjati se, zahvaljivati, žarko vapiti itd”.⁴⁵⁰

Od vjeroučitelja se dakle zahtijeva da zna konkretizirati duhovni život kršćanina upravo kroz svoj vjeroučiteljski poziv i djelovanje te adekvatno odgovoriti zahtjevima koji iz njega proizlaze. Budući da je vjeroučitelj pozvan iznad svega naviještati, odnosno prenositi Božju riječ, prvo će biti govora o teologalnim krepostima u službi Božje riječi, a zatim ćemo predočiti neke elemente duhovnosti vjeroučitelja u službi ljudi koji slušaju poruku.

2.1.1. Vjera, nada i ljubav – teologalne kreposti u službi navještaja poruke

Utvrdivši postojanje vjeroučiteljske duhovnosti, J. Colomb nastoji odrediti njezine glavne konstituirajuće elemente koji su neophodni u službi navještaja ili prenošenja poruke. Mogli bismo reći da je način na koji je vjeroučitelj pozvan vjerovati, nadati se i ljubiti, u odnosu na poruku koju treba navijestiti onima kojima je poslan, svojstven J. Colombu kao čovjeku koji je obilježio cjelokupno katehetsko i religiozno-pedagoško područje.

Što se tiče *vjere*, kao temeljne teologalne kreposti kršćanskoga života, on nabroja pet bitnih elemenata duhovno vjerničkoga života: kontemplaciju, biblijsku, liturgijsku, teološku i crkvenu pobožnost (život po Bogu), koji su neophodno potrebni za konkretizaciju vjeroučiteljeve duhovnosti.⁴⁵¹

Na prvo mjesto stavlja potrebu za intenzivnim kontemplativnim životom koji se traži od vjeroučitelja, a koji se sastoji u tome da on treba htjeti i znati dugo u šutnji stajati u Božjoj prisutnosti i slušati, odnosno kontemplirati, skriveno otajstvo u Bogu, koje je on razotkrio u Isusu Kristu, a koje je zapisano u Svetom pismu. Nakon što je sâm otkrio plan Božji i misterij njegove volje, vjeroučitelj je pozvan upoznati svoje vjeroučenike s tim planom na njima svojstven način. Dakle vjeroučiteljska aktivnost nužno treba izrastati iz kontemplacije i meditacije Božjeg djelovanja koje spašava svijet po svojoj Riječi te iz nutarnjeg prihvaćanja volje Božje, divljenja i zahvaljivanja čudesnim Božjim zahvatima kroz povijest spasenja. No ako za svoju pripremu vjeronaučnog sata ne uzme dovoljno vremena za meditaciju i

---

⁴⁴⁹ Izvor vjeroučiteljeve duhovnosti je uvijek u Duhu Svetom i dubokom sjedinjenju vjeroučitelja s njim. Budući da Duh djeluje kroz razne službe, one od njega poprimaju vanjski izgled i različite forme; stoga se podrazumijeva da se vjeroučitelji u svojoj vjeroučiteljskoj službi trajno susreću s Duhom Svetim.

⁴⁵⁰ Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, 749

⁴⁵¹ Usp. *Isto*, 750-753.

kontemplaciju sadržaja u tišini te ako pri tom zaboravi *slušati* dubinu poruke, postat će nevjeran svom vlastitom pozivu, odvajajući se tako od izvora svoga vjeroučiteljskog djelovanja. U tom slučaju ni njegovo vjeroučiteljsko djelovanje neće više biti vođeno, upravljano i oživljavano vjerom, jer se spušta samo na čisto ljudsku razinu, bez udjela meditativnih i kontemplativnih elemenata. To je primjer tipične napasti u koju vjeroučitelj upada isključivo kao *netko koji poučava*, a njegova poruka time postaje samo puko, čisto i prazno poučavanje, beskorisno izgovaranje koje postaje zaprekom za poštivanje misterija. Kako se to ne bi dogodilo, na vjeroučitelju je da uskladi svoje poučavanje prožeto didaktičkim elementima s jedne strane s meditativno molitvenim elementima s druge strane. To znači da riječ Božja mora biti ne samo predmet njegove molitve, već i razumsko razmatranje hranjeno *duhovnim štivom* koje mu pomaže da ostvari i solidnu teološku kulturu, čime se ona ne odvajani od kontemplacije ni od poučavanja. To je razlog, prema J. Colombu, zašto duhovno štivo popraćeno adekvatnim *razmišljanjem* ima nezamjenjivu ulogu te je neophodno potrebno za vjeroučiteljevu duhovnost. Tu se ne radi o neuravnoteženosti vjeroučiteljevog kontemplativnoga života niti o njegovom vjerničkom poučavanju, već daleko više o sposobnosti „stvaranja jasnog i intimnog odnosa prema Bogu u tihoj meditaciji i molitvi, tj. pripremi sadržaja usredotočenog na dijete u vjeronaučnoj pouci”.⁴⁵²

Činjenica da je Božja riječ sadržana u Bibliji, još je jedan važan čimbenik za vjeroučiteljev duhovni život, koji se odnosi na *biblijsku pobožnost*, jer se razmatranje i duhovno štivo moraju temeljiti isključivo na Bibliji, posebno na Novom zavjetu. Dok se s jedne strane od vjeroučitelja očekuje da se koristi rezultatima suvremene egzegeze, s druge pak strane ne bi se smio zastaviti samo na jednostavnom znanstvenom stavu, koji je bez daljnjega potreban, nego bi ga trebao nadići na taj način što će omogućiti da susret s Božjom riječju koju poučava postane vjeroučenicima otvaranje njezinu pozivu i prihvaćanju poticaja za obraćenje. Moleći se, vjeroučitelj uči kako se može još dublje proniknuti misterij dijaloga između Boga i čovjeka, misterij koji on stalno živi i naviješta drugima. Stoga J. Colomb predlaže da Evanđelja i poslanice sv. Pavla budu vjeroučiteljevo svakodnevno štivo, odnosno njegova duhovna literatura. To potvrđuje jednostavnom činjenicom da je riječ Božja autentično naviještena kroz liturgiju i tekstove Svetoga pisma koji vjeroučitelja podsjećaju na to kako je Kristov misterij uvijek aktualan, te se s pravom od njega očekuje da s istinskom radošću sudjeluje u liturgijskim svečanostima, kršćanskim liturgijskim skupovima i liturgijskoj molitvi, čije bogatstvo, ravnotežu i odgojnu vrijednost duboko cijeni i poznaje te

---

⁴⁵² Isto, 751.

prenosi svojim vjeroučenicima. To je razlog zašto se i *liturgijska pobožnost* smatra izuzetno važnom za duhovnost vjeroučitelja vjernika laika.⁴⁵³

Što se pak tiče *teologalne pobožnosti* vjeroučitelja, autor naglašava važnost teološke izobrazbe, ali ona ne bi smjela ostati odvojena od njegove kontemplacije i molitve, kao što smo već spomenuli. Ovdje se osobito radi o takvoj pobožnosti koja je duboka i trojstvena. Stavljajući Krista u centar razmatranja i molitve, J. Colomb posebno ističe kristocentričnost vjeroučiteljeve teologalne pobožnosti, koja osim prema Isusu, treba biti neprekidno okrenuta ili orijentirana prema Ocu u Duhu Svetom.⁴⁵⁴

Eklezijalna duhovnost, odnosno vjeroučiteljska pobožnost, prema J. Colombu, treba sadržavati elemente poslušnosti i suradnje sa svima onima koji s njime rade u službi izgradnje kraljevstva Božjega. Zato vjeroučitelj vjernik laik redovito moli za sve one koji s njime rade te je otvoren duhovnostima koje su komplementarne njegovoj, jer zajedno sačinjavaju bogatstvo Kristove molitve, a na poseban se način trudi razumjeti duhovnost laika koji žive u svijetu i kojima je on poslan naviještati riječ Božju.

Budući da primanje crkvenog mandata vjeroučitelja vjernika laika veže za kršćansku zajednicu, odnosno crkvenu hijerarhiju, on u sebi istovremeno osjeća ponos, poniznost i zalaganje u vjernosti prema onima kojima je poslan naviještati Poruku te prema odgovornima u Crkvi. Stoga njegova vjeroučiteljska duhovnost nije ništa drugo nego participiranje na duhovnosti biskupa ili svećenika, jer nije samo jedan od vjernika, nego onaj koji osjeća odgovornost za vjeru kršćanskog naroda prema kojem je preuzeo preciznu i posebnu obvezu.

Nakraju možemo zajedno s J. Colombom konstatirati da se „vjeroučiteljska pobožnost treba ukorijeniti u pobožnost žive i aktivne kršćanske zajednice sudjelovanjem u njezinim borbama, traženjima, nespokojima, radostima i trpljenjima, gdje god da se Crkva bori, traži, uživa i trpi”.⁴⁵⁵

Što se tiče *nade*, onako kako je autor dinamično i sveobuhvatno predstavlja, ona je krepost kojom se nadvladaju zapreke na koje vjeroučitelj nailazi u svom djelovanju te ga ona osposobljuje da bude jak i odlučan pred nekom vrstom *borbe* s Bogom, a istovremeno i sa samim sobom. U tom kontekstu vjeroučitelj vjernik laik si s pravom postavlja pitanje kako je moguće ograničenom čovjeku naviještati vlastitim ustima neizrecivu Riječ Božju? Proroci su često bili iskušavani ovim načinom potpune nemoći i katkada zapadali u očaj jer ju nisu uspijevali nadvladati osim u prepuštanju poslušnosti primljenoj zadaći i u povjerenju u Božje

---

⁴⁵³ Usp. *Isto*, 751-752.

⁴⁵⁴ Usp. *Isto*, 752.

⁴⁵⁵ *Isto*, 753.

obećanje da će on sam biti njihova riječ i snaga. Prema tome vjeroučitelj koji ima zadaću govoriti o Bogu trebao bi više računati s ljudskom nemoći te aktualizirati ono što može biti ispunjeno samo u vjeri i povjerenju u Boga. Tek kada je učinio sve što je bilo moguće, tj. na najbolji mogući način prilagodio svoje izričajne sposobnosti vjeroučenicima, govoreći o božanskom misteriju, time nikako nije eliminirao svoju radikalnu nemoć navještaja Božje riječi niti se je stavio na razinu uzvišenosti misterija, nego je trajno pozvan ispunjavati čin odvažnosti i smjelosti, koji nalazi opravdanje ne u svojoj sposobnosti, nego upravo u svojoj vlastitoj nemoći, odnosno slabosti. Dakle ova se *borba* s Bogom sastoji u potpunoj nemoći da se vlastitim ustima naviješta riječ Božja koja je neizreciva. S druge strane vjeroučitelj koji se ne zna boriti protiv vlastitoga verbalizma, odnosno *bogatstva* svoje misli, i koji ne kuša ljepotu šutnje, zasigurno nema pojma tko je Bog o kojemu govori. Stoga se od njega očekuje stav ponizne poslušnosti i zahvalnosti Bogu na dobivenom daru navještanja ili poučavanja Božje riječi u ispunjenju svoje vjeroučiteljske službe.

Tako vjeroučitelj neće pasti u napast da prenosi ideje svoga osobnoga bogatstva, već radije prihvaća put vlastitoga siromaštva, koji se sastoji u odricanju vlastitih ljudskih izričaja i tehnika, očekujući od samog Boga istinsko bogatstvo vlastite riječi. Stoga autor *funkcionalnog* modela tvrdi: „Vjeroučitelj koji se ne zna boriti protiv vlastitog verbalizma, protiv 'bogatstva' svoje misli, zasigurno nema pojma o kome govori”⁴⁵⁶, te je navještaj neizrecive riječi Božje, čije se umijeće stječe u trajnom vraćanju jednostavnosti Evandjelja u tišini i meditaciji pred Bogom, veliki izazov za njegovo iskustvo.

Osim toga vjeroučitelj bi se morao znati suočiti s još jednom *borbom*, a to je borba sa samim sobom, uzrokovana više njegovom bijedom negoli Božjom veličinom. Doista, tko je više nego vjeroučitelj vjernik laik izložen patnji zbog toga što ne uspijeva živjeti u potpunoj velikodušnosti poruku koju naviješta? Tko više od njega riskira biti svladan dojmom trajnog licemjerstva, pretvaranja koje može stvoriti *neugodnost*, *odvratnost*, *gađenje* govorenja ili navještanja, odnosno poučavanja? Ono što je posebno dojmljivo je način na koji autor sugerira borbu, priznajući da će unutarnja borba biti nadvladana poniznošću i nadom utemeljenom u Bogu, jer Riječ koju vjeroučitelj naviješta neće biti vrednovana njegovim osobnim krepostima. Kao što smo mogli zapaziti da se ranije upadalo u napast i temeljilo snagu takve riječi savršenošću ljudskoga govora, sada pak postoji druga opasnost da je se temelji na vlastitoj *svetosti*. Stoga, tvrdi J. Colomb, svima mora postati jasno da Riječ koju vjeroučitelj posreduje svojim vjeroučenicima ne posvećuje on sam, nego ona posvećuje njega

---

⁴⁵⁶ *Isto*, 754.

i njegove vjeroučenike.⁴⁵⁷

Shodno tomu očito je da je vjeroučiteljeva služba koju vrši milost, poziv i trajna potreba, odnosno zahtjev, koji se uvijek iznova pred njega postavlja. Općepoznata je uobičajena tvrdnja da oni koji prihvaćaju poučavati u školi priznaju da se osjećaju odgovornima biti najbolji, najizvrsniji i najkompetentniji u prakticiranju onoga što poučavaju. Stoga bi bilo dobro da ovakav stimulativan stav ostane u vjeroučitelju iz godine u godinu.

Što se *ljubavi* tiče, vjeroučitelj je pozvan uložiti sav trud da spoznavanje i slavljenje Boga uzdigne iznad svega: njegov bitni čin ljubavi sastojat će se dakle u revnosti da se Boga upozna i uzljubi svim srcem, svom dušom, svim umom. Za ostvarenje ovog uzvišenog cilja važno je da vjeroučitelj nikad ne zaboravi kako se *velika zapovijed* prvenstveno sastoji u ljubavi Božjoj usmjerenoj prema čovjeku, dakle u klanjanju, divljenju i zahvali Bogu za njegovo otajstvo ljubavi koje je probuđeno u dušama vjeroučenika. Naravno, naglašava J. Colomb, ljubav prema bližnjemu nikad se ne odvaja od ljubavi prema Bogu, ali je važno unutar ove zapovijedi ljubavi poštivati ispravan redoslijed.⁴⁵⁸

Bez sumnje, najdublji temelj ove božanske ljubavi događa se u euharistiji. Stoga je vjeroučitelj pozvan hraniti se na ovom neiscrpnom izvoru ljubavi te postupno buditi čežnju i pomoći vjeroučenicima da se i oni oduševе za ovaj sakrament ljubavi i *djelovanja milosti*.

2.1.2. Elementi duhovnosti vjeroučitelja u službi vjeroučenika

U produbljanju elemenata *funkcionalnog* modela duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika potrebno je naglasiti teologalne stavove: pogled vjere, nade i ljubavi prema bližnjemu odnosno vjeroučeniku. Ustvari, J. Colomb jasno pokazuje ulogu i veličinu vjeroučitelja, koje se upravo iskazuju u velikodušnom stavu prema ljudima našega vremena. Time on bolje razumije važnost upotpunjavanja otajstva koje se naviješta s konkretnim zahtjevima prema čovjeku današnjice. Sada možemo jasnije vidjeti u čemu se konkretno sastoje tri gore naznačena elementa.

Što se tiče *pogleda vjere*, važno je istaknuti da je misterij Boga što ga je vjeroučitelj pozvan naviještati, onaj isti misterij vjeroučenika, konkretnih ljudi kojima se obraća. Kraljevstvo se Božje upravo u njima aktualizira, u njihovoj cjelokupnoj osobnosti, odnosno ljudskosti. Stoga J. Colomb s pravom tvrdi da to otajstvo Božje jest upravo otajstvo naše

---

⁴⁵⁷ Usp. *Isto*, 755. U svakom slučaju, upozorava na činjenicu da kada se radi o didaktičkoj pouci, ne bi se trebalo očekivati sve od svjedočanstva života vjeroučitelja: naviještena Riječ je Riječ Crkve, ona ima svoje vlastito značenjsko djelovanje i prema tome može pomoći da se čin vjere oblikuje, iako je navjestitelj samo posrednik.

⁴⁵⁸ Usp. *Isto*, 756.

braće, misterij čovjeka koji jedino može rasvijetliti vjera što se crpi iz Biblije, liturgije i teologije. Vjernički život vjeroučitelja, već prethodno definiran kao *kontemplativan*, preko kojeg on promatra ljude, stvari, događaje u Kristovom svjetlu, onako kako ih je promatrao sam Krist, čini i dovodi do shvaćanja kako u tom kontekstu sve postaje novo. Naime sve se promatra u nekom novom i preobraženom svjetlu, stoga je nužno da pogled vjeroučitelja vjernika laika bude Kristov pogled. Isto tako važno je naglasiti činjenicu da se pogled vjere konkretno izražava na način da se vjeroučitelj trudi promatrati trpljenje, probleme i nesigurnosti svojega vjeroučenika ili pak zabrinutosti roditelja, traženja, lutanja i sl. s Kristovim pogledom, u kojem se razotkrivaju sve ove stvarnosti i dobivaju potpuno novo značenje. Osim toga *pogled vjere* koji vjeroučitelj vjernik laik upućuje onima kojima se obraća daje mu sigurnost da Bog zove *iznutra* onoga kojemu se *izvana* naviješta Riječ, te ga ispunjava zahvalnošću i poštovanjem kako ne bi zaboravio činjenicu da je on samo onaj koji *natapa*, ali je Bog taj koji *daje da raste i sazrijeva* (1 Kor 3, 6-7).⁴⁵⁹

S druge strane *pogled nade* dopušta vjeroučitelju vjerniku laiku da se suoči s poteškoćama te prihvati i nadvlada trpljenja, patnje, nerazumijevanja, stradanja i sl., sve ono čime se susreće u svom vjeronaučnom radu. Tu svakako spada i trpljenje zbog ignoriranja vjere sa strane vjeroučenika, mladih i odraslih, svi oblici nepovoljnih uvjeta koji priječe slušanje Božje poruke, omalovažavanje Božje riječi te nedovoljan napor koji se ulaže u njezinu prihvaćanju, zatim patnja što proizlazi iz savjesti zbog pomanjkanja osobne vjere i nedostatne učinkovitosti koja se očituje u pomanjkanju autentičnog svjedočanstva života u korist Evanđelja. Nakraju možemo dodati patnju zbog svega onoga što se u Crkvi na svim razinama opire njezinu naučavanju i priječi kršćanskoj zajednici da bude znak ljubavi Božje za konkretnog čovjeka. Ono što najviše pogađa vjeroučitelja jest patnja suprotstavljanja i protivljenja prouzročena sa strane onih koji bi mu trebali pomoći. U svemu ovome vjeroučitelj vjernik laik ne može umaći prisutnosti tajne grijeha od kojega ga jedino može osloboditi riječ Božja, ukoliko joj se ne odupire i to preko križa. Osim toga, zahvaljujući teologalnoj kreposti nade, njegova patnja s kojom se suočava u svome vjeroučiteljskom djelovanju, osigurava mu preduvjet da mu postane otkupiteljicom. U tom duhu J. Colomb promišlja o konkretnim trpljenjima bilo vjeroučitelja bilo onih koji rade na svim drugim crkvenim razinama, potvrđujući da je „poseban križ vjeroučitelja i njegov dio pokore: preuzimanje na sebe svih ignoriranja i svih zapreka te podnošenja njihovih neizbježnih posljedica”.⁴⁶⁰ Upravo na ovaj način će ispuniti svoje djelo zadovoljštine u nasljedovanju

---

⁴⁵⁹ Usp. *Isto*, 757.

⁴⁶⁰ *Isto*, 759.

Krista koji je preuzeo na sebe oslabljeno i palo čovječanstvo zbog grijeha kako bi ga obnovljena vratio k Bogu u bolnoj poslušnosti sve do križa. Stoga vjeroučitelj vjernik laik u ustrajnosti i pokori te prožet nadom nastoji dopuniti sve ono „što nedostaje mukama Kristovim” umjesto svih onih koji to ne čine, svjestan da mu značenje i smisao njegove zadaće daje stabilnost sigurnijeg uspjeha s onu stranu ljudskih slabosti i prividnih uspjeha. Riječ koju naviješta je riječ oslobođenja od svih ovih patnji, a ne riječ *kažnjavanja*; zbog toga vjeroučitelj nikada ne ostavlja dojam da kažnjava svoje vjeroučenike zato što ne znaju ili zato što ne razumiju. Naprotiv, svjestan činjenice da je on samo posrednik Bože riječi, velikodušno poštuje i ostavlja im slobodu prihvaćanja ili neprihvaćanja te iste Riječi. Istina, može se dogoditi da vjeroučitelj tijekom svoga djelovanja bude iskušavan i postane obeshrabren, posebice kada se objektivne poteškoće sa svom svojom snagom sruše na njega tako da ga učine umornim, iscrpljenim i nedovoljno spremnim za daljnju borbu. U tom slučaju, smatra J. Colomb, spada na njegovu domišljatost pronaći u meditaciji i molitvi motive koji mu osiguravaju uspješnost djelovanja i radost naviještanja, odnosno posredovanja riječi Božje.⁴⁶¹

Kada je riječ o *pogledu ljubavi*, neophodno je učiniti sve da vjeroučenici upoznaju riječ Božju i njezin plan ljubavi u Kristu, koja bez daljnega svoj vrhunac doseže u ljubavi prema bližnjemu. Vjeroučitelj vjernik laik svjestan je veličine te ljubavi koja se od njega traži do te mjere da ju nikako ne može podnijeti umanjenu. Upravo ta svijest o veličini božanske ljubavi što se nalazi na izvoru *dara* njegova života omogućuje mu da lakše i s puno strpljivosti komunicira drugima smisao i potrebu za ljubavlju. Revnost i gorljivost su siguran oslonac i pobjeda u onim trenucima koji su mu prepreka u toleriranju uvjeta vjeronaučne pouke, a koji se u praksi prihvaćaju onda kada se uspjelo oslabiti smisao Božje riječi. Dojmljiva je činjenica s kojim osjećajem realnosti J. Colomb tvrdi da neposredni vjeroučitelji bližnji nisu samo oni koje on poučava, već i oni s kojima on surađuje.

On na prvo mjesto stavlja ljubav prema Crkvi, koja se živi ponajprije na župnoj razini, a koja za vjeroučitelja postaje nezaobilazna zadaća u djelovanju i izražavanju vlastite ljubavi prema zajednici kršćana okupljenih oko euharistije i svoga pastira u njezinoj izgradnji i sazrijevanju. Ovo postaje moguće ako se vjeroučitelj zalaže za ljubav koja traži suradnju s drugima. Naime takva ljubav ide u prilog općeg dobra, zbog čega prihvatiti ju i htjeti znači voljeti cijelu župnu zajednicu. Na taj način on živi autentičnu ljubav u prihvaćanju križa, jer

---

⁴⁶¹ Usp. Antonino MURA, *S. Agostino. De catechizandis rudibus*, Brescia, 1971. U tom dijelu Augustin govori o sredstvima za trajno očuvanje radosti u poučavanju katekizma. Među ostalim ističe da ne smijemo zaboraviti to da radimo u Crkvi: naša nada ima svoju sigurnost u uspjehu djelovanja univerzalne Crkve, a ne *pojedinačne* kojoj se osobno posvećujemo. Na razini zajedništva svetih, naš velikodušni doprinos ili udio u Crkvi ne može ostati uzaludan.

ništa kao surađivanje s drugima ne vodi u odricanje od samih sebe, u *podnošenje* egoizama pojedinaca i skupina kako bi ih se na koncu *spalilo* u plamenu vlastite ljubavi.⁴⁶²

Druga kategorija bližnjih, jednako tako važna za vjeroučitelja, jesu obitelji. Prvi znak ljubavi prema roditeljima vjeroučenika bit će ponuđen svjedočenjem života posredstvom vjeroučiteljske službe koju obavlja. Ona ga s vremena na vrijeme potiče da i njima prenese ljubav sadržanu u Božjoj riječi, i to s onom finoćom i simpatijom s kojom su njihova srca spremna za prihvaćanje. Stoga J. Colomb pridaje osobitu važnost vjeroučiteljevom stavu participiranja u *obiteljskoj duhovnosti* na način *suradnje* s potpunim prijanjanjem i podrškom ukoliko je moguće ponovno oživjeti u kršćanskim roditeljima smisao njihovog tjelesnog i duhovnog *očinstva*. Vjeroučitelj ako sam nema djece, može *simpatizirati* svoje vjeroučenike s očinskom duhovošću koja nije bez analogije s njegovom vjeroučiteljskom duhovnosti (usp. Gal 4, 19; 1 Kor 4, 15; 1 Sol 2, 7-8). Doista za obje vrijedi *duhovno* očinstvo sa svim svojim brigama i sa svojom potpunom odanošću. Pritom ne smijemo zaboraviti da je vjeroučitelj vezan uz roditelje vjeroučenika koje poučava, te u dubini svoje duše osjeća obavezu, odnosno odgovornost, zajedničke naklonosti i ljubavi.⁴⁶³

Očito je da krepost ljubavi od vjeroučitelja zahtijeva veliko odreknuće od sebe. To znači da se on neprestano treba naprezati u pročišćavanju mentaliteta koji bi ga mogao spriječiti da bude razumljiv i da druge razumije. Radi se o mentalitetu *klerikalnog službenika*,⁴⁶⁴ koji bi nesvjesno umanjio u njegovim očima ljudske vrijednosti življene od onih koji ne prakticiraju vjeru, jednostavno rečeno, radi se o mentalitetu suca, savjetnika, istraživača s kojim je teško ili čak nemoguće uspostaviti autentični dijalog.

Zaključno možemo konstatirati da je J. Colomb na vrlo jezgrovit način koncipirao *funkcionalnu duhovnost* vjeroučitelja, koju smo nazvali *funkcionalnim* modelom,

---

⁴⁶² Usp. *Isto*, 761. Ovdje je potrebno spomenuti konkretno pojašnjenje J. Colomba kada upozorava da neki vjeroučitelji koji samo profesionalno obavljaju svoju zadaću riskiraju to da padnu u jednu vrstu frustracije naspram ostalih poziva isticanih kao više *zahtjevni* i univerzalni. Ako se uzme u obzir da je vjeroučiteljski poziv autentičan, ovaj osjećaj je zacijelo jedna vrsta iskušenja koje se može pobijediti samo ako se u vlastitom duhu pronađe izvorno značenje univerzalne zadaće Crkve i suradnje. Drugim riječima, vjeroučitelj mora biti uvjeren da je njegov apostolski život doprinos drugim apostolima, za što treba *htjeti* dati vlastito svjedočanstvo i bogatstvo. Na njega spada transcendentalno svjedočenje poruke, njezinih vrijednosti i potreba. S druge strane on treba naučiti participirati s ljubavlju i simpatijom u onome što ne spada direktno na njega i iz čega izvodi motiv radosti i hrabrosti, jer konačno sve je njegovo u Kristu. To implicira da ostane vjeran vlastitom mjestu, odnosno službi u Crkvi, i s radošću prima druge. Zapravo, *suradnja* je velika poslušnost apostolata i istovjetna je s poslušnošću biskupu.

⁴⁶³ Usp. *Isto*, 762. Da bi vjeroučitelj vjernik laik koji nije oženjen, osobito profesionalac, uspostavio potpunu ravnotežu između čisto ljudskog i duhovnog života, ističe J. Colomb, potrebno je da uokolo sebe osjeti zajednicu konkretnih osoba s kojima može živjeti sve aspekte i vrijednosti svojega života na način da ne ostane samo *kateheta*, odnosno vjeroučitelj. U ispunjenju svoje vjeroučiteljske zadaće od njega se očekuje da se susreće sa različitim osobama, kao na primjer prigodom vjenčanja, krštenja djeteta, susreta mladih, polaganja zavjeta neke posvećene osobe i sl.

⁴⁶⁴ Usp. André GODIN, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, Torino, 1964.,48-53.

pokazujući kako se ona konkretno ostvaruje u odnosu prema poruci koju naviješta i vjeroučenike koji ga slušaju kroz autentično življenje teologalnih kreposti *vjere, nade i ljubavi*.

2.2. Relacijski model

Polazeći od činjenice da vjeroučitelj svoju duhovnost razvija prisnim odnosom sa služenjem koje vrši u Crkvi, G. Gatti u svom promišljanju o duhovnosti vjeroučitelja konkretnije pojašnjava duboke veze koje postoje između njega i njegove službe.⁴⁶⁵ Uporišna polazišta, koja konstituiraju bitne relacije unutar vjeroučiteljske službe, autor sažimlje u četiri točke: osobni odnos s Kristom, životno zajedništvo s Crkvom, vjerničko slušanje Riječi i sudjelovanje u proročkoj službi. Svršishodno je u sklopu ovoga istraživanja promotriti neka najvažnija značenja koja proizlaze iz svake od njih.

2.2.1. Osobni odnos s Isusom, Učiteljem i Gospodinom

U prvoj uporišnoj točki G. Gatti na iscrpan način navodi neke nezamjenjive elemente koji su neophodni u vjeroučiteljevoj duhovnoj formaciji i učvšćenju osobnog i duhovnog odnosa sa Isusom poput *poziva* da se postane Gospodinovim učenikom, zatim poslanja *sluge* i, na koncu, *službe* koju vrši u izgradnji Božjega kraljevstva.

Što se tiče *poziva*, autoru ovoga modela se čini da je jako važno ići u samu bit Učiteljeva zova, odnosno poziva, gdje se u glavnim crtama naglašava vjeroučiteljevo posvećenje koje raste iz sakramenata kršćanske inicijacije. Time se i službeno potvrđuje njegova služba u naviještanju Kraljevstva Božjega, to jest u poučavanju u školi. Dakle na vjeroučitelja spada sve više upoznati i slijediti svoga Učitelja te tako odgovoriti na njegov poziv u potpunom predanju vlastitog života, stavljajući mu se na raspolaganje uzvraćanjem svoje ljubavi kako prema Ocu tako i prema braći. U svjetlu svoga poziva vjeroučitelj se svaki put kad se susretne sa svojim vjeroučenicima osjeća osobno *pozvanim* od Učitelja da pođe i još revnije ostvaruje svoje poslanje. Osim toga s druge strane opaža težinu odgovornosti da ostane vjeran poruci, osjećajući se na neki način pred darom Duha uvijek u *dugu* prema zajednici. U skladu s rečenim proizlazi da G. Gatti obraća posebnu pažnju na *dimenziju poziva* Riječi, objašnjavajući pritom da je bit katehetske, odnosno vjeroučiteljske službe, ne toliko u *činiti* i

---

⁴⁶⁵ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito. Appunti per una spiritualità del 'ministero catechistico'*, Leumann (Torino), 1979., 17-49.

znati činiti, već daleko više u prihvaćanju i uspostavljanju vitalnih relacija ili odnosa s Isusom Kristom, Učiteljem i Gospodinom.⁴⁶⁶

Nakon navedenog pojašnjenja možemo bolje razumjeti što to konkretno znači postati učenikom Isusa Krista, tj. onim koji ga izbliza slijedi i ulazi u zajedništvo s Njim. Polazišna tvrdnja G. Gattija da je trajno životno stanje svakoga krštenika i krizmanika biti učenik Isusa Krista baca svjetlo na jasnije značenje izvora vjeroučiteljeve duhovnosti. To stanje biva naglašenije, življe i izražajnije upravo u njegovoj službi, koja ga stavlja u vitalni odnos s Učiteljem,⁴⁶⁷ omogućujući mu izvršavati trajna opredjeljenja za vjeru i svečano ih objavljivati kako u vjeronaučnim susretima tako i u kršćanskoj zajednici, prepoznajući u Isusu Kristu jedinoga i istinitog Učitelja. Očito je da gore izneseno duboko duhovno iskustvo utječe na stil i način, oduševljenje i radost vjeroučitelja, a da pritom ono ne proizlazi jedino iz njegovih samo ljudskih sposobnosti.⁴⁶⁸

Prilično jakim riječima autor predstavlja još jedno opredjeljenje za vjeru koje proizlazi iz zajedništva života s Isusom Kristom u prijateljstvu i molitvi, te time potvrđuje da se jedino za one koji su zaista susreli Gospodina može s pravom kazati da su osposobljeni obavljati služenje Riječi ili vjeroučiteljsku službu. G. Gatti na kraju priznaje da vjeroučitelj uprisutnjuje Učiteljevu riječ po Duhu, koji djeluje u Crkvi i nastavlja vršiti svoje spasenjsko poslanje. Zaključno možemo ustvrditi da biti Kristov učenik i slijediti ga, tj. neprestano rasti u ljepoti iskustva zajedništva s Njim, predstavlja temeljno polazište koje animira duhovnost vjeroučitelja ukoliko kao vjernik laik ostaje neraskidivo vezan uz svog primarnog Učitelja.

Što se pak *poslanja sluge* tiče, G. Gatti ističe značenje vjeroučiteljskog poslanja stavom ponizne i isključive ovisnosti o Gospodinu Isusu. U tom duhu vjeroučitelj prepoznaje da je u *službi* Učitelja koji je jedini Gospodar, te stoga nalazi radost što može naviještati njegovu riječ, razdjeljujući tako primljeni dar potpuno svjestan da se njegova zadaća sastoji u pripremanju puta i dopuštanju da Isus Krist raste u životima njegovih slušatelja.

2.2.2. Životno zajedništvo s Crkvom

Iz govora o životnom zajedništvu s Crkvom, lako se može otkriti kakav odnos postoji između vjeroučitelja, odnosno njegove vjeroučiteljske službe, s jedne strane i Crkve koja mu je omogućila tu službu s druge strane. Istaknut ćemo autorove ideje vodilje za *relacijski*

---

⁴⁶⁶ Usp. *Isto*, 17-19.

⁴⁶⁷ Očito je da se ovdje radi o neodoljivom i oduševjavajućem životnom otkriću vjeroučitelja koje je slično onom Ivanovom i Andrijinom. Usp. također: *Iv* 1, 38-39.

⁴⁶⁸ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 19-21.

model.

Kao Kristov učenik, kako smo već prije mogli vidjeti, vjeroučitelj također postaje učenik Crkve Učiteljice i živi službu naviještanja u dubokom životnom odnosu s čitavom zajednicom, koja ispovijeda vlastitu vjeru u Riječ, slavi je u liturgijskim skupovima i svjedoči je životom. Dakle iz zajedništva s Crkvom koja evangelizira, slavi i svjedoči, proizlazi da je vjeroučitelj također kompetentan prenositi Evanđelje kraljevstva.

Što se tiče zajedništva s Crkvom koja evangelizira, G. Gatti, oslanjajući se prvotno na EN, ističe da se duhovnost vjeroučitelja hrani u poslušnosti Duhu, koji svim članovima Crkve podjeljuje svoje darove kako bi Riječ Božja odjeknula u međusobnom zajedništvu sa svim svojim originalnim nijansama. Naime Duh je taj „glavni vršitelj evangelizacije” (EN 75) koji pridružuje sebi Crkvu, čineći je zajednicom koja evangelizira. Budući da „evangeliziranje nije nikad ni za koga bio neki pojedinačni i izdvojen čin, već čin duboko eklezijalan” (EN 60), još manje je to za vjeroučitelja laika, koji je pozvan naviještati i tumačiti riječ u zajedništvu s papom, biskupom, svećenicima, kršćanskim obiteljima, redovnicima i redovnicama te sa skupinom vjeroučitelja iz zajednice, ustvari, s cijelom Crkvom. Tako vjeroučitelj ispunjava svoju službu s dubokom eklezijalnom sviješću i povezanošću s cijelim narodom Božjim.⁴⁶⁹

Drugi element eklezijalne duhovnosti vjeroučitelja pokazuje se u tome da on zna boraviti u *zajedništvu sa slavljeničkom Crkvom*, posebno u liturgijskim skupovima. Osim toga autor s pravom ističe zahtjeve slavljenja Riječi koji od vjeroučitelja iziskuju intenzivan sakramentalni život, jer tko nudi poruku spasenja, mora živjeti u intimnom zajedništvu s Crkvom koja danas slavi čine ovoga spasenjskoga djelovanja. U tom se pogledu dobro uklapa posebna važnost slavljenja sakramenata pomirenja i euharistije. Tako u sudjelovanju slavljenja sakramenta pomirenja vjeroučitelj otkriva oslobađajuću snagu Riječi i kuša iskustvo osjećaja spasenja i otkupljenja od vlastitih grijeha kroz pomirenje s Bogom i sa zajednicom. Međutim u euharistiji se pak Riječ prenosi u život u stavovima pristajanja uz ljubav prema Ocu i braći po darivanju samih sebe. U tom kontekstu čestim slavljenjem euharistije vjeroučitelj se stalno daruje Ocu i braći. Za vjeroučitelja vjernika laika važni su i ostali liturgijski skupovi, kao intenzivni trenuci slavlja, odnosno pohvale Ocu, jer su u njima prisutni i djelotvorni spasenjski čini. Tu se Riječ u susretu s uskrslim Gospodinom pretvara u molitvu, klanjanje, divljenje i kontemplaciju.⁴⁷⁰

Zajedništvo sa *svjedočkom Crkvom*, prema G. Gattiju izražava se u različitim oblicima i izričajima vjeroučiteljeva svjedočenja. Općenito je poznato da je prvi oblik svjedočenja

---

⁴⁶⁹ Usp. *Isto*, 24-27.

⁴⁷⁰ Usp. *Isto*, 27-31.

Crkve svetost, što je također i duša svakog apostolata (usp. EN 21, 41, 76). Bez sumnje je to zahtjev koji kateheta, odnosno vjeroučitelj, primjenjuje naročito u svojoj službi, čija je učinkovitost uvjetovana molitvom i svetošću Crkve.

Drugi oblik svjedočenja tiče se osobnoga vjeroučiteljeva doprinosa po kojem on svojim životom naviješta čudesno djelo koje mu je Gospodin učinio, a to je dar Riječi, dar zajedništva s Isusom Kristom, Učiteljem i Gospodinom i, na koncu, dar vjeroučiteljske službe u Crkvi, koja ga trajno poziva na neprestani duhovni rast. Dakle njegovo zalaganje obuhvaća potrebu za asketskim naporom, činom odricanja, žrtvom, ali, također, i radosti, kako bi u svom vlastitim životu učinio transparentnom riječ Božju. Napokon svjedočenje mora biti prije svake vjeroučiteljeve riječi, a to drugim riječima znači da njegov vlastiti život postane riječ koja prethodi svakom susretu. To je razlog nade u obiteljima da će djeca moći u vjeroučitelju naći konkretan model i primjer iskustva vjere.⁴⁷¹

Zaključujući riječima *Poruke sinode Božjem narodu*⁴⁷² možemo konstatirati da se eklezijalna duhovnost vjeroučitelja vjernika laika izražava u dubokom zajedništvu s Crkvom koja naviješta, slavi i svjedoči Riječ.

2.2.3. Vjerničko oslušivanje Riječi

Vjeroučitelj kao navjestitelj Riječi, pozvan je više od drugih na intenzivnije slušanje Riječi i suočavanje s njom na dubljoj razini, kako bi mogao oslušivati Učiteljevo *nadahnuće*. Štoviše, očekuje se da Evanđelje postane knjiga u kojoj vjeroučitelj susreće *živoga* Učitelja u njegovoj Riječi života, koja je uvijek nova i aktualna, te da prihvati njezine različite odjeke. Stoga G. Gatti sveobuhvatno prezentira različite načine odjeka riječi Božje neophodne za vjeroučiteljevo vjerničko oslušivanje.⁴⁷³ Valja razmotriti samo neke značajnije naglaske spomenutih odjeka.

U odnosu na *odjek Učitelja koji govori*, potrebno je naglasiti da se vjeroučitelj ne susreće toliko s napisanom knjigom koliko otkriva Gospodina koji mu konkretno sada upućuje Riječ koja ga želi uključiti u zajedništvo s njim. Na to ukazuju neki izričaji: „jedino vjeroučitelj koji zna osluhnuti neposredni odjek aktualne riječi Božje, može učiniti da ona odjekne u mladima kao kršćanska poruka koja ih poziva i nudi se kao prijedlog njihovoga

---

⁴⁷¹ Usp. GATTI, *Catechisti nuovo nello Spirito*, 31-34.

⁴⁷² Usp. Poruka Sinode Božjem narodu, u: *Obnovljeni život* 33 (1978.) 3, 7; radi se o općoj sinodi biskupa o katehezi u suvremenom svijetu održanoj 1977.

⁴⁷³ Usp. GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 36-42.

konkretnoga zalaganja ovdje i sada”.⁴⁷⁴

Nije lako uhvatiti *duhovni odjek Riječi Božje*, odnosno njezino značenje i poziv koji Gospodin upućuje ovdje i sada. Dar je Duha otkriti odjek njegova glasa, zbog čega G. Gatti smatra da je za vjeroučitelja važno ući u to zajedništvo s Duhom u poniznom stavu molitve i zazivanja dara mudrosti, što iznad svega pokazuje njegovu sposobnost da zna slušati Boga. Dakle radi se o neophodno potrebnom vjeroučiteljevom stavu kojim je on pozvan prenositi duhovni odjek riječi Božje.

Duhovni je odjek Riječi autentičan onda kada ga vjeroučitelj, pored osobne meditacije, sluša u kršćanskoj zajednici i sa zajednicom. Tako zajednica postaje privilegirano mjesto crkvenoga odjeka riječi Božje, jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja, govori sam Krist. Budući da riječ Božja u životnim iskustvima pronalazi autentičnije *mjesto odjeka*, za vjeroučitelja postaje neophodno oslušivati je i u vlastitom životu kako bi njegov odjek postao uzorak života za život drugih.

Odjek uskrsne radosti poziva vjeroučitelja da pohrani svaku Božju riječ u dubinu vlastitoga života kao Radosnu vijest. To je uvjet pod kojim je vjeroučitelju omogućeno vršiti službu kao ponuđenu priliku da s drugima podijeli radost susreta s uskrslim Gospodinom.

Ne smijemo također zaboraviti niti značenje *molitvenog odjeka* koji vjeroučitelju na poseban način dopušta uspostaviti osobni odnos s riječi Božjom, iz kojeg proizlaze duhovne snage kako bi mogao vršiti svoju službu na uvijek obnovljeniji, bogatiji i plodonosniji način.⁴⁷⁵

Zaključno možemo kazati da vjeroučitelj ima vlastiti originalni način pristupanja riječi Božjoj, kušajući je kao Radosnu vijest u njezinim različitim odjecima u svrhu još kvalitetnijeg prenošenja cjelokupnog bogatstva kršćanske poruke. Pritom ne smijemo zaboraviti da sve gore navedeno od vjeroučitelja zahtijeva stav dragovoljnoga i slobodnoga slušanja, a to za sobom povlači jedan drugi stav nezabrinutosti oko pronalaženja i određivanja onoga što se želi prenijeti drugima, već radije, oko onoga što Gospodin želi njemu priopćiti.

2.2.4. Sudjelovanje u proročkoj službi

Radi se o odnosu vjeroučitelja s Isusom Kristom, prorokom poslanim od Oca, koji naviješta Radosnu vijest kraljevstva Božjega. Upravo ga služenje Riječi na izravan način pridružuje proročkom poslanju Isusa Krista. Autor ovoga modela pridaje veliku pažnju

---

⁴⁷⁴ *Isto*, 37.

⁴⁷⁵ *Usp. Isto*, 37-42.

opisu toga sudjelovanja, predstavljajući ga preko teologalnih kreposti koje vjeroučiteljsku službu neprestano dovode njezinom izvoru te ju tako čini sličnijom onoj Isusa Krista, Učitelja.

Nadahniteljski motiv služenja Riječi je bez daljnjega *vjera*, po kojoj je vjeroučitelj svjestan povjerenja koje mu Gospodin iskazuje u vršenju njegove vjeroučiteljske službe. Upravo iz takvoga temeljnog povjerenja proizlaze različiti izrazi vjere: vjeroučitelj zna da je Gospodin onaj koji govori preko njegovoga glasa; svjestan je da je Gospodin pravi unutarnji Učitelj koji potiče na pristanak one koji slušaju riječ; siguran je da riječ koju naviješta, spašava one koji je prihvaćaju, jer vjeruje u Boga koji je u Isusu Kristu jedini Spasitelj.

Što se tiče *nade*, izričito je kazano da nije moguće ograničiti snagu i moć riječi Božje na komunikacijske i didaktičke tehnike ili osobne nadarenosti vjeroučitelja, kao ni, također, na samu njegovu svetost. To zapravo znači da onaj koji naviješta Riječ i ima kao polaznu točku Gospodina, ne dopušta da ga uvjetuju vlastite granice i vlastite slabosti, štoviše, on u njima otkriva najprikladniji teren na kojem može njegovati nadu jedino u Bogu.

Taj se stav koji vjeroučitelj živi u svojoj svakodnevicu očituje u različitim oblicima, primjerice: on osjeća da je u biti gesta koju mu Gospodin sa svoje strane upućuje i koja ga zove na suradnju u služenju Riječi, duboko prožeta nadom. Stoga vjeroučitelj ne pripisuje uspjeh sam sebi, i nakon što je učinio sve ono što mu je bilo moguće, ne osjeća se krivim pred ravnodušjem ili odbijanjem; sve što čini, čini za Gospodina, poštivajući vlastitu kompetenciju, to jest onu *beskorisnog sluga*, koji osjeća radost jedino u doživljavanju sebe kao *učenika Učiteljeva* i u mogućnosti govora o Njemu, pri čemu ne očekuje nikakvo drugo zadovoljstvo u služenju Riječi. Osim toga nada koju vjeroučitelj gaji prema Gospodinu, održava ga i onda kada, kao i njegov Učitelj, on sam mora trpjeti za riječ i biti krivo osuđen. Dakle u tom slučaju on dublje shvaća radost koju je Isus Krist dopustio onima koji su pogrdivani i progonjeni zbog njega (usp. Mt 5, 11-12).⁴⁷⁶

Budući da je *ljubav* Božja, odnosno *milosrđe*, temeljni motiv cijele vjeroučiteljske aktivnosti, vjeroučitelj zapaža da je dar riječi koja mu je povjerena, upravo čin ljubavi kojom ga Učitelj, preko Duha Svetoga, zove da živi iskustvo zajedništva s njim u Crkvi. Ovo otkriće Božje ljubavi može se također izraziti na različite i konkretne načine: vjeroučitelj iskustvo Učiteljeve ljubavi, koju je susreo u vlastitom životu, ne drži samo za sebe, već ga nastoji dijeliti s drugima; vjeroučitelj nastoji stvoriti u grupi vjeroučenika klimu bratstva koja proizlazi upravo iz doživljaja u kojem se osjećaju kao djeca jednog jedinog Oca, okupljeni u

---

⁴⁷⁶ Usp. *Isto*, 43-47.

međusobnoj ljubavi da bi slušali Božju riječ; vjeroučitelj prihvaća poziv sv. Augustina koji potvrđuje: „pođimo ususret našim slušateljima s ljubavlju koju imaju braća, očevi i majke: a onda, ako se naše srce ujedini s njihovim srcima, vjerske istine izgledat će nove i nama samima”.⁴⁷⁷

Temeljem analize *relacijskog modela* teologalne kreposti *vjere, nade i ljubavi*, usko povezuju vjeroučitelja s nutarnjim Isusovim stavovima, onima svojstvenim Očevom proroku, te tako čine autentičnijom njegovu službu, jer je življena u jedinstvu s Gospodinom. G. Gatti nam je duhovnost vjeroučiteljevu duhovnost predstavio koristeći se kategorijom odnosa, opisujući pri tom bogati relacijski odnos vjeroučitelja s Isusom Kristom, s Crkvom, riječju Božjom i proročkom službom. U tom relacijskom spletu mogli smo također prepoznati govore o pozivu vjeroučitelja, o njegovom postajanju Isusovim učenikom, o njegovom zajedništvu s Crkvom koja naviješta, slavi i svjedoči, o njegovom slušanju Riječi te o izvoru uskrasne radosti, vjere, nade i ljubavi. Sve u svemu, radi se o znatnom doprinosu i obogaćenju u stvaranju kompletnije slike duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.

2.3. Biblijski model

Cesare Bissoli sažima tematiku duhovnosti vjeroučitelja na neke relacijske polove, iz kojih je dalje moguće izvući duhovne, osobne i zajedničke stavove samog vjeroučitelja.⁴⁷⁸ Prije nego je krenuo u produbljivanje najavljene teme, autor je želio ponajprije objasniti neke nejasnoće u shvaćanju sintagme *duhovnosti vjeroučitelja*.

2.3.1. Glavne odrednice

Temeljem biblijskog i povijesno-eklezijalnog uvida, C. Bissoli tvrdi da se oko duhovnosti vjeroučitelja razvilo značajno razmišljanje koje nastoji ponuditi neke od bitnih elemenata. No prije određivanja specifičnih činjenica takve duhovnosti učinilo mu se uputnim dati dublje pojašnjenje što se točno podrazumijeva pod samom riječi *duhovnost*.

Primarno značenje ovog termina podrazumijeva pretpostavku da se duhovnost odnosi ponajprije na unutarnje duhovno vjeroučiteljevo proživljavanje, za razliku od profesionalnoga djelovanja. Ima ih koji tomu pripisuju neki precizniji smisao, kao što je vršenje teologalnih

---

⁴⁷⁷ Usp. GATTI, *I catechisti nuovi nello Spirito*, 48.

⁴⁷⁸ Usp. Cesare BISSOLI, *La formazione spirituale del catechista*, u: ISTITUTO DI CATECHETICA – UPS (ur.), *Formare i catechisti in Italia negli anni '80*, Leumann (Torino), 1982., 55-63.

kreposti, kako smo mogli vidjeti kod J. Colomba i djelomično kod G. Gattija te kod dvoje novijih autora.⁴⁷⁹ Postoje također i oni koji mu pridaju šire značenje, tako da pod duhovnošću podrazumijevaju ishod nikad dovršenoga procesa kršćanskoga pounutarnjenja svega onoga što je vjeroučiteljeva zadaća u konkretnoj situaciji, kao i u odnosu na sve relacije koje živi. To je cjelovitost osobnosti ili vjeroučiteljskog identiteta promatranog iznutra.⁴⁸⁰

Iz tog razloga C. Bissoli smatra iznimno potrebnim naglasiti kako je važno precizirati izraz *duhovnost*, koji se u potpunosti ne podudara s identitetom vjeroučitelja. Za njega je identitet vjeroučitelja rezultat triju općepoznatih sastavnica: *biti*, *znati* i *znati činiti* (ODK 238).⁴⁸¹ Duhovnost međutim isključivo spada u *biti*, dok *znati* i *znati činiti*, mogu biti prakticirani i od nekršćana. Dakle „duhovan je onaj vjeroučitelj čiji je duh prosvijetljen i animiran Duhom Kristovim, koji živi (vjeruje, nada se, ljubi, trpi, prima sakramente, moli...) svoju zadaću vjeroučitelja i integrira je u svoj životni program”.⁴⁸² Osim toga duhovnost vjeroučiteljeva bića shvaća se i u širem smislu, jer se radi o konkretnoj osobi s određenim statusom (roditelj, svećenik, redovnik, vjernik laik). Stoga C. Bissoli, da bi pobliže predočio duhovnost vjeroučitelja laika, polazi od definicije duhovnosti koju je preuzeo od G. Dumeigea, a koja glasi: „Duhovnost je skup nadahnuća i uvjerenja koji kršćane pokreću iznutra u njihovom odnosu s Bogom, također i skup odnosa, osobnih, zajedničkih i kolektivnih izričaja, vidljivih vanjskih oblika koji taj odnos konkretiziraju”.⁴⁸³

Druga važna odrednica koju trebamo imati u vidu, a o kojoj se svi slažu, jest da se o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika mora promišljati u kontekstu kršćanske duhovnosti. U tom slučaju kao bitni elementi koji ju sačinjavaju navode se temeljni motivi koji pokreću vjeroučitelja, kao što su: nasljedovanje Krista, služenje Riječi, poslanje za kraljevstvo, izgradnja Crkve, tj. sve ono što oblikuje izvornu bit Evanđelja. Nakon svega rečenoga autor zaključuje da se „danas duhovnost vjeroučitelja temelji na čvrstom stablu kršćanske ponude, one opće, koja se u krajnjem slučaju ponovno vraća s većim žarom na izvore (Biblija i

---

⁴⁷⁹ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 42-47; Giancarla BARBON – Rinaldo PAGANELLI, *Annunciare a partire dal Cuore*, Bologna, 1998.

⁴⁸⁰ Usp. *Isto*, 57-58.

⁴⁸¹ Usp. Giuseppe MORANTE, I catechisti, u: ISTITUTO ID CATECHETICA (ur.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Roma, 2002., 338-339. Prema klasičnoj shemi u odnosu na poredak vjeroučiteljeve formacije razlikujemo tri temeljne dimenzije: prva se odnosi na identitet vjernika – *biti vjeroučitelj*, tj. na njegovu ljudsku i kršćansku formaciju (kao vjernik i kao apostol); druga se tiče vjeroučiteljeve sposobnosti prenošenja – *znati* vjeru, shvaćena u dvostrukoj vjernosti poruci i osobi koja živi u svom ambijentu i u svojoj povijesnoj situaciji; treća je vjeroučiteljeva sposobnost *znati činiti* ili djelatna kompetencija, budući da je kateheza u najširem smislu riječi komunikacijski i odgojni čin, te je prema tome vjeroučitelj odgojitelj čovjeka i njegova života.

⁴⁸² Cesare BISSOLI, *La formazione spirituale del catechista*, 59.

⁴⁸³ Gervais DUMEIGE, *Storia della spiritualità*, u: Stefano DE FIORES – Tullio GOFFI (ur.), *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Roma, 1979, 1543.

Tradicija), življene prema specifičnosti karizme vjeroučiteljskoga, odnosno katehetskoga poziva”.⁴⁸⁴

Prema mišljenju autora ovoga modela, nikad nije dovoljno naglasiti potrebu za posebnom i jakom duhovnosti vjeroučitelja koja ima jasnu biblijsku utemeljenost. Dovoljno je samo pomisliti na postojeći čvrsti odnos između svjedočenja proroka i od njih naviještane Riječi (usp. Jer 1; 20, 7-9; Am 3,8). Nakon proroka sjećamo se također svjedočke dimenzije u propovijedanju Ivana Krstitelja, Isusa i apostola. Zatim imamo sv. Pavla, čije su poslanice istovremeno kateheza i duhovna autobiografija, verbalni navještaj i svjedočanstvo života. I na kraju treba spomenuti i *veliki broj svjedoka vjere* o kojima govori Poslanica Hebrejima (usp. Heb11 i 12).⁴⁸⁵ Svi oni na sebi svojstven način mogu poslužiti vjeroučitelju kao neke vrste modela za nasljedovanje.

2.3.2. Duhovni stavovi utemeljeni na dinamici riječi Božje, Duhu Svetom i Crkvi

Vjeroučiteljska karizma, promatrana u iskustvu Crkve kroz dvije tisuće godina, kako je vidi C. Bissoli, od vjeroučiteljeva života stvara živi splet odnosa (struktura duhovnosti), iznad svega življenih s posebnim naglascima (kvaliteta duhovnosti) i učinjenih u različitim povijesnim oblicima (mnogostrukost odnosa). Polovi relacija (različito nazvani od pojedinih autora) koji oblikuju strukturu duhovnosti su: *Riječ Božja*, na vrhu koje se nalazi Isus Krist, *crkvena zajednica*, čovjek sa svojom poviješću i kulturom, *Duh Sveti* koji sve objedinjuje. Iz sklopa tih odnosa proizlaze duhovne vrijednosti vjeroučitelja koje naznačuju ili simboliziraju njegovo *otajstvo*.

U tom kontekstu možemo ustvrditi da je vjeroučitelj je *čovjek riječi Božje*, Riječi koja ima strukturu ekonomije (povijesti spasenja) i poosobljenu koncentraciju u Isusu Kristu. On dakle postaje nasljedovatelj Isusa Krista kao Gospodina i Učitelja, živi u zajedništvu s njim i radi Njega postaje uvjeren i pouzdan glasnik njegove riječi.

Budući da se odnos prema riječi Božjoj događa u Crkvi, vjeroučitelj je dakle i *čovjek Crkve*. Unutar nje, koja je njegova prva vjeroučiteljica, on pronalazi svoje služenje Riječi, svoj *poziv* kojega živi u službi Riječi za izgradnju Crkve; iz eklezijalnoga zajedništva crpi dinamiku ostvarenja, služenja i poslanja (usp. RdC 185-189). Autor biblijskog modela C. Bissoli dakle naglašava da je vjeroučiteljeva duhovnost bitno apostolska.

---

⁴⁸⁴ BISSOLI, La formazione spirituale del catechista, 60.

⁴⁸⁵ Usp. *Isto*, 55.

Relacija prema eklezijalnoj Riječi ili prema proročkoj Crkvi stavlja vjeroučitelja u odnos s ljudima. On je, prema tome, *čovjek svojih ljudi*, koji kao i proroci, često ostaje usamljen, ali ipak solidaran s drugima. Vjeroučitelj prepoznaje da su ljudi u njihovoj povijesnoj egzistencijalnoj, društvenoj i političkoj zbilji, polje sijanja riječi Božje (usp. Mt 13, 4-9) i apostolske djelatnosti (usp. 1 Kor 3, 9). Na ovoj se razini, tvrdi C. Bissoli, potrebna pažnja ili briga za čovjeka ne čini samo kao strategija (samo na razini *znati i znati činiti*), već kao nezamjenjivi uvjet utjelovljenja Riječi. Ustvari, takva pažnja i briga prema čovjeku današnjice postaje duhovna hrana, a i duhovnim se tako čine i sami ljudski dinamizmi koji proizlaze iz svjetovnih istraživanja, racionalnih ispitivanja, posredovanja, naučavanja i animiranja, što sve skupa čini odgojni odnos na svim razinama.

Odnos prema Svetom Kristovom Duhu nije poput ostalih, već je princip jedinstva i životnosti svih drugih odnosa. Štoviše, Duh je Sveti izvor iz kojega proizlazi i s kojim se ostvaruje duhovnost vjeroučitelja. To je razlog da je vjeroučitelj s pravom *čovjek riječi Božje po Duhu*. Ova kvaliteta objedinjuje u vjeroučitelju dva bitna elementa služenja Riječi. Prvi je doprinos Duha, koji ga čini suvremenim, to jest životnim te prikladnim njegovim slušateljima, a koji izražava u najširem smislu riječi političke oslobađajuće utjecaje, kako su to uvijek činili proroci. Dakle vjeroučitelj nije samo ponavljač Riječi, već netko tko je aktualizira, koji je nanovo stvara, da bi je učinio što shvatljivijom današnjim prilikama. Tako ona postaje, kako je C. Bissoli na sebi svojstven način naziva riječima, *jedna Riječ za Tebe* koja izražava *Isusa koji pita da dođe u Tvoju kuću*. Drugi se doprinos Duha tiče učinkovitosti služenja Riječi, dakle same kateheze, odnosno vjeronaučne poruke. Čini nam se vrlo važnim i točnim autorov stav kojim naglašava da „ne treba previše opteretiti vjeroučitelja dobrim uspjesima u katehezi, u smislu kako se obično voli reći *sve ovisi o tebi, moraš biti svet...*, jer nije osobna svetost ta koja katehezu čini spasenjskim događajem, već Duh Sveti”.⁴⁸⁶ Upravo je ovo čin vjere preko kojega suvremeni vjeroučitelj postaje čovjek Duha, koji svoje poslanje prihvaća kao transcendentno otajstvo. Iz njegova načina prihvaćanja poslanja možemo lakše razumjeti i neke elemente njegova ponašanja, kao što su npr. sposobnost mirnog priznavanja vlastite granice i grešnosti; spremnost osobnog predanja vlastitoj zadaći; ne pridavanje velike važnosti konačnim sudovima uspjeha ili neuspjeha, evanđeosko oduševljenje ulaska u veliku eshatološku žetvu (usp. Iv 4, 35-38). Ukratko rečeno, „vjeroučitelj se tako predstavlja kao svjedok, a ne neki izumitelj, netko koji kuša, pounutarnjuje, utjelovljuje stvarnost dara, čiji glas postaje toliko strastven i osoban koliko je odan i vjeran, poput Ivana Krstitelja”.⁴⁸⁷

---

⁴⁸⁶ *Isto*, 61.

⁴⁸⁷ *Isto*, 61-62.

Nakraju C. Bissoli predstavlja praktične aktualne posljedice koje proizlaze iz živoga spleta odnosa preko raznih vrsta djelovanja, koje nam se jednako čine važnima, a u sebi kompletiraju argument koji obrađujemo. Ti se odnosi, provedeni u duhovnu praksu, konkretno očituju kroz slušanje riječi Božje i njezinu aktualizaciju, kako su to već činili proroci i Marija kroz poslušnost Duhu, kroz pažljivo razumijevanje ljudskoga stanja, posebice onih kojima je riječ Božja upućena. Kako bi što kvalitetnije ostvario ove duhovne čine, vjeroučitelju se predlažu čitanje Biblije, poznavanje i sudjelovanje u životu Crkve kako univerzalne tako i lokalne, sakramentalna praksa, duboka simpatija i ljubav prema vjeroučenicima, sudjelovanje u društvenom životu itd. S druge pak strane, upozorava C. Bissoli, duhovni se život kroz njegovo prakticiranje čini raznolikim, što bez sumnje neminovno podrazumijeva i različitost profila vjeroučitelja.⁴⁸⁸

2.4. Kristocentrično-eklezijalni model

Iako P. Brodoloni u svojem djelu ne donosi neke novije posebnosti u pogledu duhovnosti vjeroučitelja, zbog njegove originalnosti uzet ćemo u razmatranje njegov model, jer se sastoji u dobro izrađenom elaboratu o čvrstoj *kristocentrično-eklezijalnoj i duhovnosti* utemeljenoj na brižljivom i razumnom tumačenju crkvenog Učiteljstva.⁴⁸⁹ Evidentirat ćemo neke od bitnih karakteristika vjeroučiteljeve duhovnosti u svjetlu Crkvenog učiteljstva, kako bi zatim temeljem navedenih lakše predstavili vjeroučiteljev duhovni lik te na kraju iznijeli neke od stavova koji bi trebali prožimati cjelokupno njegovo djelovanje ne samo u školi nego i u župnoj zajednici.

2.4.1. Kristocentrično-eklezijalna obilježja

Kao i drugi autori tako i ovaj, govoreći o duhovnosti vjeroučitelja, potvrđuje da se njegova krsna duhovnost specificira u takozvanoj *funkcionalnoj duhovnosti*, to jest u odnosu na posebnu službu koju vjeroučitelj obavlja u školi. Na ovoj istoj liniji nalazi se također i talijanski dokument *RdC*, koji upravo ocrta apostolsku i duhovnu figuru vjeroučitelja, polazeći od trostruke funkcije koju on vrši u zajednici: kao svjedok, učitelj i odgojitelj u vjeri (usp. 185-188). Oslanjajući se na *RdC*, P. Brodoloni formulira bitne odrednice vjeroučiteljeve

---

⁴⁸⁸ Usp. *Isto*, 63.

⁴⁸⁹ Usp. Piergiorgio BRODOLONI, *Il ministero e la spiritualità del catechista*, Roma, 1990.

duhovnosti,⁴⁹⁰ o kojima smo već govorili u prethodnim poglavljima.

Autor ovog modela za polazište svoga promišljanja uzima Gattijevu definiciju vjeroučiteljske duhovnosti: „Vjeroučiteljsku duhovnost treba dakle shvatiti kao trajnu dimenziju koja skladno, jedinstveno i dosljedno zahvaća njegovu osobu, upravlja i nadahnjuje razne momente njegova djelovanja, uključujući pedagoška i metodološka opredjeljenja, promičući sintezu njegova života i vjere, njegova bivovanja i djelovanja, tako da čini transparentnijim i uvjerljivijim njegovo kršćansko iskustvo u zajednici”.⁴⁹¹ Očito, ovako definiranu vjeroučiteljsku duhovnost, autor promatra više u svjetlu njezine ministerijalne funkcije. U tom duhu kroz neka značajnija pitanja nastoji doći do što adekvatnijih odgovora: Podudara li se duhovnost vjeroučitelja s njegovom osobnom i ministerijalnom zrelošću? Što znači unaprijediti potpuno ostvarenje ljudske i kršćanske osobnosti vjeroučitelja? Služeći se talijanskim dokumentom *FdC* na shematski način, P. Brodoloni naglašava da unaprijediti potpuno ostvarenje ljudske i kršćanske osobnosti vjeroučitelja prije svega znači: integrirati vlastitu osobnost u životni projekt koji proizlazi iz slušanja riječi Božje; prihvatiti Krista kao smisao i temelj vlastite egzistencije; ustrajati u promicanju ljudske zrelosti u koju se integrira kršćanska zrelost (*biti vjernik kršćanin*) na kojoj se temelji aktivno članstvo u kršćanskoj zajednici; rasti kao osoba sposobna za umjerenost, dijalog i suradnju.

Shodno tomu od vjeroučitelja se zahtijeva da živi u stavu iskrenoga prijanjanja uz Krista Gospodina u zajedništvu s Crkvom, u pažljivom zamjećivanju svakodnevnih znakova njegova djelovanja i prisutnosti u mnogostrukim životnim situacijama, uvijek raspoloživ za njegove pozive. S pravom možemo ustvrditi da od vjeroučiteljeva duhovnog stanja, kao neophodnog čimbenika koji doprinosi ostvarenju ljudske i kršćanske osobnosti, skupa s njegovim odgovornim uključivanjem u društvenu stvarnost, ovisi i rast njegove *eklezijalne duhovnosti* (usp. RdC 189). Stoga za jasnije shvaćanje čvrste eklezijalne duhovnosti vjeroučitelja P. Brodoloni navodi još neka temeljna pojašnjenja, kao što su: spasenje i savršenost vlastite duše, na čemu se puno inzistiralo, oslobođena je od individualističke zabrinutosti da bude uključena u širi kontekst opširnoga Božjega plana; duhovnost vjeroučitelja, shvaćena u njezinom pravom smislu, istovjetna je s eklezijalnom duhovnosti, koja u svom temelju uklanja sve razlike bilo pojedinca ili skupine; duhovnost se može držati čvrstom jedino ako se rađa i hrani u crkvenoj zajednici u kojoj se događaju čini našega

---

⁴⁹⁰ Usp. *Isto*, 134.

⁴⁹¹ Gaetano GATTI, *Spiritualità del catechista*, u: Joseph GEVAERT (ur.), *Dizionario di Catechetica*, Leumann (Torino), 1986, 606.

spasenja, tj. sakramenti.⁴⁹²

Upravo iz ovako koncipirane crkvene perspektive proizlazi temeljna karakteristika vjeroučiteljske duhovnosti utemeljene na iskustvu učenitstva: „Ne može se biti vjeroučitelj ako nisi učenik Kristov”, tvrdi kardinal Marco Ce' na Prvom nacionalnom susretu vjeroučitelja.⁴⁹³ Stoga se vjeroučitelj kao Kristova mladica rađa po krštenju i utjelovljuje s njim i njegovim srođnicima po krvi u euharistiji. Nadalje ovo skriveno otajstvo milosti traži svoje utjelovljenje u vjeroučiteljevom svakodnevnom životu. Na koji način se to ostvaruje? Snagom Duha koja ga najprije uvodi u Isusovu školu a onda svojim ognjem evanđeoske riječi *raspaljuje* njegov život i djelovanje do mjere potpune prožetosti stvaralačkom snagom koja čini da procvjeta. U tom duhu vjeroučitelj vjernik laik je *učenik* koji biva s Isusom, zna gdje stanuje, živi s njim u njegovom napornom uspinjanju prema Jeruzalemu, uči ozdravljati bolesne ljude, oslobađati ih od njihovih ropstava te na koncu naviješta Radosnu vijest spasenja.

2.4.2. Duhovni profil vjeroučitelja

Čvrsta i kristocentrično-eklezijalna duhovnost te jaka čežnja za učenitstvom, kako ju je okarakterizirao P. Brodoloni, otvaraju mu mogućnost za naznake nekih posebnih karakteristika duhovnosti vjeroučitelja po kojima on rezultira kao: osoba kojoj je svojstvena duhovnost u konkretnoj situaciji (daleko od neutjelovljene spiritualnosti), to jest duhovnost koja zna uspostaviti dijalog između vjere i života, štoviše, tumačiti kao *povijest spasenja*, koja je neprestano otvorena znakovima vremena i odgovornosti za događaje i osobe; osoba koja živi usklađeno sintezu i dijalektičko jedinstvo između duhovne napetosti kršćanskoga života s jedne strane te molitve i vjernosti *zemlji*, kontemplacije i društvenog zalaganja, nadnaravne pobožnosti i solidarnosti s druge strane; osoba koja je u svemu i iznad svega vjernik laik s jakim iskustvom vjere koje proizlazi iz ozbiljne motiviranosti i dosljednosti glede prenošenja kršćanske poruke; osoba duboke crkvene senzibilnosti; osoba koja zna dati razlog kršćanske nade; osoba koja svoje vjeroučiteljsko djelovanje smješta u kontekst dobro definiranog crkvenoga programa, koji na poseban način gaji osjetljivost za kulturalnu stvarnost svoga vremena; osoba koja daje konkretno svjedočanstvo vjere na svim razinama, a to konkretno znači da se radi o duhovnosti koja se ne tiče isključivo sudjelovanja u crkvenom životu, već svjedočanstvo života živi u obitelji, školi, na poslu i u svakodnevnim međuljudskim odnosima; osoba koja zna pripremiti prostor za Božju inicijativu, svjesna svoje posrednosti u

⁴⁹² Usp. Piergiorgio BRODOLONI, *Il ministero e la spiritualità del catechista*, 136-137.

⁴⁹³ Gaetano GATTI, *Spiritualità del catechista*, 27-28.

priznavanju Božjega djelovanja.⁴⁹⁴

2.4.3. Unutarnji stavovi vjeroučitelja

Premda smo već u prethodnom poglavlju spominjali, više s religiozno-pedagoškoga stajališta, neke od unutarnjih duhovnih stavova vjeroučitelja, ovdje ćemo ih ipak ponovno navesti, zato što su daleko kvalitetnije objedinjeni, tako da stvaraju jednu jedinstvenu cjelinu. Naime moramo priznati činjenicu da je govor crkvenih dokumenta o duhovnosti vjeroučitelja poprilično disperzivan. Eksperti na katehetskom i religiozno-pedagoškom području u svojim promišljanjima o duhovnosti vjeroučitelja uspjeli su objединiti govor dokumenata crkvenog Učiteljstva te mu dati svoj specifični obol, kao što je to na sebi svojstven način učinio P. Brodoloni. Oslanjajući se na crkvene katehetske dokumente, posebice na *EN*, on iz naučavanja Crkvenog učiteljstva izvodi unutarnje duhovne stavove neophodne za vjeroučiteljevo kvalitetno i učinkovito djelovanje: *nadahnutost Duhom* „koji danas, kao i u počecima Crkve, djeluje u svakom blagovjesniku koji mu se prepusti da ga vodi i da u njegova usta stavi do čega on sam ne bi mogao doći, dok u isto vrijeme pripravlja i dušu i slušatelja da bude otvorena i prijemljiva za Radosnu vijest i Kraljevstvo koje se naviješta” (EN 75). Prvi unutarnji stav koji vjeroučitelj vjernik laik treba posjedovati u svemu što jest, o čemu razmišlja i što čini, jest produhovljenost stvaralačkom snagom Duha Svetoga. Nema sumnje da mi danas u Crkvi proživljavamo povlaštene trenutke Duha te ga stoga imamo potrebu još bolje upoznati onako kako nam ga predstavlja Sveto pismo.

Bliskost s Bogom za kojom, unatoč njegovu odbacivanju, suvremeni svijet „vapi za blagovjesnicima koji će mu govoriti o Bogu koga poznaju i s kojim druguju kao da vide Nevidljivoga. Svijet treba, i od nas očekuje, jednostavnost života, duh molitve, ljubav prema svima, naročito prema malenima i siromasima, podlaganje i skromnost, samoprijegor i odricanje” (EN 76).

Umijeće u jedinstvu za koje treba biti osposobljen suvremeni vjeroučitelj, a koje se treba temeljiti na duhovnosti. Naime suvremeni svijet opterećen je podjelama; duhovnost koja uspostavlja jedinstvo u službi je vjerodostojnog znaka crkvenog zajedništva (usp. EN 77). Bez daljnega, vjeroučitelj vjernik laik je među najpozvanijima da to umijeće jedinstva integrira u suvremeni način življenja na društvenoj, crkvenoj, obiteljskoj, školskoj, župnoj i drugim razinama.

---

⁴⁹⁴ Usp. Piergiorgio BRODOLONI, *Il ministero e la spiritualità del catechista*, 138-140.

Poslužitelj istine, po *kristocentrično-eklezijalnom modelu*, jedan je od duhovnih stavova vjeroučitelja koji je odgovoran za Evanđelje kao riječ istine (usp. EN 78). Stoga se čini opravdanim da P. Brodoloni od vjeroučitelja očekuje unutarnji stav istinitosti koji bi ga morao nadahnjivati u cjelokupnom njegovom djelovanju. Dakle, riječ je o duhovnosti vjeroučitelja koja će biti u službi istine o Bogu, čovjeku i svijetu u kojem konkretni čovjek živi. Tu istinu on traži u riječi Božjoj, čiji je glasnik i vjerni poslužitelj.

Nadahnut ljubavlju prema onima koje poučava znači da vjeroučitelj napreduje u duhovnosti bratske ljubavi. Prvi znak te ljubavi je poštivanje religioznog i duhovnog položaja u kojem se vjeroučenici nalaze. To znači da vjeroučitelj poštuje njihovu savjest i uvjerenja kako ne bi prema njima bezobzirno postupao. Svakako da se znak te ljubavi nadalje prepoznaje u nastojanju da se drugi ni na koji način ne povrijedi, posebno ako je nejak u vjeri (usp. 1 Kor 8, 9-13; Rim 14, 15). Također se znak bratske ljubavi očituje u nastojanju da se vjeroučenicima, roditeljima, članovima župne zajednice ne prenose sumnje ili nesigurne stvari koje mogu biti posljedica nedostatne vjeroučiteljeve stručne osposobljenosti, već da se prenose čvrste istine ukorijenjene u Božjoj riječi. Za razvoj svog kršćanskog života potrebna im je sigurna istina na koju imaju pravo kao djeca Božja koja se u njihovu naručju predaju zahtjevima ljubavi (usp. EN 79). Na osnovi toga proizlazi da vjeroučitelj ne može odgovorno i učinkovito obavljati svoje vjeroučiteljsko djelovanje bez ovog unutarnjeg duhovnog stava bratske ljubavi.

Svetački oduševljen je vjeroučitelj koji je u svojem zvanju revan i gorljiv. (usp. Rim 12, 11). Taj duhovni stav nadahnjuje vjeroučiteljev poziv (usp. EN 80). Razumljivo je da će vjeroučitelj tijekom svoga rada ponekad osjećati umor, klonulost i razočaranje s jedne strane, dok s druge strane postoji mogućnost da se prepusti udobnosti, nebrizi i nezainteresiranosti, čiji uzrok valja potražiti u nedostatku radosti i nade. U takvim slučajevima P. Brodoloni preporuča vjeroučitelju povratak na izvore, čitanje i meditaciju životopisa svetaca koji su, unatoč svim nevoljama i poteškoćama, uspjeli sačuvati onaj unutarnji žar i oduševljenje radosno prihvaćanje svoga poziva i djelovanja.

Ponizan i pun povjerenja u strpljivost i nadu zaključni je duhovni stav ovoga modela duhovnosti vjeroučitelja. P. Brodoloni naime tvrdi da je nemoguće posjedovati navedene duhovne stavove bez stava istinske poniznosti koja vjeroučitelja s povjerenjem i strpljivošću postupno vodi prema ispunjenju njegova poziva i poslanja. On to čini jer dobro zna u koga je stavio vlastitu nadu i komu je povjerovao.

Pun straha i zebnje vjeroučitelj je postojan u nadi i iščekivanju. Taj duhovni stav on njeguje s metafizičkom odgovornošću. Naime vjeroučitelj je svjestan u *pavlovskom* smislu da

nosi dar Božji u krhkoj posudi. I stoga se u pravi trenutak zna povući te ostaviti više prostora Kristu, Crkvi kao zajednici, zato što u sebi i oko sebe duboko poštuje djelovanje Duha Svetoga. S pravom se od njega također očekuje da zna promicati u sebi i drugima unutarnju šutnju u očekivanju. Time je trajno okrenut prema budućnosti jer je naš Bog, Bog koji dolazi.⁴⁹⁵ Stoga je njegovanje kulture šutnje kako u vjerskom odgoju i obrazovanju tako i u katehetsko pastoralnom radu u župnoj zajednici jedna od bitnih sastavnica vjeroučiteljeve duhovnosti koja se očituje kroz njegovo plodonosnije djelovanje. Živi primjer *kristocentrično-eklezijalnog modela* je Marija na kojoj se nadahnjuje svaki vjeroučitelj.

Svojim originalnim i sistematskim tumačenjem te bogatim razmišljanjem P. Brodoloni ističe važnost *čvrste eklezijalne i kristocentrične duhovnosti* koja se odnosi ne samo na vjeroučitelja nego i na cjelokupnu kršćansku zajednicu, štoviše, na sveopću Crkvu. Preko posebnih karakteristika takve duhovnosti, preuzete iz Učiteljstva, autor nam je pomogao u boljem razumijevanju profila duhovnosti vjeroučitelja, to jest njegove vlastite osobe, koja je prije svakog katekizma, čak i prije crkvenih zajednica (usp. RdC 200).

2.5. Praktični model

Kreator toga modela je talijanski katehitičar P. Damu.⁴⁹⁶ Polazeći od postojeće situacije lokalne Crkve, on u svjetlu općih i pokrajinskih dokumenta sustavno elaborira *praktični model* vjeroučiteljske duhovnosti. U središtu pažnje te duhovnosti je vjeroučiteljeva karizma poučavanja u vjeri. Model je oblikovan od pet duhovnih karakteristika vjeroučitelja.

2.5.1. Opredjeljenje za službu

Duhovnost slobode *od* i *za* službu koja je vjeroučitelju povjerena od strane Crkve karakteriziraju bitni elementi koji se u ovom modelu navode kao odlučujući za ispunjenje vjeroučiteljske službe. Na prvom se mjestu ističu poniznost i povjerenje, kao temeljni stavovi koji trebaju trajno prožimati vjeroučiteljev život i djelovanje. Nadalje osjećaj i sigurnost vlastite vjeroučiteljeve spašenosti može pridonijeti u suradnji na spasenju onih koji su mu povjereni. S tim u svezi ističu se tri bitne karakteristike vjeroučiteljeve duhovnosti neophodne za vršenje njegove službe kao svjedoka, učitelja i odgojitelja.

---

⁴⁹⁵ Usp. *Isto*, 141-144.

⁴⁹⁶ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista. Tracce per la riflessione personale e di gruppo sui tratti che la caratterizzano*, Leumann, (Torino), 1996.

Promišljanje o prvoj karakteristici referira se na (usp. RdC 185), gdje se, između ostalog, navodi da su *poniznost* i *povjerenje* dva komplementarna stava na kojima se temelji vjeroučiteljska duhovnost, i kao takve treba ih živjeti u dubokoj integraciji, harmoniji i međusobnom podržavanju. Stoga se one promatraju kao vrhunac njegove duhovnosti u odnosu na službu koju vrši.

Nadalje ovaj model, naglašavajući važnost vjeroučiteljeva odnosa i respekta prema Poruci koju prenosi, ističe još jedan važan stav koji Biblija naziva *strah Božji* (usp. Sir 1, 9-25). Ovdje se radi o *strahu* koji nije diktiran bojaznošću, nego ljubavlju za ono što se posjeduje i što je najdragocjenije. Vjeroučitelj koji ima iskustvo istinske ljubavi, intuitivno shvaća kako je *strah* jedna od dimenzija ljubavi koja nastoji pod svaku cijenu razumjeti vjeroučenika. Upravo iz toga proizlazi vjeroučiteljeva briga i trud da što bolje prouči i osobno shvati dubinu poruke Božje riječi, čime će izbjeći opasnost da ona ostane deformirana i iskvarena u njegovim vlastitim očima. Taj se trud ponajprije odnosi na dosljednost vjeroučiteljeva vlastitog života, a kasnije se očituje preko njegove riječi koja je jasna, puna značenja i djelotvorna. Vjeroučitelj bi stoga trebao postati *transparentnost* same Poruke.

Stoga je razumljivo da vjeroučitelj, postajući ponizni sluga Božji, isto tako postaje ponizni sluga svakog od svojih vjeroučenika, koji nisu *manji* od njega, niti su tu za *poučavanje* i *oblikovanje* prema njegovoj vlastitoj slici. Naprotiv, oni nisu njegovi, nego Božji, nisu prije svega pod njegovom odgovornošću, nego za njih je u prvom redu odgovoran Bog, koji u njima djeluje preko svoga Svetoga Duha daleko prije nego se vjeroučitelj počeo za njih brinuti. Dakle inicijativa je Božja, a vjeroučitelj pokušava ili nastoji slijediti sa stavom *strah-ljubav* tu inicijativu.

Na temelju toga evidentno je da se vjeroučitelj nalazi pred prilično odgovornim zadatkom pred kojim se ne osjeća dovoljno doraslim. U ispunjavanju svoje vjeroučiteljske službe on se nalazi u sličnom položaju kao i starozavjetni proroci, proživljavajući pritom vlastitu nesigurnost i malenost pred uzvišenošću zadatka koji mu se postavlja. *Ja sam s tobom! Ne boj se!* velike su i utješne riječi Božje koje daju čvrsto povjerenje onima koji su pozvani naviještati Božju riječ. Tako ono što je nemoguće realizirati vlastitim snagama postaje moguće, u određenom smislu čak i lagano, s pomoću koja dolazi od Boga s njegovom milošću.⁴⁹⁷

Možda bi se ovako razmišljanje moglo činiti suviše idealističkim u odnosu na poprilično složenu društvenu situaciju kojoj je izložen današnji vjeroučitelj. No ozbiljnost i

---

⁴⁹⁷ Usp. Pietro DAMU, *La spiritualità del catechista*, 17-21.

odgovornost svog poziva vjeroučitelj postiže upravo trajnim njegovanjem istinske poniznosti, svjestan svoje malenosti i nedostatnosti, on ipak živi s povjerenjem, jer zna da Bog svaki put kada nekomu povjerava neku službu daje također i potrebnu snagu za njezino ispunjenje. Zaključno se može ustvrditi da su poniznost i povjerenje vjeroučiteljev moto, dva temeljna stava koja trebaju rasti sve više i više u njegovu srcu, prateći ga kroz cijeli njegov život.

Referirajući se na (usp. RdC 185), gdje se govori o vjeroučiteljskoj poniznosti, P. Damu smatra da kršćanstvo, prije nego se na vani očituje kao put spasenja, treba biti *osobno iskustvo spasenja svakog vjeroučitelja*, jer će samo tako njegovo zalaganje postati istinito. Na koji način vjeroučitelj stječe to iskustvo? Kad se govori o spasenju treba imati na umu da na prvom mjestu stoji Božja inicijativa. Ona nije plod ljudskog napora, niti je nužna posljedica ljudskog zalaganja i zasluga, ona je besplatni dar božanske milosrdne dobrote. Vjeroučitelj je duboko svjestan da mu je sve što jest i što ima darovano od Boga, te se kao čovjek grešnik osjeća ovisnim o svom Stvoritelju i spašenim njegovom smrću i uskrsnućem. Ova ovisnost ne predstavlja za njega poniženje, naprotiv, ona je izvor radosti, jer izražava njegovo aktivno sudjelovanje u božanskom životu. Stoga se on s izrazom istinske poniznosti i radosti trudi prihvatiti spasenje kao odgovor na nezasluženi Božji dar.

Pozivajući se na izričaj *RdC-a*, kojim se ističe da se prema spasenju treba odnositi na način *uvijek novog traženja*, autor ovog modela smatra da vjeroučitelj prije svega nije pozvan dati svjedočanstvo *perfektnog* vjerničkog i moralnog života, što bi moglo prerasti u iluziju, farizejstvo, stoičko savršenstvo i sl., nego svjedočanstvo trajnoga obraćenja koje se očituje kroz veličanje ili slavljenje inicijative božanske milosrdne ljubavi koja prašta i očitovanje ponovnog započinjanja ili prihvaćanja kontinuiteta vlastitog zalaganja u dobru.⁴⁹⁸

Valja zaključno ustvrditi da je vjeroučitelj čovjek koji se osjeća spašenim po tome koliko surađuje u djelu spasenja. Što više produbljuje osobno iskustvo spasenja tim više postaje prikladni instrument spasenja za svoje vjeroučenike i za sve one koje susreće na svom životnom putu. Tako on postaje *siromašni* navjestitelj takvog misterija ili otajstva koje ga beskrajno nadilazi, i istovremeno, njime se služi, s njegovim ograničenim, ali istinskim iskustvom. Na taj način sa svojim riječima i djelima, s cijelim svojim bićem, vjeroučitelj postaje *djelotvoran znak*, odnosno *sakrament* spasenja.

---

⁴⁹⁸ Usp. *Isto*, 23-26.

2.5.2. Osjetljivost za sve što je ljudsko

Riječ je o karakteristikici vjeroučiteljske duhovnosti koja je posebno pozorna na sve što je ljudsko. Zato P. Damu inzistira na tome da vjeroučitelj u prvom redu treba imati otvoreno srce za čovjeka; prožet misionarskim duhom, pozvan je ne da bude služen, nego da služi s posebnim osjećajem razumijevanja za one najugroženije.

U promišljanju o izuzetno važnom aspektu vjeroučiteljeve duhovnosti, kao što je njegova otvorenost prema čovjeku današnjice, kreator modela želi naglasiti njegovu *aktivnu pažnju* prema vjeroučeniku kao primatelju vjeronaučne pouke u društvenom i kulturalnom kontekstu u kojem on živi. Naime daljnje promišljanje ide u tom smjeru da se od vjeroučitelja očekuje posebna senzibilnost u odnosu na kulturu vremena u kojem živi, odnosno sposobnost da ju zna staviti u dijalog s vjerom kako na području svoga osobnog tako vjeroučiteljskog života i djelovanja.

Iz rečenoga proizlazi da briga za današnjeg čovjeka koja treba prožimati cjelokupni vjeroučiteljev rad nije jednostavno nametnuta ili određena pedagoško-didaktičkom potrebom poznavanja vjeroučenika kako bi se prilagodilo njihovim potrebama i sposobnostima, nego se rađa iz daleko dubljeg vjerničkog uvjerenja da je ljudsko stvorenje slika Božja i da je u svakom čovjeku, neovisno o našoj aktivnosti i prije nje na djelu sam Bog. U tom se duhu svaki čovjek i svi ljudi promatraju kao Božja objava koja svoj vrhunac ima u čovjeku Isusu Kristu. Prema tome ako sve stvoreno *bijaše dobro* kako stoji u knjizi Postanka, dobar je iznad svega čovjek koji je stvoren na sliku i priliku Božju. Otkrivajući i spoznajući sve dublje ovu istinu o čovjeku, vjeroučitelj u svom susretu s konkretnim vjeroučenicima i općenito u svom cjelokupnom djelovanju biva prožet temeljnim optimizmom. To ni u kojem slučaju ne znači da ne postoji tragična stvarnost zla, grijeha, kojoj je upravo čovjek uzrok, nego daleko više znači da je, po volji Božjoj, dobro u čovjeku jače od zla, odnosno da uvijek postoji nada obraćenja i spasenja, jer je čovjek radikalno dobar, ukoliko je kao stvorenje stvoren od Boga kao *dobar*.

Nadalje ovaj temeljni pozitivni stav prema svemu stvorenom otvara svakog vjeroučitelja za iskreni i razboriti dijalog s ljudima u konkretnom kontekstu vlastite sredine ili društva u kojem živi. Također treba imati na umu da otvorenost za sve i svima, kao i sposobnost dijaloga sa svima, nisu plod domišljatog taktiziranja, nego uvjerenje da u dubini srca svakog čovjeka postoji čežnja koja nalazi potpuno ispunjenje u kršćanskoj vjeri. Tako poruka koju vjeroučitelj prenosi nije nepoznata današnjem čovjeku, ne nameće mu se izvana, nego je odgovor na duboku unutarnju potrebu svakog čovjeka. Upravo odavde proizlazi

nepobjedivo povjerenje i radost za vjeroučiteljsko djevovanje, odnosno naviještanje i poučavanje Evanđelja. I ne samo to, očito je da iz ovakvog temeljitog postavljanja prema čovjeku današnjice na određeni način proizlazi i postavljanje cjelokupne vjeroučiteljske službe. To konkretno znači da njegovo djelovanje treba zahvaćati ljude u vremenu i prostoru u kojem oni djeluju i u onim životnim situacijama koje su njima bliske.⁴⁹⁹

Na koncu se od vjeroučitelja traži da sve to zna pretočiti u konkretno socijalno zalaganje, kako se njegova vjeronaučna poruka ne bi zaustavila samo na jednostavnom diskursu o čovjeku. Na taj način školski vjeronauk i kateheza postaju mjesto i prostor vjeroučiteljeva istinskog socijalnog angažmana.

Sasvim je razumljivo da se od duhovnosti vjeroučitelja, osjetljivoj za sve ono što je ljudsko, također očekuje i *duhovnost službe* koja svoje primarno utemeljenje nalazi u samim Isusovim riječima: „U to nastaje među njima prepirka tko bi od njih bio najveći. A on im reče: 'Kraljevi gospoduju svojim narodima i vlastodršci nazivaju sebe dobrotvorima. Vi nemojte tako! naprotiv, najveći među vama neka bude kao najmlađi i predstojnik kao poslužitelj'” (Lk 22, 24-27). Ove Isusove riječi o služenju, kao i službeni katehetski dokumenti nude znatna obilježja pri definiranju karakteristika *službe* koja sačinjava jednu od bitnih odrednica njegove duhovnosti. Dakle, duhovnost vjeroučiteljeve službe se očituje u *vjernosti konkretnim potrebama* vjeroučenika (usp. RdC, 160).

Zaključno treba spomenuti da cjelokupno vjeroučiteljevo djelovanje, ukoliko je učenik Isusa Krista, treba biti prožeto osjetljivošću, brigom i konkretnim oblicima ljubavi za one najmanje, najugroženije i zadnje kako u Crkvi tako i u društvu.⁵⁰⁰ Moramo priznati da se to ne postiže preko noći, nego trajnom poučljivošću i otvorenošću prema Bogu i njegovoj milosti koja se vjeroučitelju daruje u molitvi, sakramentalnom životu i razmatranju Riječi.

2.5.3. Življenje s Crkvom

U odnosu na gore izložene bitne karakteristike vjeroučiteljeve duhovnosti u njegovoj službi, eklezijalna dimenzija nazvana *življenje s Crkvom* predstavlja glavno uporište ovoga modela.

Na razini dubokog promišljanja o životnim stvarnostima, vjeroučitelj shvaća da se posljednji razlog njegovog vjeroučiteljskog i katehetskog zalaganja nalazi u Božjem pozivu. Budući da još nema direktnog iskustva toga poziva, on se s pravom treba zapitati: kako se

---

⁴⁹⁹ Usp. *Isto*, 54-55.

⁵⁰⁰ Usp. *Isto*, 75-78.

konkretno ostvaruje ovaj poziv i pomoću kojih se sredstava može izreći? Sasvim je sigurno da se svaki vjeroučitelj točno sjeća trenutka kad ga je Bog pozvao bilo preko drugih ljudi (župnika, redovnika, redovnice, prijatelja, kolege s posla i sl.) ili preko nekih životnih situacija karakterističnih za taj poziv. Dakle sa sigurnošću se može konstatirati da je on pozvan od Boga za vršenje vjeroučiteljske ili katehetske službe u Crkvi. U današnjim biskupijama tu službu obično podjeljuje biskup za vrijeme euharistijskog slavlja pred cijelom crkvenom zajednicom. Očito da je vjeroučiteljska služba zapravo crkvena služba, iako se u njezino vršenje ne biva uveden preko posebnog sakramentalnog posvećenja, kao što se to obično događa kod primanja đakonske, svećeničke ili biskupske službe. Osobito se u današnje vrijeme sve više otkriva značenje identiteta vjeroučiteljske službe i njezine crkvene važnosti, jer je ona smještena u srce pastoralnog djelovanja same Crkve.

U svakom slučaju potrebno je također naglasiti da je vjeroučiteljski poziv istovremeno povezan sa zadaćom koju on treba izvršiti u Crkvi. Poziv može ostvariti samo onaj vjeroučitelj koji pokazuje, kako ističe P. Damu, da posjeduje neke temeljne kvalitete promatrane u svjetlu vjere koje mu omogućuju govoriti o crkvenom pozivu kao o jednom od poziva na koje ga sam Bog zove. Naime ove su kvalitete dar Božji, ili teološki rečeno *karizme*, darovane za dobro Crkve da se stave u službu crkvene zajednice te u njoj i s njom u službu cijelog čovječanstva. Na taj način te kvalitete, darovane od Boga, postaju misija povjerena od Boga, zadaća koja treba biti prihvaćena u vjeri i realizirana s ljubavlju. Temeljne kvalitete o kojima se govori zapravo su teologalne kreposti: vjera, nada i ljubav, koje daju temeljnu strukturu kršćanskoj osobnosti.⁵⁰¹

Kao što je očito, navedene vjeroučiteljske kvalitete su plod nadnaravnog djelovanja (dar vjere, nade i ljubavi nastale u sakramentu krštenja i u svim ostalim nadolazećim milostima) i ljudskog odgovora (danog preko izvršenja osobnih nadarenosti ili vrlina, posebno inteligencije i volje). Dakle poziv za vjeroučiteljsku službu radikalno se rađa iz prisutnosti navedenih Božjih darova koji se nalaze u vjeroučiteljima; darovi koji su, istina, prisutni u svim kršćanima, ali koji bivaju življeni s posebnim intenzitetom i primljeni s jasnijom i odgovornijom savješću kod određenog broja njih, koji su pozvani na suradnju u što potpunijem i kontinuiranijem načinu naviještanja Evandjelja upravo u vjeroučiteljskoj službi. U tom duhu lako dolazimo do konstatacije da se poziv ili zvanje vjeroučitelja konačno

---

⁵⁰¹ Njihova praktična primjena se ostvaruje u sakramentalnim slavljinama i molitvi kao najizričitim očitovanjima kvalitete kreposti vjere; u sposobnosti suočavanja na kršćanski način sa svim egzistencijalnim situacijama, osobito s onim najtežima, u kojima dolazi do izražaja sposobnost koja se temelji na kreposti nade; u službi braći u kojoj se otkriva konkretna ljubav prema Bogu i prema bližnjemu; u raspoloživosti za izričiti navještaj i svjedočanstvo Evandjelja; u brižljivom prihvaćanju braće i volji za stvaranjem zajedništva; u otvorenosti perspektivi *zajedničkog hoda* u kršćanskom iskustvu, zauzimajući se u vodstvu drugih.

ukorjenjuje u sakramentu krštenja, koje daje prvu i temeljnu strukturu kršćanskoj osobnosti preko vjere, nade i ljubavi, čineći vjeroučitelje djecom Božjom i živim udovima tijela Kristova, tj. Crkve koja ih posvećuje u Kristu i s Kristom za *svećenike* novoga saveza; zato ih i čini navjestiteljima spasenja preko svjedočanstva života u Bogu. Nadalje milost se sakramenta krštenja obnavlja i intenzivira preko drugih sakramenata kršćanske inicijacije: potvrde i euharistije. Dakle na ovom se sakramentalnom korijenu rađa i razvija kršćanska osobnost, koja se sastoji iz prvog i temeljnog poziva na koji se dalje nakalempljuje i svaki drugi poziv, pa prema tome i onaj katehetski, odnosno vjeroučiteljev.⁵⁰² Na taj način vjeroučitelji održavaju vitalnom *memoriju* primljenih sakramenata. Istinski participirajući u euharistiji, potvrđuju i produbljuju svoju vjeroučiteljsku službu.

U daljnjem promišljanju o eklezijalnoj dimenziji vjeroučiteljeve duhovnosti⁵⁰³ potrebno je također naglasiti da njegov istinski osjećaj za Crkvu i sve što je crkveno dozrijeva u skladu s crkvenom zajednicom u kojoj se on osjeća njezinim *integriranim dijelom*. Dakle, ne radi se prije svega o instanciji *podređenosti*, nego se radije govori instanciji *pripadnosti*. To praktično znači da vjeroučitelji nisu prioritetno potaknuti na poslušno izvršenje i pasivno pokoravanje, naprotiv, oni uvijek iznova bivaju pozivani na bitno zalaganje u odgovornom participiranju u izgradnji Crkve, znaka i instrumenta spasenja za sve ljude. Drugim riječima to znači da vjeroučitelj s vremenom stječe *solidnu crkvenu duhovnost*, koja se očituje u tome da u radosnoj i odgovornoj pripadnosti crkvenoj zajednici znade živjeti na način odgovornog sudjelovanja u rasuđivanju puta vlastite kršćanske zajednice u momentima poteškoća i napetosti, na što upozoravaju biskupi u svom dokumentu. Razlog takvoj uzajamnosti leži u opasnosti individualizma, kojoj su tako često izloženi suvremeni vjeroučitelji. Stoga, referirajući se na *EN*, autor modela drži da evangelizacija u koju je svojom vjeroučiteljskom poukom uključen i vjeroučitelj nije nikada individualizirana, nego je u bitnom eklezijalno djelo. Kada vjeroučitelj naviješta Evanđelje, on vrši djelo Crkve. Pretpostavlja se da on ne djeluje u svoje ime, nego u jedinstvu u s crkvenim poslanjem. Evanđelje koje vjeroučitelj naviješta i interpretira u vjeronaučnoj pouci jest isto Evanđelje koje mu je darovala Crkva. Vjernost zadaći odgoja u vjeri, koja mu je također darovana od Crkve, očituje se prije svega u zajedništvu i vjernosti njezinom Učiteljstvu.

U kontekstu govora o eklezijalnoj dimenziji vjeroučiteljeve duhovnosti, P Damu

---

⁵⁰² Usp. *Isto*, 83-86.

⁵⁰³ Usp. *Isto*, 89-93. Kako bi što vjernije predočio eklezijalnu dimenziju vjeroučiteljeve duhovnosti koja se ponajprije očituje u njegovoj svijesti da sve što jest i što čini, čini u ime Crkve i za Crkvu, autor se prvenstveno oslanjao na dokument talijanskih biskupa *Formacija kateheta u kršćanskoj zajednici* br. 13, u kojem je također citiran *Evangelii Nuntiandi* br. 60., te ovdje već više puta spominjani *RdC*, br. 190, u kojem se izričito naglašava vjernost Učiteljstvu Crkve.

smatra potrebnim također progovoriti o snažnoj *gesti* vjeroučiteljeve crkvenosti vezanoj uz podjelu *mandata*.⁵⁰⁴ On ističe da je vjeroučitelj prije svega dar koji Duh Sveti, kao i svaku drugu karizmu u Crkvi, daruje kršćanskoj zajednici u kojoj je on pozvan izvršiti svoje poslanje. Poziv u vjeroučiteljsku službu se autentično prepoznaje u njegovoj *misiji* koju mu povjerava Crkva. Svojim vjeroučiteljskim djelovanjem on se pridružuje pastirskoj službi i upravo se u njoj nalazi bit mandata koji pastiri Crkve, priznavajući Gospodnje darove, povjeravaju vjernicima u svoje ime kako bi potvrdili njihovu vjeroučiteljsku službu ukorijenjenu u sakramentima krštenja i potvrde. Stoga se čini uputnim da taj mandat bude iskazan u vidljivom obliku svečanoga slavlja primanja u vjeroučiteljsku službu; slavlju predsjedava biskup ili netko od njegovih delegata. Primarni smisao i značenje podjele mandata nalazi se u znaku kojim se izriče veličanstvena stvarnost vjeroučiteljeva crkvenog poslanja.

Kao privilegirano mjesto za prihvaćanje i produbljenje vjeroučiteljevog crkvenog stava P. Damu smatra veoma važnom ulogu zajedništva grupe vjeroučitelja, za koju je nužno potrebno da se oslobodi isključivo organizatorske i didaktičke zabrinutosti, kako bi prije svega postala mjesto duhovnog i crkvenog rasta. U tako rasterećenoj grupi vjeroučitelja mogu se ostvariti izvorni trenuci Crkve: slušanje riječi, molitva, studiranje, razmjena iskustava, priprema za vjeroučiteljske susrete, trenuci prijateljstva i rekreacije. Aktivnu ulogu skupine vjeroučitelja ovdje se ne bi trebalo shvatiti kao jedan novi pokret, organizaciju ili udruženje; naprotiv, u njoj se nudi koristan model zajedništva i dijaloga, a i sama se grupa obogaćuje darovima vlastitim crkvenom iskustvu njezinih članova.⁵⁰⁵

2.5.4. Njegovanje susreta s Gospodinom u znakovima vjere Crkve

Riječ je o duhovnosti koja se jača iskustvom osobnog susreta s Gospodinom. P. Damu prije svega ističe aktivno slušanje Božje riječi u postojanoj osobnoj i zajedničkoj molitvi s jakim liturgijsko-sakramentalnim iskustvom euharistijskog života u procesu trajnog obraćenja. Dubina i važnost značenja svake od ovih karakteristika zahtijeva posebno pojašnjenje.

---

⁵⁰⁴ Svečano slavljenje *missio canonica* je čin prepun značenja koji želi naglasiti crkvenost katehetske, odnosno vjeroučiteljske službe, vidljivo ju iščitavajući iz velike crkvene tradicije, čiji su biskupi vjerni prenositelji kao nasljednici apostola. Nema sumnje da se u proslavi toga čina može unijeti još više inovativnih elemenata koji će dati svečaniji ton cjelokupnom euharistijskom slavlju.

⁵⁰⁵ Usp. DAMU, *La spiritualità del catechista*, 95-98.

Pobožno slušanje riječi Božje temelj je kršćanskog života.⁵⁰⁶ Ako ova tvrdnja vrijedi za svakog kršćanina vjernika, daleko više ju trebaju prihvatiti oni koji su pozvani u *vjeroučiteljsku službu*. Naime radi se o takvom slušanju koje neminovno vodi k naviještanju. P. Damu naglašava da se između slušanja i naviještanja nalazi preobrazba života *poslužitelja Riječi*, koji treba postati prikladan instrument za službu koju vrši. Samo na taj način će mu biti moguće dati primjeren odgovor današnjem svijetu.

Autor ovog modela upućuje na odgojni *itinerer* koji polazi od poznavanja riječi Božje pa sve do njezinog prenošenja. Prije svega ostvarenje ove zadaće je, povezano s osobnim zalaganjem i trudom svakog pojedinog vjeroučitelja. No nije niti isključena pomoć skupine vjeroučitelja ili, još šire, župne zajednice. U svakom slučaju vjeroučitelj se treba uvijek sjećati da je za poznavanje Biblije iznad svega neophodno potrebno čitati je do te mjere dok mu ne postane draga *navika*.⁵⁰⁷ Na to se nadovezuje razmišljanje o *duhu molitve* kao bitnoj karakteristici vjeroučiteljeva života i djelovanja. Zbog toga vjeroučiteljeva formacija treba ići u smjeru odgoja za zajedničku molitvu kako u kršćanskoj zajednici tako i u obitelji ili školi.

Oslanjajući se na crkvene katehetske dokumente (usp. EN 68, FC 35, CT 72), P. Damu se nadalje čini izuzetno važnim naglasiti intenzivni liturgijsko-sakramentalni život, posebice euharistijsko slavlje i slavlje sakramenta pomirenja, kao neiscrpnog vrela kojim se vjeroučitelj hrani, kako bi osobno i autentično živio ono što sam naučava. Osim toga, autor modela podsjeća na to da napredovanje u *solidnoj crkvenoj duhovnosti* nije završeni proces, naprotiv, vjeroučitelj je pozvan na put trajnog obraćenja, priznavajući svoje osobne grijeha i moleći oprostjenje od onih koje je uvrijedio. Tako vjeroučitelj uvijek iznova otkriva ljepotu sakramenta pomirenja i darovanu mu milost novog početka u euharistijskom slavlju na kojem intenzivno participira na način da prinosi ne samo sebe, svoj život i djelovanje nego i sve one kojima je poslan.⁵⁰⁸ Stoga se euharistijsko slavlje s pravom može definirati kao *temeljni moment* rasta u vjeri i za kršćansku zajednicu okupljenu oko uskrslog Gospodina i za svakog pojedinog vjeroučitelja koji u njemu aktivno sudjeluje.

2.5.5. Osjetljivost na poticaj Duha Svetoga

Pozivajući se na dokumente talijanskih biskupa (usp. FdC 35), autor *praktičnoga*

---

⁵⁰⁶ Riječi kojima započinje *Dei Verbum*, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Drugog vatikanskog koncila, P. Damu koristi kao bit tumačenja duhovnosti vjeroučitelja koja se hrani u susretu s Gospodinom po njegovoj riječi.

⁵⁰⁷ Usp. DAMU, *La spiritualità del catechista*, 103-105.

⁵⁰⁸ Usp. *Isto*, 109-130.

modela tvrdi da tek obraćen Duhom Svetim, vjeroučitelj može postati istinski i djelotvorni *svjedok Boga u životu i povijesti*, što konkretno znači dao on nije samo jednostavni poučavatelj nekog doktrinarnog nauka nego i posrednik bogatog iskustva vjere. Duh Sveti, *Unutarnji vođa i Učitelj* usmjerava i podržava vjeroučitelja u njegovoj trajnoj formaciji pokazujući mu put i dajući mu u isto vrijeme snagu za njegovo prelaženje. U vezi s time P. Damu navodi još jednu veoma značajnu komplementarnu tvrdnju OKD, u kojoj se, između ostaloga, ističe da se od vjeroučitelja traži da provodi intenzivan sakramentalni i duhovni život; da bude čovjek ljubavi, poniznosti i razboritosti, što sve omogućuje Duhu Svetom da u vjeroučenicima izvodi svoje plodno djelovanje (usp. OKD 114). To znači da se *djelovanje u Duhu* rađa iz vjeroučiteljeve poslušnosti inicijativi Duha Svetoga, koja se odvija u duhu i srcu vjeroučenika, te postaje dosljedno ponizno i ujedno velikodušno služenje otajstvu milosti koja se u njima ostvaruje. Dakle specifičnost odnosa između vjeroučitelja i Duha Svetoga temelji se na služenju Riječi, koje je upravo njemu svojstveno i koje s druge strane i ne može drugačije biti kvalitetno ostvareno nego pod vodstvom i podupiranjem Duha Svetoga. Upravo je Duh Sveti taj što omogućava odvijanje bitne katehetske zadaće u Crkvi i svijetu, koja se sastoji u temeljitom proučavanju riječi Božje prisutne na različite, ali konvergentne načine u Bibliji. On također pokreće vjeroučiteljevo srce i otvara oči njegova duha, darujući mu milinu pristajanja vjerovanja u istinu. Duh sveti je začetnik prvog prihvaćanja vjere i njezina unutarnjeg razvijanja. Stoga se od vjeroučitelja traži da, naspram ovog unutarnjeg djelovanja Duha, zna zauzeti istinski stav poniznosti, respektiranja i ljubavi prema otajstvenom i veličanstvenom djelovanju Duha Svetoga u svakom pojedinom vjeroučeniku.

Za uspostavljenje istinskog odnosa prema Duhu Svetom vjeroučitelju će, prema mišljenju P. Damua, kao najbolji primjer i model poslužiti Marija, u crkvenim dokumentima više puta nazvana *majkom i modelom kateheta*. U njezinoj školi vjeroučitelju se pruža mogućnost na najbolji mogući način naučiti se istinskoj poslušnosti Riječi i otvorenosti sili i snazi Duha Svetoga kako je to ona činila.⁵⁰⁹

I na kraju treba dodati još jednu pozitivnu dimenziju vrijednosti ovoga modela, upravo zbog načina na koji je prezentiran. Naime osim teorijske refleksije u opisu modela, nalaze se i prijedlozi praktičnih aktivnosti koje pomažu vjeroučitelju da on sam uđe u dubinu istina koje se nalaze u tekstovima Učiteljstva, kako bi time kvalitetnije obogatio svoje poslanje i izvršenje svoje vjeroučiteljske službe. U tom duhu sigurno je da *praktični model* vjeroučiteljeve duhovnosti može poslužiti kao dobar vodič, ne samo za dublje upoznavanje

---

⁵⁰⁹Usp. *Isto*, 135-154.

katehetskih dokumenata, nego još više za produbljenje i obogaćenje njegove duhovnosti u praktičnom pogledu.

Zaključno valja istaknuti da, koliko se je u ovom istraživanju moglo utvrditi, u Hrvatskoj zasada ne postoji prepoznatljivi hrvatski model za formaciju vjeroučitelja s duhovnom dimenzijom. Postoje, doduše, o tome samo teološko-katehetska promišljanja određenog broja hrvatskih teologa-kateheta koje ćemo sustavno prikazati u trećem poglavlju drugoga dijela kao zaključnog poglavlja cjelokupnog istraživanja.

IDENTIFIKACIJA POLAZIŠNE SITUACIJE I PROJEKCIJA DUHOVNOSTI U SUVREMENIM HRVATSKIM CRKVENO DRUŠTVENIM UVJETIMA

Drugi dio disertacije usredotočuje se na analizu *empiričke deskripcije* stvarnoga stanja duhovnosti vjeroučitelja u hrvatskom školstvu i na komparaciju njezinih rezultata s idealnim konceptom iz prvog dijela. Drugim riječima imajući u vidu idealno obzorje duhovnosti najprije se polazi od njezinog stvarnog stanja, zatim se projicira primjeren *itinerer* duhovnosti vjeroučitelja za hrvatsko crkvene-društvene uvjete. Cilj je, dakle, drugog dijela disertacije odgovornima za formaciju vjeroučitelja pružiti takav formacijski model s duhovnom dimenzijom koji će biti prepoznatljiv kao hrvatski model; time će se ujedno pružiti znanstveno-stručna pomoć u vrjednovanju dosadašnjih napora i rezultata toga zadatka.

I. METODOLOŠKI PRISTUPI: KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

1. Raznolikost metodoloških pristupa u kvalitativnom istraživanju

Iz povijesnih izvora saznajemo da kvalitativna i kvantitativna istraživanja počivaju na višestoljetnoj filozofskoj tradiciji. Nasuprot Descartesova načina filozofskog promišljanja, u kojima se on zauzeo da se filozofija prirode organizira oko razgovjetnosti i samorazumljivosti što ih nudi matematika, izlažući se riziku prevelikog pojednostavljenja stvarnosti, Kant u jednom od svojih najznačajnijih djela *Kritika čistog uma*, koje neki autori drže temeljem kvalitativnog načina mišljenja, stavlja u pitanje filozofske nazore vezane uz spoznajne metode.⁵¹⁰ Za njega objekt izučavanja nije nepomičan, već se upravlja prema svojstvima našeg spoznajnog sustava, a to znači da ono što iskustveno doživljavamo o nekoj pojavi nije jednostavno viđenje, nego je odraz duhovnog ustroja koji preoblikuje i organizira informacije dobivene osjetilima. Na taj je način Kant, uvodeći pojam spoznaje koja nadilazi ograničenja iskustvenog istraživanja, otvorio vrata epistemologiji utemeljenoj na subjektivnim procesima, što se u konačnici protivilo Descartesovom objektivizmu. Upravo je taj Kantov element

---

⁵¹⁰ Usp. James D. HAMILTON, Traditions, preferences and postures in applied qualitative research. u: Norman H. DENZIN i Yvonna S. LINCOLN (ur.), *Handbook of qualitative research*, Thousand Oaks, 1994., 60-69; citirano prema: Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb, 2005., 583.

transcendentalnosti od iznimne važnosti za nastanak kvalitativnih metoda, jer prepoznaje važnost tumačenja i razumijevanja koji se odvijaju neovisno o neposrednom iskustvu.⁵¹¹

S druge strane treba naglasiti činjenicu da, za razliku od pozitivističke znanosti, koja se bavi istraživanjem pojava za koje vjeruje da posjeduju svoju *objektivnu* sliku neovisnu od viđenja promatrača, kvalitativni pristup proučava fenomene u njihovu prirodnom okruženju na način da se trudi dati im smisao i protumačiti ih sukladno značenju koje im pripada. Stoga se kvalitativne metode temelje na analizi tekstualne građe nastale na temelju osobnih iskustava, životnih priča, pojedinačnih ili skupnih intervjua, opažanja i svih drugih dokumenata koji podjednako opisuju svakodnevna i trenutačna događanja značajna za život pojedinca. Prema mišljenju G. Milasa, može se konstatirati činjenica kako kvalitativne metode povećavaju naše razumijevanje problema, jer je razina analize daleko detaljnija i dublja nego što je to slučaj u tradicionalnim istraživačkim metodama.⁵¹² Štoviše, događa se da kvalitativna analiza ne samo da produbljuje naše spoznaje o pojavi koju izučavamo, nego na nju baca sasvim novo svjetlo te upućuje na sve ono što kriju subjektivna iskustva nedohvatljiva drugim sredstvima.

Na temelju provedenih rasprava o odnosu između filozofsko-teološkog područja i empirijskih društvenih istraživanja na njemačkom jezičnom području⁵¹³ postalo je očito da je u empirijsko društvenim istraživanjima za područje teološkog ispitivanja najprikladnija metoda narativnog intervjua.⁵¹⁴ Osim njega preporuča se također kombinacija slobodnog pripovijedanja i unaprijed pripremljenih pitanja; riječ je o tzv. napola strukturiranom ili dubinskom intervju (*halbstrukturiertes-leitfadenorientiertes*) orijentiranom na misao vodilju u kojemu su unaprijed formulirana otvorena pitanja prilagođena tijeku razgovora.⁵¹⁵ Cilj razgovora je u jednakoj mjeri mnogoznačan i vrlo osoban te istodobno omogućuje stjecanje usporedivih materijala.

---

⁵¹¹ Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, 582-583.

⁵¹² Usp. Isto, 571-572.

⁵¹³ Usp. Norbert METTE – Hermann STEINKAMP, *Sozialwissenschaften und Praktische Theologie*, Düsseldorf, 1983.; Gottfried BITTER – Gabrielle MILLER, *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, München, 2002. Izdavači ovog priručnika unutar šestoga dijela *pripovijedanje* svrstavaju u niz drugih komplementarnih riječi kao što su voljeti, čuditi, diviti se, evangelizirati i sl. O važnosti pripovijedanja također vidi: Paul M. ZULEHNER, *Das Gottesgerücht. Bausteine für eine Kirche der Zukunft*, Düsseldorf, 1989.

⁵¹⁴ O teorijskim razlozima usklađenosti društveno znanstvenih i teoloških pristupa vidi u: Stefanie KLEIN, *Theologie und Biographieforschung. Methodische Zugänge zur Lebens-und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie*, (*Praktische Theologie heute 19*), Stuttgart – Berlin – Köln, 1994.

⁵¹⁵ Usp. Marlene BOCK, *Das halbstrukturierte-leitfadenorientierte Tiefeninterview: Theorie und Praxis der Methode am Beispiel von Paarinterviews*, u: Jürgen H. P. HOFFMEYER-ZLONIK (ur.), *Analyse verbaler Daten. Über den Umgang mit qualitativen Daten*, 1992., 90-109.

2. Izabrani oblik intervjua

Slijedeći načela kvalitativnog socijalnog istraživanja,⁵¹⁶ odlučila sam se za metodu dubinskog ili nestandardiziranog intervjua,⁵¹⁷ kojega, kao što smo već mogli vidjeti, neki još nazivaju i *narativnim* intervjuom. Zapravo, radi se o posebnoj vrsti razgovora u kojem spontanost i domišljatost voditelja razgovora s odabranim uzorkom sudionika služe stjecanju neposrednog i slojevitog uvida u nerijetko delikatne teme. Tijek intervjua treba teći u opuštenom i ugodnom ozračju, lišenom svakog pritiska vrednovanja, što ispitanika navodi na pružanje iskrenijih i necenzuriranih odgovora. Cilj razgovora nije prikupljanje egzaktnih podataka, nego stjecanje što dubljeg, konkretnijeg i iscrpnijeg uvida u problematiku koja se istražuje. Kako bi to postigla, prethodno sam pripremila vodič za intervju, odnosno upitnik za razgovore, koji mi je pomogao da sa svima razgovaram o određenim tematskim područjima vezanim uz duhovnost vjeroučitelja vjernika laika. Iz toga proizlazi da sam pored narativnog oblika intervjua koristila također i metodu napola strukturiranoga intervjua, koji, između ostalog, pruža mogućnost da svaki razgovor ima svoju nit vodilju.⁵¹⁸

3. Izbor uzorka

Za razliku od anketnog kvantitativnog istraživanja čiji se rezultati temelje na odgovorima na pitanja ispitanika čiji je uzorak brojčano puno veći (stotine pa i tisuće), dubinski se intervju u pravilu, prema suvremenim sociološkim istraživanjima, realiziraju na namjernom odabranom uzorku s tridesetak, najviše do četrdesetak osoba čije se mišljenje želi upoznati. Pri izboru sudionika u intervjuu također sam se pridržavala kriterija koji se primjenjuju na području suvremenih socioloških istraživanja kvalitativnih modela.⁵¹⁹ Naime valja imati na umu da ni u kvalitativnim sociološkim istraživanjima istinska reprezentativnost uzorka nije nešto čvrsto zadano, nego je u primjeni te metode daleko važnije da u istraživanju budu obuhvaćeni vrlo različiti sudionici razgovora, što bi trebalo osigurati zastupljenost svih kategorija koje bi se među sobom mogle razlikovati prema mišljenju o pitanjima kojima se istražuje izabrana tema, što se i uvažilo u ovom istraživanju.⁵²⁰ Zbog toga sam se u svom istraživanju odlučila za uzorak od četrdeset i jednog sudionika razgovora. U odabranom

---

⁵¹⁶ Usp. Siegfried LAMNEK, *Qualitative Sozialforschung*, 21-30.

⁵¹⁷ Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode*, 586 i 587-588.

⁵¹⁸ Usp. Anton BUCHER, *Einführung in die empirische Sozialwissenschaft*, 54.

⁵¹⁹ Usp. *Isto*, 92-94.

⁵²⁰ Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode*, 587.

uzorku zastupljeni su vjeroučitelji vjernici laici pripadnici različitih (nad)biskupija, proporcionalno njihovom brojčanom stanju, s dužim ili kraćim radnim iskustvom u osnovnim i srednjim školama te ravnomjernom spolnom zastupljenošću. U prvoj fazi istraživanja započela sam s pilot-istraživanjem od šest sudionika na području Zagrebačke nadbiskupije: tri vjeroučitelja iz osnovne i tri iz srednje škole, s različitom duljinom radnog staža provedenog u školi, kao i različitom starosnom dobi. Budući da na početku nisam imala nikakvih poteškoća te da sam ovim pilot-istraživanjem dobila dobre rezultate, uvrstila sam ga u uzorak glavnog istraživanja, koji je obuhvaćao navedenu Zagrebačku nadbiskupiju s intervjuiranih petnaest vjeroučitelja, šest iz srednje i sedam iz osnovne škole; među njima su također uključene dvije vjeroučiteljice iz Sisačke i Bjelovarske biskupije. U Splitsko-makarskoj nadbiskupiji sam intervjuirala osam vjeroučitelja; šestero vjeroučitelja iz osnovne i dvoje iz srednje škole. Jedan od sudionika razgovora iz Splitsko-makarske nadbiskupije ima oko deset godina radnog iskustva u Hvarskoj biskupiji, a stanovao je na području sadašnje nadbiskupije te na neki način reprezentira navedenu biskupiju. Iz Đakovačke i Srijemske nadbiskupije intervjuirano je pet vjeroučitelja (dva vjeroučitelja iz osnovne i dva iz srednje škole) od čega je jedan vjeroučitelj iz Požeške biskupije koji radi u srednjoj školi. U Riječkoj metropoliji sam intervjuirala ukupno šest vjeroučitelja, od kojih su četiri iz Riječke nadbiskupije, tri iz osnovne i jedna vjeroučiteljica iz srednje škole; zatim jedan vjeroučitelj koji radi u srednjoj školi iz Porečko-pulske i jedna vjeroučiteljica iz Gospićko-senjske biskupije koja također radi u srednjoj školi. U Zadarskoj nadbiskupiji, Šibenskoj i Dubrovačkoj biskupiji intervjuirala sam ukupno šest vjeroučitelja, po dva iz svake, od kojih su jedan vjeroučitelj iz osnovne, a drugi iz srednje škole. Iz Varaždinske biskupije u istraživački uzorak uključena je jedna vjeroučiteljica koja radi u osnovnoj školi. Budući da Krčka biskupija ima najmanji broj vjeroučitelja, ona je reprezentativno prisutna u Riječkoj metropoliji. Dakle uzorak kvalitativnog istraživanja obuhvaća dvadeset i četiri vjeroučitelja koji rade u osnovnim školama; od toga trinaest vjeroučitelja mlađe dobne skupine, koji su u školskom odgojno-obrazovnom sustavu zastupljeni s dvije do devet godina radnog staža i jedanaest vjeroučitelja starije životne dobi s radnim iskustvom od deset do devetnaest godina, odnosno od početka uvođenja vjeronauka u osnovne i srednje škole. Što se tiče vjeroučitelja u srednjim školama, bilo je zastupljeno ukupno sedamnaest vjeroučitelja, od čega osam vjeroučitelja mlađe životne dobi s radnim iskustvom u školi do devet godina i devet vjeroučitelja starije životne s radnim iskustvom u školi od deset do devetnaest godina.

Dobna skala intervjuiranih vjeroučitelja obuhvaća godine života od dvadeset šeste do šezdesete, odnosno od dvije do devetnaest godina radnog staža. U granicama mogućnosti

nastojala sam ravnomjerno rasporediti sudionike dubinskog razgovora, uvažavajući starosnu dob i godine staža provedenih u školi kao i njihovu spolnu određenost.

Tablica 1. Intervjuirani vjeroučitelji u Hrvatskoj

NAD/BISKUPIJA	OSNOVNA ŠKOLA				SREDNJA ŠKOLA			
	Broj ispitanika:				Broj ispitanika:			
	Mlađi (1-9)	Stariji (10-19)	U braku	Bez braka	Mlađi (1-9)	Stariji (10-19)	U braku	Bez braka
Zagrebačka	5	2	3	4	2	4	3	3
Sisačka	0	1	1	0	0	0	0	0
Bjelovarskokriževačka	0	0	0	0	1	0	0	1
Varaždinska	1	0	0	1	0	0	0	0
Splitsko-makarska	2	4	3	3	0	2	1	1
Zadarska	0	1	1	0	1	0	1	0
Dubrovačka	0	1	1	0	0	1	1	0
Šibenska	1	0	0	1	1	0	1	0
Hvarska*	0	0	0	0	0	1	1	0
Riječka	3	0	1	2	0	1	1	0
Gospićko-senjska	1	0	1	0	0	0	0	0
Porečko-pulska	0	0	0	0	1	0	1	0
Đakovačko-osječka	2	1	3	0	0	1	1	0
Požeška	0	0	0	0	1	0	1	0
Ukupan broj	15	10	14	11	7	10	12	5

* Sudionik razgovora pribrojen je također i Splitsko-makarskoj nadbiskupiji jer trenutno u njoj radi

Neke od ispitanika razgovora sam dobro poznavala dok mi je velika većina bila nepoznata i prvi put sam ih vidjela za vrijeme samog vođenja intervjuja, no to ni u kojem slučaju nije otežavajuće utjecalo na rezultate samog istraživanja.

4. Provođenje intervjuja

U provođenju intervjuja nastojala sam slijediti metodičko-tehničke aspekte kvalitativnog intervjuja.⁵²¹ Plan razgovora sa sudionicima razgovora odvijao se kroz pripremljeni upitnik koji se sastoji od deset općenitih pitanja koja su formulirana otvoreno i djelomično prilagođeno odnosnom tijeku razgovora. Pri tome nisu davani nikakvi izravni napuci, nikakva sugestivna pitanja niti vrijednosne izjave o odgovorima.

U formuliranju pitanja prvenstveno sam nastojala voditi računa o tome da na neki način ona obuhvate sve važne čimbenike vezane uz duhovnost vjeroučitelja vjernika laika. Polazeći od općenitog mišljenja sugovornika razgovora o tome kako i na koji način oni shvaćaju svoju duhovnost, nastojala sam sve dublje i dublje prodirati u samu bit teme koju

⁵²¹ Usp. Siegfried LAMNEK, *Qualitative Sozialforschung*, 65-68; Goran MILAS, *Istraživačke metode*, 587-589.

obrađujem. Na koncu sam završila s jednim sintetičkim pitanjem, čijim sam odgovorom željela dobiti mišljenje o stvarnostima bez kojih je naprosto nezamisliva vjeroučiteljeva duhovnost.

Postavljena pitanja bila su ovako definirana:

1. Što podrazumijevate pod pojmom duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika?
2. Obrazložite što Vas je motiviralo da ste jednoga dana donijeli odluku za rad u nastavi školskog vjeronauka?
3. Po Vašem mišljenju navedite konkretne načine očitovanja i ostvarenja duhovnosti vjeroučitelja u Vašem svakodnevnom životu?
4. Što za Vas znači kanonski mandat i kako ga osobno doživljavate?
5. Koji su, prema Vašem mišljenju, izvori duhovnosti za Vas kao vjeroučitelja?
6. Prema Vašem mišljenju što bi sve trebao vjeroučitelj činiti kako bi još dublje napredovao u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti?
7. Utječe li i na koji način Vaša duhovnost na Vaš rad?
8. Što biste mogli reći o duhovnoj formaciji vjeroučitelja?
9. Po Vašem mišljenju tko je sve odgovoran za primjerenu duhovnost koja bi trebala nadahnjivati vjeroučitelja u njegovu poslanju?
10. Što je to bez čega Vi ne možete ni zamisliti duhovnost vjeroučitelja vjernika laika?

Od iznimne je važnosti naglasiti da, prema sociološkim metodologijskim kriterijima, pitanja nisu bila postavljena kao test znanja, nego više kao okvir, odnosno misao vodilja za tematski razgovor, što su sudionici razgovora dobro prihvatili. Ona, zapravo, služe samo kao podsjetnik voditelju intervjua, stoga se i ne daju ispitanicima na ruke. Radi bolje preglednosti i sintetičnosti možemo ih svesti na tri tematska područja vezana za duhovnost vjeroučitelja vjernika laika:

1. Poziv, poslanje i konkretno očitovanje i ostvarenje duhovnosti vjeroučitelja laika (1-4 pitanja)
2. Izvori i rast u vjeroučiteljskoj duhovnosti te utjecaj na konkretno djelovanje (5-7 pitanja)
3. Duhovna formacija vjeroučitelja laika (8-10 pitanja)

Poštujući naputke dubinskog intervjua, razgovore sam vodila u sredinama koje su ispitanicima poznate u opuštenoj i povjerljivoj atmosferi. Premda se radi o različitim sredinama kao što su: prostorije samostana, katehetskih ureda, pastoralnih centara i jedan razgovor u obiteljskoj kući, nastojala sam, koliko je to bilo moguće, osigurati odgovarajući prostor i prikladno ozračje primjereno samoj naravi dubinskih intervjua. Kako bi to ostvarila, prije razgovora sam sve sudionike upoznala s postupkom i svrhom intervjua prema utvrđenom standardu istraživanja te dostatno informirala o razlozima potpune anonimnosti. To im je pomoglo kod njihovog slobodnog izjašnjavanja koje je tijekom razgovora znalo prerasti u iskreno *pripovijedanje* i o sasvim osobnim stvarima. Većinom su svi sudionici razgovora otvoreno i iskreno prihvaćali razgovor koji su na kraju okarakterizirali pozitivno, zahvaljujući opuštenom i spontanom ozračju.

Trajanje intervjua sa svakim pojedinim sudionikom razgovora bilo je različito, ovisno o njegovoj otvorenosti i komunikacijskim sposobnostima. Uglavnom su svi ispitanici imali osigurano dovoljno vremena da izreknu sve ono što su smatrali od bitne važnosti u odnosu na postavljene upite. Nekoliko vjeroučitelja mlađe životne dobi su na početku imali malih komunikacijskih poteškoća, jer nisu očekivali da će razgovor biti vođen tako opušteno i spontano, koje su ubrzo prevladali kada su osjetili da se ne radi o provjeri znanja, nego o njihovim osobnim promišljanjima na zadanu temu. Neki od ispitanika razgovora su pak iskoristili mogućnost tako iscrpnog *pripovijedanja* o svemu što ih se pitalo, navodeći pritom mnoštvo konkretnih primjera. Događalo se i to da su neki sudionici razgovora u početku reagirali na diktafon, da bi kasnije, kada su se spontano upustili u razgovor, zaboravili da je uopće uključen. Poneka intervjuirana osoba spontano je pripovijedala o nekim vrlo osobnim stvarima koje se možda nisu izravno odnosile na temu razgovora. U takvim sam slučajevima nastojala biti suzdržana, pokazujući znakove diskretnog empatičkog razumijevanja za ono o čemu su s velikim povjerenjem iznosili. To je razlog više da su u razgovoru mogli izraziti i vlastite osjećaje različitog raspoloženja. Svaki je razgovor u prosjeku trajao između sat i pol do dva sata, a u nekim intervjuima i dulje, što je ovisilo o komunikacijskim sposobnostima sudionika u razgovoru.

Razgovori s ispitanicima snimani su digitalnim diktafonom i nakon svakog razgovora transkribirani u računalno uz neposredne popratne bilješke i napomene o svakom pojedinačnom razgovoru. Zbog zadržavanja koncentracije dnevno su bila predviđena do tri razgovora. U vođenju intervjua koristila sam prigodu različitih stručnih skupova vjeroučitelja po hrvatskim nadbiskupijama i biskupijama na kojima sam mogla dobiti one vjeroučitelje koje sam prethodno planirala intervjuirati, tako da je cjelokupno istraživanje trajalo od konca

kolovoza do početka prosinca 2010. godine. Tijekom vođenja razgovora nisam imala nikakvih tehničkih niti nekih drugih poteškoća. Naprotiv, gotovo svi vjeroučitelji izjasnili su se kako im je razgovor vrlo brzo protekao te da su se ugodno osjećali i za njih je to bila kao jedna vrsta duhovne obnove.

5. Cilj istraživanja

Cilj navedenog empirijskog istraživanja je analizom empiričke deskripcije stvarnog stanja prirode duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika na službi u hrvatskom školstvu i komparacijom njezinih rezultata s idealnim konceptom, utvrditi obujam slaganja, odnosno neslaganja s vrhunskim obzorjem duhovnosti. Ustvari, želi se dobiti što obuhvatnija i utemeljenija informacija o naravi duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj, odnosno kako i na koji se način ova integrativna stvarnost njegove osobnosti odražava na suvremeno crkveno-društveno područje. Pritom se išlo za tim da se dođe do spoznaja koliko je sam vjeroučitelj svjestan važnosti duhovne dimenzije u svom vjeroučiteljskom pozivu i poslanju te kako se ona na konkretan način očituje u svakodnevnom životu, čime se i na kojim izvorima hrani i napreduje, kako i na koji način ona utječe na njegov rad u školi te kako ju dalje formirati da ostane na zahtjevnom stupnju autentičnosti i svjedočanstva života. Središnja pitanja ovoga istraživanja u nešto širem obliku od onoga gore bila su sljedeća: Što podrazumijevate pod pojmom duhovnosti vjeroučitelja laika? Može li se danas govoriti o vjeroučiteljevu pozivu i poslanju u suvremenoj hrvatskoj školi? Koji su to konkretni načini očitovanja vjeroučiteljeve duhovnosti u svakodnevnom životu. U čemu je bit crkvene dimenzije vjeroučitelja laika? Je li duhovnost vjeroučitelja nešto statično ili proces trajnog rasta i napredovanja? Na kojim se izvorima napaja duhovnost vjeroučitelja laika? Kako i koliko vjeroučiteljeva duhovnost utječe na rezultate i uspješnost rada u školi? Pitanje odgovornosti za dosadašnju duhovnu formaciju i kako dalje? Što je to bez čega je duhovnost vjeroučitelja laika nezamisliva? Mora se priznati da cjelokupno područje duhovnosti vjeroučitelja na hrvatskom jezičnom području još uvijek nije dostatno istraženo. To svakako potvrđuje i nedostatak literature, koja je u odnosu na ovu problematiku prilično oskudna. S druge strane treba priznati da ovaj istraživački projekt nailazi na svoje granice koje ne treba prešutjeti. Činjenica je da se ovo kvalitativno istraživanje zbog maloga broja i neprobalistički odabranog uzorka intervjuiranih osoba ne može smatrati reprezentativnim za cjelokupno stanje duhovnosti vjeroučitelja laika u Hrvatskoj. Kako bi se postigla potrebna reprezentativnost, bilo bi dobro u kasnijim istraživanjima ovog fenomena raditi metodom

anketnog istraživanja, koja bi obuhvatila daleko veći broj vjeroučitelja odabranih po slučaju te na taj način upotpuniti cjelokupno istraživanje o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.

Procjenjuje se da će disertacija svojim rezultatom pružiti vrijedne informacije o stanju duhovnosti vjeroučitelja laika vjernika u Hrvatskoj. Tim rezultatom moći će se prevladati improvizirane i netočne procjene toga predmeta, što će poslužiti za inovaciju novoga formacijskoga *itinerara* za stjecanje inoviranoga duhovnog profila vjeroučitelja na hrvatskom jezičnom području.

6. Vrednovanje i sadržajna analiza podataka

Kad se radi o vrednovanju i sadržajnoj analizi kvalitativnih podataka dobivenih tijekom kvalitativnog istraživanja u suvremenoj sociološkoj literaturi postoji toliki broj mogućnosti koliko i samih tipova intervjua. M. B. Miles i A. M. Huberman, autori jednog od najopsežnijih priručnika analize kvalitativnih podataka, razlikuju tri pravca čiji se pristupi analizi uglavnom ne poklapaju.⁵²² Nas ovdje primarno zanima treća skupina čiji se autori mogu svesti pod zajedničku kategoriju socijalne antropologije zainteresirane za opis pojava svakodnevnog života, koja prilikom analize sažimlje i kategorizira, nastojeći pri tom izgraditi i usavršiti polazni teorijski model. Unatoč različitostima kvalitativne analitičke metode, posebice one koje su najrasprostranjenije, ipak sadrže i određene zajedničke elemente. Ovaj je pristup ujedno i najbliži onome što se dosad uobičavalo smatrati temeljnim ciljevima analitičkih postupaka koji se mogu ukratko svesti na tri međusobno povezana postupka: redukcija podataka, prikazivanje podataka i izvođenje zaključaka.⁵²³

Uvažavajući teorijska promišljanja poznatog hrvatskog znanstvenog teoretičara u kvalitativnom istraživanju G. Milasa, u istraživanju sam se također odlučila za generalnu strukturu vrednovanja, koja se prema S. Lamneku sastoji od četiri i više pragmatički shvaćenih faza.⁵²⁴ U prvoj fazi, tzv. transkripciji, cjelokupan materijal sa zvučnoga zapisa prenosi se u čitljiv oblik otipkan u upotrijebljenom svakidašnjem govoru. Pritom se obilježavaju i neverbalni aspekti razgovora (npr. stanke, kašljanje, smijeh, zastajkivanja, prekidi i sl.). Nakon transkripcije svih provedenih razgovora te uspoređivanja sa snimkom na diktafonu, kako bi se ispravile eventualne pogreške pri tipkanju ili slušanju, dobila sam preko tri stotine stranica pisanog radnog materijala. Svi razgovori su u originalu spremljeni na

---

⁵²² Usp. Matthew B. MILES, A. Michael HUBERMAN, *Qualitative Data Analysis: An expanded sourcebook*, Thousand Oaks, 1994; citirano prema: Goran MILAS, *Istraživačke metode*, 601.

⁵²³ Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode*, 601-602.

⁵²⁴ Usp. Siegfried LAMNEK, *Qualitative Sozialforschung*, 108-110.

DVD-u koji je sastavni dio dokumentacije. Intervjuirane sudionike u razgovoru šifrirala sam tako da je svaki ispitanik označen početnim slovom imena i prezimena te starosnom dobi i godinama radnog staža provedenog u školi.

U drugom metodološkom koraku posvetila sam se obradi svakog pojedinog intervjua, s ciljem da cijeli materijal smisleno i primjereno povežem u jednu cjelinu. Pritom se posebna pažnja pridaje onome što je bilo važno i tipično za pojedini razgovor, a manje važne stvari, koje se ne tiču izravno razgovora, nisu uzete u obradu. Vodeći aspekti za to određivani su prema upitniku, odnosno prema spoznajnom interesu. Zatim sam na taj način sažeti tekst nastojala komentirati kako bi napravila karakterizaciju odnosnoga intervjua.

U sljedećoj fazi vrednovanja trebalo je otkriti izuzetne zajedničke i razlikovne točke u cjelokupnom predočenom materijalu. Time su jasno došle do izražaja osnovne tendencije koje su se pokazale tipičnima i relevantnima za neke ili sve intervjuirane vjeroučitelje. Osim toga prikazane su i interpretirane najrazličitije vrste ispitanika kroz njihove izjave i informacije.

Nakon ovog postupka vrednovanja, koji je imao zadatak da sav postojeći materijal postupno reducira, provjerila sam i prekontrolirala, zbog mogućih pogrešaka, još jednom zaključke na temelju potpune transkripcije. Pritom nisam otkrila nikakve pogreške, zato što sam se tijekom cijeloga vrednovanja uvijek iznova vraćala i gledala u tekst potpune transkripcije, a ako je bilo potrebno, provjerila bih i zvučne zapise.

Što se tiče sadržajne analize i interpretacije cjelokupnog istraživačkog materijala, koristila sam se sugestijama i teorijskim postavkama G. Milasa te postupcima Mayringove kvalitativne analize,⁵²⁵ čiji pristup u tradicionalnim kvalitativnim društvenim istraživanjima slijedi otvoreni pristup prema tekstu. Nakon svakog tematskog područja ovoga istraživanja, koja su prethodno opisana u provedbi intervjua, najprije sam sabrala bitne odrednice svakog razgovora. Najvažnije izjave iz intervjua sam parafrazirala, odnosno prevela na jedinstven standardni hrvatski jezik, a zatim generalizirala na razini apstrakcije, odnosno zaključivanja. Tijekom čitave sadržajne analize stalno sam uzimala u obzir cjelokupni istraživački materijal, vraćajući se uvijek iznova na neposredni kontekst odnosnoga mjesta u intervjuu. Kako bi pokazala što potpuniju sliku cjelokupnoga rada, u daljnjem sam koraku nastojala čitav istraživački materijal strukturirati prema određenim sadržajnim područjima. Rezultati sadržajne analize su zatim protumačeni s obzirom na interese istraživanja, dok su neki pojedinačni sudionici razgovora poslužili kao prikaz tipičnih slučajeva.

---

⁵²⁵ Usp. Siegfried LAMNEK, *Qualitative Sozialforschung*, 207-218; Lamnek ovdje citira Mayringa navodeći da je cilj analize taj da se materijal tako reducira na način da bitni sadržaji ostanu zadržani kroz apstrakciju stvaranja jasnog, preglednog i razumljivog korpusa, koji je još uvijek odraz temeljnog materijala.

II. ANALITIČKA INTERPRETACIJA REZULTATA UTVRĐENA KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJEM

Analiza podataka utvrđenih kvalitativnim istraživanjem zaslužuje posebnu pažnju zato što su tehnike koje se pritom koriste bitno različite od onih koje se primjenjuju u kvantitativnom sociološkom istraživanju. Stoga se u pristupu analizi kvalitativnih podataka uvažavaju dosadašnja teorijska promišljanja navedenih relevantnih stručnjaka na tom području, zatim se radi cjelovitijeg uvida čitav istraživački materijal strukturira prema određenim tematiziranim područjima i na kraju se pristupa interpretaciji dobivenih rezultata.⁵²⁶

1. Poziv, poslanje i konkretno očitovanje duhovnosti vjeroučitelja

Duhovnost je stvarnost koja duboko zadire u najdublje sfere ljudskoga bića. O njoj se danas jako puno piše i govori te je na neki način postala nasušna potreba suvremenoga čovjeka. To je jedan od razloga opredjeljenja za slijedeće načela kvalitativnog socijalnog istraživanja metodom dubinskog intervjua koje započinje pitanjem što suvremeni vjeroučitelj podrazumijeva pod duhovnošću, kako ju doživljava u konkretnom životu te možemo li danas o njoj govoriti kao neizostavnoj sastavnici njegova poziva i poslanja u suvremenoj hrvatskoj školi?

1.1. Percepcija vjeroučiteljeve duhovnosti

Na kraju drugog i početkom trećeg tisućljeća u svijetu u kojem se sve više osjećaju tragovi sekularizacije, kao i opće nezainteresiranosti za religiozne sadržaje, iznenađuje nas činjenica i konstatacija obnovljenog zanimanja za duhovnost i duhovni život. Kakvo obličje poprima taj obnovljeni interes za duhovno kod suvremenog vjeroučitelja ovisi o tome kako i na koji način on sam promišlja i shvaća svoju duhovnu dimenziju, odnosno što pod njom podrazumijeva u mnoštvu današnjih raznolikih duhovnih ponuda. Naime radi se o istraživanju kojim se želi ustvrditi može li se danas, nakon više od dvadeset godina otkako je u školski odgojno-obrazovni sustav uveden konfesionalni vjeronauk, s pravom govoriti i o duhovnosti katoličkoga vjeroučitelja vjernika laika? O kakvom tipu duhovnosti se tu zapravo radi i u čemu je njezina bit?

---

⁵²⁶ Usp. Milas GORAN, *Istraživačke metode*, 601-608.

Nekoliko navedenih intervjuističkih ulomaka pružaju nam autentične odgovore o tome kako suvremeni vjeroučitelj percipira svoju duhovnu dimenziju unutar svog vjeroučiteljskog poziva i poslanja.⁵²⁷ Kao prvi reprezentativni odgovor smatram uputnim navesti *pripovijedanje* mlade sudionice razgovora iz jedne osnovne škole, koja svoju duhovnost kao vjeroučiteljica prvenstveno shvaća kroz integraciju usvojenih stručnih znanja na fakultetu i izgrađivanja osobnog odnosa s Bogom i s drugima.

„Prije svega, budući da sam se osobno zanimala za temu duhovnosti, u svoje slobodno vrijeme i u profesionalnom i amaterskom vidu proučavam duhovnu literaturu, ali ono prvo što mi pada na pamet, u biti, što me je zaintrigiralo u svemu tome, je moj osobni stav u odnosu prema Bogu. Kakvo je moje povjerenje prema onome koji me je pozvao u jedan tako kompleksan posao koji prvenstveno doživljavam, što više radim, kao jedan pravi životni poziv. Zašto sam razgraničila posao i poziv? Kad sam počela raditi, nakon tih silnih kolegija i seminara koje sam prošla na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, i kada sam nakon toga bila bačena u praksu, te se u počecima nisam snašla, shvatila sam da komponenta moje osobnosti nije bila dovoljno izgrađena. I što sam više radila s djecom i mladima, čovjek uđe u određenu kolotečinu samoga posla, uviđate da na teorijskoj razini možete jako puno dati, ali to nema onog posebnog efekta ako čovjek nije izgrađen u vjeri, tj. u svojoj osobnoj duhovnosti i u svom osobnom odnosu s Bogom. Svjesna sam da će samo izgrađivanje trajati sve do trenutka prijelaza u vječni život, ali kad se podsjetite na tu djecu koja su vam darovana, i kad čovjek malo promisli dubini te situacije i koliko vi tu možete napraviti dobrih i krivih koraka, onda se iz početka čovjek može uplašiti, što se meni dogodilo. Što duže radim to više vidim i uočavam svoje manjkavosti na osobnoj izgradnji vjere i žao mi je što sam puno puta to područje zanemarivala radi životnih okolnosti koje su me onemogućile da se više pobrinem za svoju duhovnost, a sada sam naprosto bačena u rad u školi pa i nemam tako puno vremena. Dakle duhovnost vjeroučitelja je općekršćanska duhovnost, ali ona ima i svoju specifičnost, a to je moje vjeroučiteljsko poslanje u školi i kada dođete pred djecu, mlade i kolege u školi, pred roditelje bez dimenzije svjedočanstva vjere, vi niste, zapravo, nitko i ništa. To je moje osobno iskustvo... Drugim riječima, mi danas s pravom možemo govoriti o duhovnosti vjeroučitelja. Apsolutno treba govoriti o duhovnosti vjeroučitelja, jer ovaj životni splet okolnosti da se posao čisto izvršava od 8 do 14.30, i poslije toga više te nije briga do sljedećeg dana, to doista može čovjeka iznutra umrtviti. Ako vi ne shvatite da svakodnevna molitva, klanjanje, misa, ispovijed, taj živi sakramentalni život, nije prisutan kod vjeroučitelja, onda je to sve skupa ništa, a to drugim riječima znači biti vjeroučitelj dvadeset četiri sata. Bez te duhovne izgradnje nemoguće je odgovoriti tom pozivu, iako ima ljudi iz drugih predmeta koji svoju vjerničku dimenziju žive otvoreno i svjedočki, ali na njih nitko neće uprijeti prostom ili nešto posebno očekivati. Ipak je

---

⁵²⁷ Promišljajući o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, treba uvijek imati pred očima tu manje-više naglašenu individualnu i originalnu stranu svakog pojedinog vjeroučitelja, koja ovisi od njegova temperamenta, okruženja u kojem dotični vjeroučitelj živi, a iznad svega od dara Duha Svetoga. Ta stvarnost je potvrđena i u ovom istraživanju, jer je svatko od sudionika razgovora na sebi svojstven način spontano iznio ono najdublje što u sebi nosi i kako promišlja o duhovnoj razini svoga općekršćanskog, vjerničkog, pa prema tome i vjeroučiteljskog bića. Upravo su po tome i karakteristična kvalitativna istraživanja, jer se u njima vrednuje skoro svaka riječ, bilo izgovorena ili ne izgovorena, svaka gesta te sve ono što je prisutno u jednom dubinskom intervjuu. Stoga se pri selekcioniranju pojedinih intervjuističkih ulomaka trebalo voditi kriterijima da tijekom cjelokupne analize i interpretacije rezultata istraživanja budu zastupljeni svi sudionici razgovora, ravnomjerno raspoređeni prema tematskim područjima, odnosno upitima koji su im postavljeni.

duhovnost vjeroučitelja nešto specifično, nešto što je duboko u službi vjeroučiteljeva poziva i poslanja” (K. Č, 26, 3).

Vjeroučitelj koji radi u srednjoj školi, a pripada skupini mlađe životne dobi, na sebi svojstven način *pripovijeda* o tome što podrazumijeva pod pojmom duhovnosti vjeroučitelja, ističući pri tom važnost iskustvene dimenzije svoje duhovnosti koju svesrdno nastoji prenijeti na svoje vjeroučenike.

„Meni je kao vjeroučitelju laiku potrebno istinsko iskustvo i susret s Bogom zbog čega sam na trećoj godini studija htio odustati zato što nisam imao hrabrosti stati pred učenike ako to doista ne živim, jer znam da neki moje kolege ne žive ono što govore. Taj osobni susret s Bogom svakodnevno me je hranio da sam prethodno, pomolivši se, mogao sa sigurnošću počiti u susret svojim učenicima sa sviješću da će sve biti u redu. Moja duhovnost kao vjeroučitelja laika prvenstveno se bazira na tom iskustvu. Kad sam ujutro u mogućnosti, prije škole odem na misu, a nakon mise ostanem neko vrijeme u razmatranju, jer meni je to jako važno da mogu počiti s Isusom u školu. Taj odlazak na misu baca na moj rad s učenicima sasvim drugu sjenu i to mi je cilj da budem povezan s Isusom, mojim Učiteljem. Danas se s pravom može govoriti o duhovnosti vjeroučitelja, a ja bih rekao i mora se još više govoriti, jer ako on nema duha, pitanje je što to uopće on zastupa”. (I. B, 35, 8).

Za sudionicu razgovora koja pripada skupini starije životne dobi nije bilo jednostavno odgovoriti na postavljeno pitanje. U svakom slučaju duhovnost vjeroučitelja laika stavlja u funkciju njezina poziva i poslanja.

„Mogu reći da je to za mene kompleksno pitanje. Duhovnost vjeroučitelja, pa to je apsolutno duhovnost koja je vezana uz njegov poziv, njegovo zvanje i njegov rad. Vjerojatno je taj poziv i proizašao iz te njegove duhovnosti. To je jedan poziv, jedna želja, i znam po sebi i kolegama da je to nešto što je u meni, i što mi ne ide u glavu da je On taj koji me je pozvao, tako da mi ne preostaje drugo, nego krenuti za njim tim putem i stalno se preispitivati o svojim namjerama i djelovanju. Iz te duhovnosti proizlazi naše zvanje, i to je jedna funkcionalna duhovnost. Duhovnost je božanska dimenzija koja je svojstvena svakom čovjeku, a onda na poseban način vjeroučitelju. To je nešto posebno što je Bog darovao čovjeku, tu božansku iskru u njemu koja ga nosi i daje smisao cjelokupnom njegovom životu” (J. G, 41, 10).

Oženjeni vjeroučitelj, otac petero djece, pod duhovnošću vjeroučitelja vjernika laika prvenstveno podrazumijeva svakodnevno prakticiranje življenje vjere ponajprije u svojoj obitelji, zatim i sa svima onima koje susreće na svom životnom putu.

„Za mene je duhovnost vjeroučitelja zapravo u tome kako ja kao vjernik živim svoju vjeru i kako se odnosim prema obitelji, ljudima s kojima se susrećem i djecom u školi. Mislim na svoju živu vjeru koju nastojim živjeti u svakodnevnom životu. Duhovnost vjeroučitelja je prvenstveno općekršćanska duhovnost, ali mi smo kao vjeroučitelji pozvani da na jedan poseban način tu svoju vjeru još snažnije i istinskije živimo tako da djeca dok promatraju mene i način na koji konkretno živim svoju vjeru i svoje životne stavove uviđaju da li je to ona življena vjera ili je to samo ona naučeno prezentirana, koja nema u sebi nikakve dubine niti života. Dakle za mene je bit

vjeroučiteljske duhovnosti u tome da svoju vjeru živim i prenosim na što autentičniji način” (T. B, 38, 11).

Jedna druga vjeroučiteljica koja se ne smatra samo običnom vjernicom laikinjom, potvrđujući također primat duhovnog života bilo u vlastitoj obitelji ili na području škole, specifičnost vjeroučiteljske duhovnosti vidi upravo u svom crkvenom poslanju.

„Pod duhovnošću vjeroučitelja vjernika laika podrazumijevam prvenstveno da vjeroučitelj mora u duhu biti povezan s Bogom i da iz te duhovnosti izvire i sve ono ostalo što ga čini vjeroučiteljem. Specifičnost te duhovnosti sastoji se u tome što on živi i djeluje u krugu svoje obitelji, a onda i na području škole u kojoj radi. Istina, kao vjeroučiteljica sam profesionalno usmjerena na područje svog rada u školi, međutim ja nisam samo obična vjernica laikinja, nego sam od Boga pozvana i poslana od Crkve da živim i djelujem u skladu s crkvenim naukom kako u školi tako i u današnjem suvremenom društvu. Zato smatram da prvenstveno trebam biti moralna, a i duhovna osoba povezana s Crkvom te da se sav moj život i djelovanje treba uskladiti s Crkvom i za Crkvu” (E. D, 35, 12).

Iz intervjua s jednom sudionicom razgovora, koja je osim religiozne pedagogije i katehetike završila i još jedan fakultet iz društvenog područja, može se jasno zaključiti da specifičnost vjeroučiteljeve duhovnosti leži u njegovu poslanju od strane Crkve. Poseban naglasak stavlja na činjenicu da se radi o konkretnom vjerniku laiku bilo oženjenom ili ne, koji je također pozvan dati kvalitetan i učinkovit odgovor na potrebe suvremenoga svijeta u kojem živi i djeluje, a za to treba biti prožet Duhom Svetim te neprestano njegovati svoju duhovnu dimenziju, kojoj se danas poklanja premalo pozornosti.

„Mislim da mora postojati duhovnost vjeroučitelja vjernika laika, da je specifična i o njoj treba govoriti. Budući da smo mi laici u svijetu, naša je duhovnost prema tome specifična, treba ju razvijati, ali se tome nažalost ne posvećuje dovoljno pažnje i ne pridaje joj se dovoljno prostora, jer se vrlo često tijekom studija naglasak stavlja na obrazovanje, a pogotovu kad se krene raditi u praksi, onda se ta duhovna dimenzija svodi na duhovne vježbe koje su relativno rijetke, odnosno to je prepušteno inicijativi svakoga od nas vjeroučitelja... Za mene je duhovnost vjeroučitelja takva da joj je korijen u crkvenosti, zato što mislim da onaj tko nije ostvario vezu s Crkvom, a krenuo je u vjeroučiteljski poziv iz nekog drugog motiva, da je zalutao i da će vrlo brzo isprazniti svoje baterije koje će mu vjeroučiteljska služba i svakodnevne teškoće sa sobom donijeti. Drugim riječima, ako on nije čovjek Crkve, a to je ta specifičnost, jer ga upravo ta Crkva šalje u svijet da naviješta Radosnu vijest, naučava i svjedoči to što je naučio, teško da će moći ispuniti svoju zadaću. Dakle radi se o općoj kršćanskoj duhovnosti koja ima svoje specifičnosti po tome jer se nadograđuje življenjem vjere i radom s onima kojima smo poslani bez obzira na dobnu skupinu. Znači vjeroučiteljeva duhovnost se mora najprije učiniti vidljivom u školi, a to znači konkretizirati ju djelima ljubavi i svakodnevno hraniti, napajajući se iz pravog izvora koji se zove Isus Krist. Ona se istina razlikuje od duhovnosti jedne časne sestre kao što si ti ili jednog svećenika, jer htjeli mi to priznati ili ne, mi laici živimo u svijetu drugačijim životom nego što vi živite. Kao majka, supruga, vjeroučiteljica, imam sigurno drugačiji dnevni ritam nego što ga ima jedan svećenik, redovnica ili redovnik. Sigurno je da moja

duhovnost treba biti hranjena i molitvom i misom, ja nemam vremena provesti u molitvi onoliko vremena kao što ga provodiš ti, ali ću nastojati svoj posao od pranja suđa do rada u školi i sve ono što radim učiniti molitvom, odnosno posvećenošću tom pozivu koji mi je darovan (G. B, 48, 14).

Duhovnost vjeroučitelja je jedna od bitnih sastavnica njegovog općeljudskog i vjerničkog života, a njezina se specifičnost sastoji upravo u tome da vjeroučiteljeva duhovnost nije samo duhovnost običnog vjernika laika, nego je ona ipak drugačija, naglašenija, istinskija, ona koja se konkretno očituje u svakodnevnom životu kroz njegovo poslanje u školi.

„Ne bih previše izdvajala tu duhovnost vjeroučitelja od obične kršćanske duhovnosti, premda bi duhovnost vjeroučitelja trebala biti malo naglašenija zbog poslanja koje imaju vjeroučitelji u svijetu. Međutim problem je ako vjeroučitelj nema ni ono temeljno, a pogotovo da bi dao nešto više. Ako mene netko pita što je to duhovnost? onda bih mu odgovorila da je to moj kršćanski život, ili kad čovjek u svom životu stavi one vječne stvarnosti ispred onih prolaznih. Morat će se više govoriti o duhovnosti vjeroučitelja da bi se u društvu nešto promijenilo nabolje, jer su vjeroučitelji u školi zauzeli jedno veoma važno mjesto, a to je dobro zbog poslanja koji vjeroučitelj ima u školi i u svijetu. Znači ako sam prenositelj Radosne vijesti, ja mogu govoriti samo o onom blagu mudrosti i znanja koje u sebi nosim, međutim problem nastaje onda kada vjeroučitelj nema za cilj prenijeti sadržaje vjere na svoje učenike ili druge ljude tako da ih učini senzibilnijim za njihovu duhovnost. Drugim riječima, ako već govoriš, onda svjedočiš svojim životom to što govoriš, inače drugoga puta nema. Mislim da je duhovnost vjeroučitelja duša svake metode i svaka metoda pada ili je jednostavno nema ako nema te duhovnosti! (M. Š, 38, 14).

Svijet u kojem živimo, kolege s kojima radimo, roditelji, a posebno vjeroučenici kojima smo prvenstveno poslani, očekuju od nas vjeroučitelja *živu vjeru* koja je transparentna u našem životu i djelovanju, ističe vjeroučiteljica koja je u školskom odgojno-obrazovnom sustavu od samog početka uvođenje vjeronauka u hrvatske škole.

„Specifičnost je u tome što smo mi vjeroučitelji, ja bih rekla, na neki način *sol zemlje i svjetlo svijeta*, koliko god mi to nijekali. U početku se to nekako negiralo, ali sada sve više uviđamo da mi to trebamo biti zato što smo kao vjeroučitelji u svijetu više na udaru. Čini mi se da bi trebali biti više prepoznatljivi po konkretnim oblicima kršćanskog života, jer ljudi nama lakše prilaze iako smo laici. Za razliku od vas koji ste vidljivi* smatram da je jako bitno da se i mi kao vjeroučitelji moramo svojim životom za to izboriti da budemo taj vidljivi znak bilo da živimo sami, u obitelji ili u našim župnim zajednicama, u školi ili u zbornici. Ja nisam vjeroučiteljica samo tri ili pet sati, nego sam vjeroučiteljica i u autobusu, na igralištu, u samoposluzi i na ulici, kamo god pođem, svugdje gdje jesam pozvana sam živjeti svoj poziv i poslanje onako kako se od mene kao vjeroučiteljice očekuje” (M. E, 58, 19).

* *Mislila je na nas Bogu posvećene uniformirane osobe.*

Pripovijedanje vjeroučitelja koji radi u srednjoj školi te svoju vjeroučiteljsku duhovnost bazira na svjedočkom iskustvu vjere potvrđuje činjenicu koju su već izrekli

njegove kolege u osnovnim školama da s godinama raste dublja svijest i odgovornost potrebe življenja i prenošenja tog iskustva na mlađe naraštaje koje susreće u školi.

„Pod duhovnošću vjeroučitelja prvenstveno mislim ono što vjeroučitelj ima u sebi, ono što je bitni dio njegovog habitusa ili njegovog nutarnjeg bogatstva, a da to nužno nije primio na fakultetu formirajući se za vjeroučiteljski poziv. A gdje je on to stekao, to je sad drugo pitanje. Zna se da je fakultet znanstvena ustanova, i tamo se ne uči moliti. Međutim pod duhovnošću se podrazumijeva ta iskustvena dimenzija, tj. da ona znanstvena istina koju je upio kao bitni sadržaj mora imati praktičnu stranu. Ta praktična strana za mene je kako moj život svjedoči o onome što ću ja danas-sutra prenositi djeci. Znači to je prvenstveno jedna iskustvena dimenzija. Zatim je to znati uvijek na novi način pronalaziti to iskustvo, znači proširiti ga, znači sve bolje i bolje vjerovati... Ako iz poznavanja te duhovne dimenzije čovjeka, dakle poznavanja sebe, svoje neizmjerne duhovne gladi za smislom, za istinom, za ljubavlju, ljepotom, dobrotom, ako iz toga meni Evanđelje daje odgovore na temeljna ljudska pitanja, onda ću ja sigurno autentično zračiti onim što u sebi nosim. Znači moja duhovnost kao vjeroučitelja je nešto što mene uvodi u praksu, čini me sposobnim da budem svjedok, pretvara me u jednog vjerodostojnog čovjeka, čuva me da ne budem samo čovjek znanja, nego da budem kompletan. U tom smislu duhovnost je nešto što se možda u prvi mah formalno ne traži, pogotovu za nas koji radimo u civilnim školama, ali se itekako gleda iz čega ja nastupam. To svi ljudi oko mene vide, to vidim ja, djeca i mladi s kojima radim. Prema tome duhovnost je onaj skriveni dio mene, to su kao korijeni jednog stabala, o tom se ne priča, ali se ona mora imati i jasno se vidi u životu vjeroučitelja” (I. L, 53, 19).

Analizirajući promišljanja o tome što intervjuirani vjeroučitelji koji rade u osnovnim i srednjim školama bilo mlađe ili starije životne dobi podrazumijevaju pod pojmom duhovnosti vjeroučitelja, dolazimo do sastavnih elementa duhovnosti, koja se s pravom može nazvati duhovnošću vjeroučitelja vjernika laika.

Sudionici razgovora mlađe životne dobi uglavnom navode osobni odnos s Bogom koji se živi i očituje kroz sakramentalni i molitveni život, čitanje Svetog pisma, povezanost s Crkvom, čija se specifičnost očituje u službi vjeroučiteljeva poziva i poslanja u školi s naglašenom svjedočkom dimenzijom.

Vjeroučitelji starije životne dobi se u svojim promišljanjima o duhovnosti vjeroučitelja u bitnom ne razlikuju od vjeroučitelja mlađe životne dobi. Ono što je za njih karakteristično jest upravo stanovita dobna i duhovna zrelost koja se očituje u tome da se daleko osobnije, dublje, cjelovitije i angažiranije postavljaju prema svojoj duhovnoj dimenziji koja se prvenstveno očituje kao Božji život u njima i njegovo očitovanje u svakodnevicu, odnosno kao božanski poziv koji u sebi uključuje i poslanje. Nadalje važno je spomenuti promišljanja o duhovnosti vjeroučitelja oženjenih sudionika razgovora starije životne dobi, koji poseban naglasak stavljaju na činjenicu da se tu radi o konkretnom vjerniku laiku bilo oženjenom ili ne, koji je također pozvan dati kvalitetan i učinkovit odgovor na potrebe suvremenoga svijeta

u kojem živi i djeluje, a za to treba biti prožet Duhom Svetim te neprestano njegovati svoju duhovnu dimenziju, kojoj se danas poklanja premalo važnosti. Drugim riječima, možemo s pravom konstatirati da se radi o funkcionalnoj duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, što potvrđuju i suvremena teorijska istraživanja.⁵²⁸

Različita promišljanja intervjuiranih vjeroučitelja mlađe i starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama zaključno možemo svesti na zajedničku osnovu, a ta je da se danas ne samo može nego i mora govoriti o vjeroučiteljevoj duhovnosti, jer je ona temeljna pretpostavka za bilo koji ozbiljniji i plodonosniji rad na području odgoja i obrazovanja u vjeri. Pod pojmom duhovnosti vjeroučitelja sudionici razgovora prvenstveno podrazumijevaju opće kršćansku duhovnost, čiju specifičnost otkrivamo u biti vjeroučiteljeva poziva i poslanja.⁵²⁹ Dakle ovdje se radi isključivo o svjetovno laičkoj duhovnosti, koja se bitno razlikuje od svećeničke i redovničke, jer vjeroučitelj nije samo obični vjernik laik, nego je primarno čovjek Crkve pozvan i poslan u njezino ime životno svjedočiti svoje posvećenje u školi, društvu i svijetu u kojem živi. Stoga na bit vjeroučiteljeve duhovnosti spada pronaći svoje pravo mjesto u Crkvi i društvu, odnosno školi u kojoj živi i djeluje, tako da nadasve bude otvoren onome što Bog čini u njegovu životu, a to drugim riječima znači, prepoznavanje Boga u svakodnevicu i prepuštanje njegovu vodstvu. Ako bude znao i sam učiti od Učitelja, nema sumnje da će to blago mudrosti i znanja prenositi drugima ne samo riječima, nego prvenstveno djelima, svojim vjerničkim iskustvom, a to je upravo ono što suvremeni čovjek od njega očekuje – svjedočku dimenziju njegove duhovnosti. Na temelju toga proizlazi da suvremeni hrvatski vjeroučitelj, promišljajući o svojoj duhovnosti, shvaća da njezinu bit treba tražiti u poslušnosti Učitelju, a to znači umjeti živjeti od njegove blizine i njegove riječi na način da se stavi ne samo u službu poruke koju prenosi drugima, nego i u službu ljudi koji slušaju tu poruku.

1.2. Motivacijsko obrazloženje vjeroučiteljskog poziva i poslanja

U odgovorima na pitanje što podrazumijevaju pod duhovnošću vjeroučitelja, intervjuirani vjeroučitelji na neki način već indirektno daju naslutiti da njezino utemeljenje

---

⁵²⁸ Usp. Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, 745-766. Kad se na profesionalno stručno-teorijskoj razini promišlja o temi duhovnosti vjeroučitelja, važno je naglasiti da među ostalim stručnjacima na tom području, jedino francuski kateheta J. Colomb, *padre della catechetica moderna* (otac moderne katehetike), potvrđuje da se tu radi o *funkcionalnoj duhovnosti*, čije karakteristike proizlaze iz same službe koju vjeroučitelj vrši u školi poslan u ime Crkve.

⁵²⁹ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 202-203. U promicanju slike Crkve II. vatikanskog sabora sve se više i u praksi izričito priznaje specifični *ministerij* vjeroučitelja/katehete vjernika laika.

proizlazi iz njihova poziva i poslanja, a neki od njih su to čak i izričito spomenuli. Postavljanje drugog pitanja na pomalo neobičan i indirektan način upravo je išlo u smjeru ciljanog zadatka: *Obrazložite što Vas je motiviralo da ste jednoga dana donijeli odluku za rad u nastavi školskog vjeronauka?* U oživljavanju svojih sjećanja sudionici razgovora su se vratili u prošlost te počevši od obiteljskog ognjišta, preko mladenačkih dana provedenih u osnovnoj i srednjoj školi, opredjeljenja za studij teologije ili religiozne pedagogije i katehetike, pripovijedajući došli do situacije u kojoj se konkretno nalaze, ističući pritom potpuno svjesno i odgovorno da se danas s pravom može i treba govoriti o vjeroučiteljskom pozivu kao nezasluženom Božjem daru za koji se čovjek svjesno i slobodno opredjeljuje.

Da je vjeroučiteljski poziv, koji s vremenom spontano prerasta u poslanje, kompleksna i nepredvidiva stvarnost, upućuje na činjenicu da je u tom procesu sam Bog na djelu, dok je pozvana osoba samo subjekt koji se slobodno odaziva ili ne prihvaća ponuđenu datost, potvrđuje i najmlađa sudionica razgovora, koja na početku nije do kraja razumjela smisao svoje formacije. Tek je tijekom studija i radnog iskustva od dvije godine počela shvaćati da se i kod nje doista radi o pozivu božanske naravi. Ovo je tipičan primjer kako se uvjetovana ili sekundarna motivacija transformirala u primarnu motivaciju.

„Kod mene je to išlo malo drugačije, ja sam htjela nešto drugo, isto rad s djecom, ali ne na taj način kao vjeroučitelj, nego sam htjela biti učiteljica ili studirati psihologiju, međutim nisam uspjela upisati fakultet, i evo, saznala sam preko svog župnika za Teološki fakultet, na koji sam se uspjela upisati. Prve godine studija mi je bilo teško, jer ja inače jesam vjernik i iz vjermičke obitelji, ali mi je bilo teško naviknuti se na molitvu i na činjenicu da mi predaju svećenici.* Poslije mi je sve to bilo normalno, i ja mislim da je na fakultetu taj moj poziv bio na neki način jasnije definiran. Kažem na početku nisam to htjela, ali poslije se to iskristaliziralo, sve me je počelo zanimati i sad sam s time jako zadovoljna. Sad vidim da mi taj posao, ne mogu ga nazvati samo poslom, nego taj vjeroučiteljski poziv, pomaže u mom daljnjem napredovanju. Posao je meni onako više nešto službeno, znači samo posao, a poziv je ipak nešto drugačije, da mogu djeci prenijeti svoju vjeru, to što sam naučila na fakultetu, što sam naučila u obitelji itd. Uvjerena sam da me je Bog pozvao. Možda je to mene unutra mučilo, i ja ni sama nisam znala, premda sam ja htjela nešto drugo, a kasnije se to iskristaliziralo. Sada mislim da definitivno to nije samo posao koji treba odraditi i na kojem moramo biti u određeno vrijeme u školi, nego kako sam već rekla, to je nešto drugo, i sasvim drugačije pristupam tom satu i radu s djecom, jer se tu radi o božanskom pozivu” (H. D, 25, 2).

* *Svojim gestama je odavala kao da je djelovala pomalo zbunjeno.*

Ne treba zanemariti činjenicu da su i neke osobe, okolnosti ili životne situacije bile odlučujuće u prepoznavanju i odgovoru na taj poziv, o čemu pripovijeda i svjedoči sudionik razgovora koji je primarno želio biti svećenik da bi s vremenom otkrio svoj pravi vjeroučiteljski poziv.

„Kod mene je bilo malo drugačije, želio sam raditi u školi i predavati povijest ili geografiju, to me je oduvijek privlačilo, ali što se više približavalo vrijeme upisa na fakultet, promišljao sam da idem na Teologiju. Na taj moj izbor najviše je utjecao vlč. M, koji je vodio zajednicu mladih u mojoj župi gdje otkrivam svoj poziv ili buduće zvanje. Teologiju sam upisao kao laik, bio sam i u bogosloviji dvije godine i kasnije sam napustio, jer me je to razočaralo, tako da sada imam jedan drugi poziv, a to je vjeroučiteljski. U biti su mi ta dva poziva dosta slična, naviještanje Evanđelja u školi. Nekako sam se našao u tom vjeroučiteljskom pozivu i volim to raditi. Taj me rad potpuno ispunja, jer kad uđem u razred, osjećam se kao kod kuće, i kad vidim tu djecu, kao da su to sva moja djeca. To je nešto što je jače od mene, naprosto volim svoj poziv i radim u školi svim srcem (D. Ž, 29, 3).

O tome kako vjeroučiteljski poziv uključuje proces traženja kroz vrijeme kriza i nesigurnosti, ali se na koncu jasno razotkriva kao nešto što čovjeka bitno određuje svjedoči i primjer sudionice razgovora koja se točno sjeća samih početaka svog vjeroučiteljskog poziva koji joj je s vremenom postajao sve jasniji i određeniji.

„Danas kad razmišljam o tome mislim da je Bog sve to vodio da upišem upravo taj fakultet, jer je bilo puno tih putova kojima sam mogla otići, a ovaj fakultet mi i nije bio prioritetan. Prvo sam upisala srednju medicinsku školu, a to je za mene bilo previše bolno, i onda sam se odlučila studirati predškolski odgoj ili psihologiju, ili da budem učiteljica hrvatskog jezika. Točno se sjećam početka tog poziva u četvrtom razredu srednje škole. Na jednom vjeronaučnom satu vjeroučiteljica je govorila o euharistiji. Ona je to nama nekako tako živopisno, iskreno i svjedočki govorila kroz simbole, tako da sam ja u jednom trenutku pomislila da bih voljela biti na njezinom mjestu. I upravo to što sam onog časa na satu osjetila, došla do nečega novog, da to što sam puno dublje spoznala na razini srca želim i ja tako u drugima probuditi. To me je malo po malo počelo voditi u tom smjeru i, nakraju, zaista se Bog poslužio sa mnom da sam upisala Katolički bogoslovni fakultet. Što za mene znači taj vjeroučiteljski poziv?* Što se tiče tog mog poziva, tu je bilo puno kriza, tako da sam malo po malo došla do jednog zasićenja, ili sam možda u to krenula na pomalo naivan način, jer na fakultetu puno manje dobivate to što se tiče razine duha i srca, nego je sve to više teorijski postavljeno. Bilo je tu puno previranja, i nekako kao da je moja duhovnost patila. Imam osjećaj kao da sam bila prepuštena sama sebi, ali evo, sada, od kako sam završila taj fakultet, i kako već tri godine radim, ponosna sam, a opet s druge strane znam da je to Božje djelo. Da, to je poziv i znam da kod Boga nema ništa kratkoročno, jer nas upravo on teše kao ono kad kipar pravi skulpturu, da bi nakraju to u biti znali cijeliti. On nas kroz to ojačava, pročišćava ono čisto ljudsko i grešno u nama, kako bismo mu mogli srcem služiti. Za mene je taj vjeroučiteljski poziv u odnosu na druge nastavnike u školi nešto veličanstveno, duhovno, veliko, uzvišeno, božanstveno, koji put zahtjevno i teško. Ako smo s Njime, ako se Njemu uvijek iznova vraćamo, ako se nekako napajamo s tog izvora Božje riječi, onda je to ujedno i jedno bogatstvo” (A. K, 27, 3).

* Tu se malo zamislila, a zatim nastavila pripovijedati.

Jedna druga sudionica razgovora potvrđuje činjenicu da se vjeroučitelji starije životne dobi, pa prema tome i dužeg radnog iskustva, prema svom vjeroučiteljskom pozivu i poslanju

odnose daleko svjesnije i odgovornije, što se jasno očituje kroz autentičnost njihova života i djelovanje u školi.

„Danas se može govoriti o tom vjeroučiteljskom pozivu, baš sam danas nešto o tome razgovarala sa svojom kolegicom. Još kao dijete osjećala sam ta posebna pitanja o Bogu i tražila na njih odgovore. Odgojena sam u kršćanskoj obitelji, kao dijete sam išla u Crkvu i na vjeronauk, pitala sam se o smislu života, i kasnije, kako sam odrastala, promišljala sam da bi bilo lijepo studirati teologiju, premda sam jako voljela i književnost. Prvo sam mislila kako ću upisati književnost i teologiju, međutim Božji su putovi bili takvi da sam ipak upisala samo teologiju. To mi je bila velika želja i danas sam jako sretna da sam upravo to izabrala. Iz toga se vidi da se radi o Božjem pozivu, a ako ga nema, onda je to promašaj. Znaite što, ja ću vam sad iskreno reći kako zaista ne mogu vjerovati da netko to radi iz interesa, radi plaće, jer je moj stav takav, a o tome sam pričala i sa svojim kolegama. Ne znam, ne možete vi tako dugo nešto glumiti. Vi morate prvo stajati iza toga, pa onda prenositi djeci, jer djeca izvanredno vide ako vi nešto *mutite*, i ne samo djeca, nego tako nas promatraju i drugi ljudi. Ponekad je to bilo teško, mene nekad moja djeca kod kuće upozoravaju na tu autentičnost življenja” (J. G, 41, 10).

Da se iz neobičnih životnih putova može roditi pravi vjeroučiteljski poziv koji se s godinama rada u školi profilira u iskrenu zauzetost za drugoga, ne pitajući koliko to stoji, svjedoči sudionica razgovora koja radi u srednjoj školi u specifičnim uvjetima i okolnostima. To je samo pokazatelj da se radi o nečemu što nadilazi čovjekove granice i sposobnosti, nešto što je jače i snažnije i što vjeroučitelja naprosto pokreće naprijed dok se do kraja ne ostvari u svome poslanju i crkvenoj službi.

„Može se govoriti o vjeroučiteljskom pozivu, jer ja nisam nikada razmišljala u životu da ću postati vjeroučiteljica, ali sam uvijek bila bliska Crkvi i prvo sam htjela biti redovnica. Upravo vas taj poziv tjera da ljudima želite prenijeti ono što ste vi osobno doživjeli i onda je u tom kontekstu taj poziv tako i shvaćen. Osobno, kao dijete, nisam razmišljala da ću biti vjeroučiteljica Došla sam slučajno, i onda kada sam vidjela da me to čini sretnom, da me ispunjava, da mogu nešto dati. Onda sam shvatila da bi to bilo to. Na studij sam došla tako što sam tražila fakultet koji nema puno matematike te da je tu prisutna ta humanost i vjernička dimenzija. Tako sam došla do Teološkog fakulteta, i to ne ciljano da želim biti vjeroučiteljica, nego mi se na prvoj godini svidjelo i odlučila sam ostati, ali nisam baš razmišljala da ću poći u školu raditi, ali da ću biti u tom pozivu unutar Crkve, to da. To je sve bilo samo u povojima i na to nitko nije toliko obraćao pažnju, jer se tada nije još ni znalo o tome. Danas doživljavam svoj vjeroučiteljski poziv apsolutno kao poziv, i sada stvarno mislim da je to poziv i jedno od poslanja i službi unutar Crkve, koja traži sve ono što je potrebno za svaku drugu službu, a to je intenzivan duhovni život, rad na svojoj osobnosti, općenito osobi kao vjerniku. Tek poslije određenog radnog staža provedenog u školi uviđam da je to zaista poziv i da se razlikujem od drugih kolega po tome što mi je nekako, koliko to god okrutno zvuči, više stalo do djece i mladih, zato što želim da budu sretni ljudi, a to će postati onda kada shvate Boga kao onoga koji čovjeka ljubi i poštuje ljudsku slobodu koja im se daje, jednostavno, želim da budu kvalitetne osobe. Za razliku od mene, čini mi se drugi kolege to i ne čine, da rade većinom struku, tj. ono što trebaju odraditi, a biti vjeroučitelj znači biti to dvadeset četiri sata, jer mi ne možemo otići

kući i reći baš me briga što je to i to dijete otišlo nekud van na sumnjivo mjesto gdje se može drogirati ili konzumirati alkohol i tome slično. Mi zapravo živimo s tom djecom, te nastojim, koliko god mogu uvažavajući njihovu dob, podijeliti s njima to moje vjerničko iskustvo. Sigurno je da će svaki učenik, posebno ona djeca koja imaju te *duhovne antene*, uvijek osjetiti je li pred njima stoji autentična osoba ili netko tko samo glumi tu autentičnost. Ja osobno mislim da se ne može predavati vjeronauk ako nema autentične vjere i unutarnjeg iskustva doživljaja Boga. Poziv je nešto što direktno dolazi od Boga i u tome je razlika između zanimanja i poziva, tako da mi zanimanje možemo u nekim trenucima podrediti sebi, a ovdje sam u pravom smislu službenik. I ja sam u tome sretna, unatoč svim poteškoćama, jer su i proroci bili kušani kao i mi danas. Danas s pravom mogu reći da ako nema tog poziva, to znači toga da Bog sam stoji iza mene, teško se može opstati u školi. Možda i može kao obični nastavnik, ali kao vjeroučitelj i kao osoba koja će uspjeti prenijeti Radosnu vijest, teško. Tako da sebe smatram samo sredstvom da se Bog preko mene proslavi, tj. ja sam samo kanal preko kojega se prenosi Božja riječ, i taj se kanal vidi, a gdje će svjetlo doći, to nije moje, to sam Bog usmjerava” (J. D, 36, 11).

Razgovor s jednom drugom vjeroučiteljicom također potvrđuje činjenicu da nas Bog zove preko drugih ljudi. U ovom se slučaju radi o majci, odnosno obiteljskom vjerničkom ozračju čija uloga nije zanemariva. Sudionica razgovora, za razliku od drugih, naglašava jednu drugu i veoma bitnu sastavnicu vjeroučiteljskog poziva, a to je da se u njegovu temelju nalazi općeljudska dimenzija na koju se kasnije nadograđuje ova vjernička te ukazuje na razliku između poziva i zanimanja.

„Kroz cijelo moje djetinjstvo se provlačila ta moja ljubav prema Crkvi zato što su me roditelji tako odgojili. Vjerujem da je obitelj tu jako bitna, i moji roditelji su na moj poziv za vjeroučiteljicu imali veliki utjecaj. Konkretno, moja majka je predložila nakon mature da upišem fakultet koji odgaja za vjeru. Tome sam se osobno obradovala jer tu nema matematike* i radovala sam se da ću tu moći malo više produbiti svoju vjeru. Dakle na moj su poziv utjecali moji roditelji, obiteljski odgoj i dalje kršćanski život, a i ja sam sama kao osoba to osjećala. Moji me učenici znaju pitati zašto sam to odabrala? Moram priznati da mi je teško naći neki konkretni točni razlog, naprosto ga ne znam izreći, ali kad pogledam unazad, sjetim se da sam u srednjoj školi pisala o Majci Tereziji, da sam često čitala ono u književnosti kad smo radili Pjesmu nad pjesmama, uvijek sam nekako bila naklonjena toj općeljudskoj dimenziji koja je podloga moga poziva, pa onda kasnije i vjerničkoj koju sam razvijala na teologiji. Danas trebamo i možemo govoriti o vjeroučiteljskom pozivu, istina ne kao što govorimo o svećeničkom ili Vašem, nego da možemo govoriti o pozivu koji nije samo zanimanje, nego ga shvaćam malo drugačije, u smislu da nije važno samo znanje i sve to što sam stekla na fakultetu, nego i moj konkretni duhovni život, ili to znanje provedeno u život. Ja ne bih mogla raditi taj posao bez poziva. Ako u to ne vjerujem i ako nemam taj unutarnji stav okrenutosti prema Bogu, teško ću izdržati u tom poslu. Sve to što sam učila na fakultetu sam prihvaćala vjernički, pa mi je zato danas lakše. Kad danas promatram svoj život, uviđam da me Bog vodio pravim putovima” (K. L, 37, 12).

* *Tu se nasmijala.*

Svaki se poziv, pa prema tome i vjeroučiteljski, bazira na slobodi odgovora. Budući da nas život neprestano stavlja u situacije odlučivanja, govori da poziv nije neka statična datost, nego se radi o stvarnosti čovjekova bića koja se s vremenom razvija i raste na svim razinama. Sudionik razgovora koji radi u srednjoj školi upravo pripovijeda o tom dinamizmu duhovnog života jednog vjeroučitelja.

„Jasno da je postojala, i to primarna motivacija, tj. unutarnja i vanjska motivacija. Unutarnja motivacija je Institut za teološku kulturu laika i oduševljenje predavačima kao što su J. Turčinović, T. Š. Bunić, J. Fućak, M. Mandac, A. Starić, kao i moj vjeroučitelj. S vremenom se sve to u meni razvijalo i polako, kada se ukazala ta mogućnost, osjetio sam da bi i ja volio o tome govoriti drugima. Svidio mi se rad u školi, dinamika, komunikacija susreta s raznim ljudima i razgovori. Ovdje si prepušten nekim planovima i programima, ljudskim sudbinama, i tu nema natjecateljskog duha, tu se zapravo razvijaš na svim razinama: racionalnoj, emotivnoj i duhovnoj, i toj permanentnoj formaciji zapravo nema kraja. Poziv vjeroučitelja je nešto specifično, za razliku od ostalih kolega, ali u svakom pozivu ima i nešto trajno, kao što je ljubav prema određenom poslu. Kod vjeroučitelja je prisutna ta vjernička dimenzija, jer nisam ja onaj koji dajem znanje, ja mogu pomoći i zainteresirati vjeroučenike, ali i dalje ostajem samo kanal te svjedočke dimenzije u školi. Stoga me mladi šutke ili na glas pitaju i žele razgovarati o tome kako ste vi to proživjeli, što to vama znači i sl. ” (J. R., 50, 16).

Ako pomno analiziramo i promotrimo navedene ulomke intervjuja, kao i ostale izjave sudionika u razgovoru koji ovdje nisu navedeni, zapaziti ćemo da svi oni potvrđuju činjenicu kako ih Bog zove preko drugih ljudi. Ponekad nije bilo lako razotkriti o kakvom se zapravo pozivu radi: redovničkom, svećeničkom ili vjeroučiteljskom, što potvrđuju oni sudionici razgovora koji pripovijedaju o tome da su bili u sjemeništu i na teologiji kao svećenički kandidati ili neke sudionice razgovora koje su mislile da ih Bog zove u redovnički poziv.

Druga bitna sastavnica vjeroučiteljskog poziva jest ta da se u njegovu temelju nalazi općeljudska dimenzija na koju se kasnije nadograđuje ova transcendentalna, što ukazuje na bitnu razliku između poziva i zanimanja. Stoga intervjuirani vjeroučitelji svoj poziv doživljavaju kao sastavni dio njihova života, koji žive od nula do dvadeset četiri sata slično kako su to živjeli proroci i kasnije apostoli kada su bili pozvani u svoju proročku, odnosno apostolsku službu. Nema sumnje da je ostvarenje vjeroučiteljske službe povezano s raznim poteškoćama i problemima koje intervjuirani vjeroučitelji priznaju, ali ih se ne boje zato što su duboko svjesni da u temelju njihova poziva i poslanja stoji svemogući Bog koji providonosno upravlja njihovim životima i djelovanjem.

Mlađi sudionici razgovora koji na početku nisu do kraja razumjeli o čemu se zapravo radi potvrđuju da je posrijedi kompleksan i nepredvidiv proces u kojemu je sam Bog na djelu, dok je vjeroučitelj kao pozvana osoba samo subjekt koji se slobodno odaziva ili ne prihvaća

ponuđenu datost. Osim toga oni ističu da vjeroučiteljski poziv, kao i svaki drugi poziv, prolazi kroz različite krize, kušnje i nesigurnosti, koje u sebi uključuju proces istinskog traženja. Pritom je važno strpljivo izdržati i imati bezgranično povjerenje u Boga koji čovjeka zove i najbolje poznaje njegov životni put.

Ponekad se iz neobičnih i nepredvidivih životnih putova može roditi pravi vjeroučiteljski poziv koji se s godinama rada u školi profilira u iskrenu zauzetost za drugoga i koji ne pita za plaću, svjedoče sudionici razgovora starije životne dobi koji rade u srednjoj školi u specifičnim uvjetima i okolnostima. To je samo pokazatelj da se radi o nečemu što nadilazi čovjekove granice i sposobnosti, nešto što je jače i snažnije, i što vjeroučitelja naprosto tjera naprijed dok se do kraja ne ostvari u svome poslanju i službi unutar Crkve. Razlog tomu je da se svaki poziv, pa prema tome i vjeroučiteljski, temelji na slobodi odgovora. Budući da nas život neprestano stavlja u situacije odlučivanja, tako poziv nije neka statična datost, nego se radi o stvarnosti čovjekova bića koja se s vremenom razvija i raste na svim razinama, sve dok ne pronađe svoje konkretno ispunjenje u poslanju kojim ga Crkva šalje ne samo u školu nego i u cijeli svijet. Dakle vjeroučiteljem se ne rađa nego se postaje, stoga postati pravi vjeroučitelj može samo onaj koji svoj poziv ne shvaća samo kao posao koji treba odraditi, nego u njega ulazi cijelim svojim bićem, tako da, promatrajući ga, drugi mogu zaključiti da se tu doista radi o čovjeku koji je od Boga pozvan i poslan u službu drugima.

Zaključno možemo ustvrditi da, obrazlažući razloge motiviranosti koji su ih doveli do toga da su jednoga dana donijeli odluku za rad u nastavi školskog vjeronauka, svi intervjuirani vjeroučitelji ističu temeljnu odrednicu njihove duhovnosti, a to je njihov poziv i poslanje koje je, istina, teško objasniti samo sa stajališta općeljudskog promišljanja, jer se tu radi o transcendentnim stvarnostima koje su sudionici razgovora iznijeli u svojim pripovijedanjima, a koje neminovno u sebi uključuju i duhovnu razinu čovjekova bića. Unatoč neizrecivosti obrazloženja njihova poziva i poslanja, ipak dolazimo do zaključka kako je bez božanskog poziva nemoguće biti i ostati pravi vjeroučitelj u školi, jer se radi o takvom nadahnuću, odnosno pozivu koji iziskuje odgovor u ozračju slobode te se s vremenom pretače u poslanje ne samo u školi nego i u cjelokupnom hrvatskom društvu.⁵³⁰

---

⁵³⁰ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 17-49. Što se tiče vjeroučiteljskog poziva o kojem se govori u relevantnoj katehetskoj literaturi valja zaključiti da je bit Učiteljeva zova, tj. poziva, posvećenje koje raste iz sakramenata krštenja i potvrde. Time se i službeno potvrđuje vjeroučiteljeva služba u naviještanju kraljevstva Božjega, tj. u katehiziranju, odnosno poučavanju u školi.

1.3. Konkretno očitovanje i ostvarenje vjeroučiteljeve duhovnosti u svakodnevnom životu

Nakon što su sudionici razgovora jasno izrekli što podrazumijevaju pod duhovnošću vjeroučitelja, kada i na koji način su otkrili da ih Bog zove u vjeroučiteljsku službu s konkretnim poslanjem u školi, društvu u kojem žive i Crkvi koja ih šalje da naviještaju Radosnu vijest o Božjem kraljevstvu, prelazimo na konkretne načine očitovanja i ostvarenja duhovnosti vjeroučitelja u svakodnevnom životu. Budući da je svaki čovjek osoba, jedinstvena i neponovljiva, razumljivo je da se djelovanje Božjega duha u njemu očituje na različite načine.

Unatoč bogatstva različitosti konkretnih načina očitovanja duhovnog života svakog pojedinog sudionika razgovora, odgovori vjeroučitelja u osnovnim i srednjim školama kako mlađe tako i starije životne dobi mogu se svesti na nekoliko duhovnih kategorija: molitveni život, čitanje Svetog pisma, bogatstvo sakramentalnog života, duhovne obnove, seminari i duhovne vježbe, klanjanje pred Presvetim sakramentom, čitanje duhovne literature, potreba prakticiranja duhovnog vodstva, hodočašća, karitativno djelovanje i sl.

1.3.1. Molitva u življenju duhovnosti svagdašnjice

Da bismo dobili što bolji uvid o tome kako i na koji se način konkretno očituje i ostvaruje duhovnost vjeroučitelja kroz *molitveni život*, pomoći će nam nekoliko intervjuističkih ulomaka vjeroučitelja mlađe i starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama.

Najmlađa sudionica razgovora na sebi svojstven i prilično uobičajen način, što ukazuje na činjenicu da je na početku te da treba još više učiti i stjecati duhovna iskustva ne samo na molitvenoj nego i na ostalim razinama svoje vjeroučiteljske duhovnosti, kako i sama priznaje, pripovijeda o molitvenoj dimenziji u njezinom svakodnevnom životu.

„Moja se duhovnost u svakodnevnom životu konkretno očituje kroz..., evo npr., kada se ujutro probudim, prekrižim se, svaki put zahvalim Bogu, jer to mi je običaj, sjedam u auto i molim da sretno stignem na radno mjesto. U zadnje vrijeme sam tu svoju duhovnost počela više prenositi na svoju obitelj. Živim s mamom i bratom, izgubila sam tatu prije šest godina, tako da mi je to isto bio jedan dodatni poticaj da se više okrenem Bogu, jer moja mama i brat, mama posebno, kao da krivi Boga za tu situaciju, pa sam ja to što sam naučila na fakultetu pokušala prenijeti na svoje ukućane, da to nije tako i da je Bog ipak dobar i pun ljubavi. Moja molitva je najprije moja riječ Bogu, neke osobne spontane molitve, a onda je to Oče naš. Dakle uvijek tako započnem, a i završim dan, zahvalim Bogu za sve ono što je bilo i što nije bilo dobro. U molitvi se rado obraćam prvenstveno Bogu, a za mene je Bog, ja ću to sada reći onako, možda će to izgledati dječje,*ali Bog je osoba koja mene čuva, koji je tu

da me zaštiti, i ja uvijek kažem da Bog ima razlog za sve ono što se događa. Ja to tako gledam, znači malo racionalno, ali, naravno, na jednoj duhovnoj razini” (H. D, 25, 2).

* Tu se malo zbunila i smiješeći nastavila dalje, inače je djelovala pomalo konfuzno i uzbuđeno.

Jedan drugi mlađi sudionik razgovora govoreći o različitim očitovanjima duhovne dimenzije spontano i bez imalo ustručavanja priznaje svoju nedovoljnu angažiranost i pomanjkanje ustrajnosti na tom putu duhovnog rasta, ističući pri tom važnost osobne molitve u vjeroučiteljevu životu iz koje izrasta prava vjera.

„Konkretno očitovanje duhovnosti vjeroučitelja laika, po mom mišljenju, razlikuje se od vjeroučitelja do vjeroučitelja, premda je to slično, ali svatko ima nešto svoje, posebno, originalno, netko više stavlja naglasak na molitvu krunice, netko na adoraciju i čitanje Svetog pisma... Kod mene osobno to je, normalno, redoviti odlazak na Svetu misu nedjeljom, a i preko tjedna kad stignem. Moram priznati da sam se u zadnje vrijeme malo ulijenio pa mi se na da, jer dosta vremena potrošim dok stignem do škole u kojoj radim, pa me to poprilično izmori. Svakako da je važna osobna molitva, meditacija ili čitanje duhovnog štiva. Svejedno je, zato što je u svemu tome bitan taj osobni pristup molitvi, zatim duhovne vježbe koje mi imamo u našoj nadbiskupiji. Osobna molitva je važna zato što je to razgovor s Bogom. Mislim da je također važno u danu odvojiti pet, deset ili petnaest minuta za Boga, da se od svega makneš i da s njime razgovaraš. Mene osobno to ispunja snagom da i dalje mogu raditi to što radim, daje mi smirenje, a u tom razgovoru s Bogom se rađa povjerenje u njega, koje zatim prerasta u živu vjeru” (D. Ž, 29, 2).

Kako prepoznati dublju potrebu rada na svojoj duhovnosti vezano uz molitvenu dimenziju kroz konkretno djelovanje i rad s djecom u školi, pokazuje neobični primjer mlade sudionice razgovora spremne učiti od onih malenih.

„Moja se duhovnost kao vjeroučiteljice laikinje konkretno ostvaruje u mom svakodnevnom životu prvenstveno u radu s djecom u školi. Priznajem da bi trebala više raditi na svojoj duhovnosti jer mi mala djeca* to pokazuju i traže od mene sporiju molitvu i meditaciju, jer sam ja brzo molila, umjesto da budem sabrana i koncentrirana na ono što molim. Djeca su me dakle potaknula da još više učim i poradim na svojoj duhovnosti. Meni je osobno molitva snaga i ne volim pričati jedno a raditi drugo, stoga nastojim u radu s djecom biti kreativna i iskrena u molitvi. Za mene je osobno molitva ono tipično, razgovor s Bogom, stanje mira i opuštenosti. Molitva je za mene izvor iz kojeg se napajam i dobivam snagu za daljnji život. U molitvi nisam sebična, jer puno molim za svoje učenike” (K. R, 27, 3).

* Misli na djecu prvog razreda s kojima radi, inače je vrlo iskrena i otvorena.

O važnosti osobne molitve u svakodnevnom životu najbolje svjedoči primjer sudionice razgovora koja pokazuje kako se i u mladenačkoj dobi može prepoznati njezina prava vrijednost, te da ona ne samo da mijenja osobu molitelja, one s kojima se susreće nego i sam pristup posredovanju vjeronaučnog sadržaja.

„Moja duhovnost se prvenstveno očituje kroz molitvu, jednostavno sam shvatila da je svakodnevna molitva ono što je jako važno, ono što čovjeka drži u budnosti da zna prepoznati napasti i da zna razlučiti duhove i da se zna nositi sa životom, da je nekako

uvijek u tom Božjem duhu i da je sve to što radi i govori potpomognuto Božjim duhom. Zapravo, to je jedno Božje ozračje. Međutim znalo se dogoditi vrijeme u kojem nije bilo molitve, onda čovjek jednostavno vidi da ne može ništa bez Boga, vidi da je nervozan, pa da mu sve smeta i kod njega i kod drugih ljudi, da ne može sam sa sobom izaći nakraj, ne može ni sam sebe nositi, a kamo li da bi i druge nosio, ohrabrivao, druge tješio, nešto lijepo kazao, jednostavno vidi da bez iskrene molitve ne može ništa. Moja molitva je takva* da se još nisam ustalila tako da bude jutarnja i večernja, ali svako jutro čim se dignem pomislim na Boga, obavezno se prekrižim, kratko se pomolim onako spontano. Međutim ako se ne stignem pomoliti, to onda nadoknadim u autobusu dok putujem do posla kada nastojim moliti krunicu, jedan dio ružarija, i vidim kako je to nešto sasvim drugačije, nešto kao da čovjek živi blizu Isusa, i da je to neko posebno ozračje, baš kao da živi u njegovoj prisutnosti. To se također osjeti i kad se u molitvi pripremam za nastavu, kad molim spontano ili dio ružarija, jednostavno se mogu koncentrirati i ništa mi ne smeta” (A. K, 27, 3).

* Nasmijala se i spontano priznala

Pronaći u današnjem vremenu vrijeme za molitvu može samo onaj tko je hrabar i tko je čvrsto odlučio, unatoč svemu što ga od te odluke odvlači i ne dopušta mu da se istinski susretne sa svojim Gospodinom, uvijek i na nov način tražiti mogućnosti ostvarenja svog molitvenog života. Stoga mlada vjeroučiteljica koja radi u srednjoj školi, osim što naglašava važnost te otvorenosti da dan započne s Bogom, moli Gospodina da u njezinom konkretnom životu i djelovanju bude prepoznatljivo kome to ona zaista pripada.

„Konkretno očitovanje vjeroučiteljeve duhovnosti je nešto što je povezano s duhom, a duh je, rekla bih, ono što je Bog dao čovjeku kao nešto što ga nosi, kao neki lahor, povjetarac, nekakva životna snaga, zato se duhovnost živi i hrani, kao što sam na početku rekla kroz molitvu. Što se tiče molitve, to je jedna vrlo zahtjevna aktivnost. Da bi se čovjek uopće mogao moliti treba prvo biti otvoren i to htjeti, jer mi se danas nalazimo u vremenu kad nemamo vremena, nama se stalno žuri i moramo trčati, ali ja mislim, ako ne molim, onda ni za šta drugo i nemam vremena. Ujutro se inače budim u pet sati, kada na HKR-u počinje krunica koju molim zajedno s moliteljima, a nekad mi se desi i da malo zaspim, pa se sjetim one svetopisamske „miljenicima svojim u snu on daje”. Važna je ta predispozicija, ta otvorenost da ja s Bogom želim početi taj dan. Prije sam molila uglavnom najviše molitve prošnje, a sada je to drugačije, jer mi Bogu ne možemo ništa dati za uzvrat, zato što njemu ništa i ne treba, mi možemo samo odgovoriti na tu ljubav koju nam je on darovao u Isusu Kristu, tako sam napustila prosidbene molitve i sada više preferiram molitve zahvale. Uvijek ujutro prije posla idem i na misu, zato što me to smiruje i što tu osjećam i nalazim potrebnu snagu za cijeli dan. Obično molim Boga da ga mogu posvjedočiti u svemu onome što činim ne samo pred tom djecom u školi nego i svima onima koje ću tijekom dana susreti. Stoga ujutro molim tako da u mome životu bude prepoznatljivo kome ja to pripadam, odnosno što ja to činim u svom životu. Navečer obavezno zahvala za dan, za sve što sam primila u tom danu, pa i za one teške trenutke, i obično molim snagu da ono što je Isus prolazio mogu i ja prihvatiti u svome svakodnevnom životu. Ono što posebno volim su meditacija ili molitva klanjanja pred Presvetim. U tim trenucima šutim, gledam i slušam Božji odgovor, jer ta naizgled pasivna šutnja je zapravo plodonosna i čovjeka kasnije tjera na akciju (P. P, 28, 4).

Jedan drugi sudionik razgovora mlađe životne dobi pripovijedajući o teologalnoj kreposti vjere koja se jača po molitvi, općenito naglašava važnost povjerenja i pozitivnog odnosa i govora o drugima te ističe veoma bitnu kvalitetu kršćanskog života, a onda pogotovu i vjeroučiteljskog, a to je radost⁵³¹ koja proizlazi iz iskrenog molitvenog dijaloga s Bogom.

„Moja se duhovnost konkretno očituje kroz molitvu i jako malo molim za sebe, nego uglavnom molim za druge ljude. Iskreno rečeno, kad molim, bolje se osjećam, radosniji sam, dan mi je uspješniji. Znam da je molitva, prema staroj definiciji, razgovor s Bogom. Iskreno rečeno, nisam dugo promišljao o molitvi i ovo mi je baš dobro. Ako molim za druge, kao npr. za svoga djeda, to mi daje snagu da i ja budem dobar kao što je i on bio. U tom molitvenom susretu s Bogom primijetio sam da ima trenutaka kad se osjećam veoma dobro. Naprotiv, kada se udaljim od svega toga, kao da čujem neki glas koji mi govori da se vratim, tako da osjećam neku težinu zbog te udaljenosti, a to mi je baš lijepo što se uvijek mogu vratiti. Nažalost, danas je takva situacija da te društvo povede i u toj se masi nekako izgubiš. Upravo sam o tome razgovarao s jednim prijateljem Židovom, koji mi je susjed. Nekada imam osjećaj kao da mi kroz njega progovara sam Bog, jer mi propovijeda da dva sata moli na koljenima. A ja? Imam osjećaj da se doista u njegovom životu vidi ta Božja prisutnost, i on mi je jednostavno primjer koliko je molitva čovjeku potrebna te u meni potiče potrebu za još većom duhovnošću. Zapravo tu dolazi do izražaja i ta ekumenska dimenzija moje duhovnosti. Također je i moj djed bio tako dobra i draga osoba, uvijek je bio nasmijan, premda se nije deklarirao kao veliki vjernik. Meni vjera znači spasenje, ipak smo na ovom svijetu privremeno, vjera je povjerenje, to je dar Božji, ona se bazira na povjerenju prema Isusu, jer se danas to povjerenje poremetilo, a i nada je tu prisutna. Ljudi danas nekako čim progovore lažu, a to nije dobro i to me ubija, kao i taj negativni govor o drugima i nepovjerenje. To sve skupa nije dio mene,* premda se još uvijek tražim, mlad sam i stalo mi je do toga da rastem u vjeri te da ostanem uvijek nasmijan i vedar, a to je teško jer se to ne može glumiti” (M. V, 30, 3).
*to je i gestom pokazao prema unutra, inače je cijelo vrijeme pripovijedao kroz smijeh, onako djetinje iskreno, kao kad se netko od srca smije.

Ustrajati u intenzivnom molitvenom životu nije nimalo jednostavno. Vjeroučitelji koji imaju obitelj to najbolje osjećaju kroz svakodnevne napore da, unatoč svemu, pronađu dostatno vrijeme za njegovanje svoje duhovne dimenzije kroz molitvu za koju sudionik razgovora, otac dvoje djece, tvrdi da se očituje u njegovom svakodnevnom ophođenju s drugima. Osim toga smatra da bez iskrene i zauzete molitve nema niti autentičnoga vjeroučiteljevog života i djelovanja.

„Koliko god je duhovnost teška za objasniti i do kraja shvatiti, ona je vidljiva kroz svakodnevni život. Konkretno se to očituje po tom mom raspoloženju, po mom ophođenju sa svima i sa stvarima. Ukoliko je moj život prožet molitvom i zajedništvom, onda će se to očitovati i u mojoj svakodnevnicu. Ja molim borbenu,* ipak nekako po svom karakteru volim puno više meditativni oblik molitve, tišinu i

---

⁵³¹ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 21-22. Vjeroučitelj prepoznaje da je u službi Učitelja koji je jedini Gospodar, i zbog toga nalazi radost što može naviještati njegovu Riječ, razdjeljujući tako primljeni dar, potpuno svjestan da se njegova zadaća sastoji u pripremanju puta i dopuštanju da Isus Krist raste u životima njegovih slušatelja.

spontani oblik molitvenog izražavanja, što moram priznati da sada od kako sam otac dvoje male djece, jednostavno ne stignem, i jako teško dolazim do tih trenutaka. Jedino što mi preostaje da molim u autu za vrijeme vožnje na putu do škole ili da se izborim za nekakve trenutke gdje mogu biti sam u tišini, te sve ono što jest i što me čeka prepuštam s povjerenjem u Božje ruke. Jednostavno mi molitva znači sigurnost, sreću, predanost. Svaki put kad molitva zakaže, kao da mi je zakazao cijeli život. I to zbilja osjećam kad molitva prestane i ostane negdje sa strane, ne bude povezana sa mojim svakodnevnim konkretnim životom, bez obzira koliko on u tom trenutku bio uspješan ili neuspješan, koliko me opterećivale neke stvari više ili manje, ako molitva kasni ili je negdje ostavljena po strani, onda se to jednostavno očituje i u životu” (B. B, 31, 5).

* Tu se nasmijao i vrlo opušteno nastavio dalje.

Unatoč obiteljskim obvezama koje zbog brige i odgovornosti za djecu ponekad ne ostavljaju dovoljno vremena za prakticiranje molitvenog života, vjeroučitelj koji radi u srednjoj školi ipak uspijeva prije početka rada u školi provesti neko vrijeme u dubokoj sabranosti neophodnoj da bi svjesnije sudjelovao u euharistijskom slavlju. Kako ga ne bi zarobio formalni oblik molitve, radije preferira onu spontanu molitvu koja ga ispunja mirom, ljubavlju i radošću koju prenosi na svoje kolege i mlade s kojima radi u školi.

„Kad ujutro ustanem i pomolim se, dan mi je sasvim drugačiji, dakle moja se duhovnost očituje i kroz molitvu. Bilo je jedno vrijeme kada sam dobio poticaj da se prije mise ustanem najmanje pola sata i da molim,* jer sam uvidio da kad odem na misu bez te molitve i razmatranja, prođe skoro pola mise, a ja se nisam uspio ni sabrati. Kad poslijepodne idem u školu, onda ujutro odem na misu, zato što mi je supruga omogućila da se povučem u osamu i da pola sata idem moliti, onda sjednem u sobu i ne želim se zarobiti samo s formalnom molitvom i moljenjem Očenaša, nego naprosto želim razgovarati s Isusom, a meni je to kao razgovor s prijateljem kroz koji osjećam duboki mir, ljubav, radost, sigurnost i povjerenje. Bez toga se ne usudim niti ići, a pogotovu susresti s mladima u školi. Kad molim, ne želim se fokusirati samo na jedan oblik molitve. Jednom je prof. Ivančić rekao da Bog ima toliko mnogo vrata kroz koja nam želi progovoriti, i ja ih ne želim zatvoriti, stoga i prihvaćam razne načine: šutnja, čitanje Božje riječi, kontemplacija, spontana molitva. Uvjerio sam se da je to zaista dobro, jer sam se neko vrijeme bio fokusirao samo na jedan oblik molitve. S vremenom što sam više izdvajao vremena i sabranosti za susret s Isusom, time je moja molitva postala drugačija, naprosto se mijenjala” (I. B, 35, 8).

* Sada je to daleko teže zbog dvoje djece i obiteljskih obveza.

Kako i na koji način se po molitvi jača vjeroučiteljeva vjera, govori primjer jedne druge sudionice razgovora koja vrijednost molitve vidi upravo u toj mogućnosti potpunog predanja Gospodinu sa svim svojim pozitivnim i negativnim stranama. Premda radi u školskom okruženju koje je svakodnevno prožeto nizom, moglo bi se reći nerješivih teških životnih problema, ona ne posustaje, nego upravo iz te ojačane vjere koju prima po molitvi, crpi snagu i motivaciju za nove pothvate u svom vjeroučiteljskom poslanju i djelovanju.

„Načini očitovanja vjeroučiteljeve duhovnosti u svakodnevnom konkretnom životu su mnogostruki: molitva zauzima veliki dio mog života, odlazak na misu, na duhovne

vježbe, na meditativne susrete, zatim osobna meditacija i kontemplacija kroz koju se oslobađam tog nekakvog unutarnjeg tereta, i to mi daje duhovnu jačinu i snagu, a to je zapravo vjera kao dar Božji koju dobivam kroz molitvu. U svemu tome je važna šutnja zbog odjeka unutarnjeg glasa i Božjeg duha, i to mi puno znači. Molitva je za mene razgovor s Bogom kao Prijateljem u potpunom povjerenju, a nekada imam potrebu da izmolim krunicu, križni put ili nešto drugo. Ponekad s njim razgovaram sasvim otvoreno u šutnji, i znam se čak i ljutiti, jer to je meni super znati da mogu doći pred njega takva kakva jesam, razgoličena, i dopustiti mu da me potpuno promijeni. Kroz sve to jača se moja vjera iz koje crpim smisao života, i da je nema, moj bi život bio isprazan. Put vjere se sastoji od uspona i padova, i sve križeve koji dođu, probam prigrliti kao svoj vlastiti životni križ. U vrijeme korizme i došašća molim za druge, a posebno za one koji su mi manje dragi. Po tome Isus postaje Gospodin moj i Bog moj” (J. I, 34, 9).

Za jednu drugu sudionicu razgovora molitva kao i cjelokupni svakodnevni molitveni život nije ništa drugo nego aktivno svjedočenje Božje ljubavi u prilično teškim okolnostima školske sredine u kojoj živi i djeluje u radu s mladima koji su skoro svakodnevno izloženi negativnom utjecaju medija.

„Želim aktivno svjedočiti Božju ljubav, a da bih to mogla, spajam se s tom ljubavlju kroz molitvu, i sve što sam starija, drugačije molim, ponekad više molim, a u nekim fazama jako puno molim. Što se tiče mog poziva, kad sam tek počela raditi, nisam molila za svoje učenike, a sada često molim za njih. Moja molitva je uglavnom takva da obavljam određene pobožnosti, i svodi se na određene molitve, ali većinom vrijeme provodim u klanjanju pred Presvetim, jer mi je to najdraža molitva. Molitva je za mene razgovor i susretanje s Bogom, Bog je tu, ja sam tu, i više mi ništa ne treba. Meni je molitva biti s Bogom to je nešto što me nosi, što me tješi, što me smiri, i ja živim od tog susreta; nešto što mi ponovno vraća nadu, to je moto i nadahnuće moga vjeroučiteljskog života. Molitva je privilegirano mjesto i vrijeme gdje mogu razumjeti druge, stjecati više praštanja i povjerenja, tu mogu razmišljati šire nego kad ne bih molila. Molitva je, zapravo, mjesto susreta, ona je ta koja mi naprosto proširuje vidike” (J. D, 36, 11).

Za očekivati je da paralelno s dobnom raste i duhovna zrelost, pa i u molitvenom životu. O tom procesu napredovanja u molitvenom životu pripovijeda vjeroučiteljica koja u samim počecima svog vjeroučiteljskog poziva nije bila zadovoljna sa svojom molitvom sve dok nije pronašla one molitvene oblike koji su iz temelja mijenjali njezin život, kao i živote ljudi s kojima se svakodnevno susretala. Osim toga izjavljuje da kroz molitvu Časoslova naroda Božjega osjeća dublje zajedništvo i povezanost s cijelom Crkvom kao jednom velikom zajednicom.

„Moja se duhovnost u konkretnom svakodnevnom životu ponajprije očituje kroz molitvu. Sjećam se kako sam tijekom svog duhovnog sazrijevanja bila nezadovoljna svojom molitvom sve do trenutka kada sam jedne noći snažno doživjela Boga kao Oca. Često sam znala moliti i vapiti Isusu da me on nauči ispravno moliti, jer sam shvaćala kako je bitna ta komunikacija između mene i Boga. Do tada je bilo naravno ono tradicionalno kada se nauči moliti, zapravo znaju se sve molitve napamet, ali se ne

zna moliti. Ono što mi je falilo, bila je upravo ta istinska molitva susreta s Bogom, Dobrim Ocem, odnosno iskustvo molitve kroz *lectio divina*, molitva srca, meditacija, kontemplacija, i sl. Tu praktičnu primjenu raznih molitvenih oblika nismo imali u mojoj vjeroučiteljskoj formaciji, nego sam sve to naučila tek onda kada sam pristupila katoličkom pokretu Kursilja ili Malog tečaja. Upravo to su sada načini molitve u kojima se vježbam, a za mene je prava molitva upijati ljubav Božju, biti u prisutnosti Božjoj, ne govor, ne razgovor, nego naprosto biti s Bogom, dopustiti mu da mijenja moj život. Zaboravila sam reći da molim i Časoslov, volim psalme, i čitajući Bibliju, oni su me najviše dotaknuli, postali su moje molitve od kako sam shvatila da je Biblija živa Božja riječ, da je ona djelotvorna i stvarateljska snaga koja me oblikuje u sliku Božju ovdje na zemlji. Danas doživljam taj proces suobličavanja tako da Bog u meni nanovo stvara Božju sliku, tj. svoju ljubljenu kćer. No moram priznati da nisam redovito molila Časoslov, sve dok nisam dublje ušla u bit njegova značenja, jer sam čula da je molitva Časoslova molitva Crkve i moli se u zajedništvu s cijelom Crkvom. Kako bih rekla, doista Crkvu doživljam kao tijelo Kristovo, živi organizam, i onda jednostavno se osjećam pozvana da i u tome sudjelujem kao živi ud Crkve, te sam na taj način počela redovito moliti Časoslov, ali ga ne osjećam kao neku obavezu koja me opterećuje ako ju ne izmolim, ne osjećam više opterećenje formom, nego mi je daleko važnije ono što se unutra duboko u meni događa, jer upravo je to ono od čega, zapravo, živim” (R. A, 38, 16).

Jedan drugi vjeroučitelj koji radi u srednjoj školi, otac četvero djece, ide korak dalje u pripovijedanju o svom molitvenom životu, tvrdeći da je duhovnost svijest o vrijednostima kao plodovima molitvenog života koji svoj oslonac nalazi u vjeri, teologalnoj kreposti koja je put i rješenje za sva ljudska pitanja i životne probleme.

„Moja duhovnost se prvenstveno očituje kroz molitvu, i meni je dan nezamisliv bez jutarnje molitve, molitve za obiteljskim stolom itd. Ja sam vjeroučitelj i u obitelji, u školi i na ulici, ili u igranju košarke, ili u pastoralu mladih, to je moje temeljno opredjeljenje. Ne mogu zamisliti odlazak na nastavu a da se prije ne pomolim i da tu nastavnu jedinicu ne priprelim kroz molitvu, jer se kroz nju dozrijeva, tako da ono što sam pripremio, uspijevam na najbolji način pretočiti na mlade ljude. Duhovnost je svijest, a temeljni problem današnjeg čovjeka je problem svijesti. Duhovnost je svijest o vrijednostima, da je Bog Bog, da je Bog moj Stvoritelj, i da je jedini smisao našeg života u Bogu. Sve druge alternative su alternative bez rješenja, jer je Bog smisao života, zbog čega se isplati živjeti pa i trpjeti. Smisao čovjekovog života je također i u Isusu Kristu. Najlakše je u životu ići putem vjere, jer ti je tako zagarantiran put uspjeha, a uspjeh je ostvariti samog sebe, ostvariti svoj poziv i poslanje. Osim što daje smisao životu, vjera je put i rješenje za sva životna pitanja i probleme. Vjera je jedno savršeno pomagalo da se dođe do svih tih ciljeva, i ja se svaki dan susrećem s tim stvarima u svakodnevnom životu. To je neizmjereno bogatstvo koje mi vjernici imamo na raspolaganju svaki, i to svaki dan” (K. M, 39, 13).

Po mnogo čemu je tipična sudionica razgovora koja u školskom odgojno-obrazovnom sustavu djeluje samo četiri godine, i zato je stavljena u skupinu vjeroučitelja mlađe životne dobi, premda bi dobno trebala pripadati onima starije životne dobi. U njezinom se

pripovijedanju upravo osjeti određena duhovna zrelost koja proizlazi iz njezinoga kvalitetnog i bogatog molitvenog života.

„Dan započinjem molitvom Časoslova, jutarnjim pohvalama Bogu, a moliti Časoslov naučila me je jedna moja prijateljica dok smo skupa studirale zajedno. Kad mi počne dan s time, meni je sve drugačije, a nakon toga imam još čitanje iz Evandjelja i petnaest minuta molitve srca. Znači molim psalme, službu čitanja, kratki ulomak Svetoga pisma kojeg nasumice otvorim. Za nedjelju uzmem čitanja od nedjelje i molitvu srca: jednu riječ, rečenicu, molim i ponavljam, i kroz to dobivam mir, i dan mi čini lakšim, jer ima nešto u tome što me drži i daje mi snage da taj dan izdržim, jer me riječ štiti, drži, pomaže, oprašta, liječi, zapravo daruje mi sve što mi je potrebno. Zatim svaki dan molim molitvu krunice u popodnevnim satima, jer to je vrijeme rezervirano samo za mene...” (R. R, 41, 4).

Kako suvremeni klasici duhovnosti mogu biti izvori duhovnog pa prema tome i molitvenog života, pripovijeda sudionik razgovora koji u njima nalazi sve ono što je teško pronaći u svakodnevicu. Nadalje tvrdi da iz zrelog molitvenog života proizlaze kreposti ili vrline bez kojih je gotovo nezamisliv vjeroučiteljski život i djelovanje.

„Molitvu smatram bazičnom, ona mi je pomogla da tražim duhovnost i doživljam ju kroz sv. Pismo i čitanje duhovnog štiva. U molitvi pokušavam, kao što je to činila Terezija Avilska u *Zamku duše*, poći u svoju dubinu i vidjeti gdje je tu Bog, gdje sam tu ja, gdje je tu moja duša, kako mogu bolje i zrelije poimati sebe i stvarnost oko sebe. Stoga je molitva za mene odnos prema sebi, Bogu i stvarima koje me okružuju. Ono što ne mogu naći u svakodnevnom životu, a to su mir, dubina, tišina, meditacija i kontemplacija, to nalazim kod Terezije i Sv. Ivana od Križa, i to je ta suvremena potreba danas, jer se drugačije ne može opstati. Tu imaš dobru naviku molitve, čitanja, i to ti pomaže da bolje u životu shvatiš i domisliš ono što si pročitao. Na taj način iz molitve proizlaze vrline koje su vidljive na kreposnom načinu života. Tu se zapravo radi o stečenim ili ulivenim krepostima, a posebno bih naglasio teologalne kreposti vjere, nade i ljubavi. Ono što mene zapravo oduševljava jest to što kao da si posipaš životni put tim vrlinama na način da o tome prvo promišljaš, a onda da to prepoznaš u sebi, i to nastojiš i aktualizirati. Naprimjer strpljivost je jedna od tih bitnih kreposti.* U jednoj životnoj situaciji nisam postupio kao Isus, i zbog toga nisam niti imao mir u sebi, ali mi je bilo jako drago da sam nešto iz toga naučio, i upravo je duhovnost ta koja te usmjerava da pravilno postupaš. Ljubav je tu kao stožerna krepost, i ona mora biti vrlo konkretna. Zatim nada je tu izvrsna. Ja sam čovjek nade, i čini mi se da rijetko kada kritizerski gledam na neku situaciju, i mislim da nekad čak i pretjerujem u toj nadi. Nekako sam pun te nade, i ona me ne napušta niti u radu s djecom i mladima, koji mi kažu da imam povjerenja u njih i da sam pun nade. Ja jednostavno ne vidim svijet tako crno, jer to je ipak stvar dojma i situacije kako ju proživljavamo. Mislim da je puno ljudi utjecalo na mene, čak neki nisu bili ni duhovni klasici, nego samo intelektualci. To su Aldo Starić u prijašnja vremena, a sada Tonči Matulić i dr., Njegova misao izrečena na Svetoj misi mene nosi, to je kao izvor na koji dolaziš da zagrabiš one najčišće vode kao košuta i da onda ideš u taj svijet s tom snagom i svježinom koja te nosi” (J. R, 50, 16).

* Navodi jedan primjer iz bolnice gdje je trebao čekati i pokazati svoju strpljivost.

Pripovijedanje sudionice razgovora koja ima bogato iskustvo rada u školi od samog početka uvođenja vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav potvrđuje činjenicu kako se s vremenom čovjek koncentrira na ono jedino bitno, stoga je razumljivo da joj molitva zauzima prvo mjesto u životu i omogućuje rješavanje svakodnevnih životnih problema.

„Meni je molitva na prvom mjestu. Posebno meditativni vid molitve u kojem sam ja na koljenima, i to samo ja i On. Nema dana kada nisam u meditaciji bez puno riječi, i tada dobijem odgovore na sva životna pitanja. Ta meditativna molitva me dovodi do praštanja, razumijevanja, susretljivosti, iskrenosti, povjerenja... Upravo mi molitva omogućuje da lakše mogu ući u probleme mojih kolega i djece u školi, jer su to uzrasti moje vlastite djece. Nekako školsku djecu osjećam kao da su moja obitelj, oni točno preko mene *čitaju*, kao i moja djeca, u kakvom sam ja raspoloženju, i ako mi je nešto teško, oni to brzo otkriju. Na taj način pokušavam tako kršćanski živjeti bilo u školi ili u kući da oni to osjete, tu moju, kako bih rekla,* ne duhovnost, nego tu prisutnost Boga u meni koju čitaju s mog lica. Pokušavam problemima ne pridavati veću važnost nego je potrebno tako što sve smireno i opušteno rješavam, jer vjerujem da će biti bolje, da će Gospodin iznaći već neko rješenje, ta On je uvijek s nama i neće nas nikada ostaviti” (M. E, 58, 19).

* *Traži pravu i adekvatnu riječ.*

Navedeni intervjuistički ulomci vjeroučitelja mlađe i starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama pokazuju kako se njihova duhovnost konkretno očituje kroz razne i bogate oblike molitvenoga života kao što su spontana molitva, molitva srca, meditacija, kontemplacija, molitva Časoslova naroda Božjega, krunica, molitve za obiteljskim stolom, litanije i razne druge molitve.

Premda svi oni molitvu smatraju bitnom sastavnicom svoga vjeroučiteljskog poziva i djelovanja, ipak ima i takvih sudionika razgovora koji priznaju da stvarnost molitvenog života nije još uvijek do kraja u njima zaživjela zbog njihove osobne nedovoljne angažiranosti, nedostatka vremena i pomanjkanja samodiscipline. Naime radi se o vjeroučiteljima mlađe životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, koji iskreno priznaju još intenzivniju potrebu razvijanja i napredovanja u svojoj duhovnosti na svim razinama, pa prema tome i na području molitvenoga života. S druge strane među njima ima i revnih mladih vjeroučitelja koji se odvažno bore za dostatno vrijeme njegovanja svoje molitvene dimenzije, koja ne samo da pozitivno utječe na promjenu njih samih nego i kvalitetnijeg pristupa u posredovanju vjeronaučnog sadržaja. Oni također svjedoče o istinskoj radosti kao neophodnoj vrlini vjeroučiteljevog poziva i poslanja u radu s djecom i mladima.

Izjave intervjuiranih vjeroučitelja starije životne dobi pokazuju da s dobnom raste i njihova duhovna zrelost koja se očituje u tome kako molitva ne samo da zauzima prvo mjesto u njihovu vjeroučiteljskom životu, nego iz njihovog bogatog molitvenog iskustva proizlaze teologalne kreposti vjere, nade i ljubavi. Plodovi njihovog molitvenog života su također

prepoznatljivi i po nekim vrlinama kao što su povjerenje, razumijevanje, prihvaćanje, praštanje, strpljivost, iskrenost, susretljivost i sl. Stoga za njih kao nepresušni izvori duhovno molitvenog sadržaja ostaju i dalje suvremeni klasici duhovnosti, koji im na uvijek nov način omogućuju poniranje u najdublje dubine svoje duše, gdje se istinski susreću s Bogom.⁵³² Nadalje potrebno je spomenuti činjenicu da se oženjeni vjeroučitelji, unatoč svojim obiteljskim obvezama, svesrdno bore za trenutke sabranosti i molitve u svakodnevnom životu, jer su duboko svjesni da bez nje ne mogu ostati na visini zadatka koji se pred njih stavlja niti doći do željenog mira za kojim tako žarko čeznu.

1.3.2. Riječ Božja u življenju duhovnosti svagdašnjice

Jedan od konkretnih načina očitovanja i ostvarenja duhovnosti vjeroučitelja je bez daljnjega i *čitanje Svetoga pisma*. Sudionici razgovora kako mlađe tako i starije životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, pripovijedaju o različitim načinima susretanja s Božjom riječju i konkretnim učincima koje ona producira u njihovu vjeroučiteljskom životu i djelovanju. Ovdje izdvajamo samo neke tipične slučajeve koji na neki način objedinjuju cjelokupno bogatstvo duhovnoga života prožetog Božjom riječju svih intervjuiranih vjeroučitelja.

Mladi sudionik razgovora, otac dvoje djece, pripovijeda kako zbog obiteljskih, školskih i drugih obaveza jednostavno ne stigne naći vremena za čitanje Biblije, premda priznaje da je ona za njega nadahnuće, te da ga nije ostavljala ravnodušnim dok ju je prije čitao kada je živio u drugačijim životnim okolnostima.

”Možda je to jedna lošija izjava da sam prije više prakticirao čitati Bibliju, a da se sada, zbog možda drugačijih navika u životu, sve to skupa smanjilo, izgubilo, jer naprosto ne stignem. U svakom slučaju Biblija je nadahnuće, ali moram priznati da manje čitam Bibliju, manje prakticiram susrete s Biblijom ili ulomcima iz Svetog pisma, i to ne da nemam potrebu, možda čak da imam potrebu da bi, zasigurno, našao vremena i čitao ju, ali mislim da živim brzim tempom života. Trenutno živim u takvim okolnostima da se moja molitva svede uglavnom na to da se ujutro prekrížim i molim u autu od kuće do škole. Što se tiče Svetog pisma, nemam jedno određeno vrijeme u danu, i zato ga ne čitam, što je možda odrađeni propust. Čitao sam u sjemeništu i za vrijeme studija. U vrijeme kada sam bio sam, u svojoj sam sobi imao otvoreno Evanđelje, i rado sam čitao Lukino evanđelje, jer mi je Marko bio malo štur, zato sam uglavnom zavolio Luku. Nekada bih spontano čitao, a u trenucima kada sam se osjećao tjeskobno, otvorio bih tekst koji mi odgovara. Znao sam ostati i razmišljati o

---

⁵³² Usp. Terezija AVILSKA, *Zamak duše*, Zagreb, 1997.; SVETI IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Split, 42004. Očito je da su suvremeni klasici u svim vremenima nadahnjivali muškarce i žene različitih staleža svojom neiscrpnom duhovnošću iz koje i današnji vjeroučitelji crpe snagu za što dublje i kvalitetnije ostvarenje svog vjeroučiteljskog poziva i poslanja.

tome, jer ne možeš proći pored tog teksta kao da si pročitao novine i ideš dalje. To se ne može samo tek tako *pretrčati*, nego ti moraš ostati zamišljen, i danima i mjesecima razmišljaš o tome” (M. K, 27, 3).

Također jedna druga sudionica razgovora, koja uz to što je mlada mama, dosta vremena provodi na putu od mjesta boravka u jednoj nadbiskupiji, putujući do radnog mjesta u drugu, susjednu biskupiju, izjavljuje istu poteškoću nedostatka vremena za čitanje Svetog pisma. Stoga je donekle razumljivo da je njezino bavljenje Božjom riječju svedeno na najnižu mjeru. Unatoč tomu iz Evanđelja ili, konkretnije, Kristova života, nalazi neka rješenja i za svoj vjeroučiteljski život i djelovanje.

„Sveto pismo, odnosno riječ Božja, ima svoje posebno značenje. Kad uzmem čitati ulomak iz Svetog pisma, sve je to pomalo emotivno povezano, ovisi da li ga slušaš i čitaš u školi, u obitelji ili u crkvi. Ali ja sama* uglavnom čitam Sveto pismo na putu od kuće do škole, jer kod kuće nemam vremena.* Najviše čitam Novi zavjet, Evanđelja, ili nađem nešto posebno. To što čitam, nastojim aktualizirati u konkretnom radu u školi. Iz situacija Kristova života u kojima se on nalazio, nalazim neka rješenja za svoj život. Posebno mi je drag Hvalospjev ljubavi od svetog Pavla, njega sam uzela za svoje vjenčanje”* (M. G, 29, 4).

* Nasmijala se i iskreno govori; opet se nasmijala i kazala da je teško kod kuće jer ne stigne; na moje uporno inzistiranje koja je to riječ koja ju pogađa najviše, teško da se ičega sjetila, nekako kao da joj to i nije tako blisko.

Iz iskrenog i spontanog pripovijedanja sudionika razgovora mlađe životne dobi proizlazi činjenica da samo ono posredovanje Božje riječi koje je prošlo i zahvatilo samu osobu vjeroučitelja, može učinkovito djelovati i na vjeroučenike. Iskreno priznaje da je intervju za njega bio prava duhovna obnova, zato što nam danas nedostaju razgovori takve naravi.

„Riječ Božja također ima svoje značenje u mom životu. Volim pročitati biblijski tekst i produbiti ga što je više moguće, jer tako ću ga lakše moći drugima prenijeti. Hranim se njome, ali ne dovoljno, i uvijek može malo više. Moram iskreno priznati da sam, pripremajući se s jednom osobom za stručni ispit, tek tada otkrio kako stvarno treba raditi na biblijskom tekstu. To je ono baš pravo, a za to treba imati i malo vještine, jer toga na fakultetu nije bilo. Meni je to više značilo nego cijelo vrijeme pripreme za stručni ispit, jer mi je ta osoba pomogla da prvotno sam za sebe znam obraditi biblijski tekst tako što ću ga ponajprije primijeniti na sebe i svoj život, a tek onda ću ga moći kvalitetno posredovati drugima. Bitno je taj biblijski tekst imati stalno pred očima, zato Božju riječ treba što više čitati i produbljivati. Puno ti znače susreti s osobama koje imaju iskustvo snage Božje riječi, i to na neki način iz njih zrači. Upravo mi je to izvrsno, zato što čovjek ne može biti vođen Duhom Svetim i govoriti nešto što sam ne živi u svakodnevnom životu i radu” (M. V, 30, 3).

Za razliku od gore navedenih izričaja očitovanja Božje riječi u svakodnevnom vjeroučiteljskom životu, velika većina sudionika razgovora pokazuje drugačiji odnos prema Svetom pismu, koji se očituje u oduševljenju, otvorenosti i dopuštanju da snaga nadahnute

Božje riječi mijenja ne samo njihov osobni život i djelovanje nego i živote njihovih vjeroučenika.

„Za vrijeme studija nisam toliko snažno i bogato doživljavala Riječ Božju kao sada. Pripremajući se za vjeronaučne susrete tako što sam iščitavala biblijske tekstove i sama sebi postavljala pitanja konkretne primjene, otkrila sam i spoznala dubinu Božje riječi. To je za mene jedno novo otkriće bogatstva tih biblijskih tekstova, kako se na različite načine mogu izreći i aktualizirati u ovom našem vremenu. Zaista jedno novo iskustvo koje me je jednostavno produhovilo, tako da ono što sam tu otkrila i spoznala prenosim i na djecu s kojom se susrećem u školi. Što se tiče tih mojih priprema, najvažnije je interpretativno pročitati taj biblijski tekst i pustiti da on odjekne u njima, zatim o tome razgovaramo, pa ga onda nastojimo produbljivati i na kraju slijedi aktualizacija. Djeca me iznenade svojim izričajima, tako da ostanem zapanjena. Dok se ja sama pripremam za sat, osjetim taj osobni odjek Božje riječi u sebi, kako bi ga onda mogla prenijeti i na djecu da ga i ona dožive na sebi svojstven način” (A. K, 27, 3).

Jedan drugi sudionik razgovora koji radi u srednjoj školi odgojnu dimenziju Božje riječi zorno pokazuje konkretnim primjerom iz rada sa svojim učenicima, a koji se odnosi na praštanje i konkretno ostvarenje Zakona izrečenog kroz ljubav prema Bogu i bližnjemu.

„Kad čitam Sveto pismo, posebno Novi zavjet, moram priznati da iz njega učim praštati onako kako je Isus oprostio Petru, premda ga je izdao. Za mene to konkretno znači da u onim situacijama kad me moj učenik izda, trebam i ja biti spreman poput Isusa oprostiti mu onako kako je to Isus učinio, premda se katkada moja priroda tome opire, ali svejedno on me upozorava da i ja tako činim kao što je on postupao u pojedinim slučajevima. Zatim mi je fascinantna primjer koliko Isus ljubi čovjeka kao što je bio Juda, unatoč tome što je bio izdajica i što mu je želio zlo. Upravo mi ta Isusova gesta ljubavi predstavlja vrhunac praštanja, jer premda je kroz sve tri godine znao za Judino ponašanje, ipak ga nije htio javno prozvati do zadnjeg časa. Znači kad neki učenik u sličnim situacijama prema meni tako postupi, trebam pokazati to što me je naučio Isus, pogotovo u trenucima kad planem, treba smoći snage i ispričati se. To je veliki izazov, jer se radi o nimalo laganom i jednostavnom putu, ali ja se stvarno borim da me nadahnuće Božje riječi nosi, tako da postupam i činim onako kako je On učinio. Ljubav nije uvijek ugoda, slast, nego je to i križ, i ja to prihvaćam, praštam tim učenicima, volim ih i nastojim ih razumjeti. Zamisli, Isus je tog Petra izdajnika postavio kao svog nasljednika. Zašto nije postavio Ivana? on je bio čist. Ne, nego baš Petra, kao da je htio reći ne, ne tražim ja takve savršene, jer se onda ne bi on mogao proslaviti u toj slabosti” (I. B, 35, 8).

Kako konkretno izgleda sam proces čitanja kroz *lectio divina* pripovijeda jedan sudionik razgovora kojemu Biblija stoji na dohvat ruke kako bi joj se mogao lakše i češće predati. Spontano priznaje da mu to danas ide malo teže jer je obiteljski čovjek, ali unatoč svemu zadivljuje ta revnost za Božju riječ.

„Božja riječ u mom životu vjeroučitelja znači puno, nekako Biblija uvijek stoji meni na dohvat ruke i u zadnje je vrijeme smještena na mom radnom stolu na onom mjestu koje je predviđeno za tastaturu da mi je tu blizu. Dovoljno je da ju samo uzmem i čitam, jer je to mjesto na kojem sam ja stalno. Bibliju čitam na različite načine.

Ponekad pokušavam uzeti i čitati knjigu po knjigu, ili otvoriti neki dio, ili samo jedan psalam, a imam i Časoslov naroda Božjega, pa i njega znam koristiti s vremena na vrijeme, a u školi imam biblijski kutak u kojem stoji Biblija. Proces čitanja ide tako da se volim smiriti uz neku laganu meditativnu glazbu, jer u takvom opuštenom ozračju stvaram prostor u koji će ući Božja riječ te ju nastojim čitati na način *lectio divina*. Čitam sve do toga dok ne *zapnem* na nekoj riječi, i to je upravo ta riječ koja bi mene trebala nositi i mene mijenjati i u meni se utjeloviti. Sad je to malo teže, i kao obiteljski čovjek to ne uspijevam, ali se nastojim ujutro malo ranije ustati da je negdje *ulovim* i da me ona nosi kroz dan” (B. B, 31, 5).

Da je Božja riječ *živa i djelotvorna*, svjedoči nekoliko sudionika razgovora koji smatraju da ta djelotvornost vapi za ostvarenjem u konkretnim životnim sredinama i situacijama u kojima se suvremeni vjeroučitelji vjernici laici danas nalaze. Vjeroučitelju koji radi u srednjoj školi najviše pomažu psalmi, jer su to molitve iz svakodnevnih životnih situacija kroz koje Bog progovara kao i Pavlove poslanice, a posebno ona mjesta o stvaranju zajedništva.

„Nadalje se moja duhovnost očituje kroz riječ Božju. Ja bih to rekao onim kad Isus kaže: 'Ja sam svjetlost svijeta'. To je stvarno živa Božja riječ, koju nekako najviše doživljavam na Svetoj misi, u radu s djecom, a i osobno, premda se uvijek može bolje. Mene recimo privlače psalmi, to je ono kad čovjek progovara iz dubine duše, i to je ta jednostavnost i konkretnost, konkretne životne situacije kroz koje Bog progovara. Osim toga Pavao mi je majstor, posebno me privlači njegova spremnost i hrabrost. Mi smo danas nekako izgubili tu nit i često ljude iz Crkve otpisujemo. Ne samo da se osjećaju da nisu dobro došli. Da je on danas živ, ne znam gdje bi završio.* Ta njegova spremnost da se on uz Božju pomoć izbori za taj neki status, nije bitno kakav, jer je on čovjek pun znanja i mudrosti. Danas do znanja može svatko doći, ali znanje bez mudrosti ne vrijedi puno, nema jasnoće. Kod Pavla me fascinira njegov način okupljanja zajednice; doći u neku novu situaciju, novu sredinu, novo mjesto i tu iz ničega podići ljude. Istina, tu se Bog očituje na djelu, ali traži i od nas da se i mi angažiramo, da tu negdje hrabrije napravimo iskorake, a on je baš u tome bio pravi majstor. Druga riječ za tu hrabrost je u stvari potpuna oslonjenost na Boga, s tim da mi napravimo taj prvi korak. Riječ mi Božja pomaže da kvalitetnije živim, i kad to drugi na meni vide, onda će i oni poželjeti tako živjeti. To je ono kao kad se hranim u *McDonaldsu* i jedem svakakvu hranu, a čovjek treba nešto kvalitetno pojesti da valja, a to konkretno znači glede Božje riječi: čovjek uvijek sluša Božju riječ koja ti je možda i poznata, berem misliš da ti je poznata, a zapravo ona uvijek progovara na nov način i ne da se ukalupiti, a to je zato jer se čovjek nalazi uvijek u novim situacijama, a Božja se riječ uvijek nađe tu da osvijetli taj neki događaj i uđe u tu našu ljudsku stvarnost. To drugim riječima znači da me ona u mom životu odgaja i da iz nje i kroz nju čitam znakove vremena u kojem živim” (M. G, 31, 7).

*To je izgovorio kroz smijeh.

O djelotvornosti riječi Božje koja poprima odgojnu dimenziju s velikim oduševljenjem pripovijeda sudionica razgovara koja se trudi svakodnevno živjeti od te Riječi bilo da ju svakodnevno sluša kroz euharistijsko slavlje ili kada se priprema za nedjelju.

„Za mene je Biblija živa Božja riječ. Evo, uvela sam jednu Bibliju u svakom razredu, i ona ide među učenike, i učenik je uzme kući, a ja osobno, kad god mogu, volim započeti dan s Riječju; čitam tekst u tišini, nemam potrebu da to izgovaram naglas, a onda pustim da to odjekne, uvijek nešto odjekne, neka riječ, rečenica, misao, ona je tu za mene i ureže se i ponese te u taj dan. Sjećam se, imala sam jednu fazu, mogućnost da svaki dan prije posla u osam sati biti na misi, i u tome sam uživala. To je bilo moje vrijeme, no pretvorila sam se u totalnu spavalicu. Bila sam nedavno na bolovanju, jednu noć nisam mogla spavati, gledala sam neki film o Isusu, jer sam ga imala kod kuće i ustala sam se u šest sati, spremila se, oprala kosu i otišla na misu u petnaest do osam i mislim se: 'Isuse zar sam ja morala cijelu noć probdjeti da bi došla na tu misu u osam?' Izlazi svećenik na oltar, otvori misal i pročita: 'Bdijte, jer ne znate ni dana ni časa',* i možete li misliti koja je to radost, to je ta riječ upravo upućena meni, ne nekom drugom. Čak sam stekla običaj da na Internetu pratim svakodnevna liturgijska ili nedjeljna čitanja i neko promišljanje, i upravo zbog toga mi je nedjeljna misa bogatija” (D. N, 39, 8).

* Tu se od srca nasmijala.

Interesantno je također zapaziti što o važnosti Svetog pisma i njegovoj odgojnoj ulozi govori jedna druga sudionica razgovora, uspoređujući ga s vjeronaučnim udžbenicima, koji bez prisutnosti Božje riječi u njima za nju osobno nemaju neko veliko značenje.

„Moja se duhovnost očituje još kroz Sveto pismo, ja Vam svaki dan otvorim Bibliju nasumice, i nekako mi je to putokaz za taj dan; sjednem i razmislim što to meni Bog govori, i to mi je smjernica za taj dan. Nadalje ona ima u mom životu veoma važnu ulogu. Sami udžbenici vjeronauka su ništa bez Boga i Božje riječi, jer je ona putokaz, ona nas vodi i ona je temelj. Ja bih se usudila reći, neka mi ne zamjere oni koji pišu udžbenike, da mi Biblija više znači nego sam vjeronaučni udžbenik. Svake nedjelje u Evandjelju me ona upućuje iz nedjelje u nedjelju i pokazuje put, i ona je meni hrana za taj tjedan. Osim toga ima odgojnu ulogu, jer me ona oblikuje i formira. Riječ Božju zapravo treba živjeti, jer nema životne situacije koju ne možemo naći u Svetom pismu” (V. Ž. V, 29, 4).

Ili jedan drugi primjer sudionika razgovora koji radi u srednjoj školi također upućuje na odgojnu dimenziju Božje riječi. Ona se ostvaruje u njegovom u svakodnevnom životu tako što ju osobno primjenjuje prvenstveno na sebe, a zatim u radu s biblijskim tekstovima u školi.

„Glede Božje riječi započnem sat tako da uvijek nešto kratko pročitam iz Svetog pisma ili molimo neki psalam cijeli mjesec da bi ga bolje zapamtili, a za mene je ona uključena dok provodim vrijeme u osobnoj molitvi. Imam različite metode čitanja Biblije, bilo otvaranja ili sustavnog čitanja neke knjige po nadahnuću, ili uzmem neku poslanicu i redovito pratim ono što je u liturgijskim čitanjima. Čitam tako da se to ne pretvori u studiranje, nego čitam i nastojim vidjeti koja je to riječ što me pogađa, i onda se predam toj riječi da me ponese kroz dan, i da mi to bude lajtmotiv dana, te da me na taj način oblikuje. Ona ima odgojnu ulogu u mom životu, i drago mi je što me i poziv i profesija vežu uz Božju riječ, i u tom smislu je ona Molitva vjernika laika simpatična, samo je pitanje ima li čovjek vremena da joj se doista prepusti. Božju riječ koristim u svojim pripremama za učenike, te govoreći njima, koristim prigodu da i sebi govorim, jer to isto što kažem njima važi i za mene” (M. V, 28, 1,5).

Nadalje većina sudionika razgovora smatra da u riječi Božjoj mogu naći rješenja za sve svoje životne probleme. To čine na različite načine, bilo da ju izravno čitaju iz Biblije ili Živog vrela, iz časopisa Biblija danas, s Interneta i sl.

„U Bibliji mogu pronaći rješenja za sve svoje probleme, i zato smatram da je jako dobro proučavati Sveto pismo, i to onako da čitam kada mi se ukaže potreba ili nasumice otvorim, ali nisam za neke strogo karizmatičke pokrete po onome da ću otvoriti Bibliju da vidim što će mi Duh Sveti danas reći, nego ju čitam da produbim znanje i nađem odgovore na sva pitanja svoga života. Tu je također i Živo vrelo iz kojega čitam, kao i drugi načini: časopis Biblija danas, nešto na radiju, dobra propovijed u kojoj se tumači Božja riječ. Jedna od važnih kreposti koja resi moj život jest strpljivost, i zahvalan sam Bogu što mislim da sam stvarno strpljiv,* a i u Bibliji svaki pojedini lik, junak, pokazuje kako i koliko je bio strpljiv. Priča o dobrom ocu, to mi je jedna od najboljih priča,* taj dobri otac je toliko plemenito i strpljivo stvorenje u svakodnevnoj situaciji, i iz te svakodnevne situacije je uspio da je mogao doći do toga da se postavi onako kako se postavio, posebice prema tom sinu koji je ostao s njim, i to je uzor za vjeroučitelja danas, strpljivost pomaže da se okrećemo prema učenicima i da ne reagiramo, nego da im dajemo nešto posebno i duhovno” (H. B, 33, 7).

* To izgovara sasvim jednostavno, jasno i iskreno; taj govor je bio popraćen i gestama s dubokim ganućem.

Iz navedenih intervjuiranih ulomaka, uzimajući također u obzir pripovijedanja onih sudionika razgovora koji ovdje nisu navedeni, proizlazi da se svi oni na različite načine susreću s Božjom riječju kroz svakodnevna liturgijska čitanja, otvaranje Biblije nasumice da vide što im Bog poručuje za taj dan, slobodan odabir biblijskih mjesta za konkretne životne situacije, sudjelovanje u euharistijskom slavlju, čitanje pojedinih knjiga i psalama, pripremanje za sat vjeronauka i druge susrete u župnoj zajednici, čitanja za svaki dan i nedjelju na Internetu, u Živom vrelu, časopisu Biblija danas i sl.

Kao i u prethodnim iskazima, neki od vjeroučitelja mlađe životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama, istina, pokazuju želju i volju za čitanjem Božje riječi, dobro uočavaju i njezino značenje za njihov svakodnevni život, ali priznaju da im upravo nedostaje to kontinuirano druženje s njom koje se ipak s godinama stječe. Zbog toga ostaju na površini, tako što neki od njih samo rado čitaju u crkvi, tijekom sata, kad osjete potrebu, osluškuju ju kroz dobru propovijed, ali ima i onih koji uopće nemaju vremena da se njome bave. Za razliku od njih velika većina sudionika razgovora, od onih mlađih pa sve do najstarijih, pripovijedaju o bogatim iskustvima druženja s Božjom riječju iz koje crpe snagu ne samo za svoj osobni i obiteljski život nego i inspiraciju za svoje kvalitetnije djelovanje u školi. Svi se oni slažu u jednom, a to je da u riječi Božjoj mogu naći rješenja za sve svoje životne

probleme. Osim toga ona za njih ima odgojnu ulogu koja se očituje u tome da prvo mijenja njih same kako bi onda oni mogli mijenjati svoje vjeroučenike.⁵³³

Posebnu pažnju privlače oženjeni vjeroučitelji koji unatoč brojnih obiteljskih obveza sa svom revnošću i gorljivošću nastoje pronaći vrijeme za čitanje Božje riječi po metodi *Lectio divina*.⁵³⁴ Upravo tu kušaju životnost i djelotvornost riječi Božje, čije je ostvarenje prepoznatljivo u konkretnim životnim situacijama i sredinama u kojima se suvremeni vjeroučitelji danas nalaze.

Na kraju treba također spomenuti kako neki od sudionika razgovora, pripovijedajući o nedostatnoj zastupljenosti biblijskih tekstova u vjeronaučnim udžbenicima, ipak daju primat Božjoj riječi koja stoji ispred svake druge riječi ma kako ona bila dobra, poučna i odgojna.

Čitanje, razmatranje, meditiranje i prakticiranje riječi Božje, neminovno je povezano s vjeroučiteljevim *sakramentalnim životom*, jer upravo slavljenje sakramenata uključuje navještaj i tumačenje te iste Riječi. Očitovanje i konkretno ostvarenje duhovnosti vjeroučitelja kroz stvarnost sakramentalnih događanja, prema pripovijedanju sudionika razgovora u osnovnim i srednjim školama bilo mlađe ili starije životne dobi, je veoma bogato i raznoliko. Bogatstvo te raznolikosti ipak se može svesti na nekoliko zajedničkih elemenata: svi sudionici razgovora su krštene osobe koje rado pristupaju sakramentima pomirenja i euharistije, većina od njih također živi sakrament ženidbe, a neki od njih su primili i sakrament bolesničkog pomazanja.

1.3.3. Euharistija u življenju duhovnosti svagdašnjice

Jedan od konkretnih načina ostvarenja duhovnosti vjeroučitelja laika u svakodnevnom životu kojega intervjuirani vjeroučitelji najviše prakticiraju i različito doživljavaju je njihova povezanost sa sakramentom euharistije. Nekoliko reprezentativnih intervjuističkih ulomaka će nam omogućiti da bolje razumijemo značenje ovog sakramenta u životu i djelovanju svih intervjuiranih vjeroučitelja.

Za mladog sudionika razgovora nepojmljivo je da netko od vjeroučitelja ne prakticira sakrament euharistije barem nedjeljom, jer je upravo to dan u kojem se zajednica vjernika, koja je najviše utjecala na njegov vjeroučiteljski poziv i poslanje, okuplja oko uskrslog Gospodina.

---

⁵³³ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Uloga Biblije u oblikovanju duhovno-profesionalnog identiteta vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 24 (2002.) 1, 5-36.

⁵³⁴ Usp. Enco BIANCO (ur), *Lectio Divina*, Zagreb, 2012.

„Glede sakramentalnog života, meni je euharistija na prvom mjestu, i najnormalnije je da idem na misu svake nedjelje i preko tjedna. Također sam išao i u župu gdje radim, premda je bilo daleko, tako da ja ne razumijem kolege koji uopće ne prakticiraju Svetu misu; nekako mi je to nespojivo s njihovim pozivom i zvanjem; biti vjeroučitelj, a ne otići nedjeljom na svetu misu je za mene nespojivo. Doći na misu, biti sa zajednicom, za mene je nešto predivno, jer ja nisam neki otok koji živi sam za sebe. U biti, nekako me je ta zajednica odredila u svemu što ja danas jesam kroz ta zajednička euharistijska slavlja te cjelokupno sudjelovanje u svim drugim događanjima župe. To se zajedništvo nastavlja i dalje izvan Svete mise, tako da zajedno radimo i djelujemo, pomažemo jedni drugima, i ja znam da se uvijek mogu osloniti na svoju zajednicu. Mi već godinama gradimo to zajedništvo, i naš nam je vjeroučitelj stalno na susretima naglašavao da se borimo za to trajno prijateljstvo među nama, i ja znam da ako mi nešto treba, uvijek se mogu osloniti na svoju zajednicu i u dobru i u zlu” (D. Ž, 29, 2).

Premda sudionici razgovora pripovijedaju o tome da rado odlaze na Svetu misu na kojoj doživljavaju njezinu preobrazbenu snagu, ipak se ne susprežu govoriti o tome da ponekad nemaju vremena za njezino prakticiranje onako kako bi to oni željeli. Radi se o trenutnom stanju koje oni nazivaju *blagim deficitom* uzrokovanim životnim obiteljskim okolnostima.

„U osobnom životu postoji potreba da redovito pohađam Svetu misu, ali je to uglavnom svedeno na nedjelje i blagdane, dok je prije to bilo svakodnevno. Primanje svete pričesti mi je također jedna tamnija, lošija strana, ne znam, ali je to teško opisati. Možda je to zbog određenog užurbanog načina života koji sada živim, tako da se sve rjeđe ispovijedam. Moram priznati da sam prije uspio otići češće na ispovijed, pa je i primanje pričesti bilo češće, dok se danas zbog te užurbanosti sve svelo na nekoliko puta godišnje.* Iskreno priznajem da s moje strane tu ima kako aljkavosti tako i neodgovornosti. Jednom prilikom kad sam bio na ispovijedi kod jednog profesora, dobro se sjećam njegovih naputaka da se moramo neprestano vježbati u duhovnosti te da je pričest snaga koja ti se daruje da možeš hrabro ići naprijed. Možda je moje trenutno stanje, koje ne bih nazivao krizom, nego blagim deficitom po pitanju konkretnog življenja sakramenta euharistije, proizašlo zbog novih obiteljskih okolnosti, briga i zadataka koji se pred mene svakodnevno postavljaju, a koji me nekako udaljuju od svega toga” (M. K, 27, 3).

* To je iskreno govorio, istina pomalo zamišljeno, ali priznaje taj nedostatak sakramentalnog života.

Osim gore navedenih poteškoća, neki od sudionika razgovora navode također i problem rastrganosti između župe u kojoj stanuju i one u kojoj rade, gdje bi se trebali dokraja angažirati. Unatoč tomu sakrament euharistije ima veoma važno značenje u njihovom vjeroučiteljskom životu jer im daje tako snažan poticaj od kojega žive čitav tjedan, kako potvrđuje mladi vjeroučitelj koji se više od dva sata vozi do škole u kojoj radi.

„Sakrament euharistije slavim nedjeljom i uvijek sam se želio uključiti u zbor, kao i u druge mogućnosti župnog katehetsko-pastoralnog djelovanja. Međutim teško mi to pada, jer sam rastrgan između škole u kojoj radim i župne zajednice gdje živim. Svjestan sam da bi trebala biti primarna korelacija između školskog vjeronauka i župne kateheze, ali zbog prevelike udaljenosti nisam u stanju se više uključiti u život i rad moje župne zajednice. Misa meni znači puno, daje mi snagu da mogu onda

proživjeti cijeli tjedan i prinosim te učenike na oltar i molim za njih. Volio bih doživjeti to zajedništvo, jer ne idem na misu samo radi sebe, nego upravo radi tog zajedništva. Naš župnik zna to i slikovito predočiti tako da pozove vjernike da se u nekom trenutku pogledaju i da vide tko stoji tu pored mene, jer većina dolazi samo da traži nešto od Boga, a ne da se gradi to istinsko zajedništvo. Meni pak misa daje impuls od kojega živim cijeli tjedan” (M. V, 30, 3).

Među sudionicima razgovora ima vjeroučitelja kako mlađe tako i starije životne dobi koji pripovijedaju o još jednoj poteškoći vezanoj uz sabranost na euharistijskom slavlju. Naime zaduženja tijekom mise im ne dopuštaju da se potpuno predaju otajstvenom procesu preobrazbe. Stoga imaju potrebu slaviti još jednu svoju takozvanu *tihu misu*, u kojoj se dokraja mogu predati Gospodinu s vjerom i povjerenjem da će On sve što prinesu na oltar preobraziti i učiniti novim onako kako je njegova volja.

„Misu prakticiram svake nedjelje, a moj osobni doživljaj euharistije kao spasenjskog čina ne događa se kad mi imamo zajedničke mise s djecom i mladima, nego kad žena i ja zajedno odemo u jednu oazu, kao na primjer u crkvu sv. Mihovila. Tu imamo prigodu temeljito se ispovjediti, spontano, opušteno i u miru slaviti Svetu misu s daleko više koncentracije i opuštenosti, jer smo tu sami sa svojim Bogom, i ništa nam drugo nije važno niti nam što drugo od njega odvraća pozornost. Posebno mi je darovano da mogu i kroz tjedan sam poći u miru Božjemu bez ikakvih ometanja na Svetu misu, jer meni to puno više znači nego kad je to obično nedjeljno ili blagdansko slavlje u mojoj župi u kojoj za vrijeme mise sviram, pa se zato ne mogu koncentrirati na ono jedino bitno. U tom mirnom i opuštenom razgovoru s Bogom, ja se više mogu unijeti u Isusovu otajstvenu prisutnost, tako da naprosto osjećam kako se u meni nešto događa. Znaite, to je kao kad njivu s vremena na vrijeme malo izorete, tako i ja osjećam potrebu da malo dublje osvijestim neke stvari, posebno kad nekako osjetim da sam se udaljio od Gospodina, i to mi je kao kompas, koji me upozorava da zastanem kako bih onda tu u euharistiji mogao primiti snagu za daljnje djelovanje” (I. K, 37, 10).

Sudionici razgovora mlađe životne dobi priznaju da se u svom duhovnom životu susreću s nejasnoćama, pa čak i nekim sumnjama za koje je potrebno vrijeme dozrijevanja u vjeri prema tom tako velikom otajstvu kao što je sakrament euharistije. To drugim riječima potvrđuje činjenicu da duhovnost nije nešto statično, nego zahtijeva proces rasta i napredovanja i u sakramentalnom životu svakog vjeroučitelja. Da je to tako, svjedoči mlada sudionica razgovora, pripovijedajući o tome kako, unatoč svemu, za nju osobno sakrament euharistije ima veoma važno značenje.

„Euharistija u mom životu znači puno, puno... Tu je također bio jedan proces dozrijevanja koji još uvijek traje, sve dok se dublje i čvršće ne ucijepi u mene. Dakle to je trajni proces koji mene osobno formira na mom duhovnom putu odrastanja. Sveta misa mi je također važna; posebna je snaga te Božje riječi, koju valja pažljivo slušati, a to je upravo teško zato što koji put znamo biti rastreseni. Stoga je važno doći ranije na Svetu misu kako bi se što bolje pripremili, a ne da u nju ulazimo nepripremljeni. Meni je pričest najvažnija, trenutak kada ja primam Isusa, tad je On u mome srcu,

njegova me otajstvena prisutnost obnavlja, čisti, hrani... To mi je najintimniji i najdublji trenutak, i kada sam s njime, mogu dalje sve što poželim. Sveta misa je jedan poseban način susretanja s Isusom, različit od onoga kada se molim ili kada čitam Sveto pismo. Idem svake nedjelje na misu, a kada stignem i preko tjedna. Međutim još nisam došla do toga da idem svaki dan na misu.* Ipak mi je Sveta misa jedan poseban način susretanja s Isusom, to je za mene veliko bogatstvo, jer prvenstveno obogaćuje moj život, a onda i moj odnos s djecom u školi i sa svim drugim ljudima. Budući da imam tu potrebu i glad za Isusom, nastojim kad god mogu otići na Svetu misu i s njime se istinski susresti” (A. K, 27, 3).

* Tu je navela primjer kako komunicira s najboljom prijateljicom, u smislu kako joj pošalje poruku ili ju nazove, a ako ju želi vidjeti i susresti, to je drugačije, onda se upriliči susret.

O neizrecivosti dubine i učinkovitosti sakramenta euharistije, kao i promjenama koje se događaju po tom sakramentu potvrđuje i jedan sudionik razgovora starije životne dobi, za kojega je misa obnoviteljska snaga, a ne samo puki običaj i navika.

„Za mene je svaka misa susret s Bogom i Isusovim spomenom na posljednju večeru, i ono što mi se posebno sviđa i volim jest dobar propovjednik, koji zna tu Riječ učiniti bliskom i aktualnom. Nekad posebno doživljavam kod nekih svećenika njihove ruke, jer su svećenikove ruke zapravo Isusove ruke. Ma i riječi koje oni govore su Isusove riječi, napokon je i taj kanon u misi prepun bogatstva. Duhovna dimenzija, kao integralni dio cjelokupnog čovjekovog života, neminovno uključuje tu prisutnost. Znati biti tu, sa sobom, s Gospodinom, znati prepoznati to transcendentno, i tu nema površnosti, jer tvoj život dobiva dubinu, i više ne moliš po navici niti ideš na misu po navici, i ta misa meni konkretno znači da se u meni događa promjena, ta živa prisutnost Isusa sada tu u misi koji nam govori, koji nam se daruje, naprosto mene mijenja i osposobljuje da idem obnovljen dalje u svoju školu, župnu zajednicu i kamo god me On šalje” (J. R, 50, 16).

Iscrpno pripovijedanje sudionika razgovora starije životne dobi koji u školskom odgojno-obrazovnom sustavu radi od početka uvođenja vjeronauka u hrvatske škole pokazuje kako je vlastiti primjer iskrenog življenja euharistije najbolja motivacija i za vjeroučenike.

„Svakodnevno sam na misi i euharistija zauzima centralno mjesto u mom životu. Mislim da je pravi život vjernika upravo sakramentalan život. Ako toga nema, uzalud je moja nauka, moja teologija, magisteriji, doktorati, i ne znam što sve drugo, ako to nije prisutno u životu. Meni euharistija znači susret i zagrljaj s Isusom Kristom!* I da ja njemu kažem Isuse moj evo me...! Nešto slično kao što na primjer ja i ti sada sjedimo i spontano razgovaramo.* Tako isto se Isus i ja okrenemo jedan prema drugome, razgovaramo, iznosim mu sve svoje probleme i muke, kao i radosti. Bez euharistije ja ne bih mogao zamisliti niti svoj vjernički niti vjeroučiteljski život. U tom smislu Isus, kojeg sam primio u euharistiji, ide sa mnom zajedno u moju školu, ja ga nosim toj djeci i ona ne vide samo mene, nego kroz mene vide Isusa. Djeca se čude tome da svaki dan idem na misu. Spontano im znam odgovoriti da i oni svaki dan susreću oca i majku i uvijek se nanovo raduju tom susretu koji im nikada ne dosadi. Kako se ja neću onda radovati mome Isusu, Spasitelju, i da mi bude teško ići svaki dan da ga susretnem. Meni bi bilo čudno da vidiš majku svaki dan i da kažeš da ti je majka dosadna. To ne bi nešto bilo uredu? Ja ne tvrdim da mora svatko ići ili da bi ja djecu na to prisiljavao, nego im jednostavno govorim što to osobno za mene znači. Nema mise u kojoj ja ne prinosim na oltar sve svoje učenike. Oni se tome čude, stvarno Vi

nas svaki dan prinosite!? Ne mogu svakoga poimence, jer vas ima puno, ali Isus vas poznaje po imenu bolje nego ja i sve vas rado prima. Ako im tako kažem, onda to njima nešto znači, i to je najbolja motivacija za misu. Danas je inače problem te motivacije u svemu, ali bez ove duhovne dimenzije se naprosto ne može ići naprijed” (B. B, 60, 19).

* Tu se smiješio i iz srca to izgovarao; ovdje se očituje tolika opuštenost i ta nutarnja duhovna sloboda, jer mi se je inače obraćao sa vi, a tu spontano izriče ti.

Za intervjuirane vjeroučitelje mlađe životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama, euharistijsko slavlje predstavlja ponajprije životnu potrebu koja se realizira svake nedjelje i blagdanima te nekim drugim jakim danima liturgijske godine. Međutim ima među sudionicima razgovora i takvih vjeroučitelja koji ne mogu zamisliti svoj vjeroučiteljski život bez svakodnevnog susreta s Gospodinom pod prilikama kruha i vina. Stoga je i razumljivo da im je taj sakrament neophodno potreban u njihovom kršćanskom vjeroučiteljskom duhovnom hodu naprijed. Osim toga velika većina od njih naglašava važnost komunitarne dimenzije euharistijskog slavlja, koju povezuju sa svojim pozivom i poslanjem, te time potvrđuju važnost promicanja duhovnosti zajedništva kao odgojnog načela koje papa Ivan Pavo II. želi za cijelu Crkvu.⁵³⁵

Za sudionike razgovora starije životne dobi sakramenti su također bitni za duhovnost vjeroučitelja, zato što oni vidljivo označuju i upućuju na Božje spasiteljsko djelovanje. Za njih, kao i za vjeroučitelje mlađe životne dobi, euharistija nije samo obveza, nego radost, životna potreba, te stoga zauzima prvo i najvažnije mjesto u njihovim životima. Nadalje euharistijsko slavlje je sjedinjenje s Isusom za istim stolom, hrana koja daje snagu i život vječni. A to se događa pretvorbom koja, prema njihovim *pripovijedanjima*, ima odgojnu dimenziju tako što oni ulaze u Svetu misu opterećeni, tužni, jadni, nesigurni, umorni, frustrirani, a odlaze preobraženi, tj. opušteni, smireni, odmorni, sretni i zadovoljni. Ta duhovna preobrazba nakon određenog vremena postaje vidljiva kroz kvalitetnije komuniciranje s vjeroučenicima, lakše podnošenje konkretnih životnih situacija i ljudi vezanih uz njih, nesebičnije darivanje na svim razinama njihova vjeroučiteljskog poslanja i djelovanja.⁵³⁶ Budući da se radi uglavnom o vjeroučiteljima koji su u braku i imaju svoje obitelji, upravo se ta dimenzija zajedništva očituje u njihovom slavljenju euharistije zajedno s njihovom djecom i ostalom župnom zajednicom u koju su aktivno uključeni. No potrebno je priznati da ima i onih sudionika razgovara kojima novonastala obiteljska situacija ne dopušta i ne ostavlja dostatno vremena i prostora za slavljenje sakramenta euharistije.

---

⁵³⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte*, br. 43.

⁵³⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Ecclesia de eucaristia. Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima te zavjetovanim osobama i svim vjernicima laicima o odnosu euharistije i Crkve*, br. 21-25, Zagreb, 2003.

Zaključno možemo konstatirati da nema neke bitne razlike u shvaćanju i življenju sakramenta euharistije, osim što vjeroučitelji starije životne dobi nekako odgovornije i s dalekom većom sviješću i sabranošću pristupaju tom živom vrelu iz kojega crpe snagu za svakodnevni život. Ona je za njih, kako i sami znaju kazati, *nasušna potreba* i *spasenjski događaj*, jer biti vjeroučitelj, a ne hraniti se Tijelom Gospodina našega Isusa Krista, za njih je nemoguće i nezamislivo. Budući da se radi o sudionicima razgovara starije životne dobi, pa prema tome i bogatijeg životnog iskustva, iz njihovih *pripovijedanja* proizlazi da oni sakrament euharistije shvaćaju do kraja ozbiljno, s konkretnim posljedicama za njihov kršćanski vjeroučiteljski život kako u školama u kojima rade tako i u župnoj zajednici.⁵³⁷ Stoga je sasvim razumljivo da ističu nužnost i potrebu vjeroučiteljskog poziva i poslanja povezati sa župnom zajednicom, mjestom u kojem će prakticirati svoju vjeroučiteljsku duhovnost s posebnim naglaskom na segmentu zajedništva.

1.3.4. Sakramentalno pomirenje u življenju duhovnosti svagdašnjice

Osim sakramenta euharistije, koji je neiscrpiv i koji se čestim slavljenjem uvijek iznova otkriva i produbljuje, sakrament koji vjeroučitelje najviše povezuje s Bogom jest *sakrament pomirenja, ispovijedi ili pokore*. Budući da se iskazi intervjuiranih vjeroučitelja kako starije tako i mlađe životne dobi koji rade bilo u osnovnim ili srednjim školama vezano uz konkretno očitovanje ovog sakramenta uglavnom podudaraju, ovdje navodimo samo neke od reprezentativnih intervjuistički ulomaka koji će nam pomoći da steknemo cjelovitiji uvid u njihovo razumijevanje i življenje ovog sakramenta.

Interesantno je *pripovijedanje* mladog sudionika razgovora koji iskreno priznaje da se rado i često ispovijeda, što nije čest slučaj kad se radi o mladim vjeroučiteljima. Na poseban način naglašava također važnost ispovijedi kod jednog svećenika, odnosno potrebu duhovnog vodstva ili duhovnog praćenja za koje još uvijek kao da se nema razumijevanja, a k tomu pridonosi i nedostatak svećenika.

„Sakrament pomirenja je također jedan od načina kako se očituje moja duhovnost, ja ga volim prakticirati što češće. Sakrament ispovijedi za mene je kao razgovor sa svećenikom koji mi može dati i neke savjete, premda treba razlikovati samu ispovijed od duhovnog vodstva. Bilo bi dobro da mi vjeroučitelji imamo svog duhovnika s kojim bi bili stalno povezani jer je to duhovno vodstvo jako bitno. Ipak to predstavlja stanovitu sigurnost, kada znaš da tog čovjeka možeš uvijek slobodno nazvati da se pred njim izjadaš kad si u nekoj nevolji i dilemi ili kada imaš neki problem, poteškoću, kad ti je teško ili kada proživljavaš neke posebne životne situacije, a ne znaš kako ih

---

⁵³⁷ Usp. Henri J. NOUWEN, *Snaga njegove prisutnosti. Živjeti iz euharistije*, Zagreb, 2005.

sam riješiti. Dakle duhovno vodstvo shvaćam ponajprije kao proces rasta i napredovanja u mome vjeroučiteljskom pozivu i poslanju. Što se toga tiče, nažalost, mi se sami snalazimo onako kako najbolje znamo, jer u našoj nadbiskupiji službeno nema postavljenih ljudi koji bi nas duhovno vodili na tom području. To bi uglavnom trebao biti svećenik, mislim da je to itekako potrebno nama vjeroučiteljima laicima. Možda bi bilo dobro da se i laici formiraju za tu službu, ali se to danas većinom svodi na svećenike, a i njih je jako malo” (D. Ž, 29, 2).

Potrebu za duhovnim vodstvom potvrđuje također izjava jedne sudionice razgovara time što, pripovijedajući o sakramentu ispovijedi, naglašava važnost kontinuiranog odlaženja k jednom poznatom svećeniku. Osim uobičajenog prakticiranja tog sakramenta tijekom godine, obavezno na dan spomena svog krštenja, sudjeluje u euharistijskom slavlju, a prije toga se ispovijedi.

„Sakrament svete ispovijedi mi je jako važan. Imala sam godinama potrebu za nekim ispovjednikom tko me zna, a ne da čovjek skače od nemila do nedraga, pa se tu čovjek izgubi, nego da me te taj čovjek duhovno prati. Premda netko može reći da to nije bit sakramenta ispovijedi, ali meni je to jako važno, jer sam dugo vremena imala jednog stalnog duhovnika i iskusila sam koje blagodati to sa sobom nosi. U sakramentu ispovijedi doživljavam kao prvo da mi Bog puno prije oprostí sve te moje grijehé i propuste nego ja sama sebi. Kad sam to shvatila, otkrila sam također i važnost ispita savjesti koji činim svaku večer. Za mene je vrlo bitan sam čin ispovijedi, kao i svećenik koji te ispovijeda, zato se redovito molim za tog svećenika, jer ljudi današnjice vape za dobrim svećenikom, a ima svega i svačega. Kako bih mogla rasti i napredovati u svom duhovnom životu, važno mi je da me netko duhovno prati. Na spomendan svog krštenja obavezno idem na svetu ispovijed i misu” (D. N, 39, 8).

O svom postupnom napredovanju u dubljem razumijevanju i shvaćanju sakramenta pomirenja *pripovijeda* sudionik razgovora koji radi u srednjoj školi. Budući da mu je sakrament ispovijedi prilika za novi početak, on ga spontano veže uz potrebu duhovnog vodstva koje za njega ima dvostruku ulogu. Iz bogatog osobnog iskustva duhovnog praćenja on sam postaje sposobniji pomoći mladima na putu njihova vlastitog odrastanja u vjeri.

„Sakrament ispovijedi mi je jako važan, a i Marija nas je na to upozorila da ako ne idemo k njenom Sinu kroz sakrament pomirenja, ne možemo napredovati, stoga nije čudo što ljudi koji se ne ispovijedaju, ne osjećaju Boga. Za mene ovaj sakrament znači nešto kao tuširanje, čišćenje, oslobađanje i poslije toga osjećam neizmjernu radost i sreću da skoro skačem od sreće, jer mogu nanovo početi. Na početku svog obraćenja tražio sam duhovni razgovor i bio sam ljut ako se svećenik nije posvetio meni, međutim sada mi je dovoljno da se istuširam, i to što prije, i ne smeta mi koji je svećenik, jer vrednujem sakrament kao takav. Duhovno vodstvo je jako korisno, ja sam na fakultetu imao jednog profesora od kojeg sam puno toga naučio, i jako mi je pomogao da iscijelim neke rane vezane uz moju spolnost. Danas je, reći ću vam iskreno, jako teško naći duhovnika ili, bolje rečeno, duhovnog pratitelja; imam jednog fratra, ali to još nije ono pravo. Također primijetim na mojim učenicima koliko sam im potreban kao duhovni pratitelj na putu njihova odrastanja u vjeri. No prije svega ja sâm trebam negdje napuniti svoje baterije. Svećenici, redovnici i časne sestre imaju

neke svoje duhovnike, a mi vjeroučitelji nemamo nikoga, a itekako nam je to potrebno. Stoga možda smo mi vjeroučitelji koji dublje živimo svoju vjeru neshvaćeni, i teško nas drugi razumiju u tim našim duhovnim potrebama. Na kraju krajeva Karl Rahner je rekao da će kršćani trećeg tisućljeća biti mistici ili ih neće biti, zar to nije upravo ono pravo za čim mi čeznemo ili trebamo čeznuti, za tim mističnim iskustvom” (I. B, 35, 8).

O redovitom prakticiranju sakramenta ispovijedi povezanog s duhovnim praćenjem *pripovijeda* sudionik razgovora starije životne dobi time što poseban naglasak stavlja na duhovno vodstvo koje za njega ima bitnu i nezamjenjivu ulogu u duhovnom rastu i napredovanju vjeroučiteljeve duhovnosti sve do kraja života.

„Za mene je ispovijed olakšanje koje daje snagu Duha Svetoga. Nekad se ispovijedam prije određenih blagdana, ali uglavnom odem kad osjetim potrebu. Sad mi je svejedno koji je svećenik, jer sam prije imao osobne prijatelje svećenike kao duhovne vođe, i ja sam praktički upravo izgrađen na tom duhovnom vodstvu, jer sam uvijek imao dobrog duhovnog vođu tijekom svog duhovnog odrastanja i sazrijevanja, a u zadnje vrijeme nešto rjeđe. To mi je puno značilo, kao na primjer pok. biskup Šolić sa svojim savjetima, a drugi svećenici, koji su većinom bili stariji od mene, postali su mi prijatelji u tom mom odrastanju. Za mene duhovno vodstvo ima bitnu ulogu, i to dokraja života, jer čovjek uvijek može duhovno rasti i sazrijevati, iako neki vjeroučitelji tako brzo i naglo duhovno izrastu da se čovjek zadivi.* Kroz to duhovno vodstvo vjeroučitelj ima mogućnost da pred nekim tko mu je prijatelj može slobodno reći što misli, jer ne može sam dobro razlučiti, ovo je dobro a ovo nije dobro, nego upravo kroz taj duhovni razgovor, nešto slično kao što mi sada razgovaramo. Dakle radi se o poticanju i praćenju sugovornika kroz njegovu osobno razmišljanje koje ga dovodi do jasnijeg shvaćanja i prihvaćanja nekih stvari u duhovnom životu” (M. S, 48, 19).

* *Tu se nasmijao iz srca i kasnije je govorio kroz smijeh.*

Živo, slikovito i dokraja iskreno *pripovijedanje* sudionice razgovora, koja u svom promišljanju o sakramentu pomirenja, između ostalog, ističe važnost duhovne formacije još za vrijeme studiranja na fakultetu, na neki način ilustrira i objedinjuje sve iskaze vjeroučitelja starije životne dobi.

„Sakrament svete ispovijedi doživljam kao način odgajanja, on liječi, rehabilitira, i sve ono što njemu predam, to je izliječeno, i to više nije moja briga. Imala sam dobre profesore na fakultetu. Zahvalna sam Bogu što to nisu bili samo teolozi teoretičari, nego su prvenstveno bili ljudi prave i istinske vjere. Za mene je svaka ispovijed vezanje čvora po kojemu sam sve bliže Bogu. Zatim mi je jako važan taj odgojni vid ispovijedi, to je zapravo susret s milosrdnim Bogom, trenutak mog povratka u kuću Očevu, koji mi ne predstavlja poteškoću, nego, štoviše, radost i spoznaju da se uvijek mogu iznova vratiti. Prije dvije do tri godine sam imala poteškoću što da ispovijedam; došla sam do jedne knjige, čini mi se da se zvala *Kako se postaje drugačiji*, gdje se poučava kako doći do tog korijena grijeha. Sjećam se i moje mentorice na fakultetu, koja je poučavajući prvopričesnike u ispitu savjesti, išla s njima u dubinu namjere zbog koje je počinjen neki grijeh. To je u potpunosti promijenilo moj dosadašnji način ispovijedi. Također nisam bila zadovoljna niti svojom relacijom između Boga i mene. Na neki način je naš voditelj *kursilja* to slikovito objasnio da u sakramentu ispovijedi

Bog sada tu sjedi, i kad bi ti ušla u sobu, gdje bi, ili koje bi ti najradije mjesto uzela i sjela, kako bi ti okrenula svoju stolicu i kako bi sjedila? Tada u toj životnoj fazi, kako sam razmišljala u tom trenutku, ja bih vjerojatno sjela, hajdmo reći, eto ovako.* Nakon te pouke sam sama sebi kasnije rekla da bih baš sjela tako da mu se okrenem licem u lice. To je bio odlučujući trenutak kada sam postala svjesna kako je u pitanju bila nevjera, nepovjerenje, a nepovjerenje je došlo od nepoznavanja, dakle shvatila sam da je to zbog krivih slika i pojmova o Bogu. To nepoznavanje treba prerasti u susret licem u lice, a to je pak proces do kojeg se postupno dolazi, pa se malo po malo mičemo, i to povjerenje sve više i više raste, čovjek zavoli Boga, i sve ga bolje upoznaje. Kad smo ga tako bolje upoznali, postajemo osjetljiviji na sva ta daljnja odvajanja od njega. Nekad se dogodi da se svaka tri tjedna ispovijedam, uglavnom prvi petak, jer najčešće prakticiram tu pobožnost” (R. A, 38, 16).

* *Tu je doslovce uzela stolicu i sjela tako kako joj je odgovaralo leđima okrenutim prema Bogu, a jednim bi okom škiljila na njega.*

Ako bismo na neki način ukratko saželi cjelokupna promišljanja, shvaćanja i konkretne načine očitovanja sakramenta pomirenja, ispovijedi ili pokore, mogli bismo kazati da je za vjeroučitelja mlađe životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama taj sakrament prvenstveno oslobođenje, rasterećenje, olakšanje, novi početak ili, kako to oni vole reći, *sakrament nove prilike*. On ih najviše približava Bogu i zato ga rado prakticiraju, posebice oni sudionici razgovora koji prakticiranje tog sakramenta doživljavaju i kao odgojni proces rasta kroz koji žele postajati sve bolji i bolji. Stoga je sakrament ispovijedi za njih velika i duboka potreba, a ne samo puki običaj koji moraju obaviti, i što su stariji, to sve više osjećaju potrebu za njim.⁵³⁸

Za vjeroučitelje starije životne dobi koji djeluju u osnovnim i srednjim školama, sakrament pomirenja, ispovijedi ili pokore, jedan je od ključnih sakramenata koji im puno znači, rado se ispovijedaju te smatraju jako važnim imati vremena i temeljito se pripremiti za taj sakrament čišćenja, oslobađanja od grijeha i iskrenog pomirenja s Bogom i s drugima. Smatram važnim spomenuti to da jedna sudionica razgovara izjavljuje koliko je za nju važno ispovjediti se u župi u kojoj živi i djeluje pred njezinim vjeroučenicima, jer to njima puno znači, a njoj osobno ne predstavlja nikakav problem. Osim toga iz njihovih pripovijedanja proizlazi učestalije, zrelije i temeljitije doživljavanje sakramenta pomirenja, za razliku od vjeroučitelja mlađe životne dobi, čija *pripovijedanja* ovdje nisu navedena, koji u tome još uvijek trebaju rasti i napredovati. Kao što je razvidno iz navedenih intervjuističkih ulomaka, i jednima i drugima je važno imati duhovnika svećenika kao pratitelja, koji bi im ne samo pomogao u pristupu istinskom slavljenju sakramenta ispovijedi, nego da kroz njega također doživljavaju svojevrsno duhovno vodstvo ili praćenje, zato što svoju vjeroučiteljsku duhovnost smatraju trajnim procesom rasta i sazrijevanja. Osim toga također priznaju da ih

---

⁵³⁸ Usp. Luigi CHIAVARINO, *Ispovijedajte se dobro. Dijalozi – primjeri*, Zagreb, 2011.

ovaj sakrament vježba u poniznosti, relaksira ih i donosi im mir, tako da na ispovijed nikada ne gledaju kao na neku obvezu, nego jedan od istinskih susreta s Gospodinom.

Zaključno se može ustvrditi da sakrament ispovijedi, pomirenja i pokore uvijek iznova osposobljava vjeroučitelje da žive svoju krsnu posvetnu milost. Iz riznice neizmjernog oprostjenja, oslobođenja i spasa, vjeroučitelj vjernik laik crpi milost ponovne *djetinje bjeline* za novi početak odnosa kako prema Bogu tako i prema vlastitoj obitelji i svima onima s kojima živi i s kojima se susreće.

1.3.5. Bolesničko pomazanje u življenju duhovnosti svagdašnjice

U konkretne načine ostvarenja duhovnosti vjeroučitelja uz sakrament ispovijedi spada također i *sakrament bolesničkog pomazanja* o kojemu pripovijeda samo jedna sudionica razgovora:

„Moj duhovni život se također očituje kroz sakrament bolesničkog pomazanja, i ja sam svaki put prije nego sam išla rađati, primila taj sakrament za bolesne i nemoćne, jer tko je nemoćniji od jedne trudnice koja ne zna ishod događaja. Moram priznati da sam imala jako puno komplikacija s trudnoćama, i ovdje mogu posvjedočiti da mi je Gospodin pomagao u tome da sam preživjela, jer me je istrkao iz smrti, i ja sam i kroz taj sakrament doživjela njegovu pomoć i blizinu. Stoga sam mu beskrajno zahvalna! ” (S. Č. D, 46, 19).

1.3.6. Sakramentalna ženidba u življenju duhovnosti svagdašnjice

Ono što na poseban način privlači pozornost u odnosu na sakramentalni život vjeroučitelja jest iskreno, iscrpno i spontano pripovijedanje skoro svih sudionica razgovora o *predbračnom životu i sakramentu braka* bez obzira jesu li oženjeni ili neoženjeni ljudi.

Među intervjuiranim vjeroučiteljima mlađe dobne skupine posebnu pozornost privlači pripovijedanje jedne sudionice razgovora u kojemu se mogu prepoznati skoro sve bitne odrednice vjeroučiteljeva poimanja predbračnog života kao i sakramenta braka.

„Glede sakramenta braka, života prije braka i obiteljskog života, nadam se da ću biti vjerodostojna s obzirom da nisam udata. Za mene je tu taj predbračni život važan, jer postoji Božji zakon, a taj je da treba održavati čistoća prije braka, tj. čisto hodati prije braka. Predbračni život ne prihvaćam samo radi toga što mi to Crkva preporuča, nego jer je to za mene jedno veliko otajstvo puno mudrosti i plemenitosti, i da nisam u vjeri vjerojatno to ne bi niti tako shvaćala. No budući da vjerujem, takav način života je za mene nešto sasvim normalno i uzvišeno, dok je mojim vjeroučenicima to naprosto neshvatljivo. Stoga me gledaju s čuđenjem i ne mogu to jednostavno pojmiti te misle da sam ja jedna naprema sto, dvjesto koja to može. Za većinu, ili gotovo sve moje kolege vjeroučitelje, to je nešto što je staromodno, nisi *cool*, kako često znam čuti, prezahjevna zadaća, i ne može dvoje ljudi koji se vole tako živjeti. Unatoč svemu tome neshvaćanju moji mi vjeroučenici vjeruju, i to mi puno znači. Ja ne poštujem

predbračni život samo zato što sam vjernica ili vjeroučiteljica, nego meni je to osobno kao ženi jako važno. Premda mi se to čini kao jedna svjetovna vrijednost, ipak bi trebala biti na ljestvici vrednota među prvima, bio čovjek vjernik ili nevjernik, jer se tu radi o takvom životnom stilu koji sam u sebi krije neizmjereno bogatstvo. Stoga je za naše dobro važno pravilno postaviti temelje, kako bi se kasnije moglo ispravno graditi kvalitetu našeg zajedništva za pravu obitelj koja će tek kasnije doći. Prvenstveno je tu bitno poštivanje sebe, jer ako vi ne poštujete sebe, ne možete očekivati da vas druga osoba poštuje. Ako toga nema, druga će osoba uzimati sve zdravo za gotovo, vidjet će da je sve lako postigla i neće osjetiti nikakav izazov, ništa neće naučiti, i na kraju vas neće ni cijeniti, nego će vas upravo radi toga kasnije početi opterećivati, kritizirati, omalovažavati i tomu sl. Zaista mislim da smo mi kao žene odgovorne za tu situaciju, a izgleda mi da se tu nekako sve pomiješalo, tako da muškarci žele biti dopadljivi kao žene, ali sve na toj razini estetike. Isto tako i žene gledaju da se dopadnu muškarcima, samo na toj tjelesnoj razini, tako da sve to skupa počinje osiromašivati njihovu dušu. Osim toga traži se da muškarac bude bogat i da u svemu podilazi ženi, što se na kraju sve odrazi i na djecu. Zaista nije lako danas naći pravoga muškarca. Moram priznati da na tom području nemam nekog velikog iskustva. Imala sam jednog momka u ozbiljnoj vezi s kojim sam prijateljski hodala i mogu slobodno kazati da sam se s njim, uistinu, napatila, jer nije bio praktični vjernik. Istina, odlazio je sa mnom na misu, sve je prihvaćao, ali bi na koncu djelima sve to pobijao, jer nije bio srcem spreman, jer je vjerojatno računao samo na to da me zadrži. Moram priznati da nije lako naći pravog suputnika, bolje je i pet godina u kvalitetnome braku, nego dvadeset godina u bilo kakvome drugom. Što se tiče mog izbora prvoga momka, sve je to skupa bilo nedavno. Ipak sam bila zrela, ali mislim da sam možda i previše bila lakomislena, da sam previše poletjela u nebesa. Kad već nije uspjelo kod mog izbora prvoga mladića, predala sam se Bogu na raspolaganje i osluškivanje da vidim kojeg će mi on poslati. Jednom prilikom je jedan svećenik za vrijeme propovijedi preporučio da molimo jednu deseticu krunice za svoga budućeg zaručnika, tako da sam nedavno počela moliti,* i ja vjerujem da će mi to Bog ostvariti, jer ja želim biti žena i majka, ja ga već imam, samo ga trebam otkriti i prepoznati” (A. K, 27, 3).

* *Tu se od srca nasmijala i na mene ostavila takav dojam da je budući zaručnik već tu.*

Možda gore navedeno promišljanje na prvi pogled može izgledati previše idealno, ipak moram priznati da sam ne samo ostala zatečena otvorenošću, spontanošću i iskrenošću *pripovijedanja* navedene sudionice razgovora, nego i izjavama ostalih mladih vjeroučitelja, koji su bez imalo ustručavanja *pripovijedali* o svojim najdubljim iskustvima na tom području. Da je to tako, potvrđuje jedno drugo promišljanje i iskustvo mlade sudionice razgovora, koja je duboko svjesna da mladi vjeroučitelji danas žive integrirani u konkretnom društvu s svim njegovim prednostima i nedostacima, te da predbračni i bračni život vjeroučitelja ne treba biti u stilu današnje propagande, nego se treba temeljiti na vrijednostima.

„Predbračni život vjeroučitelja treba biti ne u stilu ovoga što se danas propagira, nego treba imati na pameti vrijednost čovjeka kao takvog. Bog uvijek stavlja osobu u prvi plan, i svakoj se osobi obraća s poštovanjem. Kad kažem osoba, onda govorim o nerazdvojnoj cjelini tijela, psihe i duha, te ne smijemo jednomu davati prednost na štetu drugoga. Znači ako je osoba zrela i razumije što su vrijednosti i zalaže se da živi svoj život u punini, onda nema problema. Mi mladi vjeroučitelji ne živimo pod staklenim zvonom. Zalažem se zato da predbračna, pa čak i bračna, čistoća bude cilj

sazrijevanja dvaju mladih bića. Nažalost, imam prijatelja koji prebrzo te neke stvari napuste, a onda se gotovo cijeli život kaju i govore budi pametan i pazi što radiš. Crkva ništa ne zapovijeda, nego samo nudi kao izbor za naše dobro, jer joj je prvenstveno stalo do čovjeka. Ona je zapravo taj moralni stup, jer neki ljudi ne znaju pravo odlučiti za sebe, stoga im samo daje upute kako živjeti. Za mene se tu prvenstveno radi o dostojanstvu same osobe, ja sam to slobodno izabrala na temelju razuma, odgoja, kao i na temelju onoga kako se u sebi konkretno osjećam. Smatram da u sebi imam klicu dobra koju trebam njegovati da raste, i da ja najbolje znam što meni odgovara ili ne, a ne da se povodim za pomodarstvom u stvarima koje svima odgovaraju pa će onda i meni. To činim zato što drugi ne mogu živjeti moj život i moje osjećaje, pa tako ne mogu ni ja prihvatiti to što je drugima sasvim normalno i prihvatljivo. Tu prvenstveno gledam na dostojanstvo žene, koje je svima nama darovano, a ipak je ono danas za nas žene jako upitno, jer svi nekako kao da su digli ruke od nas, zato što današnja žena nema status koji je nekad imala. Žene idu linijom manjeg otpora, neprimjereno se oblače, što za sobom povlači različite konotacije i posljedice. Ja sam protiv tog neprimjerenog oblačenja i mojih učenica, a pogotovo vjeroučiteljica. Time ne tražim da žena bude zatvorena, ali se ipak trebaju znati vrijednosti, a za mene pornografija nije vrijednost. Ako se vladam u duhu ovoga vremena, onda ne živim u skladu s vjerom i sa sobom, i na taj način zapravo sebe ponižavam i pokazujem što ja mislim o sebi. Tu su također dodatni problem i majke koje pružaju krivi primjer svojoj djeci, jer nemaju taj osjećaj da misle na druge, nego na sebe same. Drugim riječima, žena je danas postala egoistična, i zato nije sposobna za istinsko darivanje” (K. R, 27, 3).

Da skladno bračno zajedništvo, odnosno obiteljska duhovnost koja iz njega proizlazi, uvelike pomaže razvoju duhovnosti vjeroučitelja, potvrđuje sudionik razgovora koji radi u srednjoj školi, čije krajnje iskreno i bogato *pripovijedanje* o otajstvu sakramenta braka potiče na razmišljanje.

„Brak je nešto novo u životu, i to je još jedan novi način gdje mi Bog kaže da je prisutan u mom životu. Ta se Božja prisutnost u sakramentu braka očituje kroz jednu novu vrstu zajedništva, kroz spremnost na praštanje, a to je ono kad si ti spreman oprostiti a onaj drugi ne prima i obrnuto. U takvim stanjima vidiš da se treba nekad malo i poniziti, doći u situaciju da shvatiš kako je tu zapravo duh Božji na djelu, upravo onda kada potiče ili jednoga ili drugoga bračnog druga na to iskreno praštanje, koje u sebi uključuje ono: poštivat ću te i ostati s tobom kako u dobru tako i u zlu. Tim sakramentalnim činom kao da je stavljen neki štiti na supružnike, koji kroz taj i ostale sakramente ne dopušta zlome da ima previše utjecaja na razaranje stvorenog bračnog zajedništva. Da, to je totalna usmjerenost na drugoga, ono kako je Bog zamislio, čovjek se kroz sitnice uči oslobađati svojega ega, i tu se najbolje vidi kako smo zarobljeni i mi kršćani, koje je Bog u Isusu Kristu oslobodio i dao nam je zapovijed ljubavi, koja je srž bračnog i obiteljskog života. Pitam se: zašto onda, recimo, treba tako puno vremena da bi se bolje uvidjele te neke božanske stvari i jasnije razumjela ta bogosličnost. Čini mi se da je najprije potrebno osloboditi se nekih zarobljenosti ili klišeja koje u sebi nosimo kao posljedice krivog odgoja. Recimo, kad gledam sebe i svoju ženu u tome svemu, baš je to taj dio koji nedostaje. Koliko je drugačija od mene i po naravi i po vanjštini, po tome što je žena, zapravo, baš kao da ju je Bog tako osmislio, pa da je čovjek uskliknuo: „evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega, ženom neka se zove od čovjeka kad je uzeta! ” Bog je znači u tom stvaranju

Adama i Eve vidio mene i moju ženu, i već nas je tad, hajdmo reći, spojio i učinio da se na životnom putu sretnemo. Veliko je to otajstvo, tajna u kojoj se stalno isprepliće ono ljudsko i božansko. Sada je meni ta sakramentalna opečaćenost samo znak da je Bog na još jedan posebniji način prisutan, i uvijek se iznova u životu pokazuje prisutnim u našem bračno-obiteljskom zajedništvu. U vremenima krize se upravo očituje ta Božja vjernost nama, a i moja vjernost Bogu, koja je identična s onom vjernošću prema mojoj ženi koju sam izabrao. Za mene su u srednjoj školi teme spolnosti, seksualnosti i predbračnog života izvrsne teme za razgovor. Zapravo, u službi vjeroučiteljeva poslanja i rada u školi važno je i ovo područje njegova života. Stvar je, zapravo, što gotovo nitko s mladima o tome iskreno ne razgovara, pa kad o tome mi vjeroučitelji pripovijedamo u školi, i kad ja iznosim svoja stajališta o tome, to je ujedno i crkveni stav. Vidi se da te mlade ljude zapravo zanima nešto drugo, nešto više, to kako je Bog divno zamislio nas ljude i koliko je teško u tome ostati postojan. Naime Crkva savjetuje predbračnu čistoću, nas dvoje smo po Bibliji jedan čovjek, ta druga polovica za mene je uvijek izazov, i tu ne želim nikoga kriviti, ali moram priznati da sam imao sreću što sam sa svojom suprugom živio tu predbračnu čistoću. Jasno mi je da nema idealne situacije. Možda je netko od vjeroučitelja živio drugačije, ali je uvidio da to ipak nije u redu i pokajao se. Ja sam išao ovom prvom linijom, jer sam nekako tako i odgojen u svojoj obitelji, i sve to skupa me je na neki način štitilo. Kad sam upoznao svoju sadašnju ženu, vrlo brzo smo mi došli na tu temu, ja se sjećam da je meni bilo, pogotovu u tim godinama hodanja, neugodno, što će ona na to reći ili misliti, ili što učiniti ako ona misli drugačije. Treba pustiti da razgovor spontano teče, pa onda čovjek vidi kamo druga osoba smjera, ali u tom razgovoru mi je ona olakšala, jer je prva rekla svoje stajalište glede svega toga, nakon čega sam ja napokon odahnuo.* Ona je, Bogu hvala, samo potvrdila moja razmišljanja koja sam do tada imao. Današnji mentalitet je drugačiji, u brak se stupa što kasnije, pa se to hodanje oduži i na nekoliko godina, a dobro znam da nije jednostavno živjeti baš tu predbračnu čistoću. Istina, teško je, ali je moguće, jer smo mi u tim kriznim situacijama zajedno molili. Čak smo zajedno smislili jednu molitvu, stavili na papir, naučili je moliti, ja na jednom kraju grada, a ona na drugom, i kad bi se našli, onda bi i to bio sadržaj našeg susreta. Danas s radošću i osmjehom na licima sjećamo tog vremena zajedničkog moljenja. Bog nam kroz predbračnu čistoću definitivno savjetuje nešto dobro za nas same, samo mi toga nismo do kraja svjesni. Kad s mladima pričam o tome, onda svakako govorim iz iskustva o svim tim pogodnostima i važnosti procesa upoznavanja. Pritom im naglašavam da se ne može nikada upoznati drugu osobu dokraja, da ne znam koliko dugo hodaš s njom, ta niti sam za sebe ne mogu reći da se u potpunosti poznajem. Stoga taj proces upoznavanja pruža mogućnost da se ne ostane zaokupljen samo jednom dimenzijom čovjekova bića, tj. onim tjelesnim. U tome je problem, što današnji mladi zapravo nisu ni svjesni da se upravo vežu samo na taj dio, stoga je dobro da oni čuju da je to moguće, a ne da im se ide na bilo koji način prijetiti. Za njih to puno znači ako sam ja kao vjeroučitelj to mogao i prošao, znači mogu i oni. Bogu hvala, ništa nije slučajno, baš sam došao do tih predavanja o teologiji tijela kao do potvrde svega što nosim u sebi, i kad vidiš da se netko malo stručnije time pozabavio, onda mi to dođe kao dodatno ohrabrenje da sam na dobrom putu. Zapravo, on se nastavlja na blagopokojnog Ivana Pavla II, koji je o tome pisao, i koliko god mi je drag papa s kojim sam odrastao, zapravo još uvijek zapažam kako ne znam puno o njemu i što je sve konkretno pisao, i to mi je sve skupa jako čudesno” (M. G, 31, 7).

* Tu smo se opet nasmijali, a mene je upravo fascinirala ta iskrenost s kojom je sve to skupa izricao.

Osim ovih pozitivnih primjera, kojih je ipak više, među sudionicima razgovora mlađe životne dobi ima i onih malo manje vrijednih, u kojima dolazi do izražaja sva kompleksnost i težina stvarne životne situacije suvremenog hrvatskog vjeroučitelja.⁵³⁹ Ona se ponajprije očituje u nemoći i pomanjkanju odvažnosti, hrabrosti i istinskog prihvaćanja sebe, drugoga, života u cjelini u svjetlu istine, za koju priznaju da ju na koncu, nažalost, kasno shvate. Jedan od sudionika razgovora spontano priznaje da se „neće dičiti svojim slabostima i propustima”, nego smatra da se u svemu treba držati onoga što Crkva preporučuje, jer je zapravo takav način života jedino kompatibilan s vjeroučiteljskim pozivom i poslanjem.

Unatoč pozitivnim ili negativnim stranama bračnog života valja naglasiti da se svi intervjuirani vjeroučitelji slažu u jednome, a to je da je sakrament braka jedan od sakramenata koji zahtijeva autentično svakodnevno življenje za one koji su oženjeni, dok sudionici razgovora koji još nisu sklopili sakrament braka navode da je teško u današnjem svijetu naći pravu osobu s kojom bi se mogao sklopiti kršćanski brak. Jedan od razloga je i taj da budući bračni drug treba biti educiran u vjeri. Ako toga nema, teško je ostvariti pravu puninu zajedništva, koja se očituje u cjelovitom prepoznavanju i obostranoj podršci na svim razinama, uključujući i ovu duhovnu, kao bitnu sastavnicu budućeg zajedničkog života. U protivnom smatraju mladi intervjuirani vjeroučitelji da je bolje ostati sam. Interesantno je također zapaziti da među njima ima žena i muškaraca koji izuzetno drže do predbračne čistoće, jer ih to bitno obilježava kao osobe. Tu na neki način dolazi do izražaja njihova duhovna dimenzija, tj. ono najdublje u njima kao osobna svetinja, a svetinja je ono što se danas ne može kupiti, i stoga ne žele biti objekt posjedovanja. Štoviše, ne znaju kako bi uopće funkcionirali kao vjeroučitelji da ne žive svoju predbračnu čistoću, jer bi se inače dogodio raskorak između života i djelovanja, što djeca i mladi vrlo brzo razotkriju. Istina, priznaju da je to jako teško, ali je moguće kroz molitvu, te u Mariji nalaze uzor i model čistoće, jednostavnosti, poniznosti, skromnosti, blagosti, poslušnosti te prave i istinske ljubavi.

Analizirajući pripovijedanja oženjenih vjeroučitelja koji još nemaju djece, dolazimo do drugačijih spoznaja sakramenta braka u odnosu na one koji još nisu sklopili crkveni brak. Za njih je bračni život jedan sasvim novi oblik zajedništva Boga, supružnika i djece, za koji im je trebalo dosta vremena da se na njega priviknu. Doživljavaju ga kao čisti Božji dar, odnosno milost, jer su duboko svjesni da sami od sebe ne bi bili spremni niti imali snage živjeti tu puninu vjernosti i ljubavi, te da je danas jedino moguće opstati u bračnom i

---

⁵³⁹ Zbog prostorne ograničenosti nemoguće je navesti i druga bogata iskustva bračnog i obiteljskog života. Iz tog se razloga navodi iscrpno pripovijedanje mlađeg vjeroučitelja, kao reprezentativnog uzorka, u čijem su sadržaju prisutni skoro svi bitni i sastavni elementi konkretnog očitovanja duhovnosti ostalih intervjuiranih vjeroučitelja utemeljeni na sakramentu braka i obitelji.

obiteljskom zajedništvu zahvaljujući Božjoj prisutnosti među njima. Svakako da je na njegovu kvalitetu bitno utjecao život prije braka, jer se nisu konkretno upuštali u takozvani moderni brak na probu, nego su jednostavno imali apsolutnu sigurnost da će podjeljivanje sakramenta braka blagosloviti svemogući Bog, koji im upravo na taj način kao svjedok jamči i potvrđuje svojom prisutnošću sigurnost u njihovom novonastalom životnom zajedništvu. Nadalje *pripovijedaju* mlađi oženjeni vjeroučitelji da su se tijekom hodanja učili odricanju i uzajamnom poštivanju te su na taj način postajali jedni drugima sve veća dragocjenost s kojom se postupa obazrivo i s iskrenim poštovanjem, kao što se postupa darom. Međutim svjedoče nadalje intervjuirani vjeroučitelji, ako se ostane samo na toj psihofizičkoj razini, onda se taj brak i ta ljubav vrlo brzo iscrpe, i zato smatraju da što su stariji, tim više trebaju ostavljati prostora za duhovnu razinu, koja nema granica. Dakle za intervjuirane vjeroučitelje sklapanje kršćanskog braka je jako bitno, jer drugima koji ih vide, predstavljaju vidljivi znak i odraz vjere i duhovnosti da se može živjeti u Crkvi i biti sakramentalno vezan, jednostavno biti i ostati *normalan* čovjek, kako to drugi kažu, budući da u društvu kojim su okruženi, to sve više prestaje biti vrednota za koju se isplati založiti čitav život. U tom kontekstu ističu također važnost povezanosti s onom osobom koja ima iste vjerničke poglede na svijet, što nadalje doprinosi boljoj kompatibilnosti obiteljske i vjeroučiteljske duhovnosti.

Između ostalog, većina sudionika razgovora mlađe životne dobi također je potvrdila važnost autentičnosti življenja u odnosu na vjeroučenike kojima predaju u školi. I što god posreduju na tom području, kažu da nastoje govoriti iskreno i iz iskustva u namjeri da mladima prenesu zaista ono što je njihovo osobno iskustvo, koje će oni jasno prepoznati u autentičnosti vjeroučiteljeva življenja. Prema njihovim mišljenjima tu se ne radi samo o pukom i praznom intelektualiziranju, nego o *svjedočenju tebe cijelog* drugim osobama, jer mladi sve vide i vrlo lako prepoznaju vjeroučiteljevu vjerodostojnost. Tu se ne može glumiti, jer se njima ne da ništa sakriti. Stoga izjavljuju da je bolje šutjeti o tim stvarima ako u svom *pripovijedanju* ne posreduju svjedočanstvo života.

Da suvremeni hrvatski vjeroučitelj vjernik laik sakrament braka treba živjeti svjedočki unatoč svim poteškoćama s kojima se susreće u današnjem modernom, iskrivljenom poimanju predbračnog života, braka i obitelji, *pripovijeda* sudionica razgovora koja to svjedočanstvo doista potvrđuje svojim životom.

„Glede sakramenta braka, već sam dvadeset sedam godina u tom sakramentu, koji je jako važan, i udala sam se za vrijeme kada je komunizam cvao, i meni ni u jednom trenutku nije palo napamet da ja ne bi sklopila sakrament braka u Crkvi i živjela samo u civilnom, a da u isto vrijeme nisam i u sakramentalnom braku. Za mene to znači potvrditi pred Bogom taj savez ljubavi i darivanja, koji u sebi uključuje uzajamnu

podršku, snagu i stabilnost, tako da kada dođu loša vremena, pogotovu nakon mnogo godina radnog staža, da se ljudi unatoč svemu i dalje vole i poštuju, te da budu spremni na to da je njihova ljubav podložna promjenama s kojima se treba znati nositi. Mislim da onaj tko istinski živi sakrament braka, taj u njemu uvijek iznova pronalazi smisao zajedničkog života, i dobro zna zašto treba ostati skupa.* Danas susrećem ljude, kolegice u školi, koje kod prve svađe smatraju da svatko treba ići na svoju stranu. Nažalost, susrećem i vjeroučitelje koji pomalo prihvaćaju takav mentalitet i koji smatraju da mogu biti vjeroučitelji i živjeti godinama nevjenčano. Nisam pozvana biti nikome sudac, ali smatram da je sakrament braka temelj svega.* Mi smo kroz sve i svašta prošli, ali nam rastava nikad nije padala na pamet. Smatram da je to neizmjerljivo vrijedno, i na kraju krajeva, mislim da čovjek teško može očekivati od svog djeteta da će ono sklopiti kršćanski brak i tako živjeti ako nema primjera iz vlastite obitelji. Upravo u tom trenutku kad nije lako i kada malakšu sve naše ljudske snage, Bog se očituje na djelu, jer se onda crpi snaga iz Njega samoga. Glede sakramenta braka današnji vjeroučitelj bi trebao živjeti svjedočki taj sakrament. Iskreno govoreći, ja ne mogu govoriti svojoj kćeri i sinu drugačije nego što ja sama vjerujem i živim. Možda sam idealist, ali smatram da bi vjeroučitelji pogotovo trebali biti principijelniji u življenju predbračne čistoće, onako kako im to Crkva savjetuje. To je bitno, ne iz razloga da se primarno tu ne ogriješimo, premda je i to važno, nego još je važnije njegovati u sebi taj osjećaj duhovne i tjelesne čistoće, koja je temelj njegova bračnog i obiteljskog života. Pod tim u prvom redu podrazumijevam hrabrost i snagu da čovjek bude na neki način sebi gospodar. Doista sam uvjerena u to da Bog od nas ništa ne treba, ako već nešto i treba, onda je prvenstveno to radi nas. Vjerujem da je čovjek koji tako ne postupa duboko ranjen, i da mu je teško, te da plaća cijenu na ovaj ili onaj način. Ja sebe prvenstveno poštujem kao ženu, a cijenim i poštujem kvalitete svoga muža i to što on poštuje mene, i u tome prepoznajem proces našega komplementarnog rasta. Ta optimalna razina zajedništva se ne da izreći, ali se može osjetiti kroz emocionalnu zrelost, koja se očituje kroz to da si našao srodnu dušu koja tebi u svemu odgovara i s kojom si spreman ući i u jedno intimno tjelesno zajedništvo. Nadalje to znači da se na području emocija i duha dogodilo jedinstvo, i zato mislim da to i ne može biti potrošna roba koja se nudi cijelome svijetu, jer čovjek je otajstvo, veliki misterij. Iz tog razloga u školi znam voditi *ratove* po pitanju oblačenja, i čini mi se da se moje kolegice nisu pomirile sa svojim godinama, a ja vidim da svako vrijeme ima svoju ljepotu. Ako si upravo u skladu s onim iznutra, to se neminovno manifestira i prema vani. Čvrsto vjerujem da je svijet otišao naprijed, ali na području tjelesnosti i spolnosti da je ostao i dalje vrlo konzervativan, i da su muškarci ostali tradicionalni te da su u dubini svoje duše ipak opredijeljeni za one iskonske vrednote kad žele sklopiti brak, premda su prije toga spremni konzumirati sve i svašta. Unatoč svemu oni na koncu konca žele sklopiti brak i obitelj te ne žele kraj sebe osobu koja sebe ne poštuje i koja se nije bila spremna tako poštovati da se je darivala svima. Ja veliku krivnju bacam i na sve te časopise za mlade koje oni naprosto gutaju, na medije koji im nameću jednu nerealnu viziju da je sve dopušteno..., a to ne koristi niti psihičkom niti duhovnom zdravlju budućih bračnih supružnika” (G. B, 48, 14).

* Doista je to istina što govori, jer ju je muž čekao u autu puna četiri sata dok nismo završili, i to bez ikakve panike, a to samo ljubav može, što sam tek otkrila kad sam ju ispraćala; ima odraslog sina, zatim kćer u drugom razredu gimnazije i sina u vrtiću.

Ipak da sve to skupa nije tako idealno, izjavljuju neki od sudionika razgovora kada tvrde da se danas nalazimo u svijetu u kojem je obitelj i brak u totalnoj krizi. Brak je jedna velika odgovornost, žrtva i obveza, a posebno onim vjeroučiteljima koji imaju djecu. Iz

iskustva priznaju da uz odgovoran odnos prema sebi kao čovjeku i vjerniku mogu lakše prebroditi sve životne teškoće. Kada se tako postavi i prema drugome, odnosno svom supružniku, onda je svaki problem rješiv uz malo dobre volje, ljubavi, predanja i uzajamnog poštivanja. Nadalje priznaju da sve te krize s vremenom doista postaju izvor prave i istinske vjere i plodonosne ljubavi. Čovjek u njima doživljava kao da neke rečenice iz Svetog pisma u njemu odjeknu na sasvim nov način, upravo kao onaj dragocjeni biser radi kojeg se isplati ostaviti sve i poći u potragu za njim.

Između ostalog, jedan od učinkovitih načina rješavanja bračnih i obiteljskih kriza događa se onda kada se u bračnom i obiteljskom zajedništvu više prostora posveti spremnosti na žrtvu i svakodnevno odricanju. O tome nam najbolje svjedoči primjer jedne sudionice razgovora kojoj je suprug u kolicima, a koja snagu za svakodnevni život crpi iz žrtve Kristova križa.

„Moja bračna i vjeroučiteljska duhovnost se prožimaju, jer to iskustvo komunikacije, ljubavi, prihvaćanja i zajedničke molitve, jedna je dobra škola i za rad s drugima. S obzirom na specifičnu situaciju, a ta specifičnost je ponekad otegotna okolnost, ne u duhovnom smislu, nego za svakodnevno funkcioniranje, ja se s njome za sada dobro nosim. Ako to gledam sa organizacijske strane, onda je to žrtva, križ, ali ako gledam s perspektive ljubavi i vjernosti, nije žrtva, nego je zapravo istinska ljubav. Ako npr. gledam na Kristovu ljubav i žrtvu samo kao na žrtvu, naravno da mi se neće sviđati, jer što mi se sviđa u toj žrtvi? Što je on raspet na križu? Ali ako ja znam da je to čin njegove potpune ljubavi i predanosti prema meni, dragovoljnog žrtvovanja svog života za moj život, onda je to sasvim jedna druga stvar. Premda onom izvana, najamniku ili robu, izgleda kao žrtva, ali sinu i kćeri izgleda kao ljubav, tako da ja tu ne vidim žrtvu, premda naravno ima trenutaka kada bude teško. Ja sam već prije rekla da molim Isusa da me nauči istinski ljubiti, stoga je za mene sakrament braka najbolji put posvećenja nas supružnika kao osoba, to je škola ljubavi njega za mene i mene za njega, i ako u toj školi ne položim ispit, teško je ići u drugu školu u kojoj radim” (R. A, 38, 16).

U toj školi bezuvjetne ljubavi po kojoj se također događa posvećenje supružnika, potrebno je poštivati dinamiku duhovnog rasta svakog člana obitelji. Zanimljivo je zapaziti da većina sudionika razgovora naglašava kompatibilnost njihove bračne i obiteljske duhovnosti, koje jedna drugoj pomažu da se još više i dublje razvijaju i rastu. Da je to tako, *pripovijeda* jedna druga sudionica razgovora na sebi svojstven način.

„Kad živiš u obitelji s djecom, moraš imati sređen život, a to konkretno znači: ako ja pričam o praštanju, a ne govorim s mojim svekrom, ili se svađam s mojim snahama, ili djecom u školi, onda to nije ono pravo. Prvo ja sama moram sa sobom raščistiti i umrijeti sebi, a to onda znači novo rođenje. Svoju vjeroučiteljsku duhovnost primarno živim u svojoj obitelji pa onda i u školi, župi i svugdje gdje sam poslana. Treba živjeti onako kako su nas odgojili naši roditelji. Jedan mi je svećenik krasno pripovijedao *Priču o dobrom ocu, odnosno o izgubljenom sinu*. Mlađi sin je svašta proživio, sve je iskusio, nauživao se ovoga bijeloga svijeta i otac mu je itd., zar je to pošteno? To pitanje je meni postavio moj tata i rekao da više voli biti ovaj drugi brat i biti cijelo

vrijeme uz svoga Boga, nego biti raskalašen, izgubljen u vremenu i prostoru. Ali veliko je pitanje, možeš li se ti vratiti Ocu kad hoćeš. Nije pitanje hoće li te otac primiti, on te uvijek prima, ali hoćeš li ti imati snage vratiti se ako tako jako zaglubiš? Ja se ne bih složila da nema dobrih obitelji, ima uvijek dobrih obitelji, i svako vrijeme nosi svoje breme, i uvijek je bilo ovoga i onoga, samo smo mi danas agresivno napadnuti od strane medija. Stoga bih voljela da moja djeca poštuju sebe i svoje ljudsko dostojanstvo, i tako ću ih i odgajati, da žive životom u kojem će biti dovoljno mjesta kako za Gospodina tako i za brata čovjeka. Danas treba živjeti onako kako Bog zapovijeda, ja ne mogu vjerovati da je netko završio teologiju i da ide oteti tuđeg muža i sl., neka žive samo u skladu s onim što Crkva nalaže. Iskreno ću vam kazati, ako ja držim do svog ljudskog dostojanstva, onda ću se držati svega onoga što mi Crkva kaže, bez obzira koliko to drugima bilo čudno ili ne, jer sam u sebi razvila neke kriterije. Stvarno se nekad šokiram kad vidim kako ti ljudi razmišljaju. Meni je normalno da živim po tom crkvenom nauku, a nekom je normalno da stalno živi u divljem braku, da mu je pobačaj normalan, da je normalno biti posvađan s cijelom obitelji, ili da je sasvim normalno da ima ljubavne veze s nekim, i što ja znam... Kad bi vjeroučitelj počeo tako živjeti, onda to više ne bi imalo smisla, dokraja bi iznevjerio svoj poziv i poslanje. Možda će ovo sada izgledati pretenenciozno što ću vam reći, ali isto tako kao što se neka kraljevska loza, obitelj, a u svijetu ima takvih, prepoznaje po svojoj plemenitoj krvi, i svi oni se ponašaju prema nekim regulama, po kojima se samo oni prepoznaju, zatim biraju tko će ući u taj njihov krug, tako isto Crkva, odnosno vjeroučitelj u Crkvi, ima svoj plemeniti obrazac ponašanja koji bi za njega bio poželjan” (J. G, 41, 9).

Posebna pažnja pripada onim sudionicima razgovora i njihovim bogatim životnim iskustvima koji žive u kršćanskom braku, ali bez djece. Istina, teško je razumjeti sve ono što su proživjeli, ali unatoč svemu radi se o dragocjenom iskustvu, jer njihov primjer života predstavlja izvrstan pokazatelj komplementarnosti bračne i vjeroučiteljske duhovnosti.

„Ja sam u braku i nekako duboko doživljavam da sakramentalni brak nosi i čuva našu ljubav, jer onda kad nema ljubavi, ima sakramenta!* Kad dođe ljubav u krizu, onda ju tek tada čuva sakrament: da ne propadneš, da ne potoneš, da ne napraviš glupost, da ne budeš kao čovjek koji se totalno izgubio u ovom svijetu. Dakle sakrament te čuva u tim teškim situacijama. Ja sam već dvadeset jednu godinu u braku, i mi smo oni koji nosimo patnju nemanja djece, teško je razumjeti te putove kojima čovjek mora proći, međutim oni su dragocjeni. Put kojim sada prolazimo je taj da imamo petnaestoro i više kumčadi, i s jedne strane imamo to duhovno srodstvo ako nemamo svoje vlastite djece, a s druge strane pogotovo meni je dano da imam zbilja brojnu djecu kroz školu, i ja tu djecu zbilja doživljavam kao vlastitu. Ja ne doživljavam tu frustraciju nemanja djece kao teret, jer to je za mene jedan poziv, izazov da ljubim ljude koji mi dolaze u susret, da ih mogu rađati u duhu.* Roditi djecu samo biološki za ovaj svijet nije nešto odlučujuće, imate danas toliko roditelja koji teško izlaze sa svojom roditeljskom ulogom nakraj, znači nije to umijeće, umijeće je istinski voljeti čovjeka! Odgoj je prvenstveno ta jedna temeljna ljubav prema osobi koju odgajaš da joj otkriješ smisao života, pomogneš da ona svoju slobodu odredi za dobro, ne između alternativa, nego da sve talente koje u sebi nosi razvije do punine. Prema tome ova specifična uloga duhovnog roditeljstva se time obogaćuje, i to mogu na svakom koraku živjeti, znači biti nekomu oslonac... Prema tome ja nekako tako shvaćam da je na tom području naša uloga kao vjeroučitelja neizmjerljivo važna. Mi vjeroučitelji smo u isto vrijeme

milosrdni samaritanci, očevi i majke školskoj djeci, duhovni roditelji, vršnjački prijatelji, to znači oni koji nose u sebi odrastanje i razumiju one koji odrastaju. Prema tome to duhovno očinstvo i majčinstvo je nešto što ide uz dimenziju duha u čovjeku..." (I. L, 52, 19).

* Tu smo se onako od srca nasmijali.

Jedan drugi primjer duhovnog očinstva i majčinstva na vrlo dirljiv način ispričao je sudionik razgovora koji je zajedno sa svojom suprugom usvojio dvoje djece od najbliže rodbine koji su u Domovinskom ratu ostali bez svojih bioloških roditelja.

„Sakrament braka ili ženidbe za mene znači puno. Djecu nismo imali, ali smo imali jednu posebnu situaciju, jedno bogato iskustvo. U ratu su suprugin stric i stričević živjeli u Bosni i stradali, osim njihove dvoje djece koju smo prebacili u Zagreb. Bilo je rodbine koji su im bili daleko bliži, a budući da smo supruga i ja bili sami, pitali smo ih žele li biti s nama, na što su pristali, i od tada su ostali kod nas. Kad su došli k nama imali su pet i pol i sedam godina. S vremenom se kćerka udala, a sin je još s nama. Oni su nas poznavali, znali su da nismo njihovi roditelji, nego tetak i tetka, ali su nas prihvatili kao svoje roditelje, i mi čak u njihovim srcima figuriramo kao njihovi roditelji. Imaš roditelja koji su tjelesni roditelji i ništa više, a ovdje se dogodilo da smo im postali duhovni roditelji. Kad smo krenuli u brak, normalno je da smo željeli imati djecu, čak sam u mladenačkom periodu imao na zidu jednog dečkića i maštao sam da ću jednog dana kad budem oženjen imati takvog sina. Mi smo krenuli zajedno u život, prođe jedna, druga i treća godina, a ništa od djece, onda smo počeli odlaziti liječniku, vidjelo se da ima problema i uspostavilo se da će to teško ići. Zatim nam se nametnulo pitanje da li usvojiti djecu ili ne, jer nekako nismo još bili za to zreli, tako da je taj prostor ostao slobodnim, kao da smo predosjećali da će to jednog dana netko ispuniti. Ispočetka nam je u braku bilo teško dok nismo usvojili tu djecu. Koliko god je bilo teško i bolno, ipak se nismo mogli odlučiti ni za koji zahvat ili metodu koja je protivna životu. Znali smo da je Gospodin blagoslovio naš brak, odnosno našu privolu, i sve ono što smo rekli i obećali jedno drugom. Kad Gospodin blagoslivlja, onda ne blagoslivlja nešto što propada, i onda smo rekli: „Bože ta naša ljubav je sad Tebi na raspolaganju i ti učini što želiš da bude od te ljubavi... Zapravo zaključujem da je važno da čovjek osobno bude predan Bogu. Nisam se osjećao sigurnim primiti dvoje djece koja su došla iz pakla rata, a treba ih još i odgojiti..., ranjena su u dubini bića..., bilo je muke, i moja je supruga jako trpjela, i onda sam rekao ženi da ćemo s njima tako postupati kao da su naša rođena, pazit ćemo da na njih ne vršimo nikakav pritisak s obzirom da su došli iz rata i preživjeli užasne stvari.* U prihvaćenosti naše ljubavi prema njima stvarno su bezbrižno spavali, nikad se u snu nisu budili, jer je na neki način nad njima bdjela naša ljubav i briga. Hvala Bogu da se to sve tako odvijalo, ja sam bio raspoložen pomoći im na njima primjeren način, oni mogu mene imati koliko hoće, a s druge strane ne mogu lomiti njihovu vezu s pravim ocem i majkom koje su poznavali. Dakle prisutnost duha i duhovnih stvarnosti u mom životu je fascinantna i vidim da se s Bogom može sve" (B. B, 60, 19).

* Bili su pošćropļeni krvļju ubijenih roditelja.

Opredjeljenje za sakrament braka ili svećenički, odnosno redovnički poziv, kao i za život u beženstvu, moramo priznati da je ipak veliki misterij, koliko god čovjek u njemu imao svoga udjela. Smatram hvalevrijednim iskreno svjedočanstvo neoženjenog vjeroučitelja koji svoju puninu života nalazi u darivanju drugima.

„Za mene, iako nisam oženjen, je i jedan drugi stil života normalan. Ako je Božja volja da tako živim, to, zapravo, znači da je čovjek otvoren za sve opcije života i suživota. Bez obzira je li neki vjeroučitelj oženjen ili neoženjen, on ima potrebu za istinskim zajedništvom, i upravo tu snagu i želju za osobom i zajedništvom može bolje pretočiti na svakog čovjeka. Ja sam se našao tu u školi, a još više u župi, također sam aktivan i u društvenom životu, te sam tako stalno ispunjen tim određenim oblicima zajedništva bilo s djecom i kolegama u školi ili u župnoj zajednici, kroz vođenje zbora i svega ostalog što je potrebno, koja me ispunjavaju puninom radosti i mira i osobnog ostvarenja” (M. S, 48, 19).

Na kraju možemo također zaključno kazati da vjeroučitelji starije životne dobi sasvim ozbiljno shvaćaju svoj poziv i vjeroučiteljsko poslanje bilo da su vezani sakramentom braka ili ne te smatraju da u bračnom životu ne bi trebali biti licemjerni, tj. da govore o onome što Crkva naučava, a sami to ne žive, nego unatoč ljudskoj slabosti uvijek iznova se treba dići i ići naprijed. Suvremenim mladim vjeroučiteljima savjetuju da i oni također trebaju isto tako živjeti u skladu s Crkvom, jer ono što Crkva savjetuje nije nešto što im se zabranjuje ili ih se time zarobljava, nego naprotiv oslobađa, daje im smjernice i putokaze kako sretno živjeti, bez grižnje savjesti i nemira u srcu. A to je potrebno stoga što su oni duboko svjesni da se nalaze na *brisanom* prostoru, i zato moraju paziti na vlastito ponašanje koje treba biti u skladu s njihovim pozivom i poslanjem.

Budući da je naše tijelo hram Duha Svetoga, potrebno je sagledati dostojanstvo cijeloga čovjeka, ističu sudionici razgovora, a ne samo dio po dio, tako da s tim dijelom mogu raditi što hoću, a ovaj ću drugi dio čuvati. Sveti Pavao tvrdi da i najneugledniji dio našeg tijela zavređuje veću pažnju, pa je u tom smislu normalno da čovjeka treba gledati cjelovito, kako to stoji napisano u poslanici Solunjanima: kao duh, duša i tijelo. Stoga vjeroučitelji starije životne dobi iz svog vlastitog životnog iskustva preporučaju mladim vjeroučiteljima da se zaista isplati truditi da na tom području budu uistinu autentični ako žele mladima i dalje ostati matrica iz koje će oni iščitavati prave i istinske životne vrijednosti. U tom kontekstu svi se oni trude da i na toj odgojnoj razini u školi kroz različite načine pomognu mladim ljudima u njihovom osobnom odrastanju, dubljem razumijevanju i shvaćanju samih sebe kroz model *teologije tijela* pape Ivana Pavla II, koji kod nas u najnovije vrijeme poprima veoma važno značenje.⁵⁴⁰

---

⁵⁴⁰ Christopher WEST, *Teologija tijela za početnike*, Split, 2010.

1.3.7. Sakrament krštenja i potvrde u življenju duhovnosti svagdašnjice

Što se tiče konkretnog očitovanja duhovnosti vjeroučitelja kroz *sakramente krštenja i krizme*, sudionici razgovora mlađe i starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama su se najviše izjašnjavali o sakramentu svete ispovijedi, pomirenja ili pokore, zatim su samo kratko spomenuli sakrament krštenja i krizme. Tek sada kada su postali odrasli, *sakrament krštenja* doživljavaju daleko svjesnije i uglavnom ističu da su krštenjem duboko ucijepljeni u Boga, što u njima budi osjećaj potpune pripadnosti Bogu, dobrome Ocu. Nadalje priznaju da opečaćeni novim božanskim životom postaju članovi velike zajednice koja se zove Crkva, a to znači da imaju duboku vezu s Crkvom kao zajednicom, i da trebaju biti u toj Crkvi. Svake nedjelje dok slave euharistiju, zapravo, slave Uskrs te se prisjećaju trenutka kada su se krštavali odrasli, i to im postaje prigoda da svjesno izabiru svoju vjeru i na taj način započiju novi život s Kristom, gdje im se nudi nova mogućnost, novo rađanje i na taj način obnavljaju božansku stvarnost svoga sakramenta krštenja.⁵⁴¹ Ta apsolutna pripadnost Bogu manifestira se također u *sakramentu krizme*, koji vjeroučitelji doživljavaju kao potvrdu da su djeca Božja te da nošeni snagom Duha Svetoga idu dalje kroz život svjesni da Bog s njima ima planove i na njih ozbiljno računa. To se konkretno očituje u tome da su kao zreli kršćani u svijetu pozvani svjedočiti pravu i istinsku vjeru kroz svoje vjeroučiteljsko poslanje i djelovanje.

1.3.8. Kršćanske pobožnosti, duhovne vježbe, seminari, pripadnost duhovnim zajednicama u življenju duhovnosti svagdašnjice

Osim kroz sakramentalni život duhovnost vjeroučitelja laika se još konkretno očituje kroz *klanjanja* u kojima pred otajstvenom prisutnošću Isusa u *kruhu živomu* prikazuju sebe i svoj život, djecu i mlade, kao i sve ostale ljude s kojima su povezani. U današnjem vremenu buke, rastresenosti i nemira, doista sve češće osjećaju duboku potrebu, a ne kao obvezu, da se maknu iz svoje svakodnevice te u miru i tišini više posvete tom otajstvenom zajedništvu s Bogom. Nadalje se njihova duhovnost očituje i kroz *duhovne obnove* i *duhovne vježbe* u kojima osobno sudjeluju iz vlastite potrebe, a ima i takvih vjeroučitelja koji vode *evangelizacijske seminare, seminare i vikende za bračne parove*, zatim *susrete u župi* za roditelje krizmanika i prvopričesnika i sl. Nekima od njih posebno odgovara očitovanje

---

⁵⁴¹ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, Krštenje i (nova) evangelizacija, *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) 4, 499-502.

konkretnih djela ljubavi kroz *dragovoljno volontiranje* u radu sa starijim i nemoćnim osobama.

Duhovnost vjeroučitelja laika, pripovijedaju sudionici razgovora, također se očituje kroz *pripadnost raznim duhovnim zajednicama*, kao što su neokatekumenska zajednica, zajednica MiR, molitvena zajednica Predragocjene krvi, pokret Kursilja, Šenštatski pokret, iz kojih crpe duhovne sadržaje neophodne za svoj vjeroučiteljski život i djelovanje. Istina, oni priznaju da bi bili zadovoljniji i sretniji u specifično svojoj zajednici vjeroučitelja, gdje bi se mogli osjećati kao kod kuće, pa prema tome ne bi više imali potrebe za traženjem drugih zajednica. U tom duhu spominju i neke pokušaje formiranja molitvene zajednice vjeroučitelja, koji su uglavnom ostali bezuspješni iz raznoraznih razloga. Čini se da razlog razumijevanja njihove privlačnosti za te druge oblike zajedništva treba potražiti u samim iskazima sudionika razgovora o kojima sasvim slobodno, opušteno i iskreno *pripovijedaju*.

„Član sam zajednice MiR i vodim zajednicu u jednom gradu, kroz koju se očituje moja duhovnost i gdje sam puno toga naučio. Zajednica na poseban način gaji duh molitvenog života i doživljavanja Isusa kao prijatelja kroz njegovu Riječ. Čitanjem i osluškivanjem Božje riječi kroz molitvu, meditaciju i kontemplaciju, postepeno se dolazi do susreta sa živim Bogom, i to polako, korak po korak, ispravljajući krive slike o Bogu. Kroz model katekumenata koji nam omogućuje dublje i svjesnije ulaženje u sakramentalni život, stječemo iskustva da je doista Bog tu živ i prisutan, on je taj koji mi je blizak, kojega mogu vjerom dodirnuti. Do toga sam iskustva došao kroz njegovanje duhovnog života, okrenutosti k dobru i gajenju onoga što Crkva već ima, npr. odlaskom na misu sam upoznao svu njezinu dubinu, tako i s drugim sakramentima. Dosta sam vremena provodio u molitvi, koja nije samo verbalna, nego je potrebno uistinu se vježbati u molitvi, znati biti u tišini i osluškivati tu Riječ, koja je Bog stvaran i istinit koji dolazi meni u susret. To je proces u kojem dopuštam kroz to pažljivo svakodnevno osluškivanje njegove riječi da me ta živa i učinkovita Božja riječ mijenja i dovodi do iskustva živoga Boga” (R. Š, 35, 5).

1.3.9. *Missio canonica* u življenju duhovnosti svagdašnjice

Poziv, poslanje i konkretno očitovanje i ostvarenje duhovnosti vjeroučitelja je neminovno povezano s njegovim poslanjem, tj. *kanonskim mandatom*.⁵⁴² Budući da se sadržaji shvaćanja i promišljanja intervjuiranih vjeroučitelja mlađe ili starije životne dobi bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama u bitnome ne razlikuju, za bolje razumijevanje

---

⁵⁴² Usp. Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama, u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001., 113-117. Vjeronauk u školi predstavlja iznimno važnu zadaću Crkve. U osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske provode ga kvalificirani vjeroučitelji koji, uz odgovarajuću stručnu spremu, imaju ispravu o kanonskom mandatu (*missio canonica*) koju izdaje dijecezanski biskup.

cjelokupnog poimanja važnosti kanonskog poslanja vjeroučitelja ovdje navodimo samo tri reprezentativna ulomka.

Mlada sudionica razgovora smatra veoma bitnim naglasiti važnost autentičnosti življenja svoga vjeroučiteljskog poslanja, ne samo do primanja trajnog mandata, nego sve do kraja života i djelovanja u školi. Tu se za njezino osobno poimanje prvenstveno radi o trajnom procesu rasta i dozrijevanja u vjeri koje se događa u zajedništvu čitave Crkve.

„Trajni mandat mi s jedne strane znači sve, daje mi mogućnost da radim u školi u ime Crkve, koja je u meni prepoznala da to mogu, i zato me šalje naviještati Isusa Krista i cjelokupni poklad vjere, a to zapravo znači sve ono što Crkva vjeruje i naučava. Crkva je za mene zajednica vjernika koja mi daje taj mandat, jer sam se za to obrazovala, no ipak se ne rađamo kao vjeroučitelji, nego to s vremenom postajemo kroz dublje upoznavanje bitnih sastavnica, ne samo ove eklezijalne, nego i ostalih dimenzija vjeroučiteljeve duhovnosti. Stoga je potrebno sve do trajnog mandata, a i kasnije dokraja života, organizirati permanentnu formaciju vjeroučitelja u tom segmentu. Moja dužnost i odgovornost kao vjeroučiteljice sastoji se u tome da se za to savjesno zanimam i temeljitije pripremam. Po mom bi mišljenju tijekom formacije za trajni mandat trebalo biti više duhovnih obnova koje bi nam omogućile da se razvijamo i na toj duhovnoj razini, što, nažalost, nije slučaj. Pred svečano primanje tajnog mandata trebala bi biti duhovna obnova u koju bi se aktivnije uključili i sami biskupi kako bi još bolje upoznali svoje vjeroučitelje više na toj prijateljskoj bazi. Osim toga poželjno je da se u to uključi cijela vjernička zajednica: roditelji, rodbina, a ja bih rado pozvala cijeli kolektiv i svoje učenike. Činom primanja trajnog mandata se svima šalje poruka da su vjeroučitelji javne osobe, poslani u škole i svijet od same Crkve, a i mi sami kroz to postajemo svjesniji te svoje zadaće. Istina, Crkva je zajednica, no na razini moje nadbiskupije manjka to zajedništvo koje sam ipak negdje drugdje dobila. Glede toga najviše me smeta to što se na tim našim vjeroučiteljskim susretima, koji su inače premasovni, sve događa *pro forma*, jer nema osobnosti, i nekako je sve vezano uz tu negativnu konotaciju vjeroučitelja. Nadalje pozivaju se ljudi koji nemaju veze s Crkvom, duhovnosti ili s mojim poslom, premda su mi neki i dobri, ali onda se to sve skupa treba drugačije formulirati. Sve u svemu, nisam u potpunosti zadovoljna s tim našim vjeroučiteljskim zajedništvom. Njega je prvenstveno moguće ostvariti u manjim skupinama kroz spontanija druženja, gdje bi ljudi bili otvoreniji jedni prema drugima, zajedno molili, rasli i napredovali u svojoj duhovnosti. Duboko sam svjesna da je graditelj takvoga zajedništva Duh Sveti koji povezuje i ujedinjuje ljude, i doista bih željela imati jednu takvu zajednicu, pa ne bih trebala ići drugdje ju tražiti. Osim uspostave međusobnog vjeroučiteljskog zajedništva, također je važno s malo više povjerenja i suradnje uspostaviti i to hijerarhijsko zajedništvo, zato što smo mi vjeroučitelji produžena ruka naših biskupa, odnosno čitave Crkve” (K. R, 27, 3).

Sudionici razgovora mlađe životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, svoje poslanje vežu uz povjerenje koje im je iskazano da u ime Crkve mogu naviještati Radosnu vijest i naučavati cjelokupni poklad vjere i crkvenog nauka. Unatoč tomu jesu li primili privremeni ili trajni mandat, uglavnom svi oni u svojim iskazima osjećaju veliku odgovornost za povjerenu im službu, a sigurnost im daje vjera i povjerenje, kao i podrška nadbiskupa, odnosno biskupa te zajednice koja ih kroz molitvu prati u njihovom poslanju.

Nadalje u njihovim promišljanjima o kanonskom mandatu posebno dolazi do izražaja crkvena dimenzija vjeroučiteljeve duhovnosti, koja se stvara kroz istinsko zajedništvo unutar samih vjeroučitelja, kao i sa članovima hijerarhijske Crkve. No teško je govoriti o zajedništvu, naglašava većina sudionika razgovora, ako se u isto vrijeme nije dio tog istog zajedništva tamo gdje se konkretno očekuje da vjeroučitelj živi i bude aktivni ud Kristova tijela – Crkve.

Trajni kanonski mandat danas se skoro u svim nadbiskupijama i biskupijama podjeljuje na Katehetski dan vjeroučitelja, kada ga nadbiskup ili biskup za vrijeme svečanog euharistijskog slavlja u zajedništvu pred cijelom Crkvom osobno uručuje svakom pojedinom vjeroučitelju. Budući da se radi o tako važnom svečanom činu koji vjeroučiteljima puno znači, sudionici razgovora predlažu da se organizira i kvalitetnija priprema za taj dan, barem s duhovnom obnovom ili duhovnim vježbama, kroz to će se zasigurno među njima stvarati bogatije zajedništvo. Budući da je vjeroučiteljsko poslanje teška i odgovorna zadaća, tim više je potrebno poraditi na toj duhovnoj formaciji vjeroučitelja.⁵⁴³ Zanimljivo je zapažanje kako mlađi sudionici razgovora sami predlažu da se trajni mandat podjeljuje što kasnije nakon dugotrajnijeg uvođenja, promatranja i praćenja, dok vjeroučitelj ne stekne izvjesno iskustvo koje će ga osnažiti i uistinu učiniti *produženom rukom* koja treba stići tamo gdje ni biskup a ni svećenik ne može doći. Doživljaj *produžene ruke* sudionici razgovora s trajnim mandatom osjećaju kao jednu novu priliku ili izazov, nešto što u njima u rađa ponos i dostojanstvo, jer bez obzira na to što su ravnopravni sa svim ostalim zaposlenicima škole, ipak ih kolege gledaju malo drugačije, kao posebne izaslanike Crkve. Unatoč svoj težini zadatka vjeroučitelji svoje kanonsko poslanje nastoje svim silama opravdati na najbolji mogući način.

Među sudionicima razgovora ima i takvih vjeroučitelja koji su se ohrabрили iznijeti drugačija promišljanja o crkvenom poslanju vjeroučitelja u odnosu na dosadašnja. Među takvima posebice se nalaze oni koji rade u srednjoj školi s bogatim iskustvenim djelovanjem.

„Što se tiče podjele kanonskih mandata, postoji povjerenstvo za tu podjelu, i to najčešće bude nakon godinu ili dvije vjeroučiteljeva radnog staža. Ja konkretno imam trajni mandat, i kad sam ga ja dobio, nije bilo nikakve svečanosti, i koliko znam, ni sad nama ceremonije podjeljivanja, premda kad sam malo bolje razmišljao, to ne bi bilo loše, da i vjernici vide koga to Crkva šalje. Po meni, Katehetski ured bi trebao voditi brigu o tome ide li vjeroučitelj na misu i kakva je njegova duhovnost te kakav je kao vjernik, ili ne zna što bi radio u životu i ide se malo igrati škole. Meni mandat predstavlja potvrdu da biskup stoji iza mene, da ima neko povjerenje u mene, za razliku od drugih profesora, ipak ja imam neko zaleđe, mene je netko poslao, nisam tu u svoje ime, nego u ime biskupa, cijele Crkve, i ako hoćete, Crkva je ta koja stoji iza mene. Dobro, u praksi bi se moglo na više načina potvrditi da Crkva konkretno stoji iza mene. U slučaju da se nešto dogodi, potrebno je najprije to s vjeroučiteljem osobno

---

⁵⁴³ Usp. Ksenija KOVAČEVIĆ, Prenošenje vjere iz perspektive vjeroučitelja, u: *Riječki teološki časopis*, 19 (2011.) 1., 85-98.

riješiti, a onda je institucija ta koja dalje rješava, jer ga je ona poslala kao svog čovjeka. Bude mi žao kad čujem da netko napadne vjeroučitelja, a nema nikoga da stane iza njega. Iskreno rečeno, mislim da Crkva ne stoji dovoljno iza vjeroučitelja, ja mogu reći da čak nekad* imam dojam da Crkva stoji iza svećenika, iza njihovih propusta, stvari koje ne spadaju na svećenički stalež, da Crkva sve to pokriva, a da su vjeroučitelji ti koji su stalno na udaru. Ponekad imam dojam da to nekakvo treniranje strogoće prema nama vjeroučiteljima bi se trebalo primjenjivati i na svećenike, jer su i oni vjeroučitelji u školama. Međutim od njih se sve to skupa ne traži, nego se onda od nas zahtijeva još više. Na primjer ti naši Katehetski dani..., ja mislim kao da sam došao na strijeljanu gdje nam se prijete i stalno drži u nekom strahu ako, ako, ako... ostat ćeš bez posla. Iskreno mislim da ne postoji taj jedan zaštitnički odnos prema nama vjeroučiteljima. Pritom ne očekujem da će netko zaštićivati moje gluposti, ali, iskreno rečeno, da ta očinska, odnosno majčinska briga Crkve, još uvijek nije sasvim dovoljna, zato što su vjeroučitelji u današnje vrijeme najizloženiji svemu i svačemu. Što se tiče župnika u župi, još uvijek ima onoga: „pazi to je svećenik, to je župnik”, i on je zaštićen time što je župnik, a s vjeroučiteljem je drugačije, tako da će se bez problema udarati po nama. Ozbiljno mislim da bi Crkva trebala stati iza nas, jer smo mi kao njezina najispruženija ruka u društvu i kao takvi prvi na udaru” (I. K, 37, 10).

* Sad ću biti potpuno iskren i nasmiješio se.

Osim što u nekim biskupijama još uvijek nije do kraja zaživjela svijest o svečanoj podjeli crkvenog mandata, jedan drugi sudionik razgovora sasvim otvoreno govori o još jednom nedostatku, kao što je suradnja između biskupa, župnika i vjeroučitelja.

„U odnosu na kanonski mandat, nažalost, to se u našoj biskupiji ne slavi tako svečano a trebalo bi, jer je to poziv kojeg treba proslaviti, koji nije svaki dan tako čest u našem narodu, posebno u našoj biskupiji. Smatram da je tomu razlog to što nema dovoljno svijesti o važnosti kanonske misije, tj. da ja idem u školu i u svijet u ime Boga, Crkve te biskupije koju zastupam. Smatram da bi svatko tko ulazi u vjeroučiteljsko poslanje trebao također biti od strane župnika predstavljen svojoj župnoj zajednici kao još jedan novi čovjek koji je tu u službi Crkve, župne zajednice, škole... Meni je sasvim jasno da ne mogu otići u školu i predavati bez kanonske misije, jer mi sama diploma za naviještanje vjere bez nje skoro ništa ne znači, a to znači, ja sam s diplomom i kanonskim mandatom tek pravi vjeroučitelj, znači javno govorim i naviještam Božju riječ u ime župe, biskupije i Katoličke crkve kojoj pripadam. Ovo je redovan i jedini ispravan put u naviještanju vjere, sve drugo su alternative koje katolička Crkva ne poznaje. Nažalost, moram kazati da Crkva ne vodi dovoljno brige o vjeroučiteljima. Mislim da bi taj život i suživot između vjeroučitelja, biskupa, onih koji su u biskupiji i župnika, morao biti potpuno drugačije postavljen... Razlog tomu su vrlo loši odnosi između župnika i vjeroučitelja, loši u smislu da se ne radi kvalitetno na tom polju, da se taj međuodnos permanentno ne razvija. To drugim riječima znači, uloga župnika je da bude koordinator u svojoj župnoj zajednici, ali on mora imati suradnike, a najbolji suradnici bi trebali biti vjeroučitelji, koji bi također snosili jedan dio odgovornosti za tu župu. Osim nas tu su ostali vjernici laici koje bi trebalo animirati i angažirati te im davati onakve uloge kakve oni mogu nositi i odgovorno raditi. Sve je to skupa jako važno, ali, nažalost, toga nema, jer nedostaju te zdrave postavke, a onda nema niti kvalitetne suradnje. Ta zdrava suradnja između župnika i vjeroučitelja je vrlo skromna da ne kažem nešto drugo. Ne razvija se jedan kvalitetniji odnos i suživot, te nema te svijesti da smo mi jedno, i kad smo zajedno, da smo puno jači nego kad smo samostalni strijelci. Velika je stvar kad čovjek radi i zna da iza njega stoji cijela

biskupija, tj. konkretni ljudi koji su u Crkvi, kao i ti i koji imaju svoj dio odgovornosti, a to drugim riječima znači da je lanac najčvršći kad su sve karike vezane, a problem je u tome što mi nismo baš tako čvrsto povezani. Ja nisam pesimist, treba se boriti i moguće je ići dalje samo pod jednim uvjetom, da svi trebamo ići na koljena, od biskupa, profesora pa do vjernika laika, jer od silnih titula nema efekta, nema koristi, ako nema poniznosti, jednostavnosti i duhovnosti. Sama titula, koliko god može biti dragocjena za čovjeka, toliko može biti i pogubna. Smatram da je čovjek poslanik nad onim predznakom što mu stoji ispred imena, i da tek tada, ta njegova titula donosi pravi smisao. Čini mi se, kad bi svatko gledao ono što radi i svoju titulu kroz dodatnu odgovornost, onda ne bi bilo mjesta oholosti i bahatosti, nego bi daleko više bilo jednostavnosti, i svi bi se jače zalagali za kvalitetnije vrijednosti kako u samoj Crkvi tako i u društvu” (K. M, 39, 13).

Što se tiče sudionika razgovora starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama, valja kazati da se njihovo poimanje o značenju kanonskog mandata bitno ne razlikuju od onih mlađe životne dobi. Ipak se mora naglasiti da svi oni imaju trajne mandate, za razliku od onih mlađe životne dobi, koji se tek za njih pripremaju. Kanonski mandat je za njih prvenstveno odgovor na Božji poziv, a manje značenje pridaju autoritetu, bilo svom osobnom ili onom u hijerarhijskom smislu. S druge pak strane, čisto ljudski gledano, ipak imaju potrebu da iza njih netko stoji, tj. da nisu prepušteni sami sebi, tako da *missio canonica* za njih ima ne samo duhovnu, odnosno crkvenu, nego općeljudsku i općedruštvenu dimenziju. Međutim ukoliko su unutarcrkveni odnosi regulirani nečim što ne spada na samu narav Crkve, sasvim je razumljivo da će tu doći do urušavanja pravoga i istinskog zajedništva, kao bitnog čimbenika komunitarne, odnosno eklezijalne dimenzije vjeroučiteljeve duhovnosti. Skoro svi sudionici razgovora izražavaju duboku potrebu za istinskim zajedništvom koje se stvara kroz češće susrete i dublje upoznavanje u manjim skupinama bez *službene potvrde*, i na kojima imaju prigodu ohrabriti i poduprijeti jedni druge, jer su svjesni da nose vrlo slične svakodnevne životne križeve. Na taj način ono postaje izvor i bogatstvo uzajamne pomoći, a ne međuosobnih konflikata i nerazumijevanja. Problem postaje daleko dublji onda kada čak poglavari, odnosno odgovorni za to, nemaju sluha, jer su i sami opterećeni organizacijom raznoraznih programa, zaboravljajući pritom da u konačnici zajednicu i zajedništvo stvara Duh Sveti. Upravo tu leži razlog zašto intervjuirani vjeroučitelji smatraju nasušnom potrebom ugraditi taj molitveno meditativni dio u sve zajedničke susrete vjeroučitelja, bilo da se radi o školama, stručnim vijećima ili u župnim zajednicama.

Nadalje naviještanje Radosne vijesti i prenošenje cjelovitog crkvenog nauka za sudionike razgovora starije životne dobi znači govoriti i svjedočiti istinu, jer je upravo Crkva ta koja je u službi istine. To konkretno znači da oni tu istinu otkrivaju u skladu s crkvenim učiteljstvom, s biskupskim dokumentima i pismima te sa svime onim što oni govore, svjesni

da u svakom trenutku oni u javnosti nastupaju kao kanal te Crkve, što znači da ne mogu naučavati nekakvu privatnu istinu koja će goditi ušima ovoga svijeta. Ponekad se dogodi da u svemu tome zakaže taj ljudski element, tj. da nisu svi udovi tijela uvijek jednako raspoloženi u službi te istine. Svjesni toga vjeroučitelji se ne daju zbuniti, jer dobro znaju da Crkva kao zajednica živi i opstoji po sili i snazi Duha Svetoga, a ne po njima (usp. EN 78).

Kao rezime *pripovijedanja* i osobnih promišljanja intervjuiranih vjeroučitelja o kanonskom mandatu za katolički vjeronauk možemo zaključno kazati da ih on prvenstveno određuje kao osobe koje u sebi nose iskustvo prave vjere, poznavanja biblijske poruke, nauka Katoličke crkve, bogatog sakramentalnoga i vjerničkoga života, zauzimanja za kršćanske vrijednosti, ma koliko one bile nepopularne, promatranja čovjeka kao Božjeg stvorenja, zauzimanja za opće dobro, istinu i pravdu, bez obzira na sve poteškoće s kojima se susreću.

Na temelju toga proizlazi da su poziv, poslanje i konkretno očitovanje duhovnosti vjeroučitelja međusobno povezani i na neki način uvjetovani. Nema poziva bez Božjeg zahvata u vjeroučiteljev osobni život. Taj zahvat, premda je duboko osoban, ne ostavlja vjeroučitelja na miru, nego ga pokreće onamo kamo ga Bog želi i šalje preko svojih predstavnika da dokraja ispuni svoje vjeroučiteljsko poslanje. Stoga se čini sasvim razumljivim da je konkretno očitovanje duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, koje se izražava kroz različite oblike i načine, samo potvrda njegova poziva i poslanja.

1.3.10. Čitanje dokumenata crkvenog učiteljstva te duhovne i stručne literature iz društveno-humanističkog područja na kojoj se temelji profil vjeroučiteljeve službe

U svom *pripovijedanju* o konkretnim načinima očitovanja duhovnosti vjeroučitelja laika, sudionici razgovora također navode i *čitanje duhovne literature*, koja bez sumnje hrani i njeguje njihove duše. Katekizam katoličke crkve, zatim dokumenti II. vatikanskog sabora, relevantni katehetski dokumenti (*Evangelii Nuntiandi*, *Catechesi Tradendae*, *Opći direktorij za katehezu*, *Na svetost pozvani* i sl.) za intervjuirane vjeroučitelje imaju posebno značenje jer im pomažu u konkretnijem ostvarenju njihova vjeroučiteljskog poziva i djelovanja. Osim navedene duhovne literature sudionici razgovora smatraju važnim proučiti također literaturu na području prirodnih, biomedicinskih i humanističkih znanosti, koja u novije vrijeme govori o duhovnoj dimenziji čovjeka. Čak svjetski poznati znanstvenici, kao npr. nobelovac Eric Kandel, otkrivaju neophodnost istraživanja i razvoja znanosti o čovjekovu duhu.⁵⁴⁴ Drugi

---

⁵⁴⁴ Usp. Eric R. KANDEL, *Auf der Suche nach dem Gedächtnis. Die Entstehung einer neuen Wissenschaft des menschlichen Denkens*, München, 2006.

govore kako u našem mozgu postoji modul koji zovemo Bog,⁵⁴⁵ zatim dr. Lipton kaže da svaka stanica sadrži duhovnu dimenziju i jednako misli i odlučuje kao cio čovjek, odnosno čovjekov mozak,⁵⁴⁶ a bračni para Zohar i Marshall, govoreći o duhovnoj inteligenciji, ističu da se ona razvija onda kad čovjek razmišlja, meditira, moli i sl.⁵⁴⁷ Dakle ima izvrsnih autora o kojima se nažalost na vjeroučiteljskim skupovima gotovo ništa ne čuje, te se sudionicima razgovora čini kao da na tom području zaostaju za drugima. Razlog više zašto bi se trebali baviti njihovim proučavanjem leži u tome što se danas humanističke, biomedicinske i teološke znanosti u bitnim stvarima podudaraju. Postoji dakle ta interdisciplinarnost gdje se nastoji cjelovito pristupati i proučavati čovjeka. Od ostale literature na hrvatskom jezičnom području uglavnom navode djela od Tomislava Ivančića, Zvezdana Linića, Stjepana Lice, Ivana Goluba, Tončija Matulića, prijevode knjiga Anselma Grūna i dr.

1.3.11. Hodočašća i pokornički oblici

Jedan od konkretnih načina iskazivanja duhovnosti vjeroučitelja laika jesu i *hodočašća*, o kojima gotovo svi sudionici razgovora pripovijedaju s posebnim oduševljenjem. Mladi vjeroučitelji koji rade u srednjim školama navode pozitivna iskustva hodočašća s mladima koja, osim što se pretvore u prava istinska druženja i prijateljevanja, pomažu da daleko više dođu do izražaja neke teme o kojima se razgovara s više oduševljenja, a koje ih u tim neobičnim okolnostima pogađaju na poseban način. Ne samo da su hodočašća dobra kao jedan od načina rada s mladima, nego također pomažu i samom vjeroučitelju u produbljivanju njegove osobne vjeroučiteljske duhovnosti. Prakticiranje posta, posebice tijekom hodočašća, vjeroučitelji smatraju jako bitnim za duhovni život, premda upozoravaju da treba prepoznati njegov pravi smisao, a to je čišćenje koje dovodi do istinske nesebičnosti i radosti, zahvala Bogu za sva dobročinstva koja im je učinio, i na koncu, žrtva za bolesne i potrebite. Osim toga post čini i to da se lakše prepuste raznim odricanjima, čisti ih i uči oslobađati se od loših navika, vezanosti uz materijalne i duhovne stvari, jednostavno u njima oslobađa više prostora za činjenje dobra.

O smislu hodočašća kao žrtve koja pomaže snažnijem življenju pashalnog misterija na vrlo uvjerljiv način pripovijeda jedna mlada sudionica razgovora, ističući važnost žrtve i njezinog značenja za konkretni duhovni život vjeroučitelja.

---

⁵⁴⁵ Usp. Daniel AMEN, *Liječenje hardwarea duše*, 39-40.

⁵⁴⁶ Usp. Bruce H. LIPTON, *Biologija vjerovanja*, 187-206.

⁵⁴⁷ Usp. Danah ZOHAR i Ian MARSHALL, *Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*, 195-236.

„Što se tiče hodočašća, odlazim svake godine pješice pred Veliku Gospu na hodočašće u Solin. Kao srednjoškolka sam počela hodočastiti Mariji, kroza što se oblikovao i moj odnos prema njoj. To je majka svih nas, i to je jedna posebna draž, blagost, majčinski pogled. Isto tako od nje se učim, jer ona je za mene model žene, vjeroučiteljice i ako Bog da, i buduće majke. Što se tiče tog hodočašća, treba kazati da ono u sebi nosi jednu žrtvu, bol, napor, i kada prođete kroz sav taj hod patnje, čini se kao da ste umrli sebi, a onda nanovo uskrsnuli. Dakle ima tri etape koje prolazite kao pashalni misterij, ja to više osjećam, nego što to mogu riječima izreći, ali znam da svake godine bez imalo razmišljanja kažem da idem, i to uopće ne stavljam u pitanje. A što se tiče žrtve, kako kada, tu ja umirem sebi, svojoj sebičnosti, oslobađam se sebeljublja i egoističnosti. Često puta znam biti tužna kad vidim koliko je egoizma u mom životu i koliko ja samo sebe volim, a ta nas žrtva prvenstveno oslobađa tog egoizma, te sebičnosti i vezanosti na same sebe. Na kraju krajeva, ako ćemo gledati tu Isusovu žrtvu za nas, onda moramo još više biti motivirani za to odricanje i žrtvu, jer je jedino Isusova žrtva na križu čin našega otkupljenja iz kojega crpimo snagu za svakodnevni život. Zaista mislim da je važna ta žrtva, jer nas oslobađa od sebeljublja i egoizma te nas uči nesebičnije ljubiti bližnjega i oslušivati njegove konkretne potrebe. U današnjem svijetu biti pošten ne znači puno, tako da i djeca u školi polako usvajaju taj mentalitet bez žrtve i odricanja. Premda im nastojim to temeljito protumačiti na konkretnim primjerima, ipak je sve to skupa njima još uvijek jako daleko” (A. K, 27, 3).

Značenje hodočašća ima poseban karakter za sudionike razgovora starije životne dobi koji ga smatraju jednim iskorakom, učiniti nešto što nije svakodnevna rutina, a to je naporno i stoji truda, ali s druge strane potrebno je uvijek iznova tražiti nove načine otvorenosti djelovanju Duha Svetoga.

1.3.12. Dragovoljni oblici u življenju duhovnosti svagdašnjice

Za neke od sudionika razgovora njihova se duhovnost još konkretno očituje kroz *vođenje zbora i bendova, sudjelovanje i oblikovanje vjerničkih emisija na radiju, sudjelovanje u pisanju župnih i drugih vjerskih časopisa, pisanje igrokaza, slikovnica i priča za djecu* (neke od njih je izdao i Glas Koncila), *zatim izdavanje Makovog izbornika i suradnja s Glasom Koncila, sudjelovanja u susretima katoličke mladeži, planinarskim križnim putovima, susretima pomirenja na zemlji* koje vode braća iz Taizea, *susretima mladih u Međugorju, u radu Sinode, vođenje duhovnog dnevnika i sl.*

2. Pogled na duhovnost u njezinim izvorima, razvoju i vjeroučiteljevom konkretnom djelovanju

Kako bi vjeroučitelj vjernik laik što bolje mogao odgovoriti na poziv koji mu Bog upućuje te učinkovito ostvariti svoje poslanje, potrebno je da odnekud crpsti snagu za svoj

konkretni život i djelovanje kako u školi tako i župnoj zajednici. Kroz bogata i spontana *pripovijedanja* sudionika razgovora stječe se dojam da oni imaju potrebu za pravim izvorima svoje duhovnosti⁵⁴⁸ iz kojih crpe snagu za konkretno djelovanje.

2.1. Izvori duhovnosti vjeroučitelja

Kad govorimo o izvorima vjeroučiteljske duhovnosti, iz *pripovijedanja* sudionika razgovora zapažamo da se oni uglavnom razlikuju od osobe do osobe. Unatoč njihovoj različitosti ipak se svi oni mogu svesti na neke zajedničke točke.

2.1.1. Crkva kao zajednica te molitva u svim svojim raznolikostima

Vjeroučitelji sudionici razgovora mlađe životne dobi bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama navode sljedeće izvore njihove duhovnosti: na prvom mjestu je Crkva kao zajednicu vjere nade i ljubavi sa svim onim što ona u sebi posjeduje. Nadalje ističu molitvu, post, milosrđe i askezu, kao četiri temeljna stožera svakog duhovnog života, koji su još od vremena crkvenih otaca inspirirali mnoge kršćane da učinkovitije žive svoje kršćansko poslanje. Budući da ti izvori imaju trajnu vrijednost, sudionici razgovora upozoravaju na važnost njihovu ponovnom vraćanju i utjelovljenju u konkretnim životnim okolnostima svakog vjeroučitelja. U tom kontekstu također smatraju bitnim izvorom svoje duhovnosti osobnu molitvu i molitvu Časoslova naroda Božjega te *Molitve života* od Karla Rahnera.⁵⁴⁹ Sudionici razgovora starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama, govoreći o molitvi kao izvoru njihove duhovnosti, prije svega ističu da ona treba biti osobna, ponizna, iskrena jednostavna, kontemplativna, meditativna i stalna.

Jedna druga sudionica razgovora izvor svoje duhovnosti nalazi u osobama Presvetog Trojstva, a posebno u Isusu iz Nazareta, kao najboljem Učitelju od kojega i sama uči kako bi mogla bolje poučavati druge. Također u Duhu Svetom pronalazi izvor nutarnjeg nadahnuća i prosvjetljenja, a u Ocu nebeskom izvor neiscrpe božanske ljubavi i praštanja.

„Meni je Isusu iz Nazareta učitelj, savjetnik, nadzornik,* a to konkretno znači: kad ja imam neke nedoumice ili dvojbe uvijek pitam njega za savjet da vidim što će mi on reći. Premda često, ipak moram priznati, odgovori mi mimo mojih očekivanja. On je meni prije svega savjetnik, učitelj, i zato se stalno pitam: kako bi i što bi to on učinio da je na mom mjestu? Ja se trudim uz takvog Učitelja rasti i napredovati, zajedno sa

---

⁵⁴⁸ Radi njihove sveobuhvatnosti ovdje smo ih grupirali prema sličnosti, kako bi smo čitatelju omogućili bolju preglednost, a time i jasnije razumijevanje.

⁵⁴⁹ Usp. Karl RAHNER, *Molitve života*, Zagreb, ⁴2004.

Duhom Svetim koji me nadahnjuje u svemu što radim, jer je upravo on ta stvaralačka snaga iz koje crpim sve kreativne načine svog stvaralaštva.* Osim toga molim ga također i za prosvjetljenje da ne napravim nešto loše. Što se tiče Boga Oca, što da Vam tu kažem, bolje da zašutim. Kad kažem da je Bog moj Otac, onda zapravo govorim o ljubavi koja me u potpunosti preplavljuje i nadilazi, što se posebno očituje u neizmjernom praštanju. Izvor moje duhovnosti je također i dobar ispit savjesti na kraju svakog dana, kada se pokajem za sve ono što nije bilo dobro u mom životu i djelovanju. Moram priznati da se brzo naljutim, ali nema toga što ja ne bih mogla drugima oprostiti” (M. Š, 38, 14).

* *Spontano se nasmijala, jer su to školski termini; to je izgovorila s ushićenjem.*

2.1.2. Božja riječ, sakramenti i liturgijska slavlja

Sudionici razgovora starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama uglavnom potvrđuju skoro sve što su njihove mlađe kolege već nabrojili kao izvore svoje duhovnosti, samo što oni to shvaćaju, kao što smo već više puta spomenuli, sukladno svojoj dobi daleko dublje i konkretnije. Nadalje riječju Božjom, kao nepresušnim izvorom njihove duhovnosti, prožeta su sva područja djelovanja, bilo da ju primjenjuju u osobnom životu ili u školi, na radio emisijama, u raznim liturgijsko-molitvenim i drugim zajedništvima u župi. Dakle Biblija, u kojoj je sadržana božanska objava, jest i ostatak nepresušnim izvorom vjeroučiteljeve duhovnosti. Osim nje sakramenti su također uvijek bili i ostali primarni izvori i duhovna hrana svakog čovjeka vjernika, a osobito intervjuiranih vjeroučitelja, koji na poseban način euharistiju smatraju izvorom i vrhuncem svoga života i djelovanja. Zbog veće potrebe za nutarnjim mirom, sabranošću i istinskim susretom sa samim sobom, učestalija klanjanja pred Presvetim otajstvom postaju također izvorom duhovnosti, gdje se kroz tajnu Isusove trajne prisutnosti među nama i njegova nesebičnog darivanja stječe krepost zahvaljivanja za sve što im je darovano. Osim navedenog, sudionici razgovora bogate izvore, tj. blago neprocjenjive vrijednosti za svoju vjeroučiteljsku duhovnost, nalaze u cjelokupnoj liturgiji, posebno liturgijskim slavljinama korizme i došašća te životopisima svetaca koje im Crkva nudi tijekom liturgijske godine.

Između ostalog, posebnu pažnju zaslužuju oni sudionici razgovora koji navode samoću, mir i tišinu, kao svojevrsni izvor njihove duhovnosti, koja je povezana sa slavljenjem najvećih otajstava naše vjere. Tomu u prilog svjedoči *pripovijedanje* vjeroučitelja koji radi u srednjoj školi, kojemu uz taj meditativni vid, sakramenti ispovijedi i euharistije te zajednička izmjena životnih iskustava, predstavljaju najsnažnije izvore njegove duhovnosti.

„Primarni izvori moje duhovnosti su ispovijed i misa na prvom mjestu, i ništa se ne može s tim mjeriti, jer to je moje osobno iskustvo. Dobra ispovijed i pričest, to je nezamjenjivo, a onda bi stavio taj jedan meditativni vid duhovnosti, da čovjek zastane

sam pred sobom da se smiri, odmakne od svakodnevice i da ima ono jedno vrijeme u kojem će se posvetiti samom sebi, ali nakon ovoga kada se pomiri s Bogom i u pričesti ga primi. Osim toga skupina vjeroučitelja može također postati izvor duhovnosti za vjeroučitelja, jer su danas nekako vjeroučitelji željni da se jedni s drugima popričaju, tj. da zajednički razgovaraju o svojim konkretnim životnim problemima. Kroz to se oni još više zbližavaju, i ta izmjena iskustava je plodonosna, jer kad netko vidi da i drugi ima taj sličan problem, onda zaključuje da nije on sam kao neki čudak. Dakle smatram da je potrebno u našim vjeroučiteljskim susretima ostaviti više prostora za konkretnu izmjenu osobnih iskustava, jer je to daleko važnije, zato što se to ne može naći u knjigama, za razliku od predavanja koje se uvijek može pročitati u knjizi” (I. K, 37, 10).

2.1.3. Suvremeni klasici i ostala duhovna literatura

Suvremeni klasici duhovnosti zaslužuju posebnu pozornost, kako to pripovijeda jedna sudionica razgovora, jer pozivaju današnje kršćane, a tim više i vjeroučitelje, da se vrate svome bitku, tj. temelju postojanja.⁵⁵⁰ Odazivajući se tome pozivu, ona u njima nalazi izvor i putokaze za svoj konkretni život i vjeroučiteljsko poslanje u suvremenom svijetu.

„Klasici duhovnosti su imali jednu mističnost kojoj se mi danas trebamo vratiti, zato što smo mi pozvani biti misticima izvan samostana u današnjem suvremenom svijetu, za razliku od tebe koja tu mističnost živiš u samostanu. To je zapravo onaj Rahnerov poziv upućen svim kršćanima trećeg tisućljeća kojem se mi kao vjeroučitelji trebamo odazvati. Ja mislim, teško mi je to objasniti,*da je u današnjem svijetu sve nekako golo, razgoljeno, počevši od slika u časopisima, novina, televizije i drugih suvremenih medija. Razmišljajući o svemu tome, iskreno smatram da je nužno potreban povratak toj skrovitosti, ili kako ju Karl Rahner naziva mistikom, jer duboko unutra u sebi, to jest u središte svakoga bića, nalazi se taj skroviti dvorac naših duša, gdje stanuje Bog i gdje ćemo ga zasigurno tu istinski susresti. Ako se čovjek ne okrene prema unutra, ako samo živi na izvanjski način, ostaje potpuno siromašan, prikraćen svega onoga što je bit njegova života, a mistici upravo pozivaju na to vraćanje u sebe. Za mene su osobno ti trenuci tišine i sabranosti jako bitni, i imam duboku potrebu za njima, pa makar nekad bilo petnaest minuta ili pola sata, važno je da to bude trenutak poniranja i potpunog predanja Bogu” (G. B, 48, 14).

* *Zastala je i promislila, a onda nastavila.*

Omiljeno duhovno štivo za kojim su posezali svi oni koji su se htjeli ispravno napajati i dobro hraniti jesu bez daljnijega klasici suvremene duhovnosti. Intervjuirani vjeroučitelji su

---

⁵⁵⁰ Danas se više nego ikada na kršćanskim prostorima otkrila potreba ponovnog vraćanja mistici. K tomu je bez sumnje doprinijela često u kršćanskoj literaturi citirana rečenica Karla Rahnera da će kršćanin sutrašnjice biti mističar ili ga uopće neće biti. Citat u izvornom obliku: „Der Fromme von Morgen wird ein 'Mystiker' sein, der etwas 'erfahren' hat oder er wird nicht mehr sein!"; citirano prema: Franz KETT – Robert KOCZY, *Die Religions-pädagogische Praxis, ein Weg der Menschenbildung*, 2008. Vrlo citirani izričaj K. Rahnera zaokupio je brojne teologe teoretičare i praktičare, katehete i katehete, odnosno vjeroučitelje; riječ je o izričaju koji u katehetskom promišljanju smatra primjerenim polazište razvijanja suvremenih oblika prenošenja vjere mladim naraštajima, što izravno dodiruje i pitanje duhovnosti vjeroučitelja. Više o mistici kao duhovnosti budućnosti vidi u: Peter LENGSELD (ur.), *Mystik – Spiritualität der Zukunft, Erfahrung des Ewigen*, 2005.

također prepoznali i otkrili njihovu neprocjenjivu vrijednost u kojoj vide najbolju hranu za svoj duhovni život. Stoga posebnu pozornost pridaju sljedećim klasicima duhovnog života: Svetom Ivanu od Križa, Svetoj Tereziji Avilskoj i Svetoj Tereziji od djeteta Isusa, Svetom Augustinu, Tomi Kempencu⁵⁵¹ i dr.

Od duhovnih klasika neke sudionice razgovora, između ostalog, navode uglavnom ženske likove, koji su sa svim svojim bogatim životnim i vjerničkim sadržajima njima ženama nekako bliži, pa prema tome i lakši za nasljedovanje. To su Edit Schtein, Majka Terezija, Velika i Mala Terezija, Sveta Klara Asiška, Sveta Katarina Sienska i dr. To potvrđuje činjenicu da životopisi svetaca, osim gore navedenih, definitivno predstavljaju bogat i neiscrpan izvor vjeroučiteljeve duhovnosti, jer im pružaju pozitivan primjer nasljedovanja Isusa Krista u svakodnevnim situacijama, kako bi svaki vjeroučitelj mogao lakše ostvariti svetost vlastitog života.

Kao izvor duhovnosti, osim navedene klasične duhovne literature, neki od sudionika razgovora koji rade u srednjim školama navode također Katekizam Katoličke crkve,⁵⁵² papine enciklike, među kojima ističu posebno *Fides et ratio*, te razne druge knjige duhovnog sadržaja. Vjeroučitelji rado čitaju i teološke knjige s duhovnim težištem novijeg datuma, koje se mogu primijeniti u svakodnevnici, kao što su *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje* Tončija Matulića,⁵⁵³ gdje autor na duboko teološki način iščitava znakove vremena u svjetlu Božje riječi. Nadalje navode također brojne književno umjetničke tekstovi od poznatih hrvatskih pjesnika kao što su Silvije Strahimir Kranjčević, Đuro Sudeta, Antun Branko Šimić, Nikola Šop, Josip Pupačić i dr., jer govore o svakodnevnim religioznim proživljavanjima suvremenog čovjeka. Općenito, sudionici razgovora pripovijedaju o tome da rado čitaju svjetske bestselere, kao i katolički tisak, a posebno HagioHR o hagioterapiji, u kojemu nalaze mnoštvo članaka koji, osim što proširuju horizonte njihovih dosadašnjih promišljanja o duhovnoj dimenziji, također ih potiču i na daljnji duhovni rast i svjedočku dimenziju njihova duhovno-vjerničkog života.

Osim Crkve kao zajednice vjernika, molitve, sakramenata i liturgijskih slavlja, Božje riječi, štiva duhovnih klasika i ostale duhovne literature, kao bitnih i neizostavnih izvora vjeroučiteljeve duhovnosti, privilegirano mjesto zauzimaju duhovne obnove i duhovne vježbe za vjeroučitelje, duhovni razgovori, vjerničko obiteljsko ozračje, molitvene zajednice, a na poseban način vjeroučiteljska molitvena zajednica, adoracije u kojima vjeroučitelji nanovo

---

⁵⁵¹ Usp. Toma KEMPENAC, *Nasljeduj Krista*, Zagreb, 1998.

⁵⁵² Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb, 1994.

⁵⁵³ Usp. Tonči MATULIĆ, *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje*, Zagreb, 2010.

pronalaze izgubljeni mir i pune se novom snagom za svoje pothvate, bilo da rade u školi ili župnoj zajednici. Nadalje iz izjava svih sudionika razgovora o izvorima duhovnosti vjeroučitelja zaključno se može kazati da su oni prilično bogati, raznovrsni, lako dostupni i konkretno primjenjivi, posebno za sudionike razgovora starije životne dobi, koji su duboko svjesni svoje zadaće, ne samo u školama u kojima odgojno i obrazovno djeluju, nego i u društvu kojem su poslani.

2.2. Rast i napredovanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti

Svaka duhovnost, pa prema tome i duhovnost vjeroučitelja, je proces koji, mogli bismo tako kazati, traje tijekom cijeloga života. Stoga je sasvim razumljivo da su se svi sudionici razgovora složili u tome da njihova duhovnost nije neka statična stvarnost, nego da u noj trebaju permanentno rasti. Razumije se da na tom putu duhovnoga rasta oni računaju i s neminovnim padovima i ponovnim dizanjima, kao nužnim sastavnicama njihova duhovnog rasta i napredovanja. U izjavama intervjuiranih vjeroučitelja dolazi do izražaja činjenica da, osim što crpe snagu iz različitih duhovnih izvora za ostvarenje svoga života i djelovanja, oni spontano kroz to još i rastu, odnosno napreduju. Osim toga, njihov se duhovni razvoj očituje na mnoštvo drugih načina kroz različita događanja, kao što su: duhovne obnove, duhovne vježbe različitog tipa, izleti duhovnog sadržaja. Seminari za evangelizaciju koje vode Tomislav Ivančić, Zvezdan Linić i Josip Marčević⁵⁵⁴ i dr., nude sudionicima razgovora bogate sadržaje i konkretna osobna iskustva vjere, temeljem kojih oni još više i dublje mogu napredovati i u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti. Intervjuirani vjeroučitelji koji su redovito pohađali takve seminare, smatraju da im takvi oblici duhovnosti pomažu kako bi lakše došli do temeljitijeg obraćenja i istinskijeg doživljaja susreta sa živim Bogom, kojega onda mogu posredovati drugima.

Ono što nam se čini izuzetno važnim naglasiti, jesu spontana *pripovijedanja* onih sudionika razgovora koji također rastu i napreduju u socijalnoj dimenziji svoje duhovnosti kroz razne akcije Hrvatskog Caritasa, kao što je dragovoljno darivanje krvi, te ostali karitativni projekti koje Hrvatski Caritas organizira za Božić ili u neko drugo prigodno vrijeme. Osim što su to konkretna svjedočanstva vjere, za njih ona istovremeno predstavljaju i rast i razvijanje u djelotvornoj ljubavi. U tom kontekstu se posebice doimlje *pripovijedanje* jedne sudionice razgovora koja je sav svoj govor o tome prenijela upravo na tu konkretnu vjerničku razinu darivanja iz koje crpi snagu za svoj vjeroučiteljski život i poslanje.

---

⁵⁵⁴ Radi se o trojici izrazitih protagonista u kršćanskoj duhovnosti crkvene javnosti.

„Izvori duhovnosti vjeroučitelja su moj poziv, ozračje u kojem živim i stvaram za sebe i druge time kako živim, zatim molitva, sakramenti po kojima živim... Osim toga, vjeroučitelj mora imati tu živu vjeru, možda neki nemaju, ja imam. Sad ću Vam reći jedan primjer, možda će Vam zvučati malo čudno, ako ja kao vjeroučiteljica u ovom vremenu recesije, u kojem imamo malo manje novaca, kažem i čvrsto vjerujem da će Isus učiniti čudo time što će to umnožiti, kao što je umnožio kruhove i ribice, ispadam čudak pred onima koji u to ne vjeruju. Upravo zato što ja u to vjerujem, smatram da je važno dati ono što imamo, a On će se pobrinuti za ostalo. Ali treba u to vjerovati! Nemojte misliti da sam vam to rekla zato što ja znam tu priču iz Evandjelja, nego ja u to čvrsto vjerujem, onako kako bi to trebalo biti, i to me jača, jer kad sve to gledate oko sebe kako to izgleda, vjerujte mi da nemam te čvrste vjere, ja bih poludjela! (J. G, 41, 9).

Tijekom rada u školi vjeroučitelji stječu sve više iskustva, i zato je razumljivo da imaju i veću potrebu za duhovnošću, odnosno da žele dublje i snažnije u njoj rasti i napredovati, što potvrđuje jedan sudionik razgovora, *pripovijedajući* o disciplini koja je izvrsno sredstvo duhovnoga rasta.

„Budući da je duhovnost vjeroučitelja proces, put odrastanja u duhu, smatram da mi je potrebno naći neko vrijeme, i da to zbilja bude u kontinuitetu barem trideset minuta u danu. Ako će to zbilja biti svaki dan, ali baš svaki dan, onda će to za mene postati milosno vrijeme, *kairos* kroz koji ću kvalitetnije rasti i napredovati na tom putu dozrijevanja u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti. U tom bi vremenu mogao čitati Sveto pismo, moliti, meditirati, ili jednostavno ostati u šutnji u *prebiranju* riječi, kao što je to činila Marija (usp. Lk 2, 19). To je nešto što priželjkujem, ali svaki dan. Moram priznati da mi upravo nedostaje ta samodisciplina. To je nešto od čega sam u duhovnosti kao mlađi zazirao, a sad to itekako priželjkujem.* Dolazi mi u pamet ono Pavlovo: dok bijah nejače, mišljah kao nejače... a sad kad već postajem odrastao čovjek, vidim da ta disciplina i samodisciplina igraju veoma važnu ulogu u duhovnom životu, jer su tu radi mene, a ne da mi budu kao nešto što mi je izvana nametnuto” (B. B, 31, 5).

* *Tu se jako nasmijao.*

2.3. *Uvjeti napredovanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti*

Nije uopće dvojbeno da izvori duhovnosti vjeroučitelja neminovno utječu na rast i napredovanje njegove duhovnosti. Na upit *Što bi sve trebao vjeroučitelj još činiti kako bi sve dublje napredovao u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti?* sudionici razgovora mlade životne dobi uglavnom priznaju svoju mlakost, lijenost te nedostatak samodiscipline. Razlog tomu je što su prepušteni sami sebi, nedostaje im netko tko bi ih pokrenuo, stoga imaju potrebu za kontinuiranim radom na sebi, i to na svim razinama, kako bi ustrajali u duhovnom hodu koji nema granica.

2.3.1. Rad na sebi kroz postupno predanje Gospodinu

Najmlađa sudionica razgovora pripovijeda upravo o tome kako bi još više trebala stjecati nova duhovna iskustva, gotovo na svim životnim područjima, i što je više u tom vjeroučiteljskom poslanju, to uviđa da joj je sve više potrebna ta duhovna komponenta kroz koju bi s vremenom stjecala stanovitu sigurnost.

„Da moja duhovnost bude još dublja, da u njoj napredujem, ja bih prije svega trebala sigurnost koju mogu stjecati kroz ta neka duhovna iskustva,* i to na svim razinama. Evo, stvarno, sve ovo o čemu smo pričali, mislim da još uvijek duhovno nisam dokraja zrela i da trebam na svim tim područjima još više učiti, otkrivati i prihvaćati te duhovne stvarnosti kroz molitvu, meditaciju Božje riječi, sakramente i sve ostalo. Uviđam da što sam više u tome kao vjeroučiteljica da mi je to sve više potrebno. Ne želim samo odraditi taj posao, nego želim kroz molitvu od koje očekujem pomoć, steći mir i sigurnost. Uvijek možemo više i bolje. Možda bi trebala čitati neku duhovnu knjigu, zatim bih više morala čitati Božju riječ i primjenjivati ju u svom životu. Budući da prije početka nastave osjećam nesigurnost koja se očituje kroz neki nemir, možda bih sama trebala pronaći i odvojiti više vremena za Boga, kako bi se s njime susrela kroz meditaciju, tišinu, molitvu i sabranost. Ponekad sam znala prije početka škole, kada sam bila jako nemirna, otići sama u Crkvu Majke Božje, ispovjediti se, te pola sata sjediti u crkvi i meditirati, kako bi izbacila iz glave sve ono što nije dobro za mene, te sam tako smirena mogla lakše započeti novu školsku godinu” (H. D, 25, 2).

* Kao da joj nije dokraja jasno, pa se sama pita o kojim se iskustvima tu radi.

Osim toga kada govorimo o rastu i napredovanju u vjeroučiteljskoj duhovnosti, onda se tu kod sudionika mlađe životne dobi, između ostalog, javljaju problem kompleksa manje vrijednosti, odnosno neprihvaćenosti, kako od strane kolega u školi tako i od vjeroučenika. Nadalje to neprihvaćanje za sobom povlači pomanjkanje povjerenja u sebe i druge, kao i poniznosti da prihvate stvari onakvima kakve jesu. Stoga rješenje problema vide u istinskom predanju Gospodinu, tako da mu dopuste da ih on stvara i oblikuje po svojoj volji, jer on najbolje poznaje njihove životne putove.

Osim toga smatraju također važnim riješiti se krivih slika i pouka o Bogu koje u sebi nose još iz prošlosti, kako bi pročišćeni mogli uistinu biti sami sretni i slobodni, te unatoč svim nesavršenostima iz dana u dan rasti i napredovati u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti. Nadalje ističu kako je u tom duhovnom hodu naprijed potrebno biti iskren prema sebi i prema drugima, jer je duhovnost dugotrajan proces, koji zahtijeva strpljivost, slobodu, fleksibilnost, kao i veće povjerenje prema nekim novim idejama koje dolaze od stvaralačke snage Duha Svetoga, jer je upravo on taj koji ih pokreće i vodi. Stoga im ne preostaje drugo, nego se s više povjerenja i otvorenosti prepustiti poslušnosti Duhu.

Tijekom rada u školi vjeroučitelji stječu sve više iskustva, i zato je razumljivo da imaju i veću potrebu za duhovnošću, odnosno da žele dublje i snažnije u njoj rasti i

napredovati, što potvrđuje jedan sudionik razgovora, *pripovijedajući* o disciplini koja je izvrsno sredstvo duhovnoga rasta.

„Budući da je duhovnost vjeroučitelja proces, put odrastanja u duhu, smatram da mi je potrebno naći neko vrijeme, i da to zbilja bude u kontinuitetu barem trideset minuta u danu. Ako će to zbilja biti svaki dan, ali baš svaki dan, onda će to za mene postati milosno vrijeme, *kairos* kroz koji ću kvalitetnije rasti i napredovati na tom putu dozrijevanja u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti. U tom bi vremenu mogao čitati Sveto pismo, moliti, meditirati ili jednostavno ostati u šutnji u *prebiranju riječi*, kao što je to činila Marija (usp. Lk 2, 19). To je nešto što priželjkujem, ali svaki dan. Moram priznati da mi upravo nedostaje ta samodisciplina. To je nešto od čega sam u duhovnosti kao mlađi zazirao, a sad to itekako priželjkujem.* Dolazi mi u pamet ono Pavlovo: dok bijah nejače, misljah kao nejače..., a sad kad već postajem odrastao čovjek, vidim da ta disciplina i samodisciplina igraju veoma važnu ulogu u duhovnom životu, jer su tu radi mene, a ne da mi budu kao nešto što mi je izvana nametnuto” (B. B, 31, 5).

* *Tu se jako nasmijao.*

2.3.2. Sabranost, šutnja i poniranje u sebe

Za razliku od promišljanja intervjuiranih vjeroučitelja mlađe životne dobi o tome što sve poduzimaju kako bi još dublje rasli i napredovali u svojoj duhovnosti, sudionici razgovora starije životne dobi ukazuju na opasnost formalizma u duhovnom životu. Kako ne bi podlegli toj napasti i ostali u nekim svojim zastarjelim modelima ponašanja i prepuštanja stihiji, oni se radije opredjeljuju za njegovanje sabranosti, šutnje i dubokog poniranje u sebe. Na taj se način stalno izvana promatraju i prate svoj duhovni ritam rasta i napredovanja, prepuštajući se vodstvu Duha Svetoga, te sukladno tome mogu odgovarati na znakove i potrebe vremena u kojem žive. Iz tog razloga predlažu promicanje jedne zajedničke vjeroučiteljske duhovnosti, kroz veću mogućnost duhovnih obnova, seminara i duhovnih vježbi u šutnji, drugačijih nego što su ih do sada imali. Na putu napredovanja u duhovnosti intervjuirani vjeroučitelji ističu neizostavnu ulogu duhovnog vođe ili pratitelja kojemu se mogu uvijek obratiti, a posebno kada se radi o kriznim životnim situacijama.

2.3.3. Komunitarna dimenzija

Ono što na neki način koči duhovni rast i napredovanje vjeroučiteljskoj duhovnosti jest upravo nedostatak svijesti istinskog zajedništva među vjeroučiteljima te povjerenja i predanja da se ono ostvari. Jedna sudionica razgovora to objašnjava kroz stečena iskustva u nekom drugom obliku zajedništva.

„Voljela bih da se ostvari jedno određeno zajedništvo između nas vjeroučitelja, jer često imam osjećaj: kao da smo mi i oni koji nas vode te oni s kojima surađujemo tri tabora u onom zaposleničkom smislu i najamničkom odnosu. To je ono već poznato, neću se previše angažirati, jer će me kritizirati, uzet će mi za zlo, neću stršiti, onda će me srezati, ako pogriješim, onda će me kazniti... Ovdje ne želim nikoga suditi, ali mi vjeroučitelji nismo samo zaposlenici, nego smo udovi Kristova tijela. Ne preostaje nam ništa drugo, nego da se odvažimo i predamo Kristu da nas on povede svojim putem. Možda nekome obiteljska situacija to otežava, međutim meni muž dozvoljava, i nema poteškoća što sam ja angažirana u župi. Ja bih voljela da svaki vjeroučitelj dobije to što sam ja dobila u Kursilju. Ono što nedostaje vjeroučiteljima koji nisu uključeni ni u kakve molitvene zajednice jest upravo ta vjeroučiteljska karizma. Ne kažem da tu nema truda, da nema ponuda, možda samo malo više fali tog povjerenja i predanja da se ostvari to zajedništvo među vjeroučiteljima, tako da bi nekako trebalo dopustiti Duhu da djeluje, i da se to s vremenom usustavi, ali ne da se tome robuje. Doista je dvadeset godina vjeronauka u školi puno, i mi bismo stvarno trebali već imati prepoznatljive vjeroučitelje laike, koji će svjedočiti svoju vjeru kroz sigurnost koju osjećaju u bračnom i obiteljskom životu, unutar svoje nadbiskupije ili biskupije, svog Katehetskog ureda, unutar župne zajednice, svoje zajednice vjeroučitelja. Ako ja u svemu tome imam jednu duhovnu potporu, sigurnost, osjećam se prihvaćenom, osjećam se tu kao kod kuće, kakav je onda problem angažirati se i u društvu, biti iskreno zauzeta i učinkovito djelovati. Tim sam više svjesna i znam da iza mene stoji ne samo Crkva, nego jednostavno mene vodi sam Duh Sveti,* koji je mene pozvao u vjeroučiteljski poziv, i koji me šalje da budem svjedokom njegove ljubavi u svijetu. Teško je nastupati ako se nema te jedne sigurnosti unutar same Crkve” (R. A, 38, 16).

* To je naglasila s jednom posebnom silinom.

Neki od sudionika razgovora napredak u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti vide u većoj predanosti istinskom molitvenom životu, a posebno više treba moliti za vjeroučiteljsko zajedništvo i raditi na tome da u samim vjeroučiteljima proradi svijest zajedništva i potrebe zajedničke molitve jednih za druge. Nadalje smatraju da molitva čini čuda, jer tamo gdje oni misle da ne mogu prijeći preko nekih različitosti, molitva je ta koja potiče na dijalog i pomaže većem poznavanju, a gdje se osobe dobro poznaju, tu nestaju predrasude i stječe se povjerenje jednih prema drugima, a tamo gdje ima povjerenja, tu je i vjera, a gdje je vjera, onda je tu ljubav i nada. Dakle potrebno je više takve molitve, koja vjeroučitelja odgaja i potiče da raste i napreduje u teologalnim krepostima.

Na tom putu odrastanja u vjeri možda pomalo iznenađujuće djeluje konstatacija intervjuiranih vjeroučitelja da treba gledati na Crkvu kao prijatelja koji im želi pomoći, a ne kao na onoga tko im samo nešto naređuje i zahtijeva. Stoga je uključivanje u život i djelovanje župne zajednice, kao optimalnog mjesta gdje se razvija raste i napreduje u duhovnosti vjeroučitelja, od iznimne važnosti kako za samu osobu vjeroučitelja tako i za čitavu Crkvu. Svojim sudjelovanjem u raznim interesnim skupinama u župi, a posebno onim koje se bave dubljim upoznavanjem Božje riječi, intervjuirani vjeroučitelji potvrđuju da su,

unatoč tome što su oni vjeroučitelji koji rade u školi, ipak pozvani dati svoj doprinos župnoj zajednici u kojoj žive ili rade.

2.3.4. Razumijevanje težine obiteljske situacije

S druge pak strane unatoč dobroj volji za angažmanom i razvijenoj svijesti o zajedništvu vjeroučitelja, sudionici razgovora, oženjeni vjeroučitelji koji imaju više djece, osjećaju potrebu za razumijevanjem težine njihove konkretne obiteljske situacije.

„Ja sam osobno čovjek realan i planiram u životu ono što mogu ostvariti i što je ostvarivo. Priznajem da bih mogao još više biti uključen u neka duhovna događanja, međutim kao obiteljskom čovjeku mi je to, iskreno rečeno, teško ostvarivo, jer mi imamo težak život i od nas se puno očekuje. Župnik u župi traži svoje, ravnatelj u školi traži da se angažiram u pripremi nekih sadržaja, kad dođem kući, supruga treba pomoć, i mi smo naprosto rastrgani na sve moguće načine, te smo kao takvi, mi sami potrebni pomoći. Istina, Crkva govori da je obitelj na prvom mjestu, i mi smo ta Crkva koja treba pomoć, ja sam dio, ud tijela Crkve. Nažalost, Crkva ulaže u neke projekte, a možda bi ipak trebala više ulagati u obitelj, tu domaću Crkvu, ili tzv. *kućnu Crkvu*, koja je primarna okosnica kako Crkve tako i društva. Tu bi Crkva trebala prvenstveno otvarati katoličke dječje vrtiće, da ja sutra kao roditelj mogu upisati svoje dijete u katolički vrtić u kojem će biti integrirana i ta duhovna dimenzija. Zatim nama roditeljima bi se trebalo omogućiti da se barem jedne subote u mjesecu možemo okupiti bez djece, da se malo odmorimo, opustimo i dođemo k sebi, tako da imamo i mi malo mira. U tim susretima mogli bismo zajednički vidjeti gdje smo i kako smo, te promišljati o nekim našim zajedničkim problemima, kako ih svatko od nas proživljava i kako se s njima nosi. Nadalje tu nam se pruža veća mogućnost zbližavanja kroz ta naša druženja, jer na taj način ćemo lakše utjecati prvo na svoju djecu, a onda i na djecu u školi i druge ljude kojima smo poslani. Kažem da je nama danas jako teško živjeti, jednostavno ja sam, iskreno rečeno, umoran od svega toga, ali vjerujem da samo uz Božju pomoć i molitvu mogu ići dalje” (T. B, 38, 11).

Budući da se danas puno govori o potrebama nove evangelizacije, intervjuirani vjeroučitelji smatraju da je ona prvenstveno njima namijenjena. U pronalaženju načina njezina ostvarenja očekuju da će se voditi računa i uvažavati ne samo njihove konkretne obiteljske potrebe, nego i potrebe crkve i društva u kojem žive i djeluju.

Zaključno se može kazati da sudionici razgovora bilo mlađe ili starije životne dobi nisu zadovoljni sa svojom duhovnošću, jer smatraju da uvijek mogu i trebaju više i kvalitetnije duhovno napredovati. Kako bi to postigli, potrebno je smoci snage i odvojiti vrijeme, te se svakodnevno prepustiti molitvi, meditaciji, čitanju i osluškivanju Božje riječi, slavljenju sakramenata, čitanju duhovne literature, i na taj način dopusti da ih snaga Duha Svetoga mijenja i u njima raste do mjere punine Kristove.

2.4. Utjecaj vjeroučiteljeve duhovnosti na rezultate i uspješnost njegova rada

Vjeroučitelj koji se napaja na izvorima prave duhovnosti te trajno u njoj raste i napreduje, s pravom može i očekivati plodonosne rezultate svojega rada, jer je Duh Sveti ona nutarnja inspiracija koja ga pokreće na kreativno i stvaralačko djelovanje. Na upit *Što mislite utječe li Vaša duhovnost na rezultate i uspješnost Vašeg rada?* intervjuirani vjeroučitelji koji rade u osnovnim i srednjim školama bilo mlađe ili starije životne dobi, odgovarali su s oduševljenjem i stanovitim ponosom na sve dobro koje se dogodilo s uvođenjem vjeronauka u hrvatske škole. Njihovi potvrdni odgovori kako duhovnost vjeroučitelja itekako utječe na rezultate rada i djelovanja, mogu se prepoznati na svim razinama: osobnoj, zatim na razini odnosa prema učenicima, kolegama u zbornici, roditeljima, konkretnom neposrednom radu s učenicima, ocjenjivanju, promicanju ekumenske dimenzije te na poseban način i na razini župne zajednice.

Hoće li vjeronauk u školi ostvariti pozitivne rezultate, ovisi o samoj osobi vjeroučitelja, a to drugim riječima znači: da je cjelovitost vjeroučiteljeve osobe neminovna, a ona se jasno prepoznaje po rezultatima rada na svim područjima. Pod cjelovitošću se ovdje podrazumijeva vjeroučiteljeva općeljudska, stručno-profesionalna i duhovno-vjernička razina njegove osobe. U tom kontekstu, vjeroučitelji sudionici razgovora, sebe primarno promatraju kao sredstva u Božjim rukama. Stoga je i razumljivo da oni sebi ne pripisuju učinke rezultata plodonosnog rada, nego u poniznoj otvorenosti prema svima nastoje svoj poziv ostvariti s najvećom mogućom ljubavlju, dobrotom, radošću, strpljivošću, blagošću i prihvaćanjem svake osobe, na taj način da svojim životom stoje iza onoga što govore, a to su zapravo plodovi Duha o kojima govori sveti Pavao u svojoj poslanici (usp. Gal 5, 22-23). Nadalje *pripovijedaju* o tome da se vjeroučitelje u školi doživljava kao duhovne osobe koje su pozvane stvarati jedno novo duhovno ozračje zajedništva, suosjećanja, radosti i poštivanja, u kojemu su motiviraniji da svesrdnije posreduju sadržaje o vjerskom odgoju i obrazovanju te time doprinose cjelovitijem i plodonosnijem razvitku samih učenika. Da je to tako, potvrđuje iskaz jedne sudionice razgovora koja pripada skupini vjeroučitelja koji rade u srednjim školama.

„Oh itekako! Ja mogu biti dobar pedagog i metodičar, ali ako sam se vratila s duhovnih vježbi ili ako sam intenzivno bila u molitvi, sve te metode poprimaju drugu dimenziju, a to drugim riječima znači: ako sam ja kao osoba cjelovita, neminovno je da će se to onda reflektira i na rezultatima rada na svim razinama: u školi, razredu, zbornici, župnoj katehezi, društvu i sl. Znači sve što sam ja duhovno više u molitvi, to se onda plodovi vide i na djeci, mladima i svemu ostalom. Učenici imaju više povjerenja u mene ako je moja duhovnost jača, jer sam i ja automatski hrabrija i

jasnija u tumačenju nekih biblijskih i drugih tekstova vezanih uz njihove životne probleme, obiteljske, intimne i druge naravi. Kad sam ja prožeta Duhom, onda nekako lakše dođem do svojih vjeroučenika, i odjednom se dogodi kao da sve razumiju” (J. D, 36, 11).

2.4.1. Odnos prema vjeroučenicima

Što se tiče odnosa prema vjeroučenicima u školi, sudionici razgovora mlađe životne dobi pripovijedaju o tome kako se često nađu u situaciji da uče od svojih učenika, tj. da je njihov odnos prema djeci i mladima sasvim drugačiji od odnosa njihovih kolega, jer se tu radi o primjeni *božanske pedagogije*, posebno kad su u pitanja djeca i mladi s raznim poteškoćama u ponašanju ili poteškoćama fizičke naravi, a to se konkretno očituje kada učenik svojim ponašanjem uzvratiti još bolje nego to vjeroučitelj očekuje.⁵⁵⁵ Upravo se tu događa proces istinske kreativnosti, koji u vjeroučitelju stvara oduševljenje kroz koje on prepoznaje tragove duhovne dimenzije svoga djelovanja, što potvrđuje sudionica razgovora koja u svojoj školi radi s romskom djecom.

„U mojoj školi je prisutna romska nacionalna manjina, i ne možete si ni zamisliti zahvalnost tog djeteta, koje vas s onim dubokim tužnim pogledom i očima promatra, i nekako kao da vas moli da ga prihvatite. Stoga se trudim prodrijeti u dušu toga romskog djeteta i prihvatiti ga takvim kakvo ono uistinu jest bez ikakvih predrasuda. Oni duboko osjećaju da su prihvaćeni i voljeni te su zato neizmjerljivo zahvalni, što se očituje u njihovom spontanom ponašanju, tako što se na hodniku zatrče prema meni i zagrlje me tako jako da često sama sebi znam kazati: dobro je da sam tu prisutna, jer dosada nisam nikada doživjela takvu radost susreta od naše djece kao što su mi to iskreno pokazala romska djeca.* Jako sam sretna što sam uspjela pronaći pravi model kako im još više mogu pomoći da se integriraju u cjelokupno školsko okruženje. Naime svake subote odlazim autom u romsko naselje, ostavim auto kod jedne obitelji, zatim idem u one obitelji u kojima se nalaze moji učenici. To vam je sestro poseban doživljaj, odjednom se oko vas okupi mnoštvo djece koji su presretni što sam došla u njihovu sredinu da ih posjetim. Na svemu sam tome zahvalna Bogu, jer ako se mi nećemo za njih pravo zauzeti, tko će drugi to učiniti. Ne postoje zločesta djeca, postoje samo djeca koja su obilježena teškim životnim situacijama, kao što su moji *Romići* obilježeni jer ih roditelji nisu u stanju poučavati i odgajati kako treba” (K. Č, 26, 3).

* *To je izgovorila s velikim ushitom.*

Gotovo svi intervjuirani vjeroučitelji mlađe i starije životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, ističu važnost prihvaćanja i razumijevanja učenika onakvima kakvi oni uistinu jesu. U temelju te prihvaćenosti nalazi se ljubav koju vjeroučitelj sâm prima od svog Učitelja, tako da ju onda može posredovati i drugima. S druge pak strane potrebno je također spomenuti da tajna vjeroučiteljeve uspješnosti, barem se sudionici razgovora tako

⁵⁵⁵ Usp. Cesare BISSOLI, Isus odgajatelj, u: *Kateheza* 33 (2011.) 4., 337-350;

izjašnjavaju, leži u tome što oni svakodnevno u molitvi kroz euharistijsko slavlje predaju kako sebe tako i svoje učenike Gospodinu i žarko mole da ih Duh Sveti vodi i nadahnjuje u svemu.

„Duhovnost je za moj vjeroučiteljski rad stup i temelj svega, a rezultati ovise o nekom drugom, jer ja jesam tu samo instrument Božjeg djelovanja. Ako je moja duhovnost jača, onda ona bez sumnje doprinosi boljoj kvaliteti moga rada. Toliko sam se puta uvjerio da ona ne mora u potpunosti ovisiti samo o meni, premda je u meni ljepši i zadovoljniji osjećaj kad nešto odradim iz duše i srca. Prije nego dolazim u učionicu, ja tu djecu stavim u svoju molitvu i predam u Božje ruke, onda je taj naš međusobni odnos sasvim drugačiji. Osim toga također mogu posvjedočiti da kad u nedjeljnoj euharistiji predam sav svoj rad i svu školsku djecu Isusu, moj je odnos prema njima svakako daleko drugačiji i bogatiji. To se posebno očituje kroz moje veće strpljenje i bolje razumijevanje onih najproblematičnijih učenika” (B, B, 31, 5).

Sudionici razgovora koji rade u srednjim strukovnim školama također pripovijedaju o maksimalnom naporu koji ulažu kako bi uspostavili što bolji i prijateljskiji odnos prema svojim učenicima, što iziskuje daleko više snage, strpljivosti, velikodušnosti, povjerenja i istinskoga razumijevanja. Stoga vjeroučitelji mlađe životne dobi priznaju da je dobro to što se kanonski mandat podjeljuje nakon određenog stečenog iskustva, koji zasigurno pripada onim vjeroučiteljima koji će se dokraja posvetiti toj djeci i mladima.

„Ponekad sam bio razočaran i znao sam na satu oštro pa čak i ljutito reagirati zbog neprimjerenog ponašanja nekih učenika. Nasreću takvo raspoloženje ne traje dugo, jer uvijek ima dobrih i plemenitih učenika koji me potiču da hrabrije i odvažnije idem naprijed. Stoga im se pokušavam približiti i zajedno s njima rješavati sve probleme i poteškoće s kojima se susreću. Čini mi se da je jako dobro što se taj trajni mandat podjeljuje nakon bogato stečenog iskustva, a po mom mišljenju bi ga trebala dobiti samo ona osoba koja će se stvarno posvetiti toj djeci i mladima. To vam je nešto slično kao u Svetom pismu: da će dobri pastir ostaviti onih devedeset devet ovaca kako bi pošao za onom izgubljenom dok ju ne pronađe. Ta evanđeoska parabola je u meni duboko usađena, tako da često znam ostati s učenicima i poslije nastave kako bi smo razgovarali i pronašli gdje se nalaze pravi izvori problema. Iskreno rečeno, meni je doista stalo do te djece i mladih, jer mi u predmetu vjeronauka nastojimo odgajati cjelovitu osobu. Stoga je danas bitno kakav je taj vjeroučitelj, a ja se nekako još uvijek borim sa svojim stavom, jer sam im preblizak, i osobno smatram da na tom području trebam još uvijek stjecati nova iskustva i pravu mjeru. Možda sam malo prekritičan prema sebi, ali mislim da mogu još bolje i kvalitetnije... Još uvijek mi nedostaje te dosljednosti kad nešto kažem da se toga i držim i od toga ne odstupam. Međutim problem je u roditeljima, jer oni sami nisu imali razvijenu tu duhovnu dimenziju, a ja bih volio tako se pobrinuti za svako dijete i mladog čovjeka da im usadim kršćanske kreposti ljubavi, vjere i nade, koje nisu imali od koga primiti. Učenici kod mene imaju pravo biti takvi kakvi jesu, jer ja u sebi njegujem tu duhovnu dimenziju. Oni to vrlo dobro prepoznaju, i zato očekuju našu otvorenost i pomoć prema svima, jer pedagog, psiholog i logoped u školi nemaju vremena za djecu, te bi stoga stvarno bilo šteta da se školski vjeronauk kao predmet dokine iz škole. Kada sam bio premješten u drugu školu, djeca su govorila da će pisati žalbe zato što ja odlazim, i to posebno oni koji su bili najproblematičniji. Kad bi se djecu upitalo tko im je najbolji u školi, mislim da bi odgovorili da su to vjeroučitelji, zato što s njima mogu biti bliski, kao što je prema

meni bila moja vjeroučiteljica, časna Ivana. Vjeroučitelj je čovjek koji je pristupačan prema svima, s pogledom u očima punim povjerenja i razumijevanja. Jednostavno rečeno, on je Isusov prijatelj! Kad ne bih to bio, smatram da bih onda iznevjerio svoj poziv i poslanje. Mene učenici pozdravljaju s udaljenosti od trideset metara i rado me susreću...” (M. V, 30, 3).

Navedeni intervjuistički ulomak sudionika razgovora mlađe dobne skupine da od svih predmeta učenici najviše vole vjeronauk koincidira s većinom europskih istraživanja o prihvaćenosti i kvaliteti katoličkog vjeronauka u školi.⁵⁵⁶

Kao potvrda primjene *božanske pedagogije*, bilo da se radi s učenicima u osnovnoj ili mladima u srednjoj školi, posebno u onim ekstremnim slučajevima gdje teško i stručno osoblje škole uspijeva ostvariti vidljivije rezultate, intervjuirani vjeroučitelji smatraju da bi se u školski odgojno-obrazovni sustav također nužno trebalo implementirati i hagioterapiju⁵⁵⁷ na način da se cjelokupni rad u školi interdisciplinarno koncipira, a to drugim riječima znači da uz stručnu pomoć defektologa, psihologa i pedagoga bude i hagioasistent. U tom duhu mlada sudionica razgovora predlaže načela *Božje pedagogije*, koja u temelju ima ljubav.

„Nekad čovjek mora odstupiti od tih nekih vanjskih pravila da bi postigao konkretan cilj, a tu najbolje pomaže ta *Božja pedagogija*, jer nismo mi ti koji možemo mijenjati učenike. Isus Krist mijenja čovjeka, a ja sam mu samo posudila svoje srce, ruke, glas i sve ostalo da se on može po meni proslaviti. Takvim se učenicima najbolje pomaže s ljubavlju, tako da se i agresivnost liječi samo ljubavlju, jer se tu radi o duboko izranjenoj djeci. Što se tiče stručne službe u školi, ona ovisi o slučajevima, ali u našoj školi je pedagoginja išla u takvu krajnost da je jedna mama za nju tražila sudsku zabranu pristupa djetetu bez njezine dozvole. Ako se čovjek strogo drži pedagoških pravila i zakona, onda nema pomoći. Zato smatram da bi bilo dobro uvesti hagioterapiju, jer jedino na taj način vidim mogućnost konkretne pomoći, zato što izranjenom djetetu treba ljubav, i tu ne pomaže nikakav razgovor, a još manje primjena nekih krivih pedagoških mjera koje još više pogoršavaju konkretno stanje učenika. Budući da živimo u vremenu kada je skoro svaka druga obitelj izranjena, bilo

⁵⁵⁶ Usp. Anton, BUCHER, *Religionsunterricht zwischen Lehrfach und Lebenshilfe. Eine empirische Untersuchung zum katholischen Religionsunterricht der Bundesrepublik Deutschland*, Stuttgart, 2000., 34-52.

⁵⁵⁷ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Hagioterapija u susretu s čovjekom*, Zagreb, 2011., 9-25. Hagioterapija je izvorno hrvatski model istraživanja i terapijskog djelovanja na području čovjekove duhovne dimenzije. Utemeljio ju je prof. dr. sc. Tomislav Ivančić, jedan od najuglednijih hrvatskih teologa i teološko-filozofskih antropologa.

Posljednjih deset godina istraživanja mozga u neuroznanosti, te duha u filozofiji i teologiji, došlo je do revolucionarnog zaokreta u poznavanju čovjeka i svijeta. Hagioterapija je praktična potvrda tih rezultata, ali još više otkrivanja i prepoznavanja bolesti i boli duhovne duše i njihovih terapija. Ona na blizak, jednostavan način, prilagođen našem mentalitetu, provjereno pomaže da zakonitost duha postane naša svakodnevnica, a duh je taj koji čovjeka čini slabim ili jakim, zdravim ili bolesnim, radosnim ili tužnim.

Područje hagioterapijskog istraživanja i terapije smješteno je između psihologije i teologije, odnosno između čovjekove psihe i njegove religioznosti. Hagioterapija proučava duhovnu dušu, a to je ono po čemu je čovjek specifično čovjek – njegova osobnost, život, intelekt, karakter, savjest, sloboda, pamćenje i sjećanje, kreativnost, slobodna volja, vrlina, kultura, religioznost, smisao, etičnost i moralnost, ljubav, vjera.

U Hrvatskoj se hagioterapija razvija od druge polovice sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a u inozemstvu od početka osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Do danas u Hrvatskoj i inozemstvu (Austrija, Njemačka, Švicarska, Italija) djeluju brojni Centri za hagioterapiju. Kao što su somatska i psihijatrijska medicina, hagioterapija je primjenjiva na sve ljude, bez obzira na rasu, spol, dob, vjersko opredjeljenje, nazor na svijet.

bi ju dobro primjenjivati kako u radu s djecom tako i sa samim roditeljima. Moram priznati da se i sama, primjenom načela hagioterapije i u svjetlu vjere, lakše uspijevam nositi sa svojim ranama, problemima i poteškoćama. Pedagog i psiholog mogu samo trenutno zaustaviti bol i patnju kao posljedice neke teško proživljene životne situacije, ali moramo znati da ih se ne možemo riješiti kao kad nešto obrišemo gumicom, a u hagioterapiji je to drugačije, zato što se tu postupno učenika dovodi u stanje potpunog ozdravljenja” (P. P, 28, 4).

Jedna druga sudionica razgovora starije životne dobi, koja je prije uvođenja vjeronauka u hrvatske škole radila u računovodstvu kao diplomirana ekonomistica, *pripovijeda* o tome kako je s nestrpljenjem očekivala kada će doći vrijeme da se može dodatno educirati te tako steći pravo da može raditi s djecom u školi, jer je to za nju bila životna želja. Unatoč svojim godinama puna je oduševljenja i otvorenosti za sve što je novo, a to se upravo očitovalo kroz njezino sudjelovanje na seminaru o hagioterapiji, koji je bio namijenjen svim prosvjetnim djelatnicima.

„Nažalost, mi kao vjeroučitelji nemamo dostatnih ponuda duhovnih sadržaja, stoga bi bilo lijepo da oni koji su za nas odgovorni pozovu prof. T. Ivančića da i nama održi jedan takav seminar na koji mogu doći i drugi, ali da to bude prvenstveno prilagođeno za nas, jer mi vjeroučitelji imamo dvostruko poslanje. Poznajem ga od prije, znam da je to čovjek dubok u misli i riječi, a privukla me i hagioterapija, tako da sam ove godine prošla *Uvod u hagioterapiju*, i to je ono što je mi je upravo trebalo da bolje shvatim duhovnu dimenziju u odnosu na mene i na moje učenike. Hagioterapija se može itekako primijeniti i u našim školama, jer mi dođemo do klupe, ali treba doći do dječjih srdaca, tako što ćemo pronalaziti ispravne metode kako bismo ozdravljali tu njihovu ranjivost, koja dolazi iz obiteljskog okruženja. U učionici točno mogu snimiti situaciju na djeci i njihovu ponašanje, a zatim pokušavam uspostaviti s njima kontakt kroz razgovore ili da ih nasamo spontano pozovem i onda vidim o čemu se radi. Mi bismo vjeroučitelji trebali biti otac i majka, i vjeroučitelj i sve, a što se tiče stručne službe u školi, nitko vas neće slušati. Taj individualni pristup je jako bitan, kao da nam kolege u školi hoće reći da i mi možemo to prakticirati, ali često zaboravljaju da ja i drugi vjeroučitelji prakticiramo to od samog početka, jer je meni osoba djeteta ipak najvažnija. Dijete je nevino, ono nije pokvareno, nego je to više utjecaj društva i sredine u kojoj dijete odrasta” (M. E, 58, 19).

2.4.2. Međuljudski odnosi i aktivnosti u zbornici

Duhovna dimenzija vjeroučitelja također je prepoznatljiva i u zbornici, bilo da se radi o međuosobnim odnosima ili različitim aktivnostima čiji su inicijatori uglavnom vjeroučitelji, koji zajedno sa svojim kolegama doprinose cjelovitijem odgoju i obrazovanju učenika u osnovnim i srednjim školama. Iz ovog istraživanja proizlazi da su vjeroučitelji u zbornici jako dobro prihvaćeni, posebno kada se radi o nekim delikatnijim pitanjima. Osim toga *pripovijedaju* intervjuirani vjeroučitelji da su izjednačeni s ostalim kolegama u školi, a opet

da u njima ima nešto što je posebno. Stoga je sasvim razumljivo da je prisutnost vjeroučitelja dragocjena upravo po toj posebnosti koja se očituje u stvaranju toplijih i srdačnijih odnosa, istinske brige i zauzetosti za kolege, pripremanju ostalih kolega za sakramente, buđenju nade u trenucima klonulosti, predvođenju molitve u zbornici za neke važnije događaje u školi, pojašnjenju nekih specifičnih vjerskih sadržaja, organizaciji i vođenju raznih vrsta hodočašća, pomoći u savjetodavnom smislu kroz osobne razgovore i primjenu već spomenute hagioterapije. Nadalje je interesantno zapaziti da vjeroučitelji mlađe životne dobi, posebno oni koji su bili pripravnici za stručni ispit, svjedoče o ozračju prihvaćenosti i povjerenja prema njima od strane njihovih kolega, koje se očitovalo kroz traženje raznih savjeta u odgovarajućim pitanjima i problemskim situacijama. U zbornici vlada mišljenje da vjeroučitelji sve mogu riješiti zato što se ima povjerenja u njihov poziv i što su oni povezani s izvorom života i djelovanja, tj. Bogom. Da je to tako, svjedoči jedan sudionik razgovora koji u zbornici živi svoju duhovnost na način da doista nastoji širiti pozitivno ozračje kroz razumijevanje i prihvaćanje svojih kolega onakvima kakvi uistinu jesu.

„Velik je kolektiv, pokušavam, koliko je do mene, uvijek biti pozitivan, širiti ozračje optimizma u zbornici. Kao član kolektiva nastojim prihvatiti svakog kolegu, kao i učenike, onakvog kakav uistinu jest, bez obzira kako živi, je li vjernik ili nije. Možda čak u tim nekim prigodama nastojim daleko više i razumjeti one koji su nevjernici, tj. na čisto ljudskoj humanoj razini razvijati kvalitetan odnos s njima, i mislim da to njima i odgovara, jer kroz takav način počinju malo drugačijim očima gledati na Crkvu i vjeru, pa i na nas vjeroučitelje. Dakle kad ja kao vjeroučitelj pristupim njima onako bez osuđivanja i moraliziranja s razumijevanjem da je to njihov život kao i životne okolnosti u kojima su odrastali bez tog vjerskog poučavanja, oni to velikodušno prihvaćaju, a onda se lakše i otvaraju te pokazuju sa svoje strane potrebu za istinskim razgovorom. Nedavno mi baš jedna kolegica reče, kad vi dođete, kao da se pola škole smije.* Mislim da je moja uloga kako u zbornici tako i u čitavoj školi, ako ništa više, a onda širiti taj jedan optimizam, jer su svi oni pritisnuti i svojim problemima, poteškoćama, mukama i nevoljama, a vrlo često, što je najbolnije, i povrijeđenim međuljudskim odnosima” (B. B, 31, 5).

* Izgovorio je to vedrim licem, inače odaje dojam nasmijanog, opuštenog i veoma iskrenog čovjeka.

Sudionici razgovora, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, nadalje ističu pozitivnu suradnju sa svojim kolegama u zbornici, koja se očituje tako što „drugi učitelji na svom satu znaju dotaknuti neku vjersku temu i povezati ju s vjeronaukom ili provući neko vjersko pitanje kroz svoje sadržaje, te na taj način dati djeci do znanja da su i oni vjernici i da vrednuju vjeronauk kao takav, tj. ravnopravan, jednako važan i vrijedan, baš kao i drugi predmeti u školi” (E. D., 35). Osim toga vjeroučitelji su organizirali duhovne obnove za profesore, neki od učitelja i nastavnika su uključeni u biblijsku skupinu, zatim dolaze na zajedničke Svete mise koje se organiziraju za početak i kraj školske godine, *Dan zahvalnosti*, *Dan škole* ili pak proslavu zaštitnika župe i sl. Toliko se toga pozitivnog i lijepoga dogodilo

kroz ovih dvadeset godina prisutnosti vjeronauka u školi, da se danas s pravom može govoriti i o školskom pastoralu, u kojemu su aktivno uključeni vjeroučitelji zajedno sa kolegama i kolegicama, vjeroučiteljima, svećenicima ili redovnicama.⁵⁵⁸

Vjeroučiteljima koji rade u srednjim školama također se povjerava vođenje *Državne mature*, vodstvo *Aktiva predmetne nastave*; imenuju se članovima *Školskog odbora*; povjerava im se razredništvo, i druge slične i odgovorne dužnosti; osim toga ima vjeroučitelja koji su pobijedili na javno raspisanom natječaju za ravnatelja škole.

Ipak, moramo priznati da određeni broj vjeroučitelja, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, ne *pripovijedaju* samo o pozitivnim iskustvima u svojim zbornicama, nego se u materijalističko liberalno indiferentnim sredinama susreću s neugodnim situacijama gdje je svjedočanstvo vlastitog života bez puno riječi najbolji pokazatelj prisutnosti vjeroučitelja. Uglavnom su u takvim školama ravnatelji ateisti, za razliku od onih koji su vjernici, i koji svesrdno dopuštaju i podržavaju duhovnu dimenziju kao integrativni dio cjelovitog odgoja i obrazovanja učenika.

Prednost razrednika sastoji se u tome da se dublje upozna i s roditeljima. I na tom području rada sudionici razgovora ističu pozitivnosti vjeroučiteljeve prisutnosti u školi, koja se konkretno očituje kroz istinsko razumijevanje, povjerenje, suradnju, supatnju, raspolaganje skoro u svako vrijeme..., što roditeljima znači puno, jer im svestrano pomažu u odgoju i obrazovanju njihove djece, iz čega proizlazi da duhovna dimenzija daje posebnu snagu cjelokupnom radu s roditeljima.

2.4.3. Konkretni neposredni rad s vjeroučenicima

Što se tiče konkretnog neposrednog rada s učenicima, sudionici razgovora mlađe i starije životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, spominju niz pozitivnih događanja otkako je uveden katolički vjeronauk u sve hrvatske osnovne i srednje škole. Prvenstveno treba spomenuti molitvenu dimenziju, koja je zastupljena u svim školama, tako da stvara jedno posebno ozračje duha u kojemu se svi dobro osjećaju. Velika većina učenika srednjih škola sami pripremaju molitvu za početak sata i predvode ju uz pomoć vjeroučitelja. U nekim školama, *pripovijedaju* sudionici razgovora, postoje biblijske skupine, na kojima se proučava i produbljuje značenje Božje riječi u kršćanskom i vjerničkom životu. Vjeroučitelji

---

⁵⁵⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice, Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., 139-142; Ana T. FILIPOVIĆ, Školski pastoral kao oblik kršćanskog služenja ljudima u školskom okruženju i doprinos humanizaciji škole, u: Ružica RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija, Zagreb, 2011., 159-175.

također organiziraju i pripremaju vjeroučenike za sakramentalnu ispovijed, svetu misu, koja se slavi na početku i kraju školske godine, a negdje se sveta misa slavi i za dane škole i zaštitnika župe, u čije se slavlje uključuje veliki broj učenika i učitelja, odnosno profesora u srednjim školama. Osim toga skoro u svim školama svečano se obilježavaju kršćanski blagdani Uskrsa, Božića ili svetaca zaštitnika župa. Uz velike blagdane pokreću se i razne humanitarne akcije na koje se učenici rado odazivaju te sa prikupljenim dragovoljnim prilozima odlaze u mirovne domove, Centre za odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama, a pružaju se i pojedinačne pomoći siromašnoj i bolesnoj djeci.

Sudionici razgovora koji rade u srednjim školama *pripovijedaju* o svečanoj misi zahvalnici za maturante, dok oni koji rade u osnovnim školama ističu sudjelovanje krizmanika u susretima s mjesnim biskupom. Vjeroučitelji također organiziraju za maturante različita hodočašća u Rim, Međugorje, na susrete mladih u Stičnu, Ljubljanu, Ludbreg, Knin, Mariju Bisticu, na međunarodne susrete mladih, zatim u posjete ovisnicima o drogi u Vrbovcu, Šaregradu, Osijeku, Ugljanu, Međugorju i drugim mjestima gdje se nalaze ovisnici te na komemoracije i posjete Vukovaru, hrvatskom gradu koji je pružio herojski otpor u Domovinskom ratu. Nekoliko sudionika razgovora koji rade u osnovnim školama organiziraju duhovne obnove za učenike sedmih i osmih razreda tako da ih vode u primjerene prostore te svjedoče kako se u tim susretima može daleko više napraviti, nego što je to moguće u učionicima.⁵⁵⁹

U organizaciji i provođenju različitih projekata u školi kao npr. projekta *Naša škola naša djeca*, zatim akcija kao što je solidarnost na djelu te eko radionica, socijalnih programa i misionarstva, što se odvijaju u sklopu župe koja dobro surađuje sa školom, uglavnom su uključeni i vjeroučitelji, koji zajedno s kolegama provode različite programe pojedinih projekata. Osim navedenog projekta sudionici razgovora iznose zanimljive informacije i o projektu *Ekologija duha*. Radi se o jednoj mješovitoj zajednici profesora sadašnjih i bivših učenika srednje škole te njihovih roditelja, koji se jednom tjedno navečer okupljaju u školi oko duhovnih sadržaja. Grupa mladih iz te zajednice stvorili su glazbeni sustav koji aktivno djeluje kako u školi tako i u župnoj zajednici.

U aulama većine škola nalazi se križ, a jedna sudionica razgovora, uz križ, spomenula je i mramornu statu Majke Božje s djetetom u naručju; u vjeronaučnim učionicama nalaze se također različiti panoji i plakati vjerskog sadržaja. U vremenu došašća neke školske aule krase

---

⁵⁵⁹ Od početka ponovnog uvođenja konfesionalnog vjeronauka u škole, isticalo se kako je idealno da tamo gdje je to moguće, vjeronauk ima i svoj kabinet, koji je različito opremljen ovisno o mogućnostima svake pojedine škole.

adventski vijenci, a u skoro svim vjeronaučnim kabinetima je uobičajeno paljenje svijeća za svaki tjedan uz prigodnu molitvu. Nadalje, *pripovijedaju* sudionici razgovora, za božićne blagdane škole se posebno uređuju blagdanskim ukrasima i jaslicama, a u nekim školama jaslice se postavljaju na glavnom ulazu škole. Osim toga pripremaju se priredbe, igrokazi i recitali, i to ne samo za božićne i uskrсне blagdane, nego i za *Dan škole*, početak i kraj školske godine te za druga važnija događanja u školi. Vjeroučitelji zajedno sa svojim vjeroučenicima sudjeluju u oblikovanju školskog časopisa s prigodnom vjerskom tematikom. Posebno zadovoljstvo, a donekle i ponos, osjećaju oni sudionici razgovora čiji su učenici na državnoj maturi uzeli predmet Katolički vjeronauk, sukladno svojem izboru da poslije mature upišu Filozofsko-teološki ili Studij religiozne pedagogije i katehetike na jednom od visokih crkvenih učilišta (Zagreb, Rijeka, Đakovo, Split, Zadar).

Prema izvješću jedne sudionice razgovora, ipak ima nekih strukovnih škola u kojima nisu baš jako zastupljena sva ta bogata događanja, koja su inače prisutna u većini škola. Razlog se nalazi u činjenici da su u takvim školama uglavnom zastupljena muška populacija učenika koje nitko nije odgajao za te aktivnosti, osim kićenja bora i štalica koje su vjeroučenici sami izradili.

Zaključno možemo konstatirati da sudionici razgovora u osnovnim i srednjim školama vide pozitivne rezultate svoga rada u cjelini, te da nema vjeronauka i vjeroučitelja u školi, učenici bi bili vidno osiromašeni i prikraćeni za tu ljepotu duhovne dimenzije koja je integralni dio cjelokupnog odgoja i obrazovanja. Takav zaključak vrlo dobro potkrepljuje mišljenje jedne sudionice razgovora koja radi o osnovnoj školi:

„To se konkretno očituje u primjeru jednog petog razreda kada se s djecom obrađuje tema o molitvi. Tumačeći djeci što je to molitva, nastojala sam na njih prenijeti svoje molitveno iskustvo na način na koji oni to mogu najlakše primiti. Na informacijama mi je jedna mama pripovijedala o tome da ju je njezino dijete poučavalo o tome kako se za molitvu treba uzeti vremena tijekom dana, urediti prostor tako da si naprave *duhovni kutak u kući*. Tako je jednog dana, tražeći svoju kćerku po kući, pronašla je kako u svojoj sobi moli, ističući da joj je vjeroučiteljica rekla da trebamo moliti, i kao što ne možemo bez disanja, da tako ne možemo niti bez molitve”. (R. A, 38, 16).

2.4.4. Vrednovanje vjeroučenika

Vjeroučitelji sudionici razgovora također ističu da se njihova duhovnost očituje i kroz vrednovanje učenika, koje se za sada kod nas iskazuje brojčanim ocjenjivanjem, što im

predstavlja poteškoću, jer se nalaze na području vjere koju je teško ocijeniti.⁵⁶⁰ Ta se težina posebno osjeća u srednjim strukovnim školama, gdje negativna ocjena nije primjereno pedagoško sredstvo s kojim bi se popravilo stanje u školama, nego se to čini dobrotom i ljubavlju te osjećajem prihvaćenosti, praštanja i razumijevanja svakog učenika, odnosno mladog čovjeka. Stoga najbolje rješenje vide u sustavnom praćenju učenika kroz komponente ocjenjivanja te razne didaktičko-metodičke igre ili umne mape koje su se pokazale izvrsnim, a kroz koje učenici lakše usvajaju vjeronaučne sadržaje, tako da im vjeronauk kao školski predmet ne predstavlja opterećenje. Osim usvajanja vjeronaučnih sadržaja, ističu intervjuirani vjeroučitelji koji rade u osnovnim ili srednjim školama također i važnost življenja tih sadržaja u svjetlu kršćanskih vrednota, i to ne samo u školi nego i u sredini u kojoj žive.

2.4.5. Promicanje ekumenske dimenzije

Intervjuirani vjeroučitelji kako u osnovnim tako i srednjim školama nastoje promicati i razvijati ekumensku dimenziju kroz svoj neposredni rad s učenicima, bilo na satu vjeronauka ili kroz ekumenske skupine i multikulturalne radionice, čiji je cilj poučiti učenike kako u svakodnevnoj situaciji poštivati i uvažavati različite kulture i religije, kroz terenske nastave u kojima se učenike vodi u pravoslavne i evangeličke crkve, sinagoge, džamije i druga mjesta koja doprinose razvijanju ekumenizma i interreligioznosti. Osim toga kroz sve te različite oblike susretanja nastoji se razvijati i njegovati kvalitetna suradnja te promicanje onih vrednota koje doprinose razvoju ekumenske dimenzije u školskom odgojno-obrazovnom sustavu. U tom kontekstu jedna sudionica razgovora koja radi u srednjoj školi ističe svoju suradnju sa *Hrvatskim areopagom*, koji njeguje međureligijski dijalog, gdje zajedno s učenicima sudjeluje na njihovim tribinama ili predavanjima, koja su za mlade ljude ne samo zanimljiva nego i veoma privlačna i korisna.⁵⁶¹

---

⁵⁶⁰ U Temeljnim se polazištima *Plana i programa* iz 1991. godine ističe: „Riječ je zapravo o tome da vrednovati treba na raznolik i kreativan način. Stereotipnim i isključivo brojčanim ocjenjivanjem ne postiže se pozitivan učinak vrednovanja učenika. Brojčano ocjenjivanje trebalo bi zapravo biti 'sažetak' raznolikog i kreativnog načina vrednovanja”. U točkama 8, 13, 14 također se posvećuje velika pažnja vrednovanju i u *Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* iz 1998., 55-58; u *Programu katoličkoga vjeronauka* iz 2003, 27-29.

⁵⁶¹ Usp. Josip BLAŽEVIĆ, *Zbornik radova tjedna međureligijskoga dijaloga povodom 25 godina Asiza*, Zagreb 21-27. listopada 2011., Zagreb, 2012.

2.4.6. Aktivna uključenost u život i djelovanje župne zajednice

Posebnu pažnju zavrjeđuje pozitivna činjenica da skoro svi sudionici razgovora, *pripovijedajući* o tome kako njihova duhovnost utječe na konkretne načine rada u školi, smatraju sasvim normalnim da prema svojim sposobnostima i mogućnostima budu uključeni u život i djelovanje župne zajednice, jer im je nezamislivo da jedan vjeroučitelj ne živi i prakticira svoju vjeru upravo i u župnoj zajednici. Konkretno se to očituje animiranjem nedjeljne euharistije, misnih čitanja, pripremanjem i čitanjem molitve vjernika, prigodnih recitala i priredbi za Božić i Uskrs, Majčin dan, Zahvalnu i Misijsku nedjelju, početak i kraj školske godine, proslave sakramenata prve pričesti i krizme, proslave zaštitnika župe, gdje u nekim školama nema nastave, jer su svi uključeni u proslavu toga dana. Osim toga neki sudionici razgovora ističu važnost sudjelovanja vjeroučitelja u župnoj katehezi kroz pripremu prvopričesnika i krizmanika za sakramente pričesti i krizme te sudjelovanja u radu raznih skupina kao što su: liturgijska, biblijska, ministrantska i molitvena skupina, zatim vođenja dječjih i velikih zborova, vjerskih emisija na radiju, susreta za mlade i roditelje, isto tako i sudjelovanja u izradbi župnog lista, pripremanja i vođenja duhovnih obnova za školsko osoblje, vođenja kateheza za katekumene, klanjanja u župi i sl. Riječ je dakle o korelaciji između školskog vjeronauka i života u okruženju, posebice sa župnom katehezom.⁵⁶²

Intervjuirani vjeroučitelji također spominju sudjelovanje u radu pastoralnog vijeća župe, jer su na to obvezatni svojom vjeroučiteljskom službom, a neki od njih vode i duhovne obnove članova pastoralnog vijeća. Većina sudionika razgovora je s oduševljenjem govorila o svom sudioništvu i suradnji sa župnikom i župnom zajednicom, stoga što taj oblik suradnje smatraju primarnom korelacijom između školskog vjeronauka i župne kateheze, odnosno između škole i župne zajednice.⁵⁶³ Za neke od vjeroučitelja koji žive na području jedne župe, a rade u drugoj, otežano je aktivno uključenje i djelovanje u različitim pastoralnim djelatnostima župne zajednice. Ipak, nisu potpuno pasivni, nego sudjeluju na slavljinama prve pričesti i krizme te većih crkvenih blagdana i zaštitnika župe. Kako bi suradnja između vjeroučitelja koji rade u školi i župne zajednice bila još plodonosnija, sudionici razgovora predlažu da se župnu zajednicu upozna s novim vjeroučiteljem, jer je on poslan od Crkve, koja ga šalje da ispuni svoje vjeroučiteljsko poslanje, kako se ne bi dogodilo da vjeroučitelji postanu samo obični službenici kao i svi drugi koji rade u državnim službama.

---

⁵⁶² Usp. Ružica RAZUM, Korelacija župne kateheze i školskoga vjeronauka: liturgijska godina u planiranju i izvođenju vjerskoga odgoja, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 83-95.

⁵⁶³ Više o korelaciji vjerskoga odgoja i obrazovanja u školi i crkvenoj zajednici (suodnos školskoga vjeronauka i župne kateheze) vidi u *Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* iz 1998., točka 6.

Osim rada u školi i aktivnog djelovanja u župnoj zajednici jedna sudionica razgovora *pripovijeda* o volontiranju u bolnici na odjelu dječje onkologije. Zahvaljujući pozitivnim iskustvima koje je tijekom vremena stekla u radu s bolesnom djecom potiče i druge kolege da se odvaže darovati svoje vrijeme, snagu i ljubav za bolesnu djecu kroz dragovoljno i nesebično volontiranje kao poseban način odgoja i obrazovanja u zdravstvenim ustanovama.

Valja zaključiti da prisutnost katoličkog vjeronauka u hrvatskim školama pozitivno utječe na brojne oblike javnoga i crkvenoga života te da duhovnost vjeroučitelja ponajprije pozitivno utječe na njih same, a zatim i na njihov odnos prema radu, učenicima, kolegama u zbornici, tehničkom osoblju te svim ostalim djelatnostima u školi. Budući da za intervjuirane vjeroučitelje svaka osoba predstavlja neotuđivu vrijednost u sebi te ima pravo uvijek na novi početak, ističu da će takav njihov stav za par godina uroditi plodom i rezultirati promjene kod učenika.

3. Duhovna formacija vjeroučitelja

U apostolskoj pobudnici CT papa Ivan Pavao II. poziva cijelu Crkvu da na kraju dvadesetoga stoljeća obnovi svoje povjerenje u katehetsko djelovanje kao prvenstvenu zadaću svoga poslanja. Ona ne samo da je pozvana nego i dužna katezezi posvetiti najbolje ljudske zalihe i snage, ne štedeći pritom napore, umore i materijalna sredstva da što kvalitetnije organizira i obrazuje kompetentno osoblje (usp. CT 15). Stoga je pri ispunjenju ove crkvene zadaće važno voditi brigu o tome da se unutar formacijskog plana vjeroučiteljâ neophodno integrira i duhovna dimenziju koja prožima sva ostala formacijska područja.

3.1. Percepcija vjeroučiteljeve duhovne formacije

Duhovna formacija vjeroučitelja za sve sudionike razgovora, kako za one koji rade u osnovnoj tako i za one u srednjoj školi, mlađe ili starije dobne skupine, započinje kada i kršćanska, tj. od rođenja, te se kasnije u djetinjstvu i mladenaštvu razvija kroz sakramentalni život, sve do upisa na fakultet. Tijekom vremena, ističu oni, adolescentska vjera preraste u onu istinsku odraslu iskustvenu vjeru. Kad se govori o duhovnoj dimenziji vjeroučitelja, smatraju da joj ponajprije prethodi i da je prati općeljudska zrelost kao ljudska podloga u koju će se integrirati vjera krštenja iz koje se razvija duhovna dimenzija. Stoga naglašavaju sudionici razgovora starije životne dobi da obiteljsko ozračje itekako utječe na daljnju duhovnu formaciju vjeroučitelja. U tom kontekstu valja spomenuti da su prijašnje obitelji u

svakom pogledu bile daleko senzibilnije što se tiče življenja i rasta u opće kršćanskoj duhovnosti, štoviše, bile su njezina kolijevka, što danas, nažalost, nije slučaj, a što itekako utječe na duhovnu formaciju samog vjeroučitelja laika, kako i oni sami uviđaju i o tome sasvim otvoreno govore. Ono što budi posebnu pažnju jest izjava svih sudionika razgovora da je na fakultetu premalo bila zastupljena duhovna dimenzija, osim jedne mlade sudionice razgovora, koja izjavljuje da se nije uključivala u postojeće ponude duhovne naravi na fakultetu jer tada nije imala dovoljno razvijen osjećaj važnosti i potrebe duhovne dimenzije u njezinom vjeroučiteljskom pozivu i poslanju. Osim toga svjedoči također kako potječe iz jedne obitelji potpuno nezainteresirane za vjeru, te da je ona tek na fakultetu počela učiti moliti i dublje ulaziti u cjelokupne vjerske sadržaje. Što se tiče sadašnjih ponuda duhovnog sadržaja na našim učilištima, postoji samo jedan kolegij *Duhovno bogoslovlje* na Filozofsko-teološkom studiju, a odnedavna i *Duhovnost u poslanju vjeroučitelja* na Studiju religiozne pedagogije i katehetike u Zagrebu.⁵⁶⁴ Na nekim teološkim učilištima postoji također povjerenik za duhovnost studenata, ali se njegov rad uglavnom svodi na nekoliko susreta tijekom godine. Konkretniju sliku stvarnog stanja zastupljenosti duhovne dimenzije na jednom od naših navedenih učilišta donosi sudionica razgovora starije životne dobi, čije izjave također potvrđuju spontana *pripovijedanja* i drugih intervjuiranih vjeroučitelja, a odnose se na cjelovitu formaciju budućeg vjeroučitelja.

„Sam teološki studij bez duhovne formacije može, nažalost, studenta dovesti do toga da skoro izgubi i ono malo vjere što je imao. Za mene je osobno bilo moguće izdržati na fakultetu, jer sam paralelno uz teološko-teorijska promišljanja stekla temeljno iskustvo susreta sa živim Bogom, odnosno tzv. temeljno vjerničko iskustvo, zato što sam bila angažirana u molitvenoj zajednici MiR. Bez tog teorijskog i praktičnog formacijskog dijela skoro je nemoguće postati pravi vjeroučitelj. Mislim da je studij teologije kao takav nedostatan bez dodatne duhovne formacije. Stoga je potrebno kroz duhovnu formaciju stvoriti prostor gdje se živi i prakticira vjera, tj. takvo zajedništvo u kojem se neće samo govoriti o vjeri, nego gdje će se ta vjera i živjeti. To bi se možda moglo ostvariti kroz nekakve manje zajednice na fakultetu, jer postoje ti različiti modeli, ali teologija bez toga ne ide. Ne može se biti kršćanin samo od tradicionalne vjere, nego je bitno to osobno opredjeljenje, osobni odnos, osobna vjera, jer svi mi moramo proći kroz krizu vjere da bismo došli do ovog osobnog odnosa s Bogom, Isusom Kristom. To drugim riječima znači: da bi se studentima na Teologiji trebalo omogućiti da steknu to osobno iskustvo Boga, omogućiti takve duhovne oaze u kojima će oni moći steći to živo iskustvo vjere. Opet ponavljam: važna je župa gdje će živjeti i prakticirati svoju vjeru, ali ne nogometna sekcija, dramska sekcija, to su samo pomoći, ali to nije življenje vjere. Crkva bi na tom planu trebala nešto bitno napraviti” (N. N., 58, 19).

---

⁵⁶⁴ Intervjuirani vjeroučitelji su teološko katehetsku formaciju stekli na nekoliko naših crkvenih učilišta kao što su: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, koji obuhvaća Filozofsko-teološki studij i Katehetski institut KBF-a, Teologija u Rijeci, Visoko teološko-katehetska škola u Zadru, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu i Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmyera u Osijeku.

Nasuprot navedenom iskustvu valja priznati da neki od sudionika razgovora koji su prisutni u školskom odgojno-obrazovnom sustavu od početka ponovnog uvođenja vjeronauka u hrvatske škole navode drugačija, pozitivnija, iskustva tijekom svog Filozofsko-teološkog ili Studija religiozne pedagogije i katehetike. Bez daljnjega je potrebno naglasiti da su oni svoju studijsku duhovno-vjerničku formaciju završili prije više od dvadeset godina. Njihova su *pripovijedanja* o vremenu provedenom na fakultetu puna optimizma, jer su se profesori koji su im tada predavali osobnije postavljali prema svemu te imali daleko više vremena i razumijevanja za studente. Govor, odnosno predavanja tih ljudi, nisu studente ostavljala ravnodušnima, nego su imala snažnu motivacijsku i duhovnu poruku, tako da su studenti s njima znali ostajati u spontanom razgovoru do kasno u noć, kada se radilo o nekim važnijim teološkim pitanjima. Stoga oni, zajedno sa ostalim mlađim sudionicima razgovora, predlažu veću integraciju duhovne dimenzije na svim kolegijima na kojima je to moguće, zatim mogućnost posebnih kolegija duhovnosti, koji ne bi bili samo teorijski koncipirani nego i praktično, na način da nauče studente ispravno moliti, slaviti liturgiju, meditirati, razmatrati, čitati i razumijevati Božju riječ, jednostavno rečeno, uvoditi ih u temeljno kršćansko iskustvo vjere. To je najbolji način posredovanja, smatraju intervjuirani vjeroučitelji, kako se teologija *studira na koljenima*. Osim toga malo hrabriji sudionici razgovora izjavljuju da se današnji profesori na fakultetu uglavnom drže svojih stručno-profesionalnih kompetencija, što je hvalevrijedno, ali ne i dostatno, stoga predlažu da budu malo duhovniji, a to konkretno znači: pristupačniji, jednostavniji, iskustveno bogatiji, prožeti mudrošću i razumijevanjem. Nadalje priznaju da su duboko svjesni stanja konkretne situacije na našim teološko-katehetskim učilištima, jer s jedne strane sve više ima nezainteresiranih studenata a s druge je pak teško pronaći pravu ravnotežu između teologije u procesu znanstveno nastavnog izlaganja kao znanstvene discipline i duhovnosti kao praktične primjene teologije, koja bi bila po mjeri vjeroučiteljeve duhovne formacije.

Na temelju toga proizlazi nužna potreba više puta spomenutog duhovnog animatora ili pratitelja na putu duhovnog rasta na našim katoličko-teološkim učilištima, osobe koja bi bila na raspolaganju studentima da ne budu prepušteni samima sebi. Osim osobnih razgovora sa studentima, duhovnik studenata trebao bi stvarati i njegovati osjećaj zajedništva, tj. promicanje posebnog ozračja na fakultetu kroz koordinaciju i pripremu duhovnih sadržaja različitih ponuda, koji bi se primjenjivali u manjim zajednicama prema interesnim skupinama, što bi sve skupa doprinijelo cjelovitijem razvoju studenata, odnosno stručno kompetentnih i duhovnih budućih vjeroučitelja vjernika lika. Osim toga kroz cjelokupni program studija trebalo bi dublje uvoditi studente u značenje crkvene dimenzije vjeroučiteljeve duhovnosti.

Da bi se to postiglo, intervjuirani vjeroučitelji naglašavaju davanje veće važnosti preporuci župnika.⁵⁶⁵ To drugim riječima znači: vođenje brige o onim kandidatima koji zbilja u sebi imaju dostatan potencijal za studij filozofije i teologije ili religiozne pedagogije i katehetike. Od početka studija trebalo bi ih se kvalitetno pratiti i ponuditi dostatnu stručnu i duhovno-vjerničku pomoć, kako bi se mogli razviti u što cjelovitije i kvalitetnije osobe, dostatno osposobljene za svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje. Svakako da bi tome doprinijela gradnja katoličkih domova, kao što je to slučaj u jednoj od nadbiskupija, kao i trajna suradnja studenata i njihovih župnika kroz aktivnu povezanost sa župnom zajednicom kao primarnim mjestom duhovnog rasta i napredovanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti.

U daljnjoj vjeroučiteljskoj formaciji, posebno tijekom pripremanja za stručni ispit, izjavljuju sudionici razgovora, također nije bila zastupljena duhovno-stručna formacija, te imaju osjećaj „kao da nikome nije niti stalo do toga, osim vrlo rijetkih mentora koji su u program pripreme za stručni ispit ugradili i tu duhovnu dimenziju” (J. I., 34).

Što se tiče konkretne zastupljenosti duhovne formacije vjeroučitelja kao vjernika laika na nadbiskupijskoj i biskupijskoj razini, ona je, prema *pripovijedanju* intervjuiranih vjeroučitelja, raznolika, ovisno o ponudama istih. Na upit *Postoji li Plan duhovne formacije vjeroučitelja u Vašoj nadbiskupiji ili biskupiji?* sudionici razgovora ističu da im nije poznato, osim što postoje ponude duhovnih vježbi i duhovnih obnova, koje su u velikim nadbiskupijama previše formalne i masovne, te neka druga događanja duhovnog karaktera, kao što je Katehetski dan, na kojem bude pokorničko bogoslužje, sveta misa, predavanje, adoracija, susret s biskupom ili nadbiskupom i sl. U svojoj izvornoj koncepciji taj dan je prvotno zamišljen kao svojevrsna duhovna obnova svih vjeroučitelja, međutim i on je s vremenom poprimio čisto formalni karakter.

U nekim školama postoje pokušaji ugrađivanja duhovne dimenzije u rad županijskih stručnih vijeća, tako da se u nekim biskupijama zadnje vijeće organizira više kao duhovna obnova, na što su vjeroučitelji pozitivno reagirali te izražavaju žaljenje što se to kasnije ukinulo. Svi intervjuirani vjeroučitelji smatraju da bi ga trebalo ponovno uvesti, jer iz duhovnosti izvire sve ostalo; bez nje oni se osjećaju kao da gube tlo pod nogama.

Glede duhovnih vježbi, one se u nekim nadbiskupijama i biskupijama održavaju svake treće ili pak svake godine u različitim terminima kroz dva i pol dana odnosno jedan vikend, a u nekim biskupijama i četiri dana u zato posebno određenim duhovnim centrima. U nekim

---

⁵⁶⁵ Budući da vjeroučitelj svoju formaciju stječe na crkvenom učilištu, među bitnim uvjetima natječaja za upis u prvi semestar pristupnika traži se *preporuka župnika* ili ordinarija, čiji smisao je prvo *svjedočanstvo* pristupniku, koje obuhvaća i pitanje njegove duhovnosti. Otvoreno je pitanje: koliko crkveno učilište inzistira na takvoj preporuci?

nadbiskupijama postoje duhovne vježbe svake tri godine te ponuda jednodnevnih duhovnih obnova prije božićnih i uskrsnih blagdana, dok u drugim biskupijama postoje samo ponude jednodnevnih duhovnih obnova bez duhovnih vježbi. Uglavnom ih vode različiti duhovnici, a sudionici razgovora iz jedne nadbiskupije izjavljaju da kod njih postoje duhovne vježbe, duhovne obnove i duhovnik za vjeroučitelje, ali je to sve skupa nekako previše formalno, čak je neko vrijeme zbog slabog odaziva vjeroučitelja duhovne vježbe za vjeroučitelje vodio sam nadbiskup. Jedan sudionik razgovora starije životne dobi, koji radi u srednjoj školi, iskreno i slobodno pripovijeda o konkretnom stanju u svojoj biskupiji, s kojim se on tako lako ne miri te donosi neke svoje prijedloge koji po njegovom viđenju mogu poboljšati duhovnu formaciju vjeroučitelja.

„Nažalost, na razini naše biskupije je to vrlo skromno, moram priznati da duhovna dimenzija nije nikako zastupljena, i mi smo vjeroučitelji na neki način prepušteni samima sebi. Zbog takvih oskudnih ponuda na razini biskupije prisiljen sam sâm sebi organizirati nešto od tih duhovnih sadržaja, jer kad bi se oslanjao samo na to što dobijem iz Katehetskog ureda, bio bi teški siromah.* Imamo samo stručne skupove s predavanjima od kojih nema puno koristi, jer smo ih prepuni, a duhovna dimenzija je u njima malo ili gotovo nikako zastupljena. Duhovne vježbe bi nam svakako bile dragocjene, ali za njih kažemo da nemamo vremena, što je za mene neozbiljno kad kažemo da za takvo nešto nemamo vremena, a unatoč svemu trebalo bi ga pronaći, ako želimo opstati. Ja, otprilike, imam neku viziju, samo bi se trebalo puno toga promijeniti da bi se ona mogla ostvariti. Rekao bih da bi morale postojati i da su neophodno potrebne kvalitetne duhovne obnove za vjeroučitelje, molitvene duhovne obnove, meditativne duhovne obnove, koje bi trebalo organizirati i provoditi tako da ne bude puno predavanja, nego da budu više kao poticaj, smjerokaz, izmjena iskustava i sl. Potrebne su nam svakako i dobre duhovne vježbe, jer kao što je vama redovnicama potrebno, tako je i nama laicima još potrebnije, samo što je to vama vašim pravilima reda propisano i određeno, a nama nije, i mi toga, nažalost, zato i nemamo. Smatram da je potrebno donijeti i takvu odredbu vezanu uz duhovne vježbe, koja bi vjeroučiteljima itekako dobro došla, samo bi ju trebalo prihvatiti i svesrdno se pridržavati je. Pa i hodočašća su dobra stvar, mi smo imali više njih, išli smo u Svetu zemlju, trebalo bi možda također organizirati i u Rim, Fatimu i Lurd, jer ona nude bogate duhovne sadržaje koji vjeroučiteljima mogu poslužiti u jačanju njihove duhovne kompetencije” (K. M, 39, 13).

* Kad je ovo izgovarao osjetilo se na izrazu njegova lica da je pomalo razočaran i žalostan zbog toga, što mi je kasnije u neslužbenom razgovoru i priznao.

Što se tiče sadržaja duhovnih vježbi i obnova, također ne postoji sustavan plan, nego različite ponude u okvirima mogućnosti svakog pojedinog nadbiskupijskog ili biskupijskog katehetskog ureda. Stoga svi intervjuirani vjeroučitelji kako mlađe tako i starije životne dobi ističu da je ponajprije potrebno sagledati konkretne duhovne potrebe vjeroučitelja, zatim prema potrebama osmisliti više različitih tematskih modela duhovnih vježbi, koji bi neminovno u sebi sadržavali: molitveni dio, razmatranja, klanjanja, meditacije, tumačenje Božje riječi (egzegeza aktualiziranih biblijskih likova), pripreme i slavlja sakramenata

isповijedi i euharistije. U svakom slučaju njihov bi sadržaj trebao biti biblijski, uz neke druge sadržaje koji su bitno povezani s konkretnim vjeroučiteljskim životom, a to znači: važno je poraditi na promicanju te specifičnosti vjeroučiteljske duhovnosti, koja će s vremenom postajati sve prepoznatljivija. To je, zapravo, ona duhovnost koju su rani kršćani imali u prvim stoljećima, samo bi trebalo računati sa specifičnostima vremena u kojem mi danas živimo. Njima je bilo normalno da su svjedoci, pa da onda iz te svjedočke dimenzije izvire njihovo poslanje, a kod nas je danas obrnuto. Za realizaciju dobrih duhovnih vježbi, koje bi po njihovu mišljenju trebale trajati najmanje tri a i više dana, potrebno je osigurati manje skupine i prikladan prostor, tako da bi svaka osoba imala svoju sobu, čime se sudioniku omogućuje uranjanje u sabranost kroz njegovanje kako unutarnje tako i vanjske šutnje. Osim u duhovnim vježbama, šutnju bi trebalo njegovati i u liturgiji, svakodnevnom životu i radu u školi, jer je ona potrebna da bi se dogodio odjek Božje riječi kako u vjeroučiteljima tako i u vjeroučenicima, upozoravaju neki od sudionika razgovora, ističući njezinu vrijednost koja je još uvijek nedovoljno istražena.

Budući da bi duhovne vježbe ili duhovne obnove, ovisno o tome što se prakticira na razini pojedine nadbiskupije ili biskupije, vjeroučitelje trebale dovesti do osobnog iskustva vjere, sudionici razgovora starije dobne skupine naglašavaju da ih ne može voditi samo profesor teolog koji u svom duhovnom životu nema tog iskustva vjere, nego to prije svega treba biti duhovna osoba, čovjek koji ima izgrađen odnos prema Bogu, jak i intenzivan vjernički život. Stoga smatraju oni da „ne bi trebalo ponižavati vjeroučitelje s izborom neprimjerenih i nepripremljenih duhovnika za vođenje duhovnih vježbi” (D. N., 39, 8), nego duhovne vježbe trebaju voditi ljudi stručnjaci na tom području, koji imaju što ponuditi iz svog vlastitog osobnog vjerničkog iskustva i duhovnog života. Ne moraju to biti isključivo svećenici, nego predlažu timski rad svećenika, redovnica i vjeroučitelja.

Osim kvalitetnih duhovnih vježbi sudionici razgovora osjećaju duboku potrebu za duhovnim vodstvom, a posebno tu želju izražavaju sudionici razgovora mlađe životne dobi. Od strane sudionika razgovora starije životne dobi javlja se prijedlog da bi župnici, na čijem području župe rade vjeroučitelji, bili na raspolaganju kao duhovne vođe ili pratitelji svojim vjeroučiteljima. Nadalje budući da skupina vjeroučitelja ima veoma važnu ulogu u duhovnoj formaciji, skoro svi intervjuirani vjeroučitelji predlažu stvaranje manjih skupina te njihovo češće susretanje s kraćim duhovnim ponudama čiji bi cilj prvenstveno bio produblјivanje tog zajedništva kao bitne sastavnice eklezijalne dimenzije njihove duhovne formacije.

Unatoč duhovnim ponudama koje postoje na nadbiskupijskoj ili biskupijskoj razini, sudionici razgovora, posebno oni starije životne dobi, izražavaju svoje nezadovolјstvo, jer

smatraju neravnomjerno zastupljenu stručnu formaciju, koje ima jako puno u odnosu na onu duhovnu. Što se tiče ove duhovne formacije, vjeroučitelji su tu uglavnom prepušteni samima sebi da se snalaze te u potrazi za duhovnom hranom samoinicijativno odlaze u razne druge zajednice i pokrete, što smatraju neispravnim, jer se na taj način ne stvara vjeroučiteljeva duhovnost sa svojim bitnim specifičnostima. Stoga predlažu da se temeljito razrade programi duhovne formacije za vjeroučitelje koji se pripremaju za stručni ispit i primanje crkvenog mandata, zatim za one mlađe, srednje i starije životne dobi, te vjeroučitelje koji imaju obitelji. Glede vjeroučitelja mlađe životne dobi, ističu da je važno uvesti neke nove načine formacije koji su njima prikladni i bliski, kao na primjer novu evangelizaciju, koju je i papa Benedikt XVI. preporučio cijeloj Crkvi. Tako će steći onaj navjestiteljski žar s kojim su dobrodošli ne samo u školi, nego svugdje gdje ih Duh šalje naviještati i svjedočiti Radosnu vijest o Božjem kraljevstvu. Osim toga hvalevrijedan je i prijedlog da se više pažnje i brige posveti onim vjeroučiteljima koji imaju obitelji s dvoje i više djece. Uvažavajući specifičnosti njihove obiteljske situacije, potrebno im je omogućiti jednodnevne duhovne obnove ili duhovne vježbe od nekoliko dana, s tim da se povede briga o zbrinjavanju njihove djece, kako bi se oni potpuno mogli posvetiti samima sebi, ili organizirati duhovne obnove takvog tipa u koje bi se mogla uključiti cijela obitelj. Svakako da su u tom duhu dragocjena druženja neformalnog tipa radi zblizavanja, dubljeg upoznavanja, izmjene specifičnih iskustava, materijala, psihičkog rasterećenja i sl., u koje se kasnije može ugraditi euharistijsko slavlje, možda križni put, neka prigodna meditacija, klanjanje, molitva krunice, a sve u svrhu produbljivanja istinskog zajedništva po kojem će se lakše održati u svom vjeroučiteljskom pozivu i poslanju. Realizacija svakog projekta uključuje i financijsku konstrukciju koja neminovno sa sobom nosi i probleme i poteškoće različite naravi, a koji otežavaju njezino ostvarenje. Unatoč tome sudionici razgovora smatraju da su obitelji vjeroučitelja koji imaju više djece itekako važni projekti, za čiju bi realizaciju Crkva trebala pronaći sredstva i uložiti sve svoje raspoložive snage ako želi ostati autentična i vjerna samoj sebi.

Jedan od prijedloga koji bi se mogao ugraditi u vjeroučiteljevu duhovnu formaciju jest već ranije spomenuta metoda *hagioterapije*, iz razloga što u duhovnom životu vrijedi pravilo da samo ono što smo na sebi osobno iskusili, možemo posredovati i drugima. Upravo u toj duhovnoj ili svjedočkoj dimenziji, ističu svi intervjuirani vjeroučitelji, leži snaga njihove profesionalnosti, jer kemiju, matematiku, povijest, fiziku, ili neki drugi predmet, može predavati svatko tko je za to osposobljen, ali predmet katoličkog vjeronauka samo onaj vjeroučitelj koji je kompetentan i na ovom duhovno-vjerničkom području.

3.2. *Suodgovorni čimbenici za vjeroučiteljevu duhovnost*

Što se tiče odgovornosti za duhovnu formaciju vjeroučitelja, sudionici razgovora navode različit redoslijed odgovornosti, ovisno o konkretnom stanju u nadbiskupiji ili biskupiji iz koje dolaze, kao i svom osobnom unutarnjem raspoloženju koje dotični vjeroučitelj živi i djeluje. Uglavnom su oni intervjuirani vjeroučitelji, bilo da su starije ili mlađe životne dobi, koji su s oduševljenjem prihvatili svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje, na prvo mjesto stavili svoju vlastitu odgovornost za duhovnu formaciju, bez koje se ne mogu ostvariti niti kao osobe, a pogotovo ne kao dobri vjeroučitelji. Tu činjenicu najbolje potvrđuje sudionica razgovora mlađe životne dobi, koja upravo naglasak stavlja na samoodgoj, koji s vremenom poprima svjedočku dimenziju te promjenu mentaliteta unutar međuljudskih odnosa između hijerarhije i samih vjeroučitelja laika.

„Prije svega odgovorni su sami vjeroučitelji, koji trebaju raditi na sebi, kao što postoji roditeljski odgoj, i on prestaje u jednoj određenoj dobi, i onda počinje taj samoodgoj, gdje će vjeroučitelj početi sam na sebi raditi i brinuti se za svoj duhovni rast. Isto tako mislim da su na fakultetu odgovorni oni koji prave plan studija, a kasnije katehetski uredi, koji su se trebali brinuti za duhovnu formaciju do trajnog mandata, a i kasnije. U mojoj nadbiskupiji je prisutna formacija vjeroučitelja do trajnog mandata, no trebala bi više biti zastupljena ta duhovna dimenzija kroz duhovne obnove za vjeroučitelje pripravnike, zatim kroz rad u manjim skupinama, gdje će se vjeroučiteljima pružiti razvijanje međusobnog zajedništva. Osim toga potreban je netko tko će pratiti te ljude kroz određeno vrijeme do trajnog mandata, te ako ne zadovoljavaju na svim područjima, odgovorni bi trebali smoci snage i na vrijeme upozoriti da netko nije za vjeroučiteljski posao, tako nećemo biti izloženi svakojakim optužbama na račun nekompetentnih vjeroučitelja. Nažalost, mi još uvijek nemamo tako razvijene mehanizme da to riješimo. Trebalo bi također poraditi na promjeni mentaliteta odnosa između predstojnika katehetskih ureda i njihovih pomoćnika te nas vjeroučitelja kao nekakvog nižeg sloja. To se posebno očituje kad se radi o strogom praćenju nas vjeroučitelja kroz sudjelovanje na stručnim skupovima, gdje ne vidim smisla te pretjerane službene kontrole. Ta masovnost u našoj nadbiskupiji nije dobra a fakultet može svatko završiti. Za mene bi podjela mandata trebao bit svečan i radostan čin, jer je Crkva ta koja je upravo mene odabrala i šalje u svijet. Stoga tu leži prvenstveno moja odgovornost i zadaća, a ne da samo tek tako idem u katedralu dva sata slušati kako bi dobila potvrđnicu. Ako ne budemo vodili brigu o toj duhovnoj dimenziji, onda ćemo imati samo nauk o vjeri, znanje o vjeri, bez ove praktične strane, odnosno svjedočke dimenzije. Postat ćemo kao i ostali učitelji u školi, a ipak je vjeroučitelj nešto posebno. Vjeroučitelj je poslanik Crkve i svjedok vjere, zato je i pozvan u školi odgajati u toj vjeri, ali svojim vlastitim iskustvom, i to se ne može ničim platiti, to je poziv koji se ne da materijalizirati, jer je njegova vrijednost neprocjenjiva” (P. P, 28, 4).

Ako se promatra hijerarhijski, onda odgovornost za duhovnu formaciju vjeroučitelja prvenstveno imaju nadbiskupi ili biskupi preko svojih nadbiskupijskih ili biskupijskih

katehetskih ureda. Razlog njihove posebne odgovornosti intervjuirani vjeroučitelji nalaze upravo u njihovoj pastirskoj službi, kojom podjeljivanjem mandata šalju vjeroučitelje u hrvatske škole i u svijet da naviještaju Radosnu vijest o Božjem kraljevstvu, poučavaju cjelokupni nauk i poklad tisućljetne vjere Crkve. Stoga, uz dužno poštovanje i razumijevanje preopterećenosti nadbiskupa i biskupa, sudionici razgovora od njih očekuju susrete koji im omogućuju da se malo bolje upoznaju s konkretnom situacijom vjeroučitelja u svojoj nadbiskupiji ili biskupiji, i da ih pokušaju čuti s onu stranu svih razmirica, problema i nedostatnosti. Takav njihov pristup će, smatraju intervjuirani vjeroučitelji, zasigurno postupno stvarati takvo ozračje u kojem će vjeroučitelji imati prigodu slobodnije, opuštenije i intimnije izreći čak i one momente kada se nađu u nekoj vrsti tamne noći i kada im je potrebna pomoć bilo koje vrste. A upravo takvih susreta često nedostaje, tako da se oni ponekad osjećaju kao da su prepušteni samima sebi. Nadalje neki sudionici razgovora smatraju da bi također trebala postojati jedna osoba na nacionalnoj razini, koja bi se posebno posvetila brizi i koordinaciji svih poslova vezanih za vjeronauk i vjeroučitelje u hrvatskim školama s posebnim naglaskom na ovoj duhovnoj dimenziji.⁵⁶⁶

Osim nadbiskupa i biskupa koji, istina, ne mogu na sve stići, odgovornost za duhovnu formaciju vjeroučitelja trebali bi prvenstveno snositi predstojnice i predstojnici katehetskih nadbiskupijskih ili biskupijskih ureda. Budući da na razini grada Zagreba postoji studentski kapelan, skoro se svi sudionici razgovora pitaju: zar i vjeroučitelji nisu zaslužili da imaju svog duhovnika koji bi se brinuo o duhovnoj dimenziji odgoja i obrazovanja ne samo budućih nego i postojećih vjeroučitelja? Tako bi nestao onaj svojevrsni antagonizam između teološko-katehetske stručne i duhovne kompetencije, na koji stalno ukazuju intervjuirani vjeroučitelji, zahtijevajući malo više neformalnog pristupa i razumijevanja. Možda to najbolje ilustrira iskreno *pripovijedanje* jednog mladog vjeroučitelja koji radi u srednjoj školi.⁵⁶⁷

„Nažalost, biskup je samo nominalno tu, ali ne odlučuje on. Zatim Ured je tu odgovoran na svojoj razini, ali nemamo ured za ljubav, kako kaže jedan naš uvaženi profesor. Imamo ured za sve, ali za ljubav nemamo ureda.* Čini mi se da smo u tom smislu sve nekako stavili u ladice, uredili, institucionalizirali, i ja to mogu podnijeti, jer sam prošao tu fazu. Neću reći da je nužno zlo, ali se netko mora baviti time. Ipak bih volio da postoji više mekoće, da se zaista ne pretvorimo u čisti profesionalizam, jer se to upravo događa. Izgradit ćemo urede, dvorane, zvučnike... sve ćemo imati, a ostat

---

⁵⁶⁶ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Permanentna izobrazba vjeroučitelja, u: *Kateheza* 20 (1998.) 3, 194.

⁵⁶⁷ Iz pripovijedanog ulomka koji slijedi, kao i iz drugih mjesta ovog istraživanja, da se zaključiti, da vjeroučitelji još nisu osviješteni u kanskoj odredbi (usp. kan 805), da je *mjesni ordinarij* onaj koji ih imenuje i šalje. U tom smislu je i (nad)biskupijski katehetski ured (kao *desna ruka*) ured mjesnoga ordinarija, u kojem ne donosi odluku predstojnik. Vjeroučitelji su u pravu kad traže da mjesni ordinarij nađe vremena za osobni kontakt sa svakim pojedinim vjeroučiteljem; da ne bude samo *nominalno* prisutan na postupku dodjeljivanja *mandata* i daljnjeg praćenja njegovog ostvarivanja.

će prazne. Možda će biti i pune, ali će ljudi biti ispražnjeni; to nikako ne bih volio da se dogodi. Smatram da nisam samo ja taj koji je odgovoran, ipak je Duh taj koji sve vodi, pa makar nas vodio tako da nas suoči s našom glupošću i nepromišljenošću, jer ako je prošlo sve što je prošlo, i ovo će proći. Moja je žena teolog, imamo zajedničke vrijednosti, zajednički svijet, i u tom smislu je to lijepo iskustvo, i meni je moja vlastita obitelj izvor moje duhovnosti, sve ono što je dio mog života je izvor moje duhovnosti, pa i ta duhovnost utječe na moj život, sve je povezano, sve je isprepleteno i tu nema radnog vremena, sad jesam sad nisam, te maske itd. To si što jesi, i ako si pred Bogom, možeš i pred drugima biti takav” (M. V, 28, 1, 5).

* Tu se jako nasmijao.

Svakako da u odgovornosti za duhovnu formaciju vjeroučitelja, naglašavaju sudionici razgovora, veliki udio imaju također i župnici, koji se ipak najviše susreću s vjeroučiteljima na razini svojih župa. Neki od njih ističu vrlo pozitivan odnos i suradnju sa svojim župnicima, dok ima i takvih vjeroučitelja, koji sasvim otvoreno govore o nerazumijevanju i neprihvatanju od strane župnika unatoč svim uložnim naporima, jer oni ne osjećaju potrebu vjeroučitelja u svojoj župi.

Čini se da iz cjelokupnih izjava sudionika razgovora vezanih uz odgovornost za duhovnu formaciju nekako kao da se više osjeti nezadovoljstvo i stanoviti negativizam, dok jedna sudionica razgovora starije životne dobi ipak o svemu tome malo drugačije promišlja te stoga zavrjeđuje posebnu pažnju.

„Osjećam da Crkva stoji iza nas, i to me ispunja posebnom snagom. Čim ja predajem vjeronauk, to znači da trebam biti duhovna, to je moja vjeroučiteljska duhovnost koja se treba svakodnevno produbljivati, a kad to ne činim, osjećam se praznom. To vam je iznutra, tu nešto nije dobro ako netko stalno mrmlja i prigovara. Imate vi vjeroučitelja kojima nikad nije ništa dobro, jedino što mi možemo kad se probudimo jest birati da se samosažaljevamo ili se opredjeljujemo za dobro, a to drugim riječima znači: da treba sam tražiti te duhovne sadržaje. Evo sad ću vam nešto ispričati jer mi je palo sada na pamet. Radi se o mojoj kolegici, mladoj vjeroučiteljici, staroj negdje oko dvadeset sedam godina, koju sam sasvim slučajno sreća neki dan s očima punim sjaja, kao da je zaljubljena. Pripovijedala mi je s velikim oduševljenjem o svom boravku u Međugorju sedam dana s mladima. Dok drugima njezine dobi to izgleda pomalo dosadno, ona je išla tamo jer iskreno traži Boga zato što nije odrasla u vjerskoj obitelji. Moram vam priznati da je i mene motivirala da i ja pođem, pa sam joj rekla da u zadnje vrijeme nešto čitam o Međugorju i da me baš zanima da mi ispriča kako je bilo, jer sam u zadnje vrijeme uglavnom čitala literaturu od T. Ivančića. Govoreći o svojim iskustvima, spomenula je, između ostalog, da im je svećenik rekao kako neće uvijek biti tako kao u Međugorju. Stoga je potrebno svaki dan moliti tako žarko kako smo tamo molili. I to mi se učinilo simpatičnim, zato što se ona nije žalila što nema te duhovne ponude, nego je sama pošla tražiti ono za čim je čeznula i u tome se našla. To sam vam htjela reći, to je taj poziv koji osjećaš u sebi, i nema ništa od pukog jadikovanja, nego ti moraš sam tražiti jer ti neće ništa samo pasti s neba. Nešto slično je i to kad mi je jedna moja školska kolegica rekla da mi je život spašen zato što sam studirala teologiju, dok ona nije bila odgojena u vjeri, i stalno je u nekom traženju Boga. Na to sam joj odgovorila da ni meni nije život spašen samim tim što sam studirala teologiju, nego što ja na sve oko sebe drugačije gledam, drugačije pristupam

svemu što mi se događa, promatram sve oko sebe u svjetlu vjere, i tu je zapravo moja prednost. Ako taj mladi student danas pođe stvarno s tom nekakvom duhovnom potrebom, s tim zovom da traži Boga, onda on mora u tome izdržati, a vjeroučiteljski poziv se ne radi za plaću, nego s puno entuzijazma i oduševljenja, jer ti to voliš, za razliku od mojih kolega koji sve to sasvim drugačije promatraju. Ah, časna moja, sad ću Vam reći zašto volim svoj posao. Kad sam išla u osnovnu školu, ja sam željela imati takav predmet da mi netko govori o Bogu, da ne bude nekako samo taj pritisak od strane drugih predmeta, nego nešto duhovne naravi da mi da snage da se osjetim sretno u svom životu i da malo dublje uđem u to sve skupa” (J. G, 41, 9).

Prema izjavama nekih intervjuiranih vjeroučitelja odgovornost za vjeroučiteljevu duhovnu formaciju nadalje imaju također mentori i savjetnici koji izravno sudjeluju u formaciji budućih vjeroučitelja kao i vjeroučitelji voditelji županijskih stručnih vijeća. Osim njih navodi se također i uloga dekana fakulteta, odnosno profesora, koji također snose svoj dio odgovornosti za duhovnu formaciju, a jedan sudionik starije životne dobi spominje da je hvalevrijedna podrška obitelji, supruge, župnika i cijele župne zajednice.

Na kraju se može zaključiti da sudionici razgovora što mlađe što starije životne dobi, govoreći o nedovoljno zastupljenoj duhovnoj dimenziji u stručnoj formaciji vjeroučitelja, kao i o većoj odgovornosti za duhovnu formaciju, time zapravo izriču ne samo svoje nezadovoljstvo, nego duboku i realnu potrebu za različitim duhovnim ponudama, što djeluje ohrabrujuće. To drugim riječima znači: da i nakon više od dvadeset godina prisutnosti vjeronauka u školi, u vjeroučiteljima još uvijek ima one nutarnje motivirajuće snage, hrabrosti, odvažnosti i volje da uvijek iznova kreću naprijed, unatoč svim poteškoćama i nevoljama suvremenog društva i vremena u kojem žive.

3.3. Bît vjeroučiteljeve duhovnosti

Nakon sustavnog istraživanja, kroz dubinske razgovore koje sam vodila vezane uz temu duhovnosti vjeroučitelja, na kraju me je zanimalo: *što je to što je bitno svojstveno duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika? odnosno to bez čega on jednostavno ne može niti zamisliti svoj daljnji duhovni rast i napredovanje?* Intervjuirani vjeroučitelji kako mlađe tako i starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama odgovarali su svatko na sebi svojstven način. Ipak se njihove izjave mogu svesti na nekoliko bitnih elemenata koji sačinjavaju mozaik vjeroučiteljeve duhovnosti. Na prvom mjestu je autentična vjera koja proizlazi iz osobnog odnosa s Bogom, Dobrim Ocem, koji se hrani molitvom. Neki od intervjuiranih vjeroučitelja ističu kako im istinski susret s Isusom Kristom kao prijateljem omogućuje da lakše prihvate sami sebe onakvima kakvi uistinu jesu, jer ih On sam ljubi i

prihvaća sa svim njihovim pozitivnim i negativnim stranama. Ta fascinantnost Isusom Kristom, prema riječima jednog sudionika razgovora starije životne dobi, „čini da mu uvijek iznova možeš doći u svoj osobnoj, prijateljskoj otvorenosti, molitvi, povjerenju, znači: ima Netko tko me temeljno iznova prima i cijeni, jednostavno me ne ostavlja ravnodušnim, i zato bez njega ne mogu uopće egzistirati” (I. L, 52, 19).

Iz tog se prisnog odnosa s Isusom Kristom rađa postojanost i vjernost svome vjeroučiteljskom pozivu i poslanju, jer su intervjuirani vjeroučitelji duboko svjesni činjenice da je njihovo pripremati teren i sijati, a Isus je taj koji daje da sjeme raste i na kraju donosi plodove. U tom kontekstu upravo je svakodnevna molitva ta unutarnja snaga koja potiče duhovni rast svakog vjeroučitelja, stoga sudionici razgovora starije životne dobi izjavljuju da istinska molitva čovjeka čini poniznim i malenim te ga na evanđeoski način utemeljuje u vjernosti neiscrpivosti Božje riječi na čijem se izvoru vjeroučitelj vjernik laik svakodnevno napaja kako bi on sam postao utjelovljena Riječ za svoje učenike ili mlade ljude kojima je poslan.

Ta se utemeljenost nadalje očituje u sakramentalnom životu, bez kojega intervjuirani vjeroučitelji ne mogu zamisliti svoj daljnji rast, napredovanje i posvećenje. Svakako da primat pripada sakramentu euharistije, jer iz nje izvire i svi ostali sakramenti, kao vidljivi znakovi Isusove trajne i vjerne blizine i ljubavi, bez čijeg dotoka milosti vjeroučitelji postaju samo obični činovnici, a ne svjedoci i živi udovi tijela, Crkve, koja ih i šalje u škole da svojim životom potvrđuju ono što naučavaju. Teološki promatrano, upravo tom sakramentalnom zajedništvu u Crkvi prethodi ono općeljudsko zajedništvo s drugim vjeroučiteljima bez kojega je, ističu sudionici razgovora, nezamisliva njihova vjeroučiteljska duhovnost.

Osim toga vrijedno zapažanja je i iskustvo jednog mlađeg sudionika razgovora koji se do radnog mjesta vozi dva sata, tj. ne radi u župi u kojoj stanuje, unatoč tomu smatra važnim da vjeroučitelj bude „aktivno uključen u župno zajedništvo jer je to primarna poveznica sa školom i jedino se tu može duhovno razvijati do kraja” (M. V, 30, 3)

Ono što je neophodno važno i bez čega je nezamisliva duhovnost vjeroučitelja, izjavljuju nadalje sudionici razgovora mlađe životne dobi, je samodisciplina i osobni rad na duhovnoj dimenziji, jer je upravo duhovnost ta koja ih bitno određuje kakvi jesu i kakvi će sutra biti. Stoga im se čini jako potrebnim boraviti u školi Krista Učitelja i svakodnevno učiti od njega, u kojemu je izvor sve mudrosti i znanja. Jedna mlada sudionica razgovora govoreći iz svog vlastitog iskustva, naglašava važnost vrline, odnosno kreposti iskrenosti, kao vrhunske kvalitete za sve one vjeroučitelje koji žele napredovati u školi Kristove istine, jer izjavljuje ona: „od mene se traži svjedočanstvo života, a ne mogu svjedočiti ako sam u laži” (K. Ć, 27,

3). Dakle bît vjeroučiteljeve duhovnosti, potvrđuju također i sudionici razgovora starije životne dobi, je „poslušnost Učitelju u životu i istini, a to za sobom neminovno povlači isti taj odnos prema autoritetu Crkve, zaposlenicima škole, župnoj zajednici te vjeroučenicima kojima smo poslani služiti” (Lj. D., 41, 15).

Za njih je također prava duhovnost vjeroučitelja nezamisliva bez stalnih poticaja za otvorenost novim traženjima i otkrivanjima, koja se događaju u sili snazi Duha Svetoga, a koja za posljedicu imaju promjenu ne samo vjeroučiteljeva života i djelovanja nego i njegovih učenika.

Bitna i najvažnija sastavnica vjeroučiteljeve duhovnosti u kojoj se svi sudionici razgovora bilo mlađe ili starije životne dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama slažu jest svjedočanstvo njegova života i djelovanja kako u školskom odgojno-obrazovnom sustavu tako i na razini župne zajednice. Da je to tako, najbolje potvrđuje jedan sudionik razgovora koji upozorava na opasnosti sekulariziranog društva bez duha a onda i bez Boga, u kojemu je suvremeni vjeroučitelj pozvan dati razlog nade koja je u njemu.

„Meni se čini da idemo k Zapadu i zapadnom društvu, koje se sve više razvodnjava i sekularizira, a nama vjeroučiteljima treba snaga tog svjedočenja da bismo mogli sve to izdržati. Jednostavno mislim da se kroz većinu predmeta u školi posreduje samo znanje, ali nitko ne predaje duh, znači potrebna je ta horizontala i vertikala koju mi vjeroučitelji imamo. Dakle mi predajemo nešto što je iznad vremena i prostora, nešto što je vječno. Stoga vjeroučitelj u školi nije samo obični prosvjetni djelatnik, niti jednostavno samo član Crkve, nego je on taj most između Crkve i svijeta, taj vidljivi znak, živi svjedok onoga što živi i naučava u konkretnim crkvenim i društvenim prilikama” (R. Š, 35, 5).

Na opasnost koja prijete neautentičnosti vjeronauka i duhovnog profila vjeroučitelja u hrvatskim školama upozorava sudionica razgovora koja pripada skupini mlađe životne dobi a radi u srednjoj školi, ona ističe kako je potrebno već od samog početka studija veću pažnju posvećivati svjedočkoj dimenziji vjeroučiteljeve duhovnosti.

„Ono bez čega je moja duhovnost nezamisliva jest upravo osobna vjera i moj vlastiti život koji bi trebao biti u najvećem mogućem skladu sa životom i djelovanjem Isusa Krista, tj. konkretiziranje vjere tamo gdje jesam, i to svaki dan. Iskreno, moram reći da na početku uvođenja vjeronauka u hrvatske škole nije bilo dosta školovanih ljudi, ali su bili veći svjedoci vjere, dok s nama koji smo došli kasnije, kao da se počela pomalo gubiti ta svjedočka dimenzija našeg poslanja. Možda je razlog tomu taj što je nama rad u školi postao uobičajeni izvor egzistencije kao i drugima, tako da dolazimo u napast da radimo samo za novac, premda se naš posao doista ne može ničim platiti. Stoga bismo mi vjeroučitelji trebali trajno napredovati u svojoj duhovnosti, tako da budemo svjetlo svijeta i sol zemlje, oni koji će doista biti svjedoci Isusa Krista. Smatram da bi već kod upisa na fakultet, a posebno nakon prve godine, trebalo studentima dati do znanja jesu li za taj poziv ili ne. Ako se bude pravilno i pravedno provodila ta selekcija, onda se možemo nadati boljoj kvaliteti vjeroučiteljskog kadra. Mislim da

nije pošteno da netko studira pet godina i da mu se nakon toga uskrati mandat, ili nakraju se svima da mandat, bez obzira na kvalitetu studija. Moram priznati da sam se ozbiljno zamislila i samu sebe počela preispitivati, jer smo ovim razgovorom sve obuhvatili, zapravo, obuhvatili smo cjelokupni život i djelovanje jednog vjeroučitelja. Ovo je jedna veoma važna tema za nas i za buduću kvalitetu vjeronauka u našim školama, jer se suvremeni čovjek danas hrani tim materijalnim, ali se vrlo brzo vraća na izvore Duha, tamo gdje se s pravom može *nahraniti* i *napiti*. Ako ne bude autentičnih svjedoka života i djelovanja, teško da će biti i pravih duhovnih ponuda onima koji za njima vape” (P. P, 28, 4).

Zadnje u nizu postavljenih pitanja intervjuiranim vjeroučiteljima možemo razumjeti kao svojevrsnu sintezu bitnih karakterističnih elemenata koji u cjelini predstavljaju duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj. Ono bez čega oni ne mogu niti zamisliti svoj daljnji duhovni rast i napredovanje prvenstveno je autentična vjera, koja se hrani svakodnevnom molitvom u kojoj se još snažnije produbljuje njihov odnos s osobom Isusa Krista. Što je taj odnos dublji i iskreniji, tim se više učvršćuje postojanost i vjernost vjeroučiteljskom pozivu i poslanju. Sakramenti su uvijek bili i ostali trajni izvor iz kojega suvremeni vjeroučitelj vjernik laik crpi snagu za autentično djelovanje i zauzeto življenje duha zajedništva bez kojega je nezamisliva vjeroučiteljska duhovnost. Tko je danas vjeroučitelj vjernik laik i kakav će sutra biti uvelike ovisi o njegovoj samodisciplini te upornom osobnom radu i njegovanju duhovne dimenzije kao integralne sastavnice njegovog cjelokupnog života i djelovanja. Budući da je Duh Sveti pokretačka i stvaralačka snaga cjelokupnog vjeroučiteljeva života i djelovanja, od njega se očekuje da stalno ostane budan za njegove uvijek nove poticaje i ostvarenja. Na kraju treba kazati da svjedočanstvo vjeroučiteljeva života i dalje ostaje trajni imperativ, ako ne želi ostati samo obični prosvjetni djelatnik u školi, nego vidljivi znak i živi svjedok svega što živi i naučava u konkretnim crkvenim i društvenim okolnostima.

III. FORMACIJA VJEROUČITELJEVE DUHOVNOSTI S POGLEDOM U BUDUĆNOST

U trećem poglavlju drugoga dijela dolaze do izražaja rezultati istraživanja cjelokupne disertacije s posebnim težištem na hrvatsku crkveno-društvenu situaciju duhovnosti vjeroučitelja s pogledom u budućnost. Zato se to poglavlje može smatrati zaključnim poglavljem. Ono je strukturirano u tri dijela. U prvom dijelu ističu se teološko-katehetska promišljanja određenog broja hrvatskih teologa-kateheta, koja za razliku od drugih europskih teologa-kateheta (treće poglavlje prvoga dijela), ne donose cjeloviti predložak za primjereni hrvatski model; zato ona ovdje poslužuju kao uvod u drugi i treći dio ovoga poglavlja. U drugom dijelu donose se rezultati kvalitativnog empirijskog istraživanja u obliku sažeto formuliranih teza. Temeljem prva dva dijela ovoga poglavlja u trećem se dijelu u obliku modela/predloška donosi nacrt formacije vjeroučitelja laika vjernika s integriranom dimenzijom duhovnosti. Navedeni formacijski predložak strukturiran je na općeprihvaćenoj profiliranoj trodimenzionalnoj okvirnoj shemi kompetencija kako za učitelja tako još više za vjeroučitelja u dvadeset prvom stoljeću: *biti-znati-znati činiti*.

1. Identifikacija duhovnog lika vjeroučitelja u hrvatskoj postkoncilskoj teološko-katehetskoj literaturi

Pitanje duhovnosti vjeroučitelja kako na općoj tako i na hrvatskoj razini, nužno je povezano s njegovim životom, pozivom i radom u školi.⁵⁶⁸ Što se tiče opusa literature vezane uz duhovnu dimenziju vjeroučiteljeve osobnosti, moramo priznati da je od uvođenja vjeronauka u hrvatske škole bio poprilično oskudan pa prema tome i nedostatan za neka sustavnija promišljanja o ovoj tematici. S vremenom se on sve više proširuje s novijim stručnim publikacijama koje će u budućnosti biti od velike pomoći u stvaranju odgovarajućeg hrvatskog modela duhovnosti vjeroučitelja. Za sada ćemo se u našem promišljanju morati zadovoljiti s onim što već postoji na tom području te nastojati iz ponuđenog materijala izvesti neke od bitnih karakteristika vjeroučiteljeve duhovnosti.

Temeljem kritičke prosudbe treba reći da je službena hrvatska Crkva u svom nastojanju da na najbolji mogući način što kvalitetnije pruži vjeronaučnu pouku u školi, od samih početka posvećivala brigu i osobi vjeroučitelja, što je evidentno iz različitih ne samo teološko-katehetskih nego i religiozno-pedagoških stručnih studija, koje se izravno odnose na

---

⁵⁶⁸ Vidi I. poglavlje Prvog dijela disertacije

duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj.⁵⁶⁹ Naime u traganju za autentičnim duhovnim karakteristikama također se nalaze stanovita promišljanja o duhovnom liku suvremenoga hrvatskog učitelja, odnosno odgojitelja u vjeri.⁵⁷⁰

Kada se govori o vjeroučitelju koji živi i djeluje u hrvatskom školstvu, unatoč oskudnoj stručnoj literaturi koja se referira na temu ove disertacije, ipak se u njoj može prepoznati njegova duhovna dimenzija. Naime u spomenutoj literaturi mogu se u određenom smislu utvrditi svi oni konstitutivni elementi vjeroučiteljeve duhovnosti o kojima se razmatra u prvom dijelu disertacije,⁵⁷¹ što se također potvrđuje u empirijskom kvalitativnom istraživanju provedenom u Hrvatskoj.⁵⁷² Budući da se u formalnom smislu još ne može govoriti o određenim konkretnim modelima, ipak se mogu utvrditi pet bitnih karakteristika duhovnosti vjeroučitelja do kojih se došlo pomnom analizom spomenute postojeće stručne literature na hrvatskom jezičnom području, koja na sebi svojstven način predstavlja identitet vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom.

1.1. Duhovnost integrirana u cjelokupnu osobnost

Definirajući identitet kateheze/vjeronauka, fundamentalna katehetika ističe da je ona djelo Duha i u Duhu.⁵⁷³ Tu definiciju apliciraju i neki hrvatski teolozi, govoreći izravno ili

---

⁵⁶⁹ Radi boljeg razumijevanja aktualne situacije u prvom poglavlju (I. dijela) već je navedena postojeća literatura koja se izričito referira na pitanje vjeroučitelja i vjeronauka u školi, dok se ovdje upoznaje ona literatura u kojoj se konkretnije promišlja o duhovnoj dimenziji vjeroučitelja vjernika Hrvatskoj. Usp. Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 78-94; Rudi PALOŠ, Vjeroučitelj i njegova uloga u Hrvatskoj danas, 94-110; Anto MRVELJ, Formiranje katehista za katehezu modernog vremena, u: *Kateheza*, 17 (1995.) 2, 140-151; Špiro MARASOVIĆ, Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 1, 4-15; 190-195; Tomislav IVANČIĆ, Svjedočki vjeronauk, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 4, 307-316; Tomislav IVANČIĆ, Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi, 312-318; Josip ŠIMUNOVIĆ, Ljudsko – vjernička dimenzija i eklezijalna ukorijenjenost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 96-103; Ante MATELJAN, Deset teza za kršćansku katehezu, u: *Kateheza*, 21 (2001.) 4, 300-311; Kata s. Amabilis JURIĆ, Koja duhovnost vjeroučitelja danas, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.) 2, 11-15; Žarko RELOTA, Kakav nam vjeroučitelj danas treba? u: *Katehetski glasnik*, 3 (2001.)1, 37-46; Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja. Temelj kompetencije i osnova suradnje, 89-100.

⁵⁷⁰ U okviru promicanja prava djeteta, među kojima se nalazi i njegovo pravo na rast, razvoj i sazrijevanje duhovne dimenzije, na najvišoj državnoj razini na izravan način promiče se duhovna kompetencija (vjero) učitelja i odgojitelja u hrvatskom školstvu. Usp. tematski broj časopisa o duhovnosti: Alojzije HOBLAJ (ur.), *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2; ISTI, Vjerski odgoj pridonosi cjelovitom razvoju djetetove osobnosti, 505-515., Tomislav IVANČIĆ, Duhovnost djece, 431-445., Franjo PODGORELEC, Nekoliko temeljnih smjernica za duhovni život djece s posebnim osvrtom na kršćansku duhovnost, 477-491., Jasna ŠEGO, Dječja duhovnost i postmoderni svijet, 445-461., Kata s. Amabilis JURIĆ, Profil hrvatskoga učitelja/odgojitelja u službi promicanja duhovne dimenzije u odgojno-obrazovnim ustanovama, 527-539.

⁵⁷¹ Vidi treće poglavlje I. dijela; riječ je o modelima francuskih, talijanskih i njemačkih teologa kateheta.

⁵⁷² Vidi prvo i drugo poglavlje II. dijela.

⁵⁷³ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 103.

neizravno o školskom vjeronauku.⁵⁷⁴ U školskom se odgoju i obrazovanju pred izazovom tzv. neutralnog odgoja naglasak stavlja na osobu kao najveće bogatstvo, te je stoga od bitne važnosti uvijek iznova otkrivati te iznositi na svjetlo ljudsko iskustvo i povratak čovjeku. To nadalje znači da osobu treba staviti u središte odgojne pažnje u uvjerenju da je *temeljno blago* uvijek osoba, a ne toliko programi. Stoga suvremeni vjeroučitelj treba uzeti ozbiljno u obzir i razmatranje uvjerenja suvremene personalističke pedagogije koja inzistira na ideji *škole za osobu i škola osobâ*.⁵⁷⁵ Dakle radi se o tome da odgajati ne znači prvenstveno ostvarivati lijepe ideje i projekte, već u prvom redu promicati i uvažavati čovjeka kao osobu, vodeći računa o horizontu vrijednosti osobe kao pravog uporišta. To je, zapravo, ispravno polazište za svaki odgoj koji osposobljava za artikuliranje i *doziranje* intervenata *po mjeri čovjeka*, a ne uporno inzistiranje na apstraktnim shemama ili unaprijed određenim modelima. Na taj se način pomaže vjeroučeniku da *da najbolje od sebe* te ga se osposobljava za život u odgovornosti i solidarnosti s drugima.⁵⁷⁶ U tom kontekstu se od vjeroučitelja očekuje da prvotno bude duhovna osoba, što drugim riječima znači da je njegova duhovnost, prije svega, osobno življena vjera na egzistencijalnoj razini. Naime radi se o onoj intimnoj i duhovnoj razini, na kojoj vjeroučitelj, ako je duhovno biće, jedino može komunicirati s Bogom koji je duh. Osobna egzistencijalna razina življenja vjeroučiteljeve vjere ni u kojem slučaju ne isključuje druge razine,⁵⁷⁷ nego im čak daje vjernički legitimitet, jer tamo gdje on ne prakticira svoju duhovnost, sve druge razine gube svoj iskonski religiozni temelj te se kao takve svode na običnu ideologiju.⁵⁷⁸

Kad A. Mateljan govori o identitetu katoličkog vjeroučitelja, onda naglašava da on treba biti cjelovita osoba, jer biti čovjek za njega prvenstveno znači biti svoj,⁵⁷⁹ odnosno biti osoba, Božje stvorenje koje priznaje i prepoznaje svoga Stvoritelja. U stvorenosti vjeroučitelj prepoznaje sebe kao muškarca ili ženu s vlastitim imenom, koje zapravo označava njega kao osobu, jedinstvenu i neponovljivu, sa svim svojim dobrim stranama svoje osobnosti. Međutim biti osoba znači biti svjestan ne samo svoje stvorenosti, nego i pale naravi, grešnosti, sklonosti grijehu, zlu i nepravdi. S druge pak strane autor naglašava da cjelovitosti osobe bitno pripada

---

⁵⁷⁴ Usp. Ratko PERIĆ, *Slava Ocu i Sinu i Duhu Sveto*, Mostar, 1999., 226-241; Stjepan BALOBAN, *Život u Duhu – osnovni vjernikov poziv*, u: *Kateheza*, 17(1995.) 1, 36-45.

⁵⁷⁵ Usp. Roberto ZAPPALA, *Educazione e scuola nel mondo*, u: *Quaderni della Segreteria Generale CEI*, 2 (1998.) 14, 15, citat preuzet od: Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza, prvenstvena zadaća Crkve*, 258.

⁵⁷⁶ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Vjeroučitelj glavni čimbenik u promicanju položaja i kvalitete vjeronauka u Hrvatskoj školi*, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 1, 63.

⁵⁷⁷ Usp. Josip ŠIMUNOVIĆ, *Ljudsko – vjernička dimenzija i eklezijalna ukorijenjenost vjeroučitelja*, 96-103; Ivan CVITANOVIĆ, *Odnosi. Osoba i zajedništvo*, Split, 1994., 36.

⁵⁷⁸ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće*, 12.

⁵⁷⁹ Usp. August ŠENOVA, *Budi svoj*, u: Dubravko JELČIĆ – Krsto ŠPOLJAR (ur.), *Djela Augusta Šenoa*, Zagreb, 1978., 109-111.

duhovnost, stoga je vjeroučitelj duhovna osoba, čovjek duha koji prepoznaje i dobro poznaje vrednote odozgor, neizmjerljivo sretan što mu u ruke nisu dana sredstva bojažljivosti i straha, nego polog Riječi i snaga Duha.⁵⁸⁰

Budući da je osobnost individualna kategorija, a to drugim riječima znači da nema nekakve *kolektivne osobnosti* u ontološkom smislu, stoga je za Š. Marasovića duhovnost u prvom redu individualna mogućnost, individualna praksa i individualna zadaća.⁵⁸¹ U tom kontekstu važno je razumjeti da se ovako shvaćena duhovnost ne može nikada delegirati i prenijeti na nekoga drugog, jer u svoj svojoj osobnosti čovjek pred Bogom najprije stoji sam sa svojom sviješću i savješću, sa svojim zadaćama i svojom odgovornošću. Stoga je iluzorno misliti da bi se svijet mogao promijeniti nabolje time što bi se naglasak stavio na promjenu društva i društvenih struktura, umjesto na unutrašnju promjenu pojedinaca koji to društvo tvore. Kao konsekvencija iz toga slijedi: ako vjeroučitelj kao osoba nije duhovan, onda je teško vjerovati da će to biti i oni koji ga okružuju, jer biti duhovan u prvom redu znači biti *anthropus pneumatikos*.⁵⁸² U tom smislu možemo zaključno kazati da svaka duhovnost, a posebice učitelja vjere, mora u prvom redu biti osobna, to znači da se temelji na osobnom odnosu između vjeroučitelja i Boga koji nam se objavio u Isusu iz Nazereta, jedinorođenoj riječi Božjoj.⁵⁸³

1.2. Duhovnost integrirana u crkvenost⁵⁸⁴

Vjeroučitelj kojemu je povjeren crkveni mandat da ostvaruje konfesionalni školski vjeronauk, prema mišljenju A. Mateljana, trebao bi prije svega biti javno poznata i prepoznata osoba u Crkvi kao katolički vjernik laik. Stoga drugi konstitutivni element vjeroučiteljeve

---

⁵⁸⁰ Usp. Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja, 94.

⁵⁸¹ Špiro MARASOVIĆ, Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće, 13: „Prema tome nikakav bijeg u *prvo lice množine* tu nije moguć, zato što *JA* i *TI* ne proizlaze iz nekog ontološki prethodnog *MI*, nego je ono zapravo rezultanta ontološke usmjerenosti *JA* prema *TI*. Nema sumnje da kulturološki gledano, društvo, odnosno ono *mi*, prethodi pojedincu, jer rađajući se, pojedinac ulazi u već postojeće društvo sa svojim jezikom, kulturom, i svojom društvenom aksiologijom, koju će on tijekom svoga rasta i odgoja najvećim dijelom i usvojiti. Međutim u ontološkom i teološkom smislu, ipak moramo priznati da pojedinac prethodi društvu i unatoč njegovom golemom utjecaju, on u bitnome nije proizvod društva, nego je zapravo društvo ono što od njega učine njegovi pojedinačni pripadnici. Za vjeroučitelje se u tome nalazi velika šansa”.

⁵⁸² Duhovan vjeroučitelj je prožet Božjom snagom i sve njegovo nastojanje, riječi, geste i stavovi mogu se prepoznati u plodovima duha što ih nabroja Apostol Pavao kada govori o tome kako treba živjeti po Duhu (usp. Gal 5, 16-23); Više o tome što znači biti duhovan čovjek vidi u: Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja, 94-95.

⁵⁸³ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Najprije duhovno ozdraviti, u: Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 75 (1997.) 10, 612-613.

⁵⁸⁴ O svjedočkoj dimenziji vjeroučiteljeve duhovnosti govorilo se u različitim kontekstima ove disertacije. U ovom zaključnom poglavlju želi se istaknuti kako su u duhovnom profilu vjeroučitelja vjerničko svjedočanstvo i crkvenost međusobno neodvojive.

duhovnosti koji je bitno povezan s njegovom svjedočkom dimenzijom jest *crkvenost*.⁵⁸⁵ Nju hrvatski teolozi stavljaju na drugo mjesto, jer samo ako je vjerodostojni vjernik, vjeroučitelj može postati čovjek Crkve, i to ne samo po crkvenom mandatu nego i po svome unutrašnjem dubokom uvjerenju.⁵⁸⁶ Ustvari, vjeroučitelj je krštenjem postao članom te iste Crkve s tom razlikom da je sada njezin aktivni član i službeno po mandatu delegiran da naviješta i poučava vjeroučenike o onom sadržaju vjere koji posjeduje kao osobno iskustvo. Iz toga slijedi da nije dovoljno ograničiti se samo na govor o crkvenosti, već se od vjeroučitelja očekuje da crkvenost živi u svim njezinim dimenzijama, kao što su: cjelovito prihvaćanje istina vjere te liturgijsko-sakramentalna i etičko-moralna dimenzija kršćanskoga života u društvu, kao i socijalna dimenzija i prihvaćanje Crkve kao institucije odnosno njezine organizacijske dimenzije.⁵⁸⁷ Ako se vjeroučitelj poistovjeti s Crkvom unutar svih ovih dimenzija, tek onda se može reći da on postaje svjedok i odgajatelj u vjeri i u isto vrijeme pravi crkveni navjestitelj unutar i izvan školskih prostora.

Između ostalog, vjeroučitelju se preporuča da bude aktivan i prisutan u župnoj zajednici bilo kao praktični kršćanin, kao župni suradnik, ali i kao animator u župnim inicijativama. Njegovo ukorijenjene u župnu zajednicu dolazi još više do izražaja u ispunjenju poslanja vjeroučitelja u župi. Na taj način u praksi ostvaruje potrebu *upotpunjavanja* između vjeronauka u školi i župne kateheze u crkvenoj zajednici.⁵⁸⁸ Stoga J. Baloban ističe da onaj vjeroučitelj koji profesionalno djeluje u školi a za vrijeme tjedna aktivno je nazočan i u životu župe, ostvaruje idealan tip svjedoka vjere i suvremenoga odgojitelja u vjeri.⁵⁸⁹

Dakle vjeroučitelj će biti *čovjek Crkve* ponajprije tako što će svojom osobnom vjerom u potpunosti sudjelovati u vjeri Crkve i tako što se njegova osobna vjera neće pretvoriti u *privatnu vjeru*, te umjesto crkvene vjere neće ponuditi *privatnu robu*. Osim toga kao čovjek Crkve, on treba biti duhovno toliko zreo da bi se mogao oduprijeti svim izazovima suvremenoga svijeta, primjerice dekonfesionalizaciji vjere koju susreće u svom današnjem

---

⁵⁸⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi, 312-318. Autor odgovara na pitanje što znači crkveno-svjedočko poslanje vjernika laika u zvanju vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi te konstatira da je Crkva itekako svjesna i uvjerenjena koliko je bitno crkveno svjedočko obilježje.

⁵⁸⁶ Usp. Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja, 95-96.

⁵⁸⁷ Usp. Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 91-92; Josip ŠIMUNOVIĆ, Ljudsko – vjermička dimenzija i eklezijalna ukorijenjenost vjeroučitelja, 96-103; Tomislav IVANČIĆ, Moralni lik učitelja, u: *Napredak*, 144 (2003.) 3, 277-285.

⁵⁸⁸ Od početka ponovnog uvođenja vjeronauka u školu nametnula se potreba diferencijacije (ali ne i razdvajanja) između školskog vjeronauka i župne kateheze. U praktičnom smislu, kao osvješćivanje, proces još nije završen. Sintezu toga dinamičnog stanja u procesu vidi u: Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaće Crkve*, 228, 231, 301, 383, 404, 658.

⁵⁸⁹ Usp. BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, 92.

poslanju.⁵⁹⁰

S druge pak strane treba spomenuti činjenicu da se u posljednje vrijeme zapaža tendencija kako se pripadnost Crkvi sve više *razmrvljuje*, i to od potpunog prijanjanja pa do sve većeg distanciranja. Ne ulazeći dublje u cjelokupnu problematiku shvaćanja i življenja crkvenosti danas, M. Šimunović naglašava da bi bilo krajnje zabrinjavajuće ako bi vjeroučitelj tu pripadnost jednostrano shvatio kao nešto isključivo juridičko, a ne da u njemu sve više jača svijest pripadnosti Crkvi u kojoj ima svoje posebno mjesto i poslanje. Bez te svijesti on, zapravo, ne može niti preuzeti vjeroučiteljsku službu, jer on mora trajno biti svjestan da izvršava samo ono što je zadatak Crkve: izgrađivati Kraljevstvo Božje. Drugim riječima, to, zapravo, znači da se njegovo poslanje ima odvijati u trajnom zajedništvu s Crkvom, tj. mjesnim biskupom, njezinim pastirom, a preko njega i župnikom, odnosno određenom župnom zajednicom. Osim toga od njega se traži da bude istinski ukorijenjen u crkvenom zajedništvu, da u njemu raste trajno *radeći na sebi samome*, kako bi uistinu mogao biti prikladan instrument prenošenja i življenja vjere Crkve. Iz vjeroučiteljevog cjelokupnog govora i stava trebalo bi se moći vidjeti da on voli svoju Crkvu, živeći u konkretnoj biskupiji, odnosno župnoj zajednici, te da u njezino ime i djeluje. Nadalje on je kao svjedok te iste crkvene vjere pozvan na trajno preispitivanje svoje crkvenosti, i u tom duhu mora trajno produbljivati svoju spremnost za prihvaćanje zahtjeva Crkve koji proizlaze iz *missio canonica*. Stoga M. Šimunović upozorava da bi zbog pomanjkanja te svijesti i sam mandat mogao biti stavljen u pitanje. Tu treba tražiti razloge postavljanja visokih kriterija za vjeroučiteljsko zvanje.⁵⁹¹ S druge pak strane ako se bude trajno ispitivao je li i u kolikoj je mjeri njegov život i poslanje *sentire cum Ecclesia*,⁵⁹² onda nema sumnje da će s jasnim unutarnjim osjećajem pripadnosti Crkvi te čitavim svojim životom i djelovanjem biti svjedok, pratitelj i sudionik na putu općeljudskoga i vjerničkoga sazrijevanja svojih učenika. Stoga je od temeljne važnosti da vjeroučitelj stalno ima na pameti kako kanonsko poslanje uključuje i poziv koji mu upućuje župna zajednica da u školi na primjeren način podsjeća vjeroučenike kako nema cjelovitog odgoja i rasta u vjeri bez uključivanja u kršćansku zajednicu.

1.3. Duhovnost uronjena u Božjoj riječi

Vjeroučitelj je od Crkve poslan da bude u službi sustavnog odgoja u vjeri u hrvatskom

---

⁵⁹⁰ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće, 11-12.

⁵⁹¹ Usp. Milan Šimunović, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve*, 288-289.

⁵⁹² Usp. Antun TAMARUT, *Sentire cum Ecclesia – osjećati s Crkvom*, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 1, 61-79.

odgojno-obrazovnom sustavu. Kao školski nastavnik, vjeroučitelj ulazi u područje znanosti i kulture te tako uspostavlja korelaciju s humanističkim znanjima i vrijednostima, stvarajući uvjete za susret vjere i kulture (inkulturacija vjere i kulture). Na taj način dinamički kvasac Evandjelja po njemu ulazi i oplemenjuje druge elemente znanja i odgoja, tako da poruka vjere postaje integrativni čimbenik u promatranju sveukupne stvarnosti (usp. ODK 73). U Procesu *inkulturacije vjere* koji se ostvaruje u školskom vjeronauku otvara se mogućnost evangelizacije u koju se kontekstualizira školski vjeronauk. U toj perspektivi dolazi do izražaja osnovna svrha vjeroučiteljeva djelovanja koja se sastoji u otkrivanju religioznog smisla cjelokupne zbilje u kojoj žive učenici, kao i formiranje njihove osobnosti promicanjem njihova zajedništva s Kristom u otajstvu njegova bogočovještva.⁵⁹³ Kao bitna pretpostavka za kanonski utemeljeno poslanje jest vjeroučiteljev osobni odnos prema Božjoj riječi, iz kojega proizlazi učinkovitost njezina posredovanja u vjerskom odgoju i obrazovanju. Nadalje za vjeroučitelja je neophodno potrebno (s)poznavati Božju riječ i način na koji ona djeluje, stvarajući time *duhovne prostore* u koje vjeroučitelj može *uranjati*. U svom promišljanju T. Ivančić s tim u svezi naglašava činjenicu da Božja riječ nije nešto što bi pripadalo čovjeku, nego stvarnost koja dolazi od Boga k čovjeku; njezin je izvor u Stvoritelju (usp. Iv 1 1-4).⁵⁹⁴ U tom smislu vjeroučitelj kako u svojoj osobnoj formaciji tako i u *posluživanju Riječi* (usp. Dj 6, 4) objavljenom u gestama i riječima, treba biti nošen biblijskim poimanjem Objave, jer jedino time može izgraditi ispravan pristup integralnoj stvarnosti, što se u konačnici od njega i najviše očekuje.⁵⁹⁵ Vjerodostojno prikazivanje Isusa Krista kao punine Božje objave te kršćanske vjere kao nasljedovanja njegove osobe, M. Vidović smatra da je nemoguće ostvariti bez *uronjenosti* u cjelokupnu biblijsku poruku, a na poseban način u evanđeoske prikaze.⁵⁹⁶ To, drugim riječima, znači da nam *Božja riječ dolazi preko ljudskog govora*, proroka, evanđelista i Isusa iz Nazareta. Ta Riječ nosi poruku samoga Boga i natopljena je Duhom Svetim koji je prvi autor Svetoga pisma i Tradicije. Poruka nam se pak očituje kroz osobu samoga Boga, jer on je tamo gdje je njegova riječ. Na taj se način vjeroučitelj, čitajući i slušajući Božju riječ, susreće s osobom Boga koji govori preko svoga Sina Isusa Krista, a gdje su Otac i Sin, tamo je i Duh Sveti, koji *izlazi od Oca i Sina* kao ljubav nesebično darovana nama ljudima. Time zapravo čitavo Presveto Trojstvo dolazi vjeroučitelju ususret čitanjem i slušanjem Božje riječi. *Uroniti* u nju nadalje za njega znači postati svjestan dubine značenja

---

⁵⁹³ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Uloga Biblije u oblikovanju duhovno-profesionalnog identiteta vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 24 (2002.)1, 8.

⁵⁹⁴ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, 19-24.

⁵⁹⁵ Usp. Nikola DOGAN, Biblija u katehezi, u: *Kateheza* 20 (1998.) 2, 83-86.

⁵⁹⁶ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Uloga Biblije u oblikovanju duhovno-profesionalnog identiteta vjeroučitelja, 9.

svoga njezina sadržaja, otvarajući se njezinu bogatstvu kroz pomno oslušivanje, te dopustiti da ga *zagrle* sve tri osobe jednoga Boga (usp. Iv 15, 9). Taj božanski *zagrljaj* vjeroučitelja ispunja ljubavlju, nježnošću i silom, čije bogatstvo stvarnosti dalje može iskustveno pronositi na svoje vjeroučenike.⁵⁹⁷ Pritom on ne bi smio zaboraviti da je uvjet za uranjanje u Božju riječ čisto srce, a ono se događa kroz iskreno priznanje i žaljenje zbog grijeha koji ga je odijelio od Boga kao izvora svakog dobra. Napokon, za uranjanje u Božju riječ, osim svijesti značenja njezina sadržaja, neophodno je potrebno *razumjeti Riječ*, tj. *shvatiti* njezin sadržaj i *prihvatiti onoga tko nam govori* i tko jest vječna Božja Riječ koja je postala čovjekom i čovjekovom Riječju. Pravo razumijevanje, istinsko shvaćanje i prihvaćanje Božje riječi se događa onda kada vjeroučitelj shvati da ga Riječ želi odmoriti i rasteretiti (usp. Mt 11, 28-29). Nakraju, T. Ivančić upozorava vjeroučitelja na *važnost svakodnevnog rezerviranja vremena za uranjanje u Božju Riječ*, jer je to dragocjeno vrijeme sabranosti, tišine, oslušivanja, rasterećenja i preuzimanja Božjih sposobnosti. Bez ostvarivanja svagdašnje navike za takav susret s Riječju, ne može se ostvariti vjeroučiteljeva duhovnost, jer mu je Bog postao nevažan, a bez njega on nema ništa, pa čak ni samog sebe.⁵⁹⁸

Zaključno valja istaknuti da je Biblija knjiga s kojom vjeroučitelj treba i može bolje živjeti nego onda kada se njezini sadržaji ignoriraju. Ipak, ona za njega ostaje knjiga vjere, vjerničkog iskustva i vjerničkog življenja, a tek onda kroz sve to i sadržaja vjere. U tom je kontekstu vjeroučitelj, prema usporedbi sv. T. Akvinskoga, živi instrument te Riječi, nositelj, donositelj i prenositelj božanske Riječi – objave Boga u Isusu Kristu – svojom ljudskom riječju. Naime autentičnost svoje riječi on potvrđuje vlastitim postojanjem u zajedništvu te iste Riječi, u svojem tijelu i svojim gestama, u svojem radosnom i nepokolebljivom uvjerenju, predanju i služenju, tj. u cjelokupnom svojem životu.⁵⁹⁹

1.4. Duhovnost integrirana u opredijeljenost za siromahe

U dosadašnjim promišljanjima, moglo se primijetiti da se većina autora zaustavlja na onom aspektu vjeroučitelja koji se više podudara s njegovim izričitim katehetskim, odnosno vjeronaučnim poslanjem. Ipak, postoji još jedan drugi aspekt o kojem je vjeroučitelj također

---

⁵⁹⁷ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj, izazov hrvatskom društvu*, 23; Usp. Marinko VIDOVIĆ, Uloga Biblije u oblikovanju duhovno-profesionalnog identiteta vjeroučitelja, 16; Cesare BISSOLI, Per una lettura e interpretazione critica dei modelli, u: Cesare BISSOLI, *Giovani e Bibbia. Per una lettura esistenziale della Bibbia nei gruppi giovanili*, Torino, 1991., 59.

⁵⁹⁸ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj, izazov hrvatskom društvu*, 24.

⁵⁹⁹ Usp. Ante MATELJAN, Uronjen u Božju riječ. Duhovnost vjeroučitelja kao temelj ophođenja prema učniku, u: *Katehetski glasnik* 9 (2011.) 3, 72.

dužan voditi brigu, a radi se o odgojnoj i društvenoj ulozi ne samo obitelji i crkvene zajednice nego i škole. To, drugim riječima, znači da među ostalim vjeronaučnim sadržajima, treba više prostora ostaviti i za socijalni nauk Crkve, koji skupa s katehezom, odnosno vjeronaukom, predstavlja dvije komplementarne grane na teološkom području; u tom smislu tijekom zadnjih dvadeset godina ulagao se zamjetljiv napor za ugrađivanje socijalnog nauka Crkve u katehetski, odnosno religiozno-pedagoški program.⁶⁰⁰ Dakle školski vjeronauk i kao odgojni predmet, između ostalog, vodeći brigu i o socijalnoj dimenziji, nalazi jedno od svojih najjačih opravdanja što ga se ponovno uvelo u hrvatski odgojno-obrazovni školski sustav.⁶⁰¹ Solidarnost je pojam koji nekako od prve asocira na sam spomen socijalnoga nauka Crkve, zato što je to jedno od njegovih osnovnih načela, okosnica toga nauka kao teorije i norma, odnosno kriterij, ispravnosti njezine primjene u praksi.⁶⁰² Stoga je sasvim razumljivo da je jedna od slijedećih karakteristika duhovnosti vjeroučitelja nesumnjivo njegova *socijalna dimenzija*, odnosno osjetljivost za siromahe, i to svake vrste i roda.⁶⁰³ Ivan Pavao II. govoreći o opredjeljenju Crkve za siromašne, poziva vjernike/kršćane na posviješćenje o djelotvornoj ljubavi kao vjerodostojnoj prepoznatljivoj crti Crkve.⁶⁰⁴

Budući da logika eklezijalnoga života ne dopušta da se obveza osobnoga duhovnog života u potpunosti prebaci na nekoga drugoga, ta ista logika ne dozvoljava da ova crkvena opcija za siromahe našeg vremena bude rezervirana kao vlastitost nekih posebnih, za takvu skrb specijaliziranih skupina, pokreta ili redovničkih zajednica. U tom duhu i s razlogom, upozorava Š. Marasović, sve crkveno treba biti i vlastitost svakog njezina člana, koji tvori crkveni organizam. Razumije se da će intenzitet osjetljivosti za one najpotrebnije i najrubnije u današnjem vremenu biti različit od osobe do osobe. No jedno je sigurno, da se nitko se ne može osloboditi, a prije svega suvremeni vjeroučitelj, od ove obaveze i napora *djelatnoga svjedočenja* vjere, jer upravo, kako ističe Papa, od takvog djelatnog svjedočenja ovisi i *vjerodostojnost* crkvene socijalne poruke, koja je sastavni dio morala.⁶⁰⁵ Tako služeći Bogu

---

⁶⁰⁰ Usp. Stjepan BALOBAN (ur.) *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999.; ISTI (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, Zagreb, 2002; ISTI, *Socijalni govor Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004; PAPINSKO VIJEĆE *IUSTITIA ET PAX*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005; Josip GRBAC, Posebne teme socijalnog nauka Crkve i njihova važnost u školskom vjeronauku, u: *Riječki teološki časopis*, 25 (2005.) 1, 29-46; Stjepan BALOBAN – Silvija MIGLES, Socijalni nauk Crkve u katehetskoj formaciji u Hrvatskoj, u: Emanuel HOŠKO (ur.), *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva, u prigodi 65. Obljetnice života*, Zagreb – Rijeka, 2008., 429-445.

⁶⁰¹ O socijalnoj dimenziji kao integralnom čimbeniku vjerskog odgoja i obrazovanja bilo da se radi o župnoj katehezi ili školskom vjeronauku vidi više u: Alojzije HOBLAJ, Socijalna dimenzija kršćana u župnoj katehezi i u školskom vjeronauku, u: Stjepan BALOBAN, *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999., 115-116.

⁶⁰² Usp. Špiro MARASOVIĆ, Porijeklo i sadržaj pojma *solidarnost*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 353.

⁶⁰³ Usp. MARASOVIĆ, Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće, 14-15.

⁶⁰⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina – Centesimus annus*, 65.

⁶⁰⁵ Usp. *Isto*, 55.

uime Crkve, vjeroučitelj bi trebao biti itekako svjestan da je pozvan i poslan na službu čovjeku. Od njega se prvenstveno očekuje da se zna pravilno postaviti prema ljudima, a to, drugim riječima, znači biti s njima i oslušivati njihove najdublje potrebe. Takav vjeroučiteljev stav posebno dolazi do izražaja u slučaju kad se radi o onima koji žive na rubu egzistencije, tj. siromasima, a siromah je sinonim za svakog onoga tko je na bilo koji način hendikepiran, i to ne samo u materijalnom nego i u duhovnom, pravnom, civilizacijskom ili bilo kojem drugom smislu. Vjeroučitelj je zapravo odgojitelj takovoga čovjeka u vjeri, zato što je on na neki način *dužnik* Evanđelja svima. Moći i znati preuzeti na sebe dio i takve vrste konkretne povijesti suvremenog čovjeka, čini ga stvarnim, autentičnim za živu i velikodušnu pažnju prema raznim socijalnim problemima s kojima se susreće u svome vjeroučiteljskom djelovanju.⁶⁰⁶

U svom radu o solidarnosti iz perspektive kršćanske duhovnosti N. Vukoja ističe njezin teologalno-antropološki vid kako ga nalazimo u Bibliji, kao i u otačkom teološkom promišljanju.⁶⁰⁷ Ovdje želimo posebnu pažnju obratiti na aktualizaciju nekih promišljanja i modela ostvarenih u povijesti kršćanstva, koji današnjem vjeroučitelju vjerniku laiku itekako mogu pomoći ne samo u teološkom promišljanju, nego još više u njegovom socijalnom angažmanu u traženju i ostvarivanju novih modela. Nekoliko važnih kriterija koje možemo identificirati u nauku i ostvarenim modelima solidarnosti kroz povijest kršćanstva će bez sumnje biti od velike pomoći vjeroučitelju u konkretnom ostvarivanju solidarnosti, odnosno socijalne dimenzije njegove duhovnosti. Kad govorimo o kršćanskoj duhovnosti od otačkog doba pa do danas, kao prvi kriterij u formaciji za solidarnost, autor teksta naglašava da se situacija za vjernika nije bitno promijenila, štoviše, *svaka konkretna situacija uvijek je izazov i poziv*, a u vjernosti Evanđelju svaka, zapravo, postaje i neizbježnim zahtjevom da se djeluje. Drugi se kriterij odnosi na evanđeosko razlučivanje koje neminovno vodi ka konkretnom zauzimanju. U tom duhu jedan od temeljnih kriterija koga crkveni oci jasno izriču, nadahnjujući se zbiljom i modelom što ga je Krist unio u ljudsku stvarnost je: „Pa poznata vam je darežljivost (solidarnost) Gospodina našega Isusa Krista! Premda bogat, radi vas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite” (2 Kor 8, 9). Nema sumnje da je ovaj drugi kriterij koji nalazimo u kršćanskoj duhovnosti veoma važan, međutim ne smijemo zaboraviti da on ne ide samo za nekim djelovanjem, pa makar to bilo i činjenje dobra, nego uvijek ima na umu rast osobe, mijenjanje života, napredovanje u ljudskosti. Tako dolazimo do

---

⁶⁰⁶ Usp. Anto MRVELJ, Formiranje katehista za katehezu modernog vremena, 144.

⁶⁰⁷ Nikola VUKOJA, Neki elementi duhovne dimenzije solidarnosti u socijalnim dokumentima Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4, 1107-1152; Usp. ISTI, Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti: Od otačkog doba do našega vremena, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 399-431.

trećeg kriterija koji po nauku duhovnih učitelja ističe da nema stvarne solidarnosti i civilizacije ljubavi bez promjena stila života kako pojedinca tako i cjelokupnog čovječanstva. Evanđelje to veoma jasno izriče kad govori o obraćenju ili metanoji. To je zapravo imperativ cijelom čovječanstvu, a na poseban način Crkvi i svim kršćanima, pa prema tome i vjeroučitelju vjerniku laiku, koji je zbog svog vjeroučiteljskog poziva posebno pozvan dati djelatan odgovor. Nadalje N. Vukoja govori o tome da su duhovni učitelji, od otaca pa dalje, imali posebno razvijen fini osjećaj da umiju zamijetiti ono što već jest. Iz tog su razloga odgovorno i zahvalno isticali već ostvarene modele, kao i one postojeće koje su zamjećivali u svom vremenu te su ih uzimali kao nadahnuće da bolje odgovore novim izazovima i situacijama koje zahtijevaju solidarnost. Usvajanje ovog *itinerara* smatramo jako važnim u vjeroučiteljevoj duhovnoj formaciji, jer nema boljeg puta za traženje, nadahnuće i ostvarenje civilizacije ljubavi.⁶⁰⁸

1.5. Duhovnost integrirana u vjerodostojnom svjedočenju vjere

Kad govorimo o vjeroučitelju, odnosno o njegovoj duhovnosti, potrebno je naglasiti da se svi autori u svojim stručnim promišljanjima slažu u tome da prvo mjesto zauzima njegova *svjedočka dimenzija*, iz jednostavnog razloga što vjeronauk nije neki *privjesak* u školi, niti *crkveni uljez* u školskom programu,⁶⁰⁹ nego je u istom rangu sa svim ostalim predmetima, zato što se bitno razlikuje od njih po svojoj duhovnoj komponenti.⁶¹⁰ Slijedom navedenog ni vjeroučitelj nije samo vjeroučitelj po zanimanju u uobičajenom smislu riječi. Njegova je konkretna situacija označena činjenicom što sebe vidi u odnosu prema mnogostrukim i različitim zahtjevima, traženjima i očekivanjima. Da bi adekvatno mogao odgovoriti na sve potrebe koje se nameću u školskom okruženju, od vjeroučitelja se očekuje da bude svjedok, učitelj u vjeri i duhovnosti.⁶¹¹ Hrvatski autori uglavnom se slažu s tvrdnjom da se među vjeroučiteljeve duhovne i vjerničke kvalitete na prvom mjestu treba stavljati kvaliteta uvjerenog praktičnog kršćanina. Vjera mora biti njegovo temeljno opredjeljenje i njegov životni izbor. Vjeroučitelj je, ustvari, pozvan svojim djelovanjem i svojim egzistencijalnim načinom komuniciranja, biti svjedok i prijatelj na putu ljudskoga i

---

⁶⁰⁸ Usp. *Isto*, 426-430.

⁶⁰⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, 5.

⁶¹⁰ Usp. IVANČIĆ, *Svjedočki vjeronauk*, 307-317.

⁶¹¹ Usp. PALOŠ, *Vjeroučitelj i njegova uloga u Hrvatskoj danas*, 98-99; Josip ŠIMUNOVIĆ, *Ljudsko – vjernička dimenzija i eklezijalna ukorijenjenost vjeroučitelja*, 99.

vjerničkoga sazrijevanja svojih vjeroučenika.⁶¹² Na tom će putu on najviše doprinosti kvaliteti vjeronauka i škole u cjelini ako bude svjestan da pristupa vjeroučenicima s nesebičnom i bezuvjetnom, odnosno sebedarnom ljubavlju prema evanđeoskom paradoksu: „Ako pšenično zrno pavši na zemlju, ne umre, ostaje samo; ako li umre donosi obilat rod” (Iv 12, 24). S velikom vjerojatnošću smije se zastupati mišljenje da je svojim nesebičnim zalaganjem svaki istinski učitelj, što na poseban način vrijedi za vjeroučitelja kao vjernika, pozvan djelotvorno pridonositi duhovnom *rađanju*, kao i cjeloživotnom duhovnom rastu svoga učenika. Naime vjeroučitelj je pozvan da postane djelotvornim simbolom duhovnog očinstva i majčinstva u odnosu na svoje vjeroučenike.⁶¹³ Nadalje ako se uvođenje u vjeru, između ostalog, definira i kao „komuniciranje Kristove poruke i iskustva osobne vjere”, vjeroučitelj mora biti osposobljen za taj „proces komuniciranja”, što bez daljnega također uključuje poznavanje nekih komunikacijskih vještina i novog govora vjere.⁶¹⁴

Hrvatska Crkva je, ustvari, svjesna i uvjerena da je poziv i poslanje vjeroučitelja u hrvatskoj suvremenoj školi bitno eklezijalno i svjedočko. Prema tome vjeroučitelj je pozvan i poslan biti svjedok Crkve po kanonskom mandatu snagom kojega ulazi u službu školskog vjeronauka.⁶¹⁵ Ta duhovna kompetencija vjeroučitelja suprotstavlja se slici vjeroučitelja koji bi bio samo neki *vjerski službenik*. Dakle vjeroučitelj mora biti čovjek integralne vjere, ne samo vjerski poznavatelj *fides quae* (vjerskog sadržaja) koji zadovoljava jedino vlastite potrebe zaposlenika i službenika, nego i svjedok osobne *fides qua* (čina vjere), čime će ispuniti ne samo potrebe vremena nego i potrebe vjerodostojnosti vlastitog poslanja.⁶¹⁶ Vjeroučitelj čija vjera postaje svakodnevni osobni čin, ne odgovara samo na očekivanja vremena nego i autentičnosti vlastitoga poslanja. Na taj način vjeroučitelj je nalik otvorenom katekizmu kojega jednako razumiju i pismeni i nepismeni.⁶¹⁷ Prema tome treba jasno istaknuti da biti vjeroučitelj u konfesionalnom vjeronauku nije isto što i biti nastavnik religijske kulture ili etike. Vjeroučitelj je prije svega poslan naučavati vjeru, u čemu će uspjeti u onoj mjeri u kojoj je uronjen u osobni odnos s Bogom.⁶¹⁸ Uz ostalo, kršćanstvo i kršćanska vjera su iskustvena datost, stoga je vjeroučitelj po svojem poslanju pozvan da u mladim naraštajima u školi promiče kršćansko vjerničko iskustvo i postupno ih uvodi u različite oblike crkvenog

---

⁶¹² Usp. Josip BARIČEVIĆ, Aktualna pitanja nastave vjeronauka u osnovnoj školi, u: *Život i Škola*, 41 (1992.) 2, 189.

⁶¹³ Ana Gabrijela ŠABIĆ – Josip BARIČEVIĆ – Ivan VITEZ, *Priručnik uz hrvatsku početicu*, Zagreb, 1995., 30.

⁶¹⁴ Usp. Ana Gabrijela ŠABIĆ, Prema novom govoru vjere, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 4, 535-562.

⁶¹⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja, 313-317.

⁶¹⁶ Usp. MARASOVIĆ, Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće, 10-11.

⁶¹⁷ Anto MRVELJ, Formiranje katehista za katehezu modernog vremena, 144.

⁶¹⁸ Usp. Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja, 95.

djelovanja.⁶¹⁹ Osim navedenog zadatka da vjeroučitelj živi vjerodostojno, valja također naglasiti da on mora biti čovjek „svoga vremena, potpuno identificiran sa svojim ljudima, otvoren za stvarne probleme te kulturno, društveno i politički osjetljiv. Jedino je tako moguće zamisliti odgoj vjere sukladan današnjim zahtjevima kršćanskoga života u društvu”.⁶²⁰

Uz navedene osobine vjeroučiteljeve duhovnosti hrvatski teolozi ističu i *odgojiteljsku duhovnost*, po kojoj je vjeroučitelj u Hrvatskoj pozvan biti *duhovno-moralna vertikala*, koja se prepoznaje u promicanju duhovnih vrijednosti u odgoju i obrazovanju.⁶²¹

Složena društvena hrvatska situacija u kojoj živi i djeluje hrvatski vjeroučitelj, bitno utječe na njegovu duhovnost koja se usmjeruje prema njegovim posebnim, već gore spomenutim karakteristikama. Od njega se dakle iznad svega očekuje da bude vjerodostojni vjernik te da njegovo poučavanje bude nadasve prožeto svjedočanstvom vlastitog života, a ne doktrinarna pouka. Osim zajedničkog poziva na apostolat, vjeroučitelj se iznutra osjeća pozvanim od Boga da prihvati vjeroučiteljsko poslanje kojim ga biskup šalje da uime Crkve naviješta Radosnu vijest, sustavno poučava cjelokupni poklad katoličke vjere. Stoga je on ponajprije čovjek Crkve, iz koje izrasta, od koje je poslan i koju predstavlja u konkretnom društvu u kojem živi. Kao poslanik Crkve vjeroučitelj je poslan poučavati katolički vjeronauk, a to može samo osoba koja ima Duha. Stoga biti vjeroučitelj nije isto što i biti nastavnik religijske kulture ili etike temeljene na nekim općereligijskim korijenima ili pak na nejasno definiranim humanističkim osnovama. Duhovna osoba se postaje u susretu s Duhom Svetim, pomnim osluškivanjem njegovih riječi koje su zapisane u Bibliji, izvoru sve mudrosti i znanja Božjega. Bez *uronjenosti* u dubinu njezina bogatstva suvremeni vjeroučitelj vjernik laik ne može biti njezin vjerodostojni *interpretator*. Autentično razumijevanje Riječi događa se u poslušnosti i ostvarenju *Govora na gori* (usp. Mt 5, 1-12), gdje zapravo na poseban način dolazi do izražaja vjeroučiteljeva angažiranost i osjetljivost za one najpotrebnije i najsiromašnije u svakom pogledu.

2. Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj – sažeci kvalitativnog istraživanja u obliku teza

Koliko je duhovnost vjeroučitelja vjernika laika složena stvarnost, došlo je do izražaja provedenim kvalitativnim empirijskim istraživanjem kod vjeroučitelja mlađe i starije životne

---

⁶¹⁹ Usp. Josip BALOBAN, Duhovno vjernički identitet vjeroučitelja, 89-90.

⁶²⁰ Emilio ALBERICH, *Crkvena kateheza. Rasprava o fundamentalnoj katehatici*, Zagreb, 1999., 221.

⁶²¹ Usp. Josip BALOBAN, Vjeroučitelj – promicatelj duhovno odgojno-obrazovne sastavnice, u: *Lađa* 3 (2008.) 2, 6.

dobi koji rade u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj.⁶²² Kako bi dobili što jasniji pregled, nastojat ćemo iz cjeline sadržaja u sažetom obliku izdvojiti glavne zaključne uporišne točke koje nam se čine važnima i na poseban način perspektivnima u daljnjem proučavanju ove teme u našoj Crkvi na hrvatskom jezičnom području. Ta ćemo uporišta iznijeti u obliku nekoliko teza koje ćemo popratiti kraćim ili razrađenijim tumačenjima i napomenama, nastojeći pri tome pokazati što ta težišta znače za duhovnu formaciju hrvatskih vjeroučitelja, a time i za našu evangelizacijsku i pastoralno-katehetsku praksu.

1. Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika je primarno općekršćanska duhovnost, čija specifičnost proizlazi iz njegovog ljudsko-kršćanskog života i vjeronaučne službe. Dakle radi se o tzv. 'funkcionalnoj' duhovnosti kao temelju ophođenja prema vjeroučeniku u hrvatskoj školi.

Općenito govoreći, kršćanska duhovnost je vršenje i razvijanje duhovnog života preko teologalnih kreposti (vjere, nade i ljubavi) kako u pojedinom kršćaninu tako i čitavoj Crkvi. Očito je da svaka osoba u određenom smislu ima i svoju duhovnost, koju zbog njezine posebnosti nije jednostavno analizirati, te stoga razlikujemo opću kršćansku duhovnost, individualne duhovnosti, duhovnosti na kojima participiraju grupe. U toj perspektivi francuski katehitičar Joseph Colomb,⁶²³ otac moderne katehetike, smatra da se danas s pravom može govoriti i o duhovnosti vjeroučitelja laika, nazivajući ju *funkcionalnom duhovnošću*, čije karakteristike proizlaze iz same službe koju vjeroučitelj vrši u školi u koju je poslan u ime Crkve.

Zahvaljujući empirijskom kvalitativnom istraživanju metodom dubinskih intervjuja, ovu su tezu na sebi svojstven način potvrdili svi vjeroučitelji vjernici laici mlađe i starije životne dobi. U svojim izričajima oni polaze od činjenice da se njihova duhovnost prvenstveno temelji na općekršćanskoj duhovnosti koja je, prije svega, izgrađivanje osobnog odnosa s Bogom i s drugima kroz molitveni i sakramentalni život te meditiranje Božje riječi da bi ju se moglo što kvalitetnije naviještati i tumačiti. Što se tiče vjeroučitelja mlađe životne dobi, utvrdilo se da njihova percepcija duhovnosti nije do kraja profilirana, kao što se pokazalo kod onih starijih vjeroučitelja, posebice najstarijih, bilo da se radi o godinama života ili rada provedenim u školi. Istina, mlađi ispitanici tek naslućuju da se radi o specifičnoj duhovnosti, koja se razlikuje od duhovnosti običnog vjernika laika zato što je naglašenija, istinskija i što se konkretno očituje u svakodnevnom životu kroz njihovo vjeroučiteljsko poslanje u školi. Vjeroučitelji starije životne dobi također potvrđuju tu specifičnost te jasno

---

⁶²² Vidi specifikaciju životnih dobi u drugom dijelu prvog poglavlja disertacije.

⁶²³ Usp. Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, 746 i 748.

ističu da je njihova duhovnost primarno svjetovno laička. Oni naime drže, budući da žive u svijetu, da se trebaju svojim vjerodostojnim iskustvom života izboriti kako bi bili vidljivi znak, ponajprije u obitelji i školi u kojoj rade, za razliku od svećenika, redovnika i redovnica, koji to već jesu i zbog načina odijevanja. Iz istraživanja proizlazi da vjeroučitelji to upravo čine svojim crkvenim poslanjem, te stoga možemo ustvrditi da je vjeroučitelj vjernik laik u Hrvatskoj, prije svega, čovjek Crkve, pozvan i poslan u njezino ime životno svjedočiti svoje posvećenje u školi, društvu i svijetu u kojem živi.

Zaključno možemo ustvrditi da svi ispitanici smatraju kako se temi duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika pridaje nedostatna pozornost, te zato predlažu da joj se posveti više prostora unutar ne samo početnog nego i permanentnog stručnog usavršavanja vjeroučitelja. Razlog za to je očit, zato što se radi o duhovnosti koja je apsolutno vezana uz vjeroučiteljski poziv i poslanje, štoviše, nemoguće je prikladno odgovoriti tom pozivu i učinkovito ostvariti vjeroučiteljsko poslanje bez duhovne izgradnje.

2. Bît vjeroučiteljeva poziva sastoji se u sakramentalnom posvećenju koje se razvija iz sakramenta krštenja i potvrde. Slobodom odgovora na poziv da bude vjeroučitelj vjernik laik potvrđuje svoju vjeroučiteljsku službu u školi.

Vjeroučiteljski poziv vjernika laika proistječe iz sakramenata kršćanske inicijacije (krštenje, potvrda, euharistija), po kojima sudjeluje u Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi. Osim zajedničkog poziva na apostolat, neke vjernike laike Gospodin Isus iznutra poziva da slijede njega, učitelja i odgojitelja učenika. Stoga Crkva dragovoljno potiče i prihvaća taj božanski poziv i dodjeljuje mu vjeroučiteljsku službu. Takav stav ispitanika je u skladu sa službenim dokumentom (usp. ODK 231).

Nadalje iz kvalitativnoga empirijskog istraživanja proizlazi da su hrvatski vjeroučitelji svjesni istine svog božanskog poziva kao nezaslužnog Božjeg dara koji ih potiče da se u punoj mjeri otvore u svojoj službi i poslanju unutar Crkve. Za njih je vjeroučiteljski poziv složena stvarnost koja upućuje na činjenicu da je u tom procesu sam Bog na djelu, dok je on kao pozvana osoba samo subjekt koji se slobodno odaziva ili ne prihvaća ponuđeni poziv. Da je to tako, svjedoče vjeroučitelji mlađe životne dobi, koji na početku nisu razumjeli o čemu se zapravo radi jer su bili vođeni raznim sekundarnim motivacijama, koje su se s vremenom transformirale u primarne. To se konkretno očitovalo kroz želje u njihovom odabiru fakulteta koji nisu izravno bili povezani s vjeroučiteljskim pozivom. Tek kasnije tijekom Filozofsko-teološkog ili Studija religiozne pedagogije i katehetike, postupno su počeli prepoznati da se ipak radi o pozivu čisto božanske naravi, koji zahtijeva slobodu odgovora. Također priznaju da vjeroučiteljski poziv nije neka statična datost, nego je posrijedi proces koji traje sve

dokraja života svakog pojedinog vjeroučitelja. Mladenačke krize, poteškoće i nesigurnosti, mlađim vjeroučiteljima ne dopuštaju da ostanu pasivni promatrači, nego im omogućuje da slobodnim i odgovornim odazivom ostvaruju svoju vjernost Učitelju iz Nazareta, koji jedini zna kamo ih vodi.

Takvom načinu promišljanja o vjeroučiteljskom pozivu pridružuju se i vjeroučitelji starije životne dobi, time i bogatijeg životnog iskustva, koje se očituje u jasnijem poimanju cjelokupnog promišljanja i pogleda na poziv vjeroučitelja. Oni se također slažu s činjenicom da vjeroučiteljski poziv ima svoje razvojne faze i napredovanja, kao i stagniranja, kada se gubi jasnoća vizije i smisla daljnjeg hoda naprijed, kao što se to događalo i prorocima. U takvom slučaju sudionici razgovora daju do znanja da se ne boje kriza i kušnji, jer su duboko uvjereni kako u temelju njihova poziva i poslanja stoji svemogući Bog, koji providonosno upravlja njihovim životima i vjeroučiteljskim djelovanjem.

Svi vjeroučitelji ispitanici smatraju da se vjeroučiteljem ne rađa, nego postaje, te stoga biti pravi vjeroučitelj može samo onaj koji svoj poziv ne shvaća samo kao posao koji treba odraditi, nego u njega ulazi cijelim svojim bićem, tako da promatrajući ga, drugi mogu zaključiti da se tu doista radi o čovjeku koji je od Boga pozvan i poslan u službu drugima. Iz tog razloga oni ističu da vjeroučenici znaju prepoznavati stoji li u njihovom vjeroučitelju pred njima autentična osoba ili netko tko to nije. Time zapravo potvrđuju da je njihovo poslanje i djelovanje nezamislivo bez božanskog poziva, jer ukoliko ga nema, sve ostalo je samo promašaj. Osim toga valja također istaknuti da oni jasno daju do znanja kako se u općeljudsku dimenziju njihova postojanja integrira i transcendentna dimenzija, čime ukazuju na bitnu razliku između poziva i zanimanja.

Što se tiče poticaja pri odabiru vjeroučiteljskog poziva, sudionici navode različite osobe koje su na to utjecale, kao što su roditelji sa svojim kršćanskim odgojem, prijatelji, svećenici, redovnici i redovnice te razne okolnosti i životne situacije. Vjeroučitelji koji su neko vrijeme proživjeli u sjemeništu i na studiju teologije kao svećenički kandidati te neke sudionice razgovora koje su mislile da ih Bog zove u redovnički poziv, priznaju da na početku nije bilo nimalo lako razotkriti o kakvom se pozivu uistinu radi.

Valja zaključno kazati zajedno s intervjuiranim vjeroučiteljima da danas treba, i to s pravom, govoriti o pozivu i poslanju vjeroučitelja vjernika laika, koji je teško objasniti samo sa stajališta općeljudskog promišljanja, jer se tu radi o transcendentnim stvarnostima, što

također potvrđuje i suvremena relevantna teološko-katehetska literatura.⁶²⁴ Radi se dakle o pozivu vjernika laika, koji za razliku od svećeničkog i redovničkog poziva, ima svoje specifičnosti u konkretnom ostvarenju koje se, između ostalog, posebice očituje i u obiteljskom ozračju.

3. Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u njegovu svakodnevnom životu konkretno se ostvaruje u njegovanju molitvenog života, čitanju i meditaciji o riječi Božjoj, slavljenju otajstava naše vjere, duhovnim obnovama, seminarima i duhovnim vježbama, euharistijskom klanjanju, čitanju duhovne literature, korištenju duhovnog vodstva, hodočašću i karitativnim djelatnostima.

Intervjuirani vjeroučitelji potvrđuju u kojim oblicima i na koje načine žive svoju duhovnost. Iz toga se može zaključiti da je življena duhovnost hrvatskih vjeroučitelja u skladu s mjerilima relevantnih teologa katehetačara.⁶²⁵

Što se tiče konkretnog ostvarivanja vjeroučiteljeve duhovnosti u *molitvenom životu*, potrebno je istaknuti da vjeroučitelji govore o različitim načinima i oblicima molitvenog izražavanja, kao što su: spontana molitva, molitva *srca*, meditacija, kontemplacija, molitva časoslova, *lectio divina*, euharistijska klanjanja, krunica, molitve za obiteljskim stolom, litanije i razne druge molitve. U kvalitativnom istraživanju je došlo do izražaja da vjeroučitelji mole sukladno dobi, osobnosti i životnim situacijama; no ono što većini od njih predstavlja problem jest pronaći prikladno vrijeme za molitvu. Ipak, valja priznati da postoji nekolicina vjeroučitelja starije životne dobi koji molitvu stavljaju na prvo mjesto u svom životu, jer u njoj dobivaju odgovore na sva životna pitanja. Za razliku od njih, velika većina vjeroučitelja mlađe životne dobi iskreno priznaju pomanjkanje angažiranosti, samodiscipline i primarne potrebe za molitvom. Zanimljivo je činjenica da među njima ima nekoliko vjeroučitelja koji izražavaju veliku želju kako bi u svom životu više vremena izdvojili za istinski susret s Gospodinom. Nadalje možemo konstatirati da sa životnom dobi vjeroučitelja raste i njihova potreba za molitvenom dimenzijom, a to se očituje u njihovom duhovnom životu prožetom teologalnim krepostima, kao i vrlinama neophodnim za ostvarenje vjeroučiteljske zadaće.⁶²⁶

Nadalje *čitanje i meditacija Božje riječi* ostvaruje se na različite načine: spontano otvaranje Biblije, čitanje i povezivanje riječi uz konkretne životne situacije, što se u stručnoj literaturi naziva čitanje ljudskog iskustva na biblijski način a Biblije na egzistencijalni

---

⁶²⁴ Usp. Gaetano GATTI, *Catechisti nuovi nello Spirito*, 17-49; Joseph COLOMB, *Al servizio della fede*, 721-744; Hermann J. SILBERBERG, *Von Beruf Religionslehrer. Die Herausforderung von Identität, Spiritualität, und Sachkompetenz*, Düsseldorf, 1982., 10-41.

⁶²⁵ Usp. Gottfried BITTER, *Spiritualität als geistlicher Lebensstil*, 20-21.

⁶²⁶ Među kojima spominju povjerenje, razumijevanje, prihvaćanje, praštanje, strpljivost, susretljivost, radost i sl. Unatoč poteškoćama s kojima se susreću u pronalaženju vremena za molitvu, oženjeni vjeroučitelji ipak priznaju da je molitva za njih životna potreba bez koje ne mogu kvalitetno ostvariti svoje vjeroučiteljsko poslanje.

način.⁶²⁷ Neki vjeroučitelji koriste metodu *lectio divina*, jer riječ koja ih posebno pogađa, prati ih tijekom dana i time preobražava njihove živote. S pravom možemo konstatirati da je za sve vjeroučitelje Božja riječ čvrsto uporište iz kojeg crpe snagu kako za svoj osobni život tako i za djelovanje u školi.

Vjeroučitelji mlađe i starije životne dobi čitanje i meditaciju riječi Božje povezuju sa *sakramentalnim životom*, jer se u slavljenju svakog pojedinog sakramenta naviještaju i tumače tekstovi Svetoga pisma. Što se tiče sakramentalnog života vjeroučitelja, treba kazati da je on bogat i raznolik, ovisno o dobi i njihovim duhovnim potrebama. Svi redovito prakticiraju nedjeljnu misu, jer u njoj stječu iskustvo komunitarne dimenzije svoje duhovnosti kao vjeroučitelja; neki od njih svakodnevno sudjeluju u euharistijskom slavlju, jer tu crpe snagu koja se pretače u odgojnu dimenziju njihove duhovnosti. Zaključno se može utvrditi da je euharistija za intervjuirane vjeroučitelje vrhunac kršćanskog života.

Sakrament koji vjeroučitelje jako povezuje s Bogom jest *sakrament pomirenja*. Svi oni naglašavaju važnost ispovijedi kod istog svećenika, zato što ju povezuju sa duhovnim vodstvom u kontinuitetu, što je u skladu sa stručnom literaturom.⁶²⁸ Jedini problem s kojim se svi ispitanici susreću jest nedostatak kompetentnih svećenika na tom području. Vjeroučitelji slavlje sakramenta pomirenja doživljavaju kao svojevrsni proces odgajanja, kojim se duhovno liječe, rehabilitiraju i dobivaju snage za novi početak. Ako su i postojale neke poteškoće u odnosu na konkretno prakticiranje sakramenata pomirenja, to je uglavnom bilo vezano uz krive slike i poimanja o Bogu, koje se s postupnim dubljim poznavanjem Boga pretače u susret licem u lice s prožetim istinskim povjerenjem i tankočutnom osjetljivošću za sva daljnja odvajanja od njega.⁶²⁹ Prakticiranje ovog sakramenta je različito od osobe do osobe: prema osjećaju individualne potrebe, za velike blagdane i mjesečno. Uz sakrament ispovijedi vezan je također i *sakrament bolesničkog pomazanja*, o kojemu se izjasnila samo jedna sudionica razgovora, pripovijedajući kako je u njemu snažno doživjela Božju iscjeliteljsku pomoć i blizinu.

Što se tiče *sakramenta braka* kao i predbračnog života, valja spomenuti da su intervjuirani vjeroučitelji rado, iskreno i sadržajno o njemu iznosili svoja bogata iskustva, bilo da se radi o oženjenim ili neoženjenim vjeroučiteljima. Takav stav još jače potvrđuju teološkim promišljanjem o čovjeku kao osobi, tj. nerazdvojnoj cjelini tijela, psihe i duha, što

---

⁶²⁷ Usp. Cesare BISSOLI, Biblija u školi, u: *Kateheza*, 33 (2011.) 2, 130-140.

⁶²⁸ Usp. Vlatko BADURINA, Otkrivati Božji trag – duhovno praćenje, u: *Kateheza*, 25 (2003.) 3, 229-250.

⁶²⁹ Usp. Anselm GRÜN – Meinrad DUFNER, *Gesundheit als geistliche Aufgabe*, Münsterschwarzach, 1989., 81-84.

je u skladu sa crkvenim učiteljstvom.⁶³⁰ U tom kontekstu cjelokupno razmišljanje o životu prije braka svode na duhovnu razinu, jer tu prvenstveno dolazi do izražaja duhovna dimenzija njihove spolnosti, odnosno ono najdublje i najintimnije u njima shvaćaju kao osobnu svetinju koja se danas ne može ničim kupiti, te stoga i ne žele biti objekt posjedovanja. Na tragu toga intervjuirani vjeroučitelji smatraju da je skoro nemoguće djelovati kao vjeroučitelj ako se autentično ne živi ono što se govori, jer da djeca i mladi vrlo brzo razotkriju taj nesklad kršćanskog života i vjerničkog poučavanja.

Vjeroučitelji koji žive u braku sakramentom ženidbe doživljavaju još jedan novi način na koji im Gospodin govori kako je prisutan u njihovom novonastalom bračno-obiteljskom životu. Za njih se Božja prisutnost u sakramentu braka očituje u novom zajedništvu u kojem se ostvaruje praštanje, uzajamno poštivanje osoba i vjernost u dobru i u zlu sve do smrti. Vjeroučitelji koji su dulje vrijeme vezani sakramentom ženidbe, smatraju da ga treba svakodnevno živjeti, i to na svjedočki način, jer im vrijeme u kojem žive nudi sasvim druge modele, koji se u potpunosti protive njihovu načinu življenja bračnog i obiteljskog života. Nadalje za njih je razumljivo da je spremnost na žrtvu i svakodnevno odricanje jedna od bitnih sastavnica njihovog bračnog i obiteljskog zajedništva, koje se može usporediti sa školom bezuvjetne ljubavi, u kojoj se događa istinsko posvećenje supružnika. Zato intervjuirani vjeroučitelji smatraju da je potrebno poštivati dinamiku duhovnog rasta svakog pojedinog člana obitelji. U tom smislu oni posebno ističu da je od presudne važnosti da oba supružnika imaju slične vjerničke poglede, jer ako toga nema, gotovo da je nemoguće održati takav brak.

Posebnu pažnju privlače vjeroučitelji koji žive u kršćanskom braku bez djece. Noseći tu patnju, ponekad teško razumiju sve putove kroz koje moraju proći, za koje ipak drže da su dragocjeni. Olakšavajuća okolnost je u tome što rade s djecom u školi, gdje u vjeronaučnoj pouci stječu umijeće *duhovnog rađanja*. Na taj način u specifičnoj ulozi duhovnog roditeljstva žive svoje vjeroučiteljsko poslanje u školi.

Može se zaključiti da vjeroučitelji i mlađe i starije dobi veliku pozornost pridaju sklapanju i autentičnom življenju kršćanskog braka, jer time predstavljaju vidljivi znak i odraz vjere i duhovnosti života koji nije licemjerman, naprotiv, i danas je moguć jedino tamo gdje se istinski poštuju i životno integriraju općeljudski i kršćanski zakoni.

Što se tiče konkretnog očitovanja duhovnosti u življenju *sakramenta krštenja i potvrde*, vjeroučitelji mlađe i starije životne dobi ne pridaju toliku pažnju koliko ostalim

---

⁶³⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita teologija tijela, I.*, Split, 2012.

sakramentima. Iako, između ostalog, očituju da sakrament krštenja doživljavaju daleko svjesnije tek u odrasloj dobi, jer bolje razumiju njegovo značenje za svoj kršćanski vjeroučiteljski život. Sakrament krizme snažnije doživljavaju kao provjeru svoje prisne pripadnosti Ocu, te vođeni snagom Duha Svetoga hrabro kroče naprijed svjesni da Bog s njima ima svoj plan i na njih ozbiljno računa.

U odnosu na ostvarivanja ostalih *kršćanskih pobožnosti, duhovnih vježbi, seminara, čitanja duhovne literature, prakticiranja duhovnog vodstva, hodočašća, karitativnih djelatnosti i pripadnosti raznim duhovnim zajednicama* utvrđuje se da je ono veoma bogato i raznoliko. Tako su neki aktivno uključeni u vođenje evangelizacijskih seminara, seminara i vikenda za bračne parove, susreta u župi za roditelje krizmanika i prvopričesnika, dok drugi svoju duhovnost ostvaruju u volonterskom socijalnom radu.

Vjeroučitelji ukazuju na nedostatak njihove specifične *asocijacije* (udruge), u kojoj bi njegovali svoje zajedništvo i specifičnu duhovnost. Zato se neki uključuju u postojeće crkvene pokrete ili grupe, iako to iskustvo u potpunosti ne zadovoljava njihove potrebe.⁶³¹

Vjeroučitelji gotovo jednostavno pozitivno vrednuju osobno iskustvo hodočašća s mladima, kao jedan od primarnih oblika razvijanja njihove specifične duhovnosti.

Isto tako vjeroučitelji razvijaju i očituju svoju duhovnost u studijskom proučavanju dokumenata crkvenog učiteljstva (II. vatikanski koncil; postkoncilski dokumenti: sinodalne apostolske pobudnice, direktoriji, enciklike, KKC) te duhovno i teološko-katehetsku literaturu s društveno-humanističkih područja, posebice one literature koja interdisciplinarno produbljuje duhovnu dimenziju.⁶³²

Uz gore navedene brojne oblike i načine ostvarivanja duhovnosti u životu vjeroučitelja postoje isto tako brojni drugi oblici koji promiču njihov duhovni život: *vođenje zbora i bendova, sudjelovanje i oblikovanje vjernih emisija na radiju, sudjelovanje u pisanju župnih i drugih vjerskih časopisa, pisanje igrokaza, slikovnica i priča za djecu, sudjelovanja u susretima katoličke mladeži, planinarskim križnim putovima, susretima pomirenja na zemlji, koja vode braća iz Taizea, susretima mladih u Međugorju, u radu Sinode, vođenje duhovnog dnevnika i sl.*

---

⁶³¹ Možda bi i ova disertacija mogla biti jedan poziv da se što prije obnovi/utemelji *Hrvatsko katoličko katehetsko društvo*, o čemu se već dvadeset godina raspravlja (usp. Alojzije HOBLAJ, Hrvatsko katoličko katehetsko društvo. U susret obnoviteljskoj osnivačkoj skupštini, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2, 45-52).

⁶³² Usp. Benedikt J. GROESCHEL, *Psihologija duhovnoga razvoja*, Split, 2009; Bruce H. LIPTON i Steve BHAERMAN, *Spontana evolucija. Naša svijetla budućnost (i kako do nje stići)*, Zagreb 2010.

Iz sintetičkog obrazloženja treće teze valja zaključiti da postoji specifična duhovnost vjeroučitelja koja se u svakodnevici ostvaruje i očituje na brojne načine u bogatstvu njezinih oblika.

4. Dijecezanski biskup izdaje kanonski mandat (missio canonica) uz odgovarajuću stručnu spremu vjeroučitelju vjerniku laiku za poučavanje katoličkog vjeronauka u osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske. Tim službenim činom vjeroučitelj ima poslanje u ime Crkve naviještati Radosnu vijest i poučavati o cjelokupnom pokladu katoličke vjere.

Življenje duhovnosti vjeroučitelja je bezuvjetno povezano s njegovim pozivom i *kanonskim* poslanjem. Vjeroučitelji osjećaju potrebu da iza njih netko stoji, tj. da nisu prepušteni samima sebi, tako da *missio canonica* za njih ima ne samo duhovnu, odnosno crkvenu, nego također i općeljudsku i društvenu dimenziju. Uz iskrenu zahvalnost i povjerenje koje im je iskazano kanonskim mandatom, vjeroučitelji mlađe životne dobi osjećaju veliku odgovornost za povjerenu im službu, te očekuju podršku biskupa svoje mjesne crkve, župnika, kao i ostalih vjeroučitelja koji će ih molitveno pratiti u njihovom poslanju. U tome smislu značajna je podjela mandata koja se događa za vrijeme proslave *katehetskog dana*, u kojem biskup tijekom svečanog euharistijskog slavlja podjeljuje crkvene mandate svakom pojedinom vjeroučitelju kao izvanjski znak crkvenog poslanja vjeroučitelja za vršenje crkvene službe u školi. Valja naglasiti da vjeroučitelji s kanonskim mandatom svoje poslanje prvenstveno shvaćaju kao odgovor na Božji poziv, a manje značenje pridaju autoritetu, bilo svom osobnom ili onom u hijerarhijskom smislu. Osim toga na vjeroučiteljsko poslanje gledaju slikovito, kao doživljaj *produžene ruke*, novi izazov koji u njima rađa stanoviti ponos i dostojanstvo, jer se na njih gleda kao na posebne izaslanike Crkve koji mogu stići tamo gdje biskup, odnosno Crkva, ne može. S druge pak strane vjeroučitelji s bogatim radnim iskustvom u školi i župnoj zajednici, svjesni svoje odgovornosti poslanja, priznaju da Crkva kao institucija, kad se radi o nekim posebnim situacijama, ne stoji iza vjeroučitelja vjernika laika, dok svećenike koji rade u školi štiti i na neki način prikriva njihove propuste. Moguće je da tomu doprinosi i nedostatna suradnja između biskupa, župnika i vjeroučitelja, koja bi, prema njihovom mišljenju, trebala biti drugačije postavljena. Biskup kao pastir ipak bi mogao malo više vremena posvetiti boljem poznavanju vjeroučitelja i njihovih konkretnih životnih problema, dok bi župnik, kao koordinator svega pastoralno-katehetskog djelovanja, trebao imati vremena za suradnike vjeroučitelje i prepustiti im određeni dio posla i odgovornosti koju vjeroučitelji mogu preuzeti na sebe. U nekim biskupijama i župama uopće ne postoji takva zdrava suradnja, jer nedostaje svijesti o tome da su svi radnici u vinogradu Božjem

jedno i da svatko treba snositi svoj dio odgovornosti. Ukoliko ti međuljudski i unutarcrkveni odnosi ne budu ispravno regulirani, sudionici razgovora drže da će doći do još većeg urušavanja duha zajedništva kao bitnog čimbenika komunitarne, donosno eklezijalne dimenzije vjeroučiteljeve duhovnosti. Svjesni da se istinsko zajedništvo stvara u češćim susretima i u malim skupinama, predlažu da odgovorni u crkvenoj zajednici o tome povedu brigu tako što će u stručne skupove mentora, savjetnika i voditelja županijskih stručnih vijeća ugraditi više duhovno meditativno-molitvene dimenzije.

Zaključno možemo konstatirati da svi vjeroučitelji kanonski mandat za katolički vjeronauk smatraju velikim povjerenjem iskazanim od strane Crkve. Stoga se osjećaju odgovornima da to poslanje što autentičnije izvrše kao osobe koje u sebi nose: osobno iskustvo prave vjere, dostatno poznavanje biblijskih znanosti, nauka i cjelokupnog poklada vjere Katoličke crkve, bogat sakramentalni život, zauzimanje za općeljudske i kršćanske vrijednosti, ma kako one danas bile odbacivane, shvaćanje čovjeka kao najveće vrijednosti i zauzimanja za opće dobro, istinu i pravdu unatoč svim poteškoćama s kojima se u današnjem modernom društvu susreću.

5. Izvori duhovnosti iz kojih vjeroučitelj vjernik laik crpi snagu za život i djelovanje su prvenstveno Crkva kao zajednica vjere, molitva, post, milosrđe i askeza, riječ Božja, sakramenti i ostala liturgijska slavlja, duhovne obnove i duhovne vježbe, suvremeni klasici duhovnosti i ostala duhovna literatura, vjerničko obiteljsko ozračje, molitvene zajednice i sl.

Vjeroučitelji mlađe i starije životne dobi bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama navode različite izvore iz kojih crpe snagu kako bi učinkovito mogli ostvariti svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje. Kao prvi izvor duhovnosti spominju *Crkvu* kao zajednicu vjere, nade i ljubavi sa svim njezinim dimenzijama. Zbog trajne vrijednosti *četiriju temeljnih stožera* svakog kršćanskog duhovnog života (molitva, post, milosrđe i askeza), sudionici razgovora smatraju da bi im se suvremeni vjeroučitelj uvijek iznova trebao vraćati. Kad govore o *molitvi* kao nepresušnom izvoru vjeroučiteljevog duhovnog života, onda prvenstveno ističu važnost osobnog, iskrenog, poniznog, i jednostavnog odnosa prema Stvoritelju te ustrajnost u molitvi. Iz toga također proizlazi da izvor svoje duhovnosti nalaze u *osobama Presvetog Trojstva*: posebno u Isusu iz Nazareta, kao najboljem Učitelju od kojega uče kako bi mogli bolje poučavati druge, u Duhu Svetom pronalaze izvor nutarnjeg nadahnuća i prosvjetljenja, a u Ocu nebeskom izvor neiscrpne božanske ljubavi i praštanja. Uglavnom preferiraju meditativnu i kontemplativnu molitvu, a nekolicina vjeroučitelja rado moli Časoslov naroda Božjega. Nadalje *Riječ Božja* kao neiscrpni izvor duhovnosti, zauzima

posebno mjesto u životu i djelovanju intervjuiranih vjeroučitelja mlađe, a na poseban način starije životne dobi; posebice u njezinoj sposobnosti dijalogiziranja s problemima suvremenog čovjeka, bilo da se radi o njihovom osobnom životu ili ostalim područjima vjeroučiteljskog djelovanja, kao što su rad u školi, radio emisije, liturgijski molitveni i drugi susreti u župnoj zajednici.⁶³³ Nema sumnje da su *sakramenti* uvijek bili i ostali izvori duhovnosti svakog čovjeka, tim više vjeroučitelja vjernika laika, koji primat daju euharistiji kao izvoru i vrhuncu svoga vjeroučiteljskog života. Osim toga *liturgijska slavlja*, posebice vrijeme korizme i došašća također predstavljaju za intervjuirane vjeroučitelje bogati izvor njihove duhovnosti. Nadalje vjeroučitelji kao izvore svoga duhovnog života navode *duhovne vježbe, seminare, duhovne obnove, duhovne razgovore*,⁶³⁴ obiteljsko vjerničko ozračje i molitvene zajednice.

Učestaliju potrebu za mirom, tišinom i sabranošću i susretom sa samim sobom većina vjeroučitelja nalazi u euharistijskom klanjanju, gdje također crpe snagu za istinskije susrete s ljudima i kvalitetnije djelovanje u školi ili u župnoj zajednici. U tom kontekstu vjeroučitelji spominju povratak skrovitosti, ili kako ju Karl Rahner naziva mistikom, gdje se u dubokoj sabranosti susreću s Bogom kao jedinim izvorom i biti njihovih životâ. Što se tiče ostale *duhovne literature* kao izvora duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika, ona je raznovrsna i bogata. Uglavnom se radi o suvremenim klasicima, kao što su: Terezija Avilska, Sveti Ivan od Križa, Terezija od Djeteta Isusa, Sveti Augustin, Toma Kempenac i drugi. Ono što posebno privlači pažnju jesu izjave nekolicine intervjuiranih vjeroučiteljica, koje od duhovnih klasika uglavnom navode ženske likove, koje drže bliskijim modelima nasljedovanja. Svakako da u tom duhu i *životopisi svetaca* za sudionike razgovora predstavljaju bogat izvor vjeroučiteljske duhovnosti, jer nude pozitivne primjere svetosti nasljedovanja Isus Krista. Osim navedene klasične literature, kao izvore vjeroučiteljske duhovnosti, sudionici razgovora koji rade u srednjim školama posebice navode *Katekizam Katoličke crkve, razne papinske enciklike, aktualne teološke knjige* te *razne književno-umjetničke tekstove poznatih hrvatskih pjesnika*. Općenito govoreći možemo ustvrditi da svi sudionici razgovora rado čitaju *svjetske bestselere*, kao i *katolički tisak*, među kojim posebno ističu *HagioHR*, edukativni stručni časopis o antropološkoj medicini, odnosno hagioterapiji.

6. Rast i napredovanje u vjeroučiteljevoj duhovnosti proces je koji se ostvaruje duhovnim vježbama i duhovnom obnovom, raznim vrstama seminara, disciplinom i socijalnom osjetljivošću, uz ispunjenje nekih uvjeta duhovnoga napredovanja, kao što

---

⁶³³ Usp. BENEDIKT XVI., *Naučiti vjerovati. Duhovna poruka nade i ohrabrenja*, Split, 2013., 31-32.

⁶³⁴ Intervjuirani vjeroučitelji, kako mlađe tako i starije životne dobi, koji rade u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj, smatraju dubinski intervju duhovnim razgovorom u kojem su još više produbili značenje i važnost njihove duhovne dimenzije.

je rad na sebi, sabranost, šutnja i meditacija, komunitarna dimenzija, razumijevanje težine obiteljske situacije i sl.

Duhovni napredak odnosi se na osobu u svim njezinim naravnim i nadnaravnim dimenzijama, koje su u sebi neraskidivo povezane. Pritom ne smijemo zaboraviti da je Duh Sveti i tvorac i vodič na putu svakog duhovnog rasta, napredovanja i sazrijevanja. Vjeroučitelji uvjerljivo ističu da duhovni proces traje cijeloga života. Tako oni na tom putu duhovnog odrastanja kao njegove sastavnice prepoznaju i integriraju i svoje neuspjehe, bez čega nema napredovanja u duhovnom životu. Većina vjeroučitelja drži da je *samodisciplina* korisno sredstvo duhovnoga rasta, kao npr. *izboriti se u svakom danu za trideset minuta u kojem će čitati Sveto pismo, moliti, meditirati ili ,prebirati' riječi u srcu po uzoru na Mariju u trenucima jednostavne šutnje svakodnevice* (usp. Lk 2, 19). Stariji vjeroučitelji izražavaju veću potrebu za samodisciplinom, jer bez nje – kako naglašavaju – nije moguće rasti i napredovati u duhovnom životu. Određeni broj vjeroučitelja drži da su *duhovne vježbe* i *duhovne obnove* te *izleti duhovnih sadržaja* također bogati izvori njihove duhovnosti. Isto tako *seminari za evangelizaciju* nekim vjeroučiteljima pomažu u napredovanju njihove duhovnosti, jer im se time, u procesu temeljnog obraćenja, pruža mogućnost istinskog susreta sa živim Bogom.⁶³⁵ Određeni broj vjeroučitelja priznaje da sudjelovanjem u raznim *karitativnim akcijama* pridonosi napretku socijalne dimenzije njihove duhovnosti.

Uz navedeno, vjeroučitelji mlađe životne dobi ističu da nisu zadovoljni procesom napredovanja u svojoj duhovnosti; kao razloge za to uglavnom navode *osobnu mlakost, lijenost i pomanjkanje samodiscipline*, kao i nedostatak duhovnih savjetnika ili nekih konkretnih duhovnih ponuda za poticaje u trajnom duhovnom hodu. Svi vjeroučitelji također navode neke od uvjeta napredovanja u vjeroučiteljskoj duhovnosti kao što su: *kontinuirani rad na sebi, sabranost, šutnja i dublje poniranje u sebe, komunitarna dimenzija i razumijevanje težine obiteljske situacije*. Vjeroučitelji mlađe životne dobi posebice smatraju da još više trebaju raditi na sebi, i tako stjecati nova duhovna iskustva koja će im pomoći u daljnjem rastu i napredovanju u duhovnoj zrelosti, koristeći pritom sva ponuđena sredstva duhovnog rasta. Posebno važnim smatraju oslobađanje od kompleksa manje vrijednosti koji se stvara od neprihvaćenosti, pomanjkanje povjerenje u sebe i u druge te nedostatak poniznosti da stvari prihvate onakvima kakve jesu, kao i prevladavanje krive slike o Bogu;

---

⁶³⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Susret sa živim Bogom. Temeljno kršćansko iskustvo*, Zagreb, ¹³2011. Naziv ove knjige opisuje njezinu namjeru i svrhu: potaknuti pojedinca/vjeroučitelja na razmišljanje o vlastitim temeljima vjere (ili o razlozima za njezin nedostatak) na način da ona postane životno iskustvo.

pritom ističu potrebu *iskrenosti prema sebi i drugima te strpljivost, slobodu, fleksibilnost* i na koncu *veću otvorenost stvaralačkim idejama nadahnutima Duhom Svetim*.

Stariji vjeroučitelji, za razliku od mlađih, ukazuju na opasnost formalizma u rastu duhovnog života. Kako bi to spriječili, odlučili su svakodnevno njegovati sabranost, šutnju i meditaciju. U tom duhu predlažu promicanje zajedničke duhovnosti vjeroučitelja duhovnim vježbama i duhovnom obnovom u šutnji i sabranosti pod vodstvom stručno osposobljenih osoba. Bez duhovnog voditelja kojemu bi se mogli uvijek obratiti, posebice u teškim životnim situacijama, oni smatraju da je gotovo nemoguće napredovati u vjeroučiteljskom pozivu i poslanju.

Nedostatak svijesti o istinskom zajedništvu, otvorenosti i povjerenju za njegovo konkretno ostvarivanje, vjeroučitelji i mlađe i starije dobi, doživljavaju kao ozbiljnu zapreku u njihovu daljnjem duhovnom životu.⁶³⁶ Zato oni predlažu više molitve jednih za druge koja je sposobna pokrenuti dijalog u kojem se stvara veće povjerenje, a time i zajedništvo. Tako vjeroučitelji ne bi više trebali tražiti zajedništvo izvan vjeroučiteljske zajednice u kojoj će dobiti sva neophodna sredstva duhovnog rasta u razvijanju specifičnosti svoje karizme. Bez sumnje najbolje mjesto za to je župna zajednica, bez koje je nezamisliv rast i napredak u bilo kojoj duhovnosti, a tim više u vjeroučiteljskoj.

Oženjeni vjeroučitelji od Crkve, koja naučava da joj je obitelj na prvom mjestu, očekuju više razumijevanja za svoju konkretnu obiteljsku situaciju. U tom smislu vjeroučitelji su spremni uključivati se u sva područja crkvenoga zajedništva, očekujući pritom ostvarenje projekta *kućne Crkve* vjeroučitelja. U tom duhu oni također predlažu otvaranje crkvenih dječjih vrtića i organizirane susrete kojima će se rješavati obiteljski i drugi problemi vjeroučitelja, kao i pokretanje kreativnih inicijativa za njegovanje vjeroučiteljeve duhovnosti i ostvarivanje nove evangelizacije.

Ukratko, nije toliko upitna motivacija i želja za duhovnošću vjeroučitelja koliko pronalaženje vremena za konkretnu primjenu ponuđenih duhovnih sredstava kao što su molitva, čitanje Božje riječi, plodonosno slavljenje sakramenata, čitanje duhovne literature, čime se otvara prostor Duhu da ih mijenja i u njima raste do mjere punine Kristove.

7. Vjeroučiteljeva duhovnost pozitivno utječe na rezultate njegova rada i djelovanja, koji se mogu prepoznati na različitim razinama kao što su uspostavljanje osobnog odnosa prema učenicima, kolegama u zbornici, roditeljima, konkretnom neposrednom radu s učenicima, ocjenjivanju, promicanju ekumenske dimenzije, volontiranju u bolnicama te župnim zajednicama.

---

⁶³⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte*, br. 43.

Iz kvalitativnog empirijskog istraživanja proizlazi zaključak da vjeroučiteljeva duhovna dimenzija pozitivno utječe na učinkovitost rada u školi kako mlađih tako i starijih vjeroučitelja, čime se ujedno potvrđuju i suvremena stručna teorijska istraživanja na području duhovnosti.⁶³⁷

Što se tiče *osobne razine*, gotovo svi intervjuirani vjeroučitelji naglašavaju važnost komplementarnosti općeljudske, stručno-profesionalne i duhovno-vjerske razine vjeroučiteljeve osobe. Osim toga vjeroučitelji su duboko svjesni da pozitivni rezultati njihova rada nisu plod samo njihova truda i zalaganja, nego i stvaralačke snage Duha Božjega, kojega iskustveno osjećaju tijekom rada s vjeroučenicima, bilo da rade u školi ili u župnoj zajednici. Kao sredstva u Božjim rukama vjeroučitelji ostavljaju dojam duhovnih osoba koji oko sebe stvaraju duhovno ozračje zajedništva, suosjećanja, radosti, prihvaćanja i poštivanja, čime promiču cjeloviti duhovni rast svojih vjeroučenika. U kontekstu *odnosa prema vjeroučenicima* tvrde vjeroučitelji da je uspjeh njihova života i rada poprilično zavisao o kvaliteti duhovnoga života; vjeroučenici imaju više povjerenja u percepciji biblijskih i drugih tekstova vezanih uz njihove životne probleme, obiteljske, intimne i druge naravi. Dakle njihov odnos prema vjeroučenicima temelji se na načelima *božanske pedagogije*, posebice kad se radi o vjeroučenicima s poremećajima u ponašanju, mentalnim teškoćama ili drugim oblicima *hendikepa*. Vjeroučitelji koji rade u srednjim strukovnim školama u svojim izjavama ne prešućuju muku i napor koji ulažu u svom vjeroučiteljskom radu kako bi postigli što bolje uvjete i rezultate rada. U tom duhu mlađi vjeroučitelji smatraju pozitivnim praksu podjele (trajnog) kanonskog mandata nakon određenog bogato stečenog iskustva, koji zasigurno pripada onim vjeroučiteljima koji će se do kraja posvetiti djeci i mladima. Osim toga vjeroučitelji koji imaju pozitivno iskustvo s metodom *hagioterapije* predlažu njezinu implementaciju u rad stručnih suradnika u našim hrvatskim školama.

Duhovna dimenzija vjeroučitelja se također prepoznaje u *odnosu prema kolegama u zbornici*, a njezini rezultati očituju se u prihvaćanju i velikom poštovanju njihove osobe, posebice kada se u školi radi o nekim delikatnim pitanjima te o promicanju različitih aktivnosti, čiji su inicijatori uglavnom vjeroučitelji koji zajedno s ostalim nastavnicima doprinose cjelovitijem odgoju i obrazovanju učenika. Svi vjeroučitelji izjavljuju da je njihova prisutnost u zbornici zbog posebnosti poziva i poslanja od velikog značaja, a to se konkretno očituje u: stvaranju toplijeg ozračja, istinskoj brizi i zauzetosti za kolege, pripremanju nekih kolega za sakramente, buđenju nade u trenucima klonulosti, predvođenju molitve u zbornici u

---

⁶³⁷ Usp. Reinhard ISENBERG, *Spiritualità e lavoro*, 400-410.

nekim posebnim zgodama, u pojašnjenju specifičnih vjerskih sadržaja, pripremi duhovnih obnova za profesore, u sudjelovanju profesora u biblijskim skupinama, u pomoći u konzultacijama, u primjeni *hagioterapije* i u organizaciji i vođenju raznih vrsta hodočašća. Osim navedenoga vjeroučitelji zajedno s vjeroučenicima organiziraju zajednička euharistijska slavlja uz prigodne scenske prikaze za početak i kraj školske godine te ostalih školskih manifestacija kao što su Dani kruha, proslava Božića, Uskrsa, Dan škole i proslave zaštitnika župe. Srednjoškolski vjeroučitelji osjećaju se prihvaćenima time što im se povjerava vođenje *državne mature*, vodstvo *aktiva predmetne nastave*, što ih se imenuje članovima *školskog odbora*, također im se povjerava služba razrednika i druge slične odgovorne dužnosti, a neki od vjeroučitelja su postali ravnatelji škola.

Što se tiče *neposrednog rada s vjeroučenicima*, svi vjeroučitelji ističu mnogobrojna iskustva o utjecaju njihove duhovne dimenzije kao vjeroučitelja, među kojima ponajprije treba spomenuti molitvu na početku vjeronaučnog sata, u nekim zbornicama kod objeda, prilikom proslava velikih kršćanskih blagdana i sl. U nekim školama, ističu vjeroučitelji, školski djelatnici koji se osjećaju vjernicima, u adventu započinju dan s molitvom okupljeni oko *adventskog vijenaca*. Ima škola u kojima postoje biblijske skupine u koje se također uključuju i pojedini nastavnici, odnosno profesori pojedinih škola. Nadalje srednjoškolski vjeroučitelji pripremaju euharistijska slavlja za maturante, susrete krizmanika s kardinalom, razna hodočašća, posjete ovisnicima o drogi, komemoracije i posjete stradalničkim mjestima u domovinskom ratu (npr. Vukovaru), posjete u centre za odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama; također se prikupljaju sredstva i za siromašnu školsku djecu. U nekim osnovnim školama vjeroučitelji vikendom organiziraju duhovne obnove za vjeroučenike sedmih i osmih razreda. Osim toga u svim se školama primjećuje prisutnost vjeronauka po skladno uređenim panoima, u nekim školskim aulama i vjeronaučnim učionicama visi križ; posebice u učionicama koje su kabinetski opremljene za izvođenje vjeronaučne nastave. U školama koje pokreću školske časopise, vjeroučitelji s vjeroučenicima sudjeluju u njihovom oblikovanju s prigodnom vjerskom tematikom. Određeni broj vjeroučenika se na državnoj maturi opredjeljuje i za katolički vjeronauk, a neki od njih se upisuju i na crkvena učilišta, na Filozofsko-teološki, odnosno Teološko-katehetski studij.

Zanimljivo je da svi intervjuirani vjeroučitelji izjavljuju kako njihova duhovna dimenzija utječe također i na *vrednovanje vjeroučenika*. Unatoč poteškoćama s brojčanim ocjenjivanjem, čija se težina posebno osjeća u srednjim strukovnim školama, oni rješenje nalaze u sustavnom praćenju vjeroučenika kroz komponente ocjenjivanja te razne didaktičko-

metodičke igre ili umne mape koje im pomažu da vjeroučenici lakše usvajaju vjeronaučne sadržaje, tako da im vjeronauk kao školski predmet ne predstavlja opterećenje.

Koliko duhovnost vjeroučitelja vjernika laika utječe na njegov neposredni rad posebno se zapaža i u *promicanju ekumenske dimenzije*, koja se konkretno promiče na nastavnim satovima, u radu ekumenskih skupina, multikulturalnih radionica, suradnji s Institutom za međureligijski dijalog *Hrvatski aeropag*. i drugim oblicima ekumenskih događanja koja vjeroučenike otvaraju za daleko veću toleranciju, suradnju i suživot s onima koji od njih drugačije misle i vjeruju.

Posebnu pažnju zaslužuje činjenica da gotovo svi vjeroučitelji smatraju nužnom svoju *prisutnost u župnoj zajednici* jer, bez aktivnog uključenja u njezin život i rad, ne mogu ni rasti niti se razvijati u svojoj vjeroučiteljskoj duhovnosti. Ona se konkretno očituje animiranjem nedjeljne euharistije, misnih čitanja, pripremanjem i predvođenjem molitve vjernika, prigodnih recitala i priredaba za Božić i Uskrs, *Majčin dan*, *Zahvalnu* i *Misijsku nedjelju*, početak i kraj školske godine, proslavu sakramenata kršćanske inicijacije (prve pričesti i krizme), proslavu zaštitnika župe i sl. Neki od vjeroučitelja vide svoju prisutnost u župnoj zajednici u još većem prihvaćanju zaduženja kao što su: pripreme prvopričesnika i krizmanika, sudjelovanje u radu liturgijske, biblijske, ministrantske, molitvene i drugih skupina, vođenje dječjih i velikih zborova, vjerskih emisija na radiju, susreta za mlade i roditelje, sudjelovanja u izradbi župnog lista, pripremanje i vođenje duhovnih obnova za školsko osoblje, vođenje kateheza za katekumene, euharistijska klanjanja u župi i sl. Osim toga neki vjeroučitelji koji sudjeluju u radu župnog vijeća pripovijedaju o pozitivnoj suradnji sa svojim župnicima i članovima župnih zajednica kao primarnom suodnosu između župne kateheze i školskog vjeronauka.⁶³⁸ Nekolicina vjeroučitelja osjeća poteškoće oko aktivnijeg uključenja u rad i djelovanje župne zajednice zbog dislociranosti, jer ne rade na istom području župe u kojoj i žive. Međutim postoji također određeni broj vjeroučitelja koji zbog nedostatka vremena, ili zbog nedovoljno razvijene svijesti o pripadnosti Crkvi, ili svojih osobnih razloga, uopće ne sudjeluje u životu i radu župne zajednice, osim što nedjeljom (ponekad niti tada) budu prisutni u euharistijskom slavlju.

Valja spomenuti da osim rada u školi i aktivnog sudjelovanja u župnoj zajednici, vjeroučitelji ističu važnost dragovoljne vjeroučiteljeve prisutnosti u *volontiranju na bolničkim odjelima*, koji vape za pomoću duhovne naravi.

---

⁶³⁸ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, Školski vjeronauk i župna zajednica – prema odnosu povjerenja i suradnje, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 3, 221-233.

Može se zaključiti da se prisutnošću katoličkog vjeronauka kao nastavnog predmeta ravnopravnog sa svim ostalim predmetima, kao i vjeroučitelja u našim hrvatskim školama, osjeća i vidno zapaža prožetost duhovnom dimenzijom svih segmenata kako škole tako i šire društvene zajednice. Ta činjenica rađa nadu da će u budućnosti takav duhovni stav vjeroučitelja uroditi plodom na obostranu dobrobit i škole i Crkve, odnosno našeg hrvatskog društava.

8. Korijeni duhovne formacije vjeroučitelja postavljaju se začecem i rođenjem na ljudskoj a sakramentom krštenja na kršćanskoj osnovi. Tijekom djetinjstva i mladenaštva ona se ostvaruje i u obiteljskom vjerničkom ozračju prakticiranjem ostalih sakramenta kršćanske inicijacije, sve dok adolescentska vjera ne preraste u istinsku iskustvenu odraslu vjeru. Za vrijeme studija trebala bi započeti specifična sustavna duhovna formacija sa svojim posebnostima svojstvenim vjeroučiteljevom pozivu, poslanju i djelovanju, koja bi se dalje trebala trajno njegovati i promicati u cjeloživotnoj formaciji.

Obnova župne kateheze i vjerskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama uvelike ovisi o kvalitetnoj stručnoj i duhovno-vjerničkoj formaciji kateheta, odnosno vjeroučitelja, kojima je na poseban način povjerena briga za odgoj u vjeri. Stoga je potrebno da se njihovoj redovitoj i permanentnoj stručnoj formaciji posveti primjerena pažnja, jer obnova njihove formacije mora prethoditi obnovi svih ostalih vidova religioznoga odgoja i kateheze.⁶³⁹ Iz kvalitativnog istraživanja vjeroučitelja mlađe i starije životne dobi, bilo da rade u osnovnim ili srednjim školama, ne proizlazi da je duhovna formacija vjeroučitelja primarna briga onih koji su zato odgovorni. Gotovo svi oni uglavnom svoju duhovnu formaciju vežu uz najranije djetinjstvo i zrelu kršćansko-vjerničku sredinu, što je danas došlo u pitanje, o čemu također treba voditi računa kada se radi o duhovnoj formaciji budućih vjeroučitelja. Međutim treba spomenuti da među vjeroučiteljima postoji određeni broj vjeroučitelja mlađe životne dobi koji su se s duhovnom dimenzijom susreli tek na fakultetu, za vrijeme temeljne formacije.

Kad se radi o duhovnoj formaciji vjeroučitelja tijekom studija na nekom od hrvatskih crkvenih visokih učilišta, gotovo su svi vjeroučitelji mišljenja da je ona u studijskom planu i programu bila minimalno zastupljena.⁶⁴⁰ Nadalje vjeroučitelji smatraju da teologija sama po sebi kao znanstvena disciplina nije dostatna bez stvaranja prostora u kojem se neće samo govoriti o vjeri, nego gdje će studenti moći učiti i stjecati iskustvo prakticiranja najdubljih vjerničkih otajstva kršćanske vjere. Osim toga na nekim se teološkim učilištima organiziraju

---

⁶³⁹ Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, br. 63.

⁶⁴⁰ Na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu, na dva studijska programa po kojima se formiraju i vjeroučitelji, postoji samo jedan predmet – *Duhovno bogoslovlje* – u filozofsko-teološkom studijskom programu, i u novije vrijeme predmet *Duhovnost u poslanju vjeroučitelja*, u teološko-katehetskom studijskom programu.

duhovne vježbe i obnove za studente; postoji i povjerenik za duhovno vodstvo studenata, čiji je rad poprilično ograničen na par godišnjih susreta ili je sveden samo na puku formalnost. Nasuprot ovih rezultata empirijskog istraživanja, vjeroučitelji starije životne dobi, posebice oni koji rade u hrvatskim školama od ponovnog uvođenja vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav, svjedoče o pozitivnijim iskustvima iz vremena svojih studijskih dana. Razlog tomu leži u činjenici da su njihovi profesori imali osobniji, pristupačniji i jednostavniji odnos prema svemu, njihova predavanja bila su prožeta snažnim motivacijskim nabojem i duhovnom porukom, tako da nikoga nisu ostavljala ravnodušnim. Stoga ti vjeroučitelji, zajedno s mlađim vjeroučiteljima, predlažu da se jače integrira duhovna dimenzija u postojeće studijske kolegije; a gdje god je to moguće i kao uvođenje novih kolegija, odnosno seminara, koji će promicati duhovnu formaciju vjeroučitelja na način da se uz teorijsku koncepciju pruža mogućnost praktičnog uvođenja u temeljno kršćansko iskustvo u raznim oblicima molitve, liturgijskih slavlja, razmatranja i meditacije Božje riječi. Budući da vjeroučitelji uviđaju svu težinu današnje konkretne situacije na crkvenim učilištima, na kojima sve više opada motivacija i oduševljenje za studij, ukazuju na još veću potrebu duhovnog animatora studenata i savjetnika na putu duhovnog rasta, koji će biti na raspolaganju studentima kako ne bi bili prepušteni samima sebi, a čija bi se uloga sastojala u promicanju duhovnog ozračja na fakultetu koordinacijom i pripremom duhovnih sadržaja različitih ponuda, koji bi se primjenjivali u manjim interesnim zajednicama. U tom kontekstu valja spomenuti važnost preporuke župnika, koja je u posljednje vrijeme izgubila svoje pravo značenje. Naime od samog početka župnik bi trebao voditi brigu o onim kandidatima koji su primarno motivirani i nadareni za studij i kvalitetno ih pomagati u stručnom i duhovnom pogledu, što bi im omogućilo da se razvijaju u što cjelovitije i kvalitetnije osobe spremne za svoj vjeroučiteljski poziv i poslanje.

Tijekom daljnje stručne permanentne formacije kod vjeroučitelja mlađe životne dobi koji žive i rade na području velikih biskupija, dolazi do izražaja nezadovoljstvo zbog prevelikog broja vjeroučitelja, te zbog izbora tema koje katkad nemaju izravnu vezu s Crkvom, duhovnošću a niti s vjeroučiteljskim radom u školi. Kod priprema vjeroučitelja za stručni ispit, ističu intervjuirani vjeroučitelji nedovoljnu zastupljenost duhovno-stručne formacije, tako da se stječe dojam kao da *nikome nije ni najmanje stalo do toga*.

Što se tiče *plana duhovne formacije vjeroučitelja* u određenoj biskupiji, valja priznati da ne postoji sustavan plan, nego samo ponude duhovnih vježbi i obnova, proslava *katehetskog dana*, ugradnja duhovne dimenzije u rad samo nekih županijskih stručnih vijeća za vjeroučitelje. Kad se govori o duhovnim vježbama, onda treba kazati da se one različito

ostvaruju, ovisno o biskupiji u kojoj određeni vjeroučitelj živi i djeluje, tako da postoji raspon od jedne do tri godine, po dva i pol dana, a u nekim biskupijama čak i četiri dana, u za to posebno određenim duhovnim centrima. Valja također priznati da neke biskupije još nisu uvele termine duhovnih vježbi, nego samo kraće duhovne obnove. Vjeroučitelji ističu da se te duhovne obnove uglavnom ostvaruju suviše formalno, s prevelikim brojem sudionika, i da su tematski i sadržajno neprimjerene vjeroučiteljevoj duhovnosti, a osobe koje ih vode nisu stručno kompetentne za to područje. Upravo zbog takvog konkretnog stanja svi vjeroučitelji, posebice starije životne dobi, predlažu: da se razmotri duhovna situacija vjeroučitelja i pripreme odgovarajući programi na temelju kojih će primiti crkveni mandat oni vjeroučitelji koji se nalaze u stručnoj godini i pripremaju se za stručni ispit, kao i programi za vjeroučitelje s brojnom djecom. Osim toga vjeroučitelji drže da je potrebno osmisliti više različitih tematskih modela duhovnih vježbi ovisno o različitim situacijama vjeroučitelja. Voditelji duhovnih vježbi trebali bi biti duhovne osobe; nije nužno da to budu samo svećenici. Predlažu također timski rad svećenika, redovnica i vjeroučitelja vjernika laika. Gore spomenutu potrebu za duhovnim vodstvom tijekom studija vjeroučitelji osjećaju i kasnije tijekom permanentne duhovne formacije. To posebno osjećaju vjeroučitelji mlađe životne dobi. Nadalje u svrhu poboljšanja duhovne formacije vjeroučitelja u budućnosti, skoro svi vjeroučitelji predlažu takvu duhovnu koncepciju koja bi uvažavala rad u manjim skupinama te njihovo češće susretanje u programima kraćih duhovnih ponuda kao što su zajedničke proslave euharistijskih i drugih liturgijskih slavlja s prigodnim meditacijama, euharistijskim klanjanjima i raznim vrstama i oblicima molitava. Cilj susreta takve naravi prvenstveno bi bio rast i napredovanje u komunitarnoj, odnosno eklezijalnoj dimenzije njihove duhovne formacije, što će kasnije doprinijeti jasnijem profiliranju duhovnosti vjeroučitelja s njezinim bitnim specifičnostima.

9. Suodgovorni čimbenici na putu razvoja vjeroučiteljeve duhovnosti su prvenstveno vjeroučitelji sami, zatim po hijerarhijskoj ljestvici biskupi, koji na temelju kanonskog mandata šalju vjeroučitelje u škole, predstojnici biskupijskih katehetskih ureda, župnici, mentori, savjetnici i voditelji županijskih stručnih vijeća, kao i bračni supružnici/ce i cjelokupne obitelji.

Vjeroučitelji i mlađe i starije životne dobi, posebice oni koji su svjesniji svoga poziva i poslanja, na prvom mjestu stavljaju sebe, odnosno vlastitu odgovornost za razvoj i napredak na duhovnom području, ako se žele ostvariti i kao osobe i kao vjeroučitelji. Stoga je razumljivo da oni ponajprije naglasak stavljaju na samoodgoj, naročito kada se radi o vjeroučiteljima mlađe životne dobi, čija duhovnost s vremenom poprima svjedočku

dimenziju, koja itekako utječe na promjenu mentaliteta unutar međuljudskih odnosa između crkvene hijerarhije i samih vjeroučitelja laika vjernika. S druge strane vjeroučitelji, po hijerarhijskom crkvenom redoslijedu, na prvo mjesto stavljaju *odgovornost dijecezanskog biskupa* kao duhovnog crkvenog pastira. Od njega očekuju bolje poznavanje vjeroučitelja, njihovih konkretnih životnih situacija, problema i nedostatnosti te imenovanje jedne osobe koja će voditi brigu samo o duhovnoj formaciji vjeroučitelja, bilo na nacionalnoj ili samo na biskupijskoj razini. Osim biskupa odgovornost za duhovnu formaciju vjeroučitelja vjernika laika snose također i *predstojnici katehetskih biskupijskih ureda* od kojih se, između ostalog, očekuje više spontanosti, brige i zainteresiranosti za konkretne osobe te koncepciju sustavnog plana vjeroučiteljske duhovne formacije.⁶⁴¹ Budući da se *župnici* najviše susreću u radu s vjeroučiteljima na području njihovih župa, od njih se također očekuje određena odgovornost za duhovnu formaciju, koja bi se prvenstveno odnosila na više razumijevanja i prihvaćanja vjeroučitelja kao kompetentnih stručnih suradnika te pružanja duhovne pomoći organiziranim duhovnim vježbama. Osim župnika određenu odgovornost za duhovnu formaciju snose i *mentori, savjetnici i voditelji županijskih stručnih vijeća*, koja će se prvenstveno očitovati u većoj integraciji duhovne dimenzije u njihov rad. Neki od vjeroučitelja među odgovorne osobe za duhovnu formaciju posebice budućih vjeroučitelja spominju i *dekane teoloških fakulteta*. Oženjeni vjeroučitelji smatraju od velike pomoći podršku u duhovnoj formaciji od strane bračnog druga i cijele obitelji.

10. Bît duhovnosti vjeroučitelja nalazi se u autentičnoj vjeri, molitvi, sakramentima, Božjoj riječi, samodisciplini i osobnom radu na duhovnoj dimenziji, poslušnosti Učitelju iz Nazareta, trajnoj otvorenosti novim duhovnim poticajima, povezanosti sa župnom zajednicom i u svjedočanstvu života i djelovanja.

Zadnje u nizu (od deset) postavljenih pitanja vjeroučiteljima mlađe i starije životne dobi kvalitativnog istraživanja metodom dubinskog intervjua odnosilo se na bît vjeroučiteljeve duhovnosti. Vjeroučitelji, sudionici u istraživanju, svojim iskazima uglavnom su potvrdili već spomenute tvrdnje u nešto skraćenijskom obliku i jasnoći. Tako npr. vjeroučitelji mlađe životne dobi bît svoje vjeroučiteljske duhovnosti prvenstveno vide u *samodisciplini* te *osobnom radu na području duhovnosti*, kao i u *razvijanju prijateljskijeg odnosa s Isusom Kristom*, u *postojanoj molitvi* i *učestalijem slavljenju otajstava naše vjere* te *povezanosti sa župnom zajednicom*. Za razliku od njih vjeroučitelji starije životne dobi,

---

⁶⁴¹ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Permanentna izobrazba vjeroučitelja, u: *Kateheza* 20 (1998.) 3, 190-195. Uz sve pretpostavke da vjeroučitelji trebaju kroz studij biti osposobljeni za stvaralaštvo, autor članka upozorava da oni ipak ne mogu biti prepušteni samima sebi. Potrebna je stalna stručna pratnja, što ne mogu izvesti nad/biskupijski katehetski uredi sami. U cjelokupnoj vjeroučiteljskoj formaciji veliku odgovornost snosi i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije.

izjašnjavajući se o biti svoje vjeroučiteljske duhovnosti, poseban naglasak stavljaju na *svakodnevnu molitvu i susret s Božjom riječju*, bez kojih je nezamisliv njihov duhovni život, kao i na *prisni odnos s Isusom iz Nazareta*, koji se temelji na istinskoj poslušnosti njemu kao pravom Učitelju, na *sakramentima*, bez čijeg bi milosnog djelovanja vjeroučitelj vjernik laik postao samo obični činovnik, a ne svjedok i živi član Kristova tijela, Crkve, te na *stalnim poticajima Duha*, jer su duboko svjesni da se po njemu događa promjena života kako u njima samima tako i u njihovim vjeroučenicima. I na koncu bit vjeroučiteljeve duhovnosti sastoji se u *svjedočkoj dimenziji* njegova života i djelovanja, u čemu se slažu svi vjeroučitelji. Ona je nezamisliva bez autentične vjere koja jest i uvijek će ostati temelj vjeroučiteljeve duhovnosti.⁶⁴² Za njih ona ostaje trajni imperativ, ako vjeroučitelj vjernik laik u Hrvatskoj ne želi biti samo obični prosvjetni djelatnik, nego vidljivi znak i živi svjedok konkretnog života i autentičnog naučavanja u suvremenoj hrvatskoj školi, Crkvi i društvenim okolnostima.

3. Formacijski predložak za hrvatski model s identitetnim osobinama

Budući da je cjelokupno promišljanje ove disertacije usredotočeno na duhovnost vjeroučitelja, koja se integrira u njegov ljudsko-kršćanski i stručni identitet u crkvenim hrvatsko-društvenim uvjetima, to će, polazeći od postignutih rezultata istraživanja u svojem zaključnom poglavlju u formi predložka/modela, doći do izražaja u njegovom identitetu u teorijsko-refleksivnom osvrtu s usmjerenim pogledom u budućnost.

Pitanje o vjeroučitelju koji danas djeluje u javnim odgojno-obrazovnim ustanovama povezano je i s traganjem za njegovom primjerenom formacijom. Naime poslije II. vatikanskog sabora naglo je porastao broj vjeroučitelja u zemljama zapadne demokracije. Iako s zakašnjenjem zbog višedesetljetnog totalitarnog komunističkog režima, a zahvaljujući demokratskim promjenama (1990-1991), i u Hrvatskoj se ubrzano povećao broj vjeroučitelja vjernika laika.

Taj fenomen od početka su pratila i neka druga problemska pitanja kao što je nedostatak dovoljno kvalitetnog izbora za tu službu i improvizacija na štetu zadovoljavajuće kvalitetne formacije, što se odražava i na duhovnost vjeroučitelja.

Isto tako pitanje formacije vjeroučitelja neminovno je povezano s otežanim uvjetima odgoja vjere vjeroučenika u suvremenom sekulariziranom i pluralističkom svijetu kao i s

---

⁶⁴² Usp. BENEDIKT XVI., *Porta fidei. Vrata vjere. Apostolsko pismo u obliku motupropria pape Benedikta XVI. kojim se proglašava godina vjere*, Zagreb, ²2012; Tonči MATULIĆ, *Nevjera i vjera u četiri oka. Maske bogova u svjetlu vječne mladosti Božjega lica*, Zagreb, 2012.

općim stanjem vjere u njemu u kojem *biti-kršćanin* ne predstavlja više neku društvenu baštinu koju bi svi mirno prihvaćali kao u prošlim stoljećima.

To je jedan od razloga zašto nije moguće oblikovati jedan općeprihvatljivi (apstraktni) formacijski model vjeroučitelja s duhovnim profilom, koji se traži u suvremenim crkvenim hrvatsko-društvenim uvjetima. Zato svaka Crkva, pa tako i Crkva u Hrvatskoj, treba promišljati o duhovnoj fizionomiji vjeroučitelja, koja će korespondirati konkretnim uvjetima u kojem se pitanje duhovnosti više ne može zaobilaziti.

Budući da se kršćanska duhovnost sa slikom Crkve razvila u kontekstu ekleziologije II. vatikanskog sabora, po kojoj unutar crkvene zajednice valja razlikovati i poštivati u njihovoj specifičnosti razne uloge vjeronaučne odgovornosti i djelatnosti prema različitosti karizmi u *služenju Riječi* (usp. Dj 4, 6), po njoj se i profilira i lik vjeroučitelja vjernikâ laikâ. Zbog toga se, poslije Koncila, u nekim zemljama naglo povećao njihov broj. U Hrvatskoj se taj broj naglo povećao nakon demokratskih promjena ponovnim uvođenjem vjeronauka u školu. U tom procvatu valjalo bi prepoznavati istinski dar Duha Svetoga. No s vremenskim odmakom od dvadesetak godina pitanje izbora, temeljne i cjeloživotne formacije, postalo je trajno središnje pitanje Crkve na svim razinama.

3.1. Općeprihvaćena profilirana trodimenzionalna okvirna shema kompetencija: biti-znati-znati činiti

Duhovnost vjeroučitelja integrira se u cjelinu njegova bića. U tom kontekstu u disertaciji je na više mjesta došla do izražaja referencija na klasičnu trostruku profilnu dimenziju (vjero)učitelja: *biti-znati-znati činiti*.⁶⁴³ Riječ je o *trodimenzionalnoj profilnoj okvirnoj shemi*. Budući da ona sažeto i sveobuhvatno povezuje najznačajnije elemente profila vjeroučitelja, ona može poslužiti i za ovaj zaključni predložak, odnosno hrvatski model za formaciju duhovnosti vjeroučitelja.

Valja također podsjetiti da u opisu osobina koje bi trebao posjedovati *kompetentan* vjeroučitelj danas postoji općeprihvaćeni *konsenzus*. Te osobine organizirane su oko tri stupnja ili područja: *biti-znati-znati činiti*, s napomenom da se duhovnost integrira u sve tri osobine i kako se u vjeroučiteljevo *biti* najdublje utemeljuje njegov *duhovni identitet*.

---

⁶⁴³ Usp. Giuseppe MORANTE, I catechisti: Identità e formazione, u: ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), Facoltà di Scienze dell'Educazione, Università Pontificia Salesiana – Roma, *Andate e insegnate*, 338-340.

3.1.1. Vjeroučiteljevo *biti*

Iako vjeroučiteljeva formacija sadrži tri različite komplementarne dimenzije, njegova duhovnost najdublje zahvaća u dimenziju *biti* vjeroučitelj, jer obuhvaća njegovu i ljudsku i kršćansku dimenziju daleko prije nego što počinje stručna i psiho-pedagoška formacija u *znati* i *znati činiti*. Naime formacija vjeroučitelju mora pomoći da ponajprije sazrije kao osoba, pa kao vjernik i kao vjeroučitelj, što je evidentno iz kvalitativnog istraživanja u kojem intervjuirani vjeroučitelji potvrđuju gore navedenu tvrdnju.

Riječ je o vjeroučiteljevoj ljudskoj i kršćanskoj fizionomiji. Naime uzevši u obzir zahtjev suvremenog vjeronauka na ljudskoj i kršćanskoj razini, snažno se osjeća hitna potreba za uvjerljivom i znakovitom osobnosti vjeroučitelja. Više negoli u svojoj djelatnoj kompetenciji, ili zbog bogatstva svojih spoznaja, vjeroučitelj se danas kvalificira prije svega u svojoj dimenziji *biti* i integriranoj duhovnosti, iz čega izvire njegov unutarnji profil koji se prepoznaje po svojim općim i specifičnim crtama, ali prije svega po crti *eksperta u ljudskosti*.

Na prvom mjestu ističe se relativna temeljna ljudska zrelost, što je preduvjet za rast u vjeri. Ona se od vjeroučitelja traži kako bi mogao ispuniti svoje poslanje. Nije razložno uopće zamisliti vjeroučitelja, čiji je zadatak pratiti vjeroučenike na putu prema ljudskoj i kršćanskoj zrelosti, a da sâm nema primjereni stupanj te zrelosti. Taj ljudski i kvalitetni temelj uključuje i veći broj zahtjeva koji imaju djelatni utjecaj.

Treba se prije svega pobrinuti da se vjeroučiteljima pomogne rasti u poštovanju i ljubavi prema vjeroučenicima. Postavlja se pitanje kakva je to ljubav? To je nešto više od ljubavi odgojitelja, jer ima očinsko i majčinsko obilježje. To je ljubav koju Gospodin očekuje od svakoga *poslužitelja Riječi*, među kojima se nalazi i vjeroučitelj. Vjeroučiteljeva formacija trebala bi se pobrinuti da hrani i podupire vjeroučiteljevu vjeru. Zato istinska vjeroučiteljeva formacija nadasve utvrđuje njegovu *duhovnost*, kako bi se vjerodostojnost njegova djelovanja doista temeljila na svjedočanstvu njegova života.⁶⁴⁴ Svaka vjeronaučna nastavna jedinica koju poučava na prvom mjestu mora krijepti vjeru samoga vjeroučitelja. I doista netko poučava u vjeronauku time što najprije sebe poučava. Povrh toga formacija će trajno krijepti svijest o *kanonskom poslanju* vjeroučitelja i njegov smisao za pastoral škole.⁶⁴⁵ Zato vjeroučitelj mora poznavati i živjeti konkretni pastoralni projekt svoje biskupijske Crkve, od čijeg je ordinarija primio kanonski mandat, kao i projekt svoje župe na čijem području se nalazi njegova školska ustanova, kako bi se uskladio sa sviješću koju partikularna Crkva ima o vlastitom poslanju.

⁶⁴⁴ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, 34-46; 51-56; 68-73.

⁶⁴⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, 139-142.

Najbolji način za buđenje i utvrđivanje te svijesti poslanja jest poistovjećivanje s likom Isusa Krista, učitelja i odgojitelja učenika, nastojeći usvojiti žar za evanđeoske vrijednosti kakav je pokazao Isus. Poziv vjeroučitelja s *kanonskim poslanjem* podržava se cjeloživotnom formacijom, a postupno će dozrijevati polazeći upravo od vjeronaučne nastave. Naime ostvarivanje vjeronauka, o čemu se trajno promišlja i prosuđuje na temelju početne *ljudske zrelosti*, vjeroučitelju će omogućiti rast kako u osjećajnoj uravnoteženosti tako i u kritičkom osjećaju, u unutarnjoj integraciji, u sposobnostima odnosa i dijaloga, u konstruktivnom duhu i u radu u skupinama.

Opća i specifična crta vjeroučiteljeva *biti* u njegovoj ljudskoj i kršćanskoj formaciji odnosi se i na jasnoću duhovnosti u sklopu kršćansko-crkvenog identiteta. Ako je odgojitelj vjere mladih naraštaja kao svoje braće i sestara, od vjeroučitelja se očekuje da kao odrasli vjernik živi ozbiljno i uvjerljivo, što upućuje na određenu *zrelost* vjere, tako da se može predstaviti ne samo kao učitelj, nego nadasve kao *vjerodostojan svjedok* u suvremenim veoma zahtjevnim kulturno-religioznim okolnostima. Kao što je to već u više navrata prije spomenuto, čini se da izmijenjene kulturalne i religiozne okolnosti u današnje vrijeme traže od vjeroučitelja utjelovljenje i vidljivu prepoznatljivost *novoga modela* kulturnog otvorenog građanina i vjernika.

Kako bi se vjeroučiteljeva duhovna formacija shvatila na prikladan način, potrebno je u sklopu istaknute osobine *biti* prethodno imati na umu i neka mjerila po kojima će se ona nadahnjivati. Svako od njih ima svoj formacijski naglasak. Riječ je, nadasve, o formiranju vjeroučitelja za *pastoralne potrebe* u suvremenosti, s njezinim vrijednostima, izazovima i sjenama.⁶⁴⁶ Za suočavanje s tom zadaćom potrebni su vjeroučitelji konzistentne kulture, duboke vjere, s jasnim kršćanskim identitetom i istančanom socijalnom osjetljivošću. Svaki formacijski plan neminovno bi trebao uključivati i te aspekte.

Vjeroučiteljevoj *duhovnosti* pripada osim toga i osjećaj za Crkvu i iskustvo Crkve s internaliziranim stavom pripadnosti, osjećajem za zajednicu. Riječ je o *osjećaju Crkve (sensus ecclesiae) na razini odrasle osobe*.⁶⁴⁷ Nadalje vjeroučitelj je kršćanin s osjećajem za Crkvu i s iskustvom Crkve, jer vjeronauk nije djelo pojedinca, već je djelo Crkve, u sebi nosi bitno crkvenu dimenziju. Zato vjeroučitelj treba posjedovati u primjerenom smislu jasne crte crkvene osobnosti. U tom smislu crkvena dimenzija vjeroučiteljeve duhovnosti očituje se u nekoliko vidova: identifikacija s Crkvom, osjećaj pripadnosti Crkvi na razini odrasle osobe,

---

⁶⁴⁶ Usp. Jacques SCHEPENS, *Duhovnost vjeroučitelja*, 57-58.

⁶⁴⁷ Usp. Formacijske modele za duhovnost vjeroučitelja u trećem poglavlju prvoga dijela, posebice, Pietro DAMU, *Quale spiritualità per il catechista*, u: Cesare BISSOLI – Joseph GEVAERT (ur.), *La formazione dei catechisti. Problemi di oggi per la catechesi di domani* Roma 1998., 83-93.

integracija u crkvenu zajednicu, osjećaj za zajedničku suradnju te sposobnost za prevladavanje konflikata.

I još jedno *mjerilo* specifične crte vjeroučiteljeve ljudske i kršćanske fizionomije (u njegovom *biti*), bez koje bi druga *mjerila* bila nepotpuna, očituje se u *poistovjećivanju* vjeroučitelja s narodom kojemu pripada i otvorenosti za njegove stvarne probleme i osjetljivosti za kulturu, društvo i politička zbivanja. Zato bi vjeroučitelj, makar bio velikodušan, pobožan, privržen Crkvi, bez spomenutog zalaganja ostao na rubu društvenog i kulturnog života. Jedino vjeroučiteljima koji su uključeni u stvarnost svijeta, moguće je danas zamišljati odgoj vjere u skladu s aktualnim zahtjevima kršćanskog života. U tom kontekstu valja istaknuti važnost vjeroučitelja koji potpuno pripada svome narodu, i time kao vjeroučitelj vjernik doprinosi životu toga naroda; važno je vjeroučitelja u tom smislu trajno hrabriti i promicati njegovu cjeloživotnu formaciju.

Duhovni identitet vjeroučitelja – njegovo *biti* u povezanosti sa *znati* i *znati činiti* – na području vjeronauka očituje se u tome da je on puno učinkovitiji i uspješniji po onome što jest, nego po onome što govori, ili po onome što predstavlja. Zbog toga je *duhovna formacija* u svim trima fazama (izbora, temeljne i cjeloživotne formacije) temeljna zadaća i briga. *Duhovna formacija* vjeroučitelja mogla bi se sažeti u nekoliko temeljnih crta: vjeroučitelj je kršćanin *uvjeren i odrastao u vjeri* sa zrelim posjedovanjem *sensusa ecclesiae*. To znači da vjeroučitelj treba imati *osobnu vjeru* koja zrači vedrinom i uvjerenjem, on mora biti *odrastao u vjeri* i uravnotežen u svojem osobnom iskustvu s pounutarnjenim stavom osjećaja pripadnosti Crkvi, zajedništvu i apostolskoj svijesti (ODK 239).

3.1.2. Vjeroučiteljevo *znati*

Kako bi vjeroučitelj uspješno ostvario *kanonski* mandat, poslije dimenzije *biti* slijedi dimenzija onoga što vjeroučitelj mora *znati*. Ta dimenzija *mjeri* se dvostrukom vjernošću: kršćanskoj poruci i ljudskoj osobi. Od vjeroučitelja se naime zahtijeva da se prikladno upozna s kršćanskom porukom koju prenosi te istodobno s naslovnikom koji je prima, kao i s društvenim okruženjem u kojemu živi.

Radi se o vjeroučiteljevoj intelektualnoj kompetenciji. Što se tiče dimenzije *znati*, odnosno znanja i spoznaja, u današnjim uvjetima više neće biti moguće ograničiti je samo na teološko polje unutar humanističkoga područja, iako ona ostaje nezaobilazni *teološki temelj*, kao jedna od bitnih sastavnica vjeronaučne kompetencije. Zato će suvremeni vjeroučitelj, kao što je već istaknuto, uz primjereno teološko znanje, prije svega, morati *poznavati* i današnju

pastoralnu problematiku kao i pastoralni projekt Crkve kojoj pripada. Nadalje morat će *poznavati* narav i dimenzije metodike vjeronaučne nastave, jer vjeronauk, kao i svaki drugi nastavni predmet, ima svoje metodičke osobitosti; morat će, isto tako, poznavati antropogene i sociogene uvjete svojih vjeroučenika. Sve se to zatim logički transponira u konkretne zahtjeve na planu formacije.

S obzirom na sadržaj, koji je kao i svakom nastavnom predmetu vlastit vjeronaučnoj komunikaciji, *iskustvena* dimenzija vjeronauka danas od vjeroučitelja zahtijeva posebnu prisnost s iskustvom i govorima vlastitima kršćanskom procesu: kako na području biblijskog iskustva tako i na raznim područjima crkvene tradicije s obzirom na jezik i iskustva današnjeg života. Sažeto govoreći, formacija vjeroučiteljeva *znati* trostruko je utemeljena: na specifičnosti crkvenih studija (*znati struku*), na antropologiji s duhovnom dimenzijom i na interdisciplinarnosti.

3.1.2.1. Formacija utemeljena na specifičnosti crkvenih studija – znati struku

Misli se na personalizirano postignuće filozofsko-teološke odnosno teološko-katehetske struke, ne odvajajući je ni u jednom trenutku od *znati biti* i *znati činiti*. Na taj način se zapravo otvara epistemološka perspektiva formacije vjeroučitelja utemeljena na filozofsko-teološkoj odnosno teološko-katehetskoj osnovi, koja je specifična, jer specifičnost crkvenih studija proizlazi iz *Istine* koja se vjerom ispovijeda. Tom činjenicom profilira se sustav crkvenih studija, razvijajući se dijaloškom metodom, jer je *Istina (vjere) Logos* (usp. Iv 1,1-18) koja traži (*dia*)*logus*. Budući da je *vjeronauk* jedan od oblika *posluživanja Riječi (Logosa)* (usp. Dj 6,4), a vjeroučitelj se treba formirati za to *posluživanje* tako da *Istinu* upoznaje, upoznavajući je vjeruje i vjerujući uspostavlja dijalog.

3.1.2.2. Formacija utemeljena na antropologiji s duhovnom dimenzijom

Formacija vjeroučitelja čije je ishodište u antropologiji s duhovnom dimenzijom ima dobrih izgleda da će u (*dia*)*logusu* o *Logosu* prevladavati suvremeni pozitivistički duh i pružati razloge pouzdane nade vjeroučenicima koji će mu biti povjereni.⁶⁴⁸ Naime suvremeni vjeroučitelj živi i radi u sekulariziranom društvu koje isključuje pitanje *transcendencije*. Time se također postavlja pitanje što ostaje od *religijskih znanosti*? To pitanje posebice pogađa one

---

⁶⁴⁸ Na ovakav pristup trajno poziva i Benedikt XVI. u svojim pastoralnim pohodima, posebice u Londonu i na Sveučilištu u Dublinu, koje nosi ime J. H. Newmana, ističući ga kao primjer sveučilištarcima i šire.

filozofsko-teološke fakultete koji se nazale u javnim sveučilištima, kao što je to u Hrvatskoj, a pogotovo one *religijske studije*, u čijem se okruženju želi *izbrisati* konfesionalnost pod izgovorom da je ona izvor *dioba* među narodima. U tom smislu postavlja se još jedno logičko pitanje: što je s crkvenim/katoličkim učilištima u pluralnom, sekulariziranom društvu? Ono što je za crkvene fakultete posebno značajno jest potreba da se utvrdi *nova antropologija* koja će ponuditi inicijativu prevladavanja *pozitivističke antropologije*, odnosno valja zadobiti novu antropologiju s duhovnom dimenzijom koja će pružati *razlog pouzdane nade*.⁶⁴⁹ Oni koji promišljaju o spomenutoj *novoj antropologiji* pozivaju se na nauk Pape Benedikta XVI. S tim u vezi čuju se sve glasnije opcije kako je krajnji cilj da svećenici i vjeroučitelji koji se formiraju na crkvenim fakultetima budu kompetentni poznavatelji takvoga znanja (*znati*) i da budu sposobni za komunikaciju sa svijetom (*znati činiti*).⁶⁵⁰

3.1.2.3. Formacija utemeljena na interdisciplinarnosti

Budući da su crkveni studiji u Hrvatskoj u svoj sustav implementirali *Bolonjski proces* (ECTS),⁶⁵¹ valja istaknuti da upravo *Bolonjski proces* ima veliku sposobnost trajno pokretati, inovirati i osvijestiti pitanje: kako bi već danas trebali izgledati crkveni studiji na kojima se formira vjeroučitelj? *Bolonjski proces* svojom imanentnom logikom i dinamikom studijsku formaciju dodatno izlaže *raskršću* interdisciplinarnosti i dijalogu sa sveučilišnim disciplinama (filozofija, biologija, kvantna fizika itd.)⁶⁵² U konstruktivnom dijalogu s njima nastoji integrirati antropološke, metafizičke i etičke potrebe. U perspektivi *Bolonjskoga procesa*, prirodno mjesto otvaranja i komuniciranja crkvenih studija je sveučilište, tim više što Crkva u tome ima povijesno iskustvo od početka, jer je *iz srca Crkve rođeno sveučilište (ex corde Ecclesiae universitas nata est)*.

Crkvene ili *svete znanosti* na kojima se temelji formacija vjeroučitelja trebaju pronaći ili redefinirati svoje mjesto i poslanje, diferencirajući se od *religijskih znanost* ili *religijske*

---

⁶⁴⁹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Hagioterapijska antropologija. Antropologija u kontekstu patologije i terapije duhovne duše*, Zagreb, 2010. Naime radi se o pitanju antropologije u interdisciplinarnom poimanju koju je za *hagioterapiju* razradio T. Ivančić, a koja uvelike može poslužiti katehetskim istraživanjima.

⁶⁵⁰ Usp. Alojzije HOBLAJ, Formacija vjeroučitelja u okviru Bolonjskoga procesa – izazov za visoka crkvena učilišta u Hrvatskoj, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*, Zagreb, 2011., 197-201.

⁶⁵¹ Usp. SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET, Nenad MALOVIĆ (ur.), *Red predavanja za akademsku godinu 2011./2012.*, Zagreb, 2011.

⁶⁵² Usp. Bruce H. LIPTON, *Biologija vjerovanja. Znanstveni dokaz o nadmoći uma nad materijom*, Zagreb, 2007. 189. „Činjenica da me znanost dovela do duhovne spoznaje sasvim je primjerena jer posljednja otkrića u fizici i u istraživanju stanica stvaraju nove veze između svjetova znanosti i duha. Ta dva područja razdvojena su prije mnogo stoljeća u Descartesovom vremenu. Međutim, ja doista vjerujem da ćemo tek kada duh i znanost budu ponovno ujedinjeni, imati sredstva za stvaranje boljeg svijeta”.

kulture koje raspravljaju o *religiji* u neutralnoj perspektivi. U tom smislu Sveta stolica preko Kongregacije za katolički odgoj sve više povezuje katehetske institute, odnosno institute religijskih znanosti sa crkvenim teološkim fakultetima.⁶⁵³ Osim toga Državno tajništvo Svete Stolice odredilo je da se formuliraju posebna načela kojima će se pojasniti standardi na temelju kojih se na crkvenim fakultetima nedavno dogodio pomak čvršćeg povezivanja teološkog fakulteta s katehetskim institutom/religijskim znanostima, što je dovelo do tzv. *kongregiranja* studija *religijskih znanosti*.⁶⁵⁴ U tim unutarnjim procesima crkveni studiji nalaze vrlo učinkovite instrumente u *Bolonjskom procesu*, kao što je sustav ECTS-a, unutarnje i vanjsko vrednovanje kvalitete studija, trajna inovacija *kurikula*, *Dodatak* diplomu itd. Riječ je o jakim potencijalima koji mogu uvelike doprinosti samovrednovanju na osobnoj i zajedničkoj razini, senzibilizirati kulturnu svijest i inovirati nastavne planove i programe, u duhu studijske racionalizacije i profilacije.

3.1.3. Vjeroučiteljevo *znati činiti*

Nakraju formacijskog modela za vjeroučitelja s integriranom duhovnošću dolazi i dimenzija *znati činiti*, jer vjeroučitelj je primarni čimbenik kad se radi o vjeronaučnom susretu koji prvenstveno treba shvatiti kao komunikacijski čin. Formacija vjeroučitelja nastoji osposobiti za odgojitelja čovjeka i njegova života. Ta kompetencija proizlazi iz njegova odnosa prema *objavi*, koja nije odvojena od života niti umjetno stavljena uza nj. Ona se tiče zadnjega smisla egzistencije i osvjetljuje ju u cjelini, nadahnjuje ju i prosuđuje u svjetlu Evandjelja. Zato valja na vjeronauk, odnosno na vjeroučitelja primijeniti ono što je II. vatikanski koncil posebno rekao o svećenicima: neka budu odgojitelji – čovjeka i ljudskog života – u vjeri. (usp. PO 6).

Riječ je dakle o vjeroučiteljevoj praktičnoj kompetenciji u koju je integrirana i njegova duhovnost; bez toga bi vjeronaučna nastava bila izložena improvizaciji. Vjeroučitelj mora pokazati primjerenu stručnost i u smislu praktične kompetencije koja je nužna za taj zadatak. U današnje vrijeme od vjeroučitelja se traži primjerena priprema u programiranju i

---

⁶⁵³ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Naputak o visokim katehetskim učilištima (institutima)*, Zagreb, 2009., čl. 4. „V(isoko) K(atehetsko) U(čilište) bilo prvoga i drugoga ciklusa, bilo samo prvoga ciklusa, povezano je Crkvenim teološkim fakultetom, koji na sebe preuzima akademsku odgovornost za to učilište”.

⁶⁵⁴ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Formacija vjeroučitelja u okviru Bolonjskoga procesa – izazov za visoka crkvena učilišta u Hrvatskoj*, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*, Zagreb, 2011., 197-201; taj pomak sve užeg povezivanja izrijeком dolazi do izražaja zamjenom prijašnjeg izraza *ad instar* glagolom *congregare*.

komuniciranju, odnosno *animiranju vjeronaučne nastave*. Eksplicitnije govoreći, od vjeroučitelja se očekuje da bude *odgojitelj, komunikator, animator i programer*.⁶⁵⁵

Odgojiteljska kompetencija vjeroučitelja znači da bude, prije svega, učitelj i odgojitelj, i kao takav treba imati kvalitete koje su svojstvene svakom odgojitelju; uz stručne *spoznaje*, od vjeroučitelja se očekuje da ima osjećaj mjere, smisao za ponašanje u društvu, vještinu u ophođenju, obazrivost prema drugome itd. To, drugim riječima, znači: vjeroučitelj treba biti sposoban za shvaćanje i prihvaćanje, za umijeće poticanja u učenju, usmjeravanje prema ljudskoj i kršćanskoj zrelosti i za sve što to pretpostavlja.

Zajedno s dimenzijama *biti* i *znati*, formacija vjeroučitelja dakle mora također njegovati *znati učiniti*. Vjeroučitelj je odgojitelj koji potiče sazrijevanje vjere koju vjeroučenik ostvaruje uz pomoć Duha Svetoga. Prva stvar koja se treba uzeti u obzir u toj odlučujućoj formativnoj dimenziji vjeroučitelja jest poštivanje izvorne *pedagogije vjere*.⁶⁵⁶ Naime vjeroučitelja se priprema kako bi olakšao rast iskustva vjere. Nju je u srce vjeroučenika položio Bog. Zadaća vjeroučitelja je samo njegovati taj dar, potaknuti ga, hraniti i pomoći da raste, razvija se i sazrijeva. Formacija će nastojati pomoći da u vjeroučitelju sazrije odgojna sposobnost koja podrazumijeva: sposobnost pažnje prema osobama, vještinu tumačenja i odgovaranja na odgojno pitanje, inicijativu u animiranju procesa učenja, kao i umijeće vođenja razrednog odjeljenja, odnosno skupine vjeroučenika prema njihovoj dobnoj zrelosti. Kao što je to kod stjecanja svakog umijeća, najvažnije je da vjeroučitelj stekne vlastiti stil poučavanja u vjeronaučnoj nastavi, prilagođujući svojoj osobnosti opća načela religiozne pedagogije. Referentni motivacijski tekst za stjecanje *odgojne sposobnosti* vjeroučitelja nalazi se u poruci II. vatikanskog koncila.⁶⁵⁷

Komunikacijska kompetencija vjeroučitelja ogleda se u njegovom poznavanju *medija komuniciranja* i *govorne komunikacije*, s posebnim težištem na vjeronaučnoj nastavi. Pritom valja naglasiti da i najbolje intelektualno i biblijsko-teološko znanje neće biti djelotvorno ako se vjeroučitelj vjernik laik ne odlikuje u zahtjevnom umijeću iskustvenog komuniciranja koje ima snagu vjerodostojnosti.

Zato formacija nastoji osposobiti vjeroučitelja za prenošenje evanđeoskih vrednota vjeroučenicima. Svrha formacije stoga zahtijeva da vjeroučitelj bude što je više moguće

⁶⁵⁵ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 324-325.

⁶⁵⁶ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 137-162.

⁶⁵⁷ „Vjernici trebaju dakle živjeti u najtješnjem dodiru s drugim ljudima svoga doba te trebaju nastojati potpuno shvatiti njihove načine mišljenja i osjećanja koji se izražavaju kulturom duha. Neka povezuju poznavanje novih znanosti i nauka, kao i najnovijih pronalazaka, s kršćanskim običajima i s obrazlaganjem kršćanskog nauka, da njegovanje religioznoga života i čestitost duha u njima napreduju ukorak sa znanstvenom spoznajom i sa svakodnevnim napredovanjem tehničkih umijeća, te tako sami uzmognu prosuđivati i tumačiti sve stvari s pravim kršćanskim osjećajem”. (GS 62)

prikladan ostvarivati komunikacijski čin na stvaralački način. U tom smislu osnovni cilj vjeroučiteljske formacije jest osposobljavanje za komunikaciju kršćanske poruke. Pritom se ne bi smjelo smetnuti s uma da kristocentrična svrha vjeronauka, koja nastoji poticati zajedništvo vjeroučenika s Isusom Kristom, prožima cijelu formaciju vjeroučenika. Naime ona vjeroučitelja dovodi do znanja o tome kako učinkovito animirati vjeronaučni nastavni proces kojim se transponiraju evanđeoske vrednote do cjelovitijeg upoznavanja s (vjero)učeničkim životom, uokvirujući ga u svekoliku povijest spasenja, kao i do objašnjenja otajstva Sina Božjega koji je postao čovjekom za nas, te da – na kraju poštujući slobodu i školske propise – usmjeri vjeroučenika na župnu zajednicu u kojoj se sakramentima kršćanske inicijacije poistovjećuje s Isusom Kristom. Ta kristološka perspektiva izravno utječe na duhovni identitet vjeroučitelja i u njegovoj pripremi.

Animatorska kompetencija vjeroučitelja nužno je potrebna u razrednom odjeljenju, koje predstavlja normalno okruženje vjeronaučne nastave. U tom smislu vjeroučitelj mora poznavati pravila života i animiranje razrednoga odjeljenja te, što je važnije, posjedovati istinsku sposobnost za uspostavljanje odnosa; riječ je dakle o sposobnosti promicanja dubokih odnosa u razrednom odjeljenju vjeroučenika, nastojeći pritom da se svaki učenik osjeti vrijednim. *Animatorska kompetencija* jamči pozitivno i poticajno ozračje u razrednom odjeljenju. S pravom se očekuje da će vjeroučiteljevo animiranje omogućiti prevladavanje dviju oprečnih zapreka. S jedne strane autoritarno vođenje nastave te pretjeranu spontanu permisivnost s druge strane.

Programerska kompetencija vjeroučitelja ili skupine vjeroučitelja znači poznavanje pravila ispravnog vjeronaučnog programiranja i sposobnost transpozicije u praksu. Konkretnije govoreći: vjeroučitelj kao osoba koja se punim vremenom posvećuje vjeronauku, morat će se osposobiti da u skupini vjeroučitelja i drugih školskih nastavnika s čijim nastavnim područjima, odnosno predmetima, vjeronauk *korelira*, zna programirati odgojno-obrazovno djelovanje, promišljajući o svim uvjetima, izrađujući realni plan i trajnu kritičku prosudbu nakon ostvarenja toga plana. Vjeroučitelj mora također biti sposoban animirati skupinu (vjero)učitelja, mudro se služeći suvremenim psihološkim otkrićima dinamike grupe. Ta odgojna sposobnost u *znati činiti*, sa saznanjima, stavovima i vještinama, bolje se stječe ako se daje istodobno s razvijanjem vjeroučiteljskog mandata, s čime se također slažu neki od intervjuiranih vjeroučitelja.⁶⁵⁸ Idealna namjera ili cilj jest da vjeroučitelji budu protagonisti

---

⁶⁵⁸ Usp. Drugi dio drugo poglavlje *Missio canonica* u življenju duhovnosti svagdašnjice, 53-54.

svojeg učenja, zato formacija mora biti vrlo blizu praksi: treba započeti od prakse da bi se došlo do formacije.

3.2. Formacija u službi duhovne personalizacije vjeroučitelja

Iako trodimenzionalno i stupnjevito analizirane i sintetizirane, osobine koje tvore vjeroučiteljev identitet u procesu njegove formacije teže prema tome da budu međusobno nepodijeljene, i tako pružaju okvirnu cjelinu za proces integracije vjeroučiteljevog duhovnog života u trajnom razvoju. Tako se može zaključiti da vjeroučiteljevo *biti*, odnosno njegova egzistencijalna komponenta, u koju se u najširem smislu integrira duhovnost, ima veliki utjecaj na razvojne mogućnosti njegovog *znati*, odnosno količinu planiranoga i programiranoga znanja, na njegovu kakvoću kao i na stupanj njegove razvojne sposobnosti. Te razvijene sposobnosti utječu na ukupno ponašanje i djelovanje vjeroučitelja pojedinca. Prema tome postoji jedan *minimum* međusobno zavisnih zahtjeva: zahtjev *znati* u odnosu na *biti*, zahtjev *znati* u odnosu na *znati činiti*, zahtjev *biti* prema *znati* i *znati činiti*. Ako se ti zahtjevi ne ispune, dovode se u pitanje valjane i kvalitetne formacije sa stajališta temeljnoga cilja, a to je doprinos formacije *duhovnoj personalizaciji* vjeroučitelja, čime on svojom osobom prožetom duhovnošću postaje simbol koji ima mandat ostvarivati vjeronauk. U ostvarivanju toga zadatka mora se trajno povezivati s vjeroučenicima kao konkretnim osobama. Zato se u ovom zaključku donosi predložak za hrvatski model u suvremenim crkveno-društvenim prilikama za formaciju *duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika*.

ZAKLJUČAK

Rezultati ukupnog istraživanja ove disertacije upućuju na neke relevantne zaključke koji u svojoj osnovi korespondiraju trima uvodno postavljenim ciljevima: utvrđivanju *koncepta* duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika; utvrđivanju postojećeg stanja duhovnosti vjeroučitelja u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima i projiciranju primjerenog formacijskog *itinerera* za vjeroučitelje s integriranom duhovnošću u hrvatskoj školi.

Kao prvi opći zaključak valja istaknuti da je izbor za temu disertacije višestruko utemeljen te je opravdana njezina naslovna formulacija. Drugim riječima, na zadovoljavajući način potvrdila se radna hipoteza da pitanje duhovnosti vjeroučitelja valja promišljati u općecrkvenom kontekstu s jedne i u konkretnim hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima s druge strane.

Tako se, sukladno prvom postavljenom cilju, uspjelo u suvremenim pokoncilskim teološko-katehetskim istraživanjima utvrditi *koncept* vjeroučiteljeve duhovnosti. On se, prije svega, temelji na antropološkom ishodištu kao univerzalnoj ljudskoj sposobnosti, koju posjeduje svako ljudsko biće bez obzira na kulturu i religijsku pripadnost; u tom smislu vjeroučitelj kao osoba tu sposobnost *dijeli* sa svakim drugim čovjekom. U konkretnom pak ostvarivanju te duhovne antropološke sposobnosti poprima svoje posebne oblike, ovisno o društveno-kulturnim uvjetima, kao i o ateističkim, agnostičkim, religijskim ili konfesionalnim uvjetovanostima. Kada je riječ o duhovnosti vjeroučitelja, ona se uz spomenuti antropološki duhovni potencijal konkretizira sakramentima kršćanske inicijacije i prihvatanjem crkvenoga vjeroučiteljskog poslanja, te time poprima specifično obilježje kojim se razlikuje i od drugih kršćanskih duhovnosti. U tom smislu vjeroučiteljeva duhovnost *određuje* se kao jedna od bitnih sastavnica njegova ljudskog i vjerničkog identiteta. Na nju se referiraju konzultirani autori, od kojih uglavnom svi ističu da vjeroučitelj treba imati svoju specifičnu kršćansku duhovnost na koju upućuje i njegov kanonski mandat na temelju kojega on vrši posebnu službu u školskom vjeronauku.

Koncept, odnosno odrednica duhovnosti vjeroučitelja utemeljena na antropološko-filozofskim i teološko-katehetskim osnovama, razmatra se i interdisciplinarno, posebno pod razvojnim psiho-socijalnim vidom. Iz toga proizlazi vrlo važan zaključak da vjeroučiteljeva duhovnost u konkretnom smislu nije unaprijed zadana, nego da ima svoju temeljnu i cjeloživotnu dinamično-razvojnu putanju. U tom okviru su se utvrdile tri sukcesivne razvojne formacijske faze u koje se kontinuirano integrira i njegova duhovna dimenzija. Riječ je prije svega o fazi *izbora* pojedinca vjeroučiteljskog poziva, koja bi se mogla nazvati i fazom

priprave do upisa na Teološko-katehetski/Filozofsko-teološki studij. Ukratko rečeno, spomenuta *priprava* obuhvaća njegove duhovne općeljudske i kršćanske kvalitete koje su se u njemu počele oblikovati od rođenja, a u kojima bi se trebala prepoznati primarna motivacija (a ne uvjetovana, odnosno sekundarna) u izboru vjeroučiteljskog poziva. Druga sukcesivna formacijska faza obuhvaća temeljni Teološko-katehetski/Filozofsko-teološki studij, koji je kao crkveni studij u hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima integriran u javni visokoškolski sveučilišni sustav, čiju je formacijsku fazu teško zamisliti bez napredovanja u osobnoj vjerničko-duhovnoj dimenziji. Treća sukcesivna faza obuhvaća cjeloživotno postdiplomsko obrazovanje, u kojoj bi se na poseban način trebalo voditi računa o duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika.

Čini se važnim gore istaknuti zaključak o postojanju triju sukcesivnih formacijskih vjeroučiteljskih faza također razmatrati u duhovnom kontinuitetu koji se integracijski profilira u cjelinu života pojedinca, njegovu teološku-katehetsku struku i komunikacijske metodičke vještine. Promatrano sa razvojno psiho-socijalnog stajališta, vjeroučiteljeva duhovnost pokazuje se kao okosnica njegove osobnosti, koja ga dubinski motivira u skladu s vrijednosnim spoznajama i konkretnim djelovanjem. To upućuje na daljnji zaključak da se radi o *stavu* vjeroučitelja čiju strukturu stubokom animira duhovnost.

Važno je nadalje zaključno istaknuti da su se, kako je iz teološko-katehetskog istraživanja i iz dokumenata crkvenog učiteljstva razvidno, tri sukcesivne formacijske faze vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom u zadnja dva desetljeća profilirale u općeprihvaćenu trodimenzionalnu okvirnu lapidarnu *shemu* kompetencija za vjeroučitelja: *biti-znati-znati činiti*. Riječ je o *shemi* čija se struktura pokazuje veoma funkcionalnom u *projiciranju* i vrednovanju konkretnih formacijskih modela. Isto tako je važno zaključno istaknuti da je spomenuta trodimenzionalna *shema* u veoma bliskoznačnom odnosu sa *shemom* u formaciji učitelja za 21. st., do koje je došlo UNESCO-vo istraživanje. Ta bliskoznačna *shema* rezultira kao odgovor na zaključak UNESCO-va istraživanja da će se odgoj i obrazovanje u 21. st. ostvarivati u napetosti između materijalnoga i duhovnoga. Iz toga je opravdano zaključiti da bi (i) suvremeni hrvatski vjeroučitelj upravo na duhovnosti, kao zajedničkoj poveznici u školskom okruženju, trebao računati i s kolegom učiteljem kao bliskim suradnikom.

Pitanje duhovnosti vjeroučitelja, jedan je od zaključaka ovoga istraživanja, izravno je i neizravno utjecalo na suvremeni razvoj kršćanske duhovnosti kao teološke discipline, koja sustavno znanstvenom metodom promišlja duhovni kršćanski život. Po pretkoncilskom teološkom sustavu ona je bila sastavni dio moralne teologije kao jedne od grane u filozofsko-

teološkom studiju; no u pokoncilskom vremenu, posebice pod utjecajem stožernih dokumenta II. vatikanskog sabora (SC, DV, LG, GS) i Dekreta o apostolatu laika (AA), teologija kršćanske duhovnosti postala je subspecializirana disciplina, koja sve više poprima različite obrazovne oblike, od specializiranih crkvenih instituta do poslijediplomskih specialističkih studija;⁶⁵⁹ a u najnovije vrijeme *teologija duhovnosti* u specializiranom teološko-katehetskom studiju (Katehetski institut) postala je obavezna disciplina.⁶⁶⁰

Relevantni zaključci teološko-katehetskih istraživanja dobivaju svoje uporište u smjernicama općih i pokrajinskih dokumenata crkvenoga Učiteljstva. Naime može se zaključiti da, dok crkvene smjernice s jedne strane operacionaliziraju koncilsku poruku o kršćanskoj duhovnosti, s druge strane u njima se također ogleda stanovita potvrda *pokreta odozdo* teološko-katehetskih studija. Zato ta istraživanja u crkvenim smjernicama poprimaju svoju novu uporišnu točku i polet za daljnja istraživanja.

Ta daljnja istraživanja posebice se ogledaju u relevantnim modelima duhovnosti vjeroučitelja. U istraživanju ove disertacije uzeto je u obzir pet modela koji se za hrvatskoga vjeroučitelja nalaze u evropskom okruženju; ti modeli predstavljaju *uzorke* s prepoznatljivom novošću u formaciji vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom. U kontekstu toga promišljanja slijedi važan zaključak da zasada u Hrvatskoj ne postoji sustavno prepoznatljivi formacijski model za vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom. Jedan od razloga toga nedostatka, za razliku od referentnih europskih zemalja u okruženju, svakako je i činjenica da je u Hrvatskoj fenomen vjeroučitelja vjernika laika počeo dvadesetak godina kasnije, tj. početkom demokratskih promjena. Taj zaključak predstavlja opravdanje za istraživanje u drugom dijelu disertacije, čiji relevantni zaključci korespondiraju drugom i trećem postavljenom cilju. Glavna intencija koja je animirala ishode tih dvaju ciljeva nalazi se u pitanju: kako doći do kreiranja spomenutog hrvatskog modela?

U zaključku je dovoljno naznačiti ispravnost prvog koraka, odnosno pristupa za postizavanje spomenutog drugog i trećeg cilja, a to je *empirička deskripcija*, kojom se fokusiralo na analizu postojećeg stvarnog stanja vjeroučiteljeve duhovnosti u hrvatskom školstvu, i usporedbe njezinih rezultata s idealnim teorijskim konceptom do kojega se zaključno došlo u prvom dijelu ove disertacije. Pritom valja podsjetiti da su se u *empiričkoj*

---

⁶⁵⁹ U tom smislu opravdano je očekivati da se na Katedri moralne teologije ustroji poslijediplomski specialistički studij o kršćanskoj duhovnosti, za koji postoji, koliko je poznato, Odluka Fakultetskoga vijeća (2005. godina), kao zamjena za ukinuće postojećeg Instituta za kršćansku duhovnost na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu, kao i nacrt elaborata za ustroj spomenutog studija.

⁶⁶⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Naputak o visokim katehetskim učilima (institutima)*, Zagreb, 2009., čl. 24. § 1g. Radi se o ustrojstvu studija odnosno planu studija u prvome ciklusu (bakalaureat) u kojima je među deset disciplina uvrštena i teologija duhovnosti.

deskripciji primijenile teorijsko metodološke osnove u sociološkim kvalitativnim istraživanjima, u kojima se metoda dubinskog nestandardiziranog intervjua pokazala veoma svrsishodnom. Naime ta svrsishodnost na izvoran je način došla do izražaja u sintetičkom prikazu rezultata pojedinih intervjuiranih vjeroučitelja u izabranom uzorku. Dobiveni rezultati su naime razmotreni u svjetlu relevantnih teorijskih promišljanja, na temelju kojih se može zaključiti o opravdanosti postavljene hipoteze da se stanje duhovnosti vjeroučitelja u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim prilikama, unatoč značajnih kvalitativnih pomaka, još uvijek nalazi u znakovitoj *diskrepanciji*, odnosno u nepodudarnosti s njegovim proklamiranim idealnim profilom.

Zaključak izveden temeljen empirijskog istraživanja proširen je i kompletiran rezultatima teološko-katehetskih promišljanja hrvatskih teologa, koji su velikim dijelom potvrdili zaključke izvedene iz rezultata empirijskog istraživanja, a to je da u Hrvatskoj za sada ne postoji prepoznatljivi cjeloviti model za vjeroučiteljevu formaciju s duhovnom dimenzijom, što je dovoljan razlog da ga se *projicira*.

Na temelju svih prethodnih zaključnih tvrdnji može se izvesti i posljednji zaključak ove disertacije. On se neposredno temelji na analizi dobivenih rezultata empirijskog istraživanja i teološko-katehetskih promišljanja hrvatskih autora. Riječ je o *predlošku* za kreiranje suvremenog, prepoznatljivo hrvatskog modela u formaciji vjeroučitelja s integriranom duhovnom dimenzijom. Valja naglasiti da model ima obilježje *predloška* u nacrtu, čiji okvir treba u provedbenom smislu prema potrebama konkretizirati. On je za taj provedbeni zadatak veoma otvoren, jer je strukturiran na općeprihvaćenoj *shemi* kompetencija (vjero)učitelja za 21. st.: *biti-znati-znati činiti*. Na temelju te općeprihvaćene *sheme*, zaključna refleksija ove disertacije odnosi se na opravdani poziv na daljnje istraživanje, što također može biti i predmet izbora za novu disertaciju. To istraživanje bilo bi na tragu gore spomenutog UNESCO-vo istraživanja te bi produbilo zajedničku bliskoznačnu duhovnu osnovu kao poveznicu suvremenog hrvatskog vjeroučitelja s njegovim kolegama učiteljima u hrvatskoj školi. Očekivani ishod ne samo da bi dodatno osmislio crkveni mandat vjeroučitelja u školi, nego bi uvelike doprinio i kvaliteti hrvatske škole.

LITERATURA

Dokumenti crkvenog učiteljstva

BENEDIKT XVI., *Porta fidei. Vrata vjere. Apostolsko pismo u obliku motupropria pape Benedikta XVI. kojim se proglašava godina vjere*, Zagreb, ²2012.

BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1983.

BISKUPI HRVATSKE, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2, (3), 11-12.

BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Plan i Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb – Sarajevo, ²2003.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Il Rinnovamento della catechesi*, Roma, 1970.

CONFERENZA EPISKOPALE ITALIANA – COMMISSIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE E LA CATECHESI, *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, u: *Enchiridion CEI, Decreti, dichiarazioni, documenti pastorali per la chiesa italiana (1980-1985)*, III., Bologna, 1986., 850-916.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA – UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *Orientamenti e itinerari di formazione dei catechisti*, Roma, 1991.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA (ur.), *L'insegnamento della religione risorsa per l'Europa. Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze episcopali d'Europa*, Leumann TO, 2008.

DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, Bonn, 1987.

DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE/KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Schulpastoral. Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*, Bonn, 1996.

DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, *Kirchliche Anforderungen an die Religionslehrerbildung*, Bonn, 2011.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi*, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.

—, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji*, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.

—, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi*, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.

—, *Apostolicam actuositatem. Dekretu o apostolatu laika*, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb ⁷2008.

—, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera*, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, 2008.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

—, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.

—, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998.

—, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000.

—, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, u: *Katehetski Glasnik*, 2 (2000.) 2-3, 9-15.

—, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

—, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, 2002.

—, *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003.

IVAN PAVAO II., *Bogat milosrđem – Dives in misericordia*, Zagreb 1981.

—, *Christifideles laici, Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*, Zagreb 1990.

—, *Centesimus annus. Stota godina*, Zagreb, 1991.

—, *Catechesi Tradendae. Apostolska pobudnica biskupima, svećenicima i vjernicima cijele Crkve o vjerskoj pouci u naše vrijeme*, Zagreb, 1994.

—, *Fides et ratio. Vjera i razum*, Zagreb, 1999.

—, *Novo millennio ineunte. Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikoga jubileja godine 2000*, Zagreb, 2001.

—, *Ecclesia de eucaristia. Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima te zavjetovanim osobama i svim vjernicima laicima o odnosu euharistije i Crkve*, Zagreb, 2003.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Prezbiter – navjestitelj Riječi, služitelj sakramenata i voditelj zajednice kršćanskog trećeg tisućljeća*, Zagreb, 1999.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.

KONGREGACIJA ZA EVANGELIZACIJU NARODA, *Vodič za katehete. Dokument smjernica glede zvanja, odgoja i promicanja kateheta na misijskim područjima pod ovlašću Kongregacije za evangelizaciju naroda*, Vatikan, 1993.

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Naputak o visokim katehetskim učilištima (institutima)*, Zagreb, 2009.

PAPINSKO VIJEĆE *IUSTITIA ET PAX*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.

PAVAO VI., *Evangelii Nuntiandi, Naviještanje evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2000.

REPUBLIKA HRVATSKA – MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, Zagreb, 2005.

SEKRETARIAT DES DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Zum Berufsbild und Selbstverständnis des Religionslehrers*, Bonn, 1983.

SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1972.

ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Zagreb, 1995.

Zakonik kanonskoga prava, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996.

Knjige

ALBERICH, Emilio, *Crkvena kateheza. Rasprava o fundamentalnoj katehatici*, Zagreb, 1999.

—, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002.

ALTMeyer, Stefan – BOSCHKI, Reinhold – THEIS, Joachim – WOPPOWA, Jan (ur.), *Christliche Spiritualität lehren, lernen und leben. Unserem Freund, Lehrer und Kollegen Gottfried Bitter CSSp zu seinem 70. Geburtstag am 24. Oktober 2006*, Göttingen, 2006.

AMEN, G. Daniel, *Liječenje hardwerea duše: uspostavom bolje veze mozak-duša osigurajte kvalitetu života, ljubav i duhovni razvoj*, Zagreb, 2003.

—, *Kako radi vaš mozak*, Zagreb, 2001.

ANČIĆ A. Nediljko – BIŽACA, Nikola (ur.), *Iskustvo vjere danas, Zbornik radova teološkog simpozija Split, 22. listopada 1999.*, Split, 2000.

—, *Osobna i društvena dimenzija grijeha*, Split, 2002.

—, *Kršćanstvo i zdravlje. Zbornik radova teološkog simpozija*, Split, 2006.

ANTUNOVIĆ, Ivan, *Sakrament ženidbe*, Zagreb, 2009.

ARAČIĆ, Pero, *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Zagreb, 2000.

BALLING, L. Adalbert, *Tko traži Boga nalazi radost. Meditacije o biblijskim riječima*, Sarajevo – Zagreb, 2006.

BALOBAN, Josip, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, Zagreb, 1995.

—, Vjernik laik u *Christifideles laici*, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika*, Zagreb, 16. – 18. listopada 1992. *Obnoviti lice zemlje*, Stjepan Baloban, (ur.), Zagreb, 1993., 37-57

- BALOBAN, Stjepan (ur.) *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999.
- , *Socijalna budućnost Hrvatske*, Zagreb, 2002.
- , *Socijalni govor Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004.
- BALOBAN, Stjepan – MIGLES, Silvija, Socijalni nauk Crkve u katehetskoj formaciji u Hrvatskoj, u: HOŠKO, Emanuel (ur.), *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*, Zagreb-Rijeka, 2008., 429-445.
- BARBON, Giancarla –PAGANELLI, Rinaldo, *Annunciare a partire dal Cuore*, Bologna, 1998.
- BARIČEVIĆ, Josip, Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri, u: PRANJIĆ, Marko (ur.) *Religijsko pedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 624-625.
- BAŠNEC, Nikola, *Krizma*, Zagreb, 2006.
- BENEDIKT XVI., *Naučiti vjerovati. Duhovna poruka nade i ohrabrenja*, Split, 2013.
- BECK, Matthias, *Krankheit und Seele. Psychosomatische Medizin und theologische Anthropologie*, Paderborn, ³2003.
- BERDJAJEV, Nikolaj, *Duh i realnost*, Zagreb, 1985.
- BERNARD, A. Charles, *Teologia spirituale*, Roma, ²1983.
- , *Introduzione alla teologia spirituale*, Casale Monferrato (AL), ²1996.
- BERGER, L. Peter, *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo*, Bologna, 1994.
- BIEMMI, Enzo, *Accompagnare gli adulti nella fede*, Leumann (Torino), 1994.
- BISSOLI, Cesare, La formazione spirituale del catechista, u: ISTITUTO DI CATECHETICA – UPS (ur.), *Formare i catechisti in Italia negli anni '80*, Leumann (Torino), 1982., 55-63.
- BITTER, Gottfried, Spiritualität im Werk von Adolf Exeler, u: BITTER, Gottfried – METTE Norbert (ur.), *Glauben macht lebendig*, München, 2006., 235-249.
- , Spiritualität als geistlicher Lebensstil, u: LANGER, Michael – VERBURG, Winfried (ur.), *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007., 15-44.
- BLAŽEVIĆ, Josip (ur), *Zbornik radova tjedna međureligijskoga dijaloga povodom 25 godina Asiza*, Zagreb 21.-27. listopada 2011., Zagreb 2012.
- BLUM, Dominik, Klein sein, u: SIMON, Werner (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 103-111.
- BODROŽIĆ, Ivan, *Euharistija. Od povijesti do vječnosti*, Zagreb, 2002.

BORACCO, Pier, Fenomenologia e tipologia del cristiano: emergenza storico-teologica del discorso, u: BORACCO, Pier – SECONDIN, Bruno, *L'uomo spirituale*, Milano, 1986., 131-166.

BORIELLO, Luigi, Esperienza mistica, u: BORRIELLO Luigi – CARUANA Edmondo – DEL GENIO, Maria Rosaria (ur.), *Dizionario di mistica*, Città del Vaticano, 1998., 465.

BOUJER, Luis, *Introduzione alla vita spirituale*, Roma 1978.

BRODOLONI Pietro, *Il ministero e la spiritualità del catechista*, Roma, 1990.

BUCHER, Anton, *Psychologie der Spiritualität*, Basel, 2007.

—, Vom Burnout schützen. Psychologische Aspekte und Effekte von Spiritualität u: LANGER, Michael – VERBURG, Winfried (ur.), *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007., 64-76.

BULCKENS, Jef, Duhovnost nastavnika religije, u: PRANJIĆ, Marko (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 160-162.

CANTALAMESSA, Raniero, *Euharistija naše posvećenje. Misterij večere*, Duh i voda, Jelsa 1988.

CAPRA, Fritjof – STEINDL-RAST, David, *Wendezeit im Christentum. Perspektiven für eine aufgeklärte Theologie*, München, 1991.

CAPRILE, Giovanni, *Il Sinodo dei Vescovi. Quarta assemblea (30. Settembre - 29. ottobre 1977.)*, Roma, 1977.

CHIAVARINO, Luigi, *Ispovijedajte se dobro. Dijalozi – primjeri*, Zagreb, 2011.

COLOMB, Joseph, *Al servizio della fede*, II., Leumann (Torino), ²1970.

CONGAR, Yves, Thèologie, u: VACANT, Alfred – MANGENOT, Eugène, – AMANN, Emile, *Dictionnaire de thèologie catholique*, XV., Paris, 1946., 341-402.

CORETH, Emerich, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Innsbruck, 1986.

—, *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck, 1994.

CRNČEVIĆ, Ante – ŠAŠKO, Ivan, *Na vrelu liturgije. Teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, Zagreb, 2009.

CVITANOVIĆ, Ivan, *Odnosi. Osoba i zajedništvo*, Split, 1994.

DAMU, Pietro, *La spiritualità del catechista. Tracce per la riflessione personale e di gruppo sui tratti che la caratterizzano*, Leumann (Torino), 1996.

—, Quale spiritualità per il catechista, u: Cesare BISSOLI – Joseph GEVAERT (ur.), *La formazione dei catechisti. Problemi di oggi per la catechesi di domani*, Roma, 1998., 83-93.

DALBESIO, Anselmo, Iskustvo, religiozno, u: STARIĆ, Aldo (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 421-424.

- DALBRËL, Madeleine, *Wir Nachbarn der Kommunisten*, Einsiedeln, 1975.
- DELORS, Jacyues (ur.), *Učenje – Blago u nama*. Zagreb, 1996.
- DIENBERG, Thomas, Vivere la vita spiritualmente, u: ISTITUTO DI SPIRITUALITÀ DI MÜNSTER (ur.), *Corso fondamentale di spiritualità*, Brescia, 2006., 13-101.
- DOWNEY, Michael, Duhovnost, kršćanska, u: ZOVKIĆ, Mato (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, 1998., 222-226.
- , Duhovnost, laička, u: ZOVKIĆ, Mato (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, 1998., 226-229.
- DÖRING, Heinrich, *Grundriss der Ekklesiologie, Zentrale Aspekte des katholischen Selbstverständnisses und ihre ökumenische Relevanz*, Darmstadt, 1986.
- DUGANDŽIĆ, Ivan, *Nova pravednost. Poruka Isusova Govora na gori (Mt 5-7)*, Zagreb – Tomislavgrad, 1991.
- , *Snaga s izvora. Izabrane teme Novoga zavjeta*, Zagreb, 2003.
- , *Pred Biblijom i s Biblijom. Odgovori i poticaji*, Zagreb, 2007.
- DUMEIGE, Gervais, Storia della spiritualità, u: DE FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ur.), *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Roma, 1979., 1543.
- ECKHART, Maister, *Knjiga božanske utjehe*, Zagreb, 1989.
- ENGLERT, Rudolf, Die Krise pädagogischer Berufe und das Berufsethos des Religionslehrers, u: MILLER, Gabriele – REIDER, Georg (ur.), *Vom Geist des Lehrens Aspekte erzieherischer Spiritualität*, Brixen, 1998., 197-206.
- EMEIS, Dieter – SCHMITT, K: Heinz, *Handbuch der Gemeindekatechese*, Freiburg – Basel – Wien, 1986.
- ESQUERDA, B. Juan, Lo spirito dell'evangelizzazione, u: *L'annuncio del Vangelo oggi. Commento all'Esortazione Apostolica di Paolo VI. Evangelii Nuntiandi*, Roma, 1977., 486-489.
- FEIFEL, Erich, *Beruf und Berufung des Laien als Religionslehrer heute*, Innsbruck, 1988.
- FILIPOVIĆ, Ana Thea, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba, Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011.
- FORTE, Bruno, *Laie sein. Beiträge zu einem ganzheitlichen Kirchenverständnis*, München-Zürich-Wien, 1987.
- FUĆEK, Ivan, *Kršćanstvo bez vjere*, Zagreb, 1970.
- GABRIEL, Karl, *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, Freiburg – Basel – Wien, 1992.
- GALLAGHER, Michael, *Fede e cultura. Un rapporto cruciale e conflittuale*, Milano, 1999.

GATTI, Gaetano, *Essere catechisti oggi. La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, Leumann (Torino), 1982.

—, *I catechisti a colloquio con Dio. Per pregare il ministero della Parola*, Leumann (Torino), 1982.

—, *Il ministero del catechista. Itinerario di fede per la formazione spirituale dei 'ministri della Parola'*, Bologna, 1978.

—, *Catechisti nuovi nello Spirito. Appunti per una spiritualità del 'ministero catechistico'*, Leumann (Torino), 1979.

GODIN, André, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, Torino, 1964.

GROESCHEL, J. Benedict, *Psihologija duhovnoga razvoja*, Split, 2009.

GRÜN, Anselm –DUFNER, Meinrad *Gesundheit als geistliche Aufgabe*, Münsterschwarzach, 1989.

—, Meinrad, *Spiritualität von unten*, Münsterschwarzach, ²1994.

GARMAZ, Jadranka – KRAML, Martina, *Živjeti od euharistije. Elementi euharistijske kateheze*, Zagreb, 2010.

GOFFI, Tullio – SECONDIN Bruno (ur.), *Problemi e prospettive di spiritualità*, Brescia, 1983.

GOLUB, Ivan –PAAR, Vladimir, *Skriveni Bog. Nove dodirne točke znanosti i religije*, Zagreb, 2006.

GUARDINI, Romano, *La visione cattolica del mondo*, Brescia, 1994.

GUARDINI, Romano, *Uvod u molitvu*, Zagreb, ²1993.

GUIBERT, Joseph, Ascètizue, u: Marcel VILLER – Charles – BAUMGARTNER – André RAYEZ (ur.) *Dictionnaire de spiritualité*, I., Pariz, 1937., 1010-1017.

HAMILTON, D. James, Traditions, preferences and postures in applied qualitative research, u: DENZIN, H. Norman – LINCOLN, S. Yvonna (ur.), *Handbook of qualitative research*, Thousand Oaks, 1994., 60-69.

HOBLAJ, Alojzije, Socijalna dimenzija kršćana u župnoj katehezi i u školskom vjeronauku, u: Stjepan BALOBAN, *Kršćanin u javnom životu* (ur.), Zagreb, 1999.

IVAN PAVAO II., *Dar i otajstvo*, Zagreb, 1996.

—, *Bit ćete mi svjedoci*, Zagreb, 1998.

—, *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita teologija tijela*, I., Split, 2012.

IVANČIĆ, Tomislav, *Tko je Čovjek. Obris filozofsko-teološke antropologije*, Zagreb, 2001.

- , *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Zagreb, ³2006.
- , *A vi ovako molite*, Zagreb, 1992.
- , *Duhovno pomoći čovjeku*, Zagreb, ²1997.
- , *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010.
- , *Hagioterapijska antropologija. Antropologija u kontekstu patologije i terapije duhovne duše*, Zagreb, 2010.
- , *Hagioterapija u susretu s čovjekom*, Zagreb, 2011.
- , *Susret sa živim Bogom. Temeljno kršćansko iskustvo*, Zagreb, ¹³2011.
- JAKOVLJEVIĆ, Miro (ur.), *Duhovnost u suvremenoj medicini i psihijatriji. Dileme i izazovi*, Zagreb, 2010.
- JÄGER W., *Kontemplacija. Susret s Bogom danas*, Mostar – Zagreb, 2001.
- JUKIĆ, Jakov, *Lica i maske svetoga. Ogledi iz društvene religiologije*, Zagreb, 1997.
- JURČIĆ, Marina – NIKIĆ, Mijo – VUKOŠIĆ, Herman (ur.), *Vjera i zdravlje*, Zagreb, 2005.
- KANDEL, R. Eric, *Auf der Suche nach dem Gedächtnis. Die Entstehung einer neuen Wissenschaft des menschlichen Denkens*, München, 2006.
- KARRER, Leo, *Aufbruch der Christen. Das Ende der klerikalen Kirche*, München 1989.
- KASPER, Walter, *Einführung in den Glauben*, Mainz, 1972.
- , *Sakrament jedinstva. Euharistija i Crkva*, Zagreb 2005.
- KAETING, Thomas, *Poziv na ljubav. Put kršćanske kontemplacije*, Zagreb 2005.
- , *Otvoren duh, otvoreno srce. Kontemplativni vid Evandjelja*, Zagreb, 2000.
- KEISER, Matthäus, Die Laien, u: Joseph LISTL – Hubert MÜLLER – Heribert SCHMITZ (ur.), *Handbuch des katholischen Kirchenrecht*, Regensburg, 1983, § 17, 184-189.
- KETT, Franz – KOCZY, Robert, *Die Religions-pädagogische Praxis, ein Weg der Menschenbildung*, 2008.
- KLOSTERMANN, Ferdinand, Laie, u: Alfred KLOSE – Wolfgang MANTL – Valentin ZSIFKOVITS (ur.), *Katholisches Soziallexikon*, Tirolia/Styria – Innsbruck – Graz, 1980., 1621.
- KLOSTERMANN, Ferdinand, u: *Das Zweite Vatikanische Konzil, Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen, Lateinisch und Deutsch, Kommentare*, II., Freiburg., 1967.
- , Laie, u: KLOSE Alfred – MANTL Wolfgang – ZSIFKOVITS, Valentin, *Katholisches Soziallexikon*, (ur.), Tirolia/Styria – Innsbruck – Graz, 1980.

KOS, Ćiril, Uvodna riječ, u: *Radosno naviještanje Evandjelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1983.

KRÄTZL, Helmut, *Nova radost zbog Crkve. Angažirano svjedočanstvo*, Zagreb, 2005.

—, *Zaustavljena u letu. Što mi sve nakon Koncila nedostaje*, Zagreb, 2006.

KÜNG, Hans, *Theologie im Aufbruch. Eine ökumenische Grundlegung*, München-Zürich, 1987.

LANGER, Michael – VERBURG, Winfried, *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007.

LANGER, Michael, Religionslehrer ausbilden. Probleme und Perspektiven, u: LANGER, Michael – LASCHET, Armin – WOLFGANAG, Bialas (ur.), *Unterwegs mit Visionen: Festschrift für Rita Süßmuth*, Herder – Freiburg – Basel – Wien, 2002., 226-248.

LENGSFELD, Peter (ur.), *Mystik – Spiritualität der Zukunft*, Freiburg im Breisgau, Wien, 2005.

LINIĆ, Zvezdan, *Da radost vaša bude potpuna. Sakramenti – znakovi Isusove trajne i vjerne blizine i ljubavi*, Zagreb, 2008.

LIPTON, H. Bruce, *Biologija vjerovanja. Znanstveni dokaz o nadmoći uma nad materijom*, Zagreb, 2007.

LIPTON, H. Bruce – BHAERMAN, Steve, *Spontana evolucija. Naša svijetla budućnost (i kako do nje stići)*, Zagreb 2010.

LOUF, André, *Gospodine nauči nas moliti*, Đakovo, 1978.

LUJIĆ, Božo, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, Zagreb, 2006.

MARTINS, J. Saraiva, Lo Spirito Santo Maestro interiore e ispiratore di tutta l'opera catechistica, u: ISTITUTO DI CATECHESI MISSIONARIA DELLA PONTIFICIA UNIVERSITÀ URBANIANA (ur.), *Andate e insegnate. Commento all'Esortazione Apostolica Catechesi Tradendae di Giovanni Paolo II.*, Bologna, 1980., 260-261.

McGRATH, Alister *Nepoznati Bog. Traženje duhovnog ispunjenja*, Zagreb, 2002.

MEDICA, Giacomo Maria, *Maria, vivo annuncio di Cristo. Un 'modello vivente' per i catechisti secondo il Concilio*, Leumann (Torino), 1973.

MAMIĆ, Jakov, *Razvoj suvremene duhovnosti*, Zagreb, 2003.

—, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, Zagreb, 2008.

—, Il metodo induttivo e deduttivo nella Teologia Spirituale, u: PONTIFICIA FAKOLTÁ TEOLOGICA TERESIANUM – CENTRO INTERNAZIONALE TERESIANO-SANJUANISTA DI AVILA (ur.) *La Teologia Spirituale. Atti del Congresso Internazionale OCD*, 2001., 623-639.

MANDAC, Marijan (ur), *ĆIRIL JERUZALEMSKI, Mistagoške kateheze*, Split 2005.

MANDARIĆ, Valentina Blaženka – HOBLAJ, Alojzije – RAZUM, Ružica Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. *Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2011.

MARDEŠIĆ, Željko, *Odgovornost kršćana za svijet*, Sarajevo, 2005.

MARÌN, Antonio, *Teologia della perfezione cristiana. Introduzione generale*, Torino, ⁸1989.

MARTINI, C. Marija, *Kako naučiti moliti*, Zagreb, 1987.

MATANIĆ, J. Atanazije, Scuole di spiritualità, u: PELLICIA, Guerrino – ROCCA, Gincarlo (ur.), *Dizionario degli istituti di perfezione*, VIII., Roma, 1988., 1198-1205.

—, *Uvod u duhovnost*, Zagreb, 1994.

—, *Le scuole di spiritualità nel magistero pontificio*, Brescia, 1964.

MATELJAN, Ante *Zašto slaviti sakramente?* Split 1996.

—, *Otajstvo poslanja. Sakrament potvrde*, Split, 2004.

—, *Potvrda vjere. Pismo krizmaniku*, Split 2005.

—, *Otajstvo supatnje. Sakrament bolesničko pomazanja*, Split, 2002.

—, *Kršćanska ženidba. Zašto se vjenčati u Crkvi?* Split, 2007.

—, Sakramenti i zdravlje. Deset teza o odnosu sakramenata i zdravlja, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje. Zbornik radova teološkog simpozija*, Split, 2006., 159-190.

MARÌN, Antonio, *Teologia della perfezione cristiana. Introduzione generale*, Torino, ⁸1989.

MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Ljiljana, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, Zagreb, 1987.

—, Ljiljana, *Žena i Crkva*, Zagreb, ²2002.

MATULIĆ, Tonči, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, ²2009.

—, *Tužaljke kamenje hrvatske pustinje. Pomirenje i duhovna obnova u svjetlu proročke i kritičke raščlambe stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva*, Zagreb, ²2010.

—, *Nevjera i vjera u četiri oka. Maske bogova u svjetlu vječne mladosti Božjega lica*, Zagreb, 2012.

MEDICA, M. Giacomo, La spiritualità dei catechisti, u: ISTI (ur.), *Dal Documento di base ai nuovi catechismi alla catechesi viva*, Leumann (Torino), 1973.

—, *Proposta spirituale. Una pagina all'giorno per leggere in forma personalistica esistenziale Il Rinnovamento della Catechesi*, Leumann (Torino), 1971.

MERTON, Thomas, *Nitko nije otok*, Split, 1997.

- , *Nove sjemenke kontemplacije*, Split, ²1997.
- METZ, Johann Baptist, *Memoria passionis. Ein provozierendes Gedächtnis in pluralistischer Gesellschaft*, Freiburg in Breisgau, ⁴2011.
- MILAS, Goran, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb, 2005.
- MILLER, Gabriele – REIDER, Georg, *Vom Geist des Lehrens. Aspekte erzieherischer Spiritualität*, Brixen, 1998.
- MILLER, Gabriele, Aufmerksam sein, u: ALTMeyer, Stefan – BOSCHKI, Reinhold – THEIS, Joachim – WOPPOWA, Jan (ur.), *Christliche Spiritualität lehren, lernen und leben*, Bonn, 2006., 119-123.
- MILES, B. Matthew – HUBERMAN, A. Michael, *Qualitative Data Analysis: An expanded sourcebook*, Thousand Oaks, ²1994.
- MOIOLI, Giovanni, Teologia spirituale, u: Stefano De FIORES – Tullo GOFFI (ur.), *Nuovi dizionario di spiritualità*, Roma, 1987., 1597-1609.
- MORANTE, Giuseppe, *I catechisti parrocchiali in Italia nei primi anni '90. Ricerca socio-religiosa*, Leumann (Torino), 1996.
- , I Catechisti: identità e formazione, u: ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Andate e insegnate. Manuale di catechistica*, Leumann (Torino), 2002., 334-432.
- MOUROUX, Jean, *L'esperienza cristiana. Introduzione a una teologia*, Brescia, 1956.
- MURA, Antonino, *S. Agostino. De catechizandis rudibus*, Brescia, 1971.
- NEUNER, Peter, *Der Laie und das Gottesvolk*, Frankfurt, 1988.
- NOUWEN, J. Henri, *Snaga njegove prisutnosti. Živjeti iz euharistije*, Zagreb, 2005.
- , *Betrachtungen und Gebete*, München, 1952.
- PAOLO VI., *Predicatore del concilio*, Brescia, 1976.
- PARLOV, Mladen, *U snazi Duha*, Split, 2007.
- PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskog odgoja*, Mostar, 2005.
- PAŽIN, Ivica, *Vjeronauk u školi. Izabrane teme*, Đakovo, 2010.
- PECK, M. Scott, *Put kojim se rjeđe ide. Psihologija ljubavi, tradicionalnih vrijednosti i duhovnoga razvoja*, Split, 2003.
- PERIĆ, Ratko, *Slava Ocu i Sinu i Duhu Sveto*, Mostar, 1999.
- PINCKAERS, Servais, *Pavlov i Tomin nauk o duhovnom životu*, Zagreb, 2000.
- PODGORELEC, Franjo, *Uvod u duhovnu teologiju*, Zagreb, 2010.

PREMSTALLER, Volkmar, Deine Treue preise ich. Beten mit den Worten des Psalters, u: LANGER, Michael – VERBURG, Winfried *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007., 154-161.

RAHNER, Karl, Frömmigkeit früher und heute, u: ISTI (ur.), *Schriften zur Theologie*, VII., Einsiedeln, 1971., 22-23.

RAHNER, Karl –VORGLIMLER, Herbert, *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992.

RASKE, Michael, Mitfühlen – Grundelement christlicher Spiritualität, u: ALTMAYER, Stefan – BOSCHKI, Reinhold – THEIS, Joachim – WOPPOWA, Jan (Hg.), *Christliche Spiritualität lehren, lernen und leben*, Bonn, 2006., 137-144.

RAZUM, Ružica, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijsko-pedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Zagreb, 2008.

RAZUM, Ružica, (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: Izazov Crkvi i školi, Zbornik radova sa znanstvenoga simpozija Vjeronauk nakon dvadeset godina: Izazov Crkvi i školi*, Zagreb, 2011.

REBIĆ, Adalbert (ur.), *Evangelizacija suvremenog svijeta. Teološki simpozij o dokumentu Sinode biskupa (Evangelizacija suvremenog svijeta)*, Zagreb, 1974.

—, *Blaženstva*, Zagreb, 1986.

—, *Biblijski i crkveno-povijesni vidovi euharistije i križa*, Zagreb 2005.

RUIZ, Federico *Le vie dello Spirito. Sintesi di teologia spirituale*, Bologna, 2004.

RUPNIK, I. Marko, *U vatri gorućega grma. Uvođenje u duhovni život*, Split, 2006.

SCHENKE, Ludger, Der betende Jesus und das Gebet der Jünger im Markusevangelium, u: SIMON, Werner (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 95-104.

SCHILLEBEECKX, Edward, *Krist sakrament susreta s Bogom*, Zagreb, 1976.

SCHNACKENBURG, Rudolf, *Il messaggio morale del Nuovo Testamento: Da Gesù alla chiesa primitiva*, I., Brescia, 1989.

—, *La vita cristiana esegesi in progresso e in mutamento*, Milano, 1977.

SCHNEIDER, H. Jan Zeugen der Hoffnung – Hoffnungsträger, u: BITTER, Gottfried – METTE, Norbert, *Glauben Macht lebendig. Zur Erinnerung an Adolf Exeler*, München, 2006., 158-167.

SCHUTZ, Frère Roger, *Dio non può che amare*, Leumann (Torino), 2003.

—, *In allem ein innerer Friede*, Herder, Freiburg – Basel –Wien, 1996.

SECONDIN, Bruno –GOFFI, Tullo, (ur.), *Corso di spiritualità. Esperienza – Sistemica – Proiezioni*, Brescia, 1989.

SCHÜTZ, Christian, Spiritualität, u: Christian SCHÜTZ (ur.), *Praktisches Lexikon der Spiritualität*, Freiburg – Basel – Wien, 1988., 1172-1174.

SILBERBERG, J. Hermann, *Von Beruf Religionslehrer. Die Herausforderung von Identität, Spiritualität, und Sachkompetenz*, Düsseldorf, ¹1982.

SIMON, Werner (Hg.), *Meditatio: Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität: Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster – Hamburg – London, 2002.

SORAVITO, Lucio, Vjeroučitelj, u: PRANJIĆ, Marko (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 794-796.

SORAVITO, Lucio, Vjeroučitelj (odgoj), u: PRANJIĆ, Marko (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 796-798.

SRAKIĆ, Marin, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Zagreb, 2000.

SÖDING, Thomas, *Das Wort vom Kreuz. Studien zur paulinischen Theologie*, Tübingen, 1997.

—, Bibellesen. Back to the Roots, u: Michael LANGER – Winfried VERBURG, *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007., 146-153.

STENICO, Tomaso, *L'identità spirituale del catechista*, Roma, 1996.

STINISSEN, Wilfried, *Ja ne umirem, ja ulazim u život*, Zagreb, 2002.

STUFLESSER, Martin, Eucharistie. Geheimnis, das wir feiern, u: Michael LANGER – Winfried VERBURG, *Zum Leben führen. Handbuch religionspädagogischer Spiritualität*, München, 2007., 169-179.

SVETI IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Split, ⁴2004.

SVETA TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše*, Zagreb, 1985.

SUDBRACK, Jozef, Frömmigkeit, u: EICHER, Peter (ur.), *Neues Handbuch theologischen Grundbegriffe*, II., München, 1984., 7-16.

—, *Neue Religiosität – Herausforderung für die Christen*, Mainz, 1987.

ŠABIĆ Ana Gabrijela –BARIČEVIĆ, Josip –VITEZ, Ivan, *Priručnik uz hrvatsku početnicu*, Zagreb, 1995.

ŠAGI-BUNIĆ, J. Tomislav, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, Zagreb, 1984.

ŠAGI, B. Zvonimir, Vjernik laik u životu mjesne Crkve, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 16.-18. listopada 1992., Stjepan BALOBAN (ur.), Zagreb, 1993., 58-68.

ŠAŠKO, Ivan, *O slavlju sakramenta pomirenja*, Zadar, 2000.

ŠENOA, August, Budi svoj, u: JELČIĆ, Dubravko – ŠPOLJAR, Krsto (ur.), *Djela Augusta Šenoa*, Zagreb, 1978., 109-111.

ŠENTIJA, Josip (ur.), *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, II., Zagreb, ³1977., 435.

ŠIMUNOVIĆ, Milan, Vjernik laik u službi čovjeka i društva, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Obnoviti lice zemlje, Zagreb, 16.-18. listopada 1992.*, Stjepan BALOBAN (ur.), Zagreb, 1993., 86-95.

—, Katekumensko usmjerenje kršćanske inicijacije. Aktualna situacija, razlozi za promjene i perspektive, u: Nela V. GAŠPAR (ur.), *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb, 2006, 423-454.

—, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006.

—, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilske kateheze i katehetike. U obliku bilance*, Zagreb, 2011.

ŠPIDLÍK, Tomáš *Manuale fondamentale di spiritualità*, Casale Monferrato, 1993.

TAMARUT, Anton, *Euharistija. Otajstvo vjere i dar života*, Zagreb, 2004.

—, *Da bismo imali udjela s Kristom. Izabrane teme sakramentalne teologije*, Zagreb, 2009.

TAMHINA, Stella, Laik – svetost u svijetu? u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Obnoviti lice zemlje, Zagreb, 16.-18. listopada 1992.*, Stjepan BALOBAN (ur.), Zagreb, 1993., 96-101.

TANQUEREY, Adolfo, *Compendio di teologia ascetica e mistica*, Pariz, ⁷1928.

TRACY, David, *Theologie als Gespräch. Eine postmoderne Hermeneutik*, Mainz, 1993.

TRUHLAR, K. Vladimir, *Structura theologica vitae spiritualis*, Rim, ³1965.

—, *Concetti fondamentali della teologia spirituale*, Brescia, 1971.

TOMIĆ, Celestin, *Uzvišena tajna. Ljubav i obitelj u biblijskoj i liturgijskoj poruci*, Zagreb, 1974.

VANIER, Jean, *Sveta povijest osobe*, Zagreb, ²2007.

VILLER, Marcel – BAUMGARTNER, Charles – RAYEZ, André (ur.), *Dictionnaire de spiritualité*, Pariz, 1937.

VOILLAUME, René, *Gebetetes Dasein im Geiste Foucaulds*, Einsiedeln, 1976.

VOLZ, Ludwig, Jesus unterweist seine Jünger im Beten. Eine Auslegung der Gebetsunterweisung, u: SIMON, Werner (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 105-117.

ZLATOUSTI, Ivan, *Krsne pouke*, Makarska, 2000. (Preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac)

ZOHAR, Donach– MARSHALL, Ian, *Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*, Zagreb, 2002.

WAAIJMAN, Kees, *La spiritualità. Forme, fondamenti, metodi*, Brescia, 2007.

WELSCH, Wolfgang, *Unsere postmoderne Moderne*, Berlin 1997.

WETZER, Joseph, Laien, u: WETZER, Joseph –WELTE, Benedikt (ur.), *Kirchenlexikon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, VII., Freiburg, 1891., 2107.

WIEDERKEHR, Dietrich, Individualisierung und Pluralisierung des Glaubens: Not und Chance der Kirchen, u: Michael KRÜGGELER – Fritz STOLZ (ur.), *Ein jedes Herz in seiner Sprache ... Religiöse Individualisierung als Herausforderung für die Kirchen. Kommentare zur Studie 'Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz'*, I., Zürich – Basel, 1996., 97-125.

WINDOLPH, Joachim, Spiritualität und Soziale Arbeit, u: Werner SIMON (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 239-246.

WOLF, Miroslav, *Isključenje i zagrljaj*, Zagreb, 1998.

Članci

ABEL, Peter, Berufliche Erschöpfung als Quelle geerdeter Spiritualität, u: *Katechetische Blätter*, 125 (2000.) 5, 324-327.

ALBERICH, Emilio, Kateheza između pedagogije i teologije: podvojenost predmeta u potrazi za priznanjem, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 2, 162-168.

BADER, Günther, Quelle(n) der Kraft. Zur Bedeutung einer eigener Ressourcen und spiritueller Grundorientierungen für Religionslehrerinnen und Lehrer, u: *Christlich-pädagogische Blätter*, 107 (1994.) 3, 43-45.

BADURINA, Vlatko, Otkrivati Božji trag – duhovno praćenje, u: *Kateheza*, 25 (2003.) 3, 229-250.

BAJSIĆ, Vjekoslav, Nevjera kao masovna pojava, u: *Jukić*, 9 (1979.), 95-110.

BALOBAN, Josip, Društveno-kulturno ozračje u kojem se događa katehizacija, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (1998.) 3, 415-427.

—, Vjeroučitelj – promicatelj duhovno odgojno-obrazovne sastavnice, u: *Lađa* 3 (2008.) 2, 2-6.

BALOBAN, Stjepan, Odnos prezbitera i vjernika laika, u: *Crkva u svijetu*, 25 (1990.) 4, 313-324.

—, Život u Duhu – osnovni vjernikov poziv, u: *Kateheza*, 17 (1995,) 1, 36-45.

BARIČEVIĆ, Josip, Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi, u: *Kateheza*, 6 (1984.) 1, 45-59.

—, Vjerski odgoj i obrazovanje – angažirana suodgovornost za čovjeka, u: *Kateheza*, 13(1991.)1, 60-72.

—, Aktualna pitanja nastave vjeronauka u osnovnoj školi, u: *Život i škola*, 41 (1992.) 2, 177-200.

—, Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima. O nekim uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katezezi, u: *Diacovensia*, 2 (1994.) 1, 110-145.

BENVIN, Anton, Obraćanje i vjera u evanđelje u sakramentu pokore, *Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 1, 100-118.

BERGER, Anton, Gedanken zur Spiritualität des Religionslehrers heute, u: *Christlich pädagogische Blätter*, 106 (1993.) 4, 109-110.

BEERNAERT, P. Murlon, Le verbe grec katêchein dans le N. T., u: *Lumen Vitae*, 44 (1989.) 3, 377-387.

BERNARD, A. Charles, La conscience spirituelle, u: *Revue d'ascétique et de mystique*, 41 (1965.), 441-466.

BISSOLI, Cesare, Qualità e fisionomia spirituale del catechista. Dal Vaticano II. a Catechesi Tradendae, u: *Catechesi*, 49 (1980.) 12, 3-14.

—, Per una lettura e interpretazione critica dei modelli, u: *Note di pastorale giovanile*, 59 (1989.) 6, 39-46.

—, Biblija u školi, u: *Kateheza*, 33 (2011.) 2, 130-140.

BITTER, Gottfried, Religionsunterricht als Ort des Leben-und Glauben-Lernens, u: *Katechetische Blätter*, 114 (1989.) 12, 774-784.

BLAJIĆ, Vjekoslav Krštenje nije narodni običaj, u: *Crkva u svijetu*, 5 (1970.) 3, 328-245.

BÖTTIGHEIMER, Christoph – DAUSNER, René, Kompetente Glaubenszeugen. Was sollen Religionslehrer leisten? u: *Herder Korrespondenz*, 65 (2011.) 9, 457-461.

BULAT, Nikola, Sakramentalnost kršćanske ženidbe, u: *Crkva u svijetu*, 17 (1982.) 4, 312-326.

DE CARLI, Sergio, Come si prepara oggi un insegnante di religione. Proposte operative per rinnovare l'abilitazione professionale, u: *Religione e Scuola*, 16 (1987.-1988.) 4, 149-155.

DOMAZET, Anđelko, Kršćanska duhovnost u ozračju pluralizma, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 1, 41-73.

DOGAN, Nikola, Biblija u katezezi, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 2, 83-86.

DUGANDŽIĆ, Ivan, Krštenje i (nova) evangelizacija, *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) 4, 499-502.

- , Euharistija u novom zavjetu – mjesto okupljanja zajednice i kriterij njezina života, *Crkva u svijetu*, 17 (1982.) 1, 20-30.
- , Ženidba u svjetlu Biblije, u: *Bogoslovska smotra*, 49 (1979.) 1-2, 5-18.
- EXELER, Adolf, Weisen geistliches Leben, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.) 7, 839-848.
- , Der Religionslehrer als Zeuge, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.) 1, 3-14.
- , Beten: Eine Weise geistlichen Leben, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.) 11, 839-848.
- FILIPOVIĆ, Ana Thea, Školski vjeronauk i župna zajednica – prema odnosu povjerenja i suradnje, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 3, 221-233.
- FOSSION, André, La spiritualité du catéchiste aujourd'hui, u: *Lumen Vitae*, 51 (1996.) 2, 161-170.
- FUCHS, Ottmar, Bitte und Dank, Klage und Lob im Gebet, u: *Katechetische Blätter*, 104 (1979.) 11, 866-879.
- GABRIEL, Karl, Religionsunterricht und Religionslehrer im Spannungsfeld von Kirche und Gesellschaft, u: *Katechetische Blätter* 114 (1989.), 865-879.
- GARMAZ, Jadranka, Euharistijska kateheza – bit i pretpostavke, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 2, 208-240.
- GATTI, Gaetano, La persona del catechista e la sua formazione nella *Catechesi Tradendae*, u: *Presenza pastorale*, 50 (1980.) 9-10, 91-112.
- , Duhovnost vjeroučitelja, u: Marko PRANJIĆ, (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991.
- , Služba vjeroučitelja, u: Marko PRANJIĆ, *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 695-696.
- GEWAERT, Joseph, Iskustvo, u: Marko PRANJIĆ (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 266-269.
- GIARDINI, Fabio, La natura della Teologia Spirituale u: *Rivista di ascetica e mistica*, 10 (1965.), 363-415.
- GIBLET, Jean, Duh, u: LÉON – DUFOUR Xavier, (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 214-215.
- GRBAC, Josip, Vjernik laik u Crkvi, u: *Riječki teološki časopis*, 12 (2004.) 2, 339-408.
- , Posebne teme socijalnog nauka Crkve i njihova važnost u školskom vjeronauku, u: *Riječki teološki časopis*, 25 (2005.) 1, 29-46.
- GROM, Bernhard, Zwischen Berufsfreude und *teacher burnout*, u: *Katechetische Blätter*, 117 (1992.) 1, 26-34.
- HALDER, Alois, Geist, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV., Freiburg, 1960., 611-614.

HOBLAJ, Alojzije, Socijalna dimenzija kršćana u župnoj katehezi i u školskom vjeronauku, u: Stjepan BALOBAN(ur.), *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999., 115-133.

HOBLAJ, Alojzije – ČRPIĆ, Gordan Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 359-393.

HOBLAJ, Alojzije, Hrvatsko katoličko katehetsko društvo. U susret obnoviteljskoj osnivačkoj skupštini, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2, 45-52.

—, Stari-novi problem prigovora (...) na uvođenje vjerskog odgoja u vrtiće, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.), 1, 180-185.

—, Riječ gosta urednika, u: *Dijete i društvo* 8 (2006.) 2, 389-392.

—, Vjerski odgoj pridonosi cjelovitu razvoju djetetove osobnosti u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2, 505-515.

—, Binarni sustav ostvarivanja školskog vjeronauka i osposobljavanje vjeroučitelja na visokim crkvenim učilištima, u: *Katehetski glasnik*, 7 (2009.) 2, 57-91.

IVANČIĆ, Tomislav, Terezijino iskustvo Boga kao teološki kriterij i izvor teološke spoznaje, u: *Bogoslovska smotra* 53 (1983.) 1, 80-93.

—, Najprije duhovno ozdraviti, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 75 (1997.) 10, 612-613.

—, Svjedočki vjeronauk, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 4, 307-316.

—, Crkveno-svjedočko zvanje i poslanje vjeroučitelja u suvremenoj hrvatskoj školi, u: *Kateheza*, 21 (1999.) 4, 312-318.

—, Euharistija i Duh Sveti, u: *Riječki teološki časopis*, 9 (2001.) 1, 21-42.

—, Vjeroučitelj u Dokumentu HBK *Na svetost pozvani*, u: *Kateheza*, 24 (2002.) 4, 305-315.

—, Moralni lik učitelja, u: *Napredak*, 144 (2003.) 3, 277-285.

—, Duhovnost djece, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2, 431-445.

—, Iskustvo nove evangelizacije u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 3, 575-587.

ISENBERG, Reinhard, Spiritualità e lavoro, u: ISTITUTO DI SPIRITUALITÀ DI MÜNSTER, *Corso fondamentale di spiritualità*, Brescia, 2006., 400-410.

JUKIĆ, Jakov, Antropološki aspekti ispovijedi, *Crkva u svijetu*, 14 (1978.) 4, 309-316.

—, Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost, u: Mijo NIKIĆ (ur.), *Novi religiozni pokreti*, Zagreb, 1997.

JURAK, Alojzije, Desetgodišnjica objavljivanja Općeg katehetskog direktorija, u: *Kateheza*, 3 (1981.) 4, 61-62.

JURČEVIĆ, Marijan, *Skriveni Bog – Deus absconditus*, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 129-150.

JURIĆ, Kata s. Amabilis, *Koja duhovnost vjeroučitelja danas*, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.) 2, 11-15.

—, *Profil hrvatskoga učitelja/odgojitelja u službi promicanja duhovne dimenzije u odgojno-obrazovnim ustanovama*, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2, 527-539.

MAMIĆ, Jakov, *Mistično iskustvo u odnosu na teološko mjesto*. Noetsko-teološka vrijednost mističnog iskustva i njegov odnos s teološkim mjestom, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 327-347.

METTE, Norbert, *These zum Religionsunterricht. Zu einer bildungstheoretischen und religionspädagogischen Verantwortung*, u: *Orientierung*, 66 (2002.) 8, 86-89.

KASPER, Walter, *Postmoderne Dogmatik? Zu einer neueren nordamerikanischen Grundlegendiskussion*, u: *Communio*, 19 (1990.), 298-306.

KOVAČEVIĆ, Ksenija, *Prenošenje vjere iz perspektive vjeroučitelja*, u: *Riječki teološki časopis*, 19 (2011.) 1., 85-98.

LINIĆ, Zvezdan, *Oblici pokore kroz povijest*, *Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 1, 131-142.

LASIĆ, Dionizije, *Theologia christiana perfecticidica* u: *Antonianum*, 42 (1967.), 188-258.

MAMIĆ, Jakov, *Mistično iskustvo u odnosu na teološko mjesto*. Noetsko-teološka vrijednost mističnog iskustva u njegov odnos s teološkim mjestom, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 327-347.

—, *Mistično iskustvo kod svetog Ivana od Križa. Pokazatelji mističnog iskustva kao teološkog mjesta*, u: *Crkva u svijetu*, 44 (2009.) 2, 127-145.

MANDAC, Marijan, *Teološko utemeljenje sakramenta krštenja*, u: *Služba Božja*, 17 (1977.) 3, 187-198.

MANDARIĆ, Valentina, *Odgojna, kulturna i evangelizacijska dimenzija vjeronauka u školi*, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 5-17.

MANFRED, Spieker, *Der Weltauftrag des Laien*, u: *Internationale katholische Zeitschrift – Communio*, 21 (1992.) 2, 176-186.

MARASOVIĆ, Špiro, *Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće*, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 1, 4-15.

—, *Porijeklo i sadržaj pojma solidarnost*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 353-376.

MARDEŠIĆ, Željko, *Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive*, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 905-933.

MATELJAN, Ante, *Euharistija – otajstvo Božje blizine. Teološke premise za upućivanje u sakramentalno slavlje euharistije*, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 129 (2001.) 5, 325-331.

—, Teologija pomirenja u sakramentalnom odrješenju, u: *Crkva u svijetu* 28 (1992.) 2, 112-123.

—, Čemu zdravlje? Oglad o kršćanskom poimanju zdravlja u doba postmoderne, u: *Crkva u svijetu* 39 (2004.) 4, 521-533.

—, Identitet katoličkog vjeroučitelja. Temelj kompetencije i osnova suradnje, u: *Kateheza*, 25 (2003.)2, 89-100.

—, Deset teza za kršćansku katehezu, u: *Kateheza*, 21 (2001), 4, 300-311.

—, Uronjen u Božju riječ. Duhovnost vjeroučitelja kao temelj ophođenja prema učeniku, u: *Katehetski glasnik* 9 (2011.) 3, 72.

MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Ljiljana, Neki vidovi duhovnosti u današnjem svijetu, u: *Bogoslovska smotra*, 38 (1968.) 1, 111-114.

—, Svetost laika, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1968.) 3-4, 433-439.

MATOIC, Zvonka, Djeca s poteškoćama u razvoju i sakramenti ispovijedi i pričesti, *Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske*, 128 (2000.) 10, 632-634.

METTE, Norbert, These zum Religionsunterricht. Zu einer bildungstheoretischen und religionspädagogischen Verantwortung, u: *Orientierung*, 66 (2002.), 86-100.

MIETH, Dietmar, Nach einer Bestimmung des Begriffs *Erfahrung*: Was ist Erfahrung? u: *Concilium*, 14 (1978.) 3, 159-167.

MILODANOVIĆ, Luiza, Vjernik laik u katehizaciji, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Obnoviti lice zemlje, Zagreb, 16.-18. listopada 1992.*, Stjepan BALOBAN (ur.), Zagreb, 1993., 82-85.

MORANTE, Giuseppe, I Catechisti: identità e formazione, u: ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), Facoltà di Scienze dell'Educazione, Università Pontificia Salesiana – Roma, *Andate e insegnate. Manuale di catechistica*, Leumann (Torino), 2002., 334-342.

MORO, Duško, Teološko-eklezijalna dimenzija svećenika i svećeništva, u: *Služba Božja*, 36 (1996.) 1, 39-63.

MRVELJ, Anto, Formiranje katehista za katehezu modernog vremena, u: *Kateheza*, 17 (1995.) 2, 140-151.

NEUNER, Peter, Die Warnungen sind berechtigt. Zur Diskussion über den 'katholischen Fundamentalismus', u: *Herder Korrespondenz*, 45 (1991.), 422-427.

PALOŠ, Rudi (ur.), Apostolska pobudnica catechesi tradendae, u: *Kateheza*, 1 (1979.) 4, 24-25.

—, Konfesionalni vjeronauk javnoj školi na pragu III. tisućljeća, u: *Kateheza*, 22 (2000.) 2, 142-152.

—, Vjeroučitelj i njegova uloga u Hrvatskoj danas, u: *Kateheza*, 16 (1994.) 2, 94-110.

- , Profesionalna osposobljenost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 18-33.
- PAVLOVIĆ, Ante, Katolički vjeronauk i odgoj za demokraciju u pluralnoj i demokratskoj školi, u: *Katehetski glasnik*, 10 (2012.) 1, 115-128.
- PAŽIN, Ivica, Vjeronauk u školi između ekskluzivnosti i izoliranosti, u: *Katehetski glasnik*, 10 (2012.) 1, 129-142.
- , Pedagoško-didaktička osposobljenost vjeroučitelja, u: *Kateheza* 23 (2001.) 1, 34-43.
- PODGORELEC, Franjo, Nekoliko temeljnih smjernica za duhovni život djece s posebnim osvrtom na kršćansku duhovnost, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2, 477-491.
- PRANJIĆ, Marko, Uloga kateheze u pripremi za sakrament ženidbe, *Kateheza*, 4 (1983.) 1, 5-18.
- PRKAČIN, Roko, Teologija duhovnoga života, u: *Obnovljeni život*, 60 (2005.) 2, 195-214.
- RAZUM, Ružica Korelacija župne kateheze i školskoga vjeronauka: liturgijska godina u planiranju i izvođenju vjerskoga odgoja, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 83-95.
- RELOTA, Žarko, Kakav nam vjeroučitelj danas treba? u: *Katehetski glasnik*, 3 (2001.) 1, 37-46.
- SCHEPENS, Jacques, Duhovnost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 29 (2007.) 1, 54-63.
- SCHLEMMER, Karl, Pokora i kršćanska egzistencija danas, u: *Kateheza*, 4 (1982.) 1, 29-39.
- SILBERBERG, J. Herman, Zur praktischen Spiritualität des Religionslehrers, u: *Katechetische Blätter*, 105 (1980.) 10, 801-805.
- , Zur Sachkompetenz des Religionslehrers, prvi put objavljeno u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.) 11, 860-865.
- SCHEFFCZYK, Leo, Različnost u službama: laici-đakoni-svećenici, u: *Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske*, 126 (1997.) 6, 364-369.
- SILBERBERG, J. Herman Zur praktischen Spiritualität des Religionslehrers, u: *Katechetische Blätter*, 105 (1980.), 801-805.
- SILBERBERG, J. Herman Zur Sachkompetenz des Religionslehrers, u: *Katechetische Blätter*, 106 (1981.), 860-865.
- SKLEDAR, Nikola, Znanost o društvu i društvene promjene, u: *Društvena istraživanja*, 4 (1995.) 2-3, 287-295.
- SORAVITO, Lucio, *Il catechista orante*, u: *Via Verità e Vita*, 46 (1999.) 172, 52-56.
- SORAVITO, Lucio, Insegnante di religione: un'identità in fieri. Tra l'essere e il dover essere, un profilo spirituale, u: *Religione e Scuola*, 15 (1986.-1987.) 6, 277-281.
- SOVIĆ, Ivan, Darovi učitelja domovini Hrvatskoj, u: *Obnovljeni život* 47 (1992.) 5, 485-492.

SPIEKER, Manfred, Der Weltauftrag des Laien, *Internationale katholische Zeitschrift – Comunio*, 21 (1992.) 2, 176-186.

SUDBRACK, Josef, Von Geheimnis christlicher Spiritualität: Einheit und Vielfalt, u: *Geist und Leben*, 39 (1966.) 1, 24-44.

ŠABIĆ, Ana Gabrijele, Prema novom govoru vjere, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 4, 535-562.

ŠAGI, B. Zvonimir, Dušobrižnik u vrtlogu društvenih promjena, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.) 2-3, 373-385.

ŠEGO, Jasna, Dječja duhovnost i postmoderni svijet, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2, 445-461.

ŠIMUNDŽA, Drago, Vjernici, Crkva i društvo u novim prilikama, u: *Crkva u svijetu*, 25 (1990.) 3, 193-203.

—, Demokratski procesi i naše kršćansko sudjelovanje, u: *Kateheza*, 13 (1991.) 1, 11-19.

—, Putovi katoličke obnove, u: *Crkva u svijetu*, 26 (1991.) 1, 1-6.

—, Jesmo li dorasli novome vremenu?, u: *Crkva u svijetu*, 28 (1993.) 1, 63-69.

ŠIMUNOVIĆ, Josip, Ljudsko – vjernička dimenzija i eklezialna ukorijenjenost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 96-103.

ŠIMUNOVIĆ, Milan, Permanentna izobrazba vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 3, 190-195.

ŠIMUNOVIĆ, Milan, Vjeroučitelj glavni čimbenik u promicanju položaja i kvalitete vjeronauka u Hrvatskoj školi, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 1, 55-84.

ŠKARICA, Mann Djeca se krste u vjeri Crkve, *Obnovljeni život*, 56 (2001.) 3, 303-332.

ŠPEHAR, Milan Mistika u životu kršćanina, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2004.) 1, 87-123.

TADIĆ, Stipe, Religiozno iskustvo – neistraživana i/ili neistraživa dimenzija religije i religioznosti, u: *Društvena istraživanja*, 7 (1998.) 3, 359-373.

TAMARUT, Anton, Kršćanski život opečaćen darom Duha u sakramentu potvrde, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 3, 889-912.

—, Aktualni naglasci u shvaćanju i življenju euharistije danas, *Riječki teološki časopis*, 10 (2002.) 2, 329-344.

—, *Sentire cum Ecclesia* – osjećati s Crkvom, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 1, 61-79.

TOMIĆ, Celestin, Biblijski vid sakramenta krštenja, u: *Kateheza*, 6 (1984.) 1, 19-38.

TZSCHEETZSCH, Werner, Religionslehrer sein – Herausforderungen und Kompetenzen, u: *Theologische Quartalschrift*, 179 (1999.) 2, 100-109.

VALKOVIĆ, Marijan, Kršćanin danas. Pitanje laičke duhovnosti, u: *Bogoslovska smotra*, 57 (1987.) 3-4, 203-224.

VANDENBROUCKE, François, Spiritualità et spiritualités, u: *Concilium*, 1 (1965.) 9, 47.

WEISER, Alfons, Diskussion über der Laien, u: *Christ in der Gegenwart*, 39 (1987.), 236.

WEIDINGER, Norbert, *Spiritualität contra Teacher-Burnout?* u: *Religionspädagogik an berufsbildenden Schulen*, 27 (1995.) 2, 35-45.

VIDOVIĆ, Marinko, Uloga Biblije u oblikovanju duhovno-profesionalnog identiteta vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 24 (2002.) 1, 5-36.

VON BALTHAZAR, Hans Urs, *Integralismus heute*, u: *Diakonia*, 19 (1988.), 221-229.

VUKOJA, Nikola, Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti: Od otačkog doba do našega vremena, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 399-431.

—, Neki elementi duhovne dimenzije solidarnosti u socijalnim dokumentima Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4, 1107-1152.

WIEDERKEHR, Dietrich, Individualisierung und Pluralisierung des Glaubens: Not und Chance der Kirchen, u: Michael KRÜGGELER – Fritz STOLZ (ur.), *Ein jedes Herz in seiner Sprache ... Religiöse Individualisierung als Herausforderung für die Kirchen. Kommentare zur Studie 'Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz'*, I., Zürich – Basel, 1996., 97-125.

WINDOLPH, Joachim, Spiritualität und Soziale Arbeit, u: Werner SIMON (ur.), *Meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität. Günter Stachel zum 80. Geburtstag*, Münster, 2002., 239-246.

ZAPPALA, Roberto, Educazione e scuola nel mondo, u: *Quaderni della Segreteria Generale CEI*, 2 (1998.) 14, 16-22.

KRATICE

- AA DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- AAS *Acta Apostolicae Sedis. Službeno glasilo Apostolske Stolice*, Rim, 1931.
- CEI *Conferenza Episcopale Italiana. Biskupska konferencija Italije*
- CIC *Codex Iuris Canonici. Zakonik kanonskog prava*, Zagreb, 1998.
- CL IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*, Zagreb 1990.
- CT IVAN PAVAO II., *Catechesi Tradendae. Apostolska pobudnica biskupima, svećenicima i vjernicima cijele Crkve o vjerskoj pouci u naše vrijeme*, Zagreb 1994.
- DV DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- FdC CONFERENZA EPISKOPALE ITALIANA – COMMISSIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE E LA CATECHESI, *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, u: *Enchiridion CEI, Decreti, dichiarazioni, documenti pastorali per la chiesa italiana (1980-1985)*, III., Bologna, 1986.
- EN PAVAO VI., *Evangelii Nuntiandi, Naviještanje Evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2000.
- GE DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gravissimum educationis. Dekleracija o kršćanskom odgoju*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- GS DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- KKC *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.
- LG DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- NMI IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte. Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikoga jubileja godine 2000*, Zagreb, 2001.
- NSP HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, Zagreb, 2002.
- ODK KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.
- OIF CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA – UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *Orientamenti e itinerari di formazione dei catechisti*, Roma, 1991.
- OKD SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1972.

- PO DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis*. Dekret o službi i životu prezbitera, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- PHB HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katezezi, u: *Katehetski Glasnik*, 2 (2000.) 2-3, 9-15.
- PP HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998.
- RdC CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Il Rinnovamento della catechesi*, Roma, 1970.
- RNE BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1983.
- SC DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium*, u: ISTI, *Dokumenti*, Zagreb, ⁷2008.
- ZSR DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zur Spiritualität des Religionslehrers*, Bonn, 1987.

Životopis autorice

KATA S. AMABILIS JURIC (matični broj znanstvenika: 303664) redovnica, članica Družbe školskih sestara franjevnika Krista Kralja sa sjedištem u Sarajevu, rođena je 17. svibnja 1959. godine u Drijenči (BiH). Osnovnu je školu završila u Šibošnici, a srednju (opća gimnazija) završava 1978. godine u Bugojnu (BiH). Od 1982. do 1986. godine pohađala je Studij religiozne pedagogije i katehetike na Katehetskom institutu KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, gdje je 1986. godine diplomirala s izvrsnim uspjehom.

Nakon povratka iz Njemačke, gdje je provela tri godine rada u dječjem vrtiću u Berlinu, od 1991. do 1998. radi kao profesorica vjeronauka u Osnovnoj školi *Braće Radića* u Kloštru Ivaniću. Osim neposrednog rada u nastavi, vršila je službu razrednika te radila u župnoj katehezi, obiteljskom pastoralu, vodila susrete za roditelje prvopričesnika i krizmanika, seminare te sudjelovala u svim potrebama i pothvatima, kako škole tako i župne zajednice.

Poslijediplomski studij upisuje 1999. godine na Fakultetu odgojnih znanosti, smjer Pastoral mladih i katehetika, na Papinskom sveučilištu Salezijana u Rimu, gdje postiže stupanj magistra odgojnih znanosti 11. listopada 2001. god. s ocjenom *Summa cum laude*.

Od siječnja 2002. do 2008. godine radila je kao viša stručno-pedagoške nadzornica/savjetnica u Nacionalnom katehetskom uredu Hrvatske biskupske konferencije u Zagrebu na promociji vjeroučitelja u zvanja mentora i savjetnika te imenovanja vjeroučitelja u voditelje županijskih stručnih vijeća; organizirala je i vodila mnoštvo stručnih seminara za stručno usavršavanje vjeroučitelja mentora, savjetnika i voditelja županijskih stručnih vijeća; redovito je pratila i aktivno sudjelovala u organizaciji svih katehetskih škola za vjeroučitelje na nacionalnoj razini te pomagala u izvedbenoj koncepciji i uređenju *Katehetskog glasnika*.

Od ožujka 2008. godine zaposlena je kao asistentica na katedri Religiozne pedagogije i katehetike Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, na kojem predaje kolegij *Metodika religioznog odgoja i kateheze* i *Seminar religioznog odgoja i kateheze*, *Religiozni odgoj predškolske djece* i *Seminar iz religioznog odgoja predškolske djece* te *Metodičke vježbe iz katehetike*. Doktorski studij iz Religiozne pedagogije i katehetike započela je u ožujku ak. god. 2007./2008. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Područja njezina zanimanja i znanstvenog istraživanja su vezana uz formaciju vjeroučitelja, osobito njihovu duhovnu dimenziju kao integrativni dio cjelovitog odgoja ljudske osobe. Autorica je nekoliko stručnih predavanja, članaka i publicističkih radova, a od objavljenih ovdje izdvajamo:

- Koja duhovnost vjeroučitelja danas? u: *Katehetski glasnik*, IV (2002.) 2, 11-15.
- Izvješće sa svečane promocije unaprijeđenih vjeroučitelja u zvanja savjetnika i mentora, u: *Katehetski glasnik*, IV (2002.) br. 2., 20-21.
- Profil hrvatskoga učitelja/odgojitelja u službi promicanja duhovne dimenzije u odgojno-obrazovnim ustanovama, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.) 2., 515-527.
- Pučka pobožnost, u: *Drijenča: Zavičaj u riječi i slici*, Široki Brijeg, 2009., 93-109.

Od 2005. do 2009. godine izabrana je za člana Upravnog vijeća Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (državna matura), gdje je također sudjelovala u nekoliko stručnih skupova vezanih uz vrednovanje vjerskog odgoja i obrazovanja.